

Az Amerikai Egyesült Államok ázsiai kapcsolatai

Szerkesztette
HÁDA BÉLA
MATURA TAMÁS

Dialog Campus

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK
ÁZSIAI KAPCSOLATAI

Vákát oldal

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÁZSIAI KAPCSOLATAI

Szerkesztette
Háda Béla – Matura Tamás

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
elnevezésű kiemelt projekt keretében jelent meg.

Szerkesztők

Háda Béla

Matura Tamás

Szerzők

Bartók András

Csoma Mózes

Háda Béla

Kemény János

Klemensits Péter

Matura Tamás

Szakáli Máté

Wagner Péter

Szakmai lektor

Péczeli Anna

© Kiadó, 2020

© Szerkesztők, 2020

© Szerzők, 2020

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Bevezető	7
<i>Bartók András</i> : Az Egyesült Államok és Japán	9
<i>Csoma Mózes</i> : Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai-félsziget relációja	33
<i>Háda Béla</i> : India és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatainak hét évtizede (1947–2017)	51
<i>Háda Béla</i> : A pakisztáni–amerikai kapcsolatok fordulópontjai	79
<i>Háda Béla</i> : Thaiföld és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatrendszere	105
<i>Kemény János</i> : Az Egyesült Államok és Vietnám kapcsolatai 1945-től napjainkig	119
<i>Klemensits Péter</i> : Az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek speciális kapcsolatrendszere	147
<i>Matura Tamás</i> : Az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság kapcsolatai	173
<i>Matura Tamás</i> : Az Egyesült Államok és Tajvan kapcsolatai	199
<i>Szakáli Máté</i> : Az Amerikai Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kétoldalú államközi kapcsolatai	223
<i>Wagner Péter</i> : Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború után	249

Vákát oldal

Bevezető

A 20. század az Amerikai Egyesült Államok évszázada volt, jutottak ebben konszenzusra – persze utólag – a történeti fejlődés iránt is affinitást mutató stratégiai gondolkodók. A 21. század pedig minden jel szerint Ázsia évszázada lesz, legalábbis a napjainkban tapasztalt kiugró társadalmi, gazdasági és persze katonai fejlődési tendenciái ezt látszanak alátámasztani. Ilyen hosszú távú jóslásokkal persze mindig vállalunk bizonyos kockázatot, az viszont egyértelmű, hogy az eddig a világ vezető hatalmának tekintett USA is a felemelkedő ázsiai hatalmakban, köztük is elsősorban a Kínai Népköztársaságban látja elsődleges kihívóját. Ázsia a 19. század óta érdekes a washingtoni politikai (és persze üzleti) körök számára, a 20. században azonban ez az érdeklődés komoly globálstratégiai ösztönzőket is kapott. Mindebben csak igen rövid életű és látszólagos változást hozott a hidegháború vége, az Egyesült Államok ugyanis a 2010-es évekre már egyértelmű konklúziókat vont le a földrész vezető hatalmainak fejlődéséből, és elhatározta jelenlétének újbóli megerősítését az általa egyre inkább ázsiai csendes-óceáni térségnek nevezett világrészen. Magától értetődő, hogy ezzel lépéskényszerbe hozza a többi érdekelt felet is, amellyel a hatalmi rivalizálás új korszakát nyithatja meg.

Ázsiában tehát találkozik a régi és az új hatalmi súlypont, a jelenkori nemzetközi rendszer vezető államának érdekei és a jövőt egyre nagyobb mértékben befolyásoló, felemelkedő hatalmi tényezők – elsősorban Kína és India – térfoglalása. Az amerikai–ázsiai kapcsolatoknak talán soha nem volt akkora tétje a jövőre nézve, mint manapság. E tanulmánykötetnek is ez a folyamat adott inspirációt. Szerzői a témával foglalkozó kutatók, akik 11 ázsiai állam (valamint Tajvan) kapcsolatának fejlődését vizsgálják az Amerikai Egyesült Államokkal. Céljuk, hogy a hidegháború évtizedeitől a 2010-es évek végéig áttekintsék a politikai, katonai, gazdasági, esetleg kulturális relációk alakulását annak érdekében, hogy megismertessék az olvasóval a nyugati szuperhatalom ázsiai stratégiájának érvényesülési feltételeit. Kevés kétség fér ugyanis hozzá, hogy az előttünk álló évtizedekben az ázsiai népek viszonyulása az USA-hoz, illetve az általa inspirált nemzetközi intézményekhez és gyakorlatokhoz kritikus alakítója lesz a nemzetközi rendszernek.

A szerkesztők

Vákát oldal

Bartók András

Az Egyesült Államok és Japán

Egy különleges partnerség

2017-ben – néhány hónap leforgása alatt – olyan fejleményeknek lehettünk tanúi, amelyek remekül illusztrálták Japán és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatának legfontosabb aspektusait, a globális stratégiai jelentőségű biztonságpolitikai partnerséget és a gazdasági kapcsolatok váltakozóan harmonikus és problémás természetét.

2017. január 23-án Donald Trump, az Egyesült Államok néhány napja beiktatott új elnöke kilépett a Csendes-óceánon átívelő szabadkereskedelmi szerződés (a Trans-Pacific Partnership, TPP) egyeztetési folyamatából.¹ A döntés – figyelembe véve Trump elnök Kínáellenes hangvételét a kampányidőszak során – többeket érhetett meglepetésként, hiszen az egyezmény nem túl burkolt célja volt Kína ellenében egyesíteni az óceán két partjának robusztus gazdasági szereplőit, komoly kihívást jelentve ezzel a Kínai Népköztársaság gazdasági befolyására nézve. Japán, Abe Shinzo elnök 2012-es kormányra kerülése óta, komoly támogatója volt a TPP létrejöttének, így az USA kilépésének, nem meglepő módon, jelentős visszhangja lett a japán politikában. Abe még aznap országgyűlési felszólalásában elkötelezte magát, hogy minden erejével igyekszik majd megértetni az új elnökkel, hogy a TPP-nek nem csupán gazdasági, de stratégiai jelentősége is van.²

Május elsején szintén a korábbi paradigmák végét jelző fordulópontnak lehettünk tanúi, ezúttal a japán–amerikai védelmi együttműködés szempontjából. Helyi idő szerint délelőtt 10 órakor az Izumo helikopterhordozó – kifutva a Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők yokosukai kikötőjéből – olyan küldetésre indult, amelyre a Japán Önvédelmi Erők 1954-es létrejötte óta még nem volt példa. A 2016-ban életbe lépő, új védelmi törvénycsomag ugyanis, feloldva a korábbi korlátozásokat, lehetővé tette a japán fegyveres erőknek a kollektív önvédelem gyakorlását, míg korábban még a szövetséges egységek kíséréte során is csak akkor volt lehetősége a japán félnek fegyveres erővel reagálni támadásra, ha közvetlenül a japán alakulatokat érte agresszió. A 2017. május elsején indult küldetés során az Izumo, majd a később csatlakozó romboló, az Asanagi néhány napon keresztül fegyveres kíséretet

¹ SMITH, David (2017): Trump withdraws from Trans-Pacific Partnership amid flurry of orders. *The Guardian*, 2017. 01. 23. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jan/23/donald-trump-first-orders-trans-pacific-partnership-tpp (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

² Sankei (2017): 安倍晋三首相 トランプ米大統領にTPP「腰を据えて理解求める」 譲位問題「政争の具にしてならない」. Forrás: www.sankei.com/politics/news/170123/pl1701230029-n1.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 16.)

adott az amerikai haditengerészet Lewis and Clark osztagja, Richard E. Byrd (T-AKE-4) szállítóhajójának.³

Mindkét esemény jelentős eltérést jelez a korábban megszokott dinamikától, és megvilágítja a japán–amerikai kapcsolatok lényegi természetének fő mozgatórugóit. Japán egyike az Egyesült Államok legfontosabb szövetségeseinek, az USA csendes-óceáni geopolitikai szerepvállalása szempontjából, mint partner, nélkülözhetetlen elem. Bár a két ország közötti gazdasági kapcsolatok terén akadnak érdekellentétek, és ezek időnként megzavarják a harmonikus viszonyt, még ezek kapcsán sem mellőzhető a két fél kapcsolatának geostratégiai jelentősége – ahogyan azt Abe elnök is hangsúlyozta a TPP kapcsán.

Az Egyesült Államok és Japán kétoldali viszonyrendszere mindkét ország számára egyike a legfontosabb gazdasági és geopolitikai kapcsolatoknak, de ezenfelül jelentős kulturális szálak kötik össze őket. Bár Japán egyike a Huntington által önálló civilizációként számontartott globális központoknak, a mindennapok ma már elképzelhetetlenek lennének a nyugati kulturális átvételek második nagy hulláma, a világháború utáni korszak „amerikanizációja” nélkül. Mára a japán nyelv szerves részévé vált a *gairaigo* (外来語), vagyis a *külföldi eredetű szavak* széles palettája, amelyeket az angol nyelv fonetikus átírásával illesztnek be a nyelvbe,⁴ és a nyugati világgal való visszafordíthatatlan összefonódást jelzik. De a japán társadalom számára mára már természetes az az elmélyült kapcsolati háló is, amely – a számtalan japán–amerikai szervezeten keresztül – összeköti a japán és amerikai üzleti, akadémiai és civil társadalmi köröket.⁵ Az 1980-as évek vége óta működő Japanese Exchange Program (JET) keretében amerikai diákok és fiatalok ezrei fordulnak meg Japánban 1–2 évre anyanyelvi oktatóként segítve a szigetországban az angolnyelv-oktatást, a japán egyetemek oktatói és kutatói pedig az amerikai Fulbright akadémiai csereprogram egyik legnépesebb kontingensét képezik.⁶ Szintén népszerűek az egyetemi hallgatókra vonatkozó csereprogramok, bár arányaiban kevesebb amerikai diák megy Japánba, mint fordítva. A hollywoodi sikerfilmek pedig épp oly lelkes fogadtatásra találnak a szigetországban, mint amilyen heves lelkesedéssel „falják” az amerikai fiatalok a japán szórakoztatóipar rajzfilmsorozatait, az *animéket*.⁷

Japán belátható időn belül továbbra is az Egyesült Államok egyik legfontosabb stratégiai partnere lesz a csendes-óceáni térségben. Az USA számára az ázsiai csendes-óceáni régió még hosszú ideig az egyik elsődleges geostratégiai prioritású térség marad. A japán szövetség Washington számára is elengedhetetlen eszköz lesz, így még ha néha vetültek is árnyékok a két ország bilaterális kapcsolataira – az amerikai oldalon főként Japán mint gazdasági vetélytárs jelentette aggodalmak merültek fel –, a japán–amerikai stratégiai együttműködés stabil tényező lesz az amerikai külpolitikában. Ennek megfelelően jelen írás is elsősorban a két fél szövetségi viszonyának dinamikáját igyekszik bemutatni. Mindemellett azonban érdemes előzetesen említést tenni a gazdasági kapcsolatok jelentőségéről is. Japán ugyanis az Egyesült Államok ötödik legnagyobb exportpiaca (Kanada, Mexikó, Kína

³ Japán Védelmi Minisztérium (é. n.): 特集「いざも」・「さざなみ」 Forrás: www.mod.go.jp/msdf/izumo-sazanami/index.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)

⁴ Ilyen például a ウイスキー, kiejtve: u-i-szu-kí, vagyis whiskey, vagy a テレビ, kiejtve: te-re-bi, vagyis televízió.

⁵ SANT, Van John – MAUCH, Peter – SUGITA, Yoneyuki (2007): *Historical Dictionary of United States–Japan Relations*. Lanham, Scarecrow Press. 26.

⁶ SANT–MAUCH–SUGITA 2007, 27.

⁷ SANT–MAUCH–SUGITA 2007, 28.

és az Egyesült Királyság után), illetve az USA-ba érkező import negyedik legnagyobb forrása (Kína, Kanada és Mexikó után). Ráadásul, tekintve, hogy a japán cégek jelentékeny részét képezik a Kínában működő külföldi tőkének, a kínai–amerikai kereskedelmi mérleg szempontjából is meghatározó tényezőként tekinthetünk Japánra.⁸

Szintén fontos gazdasági mutató a közvetlen külfölditőke-befektetések (FDI) aránya a két ország viszonylatában. Japán a második legnagyobb befektető az Egyesült Államokban, a 2017-ben összesen mintegy 470 milliárd USD japán FDI-nél csupán az angol volt több (540 milliárd USD).⁹

A japán–amerikai gazdasági kapcsolatok problémás kérdései többségének háttérben az amerikai fél részéről fennálló kereskedelmi deficit húzódik meg. Ezek az ügyek és feszültségek azonban jelentősen csökkentek az 1990-es évek óta. Egyrészt Japán gazdasági növekedésének jelentős lassulásának köszönhetően az USA már sokkal kevésbé látja vetélytársnak a szigetországot, Kína gazdasági sikerei ráadásul sokkal inkább Pekingre fókuszáltak Washington ilyen irányú aggodalmait.

Az elmúlt évtizedben több szempontból is tompult az éle a két fél közötti kereskedelmi problémáknak. Egyrészt jellemzőbbé vált a kereskedelmi sérelmek nemzetközi pénzügyi intézményeken keresztül történő, kevésbé átpolitizált rendezése. Másrészt a globális ellátási láncok diverzifikációjának köszönhetően csökkent a súlya a kizárólag Japán irányába fennálló kereskedelmi deficitnek. Ráadásul a japán és amerikai kereskedelempolitika bővülő fókusza – további regionális és bilaterális partnerekkel – némiképp elvonta a figyelmet a kétoldali problémákról.¹⁰

Az Egyesült Államok és Japán viszonya, a két fél védelmi együttműködése nem csupán a bilaterális kapcsolat szempontjából fontos problémakör, de az egész kelet-ázsiai térség biztonsági folyamatai kapcsán is meghatározó. Nem meglepő, hogy a biztonságpolitika és nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak megközelítései is igyekeznek saját értelmezési keretrendszerük szempontjából vizsgálni az amerikai–japán szövetség kérdését. Ezen megközelítések legfőbb értéke, hogy a három nagy elméleti irányzat leggyakoribb meglátásai együttesen nagyon jó összképet adnak a szövetség súlyáról és dinamikájáról. Érdemes tehát egy rövid kitekintést tennünk, hogy milyen realista, liberális és konstruktivista perspektívákat találunk az amerikai–japán szövetség értelmezése kapcsán.

Kelet-Ázsia regionális dinamikájának rendszerében sokkal kisebb a nemzetközi intézmények súlya, mivel ezek – például az európai viszonyokhoz képest – jóval kezdetlegesebb integrációs szintet mutatnak.¹¹ Nem csoda tehát, hogy egy, az intézmények által kevésbé uralt régió vonzó téma a realista gondolkodók számára, hiszen így látványosabb rendezőelvet képezhet a hagyományos erőn alapuló erőegyensúly kérdésköre. A realista perspektívákban jellegzetes motívum Kína megerősödésének hatása erre az erőegyensúlyra, illetve a környező országok, valamint az Egyesült Államok reakcióinak és lehetőségeinek

⁸ CHANLETT-AVERY, Emma – MANYIN, Mark E. – NELSON, Rebecca M. – WILLIAMS, Brock R. – YAMAKAWA, Taishu (2017): *Japan-U.S. Relations: Issues for Congress*. Congressional Research Service. 26. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33436.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁹ *Countries with highest foreign direct investment (FDI) position in the United States* (2017). Forrás: www.bea.gov/system/files/2018-07/fdici0718.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

¹⁰ CHANLETT-AVERY – MANYIN – NELSON – WILLIAMS – YAMAKAWA 2017, 27.

¹¹ SHAMBAUGH, David – YAHUDA, Michael eds. (2014): *International Relations of Asia*. Lanham, Rowman & Littlefield. 29–33.

feltérképezése. Gyakori, hogy a régiót a világháborúk előtti Európához hasonlítják. Aron Friedberg például – egy 1993-as publikációjában – így szemlélteti a párhuzamot:¹²

„Európa múltja könnyen Ázsia jövőjévé válhat [...]”

Kína regionális hegemonná válása – és ennek elkerülhetetlen ütközése az amerikai érdekekkel – visszatérő motívuma John Mearsheimer munkásságának. Szerinte Kína számára nincs más logikus fejlődési útvonal, mint az, hogy gazdasági gyarapodását nagyhatalmi erőre váltsa, amely azonban természetesen vezet konfliktushoz az Egyesült Államokkal.¹³ A realista gondolkodók Japán és az amerikai szövetség kapcsán egyrészt a szigetország egyre inkább önállósdó védelempolitikáját feltételezik (főleg Kína hatására), hangsúlyozva a szövetségi biztosítékok erodációra való hajlamát, és bizonyos forgatókönyvek még Japán atomhatalommá válását sem zárják ki. A realista megközelítések másik irányában Japán mint a racionális „potyautas” szerepel, belátva, hogy az amerikai katonai jelenlét eleve garantálja a szigetország védelmét a kínai hegemoniával szemben. Japán ezekben a megközelítésekben nem csupán a védelem garanciáját élvezzi az USA részéről, de a védelmi felelősség áthárításával (*passing the buck*) jelentősen profitál az amerikai szövetségből.¹⁴

A liberális elméleti megközelítések szintén könnyen megtalálják azokat a jelenségeket, amelyek segítenek ezen elméleti iskola rendszerszintű megállapításait alátámasztani Kelet-Ázsia strukturális folyamatain keresztül. Ugyan a liberális elemzések sem tagadják Kína megerősödésének problémakörét, de – a realista perspektívák baljós jövőképeivel ellentétben – szerintük Kelet-Ázsia egyre szorosabbra fűződő gazdasági interdependenciája természetesen Kína békés felemelkedését segíti elő. A realista megközelítések gyakran figyelmeztetnek arra, hogy a gazdasági interdependencia a világháború előestéjén is fennállt Európában, így ez nem feltétlenül garancia a békés fejlődésre. A liberális ellenérv ezzel szemben az, hogy a mai gazdasági összefonódás strukturálisan más, mint a 20. század eleji, pusztán kereskedelmi alapú rendszer, mára az ellátási láncok és a termelés diszlokációja sokkal mélyebb összefonódásokhoz vezet, mint pusztán a termelt áruk piacának keresése.¹⁵ A gazdasági összefonódás által garantált béke szerintük jól nyomon követhető Japán, Kína és az Egyesült Államok kapcsolatrendszerén keresztül. Úgy gondolják, hiába mutatkozik retorikai szinten a japán–kínai szigetviták kapcsán feszültség, a japán–kínai gazdasági kapcsolatok, a kínai–amerikai kereskedelmi mérleg pusztá mérete, valamint az amerikai államadósság egy részének kínai tulajdona mindhárom felet komoly visszafogottságra ösztönzi a feszültségek tényleges katonai eszkalációjával kapcsolatban.¹⁶

A konstruktivista gondolkodók még az előbbi két iskolához képest is nagyobb érdeklődést mutatnak Kelet-Ázsia, azon belül is Japán szerepvállalása iránt, különös tekintettel a szigetország amerikai szövetséghez fűződő hozzáállása kapcsán. Mivel a konstruktivista irányzat következtetéseiben jóval nagyobb súlyt képvisel egy-egy szereplő viselkedésének tanulmányozása, nem feltétlenül találunk Kelet-Ázsia kapcsán strukturális megállapításokat,

¹² FRIEDBERG, Aaron L. (1993): Ripe for Rivalry. Prospects for Peace in a Multipolar Asia. *International Security*, Vol. 18, No. 3. 32.

¹³ MEARSHEIMER, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, WW Norton & Company. 402.

¹⁴ LIND, Jennifer M. (2004): Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy. *International Security*, Vol. 29, No. 1. 120–121.

¹⁵ SHAMBAUGH–YAHUDA 2014, 87.

¹⁶ SHAMBAUGH–YAHUDA 2014, 87.

inkább bizonyos országok mentalitásainak feltérképezését. Japán különösen nagy figyelmet élvez a konstruktivisták gondolkodásában, főként a szigetország antimilitarista doktrínájának megingathatatlansága kapcsán. Ebben a társadalmi és intézményi szinten is kodifikált alapvetésben mára már elválaszthatatlan elem az amerikai szövetség melletti elköteleződés, még akkor is, ha bizonyos szélsőséges politikai körök időnként megkérdőjelezik a kölcsönös védelmi szerződés szükségességét. Jellemző motívum Japán párhuzamba állítása Németországgal, amely esetében szintén meghatározó az amerikai szövetség kérdése. Azonban míg Németország egy átfogóbb szövetségi struktúrán, a NATO-n keresztül kötődik az Egyesült Államokhoz, ezáltal nem kizárólagosan kétirányú a szövetség, Japán bilaterálisan kötődik szövetségéhez, ezért az elköteleződés társadalmi beágyazottsága is jóval mélyebb.¹⁷

Mint láhattuk, az elméleti megközelítések ugyan merőben eltérő megállapításokat tesznek, mind integrálják azon tényezőket, amelyek elválaszthatatlanok a Japán és az Egyesült Államok közötti bonyolult kapcsolatrendszerrel.

Anélkül, hogy végérvényesen elköteleződnenék bármely irányzat mellett, a három különböző nézőpont érintésével máris árnyaltabb képünk van e kétoldali kapcsolatokról. Láhattuk, hogy ugyan vannak tagadhatatlanul problémás ügyek az amerikai–japán kapcsolatokban (az USA részéről a mára már mérséklődött – de nem eltűnt – kereskedelmi deficit, Japán oldalán az okinawai lakosság ellenérzései az amerikai támaszpontok kapcsán), ezek nem érik el azt az ingerküszöböt, amely az összkép szempontjából felvetné a két fél reális eltávolodását. A realista iskola képviselőinek műveit olvasva átfogó képet kaphatunk arról, hogyan jelent Kína felemelkedése komoly kihívást a hidegháború alatt megszilárdult regionális status quóra nézve, és hogy ezzel összefüggésben milyen lehetőségei vannak Japánnak. Az elmúlt években egyaránt láhattuk jeleit annak, hogy Japán igyekszik növelni önálló katonai képességeit, nem titkolta a Kínai Népköztársaság (KNK) ellensúlyozása érdekében. Kína erejének növekedése miatt ugyanakkor igyekszik szorosabbra is fűzni szövetségi viszonyát az Egyesült Államokkal. Így, érdekes módon, a realista perspektívák közül mind a katonai önerő növekedésének megközelítése, mind a „potyautas” narratíva helytállóan bizonyul az amerikai–japán viszonyrendszerben.

A liberális olvasatban megjelenő békés fejlődés képe – amely szerintük gazdasági összefonódásból fakad – ugyan retorikai szinten időnként kihívásokkal szembesül, ám egyértelműen látszik, hogy az egyes feszültségócok körüli eszkaláció idáig valóban nem terelődött katonai útra. Ráadásul – mielőtt Donald Trump kilépett volna a TPP tárgyalásaiból – az USA nemcsak a katonai szövetségek, de egy szabadkereskedelmi tömb kialakításával is igyekezett aktív részese lenni a regionális integrációnak Kelet-Ázsiában.

Szintén érvényesnek tekinthetjük a konstruktivisták meglátásait, miszerint az amerikai–japán szövetség elidegeníthetetlen része a japán védelempolitikai alapvetések társadalmi beágyazottságának, és ezen valószínűleg a korábbiakhoz képest is sokat lendített az amerikai fegyveres erők részvétele a fukushimai katasztrófa utáni mentési műveletekben.

Japán és az Egyesült Államok tehát elválaszthatatlan partnerek Kelet-Ázsia regionális rendjének fenntartása kapcsán. A KNK megerősödése egyaránt növeli Japán önálló védelmi képességeit és az amerikai szövetségi kapcsolat szorosabbra fűzését. A két fél – marginális

¹⁷ BERGER, Thomas U. (1993): From Sword to Chrysanthemum. Japan's Culture of Anti-militarism. *International Security*, Vol. 17, No. 4. 149.

konfliktusaik ellenére – nem csupán katonai, de gazdasági téren is stratégiai együttműködésben érdekeltek, kettőjük szövetséges elköteleződése mély társadalmi alapokon nyugszik. A továbbiakban tekintsük végig, milyen történelmi fejlődési ív vezetett el ehhez, illetve milyen politikai és stratégiai dinamikát mutat a két fél együttműködése.

Az amerikai–japán szövetség történeti áttekintése

„Felmérve a világ folyamatainak alakulását és Japán jelenlegi helyzetét [...]” – így kezdődött Hirohito császár üzenete, amely az udvar archaikus nyelvezete miatt sokak számára nehezen érthetően adta a japán nép tudtára a vereség hírét, és amelyben kérte népét, hogy „az eljövendő generációk számára a béke útját megteremtendő, viseljék el az elviselhetetlent, elszenvedve azt, ami kibírhatatlan”.¹⁸

1945 tavaszán néhány hónap leforgása alatt lezajlott a Japán Birodalom végzetes összeomlása. Március 10-én hajnalban 300 B–29-es típusú amerikai bombázó lángba borította Tokiót, ahol egyetlen támadás alatt közel 100 ezer ember veszítette életét. Április elsején megindult az amerikai egységek partraszállása Okinawa szigetén. Augusztus 6-án atomtámadás érte Hiroshima, augusztus 9-én Nagasaki városát.¹⁹ A császár augusztus 14-én felvett beszédét másnap, 15-én egy rádióközvetítésen keresztül hallhatta a japán nép. Az ország hivatalos fegyverletételére szeptember 2-án, a USS Missouri csatahajó fedélzetén került sor, amellyel megkezdődött a szigetország megszállása, Douglas MacArthur, a Szövetséges Erők Főparancsnokának (SCAP – Supreme Commander of the Allied Powers), vezetésével. Japán háború utáni újjáépítése mellett az amerikai megszállás egyik legfontosabb hozadéka volt az 1947-ben életbe lépő – és máig érvényben lévő – japán alkotmány tervezetének elkészítése,²⁰ amelyet a japán társadalom jelentős része ma is nemzeti identitása fontos részének tart.

Japán megszállása az 1951-es San Francisco-i békeszerződés 1952-es életbelépésével ért véget. Yoshida Shigeru, a háború utáni Japán első miniszterelnöke és a 1945 utáni politikai élet egyik legmeghatározóbb alakja, a békeszerződés aláírásakor tartott beszédében fair és jóindulatú megegyezésként írta le azt, ám beszédében kitért azon problémákra, amelyek rendezése az elkövetkező évek feladata maradt.²¹ Japán, bár területének jelentős része felett visszanyerte szuverenitását, nem kapta vissza az északi Kuril-szigeteket, amely szovjet fennhatóság alá került, illetve a legdélebbi nagyobb sziget-csoportot, Okinawát – vagy másik nevén Rjúkjú-szigeteket –, amely amerikai ellenőrzés alatt maradt. Utóbbi 1972-ben visszakerült japán fennhatóság alá, ám az északi szigetek problémája a mai napig vitás kérdés Japán és Oroszország között.

Az 1951-es békeszerződésben Japán és az Egyesült Államok nem csupán a háború utáni rendezés folyamatában léptek előre, ugyanekkor írták alá a két fél közötti biztonsági

¹⁸ *Imperial Rescript, August 14, 1945* (é. n.): データベース「世界と日本」日米関係資料集1945–1960. Forrás: <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19450814.O1E.html> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

¹⁹ KAWABASHI, Same (1995): 見る, 読む, わかる日本の歴史3 近世見る, 読む, わかる日本の歴史. 朝日新聞社. Tokió. 114–117.

²⁰ TOTMAN, Conrad (2006): *Japán története*. Budapest, Osiris. 608.

²¹ *Prime Minister Shigeru Yoshida's Speech at the San Francisco Peace Conference* (é. n.). Forrás: <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/JPUS/19510907.S1E.html> (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

egyezményt is, amely szintén 1952-ben lépett életbe.²² Az 1951-es szerződés volt a két fél szövetségi viszonyának első mérföldköve, ám néhány pontban eltér a későbbi, 1960-as szerződéstől, amely máig érvényben van.

Az első szerződés bevezetőjében megtaláljuk az utalást a világháborút lezáró békeszerződésre, amely megállapítja, hogy Japán a közeljövőben nem lesz képes hatékonyan ellátni saját védelmét. Éppen ezért,

„[m]ivel a militarizmus továbbra is jelen van a világban, Japán kívánsága, hogy a békeszerződéssel egy időben az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő biztonsági egyezmény is megkötessen [...]. A békeszerződés elismeri Japán jogát, hogy kollektív védelmi egyezményeket kössön [...].”

Az 1951-es biztonsági szerződés értelmében Japán lehetővé tette, hogy az Egyesült Államok katonai erőt állomásoztasson a szigetország területén. A későbbi változathoz képest jelentős különbség, hogy a szerződés első cikkelyében a Japánban állomásozó amerikai csapatok feladatkörét meglehetősen tágan értelmezték. Egyrészt lehetővé teszi ezen alakulatok bevetését egy Japánnal szembeni külső támadás esetén, de ezen túlmenően annak érdekében is, hogy fenntartsák a nemzetközi békét és biztonságot a „Távol-Keleten”. Tehát már az 1951-es szerződésben megjelenik az az igény, hogy a Japánban állomásozó amerikai csapatok az egész régió biztonságának fenntartásában részt vegyenek. Az 1951-es szerződés ráadásul – a mindenkori japán kormány felkérésére – lehetővé tette az amerikai csapatok bevetését nagyobb hazai zavargások esetén, tehát ebben az időszakban még kimondottan rendfenntartó funkciója is volt az amerikai erőknek.²³ Az 1952-ben életbe lépő két szerződés nem csupán a világháború korszakát lezáró dokumentum. Ahogyan Yoshida miniszterelnök fogalmazott, „egy elmúlt Japán hamvaiból egy új Japán született”, vagyis Japán történelmében merőben új fejezet kezdődött.²⁴ A szigetország a háború lezárásával formálisan is integrálódott a hidegháború világrendjének USA által vezetett táborába, egyszerre elzárva ezzel Japánt a másik tábortól, de egyben meg is nyitva az utat, hogy a szigetország újra bekapcsolódjon a nemzetközi politikai és gazdasági vérkeringésbe.²⁵ Ennek a folyamatnak fontos mérföldköve volt Japán 1956-os csatlakozása az ENSZ közösségéhez. Ez nem csupán a szervezetbe való integrálódást jelentette, de meghatározó pillanata lett a japán külpolitika útkeresésének is. Japán külpolitikájának lényegét 1957-ben az akkori külügyminiszter három alapvető pontban írta le: 1. az ENSZ-központú külpolitika elve (「国連中心主義」), 2. a világ demokráciáival való együttműködés (自由主義諸国との協調), 3. az ázsiai elköteleződés fenntartása (アジアの一員としての立場の堅持).²⁶ Ezek közül az első, ENSZ-központúság elve, többek szerint sokáig inkább csak retorikai elköteleződést jelentett, nem tényleges külpolitikai irányváltást. Japán az ENSZ fórumain sokáig lényegében az Egyesült Államok elvárásainak megfelelő módon viselkedett, így a korai hideg-

²² Az 1951-ben aláírt szerződés angol nevén: *Security Treaty Between the United States and Japan*, japánul 日本国とアメリカ合衆国との間の安全保障条約 (*Nipponkoku to Amerikagashūkoku to no aida no anzen hoshōjōyaku*), vagyis a *Japán és az Amerikai Egyesült Államok közötti biztonsági szerződés*.

²³ *Security Treaty Between the United States and Japan*; September 8, 1951 (é. n.). Forrás: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/japan001.asp (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

²⁴ *Prime Minister Shigeru Yoshida's Speech at the San Francisco Peace Conference* (é. n.).

²⁵ Hook, Glenn D. et al. (2001): *Japan's International Relations. Politics, Economics and Security*. London, Routledge. 14.

²⁶ 国連における日本の取組～日本と国連の50年～ (2006). Forrás: www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/jp_un/pdfs/jp_un50.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

háborús korszak kapcsán megfogalmazott kritikák szerint Japán lényegében betagozódott a hidegháború bipoláris struktúrájába. Az 1980-as évektől azonban Japán óvatosan ugyan, de egyre gyakrabban járt „külön utat” az ENSZ szervezetén belül az USA-hoz képest.²⁷

Japán biztonsági és védelempolitikai alapvetése a hidegháborútól egészen napjainkig egyrészt az alkotmányuk 9. cikkelyéből fakadó pacifista önkorlátozáson, másrészt az amerikai védelmi garancián nyugszik. A szigetország az 1950-es évektől kezdve elsősorban a gazdasága stabilizálására, majd a gazdasági nagyhatalommá válására koncentrált, védelméről pedig elsősorban az Egyesült Államok gondoskodott. Ez a pacifista elköteleződés a háború utáni első miniszterelnök után „Yoshida-doktrínaként” vonult be a köztudatba. Ám mindez nem egy hirtelen és gyorsan bekövetkező változás volt, a japán vezetés útke-resése az amerikai védelmi ernyő alatt a kezdeti években komoly társadalmi feszültségek kiéleződéséhez vezetett. Ennek csúcspontja volt az 1951-es biztonsági szerződés felülvizsgálata és az új, máig érvényben lévő, 1960-as Amerikai–Japán Kölcsönös Együttműködési és Biztonsági Egyezmény megkötése. Az akkori japán miniszterelnök, Kishi Nobusuke célja a védelmi együttműködés új alapokra helyezésével egyrészt az amerikai védelmi garancia biztosítása, másrészt Japán külpolitikai önállóságának és mozgásterének kiszélesítése volt. Az új változathoz eltűnt a Japánban állomásozó amerikai erők belső rendfenntartásra vonatkozó alkalmazásának lehetősége, illetve a szerződés 1. és 5. cikkelyébe bekerült az ENSZ mint – a külső támadásokra adott válasz után – a békés rendezésre való törekvés fóruma.²⁸ Továbbra is fontos maradt az amerikai erők szerepe nem csupán Japán, de az egész Távol-Kelet biztonságának garantálásában. A szerződés 1960-as aláírását követően először 10 évre, majd határozatlan időre lépett hatályba, de bármely fél kezdeményezésére felmondható.

Kishi miniszterelnök és frakciója igyekezett hangsúlyozni, hogy Japán az új szerződés értelmében már jóval inkább egyenrangú fél a szövetségi viszonyban. A japán közvélemény azonban vegyes érzelmekkel fogadta a felülvizsgálatot. Főként az egész Távol-Kelet kapcsán felmerülő biztonsági megfontolások megőrzése, valamint a Japánnak szánt nagyobb önállóság keltettek ellenállást a helyi politikai körökön belül. Előbbit illetően a fő aggodalom az volt, hogy az Egyesült Államok esetleg magával ránthatja Japánt egy, a koreai háborúhoz hasonló regionális konfliktusba, az utóbbi kapcsán pedig többen attól tartottak, hogy a növekvő önállóság Japán remilitarizációjához vezet.²⁹

1960 áprilisában a Dél-Koreában kirobbant népfelkelés és zavargások Li Szin Man elnök bukásához vezettek. Kishi politikai ellenfelei reménykedtek benne, hogy hasonló zavargásokon keresztül komoly nyomást tudnak gyakorolni a kormányra. A biztonsági szerződés parlamenti ratifikálását választották ügyüknek. Az ellenzék sikeresen bojkottálta a törvényhozási folyamatot, miközben az épület körül több mint 10 ezer tiltakozó gyűlt össze. Kishi végül a kormányörsséggel vezettette ki az ellenzéki képviselőket, és távollétükben a kormánypárti képviselők elfogadták a szerződés ratifikálását, de az akció országos tüntetéshullámhoz és később Kishi lemondásához vezetett.³⁰

Az amerikai védelmi elköteleződés körüli társadalmi feszültségek szintén hozzájárultak az 1960-as évek végén lezajló politikai párbeszédhez, amely végül az ország

²⁷ HOOK et al. 2001, 310.

²⁸ *Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

²⁹ TOTMAN 2006, 620.

³⁰ TOTMAN 2006, 620.

„atommentességre vonatkozó három alapelv” (非核三原則) elfogadásához vezetett. Az amerikai elköteleződés a vietnámi háborúban egyre komolyabb feszültséget keltett Japánban, egyrészt a nukleáris eszkaláció lehetősége miatt, másrészt azért, mert attól tartottak, hogy Japán előbb-utóbb belesodródik a konfliktusba az USA oldalán. A kínai atomprogram eredményei érthető módon további komoly aggodalmakat okoztak. Ráadásul az 1951-es békeszerződés arról rendelkezett, hogy Okinawa szigete vissza fog kerülni Japán fennhatósága alá, ám az ott állomásoztatott atomfegyverek kivonásáról semmilyen garancia nem született. A japán kormány 1967-ben nyújtotta be javaslatát az atommentesség három alapelvéről, amelyet az országgyűlés végül 1971-ben el is fogadott.³¹ Ennek értelmében Japán 1. nem gyárt, 2. nem birtokol, 3. nem enged be területére atomfegyvert.³²

Okinawa szigete a világháború után amerikai fennhatóság alá került, és ugyan a San Franciscó-i békeszerződés előrevetítette a sziget visszaintegrálását, az amerikai katonai jelenlét és a távol-keleti régió geopolitikai szerepe, valamint az atomfegyverek állomásoztatásának kérdése (különösen Japán atommentesség iránti elköteleződése után) kétségeket támasztott annak sorsa felől. Végül, egyes vélekedések szerint főleg az interkontinentális ballisztikus rakéták jelentette távoli csapásmérő képességek bővülésének köszönhetően, Okinawa már nem volt szükséges az amerikai elrettentési potenciál fenntartásához, így hosszas tárgyalások követően (1969–1972) visszakerült Japán fennhatósága alá.³³

Az amerikai–japán szövetség szempontjából szintén mérőöldkőnek tekinthető az 1978-ban kiadott, az Egyesült Államok és Japán Védelmi Együttműködésének Irányelvei című stratégiai dokumentum, amelyet később, 1997-ben és 2015-ben is felülvizsgáltak.

Az 1978-as irányelvek lényegében igyekeztek átfogó módon körvonalazni a két fél közötti védelmi együttműködést, felvázolva azon lehetőségeket, amelyek során válaszreakcióra van szükség, és keretet adni a lehetséges opcióknak. Ennek szüksége több tényezőtől fakadt. Egyrészt a japán védelmi szféra jelentős modernizáción és fejlesztésen ment keresztül az 1970-es években, és tekintve az ország pacifista társadalmi alapvetéseit, a kormányzat igyekezett minél nagyobb transzparenciával eloszlatni a remilitarizáció legkisebb gyanúját is. Ennek eredménye volt az 1976-ban kiadott Nemzeti Védelmi Program Irányelvei, amely a japán fegyveres erők ambícióit és feladatköreit igyekezett körülhatárolni. A japán fegyveres erők eszközparkjának fejlődése egyre mélyebb interoperabilitást tett lehetővé az amerikai partnerrel, és az évtized végére mindkét oldalon egyre nagyobb igény mutatkozott a két haderő kapcsolatának szorosabbra fűzésére.³⁴ Valószínű azonban, hogy az Egyesült Államok és Japán Védelmi Együttműködésének Irányelvei nem csupán azért jöttek létre, hogy a két fél közötti együttműködést magasabb szintre emelje, hanem azért is, hogy megfelelően kommunikálja az addigra már alkalmazott, de transzparensen még nem megjelenített gyakorlatokat. James Auer – a Pentagon japán ügyekért felelős egykori főtitkára – visszaemlékezéseiből kiderül, az 1978-as dokumentum rengeteg olyan korábbi feladatkörnek adott hivatalos keretet, amelyek korábban is mindennaposak voltak a két fél védelmi együttműködésében, de adott esetben a sajtóba csak részlegesen vagy hibásan

³¹ KATZENSTEIN, Peter J. (1998): *Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan*. Ithaca, Cornell University Press. 128–129.

³² *Three Non-Nuclear Principles* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/nnp/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)

³³ GORDON, Andrew ed. (1993): *Postwar Japan as History*. Berkeley, University of California Press. 27.

³⁴ KATZENSTEIN 1998, 132–133.

kerültek be, és ez komoly támadási felület volt a belpolitikai küzdelmekben.³⁵ Ilyen volt például a japán hadihajók tengeralattjárók elleni harcra való felkészítése – ami már az 1950-es évek óta folyt, ám a japán sajtó esetenként érzékenyen reagált rá. A 1978-as irányelvek három eshetőségre vonatkozóan fogalmazott meg együttműködést a két fél fegyveres erői között: 1. a Japán elleni agresszió elrettentése, 2. közös fellépés a Japánnal szembeni támadás esetén, 3. Japán támogatás az USA részére a Távol-Keleten, a Japán biztonsága szempontjából releváns ügyek kapcsán. Az új dokumentum kodifikálta a védelmi tervezésben és hírszerzésben való együttműködést, a közös hadgyakorlatokat, valamint a logisztikai és infrastrukturális támogatást a Japánban állomásozó amerikai csapatok részére.³⁶ Az irányelvek egyik jelentős eredménye volt Japán 1980-as részvétele a RIMPAC (Rim of the Pacific) nemzetközi haditengerészeti hadgyakorlaton.³⁷ A dokumentum harmadik szakasza, vagyis a Távol-Keleten zajló konfliktusok kapcsán történő együttműködés, nem tartalmazott konkrét műveleti koncepciókat, lényegében csak a régió biztonsági kihívásait érintő közös tervezést – és szükség esetén az eddigi védelmi együttműködés felülvizsgálatának és bővítésének lehetőségét –, amennyiben azt a felek szükségesnek látják.

Az 1978-as megegyezés fontos előrelépést jelentett a szövetség hivatalos keretei és a műveleti együttműködés elmélyítésében. Ez továbbra is csak Japán legszűkebb értelemben vett területére vonatkozott, bár a megfogalmazás meghagyta a bővítés lehetőségét is. Csakis a szigetországgal szembeni fegyveres agresszióra – Japán közvetlen szomszédjai által – vonatkozóan irányoztak elő közös katonai fellépést, egyéb katonai jellegű együttműködésre nem.³⁸

A hidegháború vége és a globális biztonsági környezet megváltozása jelentős átalakulást hozott az USA és Japán kapcsolatában. Az 1990-es évektől kezdve Kelet-Ázsiában egyre fokozottabban jelentkezett a ballisztikusrakéta-fenyegetettség. E mögött elsősorban a Kínai Népköztársaság állt, és a nyomásgyakorlási céllal végrehajtott nagyszabású erődemonstrációja (amelynek címzettje Tajvan volt), valamint Észak-Korea nukleáris és rakéta-programjának felgyorsulása.

Az 1996-os tajvani krízis és az Észak-Korea jelentette probléma mellett ráadásul egyre nagyobb nyomás helyeződött Japánra, hogy vegye ki részét az öbölháborúhoz hasonló nemzetközi koalíciós törekvésekből. Emiatt bővült a Japán Önvédelmi Erők alkalmazhatóságának köre a nemzetközi békefenntartó missziókban és a különféle katasztrófák utáni mentési műveletekben való részvétel feladatkörével.

A megváltozó biztonsági környezet hatására felülvizsgálták, majd 1997-ben újból kiadták az Egyesült Államok és Japán Védelmi Együttműködésének Irányelveit, amely változat már jóval szélesebb kooperációt irányzott elő a Japán közvetlen területén kívüli hadműveletek kapcsán. A hidegháborút követő időszak enyhülését tükrözi, hogy a korábban az elrettentésre vonatkozó szakasz e változatban a „Normális körülmények közötti”

³⁵ MURATA, Koji (1996): *James Auer Oral History Interview*. National Security Archive – Oral History Project. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/japan/auerohinterview.htm> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

³⁶ *The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation (November 27, 1978)* (é. n.). Forrás: www.mod.go.jp/e/d_act/ampo/19781127.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

³⁷ HIATT, Fred (1986): Japan Boosts Military Readiness. *The Washington Post*, 1986. 08. 11. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/08/11/japan-boosts-military-readiness/ead861a8-780c-4d26-9f52-2e-27228061a6/?utm_term=.9960449201ed (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

³⁸ SHAMBAUGH–YAHUDA 2014, 210.

együtműködés irányelveit tartalmazta, de lényegi változtatások nélkül. A „Japán elleni fegyveres támadás” eshetősége hasonló feladatkört és együtműködési kereteket ír le, mint az 1978-as dokumentum, némileg részletesebben, illetve alaposabban kitérve arra, hogy miként reagálnak egy, a Japán területén esetlegesen bekövetkező gerillatámadásra. A dokumentum az „egyéb” fenyegetések sorában irányozza elő a kétoldalú együtműködést a ballisztikus rakéták elleni védelem terén.³⁹ Jóval részletesebb képet nyújt azonban a harmadik eshetőséget bemutató szakasz, vagyis a Japánon kívüli területekre vonatkozó védelmi együtműködések kérdésköre. Ez már konkrét feladatokat határoz meg a Japán körüli régió biztonságának és stabilitásának elősegítése céljából. Ennek megfelelően Japánnak lehetősége nyílt együtműködni az Egyesült Államokkal katasztrófavédelmi, illetve menekültügyi kérdésekben, kutató- és mentőtevékenységben, valamint a gazdasági szankciók hatékonyságát elősegítő műveletekben, főként a tengeri szállítóhajók ellenőrzésében.

Az új védelmi együtműködési irányelveknek megfelelően Japán és az Egyesült Államok 1999-től kezdve foglalkozott egy közös rakétavédelmi rendszer fejlesztésének lehetőségével, és ennek előkészületei már szerepeltek a következő évi Japán költségvetésben.⁴⁰ A tokiói kormány javaslatára végül 2003-ban született döntés az AEGIS elnevezésű rakétavédelmi rendszerbe történő beruházásról,⁴¹ amely mind a mai napig az egyik legjelentősebb közös erőfeszítése az amerikai–japán szövetségnek.

Az Egyesült Államok és Japán szövetségi struktúrájának idomulása a változó biztonsági környezethez jól végigkövethető a Védelmi Együtműködés Irányelveinek dokumentumain keresztül, még akkor is, ha feltételezzük, hogy azok nem feltétlenül egy új szakasz kezdetét jelzik, hanem esetenként akár – az 1978-as változathoz hasonlóan – magukban hordozzák a korábbi gyakorlat már megvalósult lépéseinek hivatalos kodifikációját is. Ezen fejlődési dinamika köszön vissza a legutóbbi, 2015-ben elkészült Védelmi Együtműködési Irányelvekben is. Az új dokumentum legfontosabb előrelépése az együtműködés és a védelem koncepciójának drasztikus kiterjesztése volt. A korábbi változatokban Japán – legszűkebb értelemben vett – területéről, majd ezt követően a Japánt övező területekről volt szó, a 2015-ös dokumentum viszont már globális perspektívában tekint az amerikai–japán szövetség relevanciájára, kiegészülve az űr és kibervédelem kérdéseivel is. Ráadásul – vélhetően a Senkaku/Diaoyu-szigeteket érintő vitára, a japán–kínai ellentét egyik központi problémájára, tekintettel – a dokumentum a Japán területével szembeni fegyveres támadás kapcsán külön említi a „szigetek” kérdését, amely tekintve, hogy Japán egy szigetország, valószínűleg a távoli, kisebb, a Senkaku-szigetcsoporthoz hasonló képződményekre utal. A dokumentum alapján a Japán Önvédelmi Erők feladata az érintett szigetek visszafoglalása, és ebben az Egyesült Államok csapatai adott esetben segítséget nyújthatnak. A különböző tereken átívelő (légi, vízi, szárazföldi, kibertér, űr) műveleti feladatkörök kapcsán kiemелendő, hogy az USA csapatai biztosítják a csapásmérő képességet a Japánnal szembeni támadás elhárítása, valamint a további támadó tevékenység elrettentése céljából. Ha figyelembe vesszük, hogy ezen szakasz közvetlenül követi a szigetek visszafoglalását említő

³⁹ *The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation (September 23, 1997)* (é. n.). Forrás: www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/19970923.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)

⁴⁰ Japán Kabinethivatala (1993): 平成十一年度予算の概要. Forrás: www.kantei.go.jp/jp/kanpo-shiryo/990407/siry0407.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

⁴¹ Japán Kabinethivatala (é. n.): 内閣官房長官談話 – 平成15年12月19日. Forrás: www.kantei.go.jp/jp/tyokan/koizumi/2003/1219danwa.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

részt, máris kirajzolódik egy átfogó művelet képe, amelyben a japán csapatok visszafoglalnak egy távoli szigetet, miközben az Egyesült Államok hadserege komoly erőket mozgósít ennek támogatására, illetve a további támadások elrettentése céljából.

A 2015-ös dokumentum sokkal részletesebb képet nyújt a védelmi együttműködés gyakorlati aspektusairól, mint a korábbi változatok. Sokkal kevésbé részletesek azonban a dokumentumban felbukkanó további szempontok, a globális együttműködés, valamint az űr- és kibervédelem kapcsán. Egyrészt a globális együttműködés koncepciója valóban új szintre léphetett az új japán védelmi törvényeknek köszönhetően, amelyek már lehetővé teszik a japán fegyveres erők számára a kollektív önvédelem gyakorlását, ám a dokumentumban vázolt részletek (katasztrófavédelem, békefenntartó műveletek, kutató- és mentőműveletek) lényegében nem mutatnak túl az 1997-es verzió regionális spektrumú lehetőségein. Fontos új elem azonban a védelmi felszerelés és technológiai együttműködés említése a bilaterális vállalkozások között. Ennek értelmében a felek törekednek arra, hogy növeljék a közös fejlesztésű rendszereket, hogy elmélyítsék az együttműködést a javítás és karbantartási munkálatok terén és kölcsönös beszerzési beruházásokat tegyenek az interoperabilitás növelésének érdekében, valamint igyekeznek további partnereket bevonni a közös fejlesztésekbe.⁴²

Az amerikai–japán szövetség – az intézményi alapokat és a meghatározó védelmi dokumentumokat tekintve – egy jelentős fejlődési pályát futott be a hidegháború időszakában. Ennek alapjait Japán USA általi megszállása, az új alkotmány és a háború utáni újjáépítés fektette le, és persze az amerikai szövetség iránti elköteleződés a japán társadalomban. Ennek eredménye lett a San Franciscó-i békeszerződés és az első amerikai–japán biztonsági szerződés nagyobb belső ellenállás nélküli elfogadása 1951–1952-ben. Japán az Egyesült Államok oldalán kapcsolódhatott be újra a nemzetközi folyamatokba, bár ezeket még jó ideig a hidegháború stratégiai realitása határozta meg. Az 1950-es évek végétől kezdve azonban igyekezett – a korábbi alárendeltségi viszonyt csökkentve – újraértelmezni szövetségi elköteleződését az USA-hoz. Ám ez 1960-ban megfelelő támadási felületet adott az ellenzéki politikai törekvéseknek, hogy az antimilitarista érzelmek mozgósításával komoly problémát okozzon a japán kormánynak. A militarizmussal szembeni társadalmi érzékenység leckéje komoly nyomot hagyott a japán politikai szférában, ami a mai napig visszaköszön az egyes védelempolitikai változások minél óvatosabb kommunikálásában. Többek között ennek a kényesen óvatos kommunikációnak és transzparenciának, illetve az egyre dinamikusabban változó biztonsági környezetnek köszönhető, hogy 1978-ban, 1997-ben és 2015-ben is új alapokra helyezték a védelmi együttműködés funkcióit. 1978-ban kodifikálták a közös műveleti felkészülést és az interoperabilitás elmélyítésének törekvéseit. Az 1997-es dokumentum már kiegészült Japán szélesebb körű regionális szerepvállalásával, valamint a rakétavédelmi fejlesztések kilátásba helyezésével. A 2015-ös változat pedig már globális perspektívába igyekezett helyezni a védelmi együttműködés intézményét, igaz, ennek elméleti keretrendszere egyelőre kevésbé körvonalazott. Ahhoz viszont elég ambiciózus célkitűzéseket fogalmaz meg, hogy Japán a korábbiakhoz képest is egyre jelentősebb partnere legyen az Egyesült Államoknak a védelmi-technológiai fejlesztések, valamint a korszerű fegyverrendszerek karbantartásának és javításának terén, a további felekkel szembeni

⁴² Japán Védelmi Minisztérium (2015): *The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation*. Forrás: www.mod.go.jp/e/d_act/ampo/shishin_20150427e.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)

nyitottság pedig akár valóban meghatározó globális szereplővé teheti Japánt. Ennek kapcsán érdemes röviden áttekinteni azt, hogy milyen összefonódások működnek a két fél között a közös technológiai erőfeszítések tekintetében.

Közös haderőfejlesztési és beszerzési kérdések, technológiatranszfer az USA és Japán között

Az Egyesült Államok és Japán között a védelmi technológia és eszközök megosztása lényegében a koreai háborút követően realizálódott. A háború megfelelő felvevőpiacot biztosított Japán nehézipara számára, és ez nagyban hozzájárult a háború utáni gazdasági fellendüléshez. Japán a háború alatt javarészt teherautókat és más szállítóeszközöket gyártott az amerikai fegyveres erők számára. Az 1951-es békeszerződést és biztonsági egyezményt követően a technológiatranszfer és eszközellátás intézményi kereteit az 1954-ben létrejött közös védelmi segítségnyújtásról szóló egyezmény teremtette meg (Mutual Defense Assistance Agreement – MDAA).⁴³ Az MDAA-nak köszönhetően már lehetőség volt az amerikai védelmi technológia transzferére, és ennek köszönhetően bizonyos fegyverrendszerek gyártásából már japán vállalatok is kivehették a részüket. Az USA célja ezzel egyrészt a Japán védelme kapcsán felmerülő költségek csökkentése volt,⁴⁴ másrészt a japán ipar talpraállításának felgyorsítása. Ez az 1950-es évektől kezdve főként vadászgépek megrendelésére vonatkozott, de az 1980-as évekre kiegészült a föld-levegő rakéták, illetve tengeralattjáró elleni hadviselésre kifejlesztett járógépek gyártásával. Később pedig már az F-15 vadászgéptípust is Japánban kezdték gyártani.⁴⁵ A technológiatranszfer sokáig egyoldalú volt, az USA-ból irányult Japánba, az 1980-as évekre azonban Japán vezető gazdasági hatalommá vált, és felmerült az USA irányába történő transzfer lehetősége is. Ezt Japán részről az 1983-ban létrehozott Közös Katonai Technológiai Bizottság létrehozása formalizálta. Japán javarészt olyan high-tech rendszereket exportált az USA-ba, amelyek a civil szektorban születtek, ám többes funkciójuk miatt az USA hadereje is igényt tarthatott azokra.⁴⁶

A hidegháború lezárultával azonban a szélesebb közvélemény számára is nyilvánvalóvá vált, hogy e kétoldalú technológiatranszfer nem minden esetben volt problémamentes. Az 1980-as évek végére már látható volt, hogy korszerűsíteni kell a vadászgépállományt, ennek kapcsán született Japán és az USA között egy megállapodás arról, hogy közösen – de amerikai technológiát alapul véve – fognak új géptípust fejleszteni. Az FS-X-projekt a Reagan-adminisztráció végén indult, ám az ezt követő Bush-kormányzat újra tárgyalásokba kezdett róla, módosítva a korábbi feltételeken, nagyobb szerepet kiharcolva az amerikai vállalatoknak. Japánban sokan úgy érezték, az amerikai fél kedvezőtlen megállapodást kötött velük. A tokiói kormány kritikussai úgy látták, hogy a külügyi szféra és a vezetés túlságosan tartott az amerikai politikai elit japánellenes hangulatától – amelynek háttérben

⁴³ *Agreement Between the Government of Japan and the Government of The United States of America Concerning Security Measures for the Protection of Classified Military Information* (é. n.). Forrás: [www.mofa.go.jp/region-n-america/us/security/agree0708.html](http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/agree0708.html) (A letöltés ideje: 2018. 04. 25.)

⁴⁴ *Arming Our Allies: Cooperation and Competition in Defense Technology* (1990). Washington D. C., U.S. Government Printing Office. 62.

⁴⁵ *Arming Our Allies: Cooperation and Competition in Defense Technology* (1990). 62.

⁴⁶ *Arming Our Allies: Cooperation and Competition in Defense Technology* (1990). 62.

lényegében a japán cégek amerikai versenytársaikhoz történő rohamos felzárkózása állt –, ezért nem mert határozottabban fellépni.⁴⁷

Az FS–X – 1996-tól már F–2 néven⁴⁸ – végül a korábbi elképzelésekhez képest jóval nagyobb súlyú amerikai jelenléttel indult el.⁴⁹ Az F–2 végleges változata sokat merített az F–16 típusú vadászgép technológiájából, ám az nagyobb és – felszereltségét tekintve – jóval modernebb volt, mint elődje.⁵⁰

A vadászgép-technológia fejlesztése mellett a legfontosabb együttműködés az USA és Japán között a ballisztikus rakéták elleni védelem terén, az AEGIS-rendszer kapcsán történt. Már az 1980-as évek végén felmerült egy közös rakétavédelmi rendszer tervezete,⁵¹ ám a tényleges előkészítő kutatások csak 1998-ban indultak. Ennek fő mozgatója Észak-Korea ballisztikusrakéta-programjának látványos felgyorsulása volt, amely a japán közvéleményt is kellően felrázta ahhoz, hogy ellenérzések nélkül viszonyuljon egy ilyen nagy volumenű haderőfejlesztési törekvéshez. A két fél 1999-ben kezdte meg a közös rakétavédelmi rendszer haditengerészeti komponenseinek fejlesztését.⁵² A rendszer üzembe helyezése 2004-ben indult meg, illetve 2005-ben indult útjára a közös amerikai–japán projekt az elhárító rakéták továbbfejlesztése és üzembe helyezése érdekében.⁵³

Az AEGIS-rendszernek három fő komponense van: a tengeri szintéren az érzékelő- és elhárító rakétákkal egyaránt felszerelt haditengerészeti egységek, a szárazföldi radarállomások és az irányító központ, valamint a Japán Légi Önvédelmi Erők kötelékébe tartozó szárazföldi indítású elfogó rakéta ütegei.⁵⁴ A Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők kötelékén belül jelenleg két rombolótípus, a Kongō és Atago osztályok hajói képezik részét az AEGIS-rendszernek. Előbbi típusba 4 hajóegység tartozik (DDG 173 *Kongō*, DDG 174 *Kirishima*, DDG 175 *Myōkō*, DDG 176 *Chūkai*),⁵⁵ utóbbiba 2 (DDG 177 *Atago*, DDG 178 *Ashigara*).⁵⁶ A szárazföldi indítású elfogó rakétákból Japán jelenleg 24 üteggel rendelkezik, amelyek 6 helyszínen csoportosulnak a Patriot PAC–2 és az újabb fejlesztésű PAC–3 ütegekkel.⁵⁷

A kétoldalú technológiatranszfer, illetve a védelmi technológiai beszerzések egy fontos mérföldköve volt Japán részéről az amerikai F–35A típusú vadászgépek vásárlása.

⁴⁷ ISHARA, Shintaro (1990): FSX – Japan’s Last Bad Deal. *New York Times*, 1990. 01. 14. Forrás: www.nytimes.com/1990/01/14/business/forum-fsx-japan-s-last-bad-deal.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 16.)

⁴⁸ International Institute of Strategic Studies (1996): *The Military Balance 1996*. London, Routledge. 171.

⁴⁹ International Institute of Strategic Studies (1995): *The Military Balance 1995*. London, Routledge. 171.

⁵⁰ LISZKAI János (2009): Harci Súlyom kimonóban – Mitsubishi F-2. *HTKA*, 2009. 02. 06. Forrás: <https://htka.hu/2009/02/06/harci-sulyom-kimonoban-mitsubishi-f-2/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)

⁵¹ RINEHART, Ian E. – HILDRETH, Steven A. – LAWRENCE, Susan V. (2015): *Ballistic Missile Defense in the Asia-Pacific Region: Cooperation and Opposition*. Congressional Research Service. 13. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43116.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁵² Japán Védelmi Minisztérium (2016): *Defense of Japan 2016*. 292. Forrás: www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2016/DOJ2016_3-1-2_web.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)

⁵³ *Defense of Japan 2016*. 2016, 289.

⁵⁴ Japán Védelmi Minisztérium (2012): *Japan’s BMD System*. Forrás: www.mod.go.jp/e/jdf/no31/specialfeature.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

⁵⁵ Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők (é. n.): こんごう型. Forrás: www.mod.go.jp/msdf/formal/gallery/ships/dd/kongou/173.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)

⁵⁶ Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők (é. n.): あたご型. Forrás: www.mod.go.jp/msdf/formal/gallery/ships/dd/atago/178.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)

⁵⁷ International Institute of Strategic Studies (2018): *The Military Balance 2018*. London, Routledge. 273.

Tokió 2012-ben döntött az F-35-program mellett, amelynek célja a korszerűtlenné vált F-4 típusú vadászgépek kivezetése volt. Eleinte versenyben volt még a Eurofighter Typhoon típus is, ám végül a Lockheed Martin ötödik generációs vadászgépe mellett döntött a japán kormány. A géptípus melletti döntő érv – az európai konkurencia ellenében – valószínűleg az amerikai vadászgép rejtőzködőképessége és nagy hatótávolságú csapásmérő képessége lehetett.⁵⁸ Az első F-35A-egységek 2017-ben érkeztek meg Japánba, ebben az évben összesen 6 darab állt hadrendbe. A tervek szerint a következő 2 évben az állomány 28-ra növekszik majd, amelyekből a Misawa légitámaszponton létesül majd egy vadászszázad.⁵⁹

Bár Japán egyelőre csak az F-35A típus beszerzése mellett kötelezte el magát, 2018 elején, a korábbi tervekhez képest, ambiciózusabb törekvésekről szóló hírek láttak napvilágot. A japán Védelmi Minisztériumhoz kötődő források szerint várhatóan további 25 egység beszerzéséről döntenek majd a közeljövőben, növelve az eddig tervezett számot. Nem hivatalos források szerint pedig Japán fontolgatja a vertikális leszállásra is képes F-35B típusok beszerzésének lehetőségét is.⁶⁰ Ezzel lehetősége nyílna arra, hogy a jelenleg csak helikopterrel felszerelt Izumo osztályú helikopterhordozóit kisebb átalakításokkal repülőgép-hordozó egységekké alakíthassa, a világháború óta először szerevve ilyen katonai képességeket.

Egyelőre nyitott kérdés, hogy az új vadászgépek milyen típusú fegyverzettel rendelkeznek majd. 2016-tól kezdve egyre feszültebb a helyzet Észak-Korea ballisztikusrakéta- és atomprogramja kapcsán. A japán kormány kijelentette, fontolóra kellene venni, hogy az új vadászgépeket olyan támadófegyverzettel szereljék fel, amellyel Japán képes lehet észak-koreai célpontokkal szembeni megelőző csapásmérésre is.

Az F-35-ös repülőgépek beszerzése tehát rengeteg további kérdést vet fel, de a felek közötti technológiatranszfer további elmélyítésének lehetőségeit is magában hordozza. Kérdéses azonban, hogy a lehetséges fejlődési útvonalaknak milyen politikai realitása van, különösen, ha figyelembe vesszük a japán társadalom eddig szigorú elköteleződését a pacifista védelempolitika iránt. Ahhoz, hogy felmérhessük, mi várható a jövőben, érdemes áttekintenünk az amerikai–japán szövetség politikai dinamikáját.

A kétoldalú kapcsolat kül- és belpolitikai folyamatai Japánban és az Egyesült Államokban

Az Egyesült Államok a világháború után nagyon hamar válaszut elé érkezett Japán megszállása és újjáépítése kapcsán. A SCAP-ban és a munkáját támogató amerikai bürokrácia soraiban sokan úgy tekintettek Japánra, mint egy ideális helyszínre, ahol a „nemes” reformokon keresztül nem pusztán a korábbi ellenség országának újjáépítése lehetséges, de az amerikai New Deal szellemiségének megtestesülése is folytatódhat.⁶¹

⁵⁸ International Institute of Strategic Studies (2013): *The Military Balance 2013*. London, Routledge. 268.

⁵⁹ Japán Védelmi Minisztérium (2018): 我が国の防衛と予算(案)-平成30年度概算要求の概要. Forrás: www.mod.go.jp/j/yosan/2018/gaisan.pdf (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)

⁶⁰ GADY, Franz-Stefan (2018): Japan to Procure 25 More F-35A Stealth Fighters. *The Diplomat*, 2018. 02. 22. Forrás: <https://thediplomat.com/2018/02/japan-to-procure-25-more-f-35a-stealth-fighters/> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁶¹ TOTMAN 2006, 607.

Ennek megfelelően a megszállás kezdeti időszakában erős törekvés volt tapasztalható a békeszerető demokrácia kiépítésére, amit azonban néhány éven belül alá kellett rendelni a kieleződő hidegháború realitásainak. A „három D”, vagyis a demokratizáció, decentralizáció és demilitarizáció elveit 1947–1948 között felváltotta az úgynevezett „hátraarc” politika. A demokratizációs folyamat ugyan végbement, a decentralizáció kérdésében azonban jóval engedékenyebbnek bizonyult az amerikai fél. A háborús időszak nagyvállalatainak (*zaibatsuk*) feldarabolása formálisan megtörtént ugyan, ám ezek a konglomerátumok hamarosan újból egy-egy fontosabb csoport köré rendeződve, egyeztetett együttműködés alapján működtek tovább, igaz, nem annyira szervezett és szigorú módon, mint a háború előtti évtizedekben. A „hátraarc” politikájának másik visszalépése a demilitarizáció kérdése volt: a kezdeti álláspontokhoz képest teljesen átalakultak az amerikai megszállók elképzelései. A hidegháború eseményei és különösen a Kínai Népköztársaság létrejötte után az amerikai fél már nem egy teljesen demilitarizált Japánban volt érdekelt, sokkal inkább volt szüksége egy erős ázsiai szövetségesre az elkövetkezendő időszak kihívásaival szemben. Többek között ennek is köszönhető, hogy a korábban a rendőri erők kiegészítő állományként működő Tartalékos Erőket 1954-ben újjászervezve létrejött a Japán Önvédelmi Erők és a civil kontrollt gyakorló Védelmi Ügynökség intézménye, amelyet 2007-ben a Védelmi Minisztérium szintjére emelt a japán kormány.

A hidegháború geopolitikai megfontolásai később szintén rányomták bélyegüket a japán–amerikai viszonyokra. Tokió ugyanis – elfogadva a két tömb közötti kibékíthetetlen ellentét adta helyzetet – tartotta magát a kommunista Kínától való elzárkózás politikájához. Ám mivel égető szükségét érezte a hatalmas gazdasági potenciállal rendelkező szomszédvaló kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok normalizációjának, meglehetősen vonakodó partnere volt az USA Kína-politikájának. Ennek fényében érthető, hogy amikor Nixon elnök – a világ és benne Japán számára is – váratlanul közeledni kezdett a KNK-hoz, a szigetországban sokan úgy érezték, hazájuk méltatlan módon mellőzött helyzetbe került a döntés kapcsán.⁶² A nixonni nyitásnak azonban nem csupán a kétoldalú kapcsolatok szempontjából lettek következményei. Japán normalizálta kapcsolatait a KNK-val, a kínai fél ekkor még látványosan engedékenyen viszonyult korábbi háborús ellenfeléhez. Az 1970-es években a kulturális forradalom borzalmainak hírei szép lassan beszivárogtak a japán köztudatba, így a japán politikai életben a baloldal fokozatosan elveszítette társadalmi támogatottságát és a korábban meghatározó pozícióját.⁶³ A japán baloldal politikájában komoly helyet foglalt el a szigorú antimilitarista elköteleződés, még a Yoshida-doktrínának megfelelő védelmi képességek kapcsán is aggodalmaiknak adtak hangot. Hasonlóan igyekeztek baljós fényben feltüntetni az USA-hoz fűződő viszonyt. Utóbbi kapcsán valóban komoly félelmek éltek a japán köztudatban, attól tartva, hogy az USA előbb-utóbb magával rántja az országot egy ázsiai konfliktusba, amely félelemnek a *kényszerű belebonyolódás* (巻き込まれる) képies kifejezése lett a kulcsszava. A vietnámi háború végével azonban ez a félelem is elpárolgott, tovább rontva a baloldal pozícióját.

Egészen más képet mutat a hidegháború utolsó éveinek dinamikája az amerikai–japán szövetségszövetségpolitikában. Míg Nixon elnök idején Japán erősen passzív helyzetben lévő partnernek tűnt, Reagan elnök kormányzati ciklusában az Egyesült Államok már Ázsia-

⁶² GORDON 1993, 28.

⁶³ GORDON 1993, 28.

politikájának központi szereplőjeként kezelte az országot. Ekkorra értek be ugyanis a háború utáni építkezés eredményei: a szigetország robusztus gazdasági hatalommá vált. Washington tartott attól, hogy a Szovjetunió haditengerészetének fejlesztései felboríthatják a korábbi erőviszonyokat. Az USA emiatt egyre inkább azt várta Japántól, hogy ne csak gazdasági hatalomként erősítse a Nyugat táborát, hanem a lehetőségeihez és az alkotmányos keretekhez mérten igyekezzen olyan védelempolitikai reformokat és haderőfejlesztést végrehajtani, amely növelheti a Moszkvával szembeni szövetség súlyát.⁶⁴ Reagan ebben megfelelő partnerre talált az akkori japán miniszterelnök, Nakasone Yasuhiro személyében, aki egyik első képviselője volt a „normalizáció”, vagyis Japán aktívabb külpolitikai szerepvállalása híveinek, akik már a pacifista dogmák felülvizsgálatát sem vetették el.

A hidegháborút követően Japán egy darabig nem töltött be fontosabb geostratégiai funkciót az amerikai elképzelésekben. Bár Bush elnök terrorellenes háborúja kapcsán érte kritika Japán korlátozott szerepvállalását, ez sokkal inkább a globális tehermegosztás, semmint konkrét geopolitikai szerepvállalás összefüggésében merült fel. Japán egyébként a maga módján igyekezett eleget tenni az aktívabb részvétellel kapcsolatos elvárásoknak, kibővítette például az Önvédelmi Erők külföldi bevetethetőségét, amelynek köszönhetően már japán egységek is jelen lehettek Irakban és Afganisztánban, igaz, szigorúan nem harci szerepben.

Érdekes fordulatot jelez az Obama-kormány *Pivot to Pacific* politikája – és ezen időszak szövetséggpolitikája. A Kínai Népköztársaság katonai erejének növekedése és a Japánnal való területi vitája körül fellángoló feszültségek miatt napjainkra enyhülni látszik a *kényszerű belebonyolódás* (巻き込まれる) félelme. Az USA a Senkaku/Diaoyu-szigetek kérdésében – egészen a Nixon-korszaktól – semleges állásponton volt. 2012-től kezdve azonban egyre gyakoribbá váltak a kínai–japán provokatív incidensek a szigetek körül, és az amerikai politikai vezetés egyre határozottabban Japán mellett állt ki. Ugyan az USA a semlegességen hivatalosan nem változtatott, de 2013-tól kezdve már egyre többször adott hangot azon álláspontjának, hogy a szigetek, tekintve, hogy japán fennhatóság alatt állnak, részét képezik az amerikai–japán biztonsági együttműködés keretrendszerének. 2013-ban Hillary Clinton külügyminiszter egy nyilatkozatában jelezte, hogy az USA ellenezne bármilyen egyoldalú lépést, amely sértené Japán szuverenitását a Senkaku-szigetek fölött.⁶⁵ A legvilágosabban azonban Barack Obama tokiói látogatása során tett nyilatkozata jelezte az Egyesült Államok elköteleződését a szigetvita ügyében. 2014 áprilisában tett látogatása során Obama biztosította Japánt az Egyesült Államok elköteleződéséről.⁶⁶

„[a biztonsági együttműködés] Ötödik cikkelyének értelmében [ezen elköteleződés] minden, Japán által birtokolt területre kiterjed, köztük a Senkaku-szigetekre is.”

Japán és az USA szövetségének politikai integrációja hosszú folyamat eredményeként nyerte el mai formáját. Inoguchi Takashi japán politológus – Henry Kissinger azon megállapítását átvéve, hogy Japán 15 éves távlatokban képes reagálni a külpolitikai helyzet

⁶⁴ GORDON 1993, 56–57.

⁶⁵ MANYIN, Mark E. (2016): *The Senkakus (Diaoyu/Diaoyutai) Dispute: U.S. Treaty Obligations*. Congressional Research Service. 7. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R42761.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

⁶⁶ The White House (2014): *Joint Press Conference with President Obama and Prime Minister Abe of Japan*. Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/04/24/joint-press-conference-president-obama-and-prime-minister-abe-japan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

irányváltásaira – 15 éves ciklusokban szemlélve írja le Japán védelempolitikai elköteleződését és az Egyesült Államokhoz fűződő szövetségi viszonyát.

Inoguchi az 1945–1960 közötti időszakot a szövetségpárti, jellemzően a jobboldali és konzervatív erőként számontartott tábor, valamint a szövetséget ellenző baloldali politikai erők belső harcának korszakaként írja le.⁶⁷ Az első 15 éves ciklus végül a szövetségpárti erők győzelmével zárult, ráadásul az 1951-es szerződéshez képest nagyobb önállóságot sikerült kivívni az 1960-as változattal. Igaz, ahogy azt korábban láthattuk, Kishi Nobosuke miniszterelnök nem sokkal a szerződés ratifikálása után lemondani kényszerült.

Az 1960–1975 közötti évek ebben a megközelítésben a „potyautas” külpolitika időszakaként jelennek meg.⁶⁸ Ezekben az években ugyan továbbra is élt még a két politikai tábor közötti vita Japán védelempolitikai és szövetséges szerepvállalása kapcsán, ám a baloldal fokozatosan veszített erejéből. Japán még nem érte el gazdasági fejlődésének csúcspontját, így az az igény sem fogalmazódott meg, hogy a korábnál aktívabb külpolitikai szerepet is vállaljon.

1975–1990 között mindez megváltozott, Inoguchi megfogalmazása szerint ekkortól válik Japán „az Egyesült Államok következetes támogatójává”. Nagy szerepe volt ebben egyrészt a gazdasági sikerek nyomán feléledő nemzeti magabiztosságnak, másrészt Nakasone miniszterelnök aktívabb szerepvállalásra ösztönző „normalizációs” retorikájának. A hidegháború vége azonban némi újraértelmezést tett szükségessé a következő ciklusban.

Inoguchi szerint 1990–2005 között Japán elindult a „globális polgári hatalommá” válás útján. Úgy tűnt, a bipoláris világrend felbomlásával csökken a nagyhatalmak közötti konfliktusok esélye, és ebben a közegben Japán anélkül válhatott egyre meghatározóbb globális szereplővé, hogy újra kellett volna strukturálnia pacifista védelempolitikáját. A nemzetközi szervezetekben való részvétel és különösen az ENSZ-en belüli kezdeményezések, a harmadik világba indított segélyprogramok széles körű támogatása anélkül emelheték Japán nemzetközi szerepvállalásának mértékét, hogy szükséges lett volna mindezt komolyabb haderőfejlesztési törekvésekkel támogatni.⁶⁹

Inoguchi azt prognosztizálta, hogy a 2005–2020 közötti időszak Japán „hagyományos globális hatalommá” válásának korszaka lesz. Ez voltaképpen a Nakasone alatt elindult „normalizációs” vita szerves folytatásának is tekinthető, ám ehhez Japánnak komoly legitimitációs kérdéseket kell majd tisztáznia, illetve a „normális” globális hatalommá váláshoz – Inoguchi szerint – a jelentős katonai kapacitáshiány felszámolására is szükség lesz.⁷⁰

Japán – mint az Egyesült Államok kulcsfontosságú partnere – globális szerepvállalása meghatározó kérdése lesz az elkövetkezendő éveknek, de ugyanennyire fontos, hogy milyen mértékű amerikai katonai jelenlét garantálja a biztonsági egyezmény mindennapos fenntartását. A következő alfejezet célja, hogy átfogó képet adjon a Japánban állomásozó amerikai haderőről és annak relevanciájáról a régió biztonsági folyamatainak szempontjából.

⁶⁷ INOGUCHI, Takashi (2007): *Japán politika*. Budapest, Századvég. 285.

⁶⁸ INOGUCHI 2007, 285.

⁶⁹ INOGUCHI 2007, 288–289.

⁷⁰ INOGUCHI 2007, 288–289.

A Japánban állomásozó amerikai erők, a United States Forces in Japan (USFJ)

Az Egyesült Államok erőinek Japánban állomásoztatását az 1951-es békeszerződéssel párhuzamosan megkötött biztonsági együttműködés VI. cikkelyében megfogalmazott irányelvek alapozták meg.⁷¹ Ennek megfelelően a felek 1952-ben egy külön megállapodást kötöttek az amerikai csapatok jelenlétéről. Az 1960-as új változat az előzőhöz hasonló módon – a szerződés aláírását követően – egy külön megállapodást irányozott elő a Japánban állomásozó amerikai erők státuszára vonatkozóan (Status of Forces Agreement).⁷² Ennek köszönhetően az USA erői hozzáférést kaptak Japánban található létesítményekhez, illetve területekhez, amelyek kijelöléséről és egyeztetéséről egy közös bizottság gondoskodott a biztonsági szerződés XXV. cikkelye alapján.⁷³

Az USFJ egyesített parancsnoksága a Csendes-óceáni Egyesített Művelési Parancsnokság (US Pacific Command – US PACOM) fennhatósága alá tartozik, egyben a legfontosabb külföldi kontingense a csendes-óceáni térségben.⁷⁴ A parancsnokság alá tartozó létesítmények Japán területén számtalan helyen megtalálhatók, de a két legfontosabb helyszín a központi parancsnokságnak otthont adó Yokota-légitámaszpont,⁷⁵ illetve a Japánban állomásozó amerikai erők nagy többségének otthont adó Okinawa. Ez utóbbi szigetcsoporton található az amerikai erők majd’ háromnegyede.⁷⁶

1. táblázat

A Japánban állomásozó amerikai erők (USFJ) létszáma és összetétele, 1989–2018

	1989	1994	1997	1999	2004	2009	2014	2018
USFJ teljes létszáma (fő)	50 500	44 800	36 530	40 100	43 550	32 956	36 700	47 050
Szárazföldi hadsereg	2 000	1 900	1 530	1 800	1 750	2 544	2 500	2 750
Haditengerészet	8 300	7 300	6 700	5 200	9 250	3 725	6 750	11 700
Tengerészgyalogság	23 700	20 000	14 300	19 200	17 850	14 183	14 950	20 700
Légierő	16 500	15 600	14 000	13 900	14 700	12 504	12 500	11 900

Forrás: International Institute of Strategic Studies: The Military Balance⁷⁷

⁷¹ *Security Treaty Between the United States and Japan; September 8, 1951* (é. n.).

⁷² *Agreement regarding the Status of United States Armed Forces in Japan* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/2.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁷³ *Agreement regarding the Status of United States Armed Forces in Japan* (é. n.).

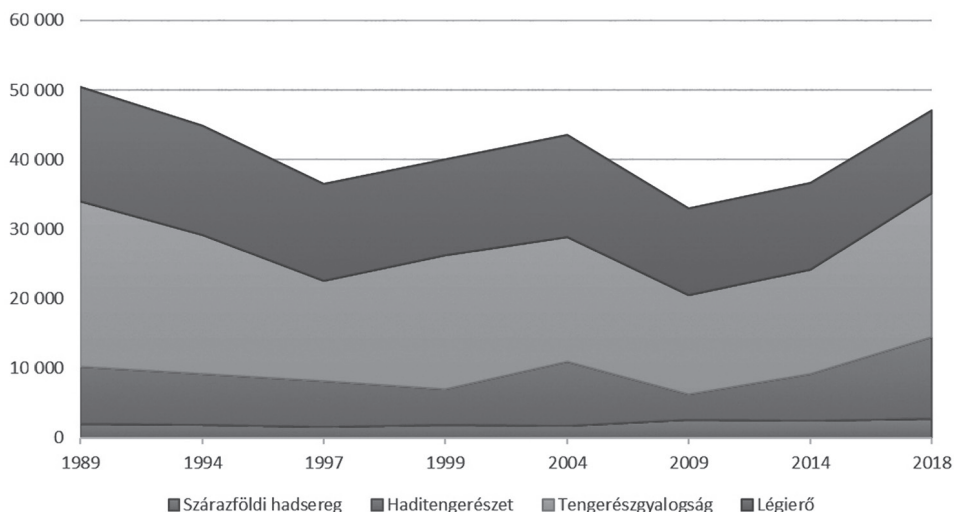
⁷⁴ VARGA Gergely (2014): Az Egyesült Államok katonai jelenléte a csendes-óceáni térségben. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf. 3. sz.

⁷⁵ *About USFJ* (é. n.). Forrás: www.usfj.mil/About-USFJ/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁷⁶ VARGA 2014.

⁷⁷ Az 1. és 2. táblázat, valamint az 1. ábra adatainak pontos fellelhetősége a következő: International Institute of Strategic Studies (1990): *The Military Balance 1990*. London, Routledge, 166.; International Institute of Strategic Studies (1995): *The Military Balance 1995*. London, Routledge, 183.; International Institute of Strategic Studies (1998): *The Military Balance 1998*. London, Routledge, 185.; International Institute of Strategic Studies (2000): *The Military Balance 2000*. London, Routledge, 201.; International Institute of Strategic Studies (2005): *The Military Balance 2005*. London, Routledge, 282.; International Institute of Strategic Studies (2010): *The Military Balance 2010*. London, Routledge, 411.; International Institute of Strategic Studies (2015): *The Military Balance 2015*. London, Routledge, 261.; International Institute of Strategic Studies (2019): *The Military Balance 2019*. London, Routledge, 280.

A szigetországban állomásozó amerikai erők létszáma 1989 után fokozatosan csökkent, ám kisebb fluktuáció után az elmúlt 10 évben ismét növekvő tendenciát mutatnak a számok, közelítve a hidegháború alatti 50 ezer főhöz. Haderőnemenkénti megoszlásban a két nagyobb kontingenst a légierő (nagyjából 12 000–15 000 fő), illetve a tengerészgyalogság adja (nagyjából 20 000–25 000 fő).

1. ábra

Az USFJ haderőnemenkénti összetétele a hidegháború után

Forrás: International Institute of Strategic Studies: The Military Balance

A két legnagyobb haderőnem létszámának növekedése mellett megfigyelhető, hogy az elmúlt évtizedben a haditengerészethez tartozók aránya is fokozatosan növekedett az USFJ összetételében. 2008-ban 9 nagyobb felszíni hajóegység adta a haditengerészeti komponens fő erejét,⁷⁸ 2018-ban ez már 18 egység.⁷⁹

Az erőkivetítés – a haditengerészet felszíni egységein túl – a nagyszámú vadászgépen alapul. A hidegháborút követő leépülés után itt is komoly növekedés figyelhető meg, e téren lényegében a 30 évvel ezelőtti állapotokhoz tértek vissza. Fontos szempont az is, hogy a Japánban állomásozó USFJ kötelékében az USA legmodernebb géptípusai számottevő arányban képviselik magukat.

Bár a Washingtonhoz fűződő szövetség a japán társadalmon belül szilárd alapokon nyugszik, az amerikai katonai jelenlét kapcsán sokszor merültek fel különféle problémák. Különösen Okinawa szigetén alakult ki komolyabb ellenérzés a helyi lakosságban az amerikai támaszpontok kapcsán, tekintve, hogy a sűrű beépítettség miatt sok esetben okozott feszültséget az USFJ pusztája jelenléte. Ugyan 2006–2009 között történtek óvatos lépések

⁷⁸ IISS 2008.

⁷⁹ IISS 2018.

az itteni támaszpontok – különösen a Futenma légitámaszpont – átcsoportosítására, de lényegi változás nem történt, a kérdés továbbra is nyitott maradt.

2. táblázat

A Japánban állomásozó amerikai erők (USFJ) állományán belüli vadászgépeszközpark, 1989–2018

	1989	1994	1997	1999	2004	2009	2014	2018
Összesen	120	96	90	90	84	54	54	136
F-35	<i>Részletes adatok nem érhetők el</i>	0	0	0	0	0	0	24
F-18		0	0	0	0	12	12	36
F-16		42	36	36	36	18	18	22
F-15		54	54	54	48	24	24	54

Forrás: International Institute of Strategic Studies: The Military Balance

Az USFJ jelenlétének társadalmi megítélése azonban sokat javult, főként a 2011-es cunami és a fukushimai atomkatasztrófa után végrehajtott mentési műveletek miatt. Az amerikai segítségnyújtási művelet az Operation Tomodachi elnevezést kapta,⁸⁰ és 2011. március 11. és április 8. között zajlott.⁸¹ A haditengerészet komoly logisztikai segítséget nyújtott, miközben a felszíni hajóegységek – több esetben is erős sugárzásnak kitéve magukat – végezték a feladatukat. A tengerészgyalogság, a légierő és a szárazföldi hadsereg egységei javarészt helikopterek segítségével támogatták a japán mentési műveleteket. A tengerészgyalogság továbbá kutató-mentő tevékenységekben is segítette a japán szövetséges egységek munkáját.⁸² A fukushimai katasztrófa kapcsán végzett mentési és katasztrófaelhárítási műveletek hatására a japán társadalomban drasztikusan megnőtt az Önvédelmi Erők és a szigetországban állomásozó amerikai erők elismertsége.

Összegzés: az Egyesült Államok és Japán – *datsubei-nyua* vagy *nichibei-nyua*

Az Egyesült Államok és Japán kapcsolata Kelet-Ázsia és a világ egyik legfontosabb bilaterális szövetsége. A gazdasági kapcsolatokon túl a biztonsági együttműködés felbecsülhetetlen módon bővíti ki az USA geopolitikai mozgásterét a térségben, illetve gondoskodik a Föld harmadik legnagyobb gazdaságának, Japánnak a biztonságáról is.

Az USA és Japán napjainkban rendkívül szoros szövetségesi viszonyt ápol, ám ennek háttérben az elmúlt évtizedek során komoly politikai érési folyamat zajlott le. Hosszabb időnek kellett eltelnie, amíg az Egyesült Államok „gyámsági” szerepének elmúltával és Japán gazdasági erejének visszanyerésével a szigetország már nemcsak passzív, hanem egyre önállóbb partnerré válhatott az USA számára. Bár az ország gazdasági fellendülése és a japán vállalatok jelentette konkurencia generált bizonyos politikai feszültséget

⁸⁰ A *tomodachi* (友達) szó jelentése: barát.

⁸¹ *Timeline of Operation Tomodachi* (2011). Forrás: www.nbr.org/research/activity.aspx?id=121 (A letöltés ideje: 2018. 04. 17.)

⁸² *Timeline of Operation Tomodachi* 2011.

az Egyesült Államokban, ez lényegében nem tudta felülmúlni a viszony geopolitikai jelentőségéből adódó prioritást.

Japánban az amerikai szövetség kérdése együtt járt a világháború utáni politikai táborok párharcának kiéleződésével, de a hidegháború végére lényegében megszilárdult a szigetország elköteleződése amerikai szövetségese mellett. Ez egyrészt azért alakulhatott így, mert az ezt ellenző politikai tábor egyre inkább marginalizálódott, másrészt a hidegháború után egyre bizonytalanabbá váló biztonsági környezet még inkább indokolta az amerikai védelmi garancia fontosságát.

Japánban sokáig népszerű gondolat volt „az amerikaiak nélkül belépni Ázsiába”, vagyis a „datsu-bei-nyu-a” (脱米入亜), ami erősen kötődött az USA-val szembeni elköteleződés megkérdőjelezésének koncepciójához. A hidegháború után azonban ezt egyre inkább a „Japán az Egyesült Államokkal közösen lép be Ázsiába”, „nichi-bei-nyu-a” (日米入亜) szókép váltotta fel. Mára Japán külpolitikai törekvései elképzelhetetlenek az Egyesült Államok nélkül, Washington ázsiai geopolitikai törekvései pedig elképzelhetetlenek Japán nélkül.

Felhasznált irodalom

- Agreement Between the Government of Japan and the Government of The United States of America Concerning Security Measures for the Protection of Classified Military Information* (é. n.).
Forrás: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/agree0708.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 25.)
- Agreement regarding the Status of United States Armed Forces in Japan* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/2.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- Arming Our Allies: Cooperation and Competition in Defense Technology* (1990). Washington D. C., U.S. Government Printing Office.
- BERGER, Thomas U. (1993): From Sword to Chrysanthemum. Japan's Culture of Anti-militarism. *International Security*, Vol. 17, No. 4. 119–150. DOI: <https://doi.org/10.2307/2539024>
- CHANLETT-AVERY, Emma – MANYIN, Mark E. – NELSON, Rebecca M. – WILLIAMS, Brock R. – YAMAKAWA, Taishu (2017): *Japan-U.S. Relations: Issues for Congress*. Congressional Research Service. 26. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33436.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- FRIEDBERG, Aaron L. (1993): Ripe for Rivalry. Prospects for Peace in a Multipolar Asia. *International Security*, Vol. 18, No. 3. 5–33. DOI: <https://doi.org/10.2307/2539204>
- GADY, Franz-Stefan (2018): Japan to Procure 25 More F-35A Stealth Fighters. *The Diplomat*, 2018. 02. 18. Forrás: <https://thediplomat.com/2018/02/japan-to-procure-25-more-f-35a-stealth-fighters/> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- GORDON, Andrew ed. (1993): *Postwar Japan as history*. Berkley, University of California Press.
- HIATT, Fred (1986): Japan Boosts Military Readiness. *The Washington Post*, 1986. 08. 11. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/08/11/japan-boosts-military-readiness/ead861a8-780c-4d26-9f52-2e27228061a6/?utm_term=.9960449201ed (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- HOOK, Glenn D. et al. (2001): *Japan's International Relations. Politics. Economics and Security*. London, Routledge.

- Imperial Rescript, August 14, 1945* (é. n.): データベース「世界と日本」日米関係資料集1945-1960. Forrás: <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19450814.OIE.html> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- INOBUCHI, Takashi (2007): *Japán politika*. Budapest, Századvég.
- International Institute of Strategic Studies (1990): *The Military Balance 1990*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (1995): *The Military Balance 1995*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (1996): *The Military Balance 1996*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (1998): *The Military Balance 1998*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2000): *The Military Balance 2000*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2005): *The Military Balance 2005*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2010): *The Military Balance 2010*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2013): *The Military Balance 2013*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2015): *The Military Balance 2015*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2018): *The Military Balance 2018*. London, Routledge.
- International Institute of Strategic Studies (2019): *The Military Balance 2019*. London, Routledge.
- ISHIHARA, Shintaro (1990): FSX – Japan’s Last Bad Deal. *New York Times*, 1990. 01. 14. Forrás: www.nytimes.com/1990/01/14/business/forum-fsx-japan-s-last-bad-deal.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 16.)
- Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők (é. n.): あたご型. Forrás: www.mod.go.jp/msdf/formal/gallery/ships/dd/atago/178.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)
- Japán Haditengerészeti Önvédelmi Erők (é. n.): こんごう型. Forrás: www.mod.go.jp/msdf/formal/gallery/ships/dd/kongou/173.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)
- Japán Kabinethivatala (1993): 平成十一年度予算の概要. Forrás: www.kantei.go.jp/jp/kanpo-shiryo/990407/siry0407.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- Japán Kabinethivatala (é. n.): 内閣官房長官談話 – 平成15年12月19日. Forrás: www.kantei.go.jp/jp/tyokan/koizumi/2003/1219danwa.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- Japán Védelmi Minisztérium (2012): *Japan’s BMD System*. Forrás: www.mod.go.jp/e/jdf/no31/specialfeature.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)
- Japán Védelmi Minisztérium (2016): *Defense of Japan 2016*. 292. Forrás: www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2016/DOJ2016_3-1-2_web.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)
- Japán Védelmi Minisztérium (2018): 我が国の防衛と予算(案) -平成30年度概算要求の概要. Forrás: www.mod.go.jp/j/yosan/2018/gaisan.pdf (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)
- Japán Védelmi Minisztérium (é. n.): 特集「いずも」・「さざなみ」 Forrás: www.mod.go.jp/msdf/izumo-sazanami/index.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- KATZENSTEIN, Peter J. (1998): *Cultural Norms and National Security. Police and Military in Postwar Japan*. Ithaca, Cornell University Press. DOI: <https://doi.org/10.7591/9781501731464>
- KAWABASHI, Same (1995): 見る, 読む, わかる日本の歴史3 近世見る, 読む, わかる日本の歴史. 朝日新聞社. Tokió. 114–117.
- LIND, Jennifer M. (2004): Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy. *International Security*, Vol. 29, No. 1. 92–121. DOI: <https://doi.org/10.1162/0162288041762968>
- LISZKAI János (2009): Harci Súlyom kimonóban – Mitsubishi F-2. *HTKA*, 2009. 02. 06. Forrás: <https://htka.hu/2009/02/06/harci-sulyom-kimonoban-mitsubishi-f-2/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- MANYIN, Mark E. (2016): *The Senkakus (Diaoyu/Diaoyutai) Dispute: U.S. Treaty Obligations*. Congressional Research Service. 7. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R42761.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

- MEARSHEIMER, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, WW Norton & Company.
- MURATA, Koji (1996): *James Auer Oral History Interview*. National Security Archive – Oral History Project. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/japan/auerohinterview.htm> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- Prime Minister Shigeru Yoshida's Speech at the San Francisco Peace Conference* (é. n.). Forrás: <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/JPUS/19510907.SIE.html> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- RINEHART, Ian E. – HILDRETH, Steven A. – LAWRENCE, Susan V. (2015): *Ballistic Missile Defense in the Asia-Pacific Region: Cooperation and Opposition*. Congressional Research Service. 13. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43116.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- Sankei (2017): 安倍晋三首相 トランプ米大統領にTPP「腰を据えて理解求める」 譲位問題 「政争の具にしてならない」. Forrás: www.sankei.com/politics/news/170123/plt1701230029-n1.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 16.)
- SANT, Van John – MAUCH, Peter – SUGITA, Yoneyuki (2007): *Historical Dictionary of United States–Japan Relations*. Lanham, Scarecrow Press.
- Security Treaty Between the United States and Japan; September 8, 1951* (é. n.). Forrás: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/japan001.asp (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- SHAMBAUGH, David – YAHUDA, Michael eds. (2014): *International relations of Asia*. Lanham, Rowman & Littlefield.
- SMITH, David (2017): Trump withdraws from Trans-Pacific Partnership amid flurry of orders. *The Guardian*, 2017. 01. 23. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jan/23/donald-trump-first-orders-trans-pacific-partnership-tpp (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation (November 27, 1978)* (é. n.). Forrás: www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/19781127.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation (September 23, 1997)* (é. n.). Forrás: www.mod.go.jp/e/d_act/anpo/19970923.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 23.)
- The White House (2014): *Joint Press Conference with President Obama and Prime Minister Abe of Japan*. Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/04/24/joint-press-conference-president-obama-and-prime-minister-abe-japan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- Three Non-Nuclear Principles* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/nnp/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)
- TOTMAN, Conrad (2006): *Japán története*. Budapest, Osiris.
- Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America* (é. n.). Forrás: www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- VARGA Gergely (2014): Az Egyesült Államok katonai jelenléte a csendes-óceáni térségben. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf. 3. sz. 71–81.

Csoma Mózes

Az Amerikai Egyesült Államok és a Koreai-félsziget relációja

A koreai–amerikai kapcsolatok gyökerei

Az Egyesült Államok és a Koreai-félsziget kapcsolatainak értelmezéséhez szükséges vázlatosan áttekintenünk a félsziget történelmi örökségét. A 17. század közepén a feudális koreai udvar kényszerűségből behódolt a Kínában létrejövő Csing (Qing) Birodalomnak, ezzel formálisan hűbéri alávetett helyzetbe kerültek. A valóságban a koreaiak persze lenézték és barbárnak tekintették a mandzsu származású új kínai dinasztiát, és magukat tekintették a klasszikus kínai civilizáció egyetlen méltó örökösének. Továbbá a korábban átélt történelmi viharok – kínai hegemón törekvések, kitaj, mongol és japán betörések – nyomán a koreai udvar kezdett arra törekedni, hogy megóvja az országot a további külső hatásoktól. Ez az elzárkózás csaknem 250 éven keresztül meghatározta az ország és a külvilág viszonyát. A nyugati világban emiatt kezdték a Koreai-félszigetet *Remetekirályságnak* nevezni.

A Csoszon Királyság elzárkózásának végül az idegen hajók egyre gyakoribb megjelenése vetett véget. A koreai történelemkönyvekben *kehang* (a kikötők megnyitása) néven szereplő folyamat lényegében egy amerikai hadihajó megjelenésével vette kezdetét. 1866 augusztusának végén a tisztázatlan céllal érkező General Sherman cirkáló a félsziget nyugati partvidékén a Tedong folyón keresztül egészen Phenjan városig jutott, ahol a helyi kormányzó parancsára a hajót felgyújtották, a legénységet pedig megölték. A KNDK hivatalos történetírása ennek megfelelően a rezsim Amerika-ellenes hagyományait a cirkáló megsemmisítésétől eredezteti, sőt a phenjani legendárium szerint az akciót személyesen Kim Ir Szen (Kim Il-sung) pártfőtitkár dédapja vezette.¹

1871 júniusában az Egyesült Államok kelet-ázsiai flottájának hajói a félsziget nyugati partvidékén, a Kanghva-sziget közelében sorakoztak fel a General Sherman cirkáló elpusztításának megtorlására. Rodgers tengernagy flottája modern fegyverekkel volt felszerelve, de O Dzse Jon, a koreai parancsnok muskétásai mégis visszavonulásra kényszerítették őket. A feudális koreai udvar nagy sikerként értékelte a történeteket, bár a korabeli nyugati tudósítások arról számoltak be, hogy az amerikai flotta visszavonulását korántsem a koreaiak ellenállása váltotta ki, hanem a kínai Tiencsinben – a külföldiekkel szemben – kitört zavargások miatt kellett átcsoportosítaniuk távol-keleti erőiket.² Az első befolyásos amerikai állampolgár a Csoszon Királyságban Horace Newton Allen (1858–1932), protestáns misszionárius-orvosdoktor volt, aki 1884-ben érkezett az országba. Nem sokkal korábban

¹ 조선력사상식 (2008). Phenjan, 과학백과사전출판사. 360. (A koreai történelem alapismeretei).

² GÁSPÁR Ferenc (1892): *Negyvenezer mérföld vitorlával és gőzzel*. Budapest, Singer és Wolfner. 388–389.

palotaforradalom zajlott le Szöulban, amelynek során egy fiatal nemesekből álló reformista társaság államcsínnel próbálta magához ragadni a hatalmat. Az incidensben Min Jong Ik, a koreai királyné unokaöccse is megsérült, így Allen doktor feladata a magas rangú sérült kezelése volt. Allen a nyugati orvoslás eredményeit bemutatva később létrehozta az ország első modern kórházát is, amelynek jogutódja a mai napig működik Szöulban. 1890-től Allen az Egyesült Államok szöuli követségének diplomatájaként dolgozott, segítséget nyújtva az amerikai vállalkozásoknak koreai érdekeltségeik beindításában.

A Csoszon Királyság elzárkózását eközben az önmagát sikerrel modernizáló Japán Birodalom számolta fel, amely a 19. század utolsó évtizedében a kelet-ázsiai térség kétségbevonhatatlan nagyhatalma lett. Az Egyesült Államok a századforduló időszakában elsősorban gazdasági téren volt jelen a Koreai-félszigeten, amerikai üzleti körök építették ki az elektromos hálózatot a fővárosban, valamint biztosították az első villamosvonal megépítését is. A reformpárti fiatal nemesek számára az Egyesült Államok a demokrácia és a lehetőségek földjének tűnt, így különböző célkitűzésekkel, de többen is Amerikába távoztak. A legismertebb közülük Szo Dzse Phil – későbbi nevén Philip Jaisohn (1864–1951) – volt, aki az Egyesült Államokban a George Washington Egyetemen orvostudományi tanulmányokat folytatott, majd közvetlenül a századforduló előtt visszatért Koreába, ahol reformista függetlenségpárti újságot alapított. Nem sokkal később azonban felismerte, hogy nehéz lenne megváltoztatni a helyi viszonyokat, ezért visszautazott Amerikába. Szintén az Egyesült Államokba távozott An Csang Ho (1878–1938), függetlenségi aktivista, aki az ottani koreai kolónia köztisztjeletben álló személyisége lett. Továbbá fontos még kiemelni Li Szin Man (Syngman Rhee, 1875–1965) nevét, aki az Egyesült Államokba távozva próbálta elnyerni Theodore Roosevelt elnök támogatását a koreai függetlenség fenntartásához. Li a George Washington Egyetemen és a Harvardon folytatta tanulmányait, majd a Princeton Egyetemen doktori címet szerzett, emiatt később honfitársai nagy tisztelettel viszonyultak hozzá. Li később kulcsszerepet töltött be az 1919-ben létrejött emigrációs kormányzat létrehozásában, 1948-ban pedig a Koreai Köztársaság (Dél-Korea) első államfőjének választották.

Mint ismeretes, a Koreai-félsziget függetlenségét az orosz–japán háború végkimenetele pecsételte meg. 1904 első felében Szuemacu Kencsó báró – Ito Hirobumi vezető japán politikus veje – Washingtonba látogatott, ahol megbeszéléseket folytatott Theodore Roosevelt elnökkel. A tárgyalások során Roosevelt közölte, hogy Japánnak olyan befolyást kellene szereznie a Koreai-félszigeten, mint amilyennel az Egyesült Államok rendelkezik Kubában. Ezzel az elnök egyértelművé tette, hogy az Egyesült Államoknak nincs kifogása az ellen, ha Japán uralma alá vonja a félszigetet.³ 1905 novemberében a Japán Császárság protektorátusi rendszert vezetett be a Koreai-félszigeten, amelynek értelmében a szöuli kormányzat már kizárólag csak a japán külügyminisztériumon keresztül tarthatott kapcsolatot más országokkal. Emellett Japán főrezidens – elsőként a fent említett Ito Hirobumi – kinevezésére is sor került, aki ettől kezdve teljhatalmú helytartóként irányította az országot.

A Koreai-félsziget végül 1910-ben veszítette el önálló államiságát. Az Egyesült Államok és a Japán Birodalom egyaránt az antanthatalmak oldalán vett részt az első világháborúban, de a központi hatalmak vereségét követően a szigetország csalódottan vette tudomásul, hogy szövetségesei nem nézik jó szemmel törekvéseit a kelet-ázsiai dominancia megszerzésére.

³ NAHM, Andrew C. (1988): *Korea. Tradition and Transformation. A History of the Korean People*. New Jersey – Seoul, Hollym. 205.

1921-ben – a washingtoni konferencián – megállapodás született arról, hogy az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Japán távol-keleti és csendes-óceáni flottakapacitásait 5-5-3 arányban határozzák meg. Mandzsúria megszállása, majd 1937-től a Kína elleni támadás – amelyekkel párhuzamosan Japán végérvényesen a náci Németország és a fasiszta Olaszország szövetségese lett – végül áthidalhatatlan feszültséget gerjesztett az angolszász hatalmakkal. A második világháború kirobbanását követően a koreai emigráció igyekezett mindent megtenni, hogy demonstrálja elkötelezettségét a nyugati szövetségesek irányában. A fentebb említett emigrációs kormányzat elnöke, Kim Gu így létrehozta a Hanguk Kvangbokgun (Koreai Felszabadító Hadsereg) nevű haderőt, amely hadat üzent a Japán Birodalomnak és Németországnak, majd pedig az indiai és a burmai hadszíntéren – ugyan csak szimbolikus mértékben – bekapcsolódott a Japán elleni harcokba.

A nyugati szövetségesek tárgyalásain először 1943-ban került érdemben szóba a Koreai-félsziget kérdése. Winston Churchill brit miniszterelnök, Franklin Roosevelt amerikai elnök és Csang Kaj-sek (Chiang Kai-shek) kínai generalisszimusz kairói tanácskozásai során arról állapodtak meg, hogy a Koreai-félsziget „megfelelő időben” szabad és független állam lesz.⁴ Kicsivel később a szövetséges hatalmak vezetőinek teheráni csúcsertekezletén Sztálin is hozzájárulását adta a döntéshez. A szovjet vezető 1945 februárjában a jaltai értekezleten ígéretet tett, hogy a szovjet csapatok hamarosan a távol-keleti térségben is bekapcsolódnak a harcokba. Ennek részleteiről viszont már csak a júliusban megtartott potsdami értekezleten esett szó, ahol a szövetséges hatalmak vezérkari főnökei megállapodtak abban, hogy a Koreai-félszigeten ideiglenes jelleggel két megszállási övezetet hoznak létre. A félszigetet kettészelő 38. szélességi foktól északra a szovjet csapatok, attól délre pedig az amerikai erők fogják lefegyverezni a japán megszállókat. Az események óta eltelt több mint 70 év során mindkét koreai állam lakosaitól gyakran elhangzik, hogy a két megszállási övezet létrehozása már magában hordozta a nemzeti megosztottság kialakulását, így a koreai nemzet olyan büntetésben részesült a győztes nagyhatalmak részéről, mint a világháborút kirobbantó Németország. A fent említett álláspont azt hangsúlyozza, hogy a koreai nemzet maga is elszenvédője volt a Németországgal és Olaszországgal szövetségben zajló japán agresszióknak, így sokkal inkább a szigetországot kellett volna ezzel a büntetéssel sújtani.⁵

A szovjet csapatok 1945 augusztusának elején indították meg hadműveleteiket Mandzsúria és a Koreai-félsziget északi részének megszállására, amelynek során több helyszínen is elhúzódó, kemény harcokra került sor. Ezzel szemben az amerikai csapatok Japán megszállása után – szeptember 8-án – szálltak partra Koreában, és bizalmatlanul tekintettek a koreaiak által létrehozott önkormányzati jellegű szerveződésekre. Az Okinawa szigetén lezajlott amerikai–japán egyeztetések során ugyanis a japán hatóságok előre figyelmeztették az amerikaiakat, hogy a spontán szerveződött koreai „népi bizottságok” a Szovjetunió által inspirált kommunistagyanús csoportosulások. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai partraszállást követően John R. Hodge parancsnok ismertette Douglas MacArthur tábornok első számú parancsát, amely törvényen kívül helyezte a „népi bizottságok” által kikiáltott Koreai Népköztársaságot és annak még csak papíron létező

⁴ NAHM 1988, 329.

⁵ Miként egy észak-koreai állampolgár 2012-ben e sorok írójának elmondta, a phenjani rezsim Sztálin hatalmas vétségének tekinti, hogy 1945-ben elfogadta a két megszállási övezetre vonatkozó egyezményt az Egyesült Államokkal.

kormányát. Ezután az amerikai hadsereg katonai kormányzatot (USAMGIK) hozott létre a félsziget déli részén, sőt elkövezték azt a stratégiai hibát, hogy átmeneti jelleggel visszahelyezték hivatalába a japán főkormányzót. Az utóbbi döntés akkora tiltakozást váltott ki, hogy sürgősen vissza kellett vonni.

1945 őszén a Szovjetunió és az Egyesült Államok még úgy tervezte, hogy ötéves időtartamra négyhatalmi ellenőrzés alatt álló gyámsági rendszert vezetnek be a Koreai-félszigeten. Az elképzelés szerint a Szovjetunió és az Egyesült Államokon kívül Nagy-Britannia és a Csang Kaj-sek vezette Kínai Köztársaság vett volna részt a félsziget ellenőrzésében. 1945 decemberében a nagyhatalmak külügyminisztereinek moszkvai találkozóján meg is állapodtak a tervezetről, ami az egész félszigeten hatalmas és egyöntetű tiltakozást váltott ki.⁶ Mindezzel párhuzamosan a félsziget déli és északi részén egymással rivális hatalmi központok jöttek létre: az Egyesült Államok egyre inkább a fent említett Li Szin Mant tekintette a szülői belpolitika kulcsfigurájának, míg a Szovjetunió a habarovszki emigrációból visszatérő Kim Ir Szent tekintette az északi országrész első számú vezetőjének. A helyzetet nagyban bonyolította, hogy 1946-ban a félsziget déli részén lévő kommunisták partizánharcot indítottak a fennálló hatalmi rend, tehát az amerikai katonai kormányzat és a szülői hatalom ellen. Az ellenállás hátterében több tényező húzódott: délen nem történt meg a japán kollaboránsok felelősségre vonása, amivel a felszabadulás eufóriája elmaradt, továbbá sokáig nem került sor földreformra sem, ami a parasztság elégedetlenségét fokozta. A lázadók és a kormánycsapatok harcai a déli Csedzsü-szigeten csaknem 3 éven keresztül tartottak.

1947-ben az Egyesült Államok az ENSZ elé vitte a koreai kérdést, amelynek eredményeképp létrejött a világszervezet Ideiglenes Korea Bizottsága. Ennek feladata az egységes koreai kormányzatot megteremtő általános választások felügyelete lett. Észak-Korea azonban elutasította az ENSZ illetékességét, és bojkottálta a választásokat. A két országrész különválásának fontos és szimbolikus fejleménye volt, hogy 1948 áprilisában Kim Gu, veterán politikus vezetésével egy népes delegáció látogatott északra, hogy tárgyalásokat folytassanak Kim Ir Szennel. A megbeszélések nem hoztak tényleges eredményt, ugyanakkor a küldöttségben lévő kommunisták úgy döntöttek, hogy nem térnek vissza Dél-Koreába. Pár héttel később, 1948 májusában, a félsziget déli részén lezajlottak a nemzetgyűlési választások, az összeülő törvényhozás pedig augusztus 15-én kikiáltotta a Koreai Köztársaság létrejöttét. Az ország első államfője a már említett Li Szin Man lett. Az Egyesült Államok és szövetségesei azonnal elismerték az új államot, amit a szülői történelemkönyvek utólagosan „Első Köztársaságnak” neveznek.

Li Szin Man többször is hangoztatta, hogy az északi országrészt fegyveres erővel készsül lerohanni. A dél-koreai államfő biztos lehetett Douglas MacArthur tábornok támogatásában, mivel az amerikai tábornok 1949-ben lényegében azt mondta neki, hogy a Koreai Köztársaságot úgy fogja védeni mindenfajta agressziótól, mintha a saját hazáját védené.⁷ Ezzel párhuzamosan a szülői kormányzat tagjai részéről meglehetősen harcias nyilatkozatok is elhangzottak. 1949. október 31-én Li elnök hadügyminisztere Tokióban kijelentette, hogy hadserege kész Észak-Korea lerohanására, de az amerikai tisztviselők visszatartják ettől.⁸ A fegyveres konfliktus lehetősége tehát nagyon aggasztotta az Egyesült Államokat,

⁶ Később a Szovjetunió javaslatára a kommunisták megváltoztatták álláspontjukat, és támogatták a rendkívül népszerűtlen ügyet.

⁷ FLEMING, D. F. (1964): *A hidegháború. II.* Budapest, Kossuth. 456.

⁸ *New York Herald Tribune*, 1949. 11. 01. Idézi: FLEMING 1964, 463.

ezért a washingtoni döntéshozók a dél-koreai hadsereg felszereltségét igyekeztek olyan alacsonyan tartani, ami a rendfenntartó feladatok ellátásához elengedhetetlenül szükséges volt. A csapatok egyáltalán nem rendelkeztek harckocsikkal és légvédelemmel, lőfegyverek főként a második világháború végén használt amerikai típusokból kerültek ki. Kim Ir Szen viszont a kezdeti elutasítás után sikeresen győzte meg Sztálint arról, hogy az északi csapatok támadása elsöprő győzelmet fog hozni. A phenjani vezetés túláradó optimizmusát és diadalittasságát a kelet-ázsiai térséggel kapcsolatos amerikai magatartás félreértelmezése is okozhatta. 1949 márciusában ugyanis Douglas MacArthur tábornok, az Egyesült Államok csendes-óceáni erőinek főparancsnoka, egy interjúban a Koreai-félszigetet az amerikai védelmi övezeten kívülre helyezte: „védelmi vonalunk az ázsiai partvonalat szegélyező szigetlánc mentén helyezkedik el. A Fülöp-szigetektől indul, a Rjúkjú-szigetcsoporttal folytatódik, amelynek fő védőbástyája Okinawa. Ezután visszakanyarodik Japánon és az Aleut-szigeteken keresztül Alaszka irányába.”⁹ A phenjani vezetés tehát meg volt győződve arról, hogy a félsziget déli részének fegyveres erővel történő elfoglalása az Egyesült Államok részéről semmi egyéb következménnyel nem fog járni, mint a diplomáciai szintű tiltakozás. Úgy vélték ugyanis, hogy a Koreai-félsziget belső helyzetének megváltozása marginális kérdés ahhoz a hatalmas változáshoz képest, amely egy esztendővel korábban a kínai polgárháború eredményeként az ázsiai kontinensen létrejött. Önbizalmukat növelte az is, hogy a szovjet katonai tanácsadók 24 koreai hadosztályt képeztek ki, és ezeket körülbelül 500 harckocsival látták el.

A koreai háború időszaka

A dél-koreai belpolitika feszültségeit érzékelve az Egyesült Államok megpróbálta rávenni Li Szin Man elnököt arra, hogy mérsékelt baloldali politikai csoportokat is bevonjon a kormányzásba. 1950 áprilisában Dean Acheson, az USA külügyminisztere, jegyzéket is küldött Li Szin Mannak, amelyben közölte, hogy ha nem tartanak választásokat az országban, az Egyesült Államok fel fogja függeszteni a segélyek folyósítását. A választásokra végül 1950 májusának végén került sor, amelyen a kormánydallal szembeni politikai erők a nemzetgyűlés 210 helyéből több mint 120-at szereztek meg. Nem sokkal később az ENSZ Ideiglenes Korea Bizottsága terepmegfigyelőket küldött a félszigetre, akik egy nappal a háború kitörése előtt fejezték be vizsgálódásaikat, és nagyon érdekes dolgokat állapítottak meg. Megfigyeléseik szerint a déli csapatok egyértelműen védelemre rendezkedtek be, nincsenek előretolt lőszerkészleteik, ellenben az északi katonaság ellenőrzése alá vont a határkiszögeléseket, illetve elköltöztette a határvonal közeléből a polgári lakosságot.¹⁰

Mint ismeretes, 1950. június 25-én hajnalban a Koreai Néphadsereg csapatai meglepetésszerű támadást indítottak a félsziget déli része ellen, amivel kezdetét vette a fegyveres erővel történő országegyesítés 3 évig tartó kísérlete. Az Egyesült Államok és szövetségesei gyorsan reagáltak a támadásra. Harry S. Truman amerikai elnök kezdeményezésére még aznap összeült az ENSZ Biztonsági Tanácsa, amely elítélte a Koreai Köztársaság elleni

⁹ G. Ward Price interjúja Douglas MacArthur tábornokkal. *New York Times*, 1949. 03. 02. Idézi: KISSINGER, Henry (1996): *Diplomácia*. Budapest, Panem-McGraw-Hill-Grafo. 462.

¹⁰ FLEMING 1964, 460.

támadást, követelte a támadó csapatok azonnali visszavonását, valamint felszólította a világszervezet tagállamait az agresszió visszaverésének támogatására. Truman elnök határozott fellépésének több oka is volt. Henry Kissinger későbbi amerikai külügyminiszter a következőképpen vélekedett minderről: „A terjeszkedő kommunizmus a háború utáni időszakban évről évre egyre növekvő kihívást jelentett. [...] 1949-ben Kínában polgárháború vitte a kommunizmust győzelemre. Ha a kommunista csapatok most büntetlenül vonulhatnak át a nemzetközileg elismert határokon, akkor ez azt jelentené, hogy a világ visszakanyarodott a háború előtti időszakhoz. A müncheni eseményeket átélő nemzedéknek azonban cselekednie kellett. Korea kommunista megszállása katasztrofális következményekkel járt volna Japánra. [...] Ha a kommunista uralom itt nem ütközik ellenállásba, előrevetődik az ázsiai monolitikus kommunista uralom víziója, ami aláásta volna Japán Nyugat-orientáltságát.”¹¹

A Biztonsági Tanács határozatát annak köszönhetően sikerült keresztülvinni, hogy a szovjet ENSZ-nagykövet – a Kínai Népköztársaság felvételének megtagadása miatt – hónapok óta bojkottálta az üléseket, így nem élhetett vétőjogával. Jakov Malik ugyanakkor továbbra is New Yorkban tartózkodott, és az utólagos információk szerint engedélyt kért Sztálintól a határozat megvétőzésára. Sztálin azonban telefonon utasította a nagykövetet, hogy ne térjen vissza a Biztonsági Tanácsba. A szovjet vezető ugyanis nem kívánta elkerülni a számos gyakorlati haszonnal kecsegtető konfrontációt: a helyi háború alkalmasnak mutatkozott az Egyesült Államok szándékainak és eltökéltségének felmérésére, az új szovjet haditechnika – mindenekelőtt a sugárhajtású MiG vadászgépek – kipróbálására, valamint az amerikai hadieszközök megfigyelésére is.¹² Az ENSZ felhívásának végül is 16 ország tett eleget: Anglia, Ausztrália, Belgium, Dél-Afrika, Etiópia, Franciaország, Fülöp-szigetek, Görögország, Hollandia, Kanada, Kolumbia, Luxemburg, Thaiföld, Törökország, Új-Zéland, valamint az Egyesült Államok. Az ENSZ-erők főparancsnokává Douglas MacArthur tábornokot, az Egyesült Államok csendes-óceáni erőinek főparancsnokát nevezték ki, amivel a hadműveletek irányítása amerikai kézben maradt.

A szovjet tankokkal felszerelt Koreai Néphadsereg napok alatt bevette Szöült, majd folytatta a déli területek lerohanását. A nyár folyamán az ENSZ égisze alatt harcoló dél-koreai–amerikai erőket a félsziget délkeleti részén lévő Puszan kikötővárosig szorították vissza. Úgy tűnt, megvalósul Korea fegyveres erővel történő egyesítése. 1950. szeptember 16-án ugyanakkor gyökeres fordulat következett be, mivel az ENSZ-csapatok nagyarányú partraszállást hajtottak végre Incshon térségében. A partraszálló erők elfoglalták a főváros mellett lévő Kimpho repülőteret, ahonnan légitámadásokat is indítottak a Koreai Néphadsereg állásai ellen. Szöül végül 1950. szeptember 28-án került az ENSZ-csapatok ellenőrzése alá. Eközben a Puszanba szorult ENSZ-erőknek sikerült kitörniük védőállásaikból, majd a főváros irányába előretörve gyakorlatilag két tűz közé szorították az észak-koreai alakulatokat. Október 20-án az ENSZ-csapatok elfoglalták a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) fővárosát, majd pár nappal később előredobott osztagaik elérték az Amnok (kínaiul Jalu) folyót. A KNDK megszűnésének lehetősége nagyon érzékenyen érintette az egy évvel korábban kikiáltott Kínai Népköztársaság vezetését, így az úgynevezett kínai „népi önkéntesek” bevetése mellett döntöttek, amelynek eredményeképpen a hadi

¹¹ KISSINGER 1996, 463.

¹² CHANG, Jung – HALLIDAY, Jon (2006): *Mao. Az ismeretlen történet*. Budapest, Európa. 384–386.

helyzet alaposan megváltozott. Douglas MacArthur tábornok november elején tett jelentést arról, hogy az ENSZ-csapatok „friss ellenséges erőkkel” kerültek összeütközésbe. A KNDK fővárosa ismét gazdát cserélt, majd december végén a kínai–észak-koreai alakulatok átlépték a 38. szélességi fokot. Mindeközben Harry S. Truman amerikai elnök szükségállapotot hirdetett, amelyre még a második világháború idején sem került sor. Douglas MacArthur tábornok a hadműveleteket ki akarta terjeszteni Északkelet-Kína területére, sőt az atomfegyver bevetését is szorgalmazta. Truman elnök azonban nem járult hozzá mindehhez, mert a tervezett lépések minden bizonnyal a harmadik világháborúhoz vezettek volna. 1951 áprilisában Truman elnök végül leváltotta Douglas MacArthur tábornokot az ENSZ-erők főparancsnoki posztjáról, utódja Matthew Ridgway tábornok lett.

1951. június 22-én az Amerika Hangja (VOA) rádióadás felszólította a szovjet vezetést, hogy tegyen lépéseket a fegyvernagyvadás érdekében. A szovjet ENSZ-nagykövetnek címzett üzenet konkrétan megjelölte, hogy a szemben álló felek között a 38. szélességi fok lehetne a határvonal. Június 23-án Jakov Malik jelezte, hogy országa nevében támogatja a javaslatot, majd június 25-én a kínai fél is bejelentette hozzájárulását. Pár nappal később Ridgway tábornok rádió felajánlotta a kommunista erők főparancsnokának a tárgyalások megkezdését, amit az ellenfél rövidesen elfogadott. Az első találkozóra 1951. július 8-án, Keszong városban került sor. A fegyverszüneti egyezmény végül 2 évvel később született meg. A megállapodást 1953. július 27-én a KNDK és a Kínai Népköztársaság nevében Nam Ir észak-koreai vezérkari főnök írta alá, míg az ENSZ-csapatok képviselőjében William Kelly Harrison amerikai tábornok szignálta a dokumentumot. Egyedül a Koreai Köztársaság nem írta alá az egyezményt, mivel Li Szin Man elnök kategorikusan elutasította a harc felfüggesztését. A Koreai Köztársaság egyike volt az ENSZ zászlaja alatt harcoló nemzeteknek, tehát a megállapodás természetesen úgy is értelmezhető, hogy az amerikai főparancsnokság a dél-koreai kormányzat nevében is szignálta a dokumentumot. A fentiek következtében a KNDK mégsem a Koreai Köztársaságot tartja a vele szemben álló fő hadviselő félnek, hanem az Egyesült Államokat. A fegyverszüneti egyezményt felváltó békeszerződést is Phenjan és Washington kétoldalú egyezményeként képzelik el. A Pentagon a tűzszünet aláírása után is fenntartotta a dél-koreai fegyveres erők feletti irányítás jogát. 1994-ben a békeidőre vonatkozó parancsnokságot visszaadták ugyan a szülői kormányzatnak, de háború esetén továbbra is az Egyesült Államok fogja irányítani a hadműveleteket.

A bipoláris szembenállás időszaka

1953. október 1-jén az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság kölcsönös védelmi megállapodást kötött, amely az esetleges katonai akciók indítását az USA szenátusának beleegyezéséhez kötötte. Miként az egyezmény harmadik bekezdése megfogalmazta, a felek alkotmányos folyamatainak megfelelően reagálnak a közös veszélyre.¹³ A félsziget déli részén állomásozó amerikai erők katonái – létszámuk már az 1950-es évek közepén 100 ezer fő alá csökkent – területenkívüliséget élveztek. Az amerikai erők szervezeti egységébe tartozott-tartozik az úgynevezett KATUSA-csoport is, amely több ezer, angolul jól beszélő dél-koreai katonából áll.

¹³ NAHM 1988, 432.

A Koreai Köztársaságban az 1950-es évek közepét és végét Li Szin Man elnök uralma határozta meg, aki az évtized végére már rendkívül népszerűtlenné vált. A gazdaság általános válsága és az aggasztán elnök makacs ragaszkodása a hatalomhoz együttesen járult hozzá ahhoz, hogy 1960 áprilisában spontán népfelkelés robbant ki. A zűrzavaros állapotok alatt az országban állomásozó amerikai csapatok laktanyáikban maradtak, és „koreai belügynek” nyilvánították a fejleményeket. Nem sokkal később a lemondott államfőt a CIA repülőgépe szállította el a Hawaii-szigetekre. Az államfői és a miniszterelnöki feladatokat Ho Dzsong külügyminiszter vette át. Az instabillá vált dél-koreai helyzet következtében 1960. június 19–20. között Dwight D. Eisenhower, az USA elnöke az országba látogatott, hogy személyes jelenlétével demonstrálja a Koreai Köztársaság és az Egyesült Államok szoros szövetségének folytatolagosságát. A korabeli filmhíradó felvételeinek tanúsága szerint Eisenhower a légierő egyik gépén érkezett meg a Kimpo nemzetközi repülőtérre, ahonnan helikopteren folytatta útját Szöul belvárosába. A phenjani magyar nagykövetséget vezető Práth Károly ezzel kapcsolatosan megemlítette, hogy a KNDK külügyminiszter-helyettese azzal magyarázta Eisenhower helikopteres közlekedését, hogy az USA első embere nem érezte magát biztonságban. A phenjani misszióvezető ehhez csak annyit tett hozzá, hogy Eisenhower látogatása során a szöuli rádió mindvégig azt hangsúlyozta, hogy a lakosság maradjon otthon, ne menjenek az utcára, mert a „nagy tolongásban” könnyen megsérülhetnek.¹⁴ Eisenhower elnök megbeszéléseket folytatott Ho Dzsong ideiglenes államfővel, amelynek eredményeiről közös nyilatkozatot adtak ki. A dokumentum szerint a két vezető hitet tett az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság szövetségének megőrzése és további erősítése mellett. A tárgyalások során Ho Dzsong megismételte a szöuli kormányzat azon célkitűzését, hogy országa szeretne az ENSZ-nek teljes jogú tagja lenni. Eisenhower méltányolónak ítélte a felvetést. A két vezető továbbá egyetértett abban, hogy az Egyesült Államok gazdasági segítségnyújtására nagy szükség van Dél-Koreában, hogy az ország gazdasága mielőbb fejlődésnek induljon.¹⁵

A demokratikus kormányzás azonban rövid életűnek bizonyult a Koreai Köztársaságban. A kormányzat képtelen volt úrrá lenni a gazdaság válságán, a diákság pedig egyre baloldaliabb követelésekkel lépett fel. Miként a phenjani magyar nagykövet korabeli jelentésében beszámolt róla, 1960 őszétől a szöuli tüntetéseken megjelentek a KNDK által kiadott jelszavak is.¹⁶ A diákság külföldi beavatkozástól mentes egyesítést követelt, amit az USA-ellenes érzelmek növekedése kísért. A helyzet nemzetbiztonsági szempontból tarthatatlanná vált. 1961 első hónapjaiban a fejlemények már azt sugallták, hogy a diáktüntetések és a belső elégedetlenség megdöntik a szöuli kormányzatot, ami a félsziget kommunista uralom alatti egyesítéséhez vezetett volna. A bizonytalan állapotnak a dél-koreai hadsereg beavatkozása vetett véget.

1961. május 16-án vértelen katonai puccs zajlott le, a hatalomra jutó katonatisztek pedig – mindenfajta politikai tevékenységet betiltva – rendkívüli állapotot vezettek be. A Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött külügyi jelentés tanúbizonysága szerint a budapesti Külügyminisztériumban egy észak-koreai diplomata azt állította, hogy a katonai

¹⁴ *A phenjani magyar nagykövetség 1960. június 24-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.

¹⁵ EISENHOWER, Dwight D. (1960): *Joint Statement following Discussions With Prime Minister Huh Chung.* Forrás: www.presidency.ucsb.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-prime-minister-huh-chung (A letöltés ideje: 2016. 01. 01.)

¹⁶ *A phenjani magyar nagykövetség 1961. május 30-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.

hatalomátvétel az Egyesült Államok irányításával zajlott le, mivel már csak „órák kellettek volna” ahhoz, hogy az országban átfogó USA-ellenes felkelés törjön ki.¹⁷ Ezt a nézetet erősítette meg a phenjani magyar nagykövet jelentése is, aki úgy vélte, hogy a katonai puccs az egyetlen kiutat jelentette az Egyesült Államok számára. A diplomata szerint az Egyesült Államok Kubában és Laoszban elszenvedett vereségei egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy Dél-Koreában elejét vegyék egy számukra kedvezőtlen fordulatnak. A katonai hatalomátvétel vezéralakja Pak Csong Hi tábornok volt, aki ettől kezdve 18 éven át az ország első számú döntéshozója volt. A kibontakozó nyílt katonai uralom roppant kellemetlen volt az Egyesült Államok számára, így az amerikaiak folyamatosan presszionálták a szülői vezetést a civil kormányzás visszaállítására. Pak Csong Hi 1961 augusztusában bejelentette, hogy hajlandó lenne erre, így John F. Kennedy pár hónappal később már Washingtonban látta vendégül az új szülői vezetőt. A civil kormányzás végül 1963 őszén valósult meg, de a gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a katonatisztek leszereltek, majd civil jelöltként indultak a választásokon. 1963 októberében az elnökválasztást Pak Csong Hi nyerte meg, novemberben pedig a leszerelt katonatiszteket tömörítő párt szerezte meg a nemzetgyűlési helyek több mint kétharmadát.

Az ellentmondásos időszak ugyanakkor belső stabilitásával megfelelő hátteret biztosított az exportorientált gazdaságpolitika sikeréhez, amelyet két külső körülmény is elősegített. 1965 májusában Lyndon B. Johnson elnök meghívására Pak Csong Hi az Egyesült Államokba látogatott, és megállapodás született az amerikai csapatok dél-vietnámi beavatkozásának támogatásáról. A szülői kormányzat több váltásban, mintegy 320 ezer katonát küldött a saigoni rezsim védelmére. A háborús konjunktúra állandó megrendeléseket biztosított a Koreai Köztársaság fejlődő gazdaságának. A Hyundai és a Hanjin első külföldi beruházásai is a dél-vietnámi hátszázhoz kötődnek. Továbbá 1965 júniusában a Koreai Köztársaság és Japán megállapodott a két ország kapcsolatainak normalizálásáról, amelynek részeként a szigetország mintegy 1 milliárd dolláros jóvátételt fizetett. A pénzüsszeget a szülői kormányzat kizárólag a modernizáció céljaira fordította: ennek felhasználásával készült el az első autópálya, valamint az első acélmű is.

A fegyverszünet utáni évtizedek legkielezettebb konfliktusa az 1960-as évek második felében következett be a Koreai-félszigeten. A vietnámi fejlemények koreai adaptációjában gondolkozó észak-koreai vezetés igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy a déli területeken egyfajta partizánmozgalom bontakozzon ki a szülői kormányzat ellen. Ebben a hangulatban, 1968. január 23-án az észak-koreai haditengerészet elfogta a Keleti-tenger vizein felbukkant USS Pueblo amerikai kémhajót. A KNDK közlése szerint erre a Vonszani-öböl bejáratánál került sor, 10 mérföldre a KNDK-hoz tartozó Hodo-félszigettől és 7,6 mérföldre a Rjodo-szigettől. Érdekes megemlíteni, hogy a hajó feltartóztatását követően két és fél órán keresztül rádióösszeköttetésben volt az amerikai parancsnoksággal, de az eltelt idő során nem kapott amerikai légi támogatást, pedig a Dél-Koreában lévő legközelebbi amerikai támaszpont csupán 250–300 kilométerre volt.¹⁸ A hajó személyzete cáfolta, hogy megsértették volna a KNDK felségvizeit, álláspontjuk szerint az elfogásra nemzetközi vizeken került sor. Két nappal később a phenjani hírügynökség közzétette

¹⁷ *A budapesti Külügyminisztérium 1961. június 5-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-k-1945–1964-Korea 9. doboz 18/b.

¹⁸ *A Külügyminisztérium IV. Területi Osztályának 1968. február 3-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1968-Korea 57. doboz 81-1.

Bucher hajóparancsnok vallomását, aki már elismerte a KNNDK felségvizeinek megsértését és a kémkedés tényét. Később közölte azt is, hogy a hajó legénységének „szent kívánsága” elnyerni a KNNDK kormányának megbocsátását. A KNNDK a legénység szabadon engedésének feltételeként írásbeli bocsánatkérést követelt az Egyesült Államoktól, amelyben elismerik az ország felségvizeinek megsértését. A hónapokon keresztül tartó huzavona végén sikerült kicsikarniuk egy nyilatkozatot, de annak csupán az észak-koreai rezsimen belül volt propagandaértéke. Bár a legénység tagjait elengedték, a Pueblo hajó a KNNDK-ban maradt, sőt később – a félsziget megkerülésével – Phenjanba szállították, ahol a rezsim Amerika-ellenes hagyományainak tárgyi bizonyítékává vált.

Az 1970-es évek legelején átmeneti enyhülés következett a Koreai-félsziget két államának viszonyában, ugyanis Richard Nixon amerikai elnök és Mao Ce-tung kínai pártfőtitkár személyes találkozása nyomán mindkét ország(rész) csalódott saját nagyhatalmi patrónusában. A majdani egyesítés három alapelvét rögzítő közös nyilatkozat azonban nem hozott tartós eredményeket, és a félsziget jövője továbbra is kiszámíthatatlan maradt. Az 1970-es évek közepén váratlan enyhülés következett be a KNNDK és az Egyesült Államok viszonyában. A phenjani magyar nagykövetség korabeli jelentései ezt azzal magyarázták, hogy a KNNDK közvetlen – tehát Dél-Korea kihagyásával megvalósuló – párbeszédbe akart kezdeni az Egyesült Államokkal a háborút formálisan is lezáró békeszerződés kérdésköréről.¹⁹ 1976 elején a magyar diplomatakat a Semleges Megfigyelő Bizottság tagjai tájékoztatták arról, hogy Panmindzsonban a Fegyverszüneti Katonai Bizottság észak-koreai és amerikai tisztjei között közvetlen kontaktus alakult ki. Ennek során az észak-koreai tiszték még egy filmbemutatóval egybekötött összejevetelt is szerveztek az amerikaiak számára. Bár csupán protokolláris jelentőségű eseményről volt szó, a Fegyverszüneti Katonai Bizottságban részt vevő kínai tiszteket előzetesen nem értesítették a találkozásról.²⁰ A biztató tendenciát azonban nem sokkal később egy súlyos incidens zavarta meg. 1976. augusztus 18-án egy dél-koreai műszaki alakulat ki akart vágni egy fát a panmindzsoni közös örterületen, amely akadályozta a *Nincs visszatérés hídjának* megfigyelését. Szabó Ferenc phenjani nagykövet e sorok írójának utólag azzal magyarázta a történeteket, hogy a fa miatt két északi őrhely és a hozzájuk tartozó gépkocsiparkoló sem volt jól megfigyelhető. Ráadásul néhány nappal korábban két észak-koreai tank bukkant fel a demilitarizált övezet szélén, ami miatt a dél-koreaiak elhatározták a fa kivágását.²¹ A dél-koreai katonai munkások baltákkal kezdtek hozzá a munkához, amikor észak-koreai katonák rontottak rájuk és a velük lévő amerikai tisztekre. Az egyik amerikait megölték, a másikat pedig a baltákkal okoztak súlyos sérüléseket. A dél-koreai katonai munkások azonnal visszamenekültek a demilitarizált övezet déli részére, a súlyosan sebesült amerikai tisztet pedig csak később tudták felkutatni, ő a kórházba szállítás közben életét veszítette. A katonai konfliktus rémképével fenyegető helyzet miatt nagyarányú amerikai és dél-koreai csapatösszevonásra került sor, majd három nappal később az elrettentő erők védelmében a fát gyorsan kivágták. A phenjani magyar misszió korabeli jelentése szerint a KNNDK mindenképpen szerette volna elkerülni az események eszkalációját, így Kim Ir Szen elnök üzenetben fejezte ki sajnálkozását a történetek

¹⁹ Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. március 21-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz 81-20.

²⁰ Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz.

²¹ A szerző interjúja Szabó Ferenc volt phenjani nagykövettel Isaszegen. 2008. június 27.

miatt. Az üzenetet a Fegyverszüneti Katonai Bizottság ülése alkalmával egy észak-koreai katonatiszt tolmácsolta amerikai partnereinek.²²

Az 1970-es évek végére Pak Csong Hi diktatórikus uralma már az Egyesült Államok számára is kellemetlenné vált. Az államfő 1978 júliusában újabb 6 éves mandátumot kapott, ami országszerte tiltakozó megmozdulásokhoz vezetett. 1979 októberében azonban – egy vacsora közben – Kim Dzse Gju titkosszolgálati vezető minden előzmény nélkül meggyilkolta az elnököt, ami azonnal széles körű spekulációkat indított el. A szocialista országok pártsajtója az Egyesült Államok közbenjárását vélelmezte a fejlemények mögött. Magyarországon a *Népszabadság* összefoglaló cikke azt sugallta, hogy Pak elhúzódo regnálása már vállalhatatlan volt az Egyesült Államok számára, így egyszerűen „likvidálták”.²³ A KNDK pártlapja pedig kis fáziskéséssel kommunikében szólította meg az amerikai vezetőket, akiket arról tájékoztattak, hogy Észak-Korea nem fogja katonailag kihasználni a Dél-Koreában történeteket, valamint tárgyalásokat szeretnének az Egyesült Államokkal a majdani békeszerződés kérdésköréről.²⁴

A Koreai Köztársaság erős embere időközben Cson Du Hvan tábornok lett. 1980 tavaszán a Csolla tartománybeli Kvangdzsu városban széles körű diákfelkelés vette kezdetét, ami rövidesen az ország közelmúltbeli történetének legsúlyosabb válságává nőtte ki magát. A demokráciát követelő diákok nagy örömmel fogadták a hírt, hogy a felkelés hírére az amerikai kormányzat egy hadihajót küldött a Koreai-félsziget partjaihoz. A diákok ugyanis azt hitték, hogy az Egyesült Államok az ő védelmükben küldte a hadihajót, hogy ezzel figyelmeztesse Cson Du Hvan tábornokot az erőszak mellőzésére. A hajó azonban korántsem a diákok védelmében érkezett, hanem egy esetleges észak-koreai beavatkozás elriasztására, Cson Du Hvan tábornok pedig akadálytalanul vetette be a hadsereget a felkelés elfojtására. Innen datálható a dél-koreai balközép oldal – tehát a diáktüntetések politikai örökösei – USA-kritikussága és -szkepticizmusa.

A szülői kormányzat a Kvangdzsuban történetekért Kim De Dzsung ellenzéki vezetőt tette felelőssé, akit „államellenes tevékenység és felkelés szervezése” vádjával halálra ítélték. A diktatúrával kapcsolatos nemzetközi fenntartások azonban rávették Cson Du Hvan elnök kormányzatát, hogy engedélyezzék Kim De Dzsung „gyógykezelés céljából” való távozását az Egyesült Államokba. Emigrációja során Kim folyamatosan kereste a kapcsolatot a Reagan-adminisztráció képviselőivel, hogy meggyőzze őket arról, a nemzetbiztonság és a gazdasági stabilitás ürügyén ne támogassák Cson elnök diktatúráját. 1985 elején a Reagan-adminisztráció biztosítékokat kért és kapott a szülői kormányzattól, hogy hazatérése esetén Kimnek nem esik majd bántódása. Ennek ellenére 1985 februárjában a szülői repülőterre megérkező ellenzéki vezetőt azonnal házi őrizetbe helyezték, és megtiltottak neki minden politikai tevékenységet. A Koreai Köztársaság demokratikus átalakulása végül 1987 nyarán vette kezdetét, amikor Cson elnök váratlanul hozzájárult a közvetlen elnökválasztás megrendezéséhez. Mindez már a közelgő szülői olimpiai játékok árnyékában történt, amelyre egy olyan fordulópontként tekinthetünk, amely hatalmas nemzetközi legitimitációt szerzett a Koreai Köztársaságnak.

²² Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése.

²³ Szöul folytatja eddigi külpolitikáját (1979). *Népszabadság*, 1979. 10. 28. 2.

²⁴ *A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának 1979. december 6-i feljegyzése*. MNL XIX-J-1-j-1979-Korea 81. doboz.

A KNDK nukleáris programja és a közelmúlt eseményei

1987 novemberében két észak-koreai titkos ügynök bombát helyezett el a dél-koreai légitársaság utasszállító repülőgépén, amelynek következtében 115 ember vesztette életét. Az Egyesült Államok így 1988-ban regisztrálta a KNDK-t a nemzetközi terrorizmust támogató országok listáján. A fentiekkel párhuzamosan kezdődött meg a szocialista országok – elsőként a Magyar Népköztársaság – közeledése Dél-Koreához. Mindezek együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy a megváltozó nemzetközi környezetben a KNDK ismét közvetlenül az Egyesült Államok felé forduljon. 1989 őszén a Szovjetunió Külügyminisztériumának Leszerelési Osztályáról küldöttség utazott a KNDK-ba, amelynek során a szovjetek kérdéseket tettek fel az észak-koreai nukleáris programról. Li In Gju külügyminiszter-helyettes a szovjet felvetésre közölte, hogy az Egyesült Államok nukleáris fegyvereket tárol a félsziget déli részén, így a KNDK-nak joga van saját katonai célú atomprogramjához. A szovjetek mindebből azt a tanulságot vonták le, hogy a KNDK-nak az a célja a programmal, hogy egyenrangú félként tárgyalhasson az Egyesült Államokkal és Dél-Koreával.²⁵

Az 1990-es évek legelején a közép- és kelet-európai térségben lezajlottak a rendszerváltozások, amelynek során valamennyi egykori szocialista ország – beleértve az összeomlás előtt álló Szovjetuniót és a Kínai Népköztársaságot – diplomáciai kapcsolatokat vett fel a Koreai Köztársasággal. Mindeközben a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) ellenőrei bizonyítékokat találtak arra vonatkozóan, hogy a KNDK nem tartja be az atom-sorompó-egyezményben (NPT) foglaltakat. Ráadásul amerikai kéműhordak felvételeket készítettek egy épülő nukleáris üzemről. 1993 tavaszán hosszas diplomáciai huzavona vette kezdetét, amelynek során a KNDK döntéshozói nem kis taktikai érzékről tettek tanúbizonyosságot. A nemzetközileg teljesen elszigetelődött országnak ugyanis sikerült elérnie, hogy közvetlen párbeszédbe kezdessen az Egyesült Államokkal. 1994 júniusában Jimmy Carter volt amerikai elnök „felhatalmazás nélküli békeközvetítőként” Phenjanba látogatott, ahol hosszas tárgyalásokat folytatott az agg Kim Ir Szen elnökkel. A megbeszélések eredményeképp az amerikaiak vállalták, hogy a Jongbjonban lévő atomerőművet egy nemzetközi konzorcium élén olyan típusokra cserélik, amelyek korszerűbbek és katonai célra kevésbé alkalmazhatók. Az úgynevezett KEDO-projekt el is kezdődött, de az állandó politikai feszültség lehetetlenné tette befejezését.

Az 1990-es évek időszakától a Koreai-félsziget biztonságpolitikai viszonyait két fő tényező határozza meg: az aktuális Szöul–Phenjan viszony, valamint a Phenjan–Washington reláció kiélezettsége. 1998-ban, Dél-Korea történetében először, ellenzéki politikus foglalta el az államfői rezidenciát, amelynek következtében a Szöul–Phenjan viszony gyors fejlődésnek indult. Emlékezetes, hogy 2000 júniusában lezajlott a Koreai-félsziget történetének első csúcstalálkozója, majd a dél-koreai diplomáciai közvetítésnek köszönhetően Madeleine Albright amerikai külügyminiszter is ellátogatott az észak-koreai fővárosba. A külügyminiszter később a következőképp emlékezett vissza Kim Dzsong Il észak-koreai vezetővel folytatott tárgyalásaira: „A következtetésem az volt, hogy tárgyilagosan kell kezelnünk Kimet, habozás nélkül közvetlen tárgyalásokat kell kezdeni, és kihasználva Észak-Korea szorult gazdasági helyzetét, meg kell kötni azt az előnyös üzletet, amely biztonságosabbá

²⁵ *Diplomáciai jelentés.* MNL XIX-J-1j (Korea) [1989.] 15/g 81-4.

teszi a térséget és a világot.”²⁶ A békülékeny hangulatban az észak-koreai vezetést hideg-zuhanyként érte a frissen beiktatott George W. Bush amerikai elnök bejelentése, amely az országot a „gonosz tengelyéhez” sorolta. Sőt az amerikai kormányzat a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követő időszakban a nemzetközi terrorizmus elleni harc lehetséges célpontjaként jelölte meg a kelet-ázsiai kommunista országot. 2002 októberében James Kelly külügyminisztériumi helyettes államtitkár hivatalos látogatást tett Phenjanban, ahol Kang Szok Dzsü külügyminiszter-helyettes utalást tett arra, hogy az ország folytatja korábban már feladott urándúsítási programját. 2002 decemberében az észak-koreai vezetés a korábban bezárt jongszoni nukleáris létesítmény megnyitása mellett döntött, 2003. január 10-én pedig bejelentették az ország kilépését az atomsorompó-szerződésből. A történetek sokkolták a nemzetközi közvéleményt.

A KNDK vezetésének nagyon kevés eszköze volt az amerikai tárgyalókészség befolyásolására, de a jongszoni atomreaktor látványos újraindítása ezek közé tartozott. A kínai diplomácia 2003 augusztusától a pekingi székhelyű hatoldalú tárgyalások keretében tett kísérletet a Koreai-félsziget biztonsági problémáinak rendezésére. A tárgyalásokon a Koreai-félsziget két állama mellett az Egyesült Államok, Kína, Japán és Oroszország vett részt. Mindeközben a Koreai Köztársaságban is nagyon megnövekedett az USA-ellenesség, amelyet több tényező együttesen táplált. Egyrészt az úgynevezett 386-os generáció tagjai – akik akkoriban a 30-as éveikben voltak (3), az 1980-as években jártak egyetemre (8) és az 1960-as években születtek (6) – a kvangdzsui események átélőjeként eredendően szkeptikusak voltak az Egyesült Államokkal kapcsolatban. Másrészt 2002 júliusában egy véletlen baleset egy korábban soha nem tapasztalt intenzitású USA-ellenes hullámot indított el az országban: a Kjongszi tartománybeli Jangdzsuban egy amerikai katonai konvoj elsodort két koreai iskoláslányt, akik életüket veszítették. A gépjárműparancsnokot és beosztottját az amerikai katonai bíróság felmentette, ami akkora felháborodást váltott ki az országban, hogy végül Bush elnök telefonon kért bocsánatot Kim De Dzsung dél-koreai államfőtől. A helyzetet természetesen a KNDK agitációja is igyekezett kihasználni: a két iskoláslány halálát gyilkosságnak minősítették, valamint az egyik észak-koreai honlapon olyan mobiltelefonokra letölthető háttérképek jelentek meg, amelyek a két lány arcképének sziluettjét ábrázolták.

A pekingi székhelyű hatoldalú tárgyalások első fordulói különösebb eredmény nélkül záródtak, ráadásul 2005. február 10-én a KNDK tömegtájékoztatása hivatalosan bejelentette, hogy az ország rendelkezik nukleáris fegyverekkel. Erre válaszul – 2005 szeptemberében – az Egyesült Államok zároltatta a makaói Banco Delta Asia pénzügyintézetben lévő közel 50 észak-koreai számlát, amelyeken mintegy 24 millió dollár volt. A történetek érzékenyen érintették a phenjani vezetést, így közölték, hogy a számlák zárlatának feloldásáig nem térnek vissza a hatoldalú tárgyalásokhoz. A politikai nyomásgyakorlás részeként 2006 júliusában a KNDK több ballisztikus rakétakísérletet hajtott végre, majd 2006 októberében sor került az ország első nukleáris próbarobbantására. A történetek széles körű nemzetközi felháborodást váltottak ki, amelyek eredményeképpen az ENSZ Biztonsági Tanácsa gazdasági és kereskedelmi szankciókat fogadott el a phenjani rezsimmel szemben. A világszervezet egyben felszólította a tagállamokat, hogy tartóztassák fel a KNDK-ba

²⁶ ALBRIGHT, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest, Geopen. 642.

tartó szállítmányokat, ezáltal is megakadályozva a tiltott technológiákhoz való hozzájutást. Továbbá tilalom alá került a luxuscikkek bevitelére is a kelet-ázsiai országba.

A phenjani vezetés célja egyértelműen az volt, hogy a feszültség fokozásával közvetlen, kétoldalú tárgyalásokba kezdhessenek az Egyesült Államokkal. A kulisszák mögött ez meg is valósult: a két ország diplomatái 2007 januárjában a német fővárosban több alkalommal is tárgyaltak egymással. Christopher Hill amerikai főtárgyaló határozottan cáfolta, hogy észak-koreai partnerével egy előzetes megállapodást is aláírtak volna, de pár héttel később a pekingi székhelyű hatoldalú tárgyalások újrakezdődtek, ahol végre egyezség született. A KNDK ígéretet tett, hogy bezárja a jongszoni atomerőművet, valamint beengedi az országba az IAEA képviselőit. Az Egyesült Államok pedig vállalta, hogy a nukleáris program felszámolásáért cserébe 1 millió tonna nehézolajat – vagy azzal egyenértékű energiahordozót – juttat Észak-Koreának. A megállapodásban foglaltak gyakorlati megvalósítására csak részlegesen került sor, bár 2008 júniusában a KNDK – elkötelezettségét demonstrálva – felrobbantotta a jongszoni atomerőmű hűtőtornyát, az Egyesült Államok pedig 2008 októberében törölte Észak-Koreát a terrorizmust támogató országok listájáról.

A várt áttörés azonban elmaradt. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a Koreai-félsziget biztonságpolitikai viszonyait meghatározó másik tényező, a Szöul–Phenjan viszony, a 2008-ban bekövetkezett dél-koreai konzervatív visszarendeződés miatt mélypontra jutott. 2009 májusában a KNDK végrehajtotta az ország második nukleáris próbarobbantását, ami a nem sokkal korábban hivatalba lépett Obama-adminisztrációnak szánt üzenet volt. A KNDK ugyanis az elmúlt évtizedek során az új amerikai vezetéseknek – és az egész nemzetközi közösségnek – igyekezett tudtára adni, hogy a Koreai-félsziget helyzetére a világpolitika első számú megoldatlan kérdéseként kell tekinteni. 2012 áprilisában Kim Ir Szen pártfőtitkár születésének 100. évfordulóját ismételt rakétateszttel ünnepelték, amellyel egy műholdat próbáltak Föld körüli pályára állítani. A Kvangmjongszong-3 nevet viselő szatellit végül 2012 decemberében sikerült feljuttatniuk a világűrbe. 2013 februárjában pedig a KNDK végrehajtotta az ország harmadik nukleáris próbarobbantását is. A sorozatos erőfitogtatások ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy a KNDK-ban az USA-ellenesség hagyománya a közelmúltban már csupán politikai célokat szolgált. A háborút követő évtizedekkel ellentétben az ország már igenis nyitott az amerikai kultúra szimbólumainak megjelenésére: 2008 februárjában a New York-i Filharmonikusok adtak koncertet a KNDK-ban, 2009-ben megnyílt az első amerikai stílusú gyorsétterem Phenjanban, 2012 nyarán pedig Kim Dzsong Un pártfőtitkár a megszokott forradalmi operák mellett a helyi Moranbong Együttes Walt Disney-karaktereket felvonultató előadását tekintette meg. Mindehhez már csak Eric Schmidt Google-elnök és Dennis Rodman kosárlabdaszár phenjani felbukkanását kell hozzátenni.

A KNDK 2013 tavaszán – a koreai háború harci eseményeit lezáró fegyverszünet 60. évfordulójának előestéjén – a fenti módszerrel próbálta ismételtén kizsarolni a párbeszédet az Egyesült Államokból. Az Obama-adminisztráció azonban a legkevésbé sem volt nyitott a kétoldalú tárgyalásokra, így 2016 második felétől a phenjani rezsim növekvő érdeklődéssel várta Donald Trump győzelmét. Az amerikai elnökjelölt kampánya során ráadásul tett olyan kijelentéseket, miszerint hajlandó lenne a párbeszédre.²⁷ Ennek

²⁷ Talk to Kim Jong-un? Donald Trump says 'absolutely' (2016). *Hankyoreh*, 2016. 05. 19. Forrás: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/744570.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 15.)

elmaradása azonban ismételten előhozta a feszültség növelését célzó észak-koreai stratégiát, 2017 nyarára pedig a folyamatos erődemonstrációk és a kölcsönös fenyegetőzések már-már a háború lehetőségét vetítették előre. Stratégiai fordulópontot jelentett ekkor Észak-Korea első sikeres ICBM-tesztje is, amely technikával már az amerikai kontinens is elérhetővé vált. Mindeközben ugyanakkor egy fontos változás történt a dél-koreai belpolitikában, amely már kezdettől fogva magában hordozta az enyhülés valószínűségét. 2016 decemberében – egy csúfos botrányosorozatot követően – a szülői törvényhozás bizalmatlansági indítvánnyal felfüggesztette a konzervatív Pak Gun Hje elnök asszonyt jogai gyakorlásában, majd 2017 tavaszán előrehozott választások kiírására került sor. 2017 májusában beiktatták Mun Dzse In államfőt, aki szellemi elődjéhez, a néhai Ro Mu Hjon elnökhöz hasonlóan kiemelt prioritásként tekintett a KNDK-hoz fűződő viszony alakulására.

Az új szülői kormányzat meglehetősen nehéz időszakban vette át az ország irányítását, ugyanis az amerikai–észak-koreai kötélhúzás alakulása lehetetlenné tette a tervezett párbeszéd azonnali megindítását. 2017. augusztus 15-én elmondott beszédében Mun Dzse In elnök kimondottan a Trump-adminisztrációnak címezve kijelentette, hogy kizárólag a Koreai Köztársaságnak van joga dönteni háború és béke kérdéséről a térségben. Azonban a témával elmélyültebben foglalkozók számára mindvégig egyértelmű volt, hogy a kérdéskörnek katonai megoldása nincsen, hisz egy tényleges fegyveres konfliktus a túlnépesedett régióban órák alatt képes lenne százezres nagyságrendű áldozatokat követelni, valamint egy évekig elhúzódó válságóc jönne létre Északkelet-Ázsiában.²⁸

2017 őszére rendkívül összetett és bonyolult helyzet állt elő: az Egyesült Államok folyamatosan azt próbálta elérni Kínától és Oroszországtól, hogy gyakoroljanak nyomást a KNDK-ra az erődemonstrációk felfüggesztése érdekében, ugyanakkor az USA egy olyan rakétavédelmi rendszert telepített Dél-Koreába és Japánba, amellyel nagymértékben sértette Kína és Oroszország érzékenységét. Bár az ENSZ Biztonsági Tanácsában Kína és Oroszország is megszavazta a KNDK-val szembeni gazdasági büntetőintézkedéseket, az Egyesült Államok által remélt KNDK-ellenes nemzetközi egységfront nem jött létre, sőt inkább a klasszikus hidegháborús frontvonalak kezdtek visszatérni. A Koreai Köztársaságba telepített amerikai THAAD rakétavédelmi rendszer (valamint a Japán AEGIS- és Patriot-rendszerek) ellenzése ugyanis közös nevezőre hozta a Kínai Népköztársaságot és Oroszországot, valamint a hagyományos szövetségesüknek tekinthető KNDK-t. A rakétavédelmi rendszer elfogadása miatt Kína gazdasági büntetőintézkedéseket foganatosított a Koreai Köztársasággal szemben, a kétoldalú kapcsolatok csak Mun Dzse In elnök 2017. decemberi pekingi tárgyalásait követően kezdtek enyhülni.

A fentebb bemutatott – több mint hat évtizede fennálló – ideiglenes állapot csak egy békeszerződéssel lenne lezárható, amely lényegében ratifikálná a jelenlegi status quót, és komoly legitimációs alap lenne a regnáló phenjani vezetés számára. Hszi Csin-ping (Xi Jinping) kínai elnök 2018. március 9-én pontosan ezt javasolta Trump elnöknek telefonbeszélgetésük során: a két koreai állam, valamint az Egyesült Államok és Kína kössön

²⁸ Az 1950-es évek elejétől kezdődően az 1970-es évekig számos alkalommal felmerült a phenjani magyar nagykövetség jelentéseiben, hogy a KNDK legkülönbözőbb területein földalatti bunkerek és alagútrendszerek épültek, amelyek felhasználásával a rezsim egy újabb koreai háború esetén évekig képes lenne az ellenállás folytatására (*Pásztor Károly magyar követ 1952. november 5-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1945–1964 Korea 10. doboz 24/b., valamint dr. Taraba János phenjani ügyvivő 1974. december 19-i jelentése. MNL XIX-J-1-j-1974-Korea 84. doboz 81-4.*).

békeszerződést a koreai háború formális lezárásaképpen.²⁹ A phjongcshangi téli olimpiai játékokkal megindult enyhülési folyamat eredményeképpen 2018. április 27-én lezajlott a harmadik Korea-közi csúcstalálkozó, amelynek során elfogadták a békeszerződés iránti igényt leszögező panmindszoni nyilatkozatot. Az enyhülés hangulata és a dél-koreai diplomácia közbenjárása is hozzájárult ahhoz, hogy hosszas előkészítést – és egy amerikai visszakozást – követően megvalósulhasson az első USA–KNNDK csúcstalálkozó. A helyszínválasztás során Panmindszontól Mongóliáig és Svédorszáig több lehetőség is felmerült, de a felek végül semleges helyszíneként Szingapúrt választották. 2018. június 12-én lezajlott a történelmi jelentőségű kézfogás a két szemben álló ország vezetői között, ugyanakkor a közösen aláírt dokumentum csupán irányelveket fogalmazott meg a békés környezet megteremtésének érdekében, a részletek kidolgozását a munkacsoportszintű tárgyalásokra bízták. Az Egyesült Államok tárgyalókészségének megváltozása azonban mindenképpen egy korszakhatár, ami akár a „történelemcsinálás” erényével is felruházhatja a Trump-adminisztrációt.

Az Egyesült Államoknak ugyanakkor a kormányzati ciklusokon átívelő stratégiai érdekei állandóak, így az észak-koreai fenyegetés csökkenése sem jelentené azt, hogy a Dél-Koreában és Japánban lévő amerikai bázisok szerepében változás történne. A félsziget déli részén állomásozó amerikai csapatok létszáma jelenleg is meghaladja a 23 ezer főt, részleges kivonásuk és a THAAD rakétavédelmi rendszer esetleges leszerelése nem valószínű. Az elkövetkezendőkben tehát a *status quo* hosszú távon való fennmaradására lehet számítani.

Felhasznált irodalom

- ALBRIGHT, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest, Geopen.
- CHANG, Jung – HALLIDAY, Jon (2006): *Mao. Az ismeretlen történet*. Budapest, Európa.
- EISENHOWER, Dwight D. (1960): *Joint Statement following Discussions With Prime Minister Huh Chung*. Forrás: www.presidency.ucsb.edu/documents/joint-statement-following-discussions-with-prime-minister-huh-chung (A letöltés ideje: 2016. 01. 01.)
- GÁSPÁR Ferenc (1892): *Negyven ezer mérföld vitorlával és gözzel*. Budapest, Singer és Wolfner.
- KISSINGER, Henry (1996): *Diplomácia*. Budapest, Panem-McGraw-Hill-Grafo.
- NAHM, Andrew C. (1988): *Korea. Tradition and Transformation. A History of the Korean People*. New Jersey – Seoul, Hollym.
- Szölv folytatja eddigi külpolitikáját (1979): *Népszabadság*, 1979. 10. 28.
- Talk to Kim Jong-un? Donald Trump says 'absolutely' (2016): *Hankyoreh*, 2016. 05. 19. Forrás: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/744570.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 15.)
- Xi Proposes China, US, Two Koreas Sign Peace Treaty (2018): *KBS World Radio*, 2018. 04. 01. Forrás: http://world.kbs.co.kr/english/news/news_In_detail.htm?No=135134 (A letöltés ideje: 2018. 04. 04.)
- 조선력사상식 (2008). Phenjan, 과학백과사전출판사. (A koreai történelem alapismeretei.)

²⁹ Xi Proposes China, US, Two Koreas Sign Peace Treaty (2018). *KBS World Radio*, 2018. 04. 01. Forrás: http://world.kbs.co.kr/english/news/news_In_detail.htm?No=135134 (A letöltés ideje: 2018. 04. 04.)

Levéltári források

- A budapesti Külügyminisztérium 1961. június 5-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-k-1945–1964-Korea 9. doboz 18/b.
- A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának 1979. december 6-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1979-Korea 81. doboz.
- A Külügyminisztérium IV. Területi Osztályának 1968. február 3-i feljegyzése.* MNL XIX-J-1-j-1968-Korea 57. doboz 81-1.
- A phenjani magyar nagykövetség 1960. június 24-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.
- A phenjani magyar nagykövetség 1961. május 30-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964-Korea 2. doboz 3/g.
- Diplomáciai jelentés.* MNL XIX-J-1j (Korea) [1989.] 15/g 81-4.
- Dr. Taraba János phenjani ügyvivő 1974. december 19-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1974-Korea 84. doboz 81-4.
- Pásztor Károly magyar követ 1952. november 5-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1945–1964 Korea 10. doboz 24/b.
- Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. március 21-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz 81-20.
- Szabó Ferenc phenjani nagykövet 1976. szeptember 20-i jelentése.* MNL XIX-J-1-j-1976-Korea 82. doboz.

Vákát oldal

Háda Béla

India és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatainak hét évtizede (1947–2017)

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok és India államközi kapcsolatainak alakulását igen élénk figyelem kíséri napjainkban. E kiemelt érdeklődés persze nem kis részben annak köszönhető, hogy a két ország mélyülő biztonsági együttműködése érdemben befolyásolja a hatalmi erőviszonyok alakulását Ázsiában. Nem lényegtelen, hogy mindezt az az egyre kevésbé titkolt szándék motiválja részükről, hogy az Indiai-óceánon, illetve az ahhoz kapcsolódó minél több térségben hatékonyan legyenek képesek ellensúlyozni a Kínai Népköztársaság gyorsan növekvő hatalmi ambícióit. Peking korlátozásában természetes és mély stratégiai érdekazonosság figyelhető meg India és az USA között, amely hosszabb távra nézve is valószínűvé teszi a kooperációjuk fennmaradását.

Nem mindig volt azonban jellemző rájuk a ma tapasztalható viszonylagos egyetértés. Washington és Újdelhi kapcsolatai mértékletesen szólva is igen változatos múltra tekintenek vissza. Formálódásuk jóval kevésbé függött a demokratikus értékrend közösségétől, mintsem azt sokan logikusnak érezték, és sokkal inkább alá volt rendelve a két állam politikai identitásából és reálstratégiai megfontolásaiból fakadó törekvéseinek. Ezek a törekvések pedig a független indiai állam 1947. augusztus 15-i megalakulásától kezdődő évtizedekben gyakran egymással nem összeegyeztethető álláspontokra vezették az egymástól nemcsak fizikai, de kulturális értelemben is igen távol elhelyezkedő politikai eliteket. E tanulmány arra vállalkozik, hogy a hidegháborús kezdetektől napjainkig felvázolja az amerikai–indiai kapcsolatok dinamikáját, és különösen a posztbipoláris korszakra nézve jellemezze annak legfontosabb tartalmi összetevőit és a benne rejlő további perspektívákat.

A kezdetektől az indiai–kínai határháborúig

India viszonyulása az USA hidegháborús politikájához

Jóllehet Washington a függetlenné válás napjától elismerte India szuverén állami létét, és még 1946 novemberében a nagykövetségét is megnyitotta Újdelhiben,¹ az ország illeszkedése az amerikai külkapcsolatok rendszeréhez kezdettől fogva nem volt összevethető

¹ *A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/countries/india> (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

Nyugat-Európa demokratikus berendezkedésű, az USA természetes szövetségi körét alkotó államaival. És ez nem csak a gazdasági fejletlensége vagy földrajzi elhelyezkedése miatt volt így. Az indiai politikai elit több évezredes szellemi fejlődés és hagyományrendszer örökösének tekintette magát, ami – nehezen vitatható vélekedésük szerint – hazájukat az emberiség egyik jelentős civilizációs központjává emelte. Ehhez társult, hogy az ország függetlenné válásakor egyszeriben a világ második legnépesebb és hetedik legnagyobb területű államává vált. Vezetőinek sajátos gondolkodásmódjában az indiai civilizációs tradíciók éppúgy szerephez jutottak, mint a gyarmati múltból fakadó traumák és tanulságok. Mindez a hidegháborús nemzetközi környezetben, ahol a dekolonizáció még folyamatban volt, India számára a külpolitika stabil és nem mindig Nyugat-barát tájékozási pontjait jelentette.

A kezdeti években a két állam kapcsolatainak fejlesztését tovább nehezítette, hogy történelmi tapasztalataik és ebből következőleg stratégiai preferenciáik sem voltak megfeleltethetők egymással. Jóllehet az USA is elmondhatta magáról, hogy egy felszabadult gyarmatból növekedett ki, ez a kibontakozó hidegháborús szembenállás közepette nem hozott létre lényegi rokonságot a két elit globális szemlélete között. Dzsaváharlál Nehru, India első, a külpolitikai koncepciók szempontjából is nagy hatású miniszterelnökének politikája egy komplett világkép szellemében formálódott, amelyet semmivel sem tartott súlytalanabbnak az amerikaiakénál, és amelyet rendszeresen kommunikált a korabeli nemzetközi közösség irányába is. Hazáját egy különleges hatalmi szerepben képzelte el, amely az egykor gyarmatosított népek összefogásával és erkölcsi példamutatással érvényesülhet a korabeli nagyhatalmakéval összevethető katonai, gazdasági vagy technológiai képességek hiányában. Alárendeltséget senkivel szemben nem kívánt elfogadni. Nehru számára nem voltak ismeretlenek a nyugati politikai kultúra elemei, műveltsége, világlátásának egyedisége sok kortárs politikai vezető fölé emelte. Alapjában véve, ahogy nem látott ádáz ellenséget a szocializmusban, úgy nem volt USA-ellenes sem. Ám céljait, India kívánatos helyét a nemzetközi rendszerben sajátos indiai nézőpont alapján fogalmazta meg. Az általa vezetett indiai kormány nem osztotta az USA aggodalmait a kommunizmus globális térnyerésével kapcsolatban. Már csak azért sem, mert a kormányzó párton, az Indiai Nemzeti Kongresszuson belül is erős képviselői voltak a baloldali eszmeáramlatoknak, és az ország gazdaságpolitikájában is megjelentek az államszocialista gyakorlatra emlékeztető elemek.² Emellett Indiában a hidegháború problematikáját sem akképpen látták, mint az Egyesült Államokban. Támaszkodva a gyarmati múlt megkerülhetetlen mentális örökségére, Nehru és köre sokkal jobban tartott attól, hogy az ország rövidesen elveszíti frissen szerzett szabadságát, és egyfajta gazdasági neokolonializmus áldozatává válik.³ Stratégiai megközelítésben sokkal inkább preferálta a szuperhatalmak versengésének távol tartását India közvetlen biztonságpolitikai környezetétől. Az indiai gondolkodásmódot az határozta meg, hogy még ha meggátolhatatlan is a Szovjetunió és az Egyesült Államok ellenségeskedése vagy esetleges összecsapása, azt a két érintettnek egymás között kell rendeznie és a – korabeli

² Ezekre példával szolgált az ötéves tervek rendszere, a nehézipar kiemelt fejlesztése vagy például egyes stratégiai minősített gazdasági ágazatok állami ellenőrzés alatt tartása.

³ HAGERTY, Devin T. (1986): *The Development of American Defense Policy Toward Pakistan, 1947–1954. The Fletcher Forum*, Vol. 10, No. 2. 217–242., 229.; BURKE, S. M. – ZIRING, Lawrence (1973): *Pakistan's Foreign Policy. An Historical Analysis*. London, Oxford University Press. 119–122.

szóhasználatlaltal – Harmadik Világ országait hagyják ki belőle. Ehhez kapcsolódóan kívánatosnak tekintette Dél- és Délkelet-Ázsia nukleáris fegyvermentességét is.⁴

Mindez több elemét tekintve természetesen illúzió volt, ahhoz viszont elég, hogy az indiai politikai vonalvezetést egyik szuperhatalom fővárosában se tekintsék a maguk érdekei szempontjából feltétlenül megbízhatónak. Újdelhi ugyanakkor mindkét féllel igyekezett gyümölcsöző kapcsolatokat kialakítani abban a reményben, hogy megkaphatja tőlük azt a tetemes pénzügyi és technikai segítséget, amelyre a szegény, rendkívüli modernizációs kihívással szembesülő országnak szüksége volt. India kapott is némi pénzügyi támogatást az Egyesült Államoktól ezekben az években.⁵ Sajátos jelenség volt ezzel kapcsolatban, hogy miközben a fejletlen indiai gazdaság éhezte az amerikai befektetéseket, addig az elit komolyan tartott attól, hogy országa kiszolgáltatottá válik a külföldi pénzügyi köröknek, és emiatt frissen kivívott függetlensége relativizálódhat.⁶ Az is hozzátartozik azonban az összképhez, hogy Nehru ódzkodása a komolyabb elkötelezettség vállalásától a pénzügyi segítség ellentételezésére jórészt indokolhatatlanná tette a nagyobb összegű amerikai segélyeket.⁷ A lakosságot leginkább szorongató problémák megoldását ígérő élelmiszersegélyek ügye 1951 júniusára rendeződött. Hosszú lejáratú kölcsönként 190 millió dollárnyi gabonaszállítmány indult Indiába, az első a hasonló kontingensek sorában. Az amerikai kongresszus fenntartásai az üggyel kapcsolatban azonban negatív visszhangot szültek a dél-ázsiai országban, míg a Szovjetunió csekélyebb értékű, de gyorsabban érkező élelmiszer-támogatását nagyra értékelték. Indiában gyakorta az emberéletek feletti alkudozásnak érezték az amerikai magatartást, ami nem növelte a bizalmat az amerikai szándékokkal vagy általában a nyugati kapitalista gondolkodással szemben.

Mégsem ez volt Washington és Újdelhi kapcsolatainak első komoly tehertétele, hanem a kasmíri konfliktussal összefüggő amerikai álláspont.⁸ Kasmír fejedelemség területének hovatarozása miatt 1947-ben fegyveres konfliktus tört ki a megalakuló India és Pakisztán között, amit a felek csak 1948 végén függesztettek fel, tűzszüneti megállapodás keretében fagyasztva be a terület lényegében máig érvényes ellenőrzési viszonyait.

Nehru és köre számára nem volt vitás, hogy az egykori fejedelemség területére vonatkozó indiai igény nemzetközi jogi és morális értelemben megingathatatlan, és ennek elismerését elvárta volna azoktól a hatalmaktól, amelyek a dél-ázsiai brit gyarmati területfelosztás játékszabályainak kialakításában meghatározó szerepet viseltek. Az USA és az Egyesült Királyság azonban immár a hidegháborús logika alapján politizált, és tartózkodott a Pakisztánnal való nyílt szembehelyezkedéstől, ehelyett támogatta az ENSZ BT 1948. április 21-i 47. számú határozatát.⁹ Utóbbi állította fel a szervezet kasmíri misszióját (United Nations Commission for India and Pakistan – UNCIP), amely a tűzszüneti folyamat

⁴ Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO). Forrás: www.ctbto.org/the-treaty/history-summary/ (A letöltés ideje: 2013. 11. 03.)

⁵ Erről lásd SULTANA, Saeeda – ALQAMA, Syed Khawaja – FAROOQ, Muhammad (2013): U.S. Economics Assistance to India & Pakistan: A Comparative Study. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, Vol. 33, No. 1. 25–35.

⁶ KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press. 78.

⁷ KUX 1993, 79.

⁸ KUX 1993, 57.

⁹ Lásd *Resolution 47 (1948)*. United Nations, Security Council Resolutions. Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47(1948)) (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

betartását volt hivatva ellenőrizni. Indiában ezt a magatartást képmutatónak ítélték, miután a fejedelemségek csatlakozásának szabályait a gyarmati területfelosztással párhuzamosan még a britek határozták meg. Washingtontól pedig szolidaritást vártak volna a saját jogértelmezésük szerint ellenséges invázióval szemben harcoló indiaiak iránt, akik ráadásul a demokratikus értékekben is osztoznak az amerikaiakkal. Ezzel szemben Újdelhiben úgy ítélték meg, hogy az Egyesült Államok a demokráciáról és nemzetközi jogról csak beszél, miközben gazdasági és hatalmi-politikai érdekektől vezérelve inkább Pakisztán felé orientálódik.¹⁰

Ezt erősítette, hogy 1954. május 19-én Pakisztán és az Amerikai Egyesült Államok megkötötte a két ország katonai szövetségét szerződéses formában rögzítő *Kölcsönös védelmi támogatási egyezményt*, amelynek keretében Washington katonai felszerelést és képzési támogatást ígért a dél-ázsiai államnak.¹¹ Ezzel az indiai elképzelések a hidegháborús szembenállás távoltartásáról egyértelműen meghiúsultak. Bár Washington a rivális országot választotta szövetségeseének, ezzel még nem vált automatikusan ellenséges országgá India szemében, és ezt Washingtonban is hasonlóképpen látták.

Nehru első ízben 1949. október 11–15. között járt miniszterelnökként az USA-ban.¹² Az ekkor lezajlott washingtoni tárgyalásainak tapasztalatai azt sugallták vendéglátói számára, hogy az indiai kormány nem kíván állást foglalni egyik hidegháborús fél mellett sem, önálló kül- és biztonságpolitikai irányvonalát igen határozottnak és hitelesnek érzi, és a nagyhatalmi kolonizáció valamilyen formában való visszatértétől jobban tart, mint bármiféle kommunista térnyeréstől.¹³ India washingtoni megítélésének nyilván az sem használt, hogy az amerikai külügy már a kezdetektől erős szovjet befolyást feltételezett az indiai politikai elit felett.¹⁴ Mindennek ellenére Nehru első útját még további három követte, 1956-ban, 1960-ban, majd 1961-ben. Egészen az ezredfordulóig, az amerikai–indiai kapcsolatok szorosabbá válásáig, nem volt még egy olyan indiai kormányfő, aki ennyi alkalommal járt volna az Egyesült Államokban.¹⁵

Érdeemes előljáróban megjegyezni, hogy bár az első amerikai elnöki látogatásra 1959-ig kellett várni, John Foster Dulles külügyminiszter két alkalommal is tárgyalt Nehruval Újdelhiben. Az amerikai elnökök közül a hidegháború időszakában (sőt tulajdonképpen az ezredfordulóig) mindössze hárman, Eisenhower (1959), Nixon (1969) és Carter (1978) utaztak Indiába, ugyanakkor a külügyminiszteri látogatások kifejezetten gyakoriak voltak, különösen az 1960-as években. Intenzívebb felső szintű kapcsolattartás lényegében a szövetségesnek számító Pakisztánnal sem volt a tárgyalt időszakban, de később sem. Mindez azt bizonyítja, hogy minden nézeteltérés dacára az Egyesült Államok tulajdonított némi fontosságot az indiai kapcsolatainak, még ha azokat nem is kezelte a legmagasabb prioritással.

Visszatérve az 1950-es évekre, az évtized folyamán az indiai kormányzati elitet erősen ingerelte a pakisztáni–amerikai katonai együttműködés fejlődése, különös tekintettel Washington haditechnikai támogatására, amelyben Pakisztán India elleni fegyverkezésének

¹⁰ KUX 1993, 61.

¹¹ Lásd HAGERTY 1986, 217–242., 218.

¹² *Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/india> (A leltetés ideje: 2018. 06. 12.)

¹³ HAGERTY 1986, 229.; BURKE–ZIRING 1973, 119–122.

¹⁴ KUX 1993, 51–52.

¹⁵ *Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.).

támazását látták.¹⁶ A katonai segélyek ügye így érthetően kiemelt témává vált Újdelhiben. Dwight D. Eisenhower kormánya 1954. február 25-én indította útjára a Pakisztánnak szánt katonai segélyezési programot.¹⁷ Jól mutatja az indiai viszonyulást ehhez a programhoz, hogy a *Hindustan Times* című napilap 1954. február 28-i száma mintegy 500 millió dollár értékűre becsülte a Pakisztánnak juttatott amerikai katonai segély összértékét. Újdelhiben persze hajlamosak voltak eltúlozni a fenyegetés mértékét, stratégiai helyzetértékelésük azonban annyiban helyes volt, hogy a pakisztáni állam fegyveres kapacitásainak erősödése végeredményben fokozta a kasmíri válság újabb háborús eszkalációjának veszélyét. Az amerikai szuperhatalom destruktív szerepének újabb példáját látták a folyamatban, amely azonban nem feltétlenül az amerikai szándékok szerint alakult. Közhelyszámba megy, hogy a fegyverkezés ügye mennyire fontos szerepet játszott a hidegháború nemzetközi rendszerében érvényesülni kívánó államok számára, de ez éppen Indiában sokkal kevésbé volt jellemző, mint nyugati szomszédja esetében. Washington azonban nem a kasmíri konfliktus újbóli kielezése érdekében látta el Pakisztánt katonai segélyekkel, hanem a közel-keleti stabilitás támogatását remélték tőle. Az később vált nyilvánvalóvá, hogy a fegyverkezési eredményeket a pakisztániak az Indiával szembeni nézeteltérések rendezésére is hajlamosak voltak felhasználni.

Ugyanakkor az indiaiak is folytattak tárgyalásokat amerikai katonai járművek (szállító repülőgépek, harckocsik) beszerzéséről, ezek azonban nem mérhetőek a rivális államnak nyújtott támogatáshoz. Érzékelhető volt viszont, hogy Nehru az egyensúlyozó politika szellemében a feszültség ellenére sem kívánt szakítást az USA-val.¹⁸ Sőt, 1954. szeptember 21-én mintegy 244 millió dollár értékű, Indiának nyújtandó amerikai támogatásról is megállapodás született.¹⁹

A Kínai Népköztársasághoz fűződő, Újdelhiben egyébként stratégiai fontosságúnak tekintett kapcsolatok megromlásával az 1950-es évek végére az indiai külpolitika is erős nyomás alá került. Peking egyre fenyegetőbbnek ítélt magatartására válaszul annak az Indiának kellett erőt mutatnia, amely addig sok korabeli államnál, így a potenciális riválisoknál is jóval csekélyebb figyelmet szentelt védelmi képességeinek. Ebben a helyzetben a szuperhatalmak lehetséges támogatása újra fontossá vált, az amerikai magatartás azonban nem tükrözött radikális változást, csak erősödő jóindulatot. Goa, Daman és Diu indiai portugál enklávék 1961. évi annektálásakor az Egyesült Államok nem vállalta a fegyveres fellépést a NATO-szövetséges Portugália érdekében, de Indiát sem támogatta. Utóbbi fegyveres fellépését Nehru békés egymás mellett élést és tárgyalásos megoldásokat preferáló morális álláspontjával összeegyeztethetetlennek tartotta.²⁰ E felismerés persze nem okozott megrázkódtatást az amerikai külpolitika világszemléletében, csak az indiai morális álláspontok álságosságát példázták vele. Ahogy John F. Kennedy elnök – az amerikai közvélekedésre vonatkoztatva – fogalmazott a Washingtonba akkreditált indiai nagykövetnek,

¹⁶ *Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak*. MNL-OL XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 51/szig. biz./1954. 1954. március 27.

¹⁷ McMAHON, Robert J. (1988): United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947–1954. *The Journal of American History*, Vol. 75, No. 3. 812–840.

¹⁸ *Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak*.

¹⁹ MNL-OL, XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 317/1955. 1955. december 24.

²⁰ KUX 1993, 198.

„rajtakapták a prédikátort, amint kijön a bordélyházból”.²¹ Emellett a történetek gyengítették Washingtonban azok pozícióját, akik az Indiával való szorosabb együttműködést szorgalmazták a pakisztáni vonal helyett.

A Kínával 1962 őszen kirobbantó határháború idején az USA magatartása már sokkal egyértelműbb volt, még ha ez nem is jelentett igazán erőteljes kiállást. John F. Kennedy 1959-ben még szenátorként, majd elnökként is India²² mellett foglalt elvi álláspontot India és Kína viszonyának elmérgesedését elemezve. Ehhez az is hozzátartozik, hogy Újdelhi minden jel szerint elnézte, hogy az amerikai titkosszolgálat indiai területen is folytassa Kína-ellenes tevékenységét – legalábbis amíg az nem veszélyezteti a biztonságát. Mint ismert, az október 20. és november 21. közötti úgynevezett 33 napos háború²³ Kína gyors győzelmét hozta.

A nehru-i stratégiai vonalvezetés felülvizsgálata és a szovjet szövetség

Washingtoni körökben némi meglepetést váltott ki a kínai hadműveletek gyors és vitathatatlan sikere. Nehru Portugál-India annektálásakor kényelmesen támadhatóvá vált korábbi, fennhangoztatott magasztos elveinek felemlegetésével, India súlyos veresége azonban nem állt érdekükben. Az októberi kínai offenzíva így diplomáciai állásfoglalásra ösztönözte az Egyesült Államok külügyminisztériumát, amely szerint az országot „sokkolta a kínai kommunisták India elleni erőszakos és agresszív akciója. Együttérzünk Indiával azon törekvésében, hogy megfeleljen e nemzeti integritását ért elvtelen kihívásnak.”²⁴ Washington leginkább az indiai fegyveres erők gyatra szereplése miatt volt meglepve. Későbbi visszaemlékezések szerint ugyanis az USA-ban sem vártak igazán kiterjedt fegyveres konfliktust, de azt senki sem hitte volna, hogy Kína ilyen könnyedén „feltörli a padlót” az indiai hadsereggel.²⁵ Egyértelművé vált, hogy India adott állapotában nem tekinthető jelentős katonai hatalomnak, tágabb stratégiai összefüggésben azonban az USA számára nem volt kívánatos akár a kínai, akár a szovjet befolyás további növekedése Dél-Ázsiában. Ezért amikor Nehru október 28-án katonai segély reményében felkereste az Indiába akkreditált amerikai nagykövetet, John Kenneth Galbraithot részéről nagy megértésre talált. Galbraith, a neves közgazdász és liberális gondolkodó, azok közé tartozott, akik komolyan pártolták az amerikai–indiai partnerség gondolatát, és Nehruval is jól szót tudott érteni. John F. Kennedy kormánya azonban nem vállalt komolyabb kockázatot (és kiadásokat) az események befolyásolása érdekében, és végül nem túl nagy mennyiségű lőszer és aknákat juttatott Indiának.²⁶ Mindez összesen nagyjából 800 tonnányi muníció és felszerelés

²¹ KUX 1993, 198.

²² SOHERWORDI, Syed Hussain Shaheed (2010): US Foreign Policy Shift towards Pakistan between 1965 & 1971 Pak-India Wars. *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 25, No. 1. 27–29.

²³ ELLEMAN, Bruce A. (2001): *Modern Chinese Warfare, 1795–1989*. London, Routledge. 261–262.; ABITOL, Aldo D. (2009): Causes of the 1962 Sino-Indian War: A Systems Level Approach. *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, Vol. 1, 74.

²⁴ U.S. Raps China's 'Aggressive Action' (1962). *Pacific Stars and Stripes*, 1962. 10. 22. (Japan edition.) 1.

²⁵ KUX 1993, 202.

²⁶ GUHA, Ramachandra (2008): *India After Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. New York, HarperCollins. 340.

szállítását jelentette.²⁷ Messze keveset ahhoz, hogy háborút lehessen nyerni vele, ahhoz viszont éppen eleget, hogy a nyugati szuperhatalom ne kerüljön olyan megvilágításba, mint aki sorsára hagyott egy kommunista agresszorral szemben önmagát védelmező országot. Nagy-Britannia és az USA együttes katonai támogatása a válság alatt mintegy 70 millió dollár összértéket tett ki.²⁸ Szerény eredmény volt ez annak tükrében is, hogy Indiában az amerikai fegyverek elfogadása még az el nem kötelezett státusz fenntarthatóságát is sokak szemében kétségessé tette.²⁹ Kína végül azt a nagyvonalúságot is megengedhette magának fölénye birtokában, hogy egyoldalúan nyilvánítsa ki a tűzszünetet, és a keleti, vitatott térségekben visszavonuljon korábbi állásaiba. A történetek ismét azt a következtetést erősítették meg minden félben, hogy az Egyesült Államok ekkor, még ha szövetségesnek értelemszerűen nem is, de potenciális ellenfélnek sem tekintette Indiát, amely ráadásul a vártnál is gyengébb játékosnak bizonyult. Nem egészen egy évtized múlva az akkori amerikai kormányzat már egészen más megvilágításban látta ezt.

Nehru kormányának kül- és biztonságpolitikáját érthető módon hiteltelenné tette a határháborús vereség, ez azonban nem elsősorban az USA-val kapcsolatos nézetek felülvizsgálatát ösztönözte, hanem a Szovjetunió felé való közeledés forgatókönyvét erősítette. 1963-ban Kína és Pakisztán határegyezményt kötöttek, amely elhárított minden akadályt stabil kapcsolataik építése elől, egyúttal immár közösen tette ellenérdekelte őket abban, hogy a kasmíri kérdés valamikori rendezése Indiának kedvező eredménnyel mehessen végbe. Pakisztán újabb rajtaütése a kasmíri terület indiai részének elfoglalására 1965-ben pedig jól mutatta az északnyugati szomszéd önbizalmának erősödését, amit nemcsak a kínai jóindulat, de az amerikai fegyverszállítmányok is fűtöttek. Utóbbiak szerepét az újabb háború kirobbanásában még az amerikaiak – egyebek mellett a már említett John K. Galbraith, de később közvetve Henry Kissinger³⁰ – is elismerték.

A dél-ázsiai katonai együttműködés szempontjából új korszak azonban már a merénylet áldozatává vált Kennedy utódjának nevéhez fűződött. Lyndon Baines Johnson elnök (1963–1969) általában kevésbé volt optimista az indiai–amerikai kapcsolatok perspektíváit illetően, mint elődje. Elismerte ugyanakkor, hogy a két dél-ázsiai hatalom közül India az erősebb és nemzetközi szinten is fontosabb játékos, így nem érdemes elidegeníteni. Már csak azért sem, mert – akárcsak Pakisztán esetében – az indiai állam támogatása az 1962-es határháború után úgy is felfogható volt, hogy az USA általa megerősíti Dél-Ázsiát a kommunista hatalmak expanziójával szemben. Washington végül egy 5 éves, 500 millió dollár értékű védelmi támogatási programot ajánlott fel Indiának, részben segély, részben pedig kedvezményes kamatozású hitel formájában. Az erről szóló megállapodást 1964. június 6-án jelentették be.³¹ Az amerikai fél azonban ódzkodott attól, hogy az indiai haditechnikai szállításokat a pakisztániakkal egy szinten kezelje, így az akkor korszerűnek számító F–104-es Starfighter vadászrepülőgépek iránti indiai igényt visszautasította. Várható volt azonban,

²⁷ *Memorandum From the President's Deputy Special Assistant for National Security Affairs (Kaysen) to President Kennedy* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v19/d192> (A letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

²⁸ SOHERWORDI 2010, 28.

²⁹ Lásd még BRECHER, Michael (1979): *Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War. Pacific Affairs*, Vol. 52, No. 4. 614–616.

³⁰ Lásd KISSINGER, Henry (1979): *White House Years*. Boston, Little, Brown and Co. 997–998.

³¹ KUX 1993, 228–230.

hogy az indiai kormányzat az egyensúlyozó gyakorlatának megfelelően a másik potenciális ellátóhoz, a Szovjetunióhoz fordul majd hasonló igénnyel. Ezt követően vált a szovjet MiG 21-es az indiai vadászlégierő gerincét alkotó repülőgéppé. Az 1965-ös indiai–pakisztáni háború pedig végképp betett a programnak. Az amerikai fél a konfliktusra válaszul leállította a katonai segélyezést.³² A fegyverembargót egy évtizeden át fenntartották, csupán eseti jellegű döntések adtak felmentést alóla, egy-egy ügylet érdekében.

Feszült időszakok

Az 1965-ös pakisztáni támadás lényegében meglepte az indiai felet. Végrehajtásában Iszlámábád kulcsszerepet szánt az amerikai haditechnikának, és ezt az indiai diplomácia szóvá is tette Washington számára.³³ A helyzet csapdája a korábban már említett sajátos félreértésekből adódott. Noha az USA eredetileg nem India ellen akarta felszerelni a pakisztáni fegyveres erőket az akkor élvonalbelinek számító haditechnikai eszközökkel, azok alkalmazására mégis a dél-ázsiai államok területi konfliktusaival összefüggésben került sor. Bár ez nem volt az USA közvetlen szándéka, megakadályozására sem voltak eszközei. A katonai fenyegetés fokozódásának elkerülésére válaszul egyrészt figyelmeztették Kínát, hogy nem tűrik el a fegyveres beavatkozását a konfliktusba (erre nem is került sor), másrészt igyekeztek semlegesen viselkedni a felekkel szemben, ami a katonai segélyek azonnali leállítását is magában foglalta. Utóbbit India kifejezetten sérelmesnek találta azok után, hogy egyértelműen Pakisztán került az agresszor szerepébe. Nehru ekkor már egy éve nem volt az élők sorában, a pakisztáni támadás pedig komoly próbatétel volt az addigi kül- és biztonságpolitikáját felülvizsgáló India számára. Végül eredményesen vette ezt a próbatételt, a krízis lezárulása és az ország önvédelmi képességének demonstrációja azonban nem eredményezhetett automatikusan minőségi javulást az indiai–amerikai viszonyban. Az amerikai magatartást ugyanis a konkrét háborús helyzeten túlmutató szempontok befolyásolták.

A washingtoni politikai körök általában véve is nagyon szerény hozadékot láttak az USA dél-ázsiai „befektetéseiben”, amelyek az abszolút számokat illetően elég magas összegre rúgtak – különösen a tényleges eredmények tükrében. Számukra a kérdés egyszerűen merült fel: százmilliókat investáltak egy gyengén működő, demokratikus alkotmányossága dacára a harmadik világ államai számára hasonlóan demokratikus berendezkedés iránti ösztönzést nem nyújtó országba, amely ráadásul folyamatosan önállóságát demonstrálta, és nem viselkedett támogatóan az amerikai külpolitikai célokkal szemben sem.³⁴ A térség két vezető államának együttműködési készsége és megbízhatósága egyaránt kérdéses volt a szemükben, miközben a prioritások között a vietnámi háború sokkal fontosabb kérdéssé nőtte ki magát. Dél-Ázsia így végeredményben egyre kevésbé tűnt lényeges térségnek az amerikai stratégiai számításokban.

³² Lásd MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.); EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. 9. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)

³³ KUX 1993, 236.

³⁴ KUX 1993, 268.

Mindez egybeesett az indiai külpolitika realista fordulatával, amely Indira Gandhi miniszterelnökségével (1966–1977; 1980–1984) kapcsolódott össze. Nehru lánya, Indira már egyértelműen Dél-Ázsia vezető hatalmának szerepét szánta hazájának, amely emellett a nemzetközi küzdőtéren is egyike a legnagyobb tekintéllyel bíró szereplőknek. Az új indiai kormányfő 1966. márciusi washingtoni látogatása igen pozitív légkörben zajlott le, nyoma sem volt még a néhány évvel későbbi feszültségeknek. Gandhi jó benyomást tett az amerikai félre, minek nyomán Johnson újabb élelmiszer-támogatásra tett javaslatot a hiánnyal küzdő ország számára. Utóbbi téma nem sokkal később inkább feszültségeket szült a két fél között.

Johnson utóda, Richard Nixon (1969–1974) ugyanis kevésbé értékelte az indiaiak politikai megfontolásait, ellenszenvé pedig Indira Gandhi részéről is viszonzásra talált. Mindemellett törekedett a jó viszonyra mindkét dél-ázsiai állammal, nem sokkal hivatalba lépése után, 1969-ben el is látogatott a térségbe. Megbeszélése az indiai kormányfővel azonban tartalmatlanra sikerült, és nem tudta megteremteni a bizalmat a felek között. Nixonnal egy másik fontos szereplő is színpadra lépett: ő volt Henry Kissinger, aki 1969-től nemzetbiztonsági tanácsadóként, majd 1973–1977 között külügyminiszterként meghatározó szerepet játszott az USA hidegháborús stratégiai építkezésében. Indiának és szűkebb térségének viszont alacsonyabb prioritást tulajdonított, Indira Gandhit és kormányzatát pedig kifejezetten nem szívelte. A legfontosabb amerikai szempont ebben az időszakban az volt, hogy se a Szovjetunió, se Kína ne tehesen szert döntő befolyásra a szubkontinensen. Ez igen felemásan sikerült. Bár döntő befolyása egyiküknek sem lett, az 1960-as évek eseményeinek konklúziói Pakisztánban a kínai, míg Indiában a szovjet külpolitikai orientáció erősödését ösztönözték. Ezzel szemben India önálló hatalmi szerepének erősítése akár hasznos forgatókönyv is lehetett volna, Nixon és Kissinger azonban erre nem voltak hajlandók. A két ország viszonya végül az 1971-es bengáli válsággal jutott mélypontjára.

1971-ben a Kelet- és Nyugat-Pakisztán vezető politikai csoportjai között fennálló, feloldhatatlan ellentétek ürügyén kirobbant pakisztáni polgárháború – amely hamar a kelet-pakisztáni genocídiumba torkollott – igen kellemetlen helyzetbe hozta az Egyesült Államok kormányát, amely az éppen megindult kínai közeledés és a katonai és politikai szempontból egyaránt romló vietnámi helyzet árnyékában nem kívánt belekeveredni egy számára csak vesztes situációkat eredményező, újabb ázsiai konfliktusba. Újdelhi ugyanakkor már erős bizalmatlansággal viseltetett az amerikai politika iránt. India gyanakvása a washingtoniak alapján véve rosszhiszemű hozzáállására annak ellenére maradt fenn, hogy Richard Nixon elnök éppen az év májusában hagyott jóvá egy – körülbelül 180 millió dollárt kitevő – célzott gazdasági támogatási keretet az ország számára.³⁵ Pusztán ideológiai megközelítésből hasonló helyzet állt elő, mint az első kasmíri válság idején: az indiai fél elvárta volna az Egyesült Államoktól, hogy nyíltan vállalt értékei mentén határozottan lépjen fel a pakisztáni haderő legelemibb emberi jogokat is sértő bengáli tevékenysége ellen. Nixon és köre e ponton éppen úgy vált támadhatóvá, mint Nehruék egy évtizeddel korábban, a goai katonai beavatkozás idején.

Az USA végső soron valóban érzéketlennek tűnt a Kelet-Bengálban zajló genocídiumra, és mint kiderült, végül a Pakisztánnak címzett fegyverszállításokat sem állította le

³⁵ *FY 1971 Economic Assistance Program for India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 101. 1971. 03. 02. Forrás: www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/nsdm/nsdm_101.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 04.)

teljesen, jóllehet utóbbira Swaran Singh indiai külügyminiszter – mint kiderült, azok naprakész informáltságának hiányában – garanciát kapott amerikai tárgyalópartnereitől. Ám a korábban említett fegyverembargó dacára egy 5 millió dollár értékű szállítmány a válság idején is eljutott Pakisztánba. Indiában az ügy nagy csalódottságot keltett, az amerikaiak kétszínű, az ország érdekeit végeredményben sértő magatartására pedig Kissinger pekingi látogatása újabb hivatkozási alapot nyújtott. E félreértésektől terhelt ügy az adott, fokozottan érzékeny időszakban elég volt ahhoz, hogy történelmi mélypontra taszítsa az amerikai–indiai kapcsolatokat.

Az USA és a Kínai Népköztársaság közeledését Indiában az erőegyensúly megzavarásaként értékelték, miután az erősíti az országukkal egyértelműen ellenséges Peking hatalmi pozícióit. Különösen aggasztó volt mindez, miután Kissinger az év júliusában (egy héttel kínai látogatása után) egyértelművé tette Lakshmi Kant Jha nagykövet számára, hogy amennyiben a kínaiak katonai erővel avatkoznának be egy indiai–pakisztáni háborúba, az USA nem lenne képes megvédeni Indiát.³⁶ Nyilatkozatának hátterében minden bizonnyal az indiai fegyveres fellépés elrettentésének szándéka állt, de az adott helyzetben, Kissinger kínai útjával együtt, az indiai fél saját biztonságára és stratégiai érdekeire nehezedő újabb fenyegetésként értékelte azt. Ennek fényében a Szovjetunió iránti szövetségesi elköteleződés még inkább elkerülhetetlennek tűnt Újdelhi szemében, ami a hidegháború logikájából adódóan természetesen növelte tovább a távolságot közte és Washington között.

Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy Indira Gandhi 1971. november 4–5-i amerikai tárgyalásai lényegében kudarcra zártak.³⁷ Washingtonban sokan (köztük maga Kissinger is) az indiaiakat vádolta a kialakult súlyos helyzetért. Nem segítette elő a megértést közöttük az sem, hogy az amerikai fővárosba érkezését megelőzően az indiai kormányfő európai hatalmak vezetőivel tárgyalt, igyekezvén megnyerni őket az indiai nézőpontra, illetve az ennek megfelelő állásfoglalásra az ENSZ BT-ben. Mindez a nyugati szövetségi rendszer megosztására irányuló kísérletként tűnt fel az amerikaiak szemében. Indira Gandhi kormányának nagyon rossz megítélése és az Újdelhi regionális hatalmi politikájával szembeni averziók mélypontra taszították az indiai–amerikai kapcsolatokat. Persze érdemes emlékeztetnünk: fontos szerepet játszott mindebben az is, hogy a dél-ázsiai ország a rivális Szovjetunió mellett köteleződött el. India ilyen feltételek mellett a bipoláris korszak fennmaradó csaknem két évtizedében már nem merülhetett fel valódi baráti államként. Nixon 1971 végére már szovjet csatlósként tekintett Indiára, amellyel újabb példát adott arra, hogy nyugaton milyen mértékben hajlamosak voltak alábecsülni az indiai stratégiai kultúrát.

Voltaképpen a bengáli válságnak nagyon komoly tétje volt az indiai regionális pozíció, de még a kormány belpolitikai helyzetének további alakulására nézve is, így passzivitást hiába vártak tőle.

Amikor Újdelhi – a pakisztáni légitámadások megindítását követően – megkezdte az addigi Kelet-Pakisztán megszállását, és elismerte a kelet-bengáli emigráns kormányt a leendő Banglades kormányaként, az USA befagyasztotta az Indiának szánt gazdasági támogatásokat. Diplomáciai fellépése azonban nem menthette meg a pakisztáni államot a széthullástól, felszámolta azonban India és az Egyesült Államok legjelentősebb közös

³⁶ KUX 1993, 295.

³⁷ Lásd GUHA 2008, 457.

projektjének számító segélyprogramot. Indira Gandhi és az indiai hadvezetés ekkor már az amerikai katonai beavatkozás lehetőségét sem zárhatta ki teljesen.

Ezt erősítette, hogy az Egyesült Államok kétértelmű haditengerészeti manőverre szánta rá magát, amelynek keretében az Enterprise repülőgép-hordozó által vezetett haditengerészeti kötelék december 10-én behatolt a Bengáli-öbölbe. A művelet a nyilvános kommunikáció szerint humanitárius céllal zajlott, valójában azonban kimondatlanul is jelzés volt minden, a térségben érdekelt fél irányába. Az amerikai külpolitika érzékeltetni kívánta általa, hogy tevőlegesen is kész kiállni a vele szövetségre lépő államok oldalán. Emellett a Vietnámból visszavonulóban lévő Washington számára kívánatos volt annak demonstrálása is, hogy a Szovjetunió támogatása nem nélkülözhetetlen, és különösen nem döntő tényező egy-egy konfliktus rendezéséhez.³⁸ Gesztusa komolyan ingerelte az amerikai szándékok felől bizonytalan indiai vezetést.³⁹ Indira Gandhi és kormánya ugyanis egy percig sem hitte el az amerikai haditengerészeti kötelék „fedőstoriját”. Az 1971. évi indiai–pakisztáni háború újfent India győzelmével zárult, amellyel az ország megerősítette regionális hatalmi pozícióját.

A következő években az indiai–amerikai kapcsolatokat a távolságtartás jellemezte, amelyet Kissinger igyekezett enyhíteni, és külügyminiszterként nyitottságot mutatott az indiai diplomaták felé. Az indiai állam első (békés célúként deklarált), 1974-es nukleáris kísérleti robbantása azonban nem maradhatott negatív következmények nélkül, ugyan annak lehetőségére az elemzők már évekkel korábban rámutattak. Washington alapvetően higgadtan kezelte a helyzetet. Kissinger 1974. október végi indiai látogatása alkalmával pedig újra megerősítette korábban már elhangzott nézetét, amely szerint „az Egyesült Államok elismeri Indiát a világ egyik vezető hatalmaként, és ennek megfelelő politikát folytat”.⁴⁰ A külügyminiszter szándéka a tények – egyébként lehetetlen – megmásítása helyett annak elérése volt, hogy India ne váljon a nukleáris fegyverek előállításához szükséges technológiák exportörévé. Engedékeny állásfoglalását az is megkönnyítette, hogy az indiaiak váltig állították: nem szándékoznak nukleáris fegyvereket építeni. E vállalásukat végül több mint egy évtizedig meg is tartották. Ugyanakkor az amerikai fél újra érdeklődést mutatott a pakisztáni fegyverértékesítések lehetősége iránt, ami kiszámíthatóan negatív visszhangra lelt az indiai kormány részéről. 1975 márciusában Gerald Ford elnök (1974–1977) feloldotta a halált okozó katonai felhasználású eszközök indiai és pakisztáni eladására vonatkozó embargót, igaz, komoly feltételekkel. Ezek szerint a jövőbeni szállítások piaci feltételek mellett történhetnek, nem ösztönözhetik a fegyverkezési versenyt a felek között, minden ügyletet külön meg kell vizsgálni, és kezdetben legalábbis azokra az eszközökre kell hangsúlyt fektetni, amelyek India és Pakisztán önvédelmi képességeit fokozzák.⁴¹ A fegyverszállítások hatásai tekintetében az elnök fokozott nyomon követést, elemzést és rendszeres jelentési kötelezettséget írt elő, amelyek során a nukleáris vonatkozásoknak külön figyelmet kellett szentelni.⁴²

³⁸ KISSINGER 1979, 1045.

³⁹ KUX 1993, 305.

⁴⁰ Kissinger Bids India Join In Curbing Atomic Arms; Ford-Gandhi Meeting Seen (1974). *The New York Times*, 1974. 10. 29.

⁴¹ *US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 289. 1975. 03. 24.

⁴² *US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.).

Indira Gandhi a viszonylagos enyhülés dacára továbbra is bizalmatlan maradt az amerikaiak szándékait illetően. Komoly aggodalomra adtak okot a chilei Allende-kormány eltávolításához kapcsolódó precedensek, amelyek arra utaltak, hogy esetleg más, az USA-nak nem tetsző kormányoknak is hasonló sorsot szánnak Washingtonban. A teljes képhez tartozik az is, hogy a szovjet titkosszolgálat is folyamatosan igyekezett fokozni a bizalmatlanságot az amerikaiakkal szemben az indiai politika köreiben és a társadalomban. Gandhi gondolkodásmódját e szempontból a dél-ázsiai politikai küzdelmek atmoszférája is nagyban befolyásolta. E világrész társadalmában igen gyakran számítottak a politikai indíttatású merényletek. Az ezzel összefüggő nyilatkozatai azonban haragot váltottak ki az amerikai kormányzatból, így a kapcsolatok érdemi javulására nem kerülhetett sor.

India megítélését azonban nagyban meghatározta, hogy a Föld egyik legnagyobb országa, amelynek stratégiai jelentősége az USA nézőpontjából ugyan korlátozott, teljesen mégsem negligálható. Újdelhi számára pedig – dacára a Szovjetunió iránti szerződéses elköteleződésnek – szükséges volt fenntartani a „beszélő viszonyt” az Egyesült Államokkal annak érdekében, hogy külpolitikai mozgástere megfeleljen nemzetközi identitásának, amely egyszerre hangsúlyozta az el nem kötelezettséget és a jelentős hatalmi státuszt.

A hidegháború vége felé

1977-ben a Fehér Házba költöző Jimmy Carter (1977–1981) kezdeti jelzései az újdelhi kormány felé a békülés szándékát sugalmazták. Márciusban azonban – történelme során először – az indiai választások kormányváltást hoztak. Indira Gandhi és a Nemzeti Kongresszus elvesztette törvényhozási többségét az ellene fellépő jobboldali Janata Párttal szemben.

Washingtonban alapvetően a demokrácia diadalaként üdvözölték az eredményt, és késznek mutatkoztak enyhíteni az 1974-es nukleáris kísérletek nyomán elfogadott szankciókon. Optimista reakciójukat persze nagymértékben ösztönözte az a gondolat, hogy a túlságosan sok sérelmet magával hordozó, keményvonalasnak tekintett Indira Gandhi helyett egy másik kormányfővel egyszerűbb lesz megállapodásokra jutniuk, és elérni a viszony javulását.

Eleinte nem is kellett csalódniuk e várakozásban. Morarji Desai miniszterelnök (1977–1979) valóban igyekezett kiegyensúlyozottabb kapcsolatokat építeni a két szuperhatalommal, és nyitott az Egyesült Államok felé is. Mindez indokoltá is tette, hogy Jimmy Carter – harmadikként a hivatalban lévő amerikai elnökök sorában – ellátogasson Indiába. Újraindult az amerikai gazdasági támogatás is, és a két ország viszonya a megelőző időszakokhoz képest csakugyan érdemben javult. Voltaképpen azonban a Janata is osztozott az indiai kül- és biztonságpolitika alapkoncepcióiban, és nem nézte jó szemmel az USA haditengerészeti jelenlétének megerősödését az Indiai-óceánon, ami együtt járt Diego Garcia támaszpontjának fejlesztésével.

Emellett a Janata-párti kormányzás sokkal törekenyebbnek is bizonyult az ideálisnál, és hamar egyértelművé vált, hogy nem maradhat fenn sokáig. A Nemzeti Kongresszus tehát megkerülhetetlen tényező maradt, ha Washington hosszú távon is stabil kapcsolatot szeretett volna Indiával.

Indira Gandhi 1980-as visszatérése a kormányfői székbe már egy merőben új stratégiai szituációban történt meg, amelynek meghatározó folyamata a Szovjetunió afganisztáni katonai beavatkozása volt. Moszkva Hafizullah Amin kabuli kormányával szembeni fellépését Újdelhiben sem fogadták kitörő örömmel. A történetek egyértelművé tették, hogy Indira Gandhi egyelőre lemondhat arról a stratégiai ideájáról, amely a szuperhatalmak távoltartását favorizálta volna az Indiai-óceán térségétől. Ami megvalósult, ennek éppen az ellenkezője volt, és ezt tovább súlyosbította az amerikaiak feltámadó érdeklődése a pakisztáni szövetség iránt. Washingtonban az afganisztáni helyzet megítélését egyértelmű stratégiai direktívák határozták meg: támogatni kell a szovjetellenes afganisztáni erőket, és lehetőség szerint megakadályozni, hogy Moszkva befolyása megszilárduljon az országban. Újdelhi igyekezett megőrizni a Moszkvához fűződő jó viszonyt, így nem helyezkedett szembe az afganisztáni invázióval, amellyel persze újabb támadási felületet nyitott azok számára, akik hagyományos külpolitikai elveit kérték volna számon rajta. Indiai kormánykörökben ugyanakkor aggodalmat szült a Pakisztánnak nyújtott amerikai katonai és haditechnikai támogatás, mivel abban a dél-ázsiai erőviszonyok lehetséges felborulásának fontos összetevőjét látták.

Washingtonban tudták mindezt, de a szovjetellenes stratégiai megfontolások messze fontosabbak voltak az indiai aggodalmak orvoslásánál, így azoknak kevés érdemi hatásuk volt az újjáéledt amerikai–pakisztáni szövetség tartalmi elemeire. Végeredményben a Janata-kormány idejét jellemző oldottabb légkör múltó epizódnak bizonyult az amerikai–indiai kapcsolatok történetében, és az 1980-as évek elejére ismét egyértelműen ellentétes oldalra került a két ország. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy – a bangladesi krízis időszakával ellentétben – amerikai oldalról mindennek már nem volt érzelmi töltete. Washingtonban nem utálták az indiaiakat, mindössze geostratégiai szemszögből nézve nyugtázták ellentétes érdekeltségüket.⁴³ Ezzel nehéz is lett volna vitatkozni.

Ronald Reagan elnök (1981–1989) afganisztáni háborúval kapcsolatos elképzeléseinek sikerre vitele elkerülhetlenné tette Pakisztán megnyerését, ennek ára – jól kalkulálhatóan – a gazdasági és katonai támogatások felfuttatása volt. Az iszlámábádiak megkérték együttműködésük árát (mintegy 2,5 milliárd dollár értékű volt a segélyprogram), ez azonban nem jelentette azt, hogy India teljesen látókörön kívül került volna. Valójában az amerikai fél részéről készült hatáselemzések és titkosszolgálati háttérmunkák rendszeresen mérlegelték a lehetséges indiai reakciókat, mikor a Pakisztán részére esedékes különböző haditechnikai szállítások vagy a pakisztáni állam nukleáris fegyverkezésének kérdései kerültek napirendre.⁴⁴

Emellett Indira Gandhi és kormánya igyekezett elkerülni, hogy újra mélypontra kerüljenek az indiai–amerikai kapcsolatok, és érdeklődést mutatott amerikai haditechnika beszerzése iránt is. Utóbbiból ekkor végül semmi nem lett. Bár az amerikai elit köreiben voltak támogatói annak az ötletnek, hogy legalább bizonyos eszközcsoportok tekintetében segítsenek oldani az indiai fegyveres erők kiettségét a szovjet haditechnikának, a kormányzaton belül végül azok a félelmek érvényesültek, amelyek szerint az amerikai haditechnika (és minden más élvonalbeli technika is) borítékolhatóan szovjet kézbe kerül az indiaiaktól.

⁴³ Kux 1993, 380.

⁴⁴ Lásd például *U.S. Policy Towards India and Pakistan* (é. n.). National Security Decision Directive 147., 1984. 10. 11. Forrás: <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-147.pdf> (A letöltés ideje: 2016. 06. 12.); *Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09.

Ugyanakkor az is igaz, hogy az indiai fél is táplált bizalmatlanságot a várható amerikai felteteleket illetően, így végül nem erőltette tovább a fegyvertranzakcióról szóló tárgyalásokat.

Tovább bonyolította a problémát az ekkor már előrehaladott állapotban lévő pakisztáni nukleáris fegyverkutató program is, amely kilátásairól az amerikaiaknak meglehetősen pontos információi voltak. Bár – rangsorolván az érdekeket – a szovjetellenes afganisztáni erőfeszítések hátszínét nem kívánták veszélyeztetni Iszlámábád keményebb rendszábrólásával, diplomáciai úton igyekezett némi nyomást gyakorolni Zia-ul-Haq kormányára a nukleáris fegyverkezési törekvések fékezése érdekében.⁴⁵

Indira Gandhi több mint egy évtizedes szünet után, 1982. július 30-án érkezett Washingtonba hivatalos látogatásra – mint később kiderült, életében utoljára. A vitás kérdések dacára a megbeszélések jó hangulatban teltek. Gandhi viselkedésén érezni lehetett, hogy valóban törekszik a konstruktív viszony kiépítésére, és ebben Reagan is partner volt. A két ország kulturális és tudományos kapcsolatainak fejlesztése jó alap volt a tárgyalásokhoz, és előrelépést lehetett elkönyvelni ezeken a területeken annak ellenére is, hogy az ellentéteket okozó kérdések továbbra is fennmaradtak. India és az Egyesült Államok kooperációjának a „kis hidegháború” időszakában erős objektív korlátai voltak. Indiai részről emellett súlyos biztonsági dilemmákkal is szembe kellett nézni a Pakisztánnal elmérgesedő Siachen-konfliktus és a szikh szeparatizmus erősödése miatt. Utóbbi 1984. október 31-én az Indira Gandhi elleni sikeres merénylethez vezetett. Meggyilkolásának hátterében többen – akkor és később is – külföldi titkosszolgálati szálakat sejtettek. Ebben persze komoly szerepet játszott a miniszterelnök korábbi nyilatkozata, amelyben párhuzamba állította a chilei katonai puccsot egy esetleges, kormánya ellen szerveződő, külföldről inspirált akcióval. Mindez azonban nem volt több megalapozatlan pletykánál, abban az időszakban az USA-nak már semmilyen érdeke nem fűződött volna Indira Gandhi eltávolításához.

Az elhunyt kormányfő utóda fia, Rajiv Gandhi lett (1984–1989), aki bár fenntartotta a Szovjetunióval ápolt elsődleges fontosságú kapcsolatokat, az amerikai technikai együttműködés iránt is érdeklődést mutatott. 1984 decemberében a két ország egyetértési megállapodást véglegesített a technológiatranszfer szabályairól, amelyet 1985 májusában alá írtak.⁴⁶ Rajiv igen jó benyomást tett az amerikaiakra, ez azonban kevés volt ahhoz, hogy csökkenjen a szovjet–indiai kapcsolatokból fakadó amerikai tartózkodás. A technológiatranszfer-megállapodás ellenére az USA kormánya végül nem engedélyezte az akkor legfejlettebbnek számító – Cray XMP-24-es – szuperszámítógép eladását Indiának (mondván, hogy annak katonai felhasználása is lehetséges), csak a fejletlenebb – Cray XMP-14-es – verzió átadásához járult hozzá.⁴⁷ Persze ez is sokkal korszerűbb volt, mint bármi hasonló, ami akkor India rendelkezésére állt.

Rajiv kül- és biztonságpolitikai törekvései lényegében azokon az ideákon nyugodtak, amelyeket anyja fogalmazott meg. A pakisztáni nukleáris fegyverkezést Újdelhiben tényként kezelték, és az USA-tól várták volna annak fékezését, miközben titkon militarizálták

⁴⁵ Bővebben lásd HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, szíami tigrisek. Balogh András 70 éves.* Budapest, ELTE BTK. 201–214.

⁴⁶ THOMAS, Raju G. C. (1990): U.S. Transfers of ‘Dual-Use’ Technologies to India. *Asian Survey*, Vol. 30, No. 9. 825–845.

⁴⁷ WEISMAN, Steven R. (1987): India and U.S. Agree On Supercomputer Sale. *The New York Times*, 1987. 10. 09.

saját nukleáris programjukat.⁴⁸ Mindez azonban a nyilvánosságtól távol zajlott, a két ország ekkor alapvetően az elért eredmények megőrzésében volt érdekelt a kétoldalú kapcsolatok tekintetében. Ezzel párhuzamosan az újdélhi kormányzat Kína felé is nyitott. India és az Egyesült Államok alapvetően realista megközelítéssel szemlélte egymást ezekben az években, és ennek része volt, hogy nem vártak egymástól gyökeres szakítást a hidegháborús pozícióikból fakadó érdekekkel és szempontokkal. Kifejezetten ígéretesnek tűnt ebből a perspektívából a leginkább akut nézeteltérések kiindulópontját jelentő afganisztáni szovjet katonai beavatkozás lezárulása 1988-ban. A Szovjetunió visszavonulása alapvetően változtatta meg a stratégiai környezetet a térségben, újfent leértékelve az USA szemében a pakisztáni szövetségest. Egyszeriben megszűnt az ország fegyveres erőinek támogatásához fűződő érdek, ami természetesen sokkal kontrasztosabbá tette a nézeteltéréseket, legfőképpen pedig a pakisztáni nukleáris fegyverek kutatásának ügyét. Végül éppen ez utóbbira hivatkozva szüntette meg az Egyesült Államok az iszlám köztársaság támogatását.⁴⁹

Bár ez Iszlámábád számára lényegében veszteséget jelentett, és (ami még súlyosabb probléma) az afganisztáni polgárháború megoldását sem hozta el, India számára azt jelentette, hogy riválisának amerikai katonai segítyezése végre lezárul. Az érem másik oldala, hogy Washington egyre inkább a kelet-európai rendszerváltások és a közel-keleti kihívások foglalkoztatták, így India jelentősége is redukálódott a szemükben. Jól mutatja ezt a kétoldalú találkozók számának és szintjének számottevő csökkenése.

George H. W. Bush – vagy ahogy fia 2000. évi elnökké választása után nevezték, az idősebb George Bush – 1988-as választási győzelmével egy Ázsia ügyeiben alapvetően jártas elnök kerülhetett a Fehér Háza. Ez azonban érdemben nem változtatott az amerikaiak stratégiai beállítódásán Dél-Ázsiával összefüggésben. Indiában is megkerülhetetlenül vált a felismerés, miszerint az USA megnyerte a hidegháborús versenyt, és pár évvel később, a Szovjetunió összeomlásával az egyedüli szuperhatalom maradt a nemzetközi küzdőtéren. Ilyen feltételek mellett jelentős eredménynek számított az is, ha Washington nem ellenséges India kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseivel szemben. Az új helyzet elvben egy, a hidegháborús évtizedeket végigkísérő paradoxon feloldására is lehetőséget adott. Ez abból a jelenségből származott, hogy a divergens kül- és biztonságpolitikai törekvések, valamint a kölcsönös meg nem értés miatt a világ „leg hatalmasabb” és „legnépesebb” demokráciái gyakran rivális oldalon álltak. Dacára azonban a korábbi stratégiai kényszerek megszűnésének mégsem történt gyors változás, viszonyukban az áttörésre több mint egy évtizedet kellett várni.

A Szovjetunió összeomlásától a terrorizmus elleni háborúig

A Szovjetunió – történelmi léptékkal mérve – drámai gyorsaságú szétesése sokkhatásként érte az indiai stratégiai értelmiséget is. Komoly kétségek merültek fel annak kapcsán, hogy

⁴⁸ FREY, Karsten (2006): *India's Nuclear Bomb and National Security*. London, Routledge. 169–170.

⁴⁹ Lásd ADELMAN, Kenneth L. (1986): *Pakistan's Nuclear Weapons Program and US Security Assistance*. Memorandum for the Assistant to the President for National Security Affairs, United States Arms Control and Disarmament Agency; COOKMAN, Colin – FRENCH, Bill (2011): *The Pakistan Aid Dilemma*. Center for American Progress. Forrás: https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2011/12/pdf/pakistan_aid.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

az új feltételek mellett milyen mértékben lesz biztosítható mindazon rendszerek további működtetése, amelyek alapvetően a szovjet technikai támogatáson, illetve utánpótláson alapultak. A fegyveres erők egész fegyvernemeit érintette ez a probléma, az átfegyverzésre pedig az anyagi források és a politikai feltételek sem álltak rendelkezésre. Az Oroszországi Föderációval létesített együttműködés viszont pár éven belül megoldotta ezt a problémát.

Az új külpolitikai helyzethez való alkalmazkodás az 1991-es választások eredményeképpen felálló új kongresszista kormány egyik kiemelt feladata volt. Végül a dominánssá váló nézet az erőteljesebb kapcsolatépítést preferálta a sikeresnek bizonyult kapitalista államokkal az euroatlanti térségben és Kelet-Ázsiában. India délkelet-ázsiai pozícióinak erősítése e vonatkozásban összekötődött a két térség civilizációs/történelmi kapcsolatainak hangsúlyozásával is. A gyorsan fejlődő délkelet-ázsiai államok közössége az úgynevezett Look East Policy keretében az indiai regionális befolyás építésének egyik kiemelten fontos célpontja lett, ez ugyanakkor a kínai érdekekkel szemben legalábbis kihívásként volt értelmezhető.

A jelenkori hatalmának zenitjére érő Egyesült Államok kormányát ugyanakkor kevésbé fűtötte a lelkesedés a kapcsolatok szorosabbra vonása iránt. Erre az adott pillanatban nem éreztek igazi ösztönzést. A posztbipoláris korszak beköszöntöte így felemás következményekkel járt az indiai külkapcsolatok fejlődésére nézve: egyrészt Indiának kétségkívül szélesebb lett a külpolitikai horizontja, mint korábban, és megvolt az esélye, hogy természetes potenciáljára támaszkodva a nemzetközi rendszer egyik legerősebb aktorává emelkedjék. Másrészt viszont ideiglenesen leértékelődött a szerepe a Nyugat szemében, amelyben a hidegháborút követő nemzetközi rend multipolaritás felé ható tendenciái, az indiai gazdaság gyors növekedése és a nukleáris fegyverkezéssel összekötött nagyhatalmi ambíciók meghirdetése hozott döntő változást az ezredforduló éveire.

Az 1990-es évek második felében az indiai globális hatalmi törekvések és ezzel összefüggésben a Pakisztánnal kibontakozó nukleáris fegyverkezési verseny volt a legaggasztóbb dél-ázsiai jelenség az Egyesült Államok stabilitási politikájára szempontjából. Mikor Újdelhi és Iszlámábád ellentétei 1999-ben rövid, lokális fegyveres konfliktussá eszkalálódtak, a térség helyzetének megítélése sokat romlott az amerikaiak szemében.

Hogy ez a folyamat honnan indult, alapvetően szemlélet kérdése. Az események láncolatát figyelembe véve a mérföldkő India kormányzati politikájának 1998. évi jobboldali fordulata és a nukleáris hatalmi ambíciók nyílt felvállalása volt. Az indiai állam nagyhatalmi pozíciójának biztosítása a nemzetközi rendszerben a hindu nacionalizmussal jellemzett jobboldali erők régi célkitűzése volt, amelynek eléréséhez a legkézenfekvőbb eszköznek a nukleáris csapásmérő képesség megteremtését tekintették. Látható volt azonban, hogy utóbbi még akkor is az USA ellenkezését fogja kiváltani, ha India tulajdonképpen nem sért nemzetközi jogot vele.

Az indiai jobboldal szemében az Egyesült Államok magatartása a nukleáris politikával szemben lényegi jelentőségű, de önmagában nem ügydöntő tényező volt. Atal Bihari Vajpayee – az indiai politikai paletta jobbközép néppártjának, a Bharatiya Janata Partynak (BJP) egyik legbefolyásosabb vezetője – volt (és leendő) kormányfő Frank G. Wisner amerikai nagykövettel folytatott 1996. augusztusi beszélgetése során kevés kétséget hagyott afelől, hogy nem támogatja az átfogó atomcsend szerződéshez (CTBT) való indiai csatlakozást, és üdvözölné az újabb nukleáris fegyverkísérleteket. Leginkább az érdekelte mindezzel kapcsolatban, hogy az USA bevezetne-e valamilyen büntető vagy korlátozó intézkedéseket

országa ellen, amennyiben az nem csatlakozik a megállapodáshoz.⁵⁰ Utóbbi tekintetben az indiai döntéshozók számára is világhosszúvá vált: a CTBT-hez való csatlakozás elmaradása önmagában nem von maga után nemzetközi szankciókat, az újabb fegyverkísérletek esetén azonban az amerikai félnek aligha lesz egyéb választása.

Washingtonban egyébiránt minden lényeges információ rendelkezésre állt az indiai nukleáris fegyverkezés kilátásait illetően, és az 1998 májusában végrehajtott nukleáris erődemonstráció előkészületeit is 1995 óta figyelemmel kísérték, műholdas megfigyelés segítségével.⁵¹ Tudták ugyanakkor azt is, hogy az indiai elit szemében a nukleáris fegyverkezés, amelynek kivitelezéséhez már régóta minden feltétel rendelkezésre állt, tágabb stratégiai tervekbe illesztve vált értékessé, és mint ilyen, végeredményben megátolthatatlan az USA számára. Minthogy azonban a negatív reakciók elkerülhetetlenek voltak, ez a kapcsolat legalább ideiglenes romlását is borítékolhatóvá tette. Az 1998. évi választások során az említett BJP került kormányra Indiában. Májusban pedig – Clinton elnök többszöri figyelmeztetése ellenére – 5 sikeres nukleáris kísérlettel az ország demonstrálta atomhatalmi képességeit, amit két héttel később hasonló pakisztáni lépések követtek.

Mindennek nyomán az Egyesült Államok szankciókat léptetett életbe mindkét állammal szemben, jóllehet azok általában szerény és rövid ideig érvényesülő hatással jártak – arra mindenképpen alkalmatlanok voltak, hogy elretentsék Újdelhit katonai atomprogramjának folytatásától. Washingtonban tehát az 1990-es évek folyamán – némileg követve a bipoláris korszak hagyományait – általában kevés megértést mutattak az indiai stratégiai szempontok iránt, ez azonban saját nonproliférációs politikájuk tükrében nagyon is érthető volt. Az amerikai gazdasági elit ugyanakkor kevésbé volt érdekelt a kemény szankciópolitikában, illetve annak hosszú távú fenntartásában.

Az indiai–pakisztáni viszony újbóli elmérgesedése 1999 tavaszán felidézte a nukleáris fegyverek bevetésének kockázatát, amelyre az Egyesült Államok a stabilitás szorgalmazójaként reagált, és ennek megfelelő szerepet játszott a két ország közti béke közvetítőjeként. Bill Clinton elnök és a pakisztáni miniszterelnök találkozója eredményeképpen jelentette be utóbbi a kasmíri ellenőrzési vonal indiai oldalán harcoló pakisztáni erők visszavonását, tehát a háborút megelőző állapotok helyreállítását. Washington egyértelműen a térség stabilitásában, a status quo megőrzésében volt érdekelt, de ettől eltekintve ekkor még továbbra sem mutatott jelentős szimpátiát az indiai stratégiai szempontok iránt. Csak 2000. március 20-án került sor – 1978 óta – újra amerikai elnöki látogatásra. A mandátuma utolsó hónapjait töltő Bill Clinton azonban még ekkor is annak a vélekedésnek adott hangot, hogy Dél-Ázsia az indiai–pakisztáni szembenállás miatt „jelenleg a világ legveszélyesebb helye”.⁵² Nem egészen másfél év múlva a térség, és benne India, egészen más megvilágításba került az amerikai kül- és biztonságpolitika számára.

⁵⁰ *U.S. Embassy New Delhi Telegram 9250 to State Department, 'Ambassador's Meeting with Opposition Leader', 12 August 1996.* U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601457, 1996. 08. 12.

⁵¹ BURR, William ed. (2013): *The Clinton Administration and the Indian Nuclear Test That Didn't Happen – 1995–1996.* *The National Security Archive*, 2013. 02. 22. Forrás: <http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb412/> (A letöltés ideje: 2015. 11. 14.); *State Department telegram 012545 to Intsum Collective.* U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601478, 1996. 01. 24., 2.

⁵² FILKINS, Dexter (2000): *India, Pakistan Inch Toward War as Clinton Visits.* *Los Angeles Times*, 2000. 03. 19. Forrás: <http://articles.latimes.com/2000/mar/19/news/mn-10448> (A letöltés ideje: 2015. 01. 22.)

Új évezred – új időszámítás Washington és Újdelhi kapcsolatrendszerében

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások és az amerikai kormányzat ezekre adott politikai és katonai válaszai lényegileg új perspektívákat nyitottak meg az amerikai–indiai kapcsolatok előtt is. Ennek motivációját nem csak a terrorizmus elleni dél-ázsiai erőfeszítések jelentették, noha azok jó tárgyalási alapot szolgáltatottak hozzá. A dolog azonban kezdettől fogva kiegészült az ázsiai hatalmi küzdőtér átalakulásához kapcsolódó közös érdekekkel, amelyek között kiemelkedő szerepet játszott a kínai hatalmi térnyerés ellensúlyozásának igénye. Végeredményben ez az indiai hatalmi ambíciók legalább földrajzilag korlátozott érvényű akceptálását és támogatását ösztönözte. Az amerikai–indiai kapcsolatok 2017-ben is fennálló periódusát a nagypolitika szintjén ez a légkör jellemzi. India erősebb és nagyobb perspektívákkal rendelkező partnernek ígérkezett, mint a számos belső problémával küszködő Pakisztán, és tartós fejlődési kilátásai, valamint történelmileg terhelt kapcsolata északi szomszédjával megerősítették azt a várakozást, hogy sok szempontból Kína természetes alternatívája lehet az ázsiai térségben, vagy legalábbis annak egy jelentős részén. Különösen erős ez a várakozás Délkelet-Ázsia országainak vonatkozásában, amelyek kultúráit és történeti fejlődését nagyban meghatározták az indiai eredetű hatások, miközben Peking tengeri expanziója kifejezett aggodalommal tölti el a Dél-kínai-tengeren érdekelt államokat. Az amerikai–indiai közeledés Washington részéről a neokonzervatív kormányzati elit programja volt, amelyre még a BJP-kormány mutatott fogadókészséget indiai részről. Valódi kibontakozását és legjelentősebb fejleményeit azonban már az új – a Nemzeti Kongresszus dominanciája mellett felálló – indiai kormány könyvelhette el az 1990-es évek indiai gazdasági reformjának atyjaként ismert Manmohan Singh vezetése mellett.

Politikai és katonai kapcsolatok

Az indiai hatalmi törekvések amerikai megítélésének látványos változását jól illusztrálta a két ország nukleáris együttműködésének tető alá hozása. George W. Bush amerikai elnök (2001–2009) és Manmohan Singh indiai kormányfő (2004–2014) 2006. március 2-án Újdelhiben jelentette be az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködésről szóló megállapodást⁵³ (az amerikai törvényhozási jóváhagyás során kapott technikai hivatkozása szerint a 123-as megállapodást⁵⁴), amely lehetővé tette a dél-ázsiai állam számára a békés célokra felhasználható amerikai nukleáris technológiához való hozzájutást, véget vetve India 34 éven át tartó elszigeteltségének az ilyen technológiák kereskedelmétől.⁵⁵ Mindezt a nemzetközi közösség érezhető felháborodására, mivel a megállapodás az atomsorompó-szerződés privilégiumát adta, tagság nélkül. A megállapodás feltétele volt, hogy India nem hajt végre újabb kísérleti robbantásokat. Létrejöttét komoly viták övezték mindkét fővárosban. Washingtonban a Kongresszus több tagja – köztük Tom Lantos képviselő is – igyekezett

⁵³ A folyamat az Egyesült Államokban 2008 októberében a Szenátus jóváhagyásával zárult le.

⁵⁴ LEVI, Michael A. – FERGUSON, Charles D. (2006): U.S.-India Nuclear Cooperation: A Strategy for Moving Forward. *Council on Foreign Relations, Council Special Report*, No. 16, 3.

⁵⁵ N. RÓZSA Erzsébet (2008): Az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködési megállapodás. *Nemzet és Biztonság*, 1. évf. 11. sz. 18.

keményebb elvárásokra rábírn a Fehér Házat az egyezményért cserébe, egyebek mellett Újdelhi Teheránnal ápolt kapcsolatainak leépítését követelve.⁵⁶ Utóbbihoz – a „nagy történelmi civilizációk” együttműködésének számos biztonságpolitikát is érintő vetülete mellett⁵⁷ – az adott külön érveket, hogy a 2000-es évek első felében az Egyesült Államokban indiai személyekkel és vállalatokkal kapcsolatban is felmerült a gyanú, hogy tömegpusztító fegyverek előállításához használható technológiákat juttattak Iránba. A Nuclear Power Corporation of India két vezető munkatársával szemben 2004 szeptemberében fogalmazódott meg a vád, hogy nehézfémalapú nukleáris technológiát adtak át az Iszlám Köztársaságnak.⁵⁸ 2005 decemberében pedig két indiai szerveskémiai vállalatot marasztaltak el az Iran Non-Proliferation Act alapján, illegális anyagok exportja miatt.⁵⁹ Néhány további vállalatnak is szankciókkal kellett szembenéznie, de ezek az esetek nem okoztak törést az amerikai–indiai partnerség fejlődésében. George W. Bush mindent egybevetve igen pragmatikusan közelített az indiai kapcsolatokhoz, amire szükség is volt a múltbéli hibák elkerülése és a stratégiai viszony kialakítása érdekében. A megállapodással az USA napirendre tért India de facto atomhatalmi státusza felett, csapásmérő képességeinek leszerezése a továbbiakban nem merült fel.

Összevetve a korábban tárgyalt időszakokkal, India és az Egyesült Államok közötti állami szintű érintkezés az ezredfordulótól, de különösen a stratégiai együttműködés kialakításától, látványosan intenzívebbé vált, amelyet az indiai belpolitika fordulatai sem tudtak kikezdeni. 2000–2017 között 16 miniszterelnöki látogatásra került sor Washingtonban. Ezek közül Atal Bihari Vajpayee 4, Manmohan Singh 8, míg a 2014-ben a BJP színeiben kormányra került Narendra Modi szintén 4 alkalommal utazott az amerikai fővárosba. Ugyanezen időintervallumban Bill Clinton egyszer, George W. Bush egyszer és Barack Obama kétszer látogatott Indiába. Az ezredforduló óta alig telt el olyan év, amikor az amerikai diplomácia vezetője nem látogatott Újdelhibe. 2017-ig összesen 17 külügyminiszteri vizit történt, 2012-től minden évben legalább egy.⁶⁰ Az érintkezés lehetőségeit tovább fejlesztendő, a Fehér Házat forródróttal kötötték össze az indiai miniszterelnöki hivattal. 2017-re több mint 50 bilaterális fórum létezett a két állam között, amelyek az együttműködés legváltozatosabb területeit képviselték, a stratégiai kérdésektől az egészségügyön át a tudományos és technológiai kooperációig.⁶¹ Mindez össze sem vethető a megelőző évtizedek kapcsolatainak minőségével.

Hasonlóan az 1980-as években Pakisztánnal szemben viselt gyakorlathoz, a washingtoniak a fontosabbnak ítélt stratégiai együttműködés érdekében a korábban felmerült politikai vagy emberi jogi nézeteltéréseket is hajlamosak voltak nagyvonalúan kezelni. Példával szolgál erre a jelenségre, hogy Narendra Modi kormányfővé választásakor Washington

⁵⁶ PANT, Harsh V. (2011): India's Relations with Iran: Much Ado about Nothing. *The Washington Quarterly*, Vol. 34, No. 1. 62.

⁵⁷ Minderről lásd HÁDA Béla (2011): Az iráni kapcsolatok szerepe az indiai stratégiai építkezésben. *Nemzet és Biztonság*, 4. évf. 5. sz. 22–34.

⁵⁸ KRONSTADT, K. Alan – KATZMAN, Kenneth (2006): *India-Iran Relations and U.S. Interests*. CRS Report for Congress. 4.

⁵⁹ KRONSTADT–KATZMAN 2006, 4.

⁶⁰ Ezekről lásd *Presidential and Secretaries Travels Abroad* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/department-history/travels> (A letöltés ideje: 2018. 04. 10.)

⁶¹ *India – United States Relations* (2016). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/USA_15_01_2016.pdf (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

sietve igyekezett meghaladni a 2002-es Gujarati muszlimellenes zavargások⁶² nyomán nemkívánatos személlyé nyilvánított egykori főminiszterrel szembeni ellenérzéseit. A fordulatot John Kerry külügyminiszter 2014. július végi sietős újdelhi látogatása tette nyilvánvalóvá,⁶³ Barack Obama pedig – első amerikai elnökként – 2015. január 26-án már a köztársaság napi parádé díszvendége volt.

Mint utaltunk rá, a szorossá váló viszonyt meghatározó mértékben ösztönözték a hatalmi erőviszonyok átalakulásával kapcsolatos amerikai globálstratégiai megfontolások. A 2010-es évektől már jól nyomon követhetők ezek a szempontok a nyilvános amerikai stratégiai dokumentumokban. India – elsősorban az Indiai-óceán térségének stabilitásában játszott – kiemelkedő szerepét már a 2010-es négyéves védelmi felülvizsgálat is elismerte.⁶⁴ A 2012. január 5-én nyilvánosságra hozott védelmi stratégiai iránymutatás megállapításaiból pedig egyértelművé vált, hogy a globális erőviszonyok átrendeződésének következményeként az Egyesült Államok hatalmi építkezésének legfontosabb terepe az elkövetkező évtizedekben – igazolva a stratégiai elemzők évtizedes várakozásait – az ázsiai csendes-óceáni térség lesz.⁶⁵ Washington azonban törekvéseiben helyi barátaira is támaszkodna.⁶⁶ E koncepció jól kirajzolódik az elmúlt években született dokumentumokban is. Az Obama-kormányzat által kiadott, 2015. februári amerikai nemzetbiztonsági stratégia,⁶⁷ illetve a 4 hónappal később elfogadott nemzeti katonai stratégia⁶⁸ egyaránt hitet tett az USA globális katonai vezető szerepének megőrzése mellett, ehhez azonban az ázsiai csendes-óceáni térségben a helyi szövetségek és partnerségek erősítése is kívánatos. India ennek a szövetségi hálózatnak az egyik legfontosabb elemeként merült fel a stratégiai kalkulációkban. Ennek szellemében 2016-ban India az USA első „fő védelmi partnere” lett.⁶⁹ Merőben új fogalom volt ez, amelyet kifejezetten a sajátos indiai pozícióhoz alkalmazkodva találtak ki – és amely lehetővé tette a széles körű védelmi ipari és kereskedelmi együttműködést.

⁶² Narendra Modi korábban az indiai Gujarat állam főminisztere volt. Vezetése alatt sok kritika érte – a hindu nacionalistáknál gyakori – muszlimellenes beállítódása miatt. Mikor 2002-ben Gujaratban muszlimellenes zavargások törtek ki, Modi nem lépett fel az elvárt eréllyel az áldozatok védelmében. Lásd MAJUMDER, Sanjoy (2011): Narendra Modi ‘allowed’ Gujarat 2002 anti-Muslim riots. *BBC News*, 2011. 04. 22. Forrás: www.bbc.com/news/world-south-asia-13170914 (A letöltés ideje: 2014. 08. 22.)

⁶³ US secretary of state John Kerry arrives in India to reboot ties with Modi (2014). *The Times of India*, 2014. 07. 30. Forrás: http://timesofindia.indiatimes.com/india/US-secretary-of-state-John-Kerry-arrives-in-India-to-reboot-ties-with-Modi/articleshow/39306389.cms?intenttarget=no&utm_source=TOI_AShow_OBWidget&utm_medium=Int_Ref&utm_campaign=TOI_AShow (A letöltés ideje: 2014. 08. 02.)

⁶⁴ Department of Defense United States of America (2010): *Quadrennial Defense Review Report*. (February 2010.) Forrás: www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)

⁶⁵ Department of Defense United States of America (2012): *Defense Strategic Guidance, Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for the 21st Century Defense*. (January 2012.) Forrás: www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)

⁶⁶ Bővebben lásd CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely (2012): Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 4. sz. 96–110.

⁶⁷ *National Security Strategy* (2015). (February 2015.) Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)

⁶⁸ *The National Military Strategy of the United States of America 2015* (2015). The United States Military’s Contribution To National Security. Forrás: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)

⁶⁹ US designates India as ‘major defense partner’. *The Jakarta Post*, 2016. 12. 09. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/12/09/us-designates-india-as-major-defense-partner.html (A letöltés ideje 2017. 08. 11.)

A 2017. december 18-án – e sorok írásakor utolsóként – kiadott amerikai nemzetbiztonsági stratégia pedig megerősítette India hasonló státuszát Washington szemében, egyúttal üdvözölte az ország vezető globális hatalomként való megjelenését.⁷⁰

Obama és Modi kormánya még 2015. január 25-én nyilatkozatban vázolta az ázsiai csendes-óceáni és az indiai-óceáni térségekkel összefüggő közös stratégiai jövőképét, amelyben rögzítik országaik érdekeltségét a tengeri térségek biztonságának és a tengeri és légi közlekedés szabadságának megőrzésében, különös tekintettel a Dél-kínai-tengerre.⁷¹ Egyszersmind minden felet felszólítottak, hogy területi és tengeri határvitáikban kerüljék az erőszak alkalmazását, illetve az azzal való fenyegetést, és a nemzetközi jog – beleértve az ENSZ tengerjogi egyezményét – alkalmazásával keressék a megoldást. Üzenetüket félreérthetetlenül Kínának címezték.

Ugyanakkor a fent említett 2015. februári⁷² és 2017. decemberi⁷³ amerikai nemzetbiztonsági stratégiák egyaránt az ázsiai csendes-óceáni térség biztonságpolitikai folyamataiba illetve értelmezték az indiai-óceáni hatalmi versengést is. Ez könnyen érthető, ha figyelembe vesszük, hogy az amerikai stratégiai tervezés számára az Indiai-óceán másodlagos szerepet játszik a Csendes-óceán térsége mögött, pontosabban annak egy kiegészítő zónájaként veszi számításba. Voltaképpen India szerepének kiemelése mindkét dokumentumban az USA támogató hozzáállását tükrözi az ország nagyhatalmi ambícióival szemben, különös tekintettel az Indiai-óceánon játszott biztonsági szolgáltató szerepre. Ugyanakkor e kifejezetten barátságos viszonyulás mögött ott találjuk a kínai nagyhatalmi építkezéssel szembeni ellensúlyképzés igényét is. Washingtoni perspektívából az Indiai-óceán nem képez különállóan értelmezendő stratégiai térséget. Északnyugati része a közel-keleti, míg keleti része az ázsiai csendes-óceáni törekvések összefüggéseiben érdekes a számára. India támogatása éppen az utóbbi relációban tűnik hasznosnak, attól az elképzeléstől hajtva, hogy a demokratikus alkotmányos alapértékeket valló, de a kínainál összességében jelentősen kevésbé hatékonyan működő indiai állam legalább részben ellensúlyozhatja a kínai hatalmi építkezést az ázsiai térségben, miközben aligha jelent fenyegetést az USA érdekeire. Más szavakkal: India támogatása egy Kínát legalább részben korlátozó hatalmi politika érvényesítésében sokkal olcsóbb és kockázatmentesebb megoldás az amerikai társadalomnak, mint ha a nyugati szuperhatalom tisztán saját erőforrásokból kívánna ezt megvalósítani. Mindezzel ráadásul – bár rendre hitet tesz az USA katonai elsőségének megőrzése mellett – azt is demonstrálja, hogy elfogadja a feltörekvő hatalmak ambícióit, ha azok valóban a stabilitás tényezőiként viselkednek. Washington támogatná Újdelhi felvételét a Nukleáris Szállítók Csoportjába is, ezt azonban Kína blokkolja mindaddig, amíg Pakisztán is felvettelt nem nyer.

⁷⁰ *National Security Strategy of the United States of America* (2017). 46–47. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 12. 26.)

⁷¹ *U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region* (2015). Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/25/us-india-joint-strategic-vision-asia-pacific-and-indian-ocean-region> (A letöltés ideje: 2017. 01. 22.)

⁷² *National Security Strategy* (2015).

⁷³ *National Security Strategy of the United States of America* (2017).

Gazdasági kapcsolatok

Mint láthattuk, az amerikai–indiai párbeszédet kezdetől fogva tematizálták bizonyos gazdasági természetű kérdések. Valóban jelentős kereskedelmi együttműködésre azonban csak az indiai gazdaság liberalizációja és gyors fejlődésének beindulása nyomán nyílt lehetőség. Komoly tényező volt emellett az indiai származású munkavállalók megjelenése is az amerikai munkaerőpiacon. Utóbbiak kapcsolata az anyaországgal igen fontossá vált Újdelhi szemszögéből is. Általánosságban az Indiába érkező külföldi utalások mértéke már csaknem egy évtizede a legmagasabb a világon, a kínai adatot is érdemben meghaladja.⁷⁴ A hazautalások összege a diaszpóra részéről nagyjából 2000 óta indult intenzív növekedésnek, és ezt a gazdasági válságperiódusok sem tudták érdemben megtörni. Ennek az összegnek a második legnagyobb forrását az USA-ban dolgozó indiaiak jelentik, bár ez csak az egyes államokra levetítve igaz. Térségek szerinti bontásban egyébként a Perzsa (Arab)-öböl államai számítanak a legnagyobb hazautalt jövedelmek forrásának.

Ami a két társadalom hivatalos gazdasági kapcsolatainak szintjét illeti, ott is számottevő fejlődés zajlott le az elmúlt évtizedben. India kétoldalú kereskedelme az Egyesült Államokkal 2016-ra 114 milliárd dollárra emelkedett.⁷⁵ Ezzel azonban jelentős amerikai deficit járt együtt. A két fél még 2014-ben kifejezte szándékát, hogy a kétoldalú kereskedelem összértékét 500 milliárd dollárra emelik. Egyébiránt 2017-re India az Egyesült Államok kilencedik legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált, míg India számára az USA az első helyet foglalta el.⁷⁶ A folytatás azonban legalábbis bizonytalan.

Nehéz vitatni, hogy koncepciózusan nagy ellentétek feszülnek napjainkban India *Make in India* és az USA *America First* szlogenek alatt megfogalmazott gazdasági célkitűzései között. Donald Trump kormányának ugyanakkor kiemelt külpolitikai célja a dél-ázsiai országgal való minél szorosabb kapcsolat. Nemcsak a fent részletezett stratégiai megfontolásoknak engedelmessé, hanem azért is, mert a gyorsan növekvő indiai középosztály fontos fogyasztójává válhat az USA termékeinek.

A Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodásból (TPP) való 2017. januári amerikai kihátrálás indiai nézőpont szerint még új lehetőségeket is teremt a két ország kapcsolataiban.⁷⁷ Igaz, Újdelhi nem is foglalt volna helyet az alapító tagok között. Végeredményben az amerikai–indiai gazdasági kapcsolatokat állami szinten a két kormányzat nagyszabású ambíciói fűtik, a társadalmak szintjén azonban az egyre bővülő, de viszonylag szerény

⁷⁴ Lásd NAYAK, Gayatri (2017): India to be the top recipient of remittances from its diaspora in 2017. *The Economic Times*, 2017. 10. 03. Forrás: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/forex-and-remittance/india-to-be-the-top-recipient-of-remittances-from-its-diaspora-in-2017/articleshow/60926915.cms> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁷⁵ *Brief on India-U.S. Relations* (2017). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_US_brief.pdf (A letöltés ideje: 2017. 03. 12.)

⁷⁶ WORKMAN, Daniel (2019): India's Top Trading Partners. *World's Top Exports*, 2019. 12. 01. Forrás: www.worldstopexports.com/indias-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 02.) Az exportpiacok sorában az első, míg az importforrások tekintetében a második helyet foglalta el (Kína mögött). India Trade (é. n.). *WITS World Integrated Trade Solution*. Forrás: <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/IND> (A letöltés ideje: 2018. 06. 18.)

⁷⁷ MELTZER, Joshua P. – SINGH, Harsha Vardhana (2017): Growing the U.S.-India economic relationship: The only way forward. *Brookings*, 2017. 06. 22. Forrás: www.brookings.edu/blog/up-front/2017/06/22/growing-the-u-s-india-economic-relationship-the-only-way-forward/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

anyagi elvárásokkal rendelkező indiai alkalmazotti tömeg az egyik legnagyobb potenciális fenyegetés az USA határain belül zajló termelésre, így az amerikai munkavállalók állásaira nézve. Az ebből fakadó, lehetséges következmények azonban ma még a bizonytalan jövő világához tartoznak.

Kulturális kapcsolatok

Visszakanyarodva az előző fejezetben már érintett diaszpóra kérdéséhez, a 2010-es évek közepére összesen nagyjából 3,5 millió indiai származású ember élt az Egyesült Államokban. Ez a lakosság 1%-át tette ki, amelynek 69%-a külföldön született. Ugyan ezzel a harmadik legnagyobb létszámú bevándorló közösséget alkották (a mexikóiak és a kínaiak után),⁷⁸ az indiaiak mégsem játszottak igazán fontos szerepet az amerikai kultúra meghatározó vonásainak formálásában, és a szubkontinens amerikai nézőpontból nem számít a legfontosabb migrációs kibocsátó országok közé. Az indiaiak mindössze a bevándorlók 4,8%-át teszik ki.⁷⁹ Mindennek ellenére az indiai származású személyek a képzettség és a gazdasági, munkaerőpiaci sikeresség tekintetében is az egyik legkiemelkedőbb bevándorló csoportot alkotják. Hatásuk így egyes gazdasági tevékenységekre (például az IT-szektorra) kifejezetten erősnek mondható, jelenlétük pedig látványos olyan településeken, ahol az említett magas szakmai ismereteket igénylő tevékenységek jelentős gócpontjai vannak. Emiatt az amerikai–indiai kulturális relációk legmarkánsabban a szakmai és tudományos kapcsolatokon keresztül érvényesülnek. 2017-ig nagyjából 130 ezer indiai hallgató folytatott felsőoktatási tanulmányokat az Egyesült Államokban. Mellettük az akadémiai együttműködés másik szintjét képezi a kutatók és egyetemi oktatók közötti, igen élénk kommunikáció. Évente mintegy 1000 amerikai szakember kap meghívást indiai egyetemeken való vendégoktatásra. Ez az akadémiai kör, amely évtizedes kapcsolatokkal rendelkezik Indiában, a két nép jó kapcsolatainak legelkötelezettebb támogatója. Jóindulatuk az indiaiak iránt általában azokban az időszakokban is fennmaradt, amikor a két kormány viszonyát feszültségek terhelték. A kulturális kapcsolatok építésének lehetőségét komolyan elősegíti továbbá, hogy Indiában minden színvonalasabb középiskolát végzett ember megtanul angolul, így a közös nyelven való kommunikáció – főleg az értelmiség körében – alig vagy egyáltalán nem ütközik akadályokba.

Konklúziók és kitekintés

India és az Egyesült Államok jó kapcsolatainak napjainkban már sokkal nagyobb tétje van Ázsia jövőjére nézve, mint ahogy az a megelőző korszakokban elmondható volt. Nukleáris ütőerővel is rendelkező hatalmak viszonyáról van szó, amelyek valamennyi ma létező előrejelzés szerint a 21. század világának gazdasági teljesítményéből is egyaránt nagy szelvet tudhatnak majd magukénak.⁸⁰ Mindez azonban nem jelenti azt, hogy már egyenrangú

⁷⁸ Migration Policy Institute (2014): *The Indian Diaspora in the United States*. RAD Diaspora Profile. 1.

⁷⁹ Migration Policy Institute 2014, 2.

⁸⁰ Lásd például Organization for Economic Cooperation and Development (é. n.): *Policy challenges for the next 50 years*. Forrás: www.oecd.org/eco/outlook/lookingto2060.htm (A letöltés ideje: 2014. 08. 12.)

felek lennének. Washington a demográfiai különbségekből fakadó tényezőket leszámítva minden más releváns területen lényegesen nagyobb potenciállal rendelkezik indiai partnereénél, és ez minden jel szerint az előttünk álló évtizedekben is igaz lesz, még ha az előnye csökkenni is fog. India emellett hangsúlyozottan a második számú feltörekvő hatalom Ázsiában, gazdasági fejlődési potenciálja az elmúlt években kezdte valamelyest felülmúlni kínai riválisát. Minthogy azonban utóbbi GDP-je még vásárlóerő-paritáson is 2,4-szerese az indiainak, kettejük mozgósítható forrásai között még – a jelenlegi tendenciák tartós fennmaradása mellett is – hosszú ideig nem tűnnek el a különbségek. Mindez természetesen hatással lesz India Egyesült Államokkal összefüggő elképzeléseire is. A mai stratégiai előrejelzések az előttünk álló két évtizedre nézve jobbára azt a forgatókönyvet erősítik, hogy a két hatalom számára kölcsönösen fontos marad a minél zavartalanabb, magas szintű együttműködés. Bár arra nem kell számítani, hogy India az erősebb fél szerepébe kerülne (ahogy például az orosz–kínai reláció esetében megtörtént), az világosnak tűnik, hogy az Egyesült Államok szemében dél-ázsiai partnere egyre értékesebbé válhat majd a Kínai Népköztársaság erősödése nyomán.

Sokan úgy vélik, hogy a két hatalom kapcsolatai természetes alapokon nyugszanak, amelyeket a demokratikus értékrend közössége és a stratégiai törekvések egymást támogató jellege alapoz meg. Mint láhattuk, a múltban közel sem volt ez ennyire magától értetődő. India hidegháborús külpolitikájának ismerete arra figyelmeztet minket, hogy az önálló stratégiai kultúrával és a nyugati hatalmakétól eltérő világszemlélettel rendelkező óriásállam közel sem azonosítható például az USA kisebb európai szövetségeseivel. Tartós harmóniája Washington törekvéseivel már azért sem bizonyos, mert az indiai állam globális hatalmi súlyának fokozódása magában hordozza a jelenleg minden szempontból az USA-nak kedvező erőviszonyok megváltozását, ami ha nem is eredményezi India hatalmi képességeinek felnövekedését partneréé mellé, de lehetővé teszi az Indiai-óceánon való megkérdőjelezhetetlen erőfölényének kialakítását, ami már sokkal magabiztosabbá teheti az indiai külpolitikát. Látni kell azonban azt is, hogy az amerikai és indiai külpolitikai gondolkodásnak közös vonása a morális értékek és szempontok erőteljes képviselése – még ha ez természetesen nem is mindig érvényesült. Ezen értékek azonban nem minden esetben ösztönzik ugyanazokat a törekvéseket. Indiában például a nemzetek egyenlőségének és kölcsönös tiszteletének, valamint az antirasszizmus igénye sokkal erőteljesebb, mint például a demokratikus, alkotmányos értékek terjesztéséé, amelyek viszont az amerikai partner állandó hivatkozási alapja. Összességében az indiai és az amerikai külpolitikát meghatározó stratégiai célkitűzések ma tartósan összeegyeztethetőnek tűnnek, a két hatalom viszonyában azonban az indiai fél önálló mozgásterének bővülésére és önbizalmának erősödésére lehet számítani. Újdelhi szemében pedig a sokat emlegetett stratégiai önállóság egyik nagyon fontos összetevője, hogy India nem válhat más hatalmak eszközévé saját konfliktusaiak megvívásakor. E tételtől az amerikai kapcsolatok kedvéért sem valószínű, hogy engedni fog.

Felhasznált irodalom

A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: India (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/countries/india> (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

- ABITOL, Aldo D. (2009): Causes of the 1962 Sino-Indian War: A Systems Level Approach. *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, Vol. 1, 74–88.
- ADELMAN, Kenneth L. (1986): *Pakistan's Nuclear Weapons Program and US Security Assistance*. Memorandum for the Assistant to the President for National Security Affairs, United States Arms Control and Disarmament Agency.
- BRECHER, Michael (1979): Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War. *Pacific Affairs*, Vol. 52, No. 4. 612–630. DOI: <https://doi.org/10.2307/2757064>
- Brief on India-U.S. Relations* (2017). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_US_brief.pdf (A letöltés ideje: 2017. 03. 12.)
- BURKE, S. M. – ZIRING, Lawrence (1973): *Pakistan's Foreign Policy. An Historical Analysis*. London, Oxford University Press.
- BURR, William ed. (2013): The Clinton Administration and the Indian Nuclear Test That Didn't Happen – 1995–1996. *The National Security Archive*, 2013. 02. 22. Forrás: <http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb412/> (A letöltés ideje: 2015. 11. 14.)
- Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO). Forrás: www.ctbto.org/the-treaty/history-summary/ (A letöltés ideje: 2013. 11. 03.)
- COOKMAN, Colin – FRENCH, Bill (2011): *The Pakistan Aid Dilemma*. Center for American Progress. Forrás: https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2011/12/pdf/pakistan_aid.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely (2012): Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 4. sz. 96–110.
- Department of Defense United States of America (2010): *Quadrennial Defense Review Report*. (February 2010.) Forrás: www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)
- Department of Defense United States of America (2012): *Defense Strategic Guidance, Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for the 21st Century Defense*. (January 2012.) Forrás: www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)
- ELLEMAN, Bruce A. (2001): *Modern Chinese Warfare, 1795–1989*. London, Routledge.
- EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)
- FILKINS, Dexter (2000): India, Pakistan Inch Toward War as Clinton Visits. *Los Angeles Times*, 2000. 03. 19. Forrás: <http://articles.latimes.com/2000/mar/19/news/mn-10448> (A letöltés ideje: 2015. 01. 22.)
- FREY, Karsten (2006): *India's Nuclear Bomb and National Security*. London, Routledge.
- FY 1971 Economic Assistance Program for India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 101. 1971. 03. 02. Forrás: www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/nsdm/nsdm_101.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 04.)
- GUHA, Ramachandra (2008): *India After Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. New York, HarperCollins.
- HÁDA Béla (2011): Az iráni kapcsolatok szerepe az indiai stratégiai építkezésben. *Nemzet és Biztonság*, 4. évf. 5. sz. 22–34.
- HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, sziámi tigrisek*. Balogh András 70 éves. Budapest, ELTE BTK. 201–214.

- HAGERTY, Devin T. (1986): The Development of American Defense Policy Toward Pakistan, 1947–1954. *The Fletcher Forum*, Vol. 10, No. 2. 217–242.
- India – United States Relations (2016). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/USA_15_01_2016.pdf (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- India Trade (é. n.). *WITS World Integrated Trade Solution*. Forrás: <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/IND> (A letöltés ideje: 2018. 06. 18.)
- Kissinger Bids India Join In Curbing Atomic Arms; Ford-Gandhi Meeting Seen (1974). *The New York Times*, 1974. 10. 29.
- KISSINGER, Henry (1979): *White House Years*. Boston, Little, Brown and Co.
- KRONSTADT, K. Alan – KATZMAN, Kenneth (2006): *India-Iran Relations and U.S. Interests*. CRS Report for Congress.
- KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press.
- LEVI, Michael A. – FERGUSON, Charles D. (2006): U.S.-India Nuclear Cooperation: A Strategy for Moving Forward. *Council on Foreign Relations, Council Special Report*, No. 16.
- MAJUMDER, Sanjoy (2011): Narendra Modi ‘allowed’ Gujarat 2002 anti-Muslim riots. *BBC News*, 2011. 04. 22. Forrás: www.bbc.com/news/world-south-asia-13170914 (A letöltés ideje: 2014. 08. 22.)
- MCMAHON, Robert J. (1988): United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947–1954. *The Journal of American History*, Vol. 75, No. 3. 812–840. DOI: <https://doi.org/10.2307/1901531>
- MELTZER, Joshua P. – SINGH, Harsha Vardhana (2017): Growing the U.S.-India economic relationship: The only way forward. *Brookings*, 2017. 06. 22. Forrás: www.brookings.edu/blog/up-front/2017/06/22/growing-the-u-s-india-economic-relationship-the-only-way-forward/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)
- Memorandum From the President’s Deputy Special Assistant for National Security Affairs (Kaysen) to President Kennedy* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v19/d192> (A letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.)
- Migration Policy Institute (2014): *The Indian Diaspora in the United States*. RAD Diaspora Profile.
- N. RÓZSA Erzsébet (2008): Az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködési megállapodás. *Nemzet és Biztonság*, 1. évf. 11. sz. 15–22.
- National Security Strategy* (2015). (February 2015.) Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)
- National Security Strategy of the United States of America* (2017). 46–47. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 12. 26.)
- NAYAK, Gayatri (2017): India to be the top recipient of remittances from its diaspora in 2017. *The Economic Times*, 2017. 10. 03. Forrás: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/forex-and-remittance/india-to-be-the-top-recipient-of-remittances-from-its-diaspora-in-2017/articleshow/60926915.cms> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- Organization for Economic Cooperation and Development (é. n.): *Policy challenges for the next 50 years*. Forrás: www.oecd.org/eco/outlook/lookingto2060.htm (A letöltés ideje: 2014. 08. 12.)

- PANT, Harsh V. (2011): India's Relations with Iran: Much Ado about Nothing. *The Washington Quarterly*, Vol. 34, No. 1. 61–74. DOI: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.534964>
- Presidential and Secretaries Travels Abroad* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departments-history/travels> (A letöltés ideje: 2018. 04. 10.)
- Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09.
- Resolution 47 (1948)*. United Nations, Security Council Resolutions. Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47(1948)) (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)
- SOHERWORDI, Syed Hussain Shaheed (2010): US Foreign Policy Shift towards Pakistan between 1965 & 1971 Pak-India Wars. *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 25, No. 1. 21–37.
- SULTANA, Saeeda – ALQAMA, Syed Khawaja – FAROOQ, Muhammad (2013): U.S. Economics Assistance to India & Pakistan: A Comparative Study. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, Vol. 33, No. 1. 25–35.
- The National Military Strategy of the United States of America 2015* (2015). The United States Military's Contribution To National Security. Forrás: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)
- THOMAS, Raju G. C. (1990): U.S. Transfers of 'Dual-Use' Technologies to India. *Asian Survey*, Vol. 30, No. 9. 825–845. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.1990.30.9.01p0412r>
- U.S. Policy Towards India and Pakistan* (é. n.). National Security Decision Directive 147., 1984. 10. 11. Forrás: <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-147.pdf> (A letöltés ideje: 2016. 06. 12.)
- U.S. Raps China's 'Aggressive Action' (1962). *Pacific Stars and Stripes*, 1962. 10. 22. (Japan edition.)
- U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region* (2015). Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/25/us-india-joint-strategic-vision-asia-pacific-and-indian-ocean-region> (A letöltés ideje: 2017. 01. 22.)
- US designates India as 'major defense partner'. *The Jakarta Post*, 2016. 12. 09. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/12/09/us-designates-india-as-major-defense-partner.html (A letöltés ideje 2017. 08. 11.)
- US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 289. 1975. 03. 24.
- US secretary of state John Kerry arrives in India to reboot ties with Modi (2014). *The Times of India*, 2014. 07. 30. Forrás: http://timesofindia.indiatimes.com/india/US-secretary-of-state-John-Kerry-arrives-in-India-to-reboot-ties-with-Modi/articleshow/39306389.cms?intenttarget=no&utm_source=TOI_AShow_OBWidget&utm_medium=Int_Ref&utm_campaign=TOI_AShow (A letöltés ideje: 2014. 08. 02.)
- Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departments-history/visits/india> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- WEISMAN, Steven R. (1987): India and U.S. Agree On Supercomputer Sale. *The New York Times*, 1987. 10. 09.
- WORKMAN, Daniel (2019): India's Top Trading Partners. *World's Top Exports*, 2019. 12. 01. Forrás: www.worldstopexports.com/indias-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 02.)

Levéltári források

Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak. MNL-OL XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 51/szig. biz./1954. 1954. március 27.

MNL-OL, XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 317/1955. 1955. december 24.

State Department telegram 012545 to Intsum Collective. U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601478, 1996. 01. 24.

U.S. Embassy New Delhi Telegram 9250 to State Department, 'Ambassador's Meeting with Opposition Leader', 12 August 1996. U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601457, 1996. 08. 12.

Háda Béla

A pakisztáni–amerikai kapcsolatok fordulópontjai

Az Amerikai Egyesült Államok Pakisztánhoz fűződő viszonyát a hidegháborús kezdetektől napjainkig leginkább a „viharos” jelzővel illelhetjük. A két állam kölcsönös félreértésektől és kiábrándulásoktól övezett kapcsolatai – minden nehézségük dacára – ugyanakkor stratégiai jelentőséggel bírtak mindkét fél számára. Eltérő politikai kultúrájuk, biztonságpolitikai környezetük és törekvéseik persze nem tették lehetővé, hogy olyan minőségű együttműködés alakulhasson ki közöttük, mint amelyet az USA Nyugat-Európa államaival ápol. Ugyanakkor a 2000-es években lendületet kapó amerikai–indiai együttműködésig Pakisztán volt a nyugati szuperhatalom első számú dél-ázsiai relációja. Mindez főként földrajzi elhelyezkedésének volt köszönhető, maga a folyamat pedig elválaszthatatlan a hidegháború alakulásától. Napjainkra Pakisztán gyakran inkább dilemmák forrásaként jelenik meg, magatartását azonban lényegileg formálják egyrészt a stratégiai kultúrájának sajátosságai, másrészt a megelőző évtizedek során az Egyesült Államok külpolitikájával kapcsolatban szerzett tapasztalatai. Jelen tanulmány ennek megfelelően a hidegháborús alapoktól kíséri végig az amerikai–pakisztáni kapcsolatok formálódását.

A stratégiai együttműködés kezdetei

Az Amerikai Egyesült Államok – ahogy azt Indiával is tette – a függetlenség kikiáltásától kezdve elismerte a szuverén Pakisztán létezését. A közvetlen diplomáciai kapcsolatok felvételére 1947. október 20-án került sor. Washingtonban kevés és felületes benyomás élt az újszülött pakisztáni állam politikai és társadalmi állapotairól, és potenciális szerepét a nemzetközi rendszerben attól függően látták, hogy milyen szerepe lehet az USA szuperhatalmi stratégiájának érvényesítésében. E tekintetben a katonai szféra vezető egyéniségei – főként James C. Marshall és James V. Forrestal – képviselték a legvilágosabb nézeteket.¹ Katonai perspektívából nézve ugyanis a pakisztáni állam geostratégiai adottságai igen kívánatos partnerséget alapozhattak meg. Kisebb hangsúlyváltásokkal lényegében ez lett a hidegháborús évtizedek amerikai–pakisztáni partnerségének vezérgondolata. Az esetleges politikai nehézségek a kezdeti években még nem voltak egyértelműek.

Washingtonban persze nem látták előre a kasmíri konfliktus területiségen messze túlterjedő jelentőségét Pakisztán számára, így azt nem tartották igazán relevánsnak

¹ HUSAIN, Noor A. (1985): Pakistan-U.S. Security Relations: Arms Sales, Bases, and Nuclear Issues. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 2.

a katonai együttműködés kialakításában sem. Mint látni fogjuk, ebben alapvetően tévedtek. Ez nem azt jelenti, hogy egyáltalán ne reagáltak volna az 1947-ben kialakult háborús helyzetre, azt azonban anélkül tették, hogy állást foglaltak volna bármelyik harcoló fél mellett. Az USA első fegyverembargójára a térség két vezető államával szemben 1948 márciusától került sor az első kasmíri háború miatt. Dacára annak, hogy e zárlat mindössze egy évig állt fenn, később nagy „karrierje” lett a hasonló intézkedéseknek. Kiemelni viszont inkább azért érdemes, mert a hidegháborús, illetve az indo-pakisztáni konfliktustól meghatározott regionális környezetben a haditechnikai együttműködésnek óriási szerepe lesz. Mint ismert, az első kasmíri háború azóta is az egyetlen katonai vállalkozás volt, amely Pakisztánnak érdemi területi nyereséget hozott a vitatott térségben.

Dacára a befagyott konfliktusnak, az amerikai stratégiai tervezés az 1950-es évek elején az ország szövetségi rendszerébe vonható ázsiai államok katonai megerősítését preferálta, és ezt Pakisztánra is kiterjesztették. Ennek politikai feltételeit az ország az évtized közepére látszólag megnyugtatóan teljesítette. Az 1954. május 19-én szignált amerikai–pakisztáni kölcsönös védelmi támogatási egyezmény a gyakorlatban is az Egyesült Államok szövetségesévé tette. Pakisztán ennek nyomán a szeptember 8-án alapított SEATO-nak (Southeast Asia Treaty Organization) és az 1955 februárjában létrejött CENTO-nak (Central Treaty Organization) is tagja lett.

A szövetségre való tekintettel az USA az 1950-es években bérbe vehette a peshawari repülőteret a Szovjetunió elleni felderítő tevékenységre használt légi eszközeinek kiszolgálása érdekében. Ezekben az években az országnak szánt külföldi segélyek több mint kétharmada az Egyesült Államokból érkezett.² Pakisztán globálisan a hatodik legnagyobb kedvezményezettje lett az amerikai segélypolitikának az 1950-es évektől az 1960-as évek közepéig.

Kizárólagos dél-ázsiai szövetséges státusza azonban már az 1950-es évek végén megrendült. John F. Kennedy demokrata párti elnökjelölt 1960. évi választási győzelmét az amerikai politikai hozzáállás fordulópontjának tekintik Pakisztánban.³ A Fehér Ház új lakója lényegesen nyitottabb volt India irányába, mint elődei. E kép kiformalódásában persze nagy szerepe volt az 1962. évi indiai–kínai határháború idején tanúsított amerikai magatartásnak. Washington – ha a szükségesnél jóval szerényebb mértékben is, de – vállalta India támogatását némi hadianyaggal. Az ügylet ellenkezést váltott ki Pakisztánban, ahol az amerikai katonai segélyeket a saját ütőkártyájuknak tekintették az ország védelmi képességeinek magasabb szintre emeléséhez. Washington azonban nem sajátította el ezt a gondolkodást, nem volt célja Pakisztán katonai fölényének megteremtése Indiával szemben. Tapasztalván ezt, a pakisztániak ettől kezdve a demokrata párti kormányokat általában India-barátként, a pakisztáni érdekek iránt kevésbé fogékonyként könyvelték el. E beállítódás évtizedek múltával is tartotta magát az iszlámábádiak szemléletében,⁴ nem is annyira arra mutatva rá, hogy milyen különbségek vannak a vezető amerikai pártok külpolitikai preferenciáiban, hanem inkább arra, hogy mennyire eltér a két ország stratégiai kultúrája és törekvései.

² ZAMAN, Arshad (1985): *Economic Relations Between Pakistan and the United States: Aid, Trade, and North-South Issues*. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 56.

³ HUSAIN 1985, 4.

⁴ *Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 97-PA, 23 March 1981. 2. Forrás: www.documentcloud.org/documents/347017-doc-4-3-23-81-inr-report.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

Egy alapvetően félreértett stratégiai kultúra

Nem vitás, hogy a hidegháború első felében az amerikai–pakisztáni biztonságpolitikai együttműködés meghatározó mértékben járult hozzá a pakisztáni fegyveres erők technikai korszerűsítéséhez, illetve Washington dél-ázsiai pozícióinak kialakításához. Emiatt jelentőségét a bipoláris korszak egyes szakaszaiban nem érdemes alábecsülni. Tapasztalható ugyanakkor, hogy a kölcsönös előnyök mellett mindkét fél összességében elégedetlen volt azzal, amit a szövetségtől kapott. Pakisztánban elvárták volna a nagyobb arányú anyagi támogatást, illetve azt, hogy az USA álljon ki az ország mellett a kasmíri kérdés rendezésében, de legalább saját területi integritásának megőrzésében. Washington azonban a Kasmír-politikát illetően csak a területi *status quo* befagyasztásáért lelkesedett igazán, ami a dél-ázsiai barátait nem elégítette ki. Minthogy Indiával szemben az amerikai szövetséges nem volt kellően együttműködő, a pakisztániak 1963 után egyre nagyobb figyelmet szenteltek a kínai kapcsolatoknak. Ekkorra már az amerikai segélyek a külföldi gazdasági támogatás kevesebb mint felét tették ki, 1965 után pedig – 1–3%-ra csökkenve – teljesen eljelentéktelenedtek, lényegében egészen 1981-ig.⁵

Amikor az Egyesült Államok 1965-ben leállította a Pakisztánnak szánt katonai és pénzügyi segélyeket (bár ugyanígy tett Indiával is), az intézkedést a pakisztáni elit a szövetség elárulásaként értelmezve keserűen fogadta.⁶ Ettől kezdve Pakisztánban csekély bizalom maradt az amerikai szövetség garanciáiban, és sokkal értelmesebb stratégiának tűnt az egyensúlyozó külpolitika a releváns nagyhatalmak között, ami különösen a kínai partnerséget értékelte fel. A pakisztáni fél nem vette tudomásul, hogy az USA nem azért ad neki fegyvereket, hogy azokkal Kasmír fennmaradó részét hódítsa el Indiától, hanem azért, hogy ellen tudjon állni az esetleges kommunista nyomásnak, és támaszává váljon Washington közel-keleti politikájának. A fegyverembargót 1967-ig teljesen fenntartották, és azt követően is csak részlegesen, főként az alkatrészek utánpótlása tekintetében oldották fel.

Az amerikai fegyverszállítási korlátozások fennmaradása természetesen arra ösztönözte a pakisztáni felet, hogy egyéb forrásokból szerezze be a számára szükségesnek ítélt fegyverrendszereket. Kína mellett erre a Szovjetunió is alkalmasnak tűnt néhány évig. Moszkva 1968-ban beleegyezett, hogy nehézharcjárműveket és tüzérségi eszközöket exportáljon Pakisztánba. Cserébe a pakisztáni fél nem hosszabbította meg a peshawari repülőtér amerikai bérletének szerződését. Pakisztán ezzel nagyot lépett hátra az Egyesült Államokkal való szoros katonai együttműködésből, ugyanakkor jutalma szerényebb volt a remélnél. 1969 végére Moszkvában felülkerekedett az Indiai kapcsolatokat favorizáló opció, Pakisztán pedig másodlagos szerepbe került.⁷ Mai napig az az uralkodó pakisztáni álláspont, hogy India nyomásgyakorlása hibáztatható a szovjet kihátrálásért.⁸ Egyedül Kína volt az a partner, aki hosszú távon is elkötelezett maradhatott mellette – az Indiával szembeni közös stratégiai érdekek mentén. Peking erőteljes belépése a regionális hatalmi

⁵ ZAMAN 1985, 60.

⁶ MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.)

⁷ LENNON, Michael Alan (1980): *Russia's Treaties of Friendship and Co-operation in Asia*. (Dissertation.) Monterey, Naval Postgraduate School. 78–79.

⁸ KEAY, John (2010): *India. A History*. London, HarperPress. 558.

játszmákba végeredményben tartogatott lehetőségeket az USA számára is. Ezek akkor mutatkoztak meg igazán, amikor Washington kiegyezést keresett a Szovjetunióval ellenséges viszonyba kerülő népköztársasággal.

Richard Nixon 1969. augusztusi pakisztáni látogatása – a vendéglátó fél neheztelése ellenére – lényegesen gyümölcsözőbbnek bizonyult, mint az azt megelőző indiai tárgyalások. Az elnök ekkor kérte fel Agha Muhammad Yahya Khan elnököt (1969–1971), hogy közvetítse Peking felé a kapcsolatok rendezésére irányuló szándékát. Lényegében itt kezdődött az a folyamat, amely Kissinger 1971-es kínai látogatásával hozta meg az eredményét.⁹ Pakisztán igen komoly szolgálatot tett az amerikai–kínai kapcsolatok rendezése érdekében, ami – ha nem is oszlatta el az ország politikájával kapcsolatos washingtoni fenntartásokat – erős motivációt jelentett arra, hogy kesztyűs kézzel bánjanak vele.¹⁰ Ez okozott is némi komplikációt az újabb indiai–pakisztáni háborúba torkolló bangladesi krízis hónapjai alatt. Az 1971. évi bangladesi háború ugyanis dilemma elé állította az amerikai külpolitikát. Az emberi jogi visszaélések és háborús bűncselekmények tömeges elkövetése Kelet-Pakisztánban összeegyeztethetetlenek voltak Washington morális állásfoglalásaival. Nixon és Kissinger ugyanakkor nem akarta komolyabban bírálni azt a pakisztáni kormányt, amelynek sokat köszönhetett a Kínai Népköztársasággal való megegyezés tekintetében. Voltaképpen ez azt a látszatot keltette, hogy az amerikaiak nem törődnek a halott, illetve otthonuk elhagyására kényszerült bengáliak tömegeivel.

Ezzel összefüggően az amerikai külügy kevés útmutatást kapott arra nézve, hogy a fegyveralkatrész-szállítások fenntarthatók-e ilyen körülmények között a papíron még mindig baráti dél-ázsiai állammal szemben. Végül a szállítmányok befagyasztása mellett döntöttek, ugyanakkor egy 50 millió dollár értékű tételt eseti kivételként mentesítettek. Ez mintegy 300 darab páncélozott szállító harcjármű eladását jelentette volna. Emellett a már pakisztáni hadrendben tartott amerikai eszközök pótalkatrészeinek utánpótlása is fennmaradt. Noha az 50 millió dolláros tételből valójában mindössze egy 5 milliós kontingenst szállítottak le, az ügy nagyon rosszul hatott az USA kapcsolataira mindkét dél-ázsiai országgal.¹¹ Pakisztán vonatkozásában ezt tovább súlyosbította, hogy Washington nem volt kapacitálható arra, hogy érdemi fegyveres támogatás keretében megvédje az ország területi integritását. Az 1971. decemberi indiai villámháborús siker, amely a független Banglades megalakulásához vezetett,¹² azt a véleményt erősítette meg, hogy az amerikai támogatási szándék elégtelen, és nem nyújt kellő támaszt Pakisztán szuverenitásának és biztonságának szavatolásához. Ez, illetve az 1970-es évek hullámvölgye az amerikai–pakisztáni kapcsolatokban természetesen a kínai szövetség felértékelődéséhez vezetett, amelytől Iszlámábád ettől kezdve nem is volt hajlandó távolodni többé. Együttműködésük fejlődése előtt a bangladesi háborút követően felfuttatott pakisztáni nukleáris fegyverkezési program nyitott olyan utat, amelyre az amerikaiak nem léptek volna. 1977-ben a SEATO, majd 1979-ben a CENTO is megszűnt, Pakisztán szövetségi szerepe pedig ekkorra jelentősen

⁹ KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press. 280.

¹⁰ JIAN, Chen (2001): *Mao's China and the Cold War*. Chapel Hill, The University of North Carolina Press. 249–254.; 262–268.

¹¹ KUX 1993, 294.

¹² JONES, Owen Bennett (2002): *Pakistan. Eye of the Storm*. New Haven, Yale University Press. 173.

háttérbe szorult más, az USA aktuális stratégiai koncepcióihoz jobban felhasználható országoké – főként Iráné és Szaúd-Arábiáé – mögött.¹³

Pakisztán az indiai fegyveres kapacitások gyors növekedésével és keleti szomszédjának regionális hatalmi ambícióival indokolta a támogatásokra vonatkozó igényeit. E szempontokat azonban csak Pekingben ismerték el releváns hivatkozási alapnak, támogatásuk lehetséges formái és keretei azonban jóval szerényebbek voltak ekkor, mint amit az amerikaiaktól lehetett remélni.

Mindent egybevetve a pakisztáni állam 1953 és 1979 között mintegy 6 milliárd dollárnyi katonai és gazdasági segélyben részesült az Egyesült Államoktól,¹⁴ időrendi szempontból egyenlőtlen eloszlásban. Gyökeres fordulatot az addigi trendekben a stratégiai környezet USA számára hátrányos megváltozása, az afganisztáni szovjet invázió hozott.

Ha e ponton visszatekintünk a kezdeti évtizedekre, megállapíthatjuk, hogy az amerikai–pakisztáni szövetségnek különleges jelentősége volt mindkét fél számára a hidegháború egyes szakaszaiban, összességében azonban a kölcsönös kiábrándultság és bizalmi deficit jellemezte viszonyukat. Mind az amerikaiak, mind a pakisztániak többet vártak a másik féltől, mint amit végül tapasztaltak részükről. Ez az 1980-as évekre – mikor a pakisztáni állam újfent különleges szerepet kezdett játszani Washington hidegháborús taktikájában – egy kétarcú játszamába futott bele, amelyben a pakisztániak kihasználtak, az amerikaiak pedig becsapottnak érezték magukat.

Frontország – első felvonás

Az 1970-es évek Pakisztánjának nemzetközi pozícióját tehát a relatív elszigeteltség jellemezte, és ez rányomta a bélyegét az amerikai kapcsolatokra is. E jelenséghez – mint láthattuk – több tényező vezetett, amelyek között azonban nem elhanyagolható szerepet játszott az amerikaiak nonproliférációs politikája és a pakisztáni nukleáris fegyverkezéssel kapcsolatos álláspontja sem – ezt Iszlámábádban többnyire diszkriminatívnak és hiteltelennek tekintették. Emellett persze a hatalmat erőszakkal megragadó Muhammad Zia-ul-Haq tábornok sem volt igazán szalonképes partner. Washington ezekben az években Iránt és Szaúd-Arábiát tekintette első számú szövetségeseinek a Perzsa (Arab)-öböl tágabb térségében. E vélemény felülvizsgálatát az 1970-es évek végén bekövetkezett, az USA térségbeli stratégiai pozícióit nagyban meghatározó fejlemények kényszerítették ki.

Dél-Ázsia geopolitikai viszonyainak ekkortól kezdődött radikális átalakulása rendkívüli mértékben felértékelte Pakisztán szövetségét az Amerikai Egyesült Államok szemében. A folyamat első állomását az iráni iszlám forradalom 1979. februári győzelme jelentette, amellyel nemcsak a Pahlavi-dinasztia monarchikus hatalma semmisült meg, hanem megszűnt az amerikai külpolitika egyik legfontosabb közel-keleti támasza is. Még ez év december 24-én a Szovjetunió hadereje megkezdte afganisztáni műveleteit, megnyitva a hidegháború egy újabb forró hadszínterét. Mindkét fejlemény az érintett országokkal határos Pakisztán korábban is igen előnyösnek tartott földrajzi pozíciójára hívta fel (újra) az amerikai geostratégák figyelmét.

¹³ HILALI, A. Z. (2005): *US-Pakistan Relationship. Soviet Invasion of Afghanistan*. Aldershot, Ashgate. 64.

¹⁴ HUSAIN 1985, 5.

A szövetség újjáélesztése – és az ország „hadrendbe állítása” Moszkva afganisztáni feltartóztatása érdekében – Jimmy Carter elnök (1977–1981) nemzetbiztonsági főtanácsadó-jának, Zbigniew Brzezinskinek volt az alapkonceptiója. A stratégiai realitások kétségkívül igazolták őt: az afganisztáni szovjet törekvésekkel szembeni ellenállás – zömmel a CIA-n keresztül megvalósult – aktív amerikai támogatása az adott realitások mellett kizárólag Pakisztán területének és infrastruktúrájának igénybevételével volt megoldható. Ezt belátva Carter, de főként az őt követő Ronald Reagan elnök (1981–1989), „frontország” (front-line state) tekintette az iszlám államot a „gonosz birodalma” elleni küzdelemben.¹⁵

A pakisztáni kormány szintén lehetőséget látott a kapcsolatok felélesztésében, így nyitott volt az amerikai ajánlatra – együttműködésének árát azonban a biztonsági kockázatokra tekintettel meg kívánta kérni. Az 1980-as évek elején Iszlámábádban már valóban féltek a térségbeli szovjet térnyeréstől, így joggal lehetett számítani arra, hogy a felújított amerikai katonai támogatások ezúttal valóban a meghirdetett célt szolgálják. Más kérdés, hogy az adott modern fegyverzet mennyisége nem volt akkora, hogy a pakisztániak önmagukban eséllyel szálljanak szembe egy masszív szovjet támadással. Így annak az interpretációnak is maradt tere, hogy a pakisztáni hadfejlesztés eredményei perspektivikusan továbbra is az India-ellenes felkészülést szolgálják. Az adott helyzetben ezt a kockázatot vállalták, olyan mennyiségű katonai eszköz azonban nem jutott pakisztáni kézre, ami eltüntette volna India fölényét a konvencionális hadviselési képességek tekintetében.

A szóban forgó évtized folyamán az amerikai–pakisztáni államközi kapcsolatokat két alapvető kérdés dominálta. Az egyik az afganisztáni helyzet és az ehhez kötődő pakisztáni biztonsági szükségletek, a másik pedig Iszlámábád nukleáris fegyverkezési törekvése, amely ezekben az években már nyílt diskurzus tárgyát képezte. Mint röviden érintettük már, az 1971. évi bangladesi háborúban elszenvedett vereségét követően a pakisztáni állam elitje elsődlegességet biztosított a katonai nukleáris programnak, amelytől az ország legfelsőbb szintű biztonsági garanciáit és (első atomfegyverrel rendelkező muszlim államként) nemzeti identitásának megerősödését várták.¹⁶

Ennek eredményeképpen jelentős anyagi és politikai támogatást biztosítottak a Kahutai nukleáris kutatóközpontban zajló „projekt” számára. Az urándúsító berendezések építéséről az Egyesült Államok még az 1970-es évek folyamán tudomást szerzett.¹⁷ Washingtonban persze hamar felismerték, hogy a történelmi közelmúlt eseményeinek fényében hasztalan próbálják megakadályozni a két vezető dél-ázsiai ország nukleáris fegyverkutatásait.¹⁸ Az afganisztáni stratégia érvényesítése ugyanakkor azt követelte meg, hogy – különösen nyílt fórumokon – kerüljék a feszültséget generáló vitatémákat, és legfeljebb zárt ajtók mögött kerüljenek szóba a nukleáris proliferáció miatti amerikai aggodalmak.¹⁹ Az Egyesült Államok nonproliferció-s törekvéseinek tiszteletben tartása persze kívánatos cél maradt,

¹⁵ HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, szíami tigrisek. Balogh András 70 éves.* Budapest, ELTE BTK. 201–214.

¹⁶ Lásd HÁDA Béla (2009c): Pakisztán „muszlim atombombája” – kényszerek és kockázatok. *Külgügyi Szemle*, 8. évf. 4. sz. 3–17.

¹⁷ KERR, Paul K. – NIKITIN, Mary Beth (2011): *Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues.* CRS Report for Congress, Congressional Research Service. 3.

¹⁸ *Non-proliferation in South Asia* (é. n.). US Department of State Cable, 145139, 6 June 1979. 1. Forrás: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114198> (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

¹⁹ TALBOT, Ian (1998): *Pakistan. A Modern History.* London, Hurst & Company. 250.

amelyet Reagan kormánya az együttműködés kockáztatása nélkül, diplomáciai úton igyekezett érvényesíteni, már csak a rá nehezedő belpolitikai nyomás miatt is.

Washingtonban az 1979-es afganisztáni inváziót követően elsősorban a szovjet befolyástól való félelemnek, illetve a bekerítettség érzésének tudták be Pakisztán együttműködési készségét.²⁰ A szovjet lépések ugyanis drasztikusan rontották az ország addig sem megnyugtató hadászati pozícióját, mivel az Indiával szembeni addigi keleti katonai erőkoncentrációval szemben egy hasonló ellenséges túlerő kialakulása fenyegetett a nyugati határoknál.²¹ Márpedig a pakisztáni elit ezekben az években is alapvetően az indiai fenyegetést tartotta szem előtt a nemzetbiztonsági koncepcióiban. Iszlámábád félelmét e „nyugati front” kialakulásától a Kelet-Bengál (Banglades) elszakadásáért elsődlegesen felelősnek tartott Indira Gandhi 1980. januári miniszterelnöki visszatérése is fokozta.²² Védelempolitikai vonatkozásban az is hozzátartozott a tényekhez, hogy az évtizedek óta jellemző keleti erőkoncentráció sajátos következményeként az Afganisztánnal szomszédos nyugat-pakisztáni térségek katonai infrastruktúrája jóval fejletlenebb volt. Quetta, Beludzsisztán tartomány fővárosa adott otthont az egyetlen komoly légitámaszpontnak a térségben.²³ Bár eredetileg Afganisztán sem a fejlett katonai infrastruktúrájáról volt ismert, a szovjet szükségletek jelentős fejlesztéseket ösztönöztek ezen a téren, ami még láthatóbbá tette a pakisztáni oldal hiányosságait. Így az amerikai katonai támogatás több vonatkozásban is indokoltnak tűnt.

1980-ban még nem volt egyetértés a két szövetséges között az együttműködés pénzügyi fejezeteit illetően. Jimmy Carter 400 millió dolláros segélycsomagra vonatkozó javaslatát – amelyet még Agha Shahi külügyminiszter 1980. január 11–13. között zajlott washingtoni látogatása alkalmával tett meg – Zia-ul-Haq elnök mogyorószemekhez (peanuts) hasonlította.²⁴ A Reagan-adminisztráció 1981. január 20-i hivatalba lépéséhez nagy várakozásokat fűztek Iszlámábádban.²⁵ Amerikai megállapítások szerint hozzáállásukat formálta, hogy „a pakisztániak úgy ítélték meg, hogy a republikánus kormányok történelmileg barátságosabbak a demokratapártiaknál, amelyek hitük szerint Indiát favorizálják”.²⁶ Ami a támogatás mértékét illeti, a pakisztáni fél kétségkívül nem csalódott a kormányváltásban: a Reagan-adminisztráció segélyezésre vonatkozó ajánlata már 3,2 milliárd dollárról szólt, 6 éves időtartamra.²⁷ Ezt 1986-ban egy újabb, immár 4,02 milliárd dollárról szóló csomag követte, amelyet (eredetileg) az 1988–1993 közötti időszakra irányoztak elő.²⁸ Mint említettük, 1965 után teljesen leépült az Egyesült Államok gazdasági segélyezése Pakisztán felé. Az új megállapodás eredményeképpen ennek tendenciája megváltozott,

²⁰ *Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.).

²¹ E félelemnek sajátos történelmi áthallást kölcsönöz, hogy a nyugatról Dél-Ázsia felé irányuló katonai mozgások hagyományos útvonalának évezredekken keresztül a mai Pakisztán nyugati határán fekvő magashegységi átjárók (főképpen a Khyber-hágó) számítottak.

²² *Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09. 19.

²³ HUSAIN 1985, 9.

²⁴ TALBOT 1998, 249.

²⁵ *Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.). 2.

²⁶ *Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.). 2.

²⁷ TALBOT 1998, 250.

²⁸ Your Meeting with Pakistan Prime Minister Mohammad Khan Junejo. Memorandum for the President from George P. Shultz. In *Visit of Prime Minister Junejo of Pakistan, Briefing Book*. 8622569, July 15–21 1986. 22.

1983-ra az országba érkező segélyek 19%-át már az USA biztosította. A gazdasági fejlesztési beruházások súlypontjai a mezőgazdaság és az energiatermelés lettek.²⁹

1982–1983-ban az USA már 6%-át vette fel a pakisztáni exportnak, termékei és szolgáltatásai pedig 9,7%-át adták az importnak.³⁰ A dél-ázsiai ország kivitelét ugyanakkor főként alacsony hozzáadott értékű textil- és cipőipari termékek adták, míg importigénye kiterjedt a legkorszerűbb műszaki eszközökre is.

A segélyprogrammal végeredményben mindkét említett, a korban domináló alapvető külpolitikai dilemmát kezelték. Igaz, csak ideiglenes jelleggel. Egyrészt fokozták Pakisztán ellenállási képességeit és biztonsági komfortját, másrészt meggátolták, hogy az ország nyílt nukleáris erődemonstrációra szánja rá magát.³¹

Az amerikai fél a hírszerzés elemzéseire támaszkodva eleinte úgy vélte, hogy a pakisztáni elit nem kedveli ugyan a nukleáris fegyverkezés gondolatát, a gyakorlatban azonban nem hajlandó lemondani arról, és ebben a nép támogatását is bírja.³² Washington számára az adott körülmények között a nézeteltérés nyilvánosság előli háttérbe szorítása volt a kívánatos, bár szükségképpen csak ideig-óráig működő taktika.

Különösen azért, mert Dél-Ázsia esetében nem pusztán arról volt szó, hogy az egyik szuperhatalom meg akarta őrizni atomhatalmi státuszának különleges előnyeit. Egy 1981 áprilisában született memorandum megvilágítja a dél-ázsiai nukleáris ambíciókat elutasító amerikai álláspont tágabb, globálstratégiai összefüggéseit is. Az anyag megállapításai szerint a nukleáris fegyverek terjedése azzal fenyeget, hogy a jövő világában a Szovjetunió és az Egyesült Államok sokkal szerényebb ellenőrzést gyakorolhat majd a globális nukleáris erőegyensúly felett. Emellett a jelenséget a helyettesítő háborúkon (proxy wars) keresztül is aggasztónak találták, mivel megállapításuk szerint egy szovjet szövetséges és egy amerikai szövetséges állam esetleges jövőbeli konfliktusába sokkal valószínűbben sodródhatnak bele a szuperhatalmak, ha egyik vagy mindkét fél nukleáris fegyvereket fejleszt.³³ Aki tudott a sorok között olvasni, ez utóbbiról azonnal ráismert az indiai–pakisztáni konfliktusra.

A fegyverkezés feladása érdekében kifejtett diplomáciai nyomásgyakorlás azonban kiábrándító tapasztalatokat szült. Zia-ul-Haq kormányzata lényegében folyamatosan tagadta a fegyverkezés tényét, miközben egyértelmű volt, hogy az amerikaiak tudnak a programról. Különösen kínos feladat hárult Vernon A. Walters nyugalmazott tábornokra, aki Ronald Reagan elnök megbízásából utazó nagykövetségként 1982-ben két alkalommal kereste fel a pakisztáni elnököt, hogy tárgyaljon vele az ország nukleáris ambícióiról. Megnyilvánulásai és a pakisztániaknak közvetített üzenetei jelezték, hogy tudja, tárgyalópartnerei hazudnak neki. Július 4-én lezajlott első találkozásukról készült beszámolójának sokat idézett szavai szerint Zia-ul-Haq vagy nem ismeri a tényeket, vagy a „legkiválóbb és leghazafiasabb hazudozó”, akivel valaha találkozott.³⁴

²⁹ ZAMAN 1985, 57.

³⁰ ZAMAN 1985, 56.

³¹ *Risk Assessment of the Sale of the AN/ALR-69 Radar Warning Receiver to Pakistan* (é. n.). Central Intelligence Agency Memorandum, 426026004, November 8, 1982. 4.

³² *Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.); *Pakistan: Security Planning and the Nuclear Option* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 83-AR, 1983. 8.; *India-Pakistan: Pressures for Nuclear Proliferation* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 778-AR, February 10, 1984. 3.

³³ *Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). 2.

³⁴ *My first meeting with President Zia* (é. n.). U.S. Embassy Pakistan Cable, 10239, 5 July 1982. 4.

A pakisztáni tábornok-elnök ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy hazája nem mondott le a *nem katonai célú* nukleáris program lefolytatásának jogáról, és e jogot az Egyesült Államok is elismerte korábbi tárgyalásaik során. A Walters által elé tárt vádak tekintetében ugyanakkor ragaszkodott tagadó álláspontjához, felelegetve, hogy az Iszlámábádba akkreditált amerikai nagykövet (akkor éppen Robert I. Spiers) mindenről informálódhat, ami Pakisztánban történik, és ő maga személyesen is tisztában van azzal, hogy semmi sem maradhat rejtve a CIA előtt, miközben hazája számára rendkívül fontosak az amerikai segélyek.³⁵

Második beszélgetésük alkalmával, 1982. október 17-én, Zia-ul-Haq elnök – az érintett beszámolója szerint – a következő üzenetet bízta Walters nagykövetre: „Walters tábornok, én egy becsületes ember vagyok. [...] Arra kérem önt, hogy mondja el az elnökének, becsületszavamat adom rá, mint Pakisztán elnöke és mint katona, hogy nem fejleszték és nem fogok fejleszteni nukleáris eszközt vagy fegyvert.”³⁶

Iszlámábád magatartása tehát azt sugallta, hogy csak a kétoldalú viszony megrontása árán lehet változásokat kikényszeríteni az ország nukleáris politikájában – és akkor sem feltétlenül a kedvező irányba. Különösen érzékennyé tette a kérdést, hogy a pakisztáni fél magatartása folyamatos hazugságra kényszerítette a Fehér Házat a Kongresszus irányába. A támogatások folyósításához ugyanis Reagan elnöknek 1985-től – az úgynevezett Pressler-módosítás értelmében – évente biztosítania kellett a Kongresszust arról, hogy a segélyezett ország nem sérti meg az USA nonproliférációs törekvéseit, és a támogatások elősegítik, hogy ez a jövőre nézve is így maradjon. Pakisztán esetében mi sem állt távolabb a valóságtól, ami igen komoly belpolitikai támadási felületet nyitott az elnökkel szemben. Az ilyen rejtett, de könnyen személyessé váló feszültségforrások persze előre valószínűsítették, hogy a kapcsolatok a stratégiai feltételek megváltozásával akár drasztikus gyorsasággal is romolhatnak. Ezt erősítette az a dilemma is, amely a pakisztáni–kínai viszonyhoz kapcsolódott. Washingtonban ugyanis komolyan aggódtak amiatt, hogy a Pakisztánnak átadott amerikai haditechnika kínai kézre jut.³⁷

Az 1980-as évek derekára persze az amerikaiak is belátták, hogy a két szövetséges ország kül- és biztonságpolitikai érdekei csak egy bizonyos, szűk határig egyeztethetők össze.³⁸ A számukra kellemetlen epizód lezárására pedig mindössze néhány évet kellett várniuk.

Az érdektelenség évei

A Szovjetunió afganisztáni kalandjának vereséggel egyenértékű lezárulása sajátságos anomáliát idézett elő a pakisztáni kül- és biztonságpolitikában.

³⁵ *Pakistan Nuclear Issue: Meeting with President Zia* (é. n.). U.S. Embassy Pakistan Cable, 15696, October 17, 1982. 2–3.

³⁶ *Pakistan Nuclear Issue: Meeting with President Zia* (é. n.). From Ambassador Walters, State Department Cable, 299499, October 17, 1982. 1.

³⁷ *Risk Assessment of the Sale of the AN/ALR-69 Radar Warning Receiver to Pakistan* (é. n.).

³⁸ COHEN, Stephen P. (1985): U.S.-Pakistan Security Relations. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 15.

Egyfelől mindenképpen pozitív változást eredményező következménye volt, hogy megszűnt a szovjet katonai nyomás északnyugati határain. Ez önmagában is jelentősen javította az ország biztonsági helyzetét, és még az India felé koncentráló, megszokott erőcsoportosítás helyreállítását is lehetővé tette. Mint később kiderült, a helyzet javulása leginkább a biztonság hagyományos katonai terepében belül volt megfigyelhető, az afganisztáni polgárháborús káosz fokozódása más területeken komoly kockázatokat hozott felszínre. Pakisztán a képlékeny helyzetben igyekezett megteremteni a tartós befolyásgyakorlás lehetőségét az afganisztáni belpolitikai viszonyokra nézve, de ennek eszközei kétélűnek bizonyultak, és az ezredfordulót követően a hivatalos pakisztáni külpolitika számára is problémássá váltak.

Ugyanakkor semmilyen szempontból nem tűnt üdvözlendőnek a pakisztáni–amerikai együttműködés gyengülése, amely nagyon hamar pénzügyi tekintetben is megmutatkozott. Miután George H. W. Bush elnök nem adta meg a nukleáris fegyverkezéssel kapcsolatos – korábban említett – biztosítékot, 1990 októberével az USA beszüntette Pakisztán katonai segélyezését, megtörve az 1988-tól indult támogatási periódust.³⁹ A nyugati támogatások kiapadása és külpolitikai mozgásterének beszűkülése természetesen tovább fokozta az iszlám köztársaság fenyegetettségérzetét. A helyzet sajátos ellentmondása volt, hogy Zia-ul-Haq tábornok 1988-as halálát követően Pakisztán visszatért a polgári kormányzás modelljéhez, és még ha impozáns demokratikus fejlődésről túlzás is lett volna beszélni, a Pakisztáni Néppárt és a Pakisztáni Muszlim Liga Mian Muhammad Nawaz Sharif vezette formációja közötti kormányzati váltógazdálkodás mindenképpen jobban hasonlított az amerikaiak által favorizált belpolitikai modellre, mint az azt megelőző katonai diktatúra. Más szavakkal: volt egy olyan interpretációja is a történeteknek, hogy az Egyesült Államok támogatásokat adott egy önkényuralmi rezsimnek, míg ezeket megtagadta a választott kormányoktól.

Washington reakciója a megváltozott geopolitikai helyzetre – saját hatalmi politikájának perspektívájából – azonban logikus volt. A Szovjetunió visszavonulásával a globálstratégiai motiváció megszűnt, és újfent túlsúlyba kerültek azok a szempontok, amelyek Pakisztán problémás jellegét domborították ki. Emellett megszabadította a Fehér Házat egy felettébb kellemetlen, belpolitikai szempontból is kockázatos szerepléstől a kongresszusi garanciák elmaradásával. Iszlámábád támogatásának elapadása tulajdonképpen azt mutatta, hogy az amerikai politikai vonalvezetés ismét érvényesíteni kívánja korábbi politikai, főként nonproliférációs törekvéseit. Nem a változás jelentette tehát a kizökkenést a megszokott keretek közül, hanem éppen a megelőző időszak volt annak tekinthető.

Mindez persze nem változtatott azon, hogy a pakisztáni elit igen rossz néven vette hazája leértékelődését, és megerősítve látta azt a szemléletet, miszerint az amerikaiak csak kihasználják az országot, és nem lehet komolyan alapozni a nyugati szuperhatalom pénzügyi támogatására. Ebből a kínai orientáció erősödése és az immár egyértelműen eredményes katonai nukleáris program fenntartása következett – mindkettő alapvetően távolodást eredményező tendencia az amerikai érdekektől.

Az amerikai kormányzat – Indiához hasonlóan – Pakisztán nukleáris erődemonstrációra vonatkozó előkészületeivel is tisztában volt. Az egyetlen dolog, amit elérhetett, hogy Iszlámábád nem vállalkozik elsőként kísérleti nukleáris robbantásokra, azokat csak

³⁹ HÁDA 2014, 201–214.

a hasonló indiai lépésekre válaszul hajtja végre. Akkor viszont elkerülhetetlenül. Benazir Bhutto, a Pakisztáni Néppárt elnökhelyettese és Nawaz Sharif is igyekezett elvenni a nukleáris kérdés élet az amerikaiakkal folytatott megbeszélések során, és az indiai lépések elsődlegességét hangsúlyozták az atomszorongó-szerződéshez való csatlakozás tekintetében. Végeredményben azonban egyik pakisztáni kormány sem mutatott valódi hajlandóságot a katonai nukleáris program feladására, minek nyomán várható volt, hogy a folyamat vége a nukleáris fegyverek tesztelése lesz, még ha indiai elsőség mellett is.

1998 májusában lényegében ennek a forgatókönyvnek megfelelően történtek meg a két rivális állam nukleáris erődemonstrációi, amelyek tekintetében Pakisztán nemcsak a követő szerepbe került, de egyértelműen hangsúlyozta is azt. Nawaz Sharif miniszterelnök a kísérleti robbantások sikerét bejelentő beszédében jelentette ki, „nem kívántunk részeseivé válni ennek a nukleáris versenynek”.⁴⁰ A valóság persze – mint láttuk – összetettebb volt ennél. Pakisztán éppúgy szembenézett az események nyomán az amerikai szankciókkal, mint India, bár ez esetben is igaz, hogy azok igen felszínes hatású és rövid életű intézkedések voltak. Az 1999 késő tavaszán India és Pakisztán között kirobbant kargili háború ráadásul új prioritásokat eredményezett a nyugati hatalmak részéről: a rövid távú cél immár a konfliktus lecsendesítése és a nukleáris fegyverek bevetésének megakadályozása lett. Nawaz Sharif – tapasztalván, hogy országa ismét vesztesre áll – nyitottnak is mutatkozott az amerikai szerepvállalásra annak érdekében, hogy minél kisebb presztízsveszteséggel vonulhasson vissza.⁴¹ Bill Clinton elnök meghívására 1999. július 4-én Washingtonba látogatott. Tárgyalásuk eredményeként ígéretet tett az amerikai félnek, hogy visszavonja az úgynevezett „szabadságharcosokat” (a Kasmír indiai oldalán harcoló, zömmel militánsoknak öltöztetett pakisztáni katonákat) a tűzszüneti vonal pakisztáni oldalára.⁴² Tartván magát ehhez, Sharif július 12-én televíziós beszédében jelentette be a muszlim harcosok visszavonulását. A folyamat július 26-ára zárult le, így anélkül ért véget a kargili konfliktus, hogy bármelyik fél igazán súlyos károkat szenvedett volna.⁴³ Sharif lépése azonban feloldhatatlan ellentéteket támasztott a polgári kormány és a hadsereg vezérkara között. A kormányfő pozíciója az év őszén áldozatul is esett ennek az ellentétnek. Pakisztánban október 12-én újabb katonai államcsíny zajlott le, amelynek következtében Pervez Musharraf vezérkari főnök diktatórikus kormányzása vette át az addigi polgári kabinet helyét. Az események láncolata megerősítette az amerikai félben azt a vélekedést, hogy Dél-Ázsia – és benne Pakisztán – egy alapvetően instabil, komoly biztonsági kockázatokkal terhelt térség.

Hasonlóan azonban az 1970-es évek végéhez, az országgal kapcsolatos amerikai politika felülvizsgálatát szinte egyik napról a másikra kényszerítette ki a történelem alakulása: a 2001. szeptember 11-i terrortámadások – amelyek számai egyértelműen Oszáma bin Ládénhoz, az al-Káida dzsihádisták szervezet Afganisztánban rejtőző fejéhez

⁴⁰ Pakistan carries out nuclear tests (1998). *BBC News*, 1998. 06. 01. Forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/events/asia_nuclear_crisis/archive/102096.stm (A letöltés ideje: 2010. 04. 07.)

⁴¹ Bővebben lásd HÁDA Béla (2010): Miniháború a világ tetején – az 1999. évi kargili konfliktus. In HÁDA Béla – LIGETI Dávid – MAJOROS István – MARUZSA Zoltán – MERÉNYI Krisztina szerk.: *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék. 247–260.

⁴² HUSSAIN, Syed Rifaat (2007): Pakistan's Changing Outlook on Kashmir. *South Asian Survey*, Vol. 14, No. 2. 199.

⁴³ KAPUR, S. Paul (2008): Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia. *International Security*, Vol. 33, No. 2. 85.

vezettek – gyökeresen új helyzetet eredményeztek. Ebben az új szituációban újfent felértékelődött Pakisztán földrajzi pozíciója, és ez – ismét csak minden bizalmatlanság és probléma ellenére – a szövetségi viszony felelevenítését ösztönözte az USA részéről.

Frontország – a második felvonás

Az amerikai politikatörténet igen nagy jelentőséget tulajdonít a 2001. szeptember 11-i események hatásának. Nem vitás, ekkor alapjaiban változott meg az ország viszonyulása a dél-ázsiai térséghez is, ami válaszút elé állította a feleket. Még le sem ült a World Trade Center összeomlott ikertornyainak pora, amikor 2001. szeptember 12-én reggel Richard Lee Armitage külügyminiszter-helyettes beszélgetésre invitálta Mahmud Ahmed tábornokot, a pakisztáni katonai titkosszolgálat igazgatóját, aki éppen Amerikában tartózkodott. Armitage nem kertelt: bejelentette, hogy az USA meg fogja semmisíteni a tálib kormányzatot Afganisztánban, és ehhez Pakisztán támogatását is igényli. Iszlámábád választhat: vagy az Egyesült Államok mellé áll, felhagyva a tálib kormányzat támogatásával – ebben az esetben felelevenítik hidegháborús szövetségüket, és az ország újra jelentős pénzügyi támogatásra számíthat –, vagy kitart a tálibok mellett – ez esetben azonban ellenséges államnak tekintik majd.⁴⁴ A pakisztáni kormányzat nem minden vita nélkül, de az előbbi opció mellett határozott. Ebben Pervez Musharraf tábornok-elnök személyes döntésének is nagy szerepe volt, míg tábornoktársainak egy része – maga Mahmud Ahmed, a hír hozója is – igen szkeptikus volt az amerikaiak feltétlen támogatását illetően.⁴⁵

Iszlámábád az amerikai kormányzat és az Ázsiai Fejlesztési Bank jelentős támogatásaira számíthatott a pozitív döntés következtében (persze a szankciók feloldása mellett), arra azonban a washingtoniak nem voltak kapacitálhatók, hogy Indiával is szembehelyezkedjenek a kedvéért. Így a kasmíri területi vitában továbbra sem hozott érdemi elmozdulást a szorosabbá váló viszony. Pakisztán gazdaságának és nemzetközi mozgásterének azonban érezhetően használt az amerikai elismerés. Musharraf viszonylag jól megtalálta a hangot a neokonzervatív amerikai kormányzattal, a kapcsolatokat azonban ekkor is gyakran érték kritikák. Ezek elsősorban a dél-ázsiai ország jóhiszemű, szövetségi magatartásához kapcsolódtak. A legsúlyosabb kétségeket támasztó témák a nukleáris technológiák proliferációja és a terrorizmus támogatása voltak.

Abdul Qadeer Khan, a pakisztáni nukleáris fegyverkutatások vezetője a 2000-es évek elején bukott le egy nemzetközi hálózat működtetésével, amelynek keretében a pakisztáni nukleáris fegyverkezés egyes eredményeivel kereskedett – olyan országok bevonásával, amelyek legkevesbé sem álltak baráti viszonyban az USA-val. Ügyfelei között Líbia, Irán és Észak-Korea is szerepeltek, így aligha volt meglepő az amerikaiak határozottsága, amikor szembesítették pakisztáni partnereiket a bizonyítékaikkal, és Qadeer Khan megbüntetését, valamint a kritikus technológia és szellemi termékek külföldre jutásának megakadályozását

⁴⁴ AJAMI, Fouad (2011): Pakistan and America. *Policy Review*, December/January, 2011. 33.; SHAIKH, Farzana – JONES, Owen Bennett (2006): Pakistan's Foreign policy under Musharraf: between a rock and a hard place. *Chatham House, Asia Programme, Brief Paper*, No. 1, 2.

⁴⁵ HUSSAIN, Zahid (2007): *Frontline Pakistan*. New York, Columbia University Press. 41.

követelték. Noha 2004-ben maga a főkonstruktőr is elismerte az ellene felhozott vádakát,⁴⁶ Musharraf kormányának reakciója elég erőtlen volt. Ez nemcsak a feltételezett érintettségével,⁴⁷ hanem a vezető tudós pakisztáni népszerűségével is magyarázható volt, végeredményben azonban az addig is gyenge bizalom erodálódását hozta magával.

Számtalan jel mutatott arra is, hogy a nyílt színen egyértelmű választás nem érvénytelenítette a pakisztáni állam titkosszolgálati köreinek azon elképzeléseit, amelyek az iszlám ideológiai bázisú militáns szervezetek támogatásával akarták nem konvencionális eszközökhöz juttatni Pakisztánt – mind az afganisztáni belső viszonyok befolyásolására, mind az Indiával szembeni nyomásgyakorlásra. Jól bejártatott módszereik még az 1980-as évekből eredeztethetők, a 2000-es évekre azonban már egyértelműen ellentétesek voltak az amerikaiak céljaival.

Egy pillanatig sem volt titok ugyanakkor, hogy a pakisztáni kormányzat Kína irányába is elkötelezett maradt. Pervez Musharraf hatalomátvétele után komoly figyelmet szentelt a kínai kapcsolat fejlesztésének – erről a 2000. január 17-i pekingi látogatása is tanúskodott. Ennek során a kínai fél biztosította partnerét arról, hogy a katonai államcsínynek semmilyen negatív következménye nem lesz a két ország együttműködésére.⁴⁸ A partnerség további mélyítésében – főként a kétoldalú kereskedelem fejlesztése és bizonyos, a kínaiak számára is fontos bányászati és infrastrukturális beruházások terén – pedig igen hamar sikerült kijelölni a fő csapásirányokat. A csaknem két év elteltével megindult amerikai közeledés pedig nem változtatott érdemben ezen a folyamaton. A 2000-es évek indiai–pakisztáni „rakétaversenye” ráadásul újra rávilágított a kínai támogatás fontosságára. Utóbbi nemcsak a „muszlim atombomba” kifejlesztéséhez szükséges technológiai háttér felépítésében, illetve a fegyver előállításához szükséges tudományos munkában megjelenő kínai hozzájárulást jelentette ugyanis, hanem a bevetési lehetőségek bővítését is.⁴⁹ Az 1998 tavaszának nukleáris kísérleteit követő kritikus években 5 olyan pakisztáni rakétafegyver tesztelésére is sor került, amelyek egyértelműen kínai technológiai segítséggel készültek el.⁵⁰ Ezen kívül 1995–2008 között az iszlám köztársaság vette át a kínai fegyverexport nagyjából 40%-át: ezzel a keleti nagyhatalom haditechnikájának első számú vásárlója volt.⁵¹ A 2006–2010 közötti periódusban Pakisztán a teljes forgalomból való 5%-os részesedésével a világ 4. legnagyobb fegyverimportőrének számított. Ennek 39%-át az USA-ból, 38%-át Kínából vásárolta.⁵²

2001 szeptemberét követően a katonai segítyezés – immár hosszú történelemre visszatekintő – ügye ismét központi helyre került a pakisztáni–amerikai kapcsolatokban. Pakisztán a 2000-es évektől az Egyesült Államok által egyik leginkább támogatott ország

⁴⁶ ASTILL, James (2004): 'I offer my deepest regrets to a traumatised nation.' *The Guardian*, 2004. 02. 05. Forrás: www.theguardian.com/world/2004/feb/05/pakistan.jamesastill (A letöltés ideje: 2011. 03. 12.)

⁴⁷ Khan: Musharraf approved nuclear sale (2008). *UPI*, 2008. 07. 05. Forrás: www.upi.com/Top_News/2008/07/05/Khan-Musharraf-approved-nuclear-sale/UPI-31221215269789 (A letöltés ideje: 2008. 04. 07.)

⁴⁸ Ho, Stephanie (2000): Correspondent Report (China-Pakistan). *Voice of America*, 2-258159, 1/18/2000.

⁴⁹ *China's Nuclear Exports and Assistance to South Asia* (2009). Forrás: www.nti.org/db/China/nsaspos.htm. (A letöltés ideje: 2009. 03. 19.)

⁵⁰ Ezek a Hatf-II-; Hatf-III-; Hatf-IV-; Hatf-VI- és Hatf-VII-modellek.

⁵¹ DUNNE, John Paul – SKÖNS, Elisabeth (2010): *FWC Sector Competitiveness Studies. Study on the Impact of Emerging Defence Markets and Competitors on the Competitiveness of the European Defence Sector*. Final Report, 12th February 2010. 93.

⁵² HOLTOM, Paul – BÉRAUD-SUDREAU, Lucie – BROMLEY, Mark – WEZEMAN, Pieter D. – WEZEMAN, Siemon T. (2011): Trends in International Arms Transfers, 2010. *SIPRI Fact Sheet*, March 2011. 5.

lett. Például a 2010. költségvetési évben Izrael után a második volt a sorban,⁵³ de 2013-ban is – Afganisztán mögé szorulva – a harmadik helyet foglalta el.⁵⁴ Arról már jóval árnyaltabban foglalkozhatunk állást, hogy mennyire váltotta be a segélyezés a hozzá fűzött reményeket.

Emlékeztet, hogy a Congressional Research Service által közölt hivatalos amerikai összesítések szerint 2002–2012 között a Pakisztánnak előírányzott segélyek összértéke elérte a 25,379 milliárd dollárt.⁵⁵ Ennek kétharmadát – 16,9 milliárdot – különböző címkével ellátva, de közvetlenül a biztonsági erőfeszítések támogatására szánták.⁵⁶ Az antiterrorista műveletek elősegítésére folyósított koalíciós támogatás a 2001–2011 közötti periódusban a pakisztáni védelmi költségvetés nagyjából 20–25%-ának megfelelő összeg volt.⁵⁷ Igaz, még a 2008-as pakisztáni polgári átmenet körül felmerült, hogy egyes pakisztáni körök ennek egy tekintélyes részét valószínűleg saját javukra használták fel,⁵⁸ illetve az Indiával szembeni katonai felkészülésre fordították.⁵⁹

Az országnak nyújtott amerikai segítség jelentős része tehát a terrorizmus és a felkelő csoportok (legfőképpen persze a tálibok és az al-Káida) elleni küzdelem előmozdítását célozta volna meg, éppen azt a problémakört, amelynek kezelésében Pakisztán szinte semmit sem tudott felmutatni az amerikai adófizetők milliárdjaiért. Mindez persze évtizedes távlatokban nem újdonság: Bruce Riedel, a CIA térséggel foglalkozó egykori vezető elemzője mutatott rá, hogy hazája évtizedeken át dollármilliárdokat juttatott Pakisztánba, de a pénz felhasználásával az alig vagy egyáltalán nem tudott elszámolni.⁶⁰ 2011 után ennek megfelelően fokozatosan csökkentették a Pakisztánnak nyújtandó segélyek értékét,⁶¹ bár azok összesített volumene 2017-re így is meghaladta a 33 milliárd dollárt.⁶²

Amikor George W. Bush elnök 2004. június 17-én Pakisztánt országa legfontosabb NATO-n kívüli szövetségésének nevezte, kijelentése széles sajtóvisszhangot kapott, azóta is gyakran idézik.⁶³ Ugyan hozzáállása Pervez Musharraf tábornok diktatúrájához leginkább pragmatikus szemléletet tükrözött, megnyilvánulásaiban sokan inkább a régóta emlegetett „kettős mérce” tipikus példáját látták. Bush éppúgy késznek mutatkozott a viták

⁵³ EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. 5., 20–21. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)

⁵⁴ Az úgynevezett Kerry–Lugar–Berman-törvény. Forrás: <http://foreignassistance.gov/CountryIntro.aspx> (A letöltés ideje: 2013. 04. 11.)

⁵⁵ EPSTEIN–KRONSTADT 2013, 5.

⁵⁶ EPSTEIN–KRONSTADT 2013, 20–25.

⁵⁷ EPSTEIN–KRONSTADT 2013, 13.

⁵⁸ WALSH, Declan (2008): Pakistani military ‘misspent up to 70% of American aid’. *The Guardian*, 2008. 02. 28. Forrás: www.guardian.co.uk/world/2008/feb/28/pakistan.usa (A letöltés ideje: 2008. 03. 11.)

⁵⁹ SANGER, David E. (2008): Revamping Pakistan Aid Expected in Report. *The New York Times*, 2008. 12. 06. Forrás: www.nytimes.com/2008/12/07/washington/07policy.html?_r=0 (A letöltés ideje: 2008. 12. 15.)

⁶⁰ Utóbbi persze naivítás lenne túl hangosan számon kérni, hiszen az amerikai pénzek legalább egy része olyan tevékenységek, illetve személyek támogatására fordítódott, akikkel senki sem büszkélkedett szívesen. Bővebben: RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace. Pakistan, America and the Future of the Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press.

⁶¹ *Aid to Pakistan by the Numbers* (2013). Center for Global Development. Forrás: www.cgdev.org/page/aid-pakistan-numbers (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)

⁶² HARRIS, Gardiner (2017): U.S. Gives Military Assistance to Pakistan, With Strings Attached. *The New York Times*, 2017. 08. 30. Forrás: www.nytimes.com/2017/08/30/us/politics/us-aid-pakistan-terror.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)

⁶³ Lásd például: Bush names Pakistan ‘major ally’ (2004). *BBC News*, 2004. 06. 17. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3814013.stm> (A letöltés ideje: 2011. 09. 16.)

meghaladására az afganisztáni erőfeszítések sikerre vitele érdekében, mint Ronald Reagan két évtizeddel korábban. Hozzáállása segített tartósítani a stratégiai együttműködést. Noha a 2008. februári választások eredményeképpen az egyik első számú szövetségesként kezelt Pervez Musharraf hatalma megrendült, majd ugyanazon év augusztusában lemondásra is kényszerült, az ország irányítását átvevő polgári kabinet is kitartott az amerikai barátság mellett.

Az amerikai stratégiai gondolkodás hagyományos kritikusi által hangoztatott elvi/ideológiai vetületnél azonban kezdettől fogva sokkal fontosabb, gyakorlati dilemma volt, hogy Pakisztán sajátos belső erőviszonyai (azaz a fegyveres testületek, különösen a vezető titkosszolgálat, az Inter-Services Intelligence [ISI] széles körű autonómiája), a szintén szövetséges Indiához és a helyi iszlámista szervezetekhez fűződő kapcsolata, valamint a Kínával és Iránnal fenntartott viszonya milyen mértékben teszik lehetővé e szövetség fenntartását és fejlesztését.

Különösen problematikus volt az ISI tálib kapcsolatainak fennmaradása. Mindez persze aligha meglepő, ha felidézzük, hogy a mozgalom létrejöttében és afganisztáni térnyerésében a szervezet támogatása is közrejátszott.⁶⁴ Pakisztánban emellett a kormányzat, a hadsereg és a titkosszolgálatok nem mindig ugyanúgy definiálták a „nemzet érdekeit”, ami a hatékony civil kontroll hiányában komoly, Nyugaton lényegében ismeretlen probléma volt. A titkosszolgálatok különálló „játszmái” az afganisztáni és kasmíri térségben a pakisztáni stratégiai érdekek érvényesítésének rejtett hadszínterét alakították ki, ez azonban nemritkán az amerikai érdekek ellen hatott.

Az amerikai Hírszerző Közösség elemzései – már amennyit ismerni lehetett a megállapításaikból – rendre azt valószínűsítették, hogy a leginkább keresett terrorista, Oszáma bin Láden elhagyta korábbi afganisztáni szállásait, és a határon átszökve a pastunok által lakott pakisztáni területen, gyaníthatóan az úgynevezett Szövetségi Igazgatású Törzsi Területeken⁶⁵ lelt új menedékre. A pakisztániak sokáig váltig állították, hogy nem ismerik a terroristavezér tartózkodási helyét, és ez alapvetően hihető is volt. Az említett térségben ugyanis a függetlenné válástól kezdve nagyon gyenge volt a központi államigazgatás szerveinek jelenléte. Amikor azonban 2011. május 2-án a Khyber-Pakhtunkhwa tartománybeli Abbottabadban végül fellelték és likvidálták Oszáma bin Ládent, az otthonául szolgáló nagyméretű, erődszerű, jól felszerelt ház egy több mint 200 ezres városban nem éppen arról tanúskodott, hogy lakói minden feltűnés nélkül élhették volna az életüket. Azonnal szárnyra kapott a találgatás a pakisztáni kormány érintettségével kapcsolatban, ami lépés-kényszerbe hozta Iszlámábádot. Musharraf utóda, Aszif Ali Zardari pakisztáni elnök másnap a *Washington Post* számára eljuttatott véleménycikkben fordult az amerikai közvéleményhez.⁶⁶ Ebben Pakisztán – mint „a terrorizmus legnagyobb áldozata” – elkötelezettsége mellett érvelt, és példaként hozta fel a társadalom veszteségeit (ekkor még mintegy 30 ezer főben határozva meg a civil áldozatok számát) a terrorizmus elleni küzdelem nyomán.

⁶⁴ WEST, Julian (2001): Pakistan's 'godfathers of the Taliban' hold the key to hunt for bin Laden. *The Telegraph*, 2001. 09. 23. Forrás: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/1341405/Pakistans-godfathers-of-the-Taliban-hold-the-key-to-hunt-for-bin-Laden.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 06.)

⁶⁵ Ezek közé 7, az afgán–pakisztáni határvidéken elterülő kis, pastunok által lakott törzsi terület sorolható, amelyek speciális közigazgatási jogállással rendelkeznek, valamint 6, központilag irányított határrégió.

⁶⁶ ZARDARI, Asif Ali (2011): Pakistan did its part. *The Washington Post*, 2011. 05. 02. Forrás: http://wpost.com/opinions/pakistan-did-its-part/2011/05/02/AFHxmybF_story.html (A letöltés ideje: 2011. 03. 12.)

Az al-Káida szellemi vezérének „semlegesítését” ugyanakkor a pakisztáni–amerikai együttműködés sikereként ábrázolta. Az eset megmutatta a pakisztáni kormányra nehezedő kettős (külső és belső) kényszert is. Zardarinak egyszerre kellett bizonyítania a külföldi partnereknek az ország elszántságát és megbízhatóságát és a hazai közvéleménynek a kormány kemény ellenlépéseit a pakisztáni szuverenitást megsértő amerikaiakkal szemben. Dacára a kellemetlenségeknek és a pakisztániak érintettségét firtató megalázó állásfoglalásoknak, bin Ládén halála távlatilag komoly terhet vett le a pakisztáni diplomácia válláról. Többé már nem kereste senki az országon a terroristavezért. Miután a pakisztániak 2011-ben egy időre lezárták a határokat, Washington az északi elosztóhálózat fejlesztésével, azaz Afganisztán északi szomszédjainak bevonásával igyekezett enyhíteni Pakisztán egyedülállóan fontos szerepét az afganisztáni nemzetközi erők logisztikai ellátásában. Ennek hatása azonban korlátozott maradt, és a viszony enyhülésével az utánpótlási vonalak dilemmája is megoldódott.

A 2001-es közeledési folyamat gyors eredményeképpen az amerikai piac látványosan felértékelődött a pakisztáni külkereskedelem számára, amelynek előmozdítására az USA jelentős deficitet is vállalt.⁶⁷ Ennek nyomán a dél-ázsiai ország exportjának legnagyobb hányada a 2000-es évek végén már ide érkezett. Ez a 2009–2010-es költségvetési évben a 20,29 milliárd dollár összértékű kivitel 15,87%-át tette ki.⁶⁸ A 32,71 milliárdos importból ugyanakkor csak 4,81%-kal részesedtek az amerikai cégek.⁶⁹ Mindez az USA kereskedelmi partnereinek rangsorában csak az 57. helyre volt elég.⁷⁰ A legfőbb importforrás ekkor már a Kínai Népköztársaság volt.

Az Egyesült Államokba irányuló pakisztáni export 80%-át a textilipari termékek, míg a behozatal tekintetében a legdinamikusabban növekvő tételt a haditechnikai vásárlások jelentették. Voltaképpen a pakisztáni–amerikai kereskedelmi kapcsolatokat erősen motiválták a politikai megfontolások, azok az USA szemszögéből önmagukban nem voltak igazán kiemelkedő jelentőségűek, és szándék esetén könnyedén leépíthetőnek tűntek. A szövetségi viszony egyértelmű nyertese e téren a pakisztáni fél volt – és különösen a védelmi szféra vonatkozásában (tehát a fegyveres erők számára) hozott látványos eredményeket. 2006-ban Pakisztán összesen 3,5 milliárd dollár értékben írt alá fegyvervásárlási szerződést az USA-val, ami egymaga csaknem elérte az 1950–2001 között megkötött amerikai–pakisztáni fegyverüzletek összértékét.⁷¹ A hadsereg felszerelésének modernizálása az amerikai technológia rendszeresítésével különösen a légierőt érintette új vadászrepülőgépek és támadó-helikopterek, illetve rendszeresített fegyverzetük beszerzésével. Emellett újra napirendre került a már korábban rendszeresített amerikai eszközök korszerűsítése, valamint harcjárművek, tüzérségi eszközök és muníció beszerzése is.

Dacára a bővülő külkereskedelemnek, a 2007–2008. statisztikai évtől kezdve Pakisztán gazdasági növekedésének üteme – a 2001–2006 között tapasztalható folyamatos felívelés

⁶⁷ Lásd Trade in Goods with Pakistan (é. n.). *U.S. Census Bureau*. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5350.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 16.)

⁶⁸ Pakistan Exports, Imports & Trade (2010). *Economy Watch*, 2010. 03. 29. Forrás: www.economywatch.com/world_economy/pakistan/export-import.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 13.)

⁶⁹ Pakistan Exports, Imports & Trade (2010).

⁷⁰ *Pakistan* (é. n.). Office of the United States Trade Representative. Forrás: www.ustr.gov/countries-regions/south-central-asia/pakistan (A letöltés ideje: 2011. 10. 13.)

⁷¹ GRIMMETT, Richard F. (2009): *U.S. Arms Sales to Pakistan*. CRS Report for Congress. Forrás: <http://fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf> (A letöltés ideje: 2010. 03. 12.)

után – látványosan lelassult.⁷² A szélesebb ázsiai összehasonlításban is feltűnően gyenge teljesítmény, a szociális feszültségek és az ellátási nehézségek nyomán erősödő társadalmi elégedetlenség 2009-től érzékelhetően arra ösztönözte a kormányt, hogy prioritást adjon a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének. Ezzel együtt is mindössze részleges sikereket érttek el a gazdasági növekedés felfuttatásában. Noha 2014-re sikerült ismét 4% fölé, majd 2016-ra 5% fölé tornászni⁷³ a GDP éves növekedését, ezzel Pakisztán még mindig aránylag gyenge teljesítményt nyújtott az ázsiai térségben, ami folyamatos lemaradását eredményezte nemcsak a rivális Indiától, de Délkelet-Ázsia államaitól is. Mint még szó lesz róla, az Egyesült Államok több kulcsfontosságú területre kiterjedő együttműködéssel járult hozzá a pakisztáni gazdaság potenciális fejlődési lehetőségeinek javításához.

Mindezzel párhuzamosan azonban Pakisztán nemcsak az USA, hanem a Kínai Népköztársaság geostratégiai számításában is kulcsfontosságú tényezővé vált. Utóbbinak közvetlen befolyása volt Dél-Ázsia biztonságpolitikai környezetére, és elkötelezettségét sem egy konkrét vállalkozás inspirálta, hanem hatalmi építkezésének tartós igényei. Ezek között különösen fontos szempontot jelentett az Indiai-óceán térségébe való kijutás és a hajózási útvonalak biztonságának problematikája. Ezzel természetesen az indiai nagyhatalmi törekvések Kínára nézve kockázatos hatásaira reagált, megoldásában pedig az iszlám köztársaságnak is szerepet szántak.⁷⁴ Peking a múltbéli tapasztalatok és a hosszú távú perspektívák elemzése nyomán egyaránt megbízhatóbb partnernek ígérkezett Washingtonnál. Mindez az adott időszakban, de lényegében e sorok lezárásáig, a haszonmaximalizálás jegyében zajló egyensúlyozás politikáját ösztönözte Pakisztánban.

Az USA szemében mindez azért különösen problémás, mert a 21. században egyre inkább a Kínai Népköztársaság hatalmi építkezése válik az Egyesült Államok érdekeinek kihívójává az ázsiai csendes-óceáni térségben. Washingtonban pedig kevés kétség maradt afelől, hogy egy kiélezett helyzetben az iszlámábádiak inkább a szomszédos hatalom mellé fognak állni. Pakisztán tehát továbbra sem számított olyan szövetségesnek, akire hosszabb távon lehetett alapozni. A bizalmat persze nemcsak ez rombolta, hanem a terrorizmus elleni háborúban tanúsított pakisztáni magatartás sem erősítette.

A vezető pakisztáni titkosszolgálat – a már említett ISI – tálib kapcsolatainak fennmaradása 2001 szeptemberét követően számos nyugati elemzés központi témája volt. Elsődlegesen ez indokolta az amerikaiak szemében, hogy ne – vagy csak nagyon óvatosan – osszanak meg információkat a pakisztáni partnerekkel a terrorszervezetek tagjai ellen tervezett műveletekkel kapcsolatban. Pakisztán titkosszolgálati köreinek részleges együttműködése a szélsőséges iszlám militáns csoportokkal egy kívülálló számára áttekinthetetlen érdek- és szempontrendszer létrejöttét eredményezte, amely társadalmi és politikai összefonódásain keresztül az elsődleges akadálya volt a szélsőségesekkel szembeni valóban hatékony fellépésnek az országon belül. Olyannyira, hogy e kapcsolatrendszer pontos feltérképezésének és felszámolásának – minden ígéret ellenére – 2001-et követően érdemben hozzá sem láttak. E területen a pakisztáni felet többnyire ugyanúgy a látszatintézkedések jellemezték,

⁷² Ez idő alatt, a 2004–2005 statisztikai évben a GDP növekedése a 9%-ot is elérte. Az adatokat lásd: www.tradingeconomics.com/pakistan/gdp-growth (A letöltés ideje: 2017. 05. 12.)

⁷³ Pakistan GDP Growth Rate 1952–2018 (é. n.). *Trading Economics*. Forrás: <https://tradingeconomics.com/pakistan/gdp-growth> (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)

⁷⁴ Erről bővebben például: BLAZEVIC, Jason J. (2009): Defensive Realism in the Indian Ocean: Oil, Sea Lanes and the Security Dilemma. *China Security*, Vol. 5, No. 3. 59–71.

mint az illegális nukleáris transzfer kivizsgálásának vonatkozásában. A kormányzat ugyanis nem vállalkozhatott támadásra a titkosszolgálat pozícióival szemben. Kettős játszma alakult ki az országban a „terrorizmus elleni háború” tekintetében, ahol a hadsereg és a kormányzat az amerikaiakkal együttműködő magatartást vett fel, míg a titkosszolgálatok és egyes társadalmi szervezetek továbbra is informális összeköttetéseket tartottak fenn a militáns szervezetekkel. Mindez azt is jelentette, hogy az afgán–pakisztáni törzsi határvidék pacifikálására tett kísérletek sorra kudarcot vallottak, noha ez fontos összetevője lett volna a térség eredményes konszolidációjának. A Nyugat számára először éppen a 2002-es, kudarcba fulladt Kalusha-hadműveletet követő, úgynevezett shiakai békeegyezmény világitott rá e probléma mélységére, amelyben Iszlámábád gyakorlatilag a Nik Mohamed Vazir vezette tálib erők kezére játszotta Dél-Vazirisztánt.⁷⁵ A 2008-ban hatalomra került, a Pakisztáni Néppárt által dominált polgári kabinet az év szeptemberétől már nagyobb elszántságot mutatott a katonai fellépésre. A rákövetkező évek tálibellenes hadműveletei⁷⁶ mégsem vezethettek a kívánt eredményre, újfent rámutatva, hogy a pakisztáni állam – dacára 620 ezer fős hadseregének és működőképes nukleáris arzenáljának – csak kifelé volt erős, a belső életét széthúzás, feszültségek és még elvi szinten is nehezen összeegyeztethető törekvések jellemezték, ami még inkább korlátozta szövetségesként való használhatóságát.

Dacára a folyamatos külföldi kritikáknak, a pakisztáni titkosszolgálatok és a militáns csoportok összefonódásai belpolitikai jelentőségük miatt sem voltak egykönnyen feloldhatók. Utóbbi esetén ugyanis az ISI nemcsak egy nagyra értékelt taktikai eszközt veszítene el Indiával szemben, hanem még kevésbé tudná kontroll alatt tartani a fundamentalista mozgalmak belső, társadalmi törekvéseit, ez pedig a pakisztáni belbiztonsági helyzet drasztikus romlását is előidézheti. Minthogy a titkosszolgálati elit is komolyan ügyelt a tekintélyére és politikai pozícióira, egyik következményt sem kívánta megkockáztatni. Informális, tehát nem intézményesített kapcsolatainak testületi szintű felszámolása nem bizonyult megoldhatónak, különösen egy olyan társadalmi közegben, ahol egy törzsi identitások által létrehozott szolidaritási/konfliktusrendszer rendre keresztelheti a „nemzeti” szinten kitűzött célok érvényre jutását, és ahol a személyes kapcsolattartásnak nagyon nagy jelentősége van. Mindez annak ellenére volt igaz, hogy a terrorszervezetek fellépése végeredményben nem segítette elő a kasmíri konfliktus Iszlámábád érdekeinek megfelelő rendezését, így az is kérdésessé vált, hogy érdemes-e az ezzel kapcsolatos vitákat felvállalni az Egyesült Államokkal.

A kép teljességéhez ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy a 2000-es évek során az afganisztáni állam politikai jövőjével kapcsolatos bizonytalanságok alapjaiban határozták meg a pakisztáni magatartást. Egyáltalán nem volt kizárható ugyanis, hogy a táliboknak még jut valamiféle szerep annak alakításában. Pakisztán számára alapvető érdekként fogalmazódott meg, hogy a mindenkori kabuli rezsim – legyen az bármilyen irányultságú – békés egymás mellett élésre törekedjen vele, nemcsak a terrorizmus problémája, hanem az országban élő mintegy 30 millió pastun származású ember miatt is. A tárgyalt időszakra a pastun nemzet demográfiai súlypontja már egyértelműen a pakisztáni területekre esett. Történelmi és szociális összefonódásuk Afganisztán társadalmával olyan tényező, amelyet

⁷⁵ FAYYAZ, Shabana (2007): Towards a Durable Peace in Wasiristan. *Pakistan Security Research Unit, Brief*, No. 10, 9–10.

⁷⁶ Erről például HÁDA Béla (2009b): A tálibok elleni háború hosszu fejezete – a dél-vazirisztáni konfliktus. *Nemzet és Biztonság*, 2. évf. 10. sz. 67–75.

az iszlámábádi kormány akkor sem hagyhatott volna figyelmen kívül, ha a határtérségben tevékenykedő szélsőséges csoportok és maguk a tálibok is nem elsősorban rájuk támaszkodva biztosították volna a tevékenységük feltételeit. Mindezek olyan szempontokkal egészítették ki Pakisztán számára az úgynevezett „terrorizmus elleni háborút”, amelyek kevés megértésre leltek az amerikai fél részéről. Azt is érdemes megjegyezni, hogy a 2010-es évek elejére az elemzők eredményei és a korábbi funkcionáriusok személyes beszámolói nyomán az a határozott kép rajzolódott ki, hogy az ISI-nak aligha van lehetősége arra, hogy eltérítse a tálibokat afganisztáni céljaiktól. A krízist tehát nem lehetett pusztán a gyakran démonizált titkosszolgálati elit semlegesítésével megoldani.

Bár Washingtonban ez aligha változtatott az alapdilemma megítélésén, a szélsőségesekkel szembeni kétarcú politika a dél-ázsiai ország kínai kapcsolataiban is okozott feszültségeket. A pakisztáni törzsi zónában ugyanis a Hszincsiang-Ujgur Autonóm Terület függetlenségéért harcoló ujgur szeparatista szervezetek is bizonyítottan támaszra leltek. Hasan Mahsum, a Kelet-turkesztáni Iszlám Párt emírjének 2003. október 2-i,⁷⁷ valamint egyik utódja, Abdul Shakoor al-Turkistani 2012. augusztus 24-i likvidálására is a vazirisztáni területeken került sor. Noha a pakisztáni kormánynak valóban nem fűződött érdeke a kínai területi integritást megkérdőjelező ujgur mozgalmak támogatásához, és rendre igyekezett biztosítani Pekinget arról, hogy minden eszközzel megakadályozza ezek működését a törzsi zónában, ígéretének értékét azonban az állami szuverenitás helyi gyakorlásának fentebb érintett problémái igencsak kétséssé tették. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy az együttműködés a kínai politikai fogalomhasználattal három gonosz erőnek nevezett terrorizmus, szeparatizmus és extrémizmus elleni küzdelemben a 2000-es évtized során rendre előkerül a két ország kormányközi megállapodásaiban.⁷⁸ Jól érzékelhető volt azonban, hogy a pekingieket is zavarta a terrorizmus pakisztáni szálainak kibogozhatatlansága, az Egyesült Államokhoz hasonlóan azonban nem engedték, hogy magasabb rendű dél-ázsiai és indiai-óceáni érdekeiket veszélyeztesse az ezzel kapcsolatos nézeteltérés. Pakisztán ugyanis nemcsak az USA, de Kína regionális stratégiájában is fontos szereplő maradt.

A George W. Busht a Fehér Házban 2009 januárjától váltó Barack H. Obamát Pakisztánban az ország szövetségi teljesítményével szembeni kemény álláspontjáról ismerték. Elnökként azonban jóval differenciáltabban állt a térség problémáihoz, és ezeket maga is elválaszthatatlannak ítélte az afganisztáni helyzettől. A két szomszédos államhoz kapcsolódó biztonságpolitikai problémákat így egy rendszerben szemlélte. Azt persze Pakisztánban is világosan látták, hogy gyökeresen eltérő magatartást nem várhatnak az amerikaiaktól.⁷⁹ Obama kiterjesztette a drónműveleteket az afgán–pakisztáni térségben a szélsőséges vezetők likvidálása érdekében. A polgári kormányzat pozícióit azonban igyekezett erősíteni a fegyveres szervezetekkel szemben, ami legalábbis kivárá magatartásra ösztönözte olyan precedensek alkalmával, mint például a 2009. február 13-i szvát-völgyi megállapodás. Utóbbi a polgári kormányzat azon kísérlete volt, hogy bizonyos követelések

⁷⁷ Military confirms killing Chinese ‘terrorist’ (2003) *Dawn*, 2003. 12. 24. Forrás: <http://archives.dawn.com/2003/12/24/top7.htm> (A letöltés ideje: 2011. 11. 10.)

⁷⁸ Erről lásd HÁDA Béla (2012): Pakisztán és Kína stratégiai kapcsolatainak fejlődése Pervez Musharraf kormányzása alatt (1999–2008). In MAJOROS István et al. szerk.: *Háborúk, békék, terroristák. Székely Gábor 70 éves.* Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 247–271.

⁷⁹ KHAN, Simbal (2009): The New Obama Administration and Its Policy on Pakistan. *ISSi Reflections*, No. 1. Forrás: http://issii.org.pk/wp-content/uploads/2014/06/1299221973_63818374.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

kielégítésével (ez esetben a vallási törvénykezés helyi bevezetésének engedélyezésével) a mérsékeltbbnek látszó militáns csoportokat le lehet választani a szélsőségebbekről, ezáltal csökkenteni lehet az országra nehezedő belbiztonsági nyomást. Hillary Clinton külügyminiszter a Fazlullah molla vezette Tehreek-e-Nafaz-e-Shariat-e-Mohammadival⁸⁰ kötött megállapodást a szélsőségesek előtti fegyverletételként értékelte, a pakisztáni diplomácia azonban áttörést ígérő eredményként tálalta azt a partnerei előtt.⁸¹ Még az év tavaszán azonban Fazlullah hívei kitörték Szvátból, és benyomultak a szomszédos Malakandba, amivel lényegében felrúgták a megállapodást. A kormány intenzív harcok árán tisztította meg tőlük a korábban befolyásuk alá engedett térséget, presztízsén azonban komoly csorba esett. Washington ennek nyomán igazolva látta korábbi álláspontját a pakisztáni magatartás kapcsán. Obama kormánya egyszerre igyekezett erősíteni a civil kormányzatot és nyomást gyakorolni a fegyveres erőkre a hatékonyabb katonai fellépés érdekében. Érveit továbbra is alátámasztotta az amerikai biztonsági támogatás, amelynek összege 2014-re érte el a 16 milliárd dollárt.⁸² Ez azonban már egy csökkenő tendenciával társult. 2010–2017 között 60%-kal csökkent a Pakisztánnak szánt amerikai katonai támogatás.⁸³

Persze Washingtonban azt is tudták, hogy az iszlámábádi kabinet végeredményben nem érdekelt a gyakran az ország belpolitikai és társadalmi status quóját is megkérdőjelező szervezetek és mozgalmak térnyerésében a saját területén, így szövetségi státuszát ezekkel szemben sem Amerikában, sem Európában nincs értelme kétségbe vonni. A polgári kabinet dolgát viszont komolyan nehezítette a lakosság USA-ellenessége. Ezt erősítette az amerikaiak hadviselési gyakorlata is, amely rendszeresen vezetett olyan akciókhoz, amelyek sértették a dél-ázsiai ország szuverenitását. A hírszerzési információk megosztását azonban gátolták a pakisztáni titkosszolgálati személyzet tagjainak kapcsolatai a militánsokkal, így a drónokkal végrehajtott bevetéseket az USA bizalmasan kezelte. Az információk ellenséghez szivárgásának problémáját Pakisztánban hivatalosan nem ismerhették el, a nyilvánosság előtt azonban szembesülniük kellett annak politikai következményeivel. A nyilvános fórumokon ennek következtében a pakisztáni álláspont nem mozdulhatott el attól a nézettől, hogy az USA egyoldalú lépései elfogadhatatlanok, a robotrepülőgépekkel végrehajtott támadások pedig kontraproduktívak, ezért e gyakorlatok alapos felülvizsgálatra szorulnak. Minthogy azonban az UAV-ok több olyan militáns vezetővel is végeztek, akik az iszlámábádi politikai köröknek is terhére voltak, a vita kezelhető keretben maradt.⁸⁴

⁸⁰ A szervezet a pakisztáni tálibok ernyőszervezetének, a Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán (TTP) tagszervezete volt. Fazlullah később a TTP emírje is lett.

⁸¹ Lásd HÁDA Béla (2009a): A pakisztáni iszlám militantizmus a Szvát-völgyi incidens tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2. évf. 7. sz. 26–34.

⁸² *Fact Sheet: U.S. Assistance to Pakistan to Promote Security* (é. n.). Forrás: https://photos.state.gov/libraries/pakistan/323264/factsheets/120913_english-fact_sheet-us_assistance_to_pakistan_to_promote_security.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁸³ FELBAB-BROWN, Vanda (2018): Why Pakistan supports terrorist groups, and why the US finds it so hard to induce change. *Brookings*, 2018. 01. 05. Forrás: www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/01/05/why-pakistan-supports-terrorist-groups-and-why-the-us-finds-it-so-hard-to-induce-change/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

⁸⁴ A legismertebb példa erre Baitullah Mehsud – a Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán (TTP) pakisztáni tálib ernyőszervezet vezetője – 2009. augusztus 5-i likvidálása volt, amit hírügynökségi források szerint a CIA pakisztáni együttműködéssel hajtott végre. TOOSI, Nahal – MAHSUD, Ishtiaq (2009): Baitullah Mehsud Reportedly Dead, CIA Behind The Strike: Officials. *The Huffington Post*, 2009. 11. 03.

A 2010-es évekre az Egyesült Államok megítélése a szövetségi viszony és a jelentős anyagi támogatások dacára érdemben nem javult a pakisztáni társadalomban. Nem volt ez annyira meglepő, ha figyelembe vesszük a háborús áldozatok növekvő számát.

Juszuf Raza Gilani miniszterelnök 2011. szeptember 13-i iráni tárgyalásai során említette, hogy hazája eddig mintegy 5000 katonát és 35 ezer civil állampolgárt veszített el a terrorizmus elleni háború során.⁸⁵ Az összes eddigi indiai–pakisztáni háborúét együttesen meghaladó veszteséglista valóság alapját persze igen nehéz lett volna ellenőrizni, az viszont bizonyos, hogy Pakisztán lakossága komoly árat fizetett az akkor már egy évtizedes afganisztáni válságért.

Gazdasági kapcsolatok

Mint ahogy az a fentiekből is kiviláglik, az Egyesült Államok számára a pakisztáni állam legfőképpen geostratégiai érdekeinek érvényesítése és általában biztonságpolitikai igényeinek támogatása szempontjából volt igazán fontos. Ennek érvényesülése is csak időszakonként erősödött fel. Gazdasági vonatkozásban kevésbé ígéretes partnernek számított, leginkább a hadiipar számára jelentett komolyabb felvevőpiacot. Más tekintetben jobbra a segélyezés folyt, és a pakisztániak ezen segélyek érkezésében vagy elmaradásában mérték fel a két ország kooperációjának minőségét és hasznosságát. Ennek ellenére a 2010-es évek közepére a két ország gazdasági viszonyrendszerét számos területre kiterjedő együttműködés jellemzi.⁸⁶

A két ország közötti éves kereskedelem összértéke 2015-ben meghaladta az 5 milliárd dollárt, és az Egyesült Államok továbbra is Pakisztán első számú exportpiaca volt. 2013-ban az Egyesült Államok útjára bocsátotta a Pakisztáni Magánbefektetési Kezdeményezést, amelynek keretében 150 millió dollárt bocsátottak a pakisztáni kisvállalkozások rendelkezésére. Emellett segítik a vállalkozói szféra kapcsolatépítését és a nők munkaerőpiaci szerepvállalását is.

A mezőgazdasági együttműködés keretében több mint 630 ezer hold (körülbelül 255 ezer hektár) termőföld öntözési rendszerének fejlesztését és több mint félmillió haszonállat beoltását támogatja az USA. A stratégiai párbeszéd keretében oktatási, tudományos és technológiai munkacsoportot hoztak létre. 2015-ig az amerikai és pakisztáni egyetemek között zajló együttműködések száma 20 volt, míg a közösen finanszírozott kutatási programoké 83.⁸⁷ Mindez persze nem volt mérhető a nyugati szuperhatalom fontosabb gazdasági partnereinek eredményeihez, de mindenképpen egy összetettebb megközelítést takart a korábbi évtizedekhez képest, megkísérelvén elmozdulni valamennyire a kapcsolatok erőteljes katonai/biztonságpolitikai értelmezésétől.

⁸⁵ Pakistan, Iran to expedite gas, power projects (2011). *Dawn*, 2011. 11. 12. Forrás: www.dawn.com/2011/09/13/pakistan-iran-to-expedite-gas-power-projects.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 16.)

⁸⁶ *The United States and Pakistan – Strong and Enduring Economic Cooperation* (2015). Forrás: <https://photos.state.gov/libraries/pakistan/323264/factsheets/2015-factsheet-us-and-pakistan-strong-and-enduring-economic-cooperation.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)

⁸⁷ *The United States and Pakistan – Strong and Enduring Economic Cooperation* (2015).

Kitekintés és konklúziók

A pakisztáni–amerikai kapcsolatok viharos története magában hordozza a jelentősen eltérő stratégiai kultúrájú és helyzetű államok közötti érdekegyeztetés nehézségeit. Ez volt a helyzet kezdettől fogva – és e kézirat lezárásig mit sem változott. Az amerikai kormányzatok – Bushtól Trumpig – lényegében foglyaivá váltak az Afganisztán-dilemmának. Noha egyértelműen eredményes megoldásuk nincs a tálibok és a hozzájuk hasonló szervezetek kiiktatására az ország politikai életéből, a 2001 óta felvállalt költségek és áldozatok tükrében már azt sem engedhetik meg maguknak, hogy teljesen elengedjék az országot, és hagyják visszasüllyedni egy olyan állapotba, amelyből elvileg kiemelték. Ez azt is jelenti, hogy Pakisztán sem lesz teljesen nélkülözhető az USA számára a belátható jövőben. Ebből Iszlámábád részére származnak anyagi előnyök, de hosszú távon bizonyos kockázatok is. Az amerikai–indiai partnerség látványos fejlődése az elmúlt évtized során ugyanis felélesztette Iszlámábád régi félelmeit. Az iszlám köztársaság saját biztonságára nézve kockázatosnak ítéli a két nagyhatalom szoros barátságát, az az adott helyzetben a bekerítettség érzetét erősíti Pakisztánban.⁸⁸ Iszlámábádban attól is tartanak, hogy komolyabb érdekütközés esetén az amerikaiak feláldozzák Pakisztánt az Indiával való stratégiai viszony érdekében. Itt persze a Kínai Népköztársaság is azonnal képbe kerül, mint az a baráti hatalom, amely leginkább osztozik Pakisztán ellenérdekeltségében az indiai hatalmi törekvések kapcsán. Csakhogy az amerikai és kínai érdekek hosszú távon aligha állnak majd harmóniában egymással, ami Pakisztánt valóban választás elé állítja majd. Mint fentebb már szó volt róla, az USA-ban kevés kétség él azzal kapcsolatban, hogy ez a Kína melletti kiállást eredményezi majd. Pakisztán azonban – jelenlegi helyzetéhez képest – inkább veszíthet majd a dolgon. Nemcsak az amerikai pénzügyi támogatást, de a jelenlegi, viszonylag békésen menedzselhető viszonyát is az USA által egyre inkább „körüludvarolt” keleti szomszédjával.

Felhasznált irodalom

- Aid to Pakistan by the Numbers* (2013). Center for Global Development. Forrás: www.cgdev.org/page/aid-pakistan-numbers (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)
- AJAMI, Fouad (2011): Pakistan and America. *Policy Review*, December/January, 2011. 27–39.
- ASTILL, James (2004): 'I offer my deepest regrets to a traumatised nation.' *The Guardian*, 2004. 02. 05. Forrás: www.theguardian.com/world/2004/feb/05/pakistan.jamesastill (A letöltés ideje: 2011. 03. 12.)
- BLAZEVIC, Jason J. (2009): Defensive Realism in the Indian Ocean: Oil, Sea Lanes and the Security Dilemma. *China Security*, Vol. 5, No. 3. 59–71.
- Bush names Pakistan 'major ally' (2004). *BBC News*, 2004. 06. 17. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3814013.stm> (A letöltés ideje: 2011. 09. 16.)
- China's Nuclear Exports and Assistance to South Asia* (2009). Forrás: www.nti.org/db/China/nsaspos.htm. (A letöltés ideje: 2009. 03. 19.)

⁸⁸ QAZI, Shehzad H. (2013): Strategic Posture Review: Pakistan. *WPR World Politics Review*, 2013. 03. 12. Forrás: www.worldpoliticsreview.com/articles/12782/strategic-posture-review-pakistan (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)

- COHEN, Stephen P. (1985): U.S.-Pakistan Security Relations. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 15–33.
- DUNNE, John Paul – SKÖNS, Elisabeth (2010): *FWC Sector Competitiveness Studies. Study on the Impact of Emerging Defence Markets and Competitors on the Competitiveness of the European Defence Sector*. Final Report, 12th February 2010.
- EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)
- Fact Sheet: U.S. Assistance to Pakistan to Promote Security* (é. n.). Forrás: https://photos.state.gov/libraries/pakistan/323264/factsheets/120913_english-fact_sheet-us_assistance_to_pakistan_to_promote_security.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- FAYYAZ, Shabana (2007): Towards a Durable Peace in Wasiristan. *Pakistan Security Research Unit, Brief*, No. 10.
- FELBAB-BROWN, Vanda (2018): Why Pakistan supports terrorist groups, and why the US finds it so hard to induce change. *Brookings*, 2018. 01. 05. Forrás: www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/01/05/why-pakistan-supports-terrorist-groups-and-why-the-us-finds-it-so-hard-to-induce-change/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- GRIMMETT, Richard F. (2009): *U.S. Arms Sales to Pakistan*. CRS Report for Congress. Forrás: <http://fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf> (A letöltés ideje: 2010. 03. 12.)
- HÁDA Béla (2009a): A pakisztáni iszlám militantizmus a Szvát-völgyi incidens tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2. évf. 7. sz. 26–34.
- HÁDA Béla (2009b): A tálibok elleni háború hosszú fejezete – a dél-vazirisztáni konfliktus. *Nemzet és Biztonság*, 2. évf. 10. sz. 67–75.
- HÁDA Béla (2009c): Pakisztán „muszlim atombombája” – kényszerek és kockázatok. *Külgügyi Szemle*, 8. évf. 4. sz. 3–17.
- HÁDA Béla (2010): Miniháború a világ tetején – az 1999. évi kargili konfliktus. In HÁDA Béla – LIGETI Dávid – MAJOROS István – MARUZZA Zoltán – MERÉNYI Krisztina szerk.: *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 247–260.
- HÁDA Béla (2012): Pakisztán és Kína stratégiai kapcsolatainak fejlődése Pervez Musharraf kormányzása alatt (1999–2008). In MAJOROS István et al. szerk.: *Háborúk, békék, terroristák. Székely Gábor 70 éves*. Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 247–271.
- HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, sziámi tigrisek. Balogh András 70 éves*. Budapest, ELTE BTK. 201–214.
- HARRIS, Gardiner (2017): U.S. Gives Military Assistance to Pakistan, With Strings Attached. *The New York Times*, 2017. 08. 30. Forrás: www.nytimes.com/2017/08/30/us/politics/us-aid-pakistan-terror.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)
- HILALI, A. Z. (2005): *US-Pakistan Relationship. Soviet Invasion of Afghanistan*. Aldershot, Ashgate.
- HO, Stephanie (2000): Correspondent Report (China-Pakistan). *Voice of America*, 2-258159, 1/18/2000.
- HOLTOM, Paul – BÉRAUD-SUDREAU, Lucie – BROMLEY, Mark – WEZEMAN, Pieter D. – WEZEMAN, Siemon T. (2011): Trends in International Arms Transfers, 2010. *SIPRI Fact Sheet*, March 2011.
- HUSAIN, Noor A. (1985): Pakistan-U.S. Security Relations: Arms Sales, Bases, and Nuclear Issues. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 1–14.

- HUSSAIN, Syed Rifaat (2007): Pakistan's Changing Outlook on Kashmir. *South Asian Survey*, Vol. 14, No. 2. 195–205. DOI: https://doi.org/10.1501/intrel_0000000141
- HUSSAIN, Zahid (2007): *Frontline Pakistan*. New York, Columbia University Press.
- India-Pakistan: Pressures for Nuclear Proliferation* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 778-AR, February 10, 1984.
- JIAN, Chen (2001): *Mao's China and the Cold War*. Chapel Hill, The University of North Carolina Press.
- JONES, Owen Bennett (2002): *Pakistan. Eye of the Storm*. New Haven, Yale University Press.
- KAPUR, S. Paul (2008): Ten Years of Instability in a Nuclear South Asia. *International Security*, Vol. 33, No. 2. 71–94. DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.2008.33.2.71>
- KEAY, John (2010): *India. A History*. London, HarperPress.
- KERR, Paul K. – NIKITIN, Mary Beth (2011): *Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service.
- KHAN, Simbal (2009): The New Obama Administration and Its Policy on Pakistan. *ISSi Reflections*, No. 1. Forrás: http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2014/06/1299221973_63818374.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- Khan: Musharraf approved nuclear sale (2008). *UPI*, 2008. 07. 05. Forrás: www.upi.com/Top_News/2008/07/05/Khan-Musharraf-approved-nuclear-sale/UPI-31221215269789 (A letöltés ideje: 2008. 04. 07.)
- KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press.
- LENNON, Michael Alan (1980): *Russia's Treaties of Friendship and Co-operation in Asia*. (Dissertation.) Monterey, Naval Postgraduate School.
- MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.)
- Military confirms killing Chinese 'terrorist' (2003) *Dawn*, 2003. 12. 24. Forrás: <http://archives.dawn.com/2003/12/24/top7.htm> (A letöltés ideje: 2011. 11. 10.)
- My first meeting with President Zia* (é. n.). U.S. Embassy Pakistan Cable, 10239, 5 July 1982.
- Non-proliferation in South Asia* (é. n.). US Department of State Cable, 145139, 6 June 1979. 1. Forrás: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114198> (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)
- Pakistan* (é. n.). Office of the United States Trade Representative. Forrás: www.ustr.gov/countries-regions/south-central-asia/pakistan (A letöltés ideje: 2011. 10. 13.)
- Pakistan and the US: Seeking Ways to Improve Relations* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 97-PA, 23 March 1981. 2. Forrás: www.documentcloud.org/documents/347017-doc-4-3-23-81-inr-report.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)
- Pakistan carries out nuclear tests (1998). *BBC News*, 1998. 06. 01. Forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/events/asia_nuclear_crisis/archive/102096.stm (A letöltés ideje: 2010. 04. 07.)
- Pakistan Exports, Imports & Trade (2010). *Economy Watch*, 2010. 03. 29. Forrás: www.economy-watch.com/world_economy/pakistan/export-import.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 13.)
- Pakistan GDP Growth Rate 1952–2018 (é. n.). *Trading Economics*. Forrás: <https://tradingeconomics.com/pakistan/gdp-growth> (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)
- Pakistan Nuclear Issue: Meeting with President Zia* (é. n.). From Ambassador Walters, State Department Cable, 299499, October 17, 1982.

- Pakistan Nuclear Issue: Meeting with President Zia* (é. n.). U.S. Embassy Pakistan Cable, 15696, October 17, 1982.
- Pakistan, Iran to expedite gas, power projects (2011). *Dawn*, 2011. 11. 12. Forrás: www.dawn.com/2011/09/13/pakistan-iran-to-expedite-gas-power-projects.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 16.)
- Pakistan: Security Planning and the Nuclear Option* (é. n.). Bureau of Intelligence and Research, Policy Assessments, Report 83-AR, 1983.
- QAZI, Shehzad H. (2013): Strategic Posture Review: Pakistan. *WPR World Politics Review*, 2013. 03. 12. Forrás: www.worldpoliticsreview.com/articles/12782/strategic-posture-review-pakistan (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)
- Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09.
- RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace. Pakistan, America and the Future of the Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press.
- Risk Assessment of the Sale of the AN/ALR-69 Radar Warning Receiver to Pakistan* (é. n.). Central Intelligence Agency Memorandum, 426026004, November 8, 1982.
- SANGER, David E. (2008): Revamping Pakistan Aid Expected in Report. *The New York Times*, 2008. 12. 06. Forrás: www.nytimes.com/2008/12/07/washington/07policy.html?_r=0 (A letöltés ideje: 2008. 12. 15.)
- SHAIKH, Farzana – JONES, Owen Bennett (2006): Pakistan's Foreign policy under Musharraf: between a rock and a hard place. *Chatham House, Asia Programme, Brief Paper*, No. 1.
- TALBOT, Ian (1998): *Pakistan. A Modern History*. London, Hurst & Company.
- The United States and Pakistan – Strong and Enduring Economic Cooperation* (2015). Forrás: <https://photos.state.gov/libraries/pakistan/323264/factsheets/2015-factsheet-us-and-pakistan-strong-and-enduring-economic-cooperation.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)
- TOOSI, Nahal – MAHSUD, Ishtiaq (2009): Baitullah Mehsud Reportedly Dead, CIA Behind The Strike: Officials. *The Huffington Post*, 2009. 11. 03.
- Trade in Goods with Pakistan (é. n.). *U.S. Census Bureau*. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5350.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 16.)
- WALSH, Declan (2008): Pakistani military 'misspent up to 70% of American aid'. *The Guardian*, 2008. 02. 28. Forrás: www.guardian.co.uk/world/2008/feb/28/pakistan.usa (A letöltés ideje: 2008. 03. 11.)
- WEST, Julian (2001): Pakistan's 'godfathers of the Taliban' hold the key to hunt for bin Laden. *The Telegraph*, 2001. 09. 23. Forrás: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/1341405/Pakistans-godfathers-of-the-Taliban-hold-the-key-to-hunt-for-bin-Laden.html (A letöltés ideje: 2011. 10. 06.)
- Your Meeting with Pakistan Prime Minister Mohammad Khan Junejo. Memorandum for the President from George P. Shultz. In *Visit of Prime Minister Junejo of Pakistan, Briefing Book*. 8622569, July 15–21 1986.
- ZAMAN, Arshad (1985): Economic Relations Between Pakistan and the United States: Aid, Trade, and North-South Issues. In ROSE, Leo E. – HUSAIN, Noor A. eds.: *United States–Pakistan Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 56–69.
- ZARDARI, Asif Ali (2011): Pakistan did its part. *The Washington Post*, 2011. 05. 02. Forrás: http://wpost.com/opinions/pakistan-did-its-part/2011/05/02/AFHxmybF_story.html (A letöltés ideje: 2011. 03. 12.)

Vákát oldal

Háda Béla

Thaiföld és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatrendszere

A Washington–Bangkok kapcsolatok a kezdetektől a hidegháború végéig

A 19. századtól a második világháború végéig

Sziám (a későbbi Thaiföld) és az Amerikai Egyesült Államok első diplomáciai kapcsolatfelvételére még 1818-ban került sor, míg az első amerikai hajó 1821-ben kötött ki Bangkokban. 1833-ban pedig megszületett a két ország közti barátsági és kereskedelmi egyezmény is, amely egy – ha nem is hullámvölgyek nélküli, de – hosszú partnerség kezdetét jelezte. Viszonyuk fejlődése szorosan összefonódott Sziám nyugati hatalmak közötti korabeli egyensúlyozó politikájával, amelynek köszönhetően a gyarmati sorba süllyedést is elkerülte. Ezáltal szuverén partnere tudott maradni az USA-nak, ahol jóindulattal tekintettek a korabeli sziámi uralkodók reformtörekvéseire.¹ Japán és Kína azonban mindvégig fontosabb szerepet játszott Washington Kelet-Ázsia-politikájában, mint a jóval kisebb és stratégiai adottságait tekintve is szerényebb délkelet-ázsiai állam.

Vajiravudh trónörökös, a későbbi VI. Rama király, 1902-ben – elsőként a thai uralkodócsalád vezető tagjai közül – látogatást tett az Egyesült Államokban apja, Chulalongkorn király utasítására. Nem mellesleg: azóta minden thai uralkodó legalább egyszer megtette ezt az utat.² Noha Vajiravudh közel sem lett olyan kimagasló vezető, mint apja és nagyapja voltak, a thai udvar reformer, a világra nyitó szellemiségét végeredményben az amerikaiak is értékelték.

Bangkok önállósága azonban nem jelentett széles nemzetközi mozgásteret, behatárolt külpolitikai lehetőségeiből fakadó lépéseikért viszont közvetlen felelősséget kellett vállalnia. A thai monarchia így a Washingtonnal ellenséges Japán Birodalom szövetségese volt a második világháború éveiben. Noha e tekintetben a többi délkelet-ázsiai országnál elvben lényegesen gyengébb pozíció várt rá a japánokat megadásra kényszerítő nyugati szuperhatalom előtt, valójában erős geopolitikai érvek szóltak amellett, hogy Bangkok ne szenvedjen el túl kemény büntetést a háború alatti irredenta és japánbarát külpolitikai vonalvezetéséért.

¹ Erről bővebben lásd BALOGH András (2015): *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe*. Budapest, ELTE Eötvös. 146–150.

² LING, Huping – AUSTIN, Alan W. eds. (2015): *Asian American History and Culture. An Encyclopedia. I–II*. London – New York, Routledge. 562.

Megkönnyítette ezt a hozzáállást, hogy katonai szövetségük 1941. decemberi írásba foglalása dacára a thai elit semmivel sem tekintett nagyobb bizalommal Tokió stratégiai törekvéseire, mint ahogy korábban az európai gyarmatosító hatalmakéra, és sikerült elkerülnie azt is, hogy országa hadiállapotba kerüljön az USA-val.³ Utóbbi nem ment könnyen, mivel Japán nyomásra a bangkoki kormány 1942-ben hadat üzent az Egyesült Államoknak, azt a Washingtonba akkreditált thai követ ügyes diplomáciai manővereinek köszönhetően azonban az USA idegen hatalmi kényszerre tett nyilatkozatnak tekintette, és végül nem vette tudomásul. Így Thaiföld a Japán összeomlást követően nem esett annyira szigorú megítélés alá, mint a fegyverrel levert ellenséges államok. Az 1941–1943 között az országhoz csatolt burmai, malájföldi és francia–indokínai területeket azonban ki kellett ürítenie, így a háború eredményeképpen Thaiföld visszaszorult 1940-es határai közé, amelyek máig fennállnak. Ez az áldozat elkerülhetetlen volt, látszott ugyanakkor, hogy a thai és amerikai stratégiai felfogás közel sem összeegyeztethetetlenek egymással.

Bangkok ezért maga is igyekezett bizonyítani együttműködési készségét a győztes hatalmakkal, amelyek közül az egyetlen igazán vállalható partnernek az Egyesült Államokat tekintette.

Az első számú hidegháborús szövetséges Délkelet-Ázsiában

Ekkortól a korábbi brit–francia külpolitikai orientációt egyértelműen brit–amerikai orientáció váltotta fel a thai külpolitika formálóinak körében. Ennek, valamint a világháborús szerep kompenzálására vonatkozó igénynek is szerepe volt abban, hogy a koreai háborúba beavatkozó ENSZ-csapatokhoz mintegy 6500 fős thai kontingens is csatlakozott, amely a háború végéig 1250 fős veszteséget szenvedett el. 1950-től Thaiföld már a rendszeresen segélyezett országok listáján szerepelt Washingtonban, ami a laikusok számára is jelezte, hogy Bangkok nyitottsága az USA felé értő fülekre talált. A thaiföldi amerikai katonai tanácsadó csoportot 1953. szeptember 22-én állították fel.

Az 1953-ban hatalomra került republikánus Dwight D. Eisenhower elnök 1954-ben már a stratégiai gondolkodásban nagy karriert befutó dominóelmélet alapján értelmezte a délkelet-ázsiai helyzetet. A kommunizmus térnyerését feltartóztatni kívánó politikához pedig az egyik legkézenfekvőbb partner Thaiföld lehetett. Különösen azért, mert a konzervatív, tradicionális eszmék alapján működő thai monarchia szilárd elkötelezettséget mutatott az antikommunista politika iránt egy olyan térségben, amelynek jövőbeli befolyási viszonyai a kommunista térnyerés veszélye miatt nyugati perspektívából minimum kérdésesnek tunktek. Az amerikai külpolitikai döntéshozatal ezért már közvetlenül a háborút követően igen hasznosnak ítélte Thaiföld megnyerését egy szorosabb partnerséghez. A hidegháború későbbi évtizedei lényegében igazolták ezt a felfogást.

John Foster Dulles külügyminiszter (1953–1959) a kommunizmus feltartóztatásának egyik lehangosabb híveként jelentős szerepet játszott a két állam különleges viszonyának megerősítésében. Miután 1955 februárjában részt vett a SEATO miniszteri tanácsának bangkoki ülésén, 1956. március 13-án már külön a thai miniszterelnökkel, a második világháborús szerepéért korábban még nemkívánatos személynek tekintett Plaek Phibunsongkhram

³ BALOGH 2015, 253.

tábornaggal való találkozó kedvéért utazott a thai fővárosba.⁴ 1955-től az 1990-es évek elejéig 3 alkalommal látogatott amerikai elnök és 11 alkalommal külügyminiszter Thaiföldre. Bhumibol Adulyadej király, valamint a thai kormány és a fegyveres erők vezetői is több alkalommal jártak az USA-ban ezen évtizedek alatt. Mindez regionális összehasonlításban viszonylag gyakori érintkezést jelentett a két állam legfelsőbb vezetése között.

Az említett SEATO-nak, azaz a Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezetének létrejöttét az 1954. szeptember 8-án szignált manilai paktum dokumentálta. A maga korában „paktomániának” bélyegzett dullesi szövetségi politika délkelet-ázsiai terméke azonban igen gyenge regionális alapokra támaszkodhatott. A térség államai közül a hagyományos amerikai szövetségesnek számító Fülöp-szigetek mellett Thaiföld vált a tagjává, ráadásul éppen Bangkok adhatott otthont a szervezet központjának. Fennállása során hivatalba került 7 főtitkára közül 4 thaiföldi volt. Ami viszont témánk szempontjából sokkal fontosabb, hogy ekkortól kezdve számított a thai állam az Egyesült Államok szerződéses katonai szövetségesének, és ezt a státuszát azóta is tartja.

A thai–amerikai kapcsolatok alakulására a szóban forgó évtizedekben döntő hatása volt, hogy Délkelet-Ázsia a két világrendszer összecsapásának egyik legmozgalmasabb területe lett, ahol ráadásul az 1970-es évekre már nemcsak a Szovjetunió és az Egyesült Államok, de a Kínai Népköztársaság is főszereplővé lépett elő a hatalmi játszmákban. Thaiföld politikai vonalvezetésére ebben a helyzetben a szovjet- és legfőképpen Kína-ellenesség volt jellemző, ami az USA legszilárdabb térségbeli szövetségesévé emelte az országot. A kínaiakkal szembeni thai magatartás mögött persze mindvégig ott húzódott az elitnek az ország kínai származású lakóival szembeni ellenérzése és gyanakvása, amely annak ellenére érvényesült, hogy több thai notabilitás (köztük a már említett Phibunsongkhram tábornagy) kínaiakat is tisztelhetett a felmenői között. Ilyen összefüggésben tehát a külpolitikának egy sajátos belpolitikai vonatkozása is volt.

Mai felfogás szerint Washington és Bangkok együttműködésének legfontosabb időszakát a második indokínai háború (közismertebb nevén a vietnámi háború) eseményei keretezték. Thaiföld egyértelműen az amerikai törekvések mellett foglalt állást, és Dél-Vietnám megsegítése érdekében közvetlen katonai részvételre is vállalkozott. 1967-től a „Királykobra” önkéntes ezred, majd 1968-tól az azt felváltó „Feketepárduc” expedíciós hadosztály működött együtt az amerikai és dél-vietnámi erőkkel. 1972. februári kivonulásukig – nyilvános adatok szerint – a thai szárazföldi erők mintegy 40 ezer tagja vett részt a vietnámi harcokban. Hanoi ezt sokáig nem felejtette el Bangkoknak.

Ahogy azt sem, hogy az észak-vietnámi erőkkel szembeni bevetések támogatására az amerikaiak rendelkezésére bocsátotta az ország katonai infrastruktúráját is. 1973-ra ennek következtében 12 amerikai támaszpont működött Thaiföld területén, ezek összesen több mint 500 repülőeszközt szolgáltak ki.⁵ Utóbbiak közvetlen támadásokat hajtottak végre innen az északi erőkkel szemben. Az ország területén állomásozó amerikai katonai

⁴ *Thailand* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/thailand> (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

⁵ UNGPAKORN, Giles Ji (2015): Thailand and the American War in Vietnam. *Uglytruth-Thailand*, 2015. 04. 26. Forrás: <https://uglytruththailand.wordpress.com/2015/04/26/thailand-and-the-american-war-in-vietnam/> (A letöltés ideje: 2017. 06. 12.)

személyzet létszámát 1968-tól a kivonulásig nagyjából 50 ezer főre becsülték.⁶ A csapatok és eszközök kivonására csak a thai kormány 1975-ben elhangzott, erre irányuló felszólítását követően került sor. E folyamat 1976-ban fejeződött be. Addigra Thaiföld 1950-től mintegy 650 millió dollárnyi gazdasági segélyt kapott az USA-tól, amit további anyagi tehervállalások egészítettek ki, például a Vietnámban szolgáló thai önkéntesek felszerelésének megvásárlása vagy védelmi fejlesztési támogatás, amely a kérdéses években az ország védelmi költségvetésének több mint 50%-ára rúgott.⁷ Mindent egybevetve 1965–1975 között több mint 2 milliárd dolláros támogatással Thaiföld Dél-Vietnám után a második legnagyobb amerikai támogatást élvező délkelet-ázsiai állam volt. 1950-től 1980-ig bezárólag mintegy 18 ezer thai tiszt vett részt amerikai kiképzésen, megalapozva a két haderő szoros szakmai kapcsolatát.⁸

Washingtonban mindezt a thai állam korabeli vezetőinek megbízható antikommunizmusa tette indokolhatóvá, megerősítve azt a nézetet, hogy a két államnak világpolitikai szinten végeredményben tartósan azonosak az érdekei. Viszonyuk persze minden tekintetben elég aszimmetrikus volt, amire jó példát nyújt a kétoldalú kereskedelem. Thaiföld 1986. évi exportjából az Egyesült Államok 18%-kal részesedett, ez az amerikai importnak valójában csak 0,5%-át jelentette.⁹

Sajátos fejezete volt az amerikaiak vietnámi háborús erőfeszítéseikhez nyújtott támogatásnak, hogy Bangkok rekreációs célból amerikai csapatokat fogadott. Utóbbi következményei máig megfigyelhetők a város szórakoztatóiparán. Nem várt következményük azonban korántsem a prostitúció elharapódzásában, hanem a thai belpolitikai kibontakozás nemzetközi feltételeiben érhető tetten. Voltaképpen a sokrétű „szolgáltatások”, amelyekkel a thai állam hozzájárult az Egyesült Államok délkelet-ázsiai törekvéseihez, sajátos politikai szélárnyékba vonták az 1948-tól 1975-ig megszakítás nélkül egymást követő, katonai hátterű autoriter kormányzatokat. Ennek súlyos ára volt a politikai rendszer fejlődésére nézve, de ez csak a 2000-es évekre, a konzervatív és baloldali politikai körök államcsínyekbe és utcai összecsapásokba torkolló merev állóháborúja nyomán vált széles körben világossá.

A thai–amerikai kapcsolatok motivációja azonban nem merült ki a segélyezésből származó haszonban vagy a szuperhatalmi stratégiai megfontolásokban. A királyi családhoz többnyire erősen kötődő thai uralkodó elit valós nemzetbiztonsági kockázatot látott a kommunizmus társadalmi viszonyokat felforgató törekvéseiben, amellyel szemben igényelte Washington segítségét. Eltérően a tengerek védelmében élő Fülöp-szigetektől, Thaiföld közvetlen külső fenyegetést is észlelt az államszocialista modell térnyerésében érdekelt hatalmak részéről. Együttműködésük tehát kölcsönösen előnyös, hosszú távú politikai számításokon nyugodott, és ennek köszönhetően lényegesen ellenállóbbnak bizonyult a világtörténeti fordulópontokkal szemben, mint például az amerikai–pakisztáni viszonyrendszer.

⁶ NORLAND PHAIRACH, Patricia et al. eds. (2009): *The Eagle and the Elephant. Thai-American Relations Since 1833*. Washington D. C., Royal Thai Embassy. 82., 105.

⁷ KISLENKO, Arne (2004): A Not So Silent Partner: Thailand's Role in Covert Operations, Counter-Insurgency, and the Wars in Indochina. *The Journal of Conflict Studies*, Vol. 24, No. 1. Forrás: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/292/465> (A letöltés ideje: 2017. 06. 12.)

⁸ MUSCAT, Robert J. (1990): *Thailand and the United States: Development, Security and Foreign Aid*. New York, Columbia University Press. 20.

⁹ MUSCAT 1990, 18.

Utóbbi összehasonlítás azért is tűnik találónak, mert Pakisztánhoz hasonlóan Thaiföld is a hidegháború egyik frontországja lett.

A thai állam gyorsuló gazdasági fejlődése és növekvő igénye a magasan képzett társadalmi rétegek kialakítására az ipari alkalmazottak és felsőfokú végzettségű vagy azt éppen megszerző fiatalok létszámának bővülését eredményezte a második világháborút követő évtizedekben. Az 1970-es évek elejétől az 1980-as évek végéig évi átlagban 6–7000 fő közé volt tehető az USA-ban felsőoktatási tanulmányokat folytató thai állampolgárok száma.¹⁰ E folyamat, jóllehet a modernizáció elengedhetetlen feltétele volt, nem csak a nyugatbarát kurzus bázisát növelte. A tanult fiatal rétegek létszámbővülése egyrészt a demokratikus berendezkedés iránti igényt, másrészt viszont a baloldali eszmei irányzatok iránti fogékonyság növekedésének veszélyét is magában hordozta. Ez utóbbi – az államhatalom részéről folyamatosan szemmel tartott – kockázat a vietnámi háború utolsó szakaszában megerősödött USA-ellenes megmozdulásokkal is összekapcsolódott. A katonai kormányzatok erőszakos eszközökkel igyekeztek letörni a tevékenységükkel szembeni civil elégedetlenség tömeges megnyilvánulásait, amelyek ugyan elvileg a demokrácia iránti igényt is magukban hordozták, az USA támogatását mégsem ők, hanem ellenfeleik élvezték. Ugyan a thai kormányok jelentős demokratikus deficittel működtek, az ország gazdasági eredményei komoly támaszt nyújtottak számukra. Az 1950-es, 1960-as években a koreai és vietnámi háborúk egyaránt konjunktúrát generáltak a thai gazdaság meghatározott szegmenseiben. Az ország befektetőinek sorában ugyanakkor a legkiemelkedőbb vállalatok nem az Egyesült Államokhoz, hanem a gyors fejlődésnek induló Japánhoz voltak köthetők. Ebben Washingtonban – hiszen Japán a legfontosabb kelet-ázsiai szövetségesük volt – nem láttak érdemi problémát. Biztonságpolitikai szempontból pedig a nyugati szuperhatalom nélkülözhetetlen volt a thaiföldiek számára. A gazdasági fejlődést előtérbe állító politika a külföldi segítségnek is köszönhetően rendkívül sikeresnek bizonyult. 1960–1989 között a 4 legnagyobb délkelet-ázsiai gazdaság közül Thaiföldet jellemezte a legmagasabb évi átlagos GDP-növekedés,¹¹ emiatt az ország a térség második legnagyobb gazdaságát (Indonézia után) tudhatta magáénak a korszak végére.

Némileg új helyzetet jelzett, mikor a védelempolitikai szempontból mindvégig kétes ütőképességű, egységes földrajzi teret nélkülöző, egymástól többnyire (fizikai és kulturális értelemben egyaránt) jelentős távolságban fekvő államokat összefogó SEATO Dél-Vietnám bukását, valamint a vietnámi–kínai viszony drasztikus megromlását követően lényegében elveszítette korábbi stratégiai funkcióját, és 1977 júniusában felbomlott. Ezzel szimbolikusan is lezárult a thai–amerikai kapcsolatok egy rendkívül intenzív időszaka, a két ország viszonyának baráti jellege azonban nem szűnt meg. Hamar kiderült az is, hogy a dominóeffektustól való félelem voltaképpen túlzó volt. Noha a polgárháborús Laoszban és Kambodzsában hasonló kommunista hatalomátvétel zajlott le, Thaiföld társadalmi-politikai struktúrája stabil maradt.

Vietnám és Thaiföld viszonyában azonban a háború vége nem oldotta fel a korábban kialakult feszültségeket. Pol Pot hatalmának 1979. évi megdöntése után a vörös khmerek

¹⁰ MUSCAT 1990, 60.

¹¹ DUNN, Malcolm H. (1997): *The Economic Development of East and Southeast Asia Reconsidered. A Critical Comment on the Current Debate*. 3. Forrás: www.uni-potsdam.de/fileadmin01/projects/intwipo/pub_dunn/1997_Dunn_The_Development_of_East_and_Southeast_Asia_Reconsidered_A_Critical_Comment_on_the_Current_Debate.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 01.)

maradékai a thai–kambodzsai határtérségben rendezték be fegyveres ellenállásuk bázisát, ahová az új Phnom Penh-i kormányt támogató vietnámi erők is követték őket. Mindez a feszültség növekedését eredményezte a thai és vietnámi haderők között; ennek eredménye volt, hogy egy évtizeden keresztül fegyveres összecsapások zajlottak a thai–kambodzsai határon, több 10 ezer ember részvételével. Az áldozatok száma mindkét oldalon 1–2 ezres nagyságrendű volt. Carter elnök légi úton szállított fegyvereket délkelet-ázsiai szövetségeseinek, megerősítendő ellenálló képességét Vietnámmal szemben. 1982-től Thaiföldön évente rendszeresen megtartották a Cobra Gold többnemzetiségű hadgyakorlatot is, az USA kiemelt részvételével, eleinte azt a célt tűzve ki, hogy javítsák általa Thaiföld védelmi képességeit. Érdemes megjegyezni, hogy a 21. század második évtizedére a Cobra Gold jelentősége messze túllépett ezen, és az ázsiai csendes-óceáni térség legnagyobb katonai apparátust megmozgató éves hadgyakorlatává fejlődött.

Az események nem eszkalálódtak totális háborúvá, és Vietnám Kambodzsából való 1989-es kivonulásával természetesen véget is értek. Mindez azonban azt erősítette meg, hogy az amerikai katonai támogatás továbbra is elengedhetetlen az ország biztonsága szempontjából. Nem meglepő tehát, hogy Washington thaiföldi befolyása az 1990-es évek elején is elég erős volt ahhoz, hogy a belpolitikai fejlődésre is hatást gyakoroljon a demokratikusabb működés érdekében.

Thai–amerikai kapcsolatok a posztbipoláris korszakban

A demokratikus illúziók másfél évtizede

Amerikai részről a hidegháború lezárulása a Thaifölddel kapcsolatos politika finomítására is lehetőséget adott, oly módon, hogy abban jobban megjelenjenek az új globális szerepfelfogásához kapcsolódó célkitűzések, főként a demokratikus átalakulás ösztönzése. 1992-ben Washington egyértelmű üzenetet küldött az éppen regnáló katonai kormánynak, amelyben helytelenítette annak belpolitikai lépéseit. A viharos társadalmi reakciók után, az év szeptemberében megválasztott polgári kormány felállításával új időszámítás kezdődött Bangkokban, ami elvben a demokratikus fejlődés előtt nyitott utat. A liberális szemléletű Demokrata Párt az amerikaiak szemében garanciának tűnt erre, ám a csoportosulás ekkorra már összefonódott a thai polgári elitréteg azon tagjaival, akik a liberális értékrendet a gazdasági élet megszervezésében elfogadták ugyan, de a kormányzat kívánatos összetétele és társadalmpolitikája tekintetében elitista álláspontot képviseltek, nem kívánva szerephez engedni a lakosság nagy többségét alkotó vidéki, baloldali érzelmű tömegeket. Túl azon, hogy ez a törekvés valóban demokratikus körülmények között nem megvalósítható, a Demokrata Párt kevesebb mint egy évtized alatt leromlott társadalmi megítélése is előrevetítette kudarcát. Mindemellett az amerikai elemzők az 1990-es évek végére, a 2000-es évek elejére viszonylag kedvezően ítélték meg a thai polgári szabadságjogok helyzetét, és az országot lényegében működő demokráciának tekintették.

Thaksin Shinawatra baloldali ideológiai beállítottságú Thai Rak Thai pártjának szabályos keretek között lezajlott választási győzelme 2001-ben tökéletesen beleillett ebbe a demokratikus fejlődésről alkotott amerikai képbe. Az új kormány ráadásul nem kérdőjelezte meg a Washington–Bangkok viszony alapjait, a szövetség zavartalan fennmaradását ígérve.

Komoly kritikákat nem is ez váltott ki, hanem a thai közélet minőségének romlása. A 2004-től kibontakozott drogellenes kampány súlyos emberi jogsértései már az amerikaiak szemében is erodálták Thaiföld addigi eredményeit a demokratikus fejlődés tekintetében. Az amerikai bázisú jogvédő szervezetek is szóvá tették azokat az összesen több 100 ember életébe került fegyveres atrocitásokat, amelyeket elvileg a drogttermelők és -terjesztők elleni rendőri fellépés keretében követtek el. 2006-ra ennek már jól látható hatásai voltak Thaiföld nyugati megítélésében. A Freedom House értékelése szerint az ország arra az évre csúszott le az 1992-től kibontakozott demokratikus reformok következtében elért „szabad” kategóriából a „részben szabad” kategóriába, és ettől kezdve 2018-ig nem is sikerült feljebb lépnie.¹² Ennek hatásait azonban nem érdemes túlbecsülnünk a két ország kapcsolatainak legfontosabb területeire nézve.

Különösen a védelmi kooperáció folytatásához kapcsolódott erős kölcsönös érdek, és csak kis mértékben tudta megakasztani a 2006. évi katonai államcsíny, amely Shinawatra elmozdítását eredményezte. Az USA – amely maga is populista, ám demokratikusan megválasztott vezetőnek tartotta Shinawatrárt – ekkor a katonai és fejlesztési együttműködés forrásait vágta meg, de arra ügyelt, hogy ez ne jelentsen komoly csapást a délkelet-ázsiai ország számára. A motivációk erősen stratégiai természetűek voltak. Az amerikai fél attól tartott, hogy a kapcsolatok megromlásával elveszti hozzáférést a thai katonai létesítményekhez (például az U-Tapao haditengerészeti légibázishoz), amelyek a megváltozott kelet-ázsiai helyzetben újra felértékelődtek számára.¹³ Thaiföld a posztbipoláris korszak első két évtizedében is (lényegében napjainkig) alapvető fontosságú amerikai pozíciót jelentett az ázsiai csendes-óceáni térségben. Területén 2018-ban is több mint 50 amerikai állami szervezet van jelen, amelyek regionális működésüket is innen szervezik meg.¹⁴ Mindez természetesen kijelölte a washingtoniak neheztelő gesztusainak természetes határait is. Ezen határok átlépése már csak azért sem tűnt célszerűnek, mert az Egyesült Államok hatalmi politikáját a 2000-es évektől már egyértelműen új stratégiai kihívások terhelték a térségben. Nem meglepő, hogy a Thaiföld-politikát korunkban ismét a nagyhatalmi versengés, esetünkben a Kínai Népköztársaság kihívása határozza meg.

Thai–amerikai kapcsolatok a 2010-es években

Gazdasági kapcsolatok

Köszönhetően a hidegháborús évtizedekben indult gyors fejlődésnek, Thaiföld napjainkra Délkelet-Ázsia második legnagyobb gazdaságát tudhatja magáénak, az egy főre jutó GDP tekintetében pedig csak Szingapúr, Brunei és Malajzia előzik meg a térségben. Fejlett infrastruktúrája, nyitott gazdaságpolitikája általában jó értékelést kap az amerikai befektetési és kereskedelmi partnerektől. Az első thai–amerikai gazdasági és technikai együttműködési megállapodást még 1950-ben írták alá, ez főként az infrastruktúra és a humán ellátórendszer

¹² *Thailand* (2006). Freedom House. Forrás: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/thailand> (A letöltés ideje: 2017. 06. 21.)

¹³ CHANLETT-AVERY, Emma – DOLVEN, Ben – MACKAY, Wil (2015): *Thailand: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32593.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 15.)

¹⁴ CHANLETT-AVERY – DOLVEN – MACKAY 2015, 1.

fejlesztésére irányuló beruházásokat segítette elő. Az 1960-as thai átfogó gazdaságfejlesztési terv tartalmilag jól megfeleltethető volt az amerikai érdekeknek.¹⁵ Thaiföldön ettől kezdve 5 éves időtartamra előirányzott nemzeti fejlesztési terveket állítanak össze, amelynek gyakorlata mind a mai napig fennáll. Jelenleg – 2017-től – a 12. nemzeti gazdasági és szociális fejlesztési terv hatályos.¹⁶ Az 5 éves tervekből megismerhetők a bangkoki kormány fejlesztési prioritásai, ami lehetővé teszi a befektetőkkel való együttműködést is. A külföldi működőtőke meghatározó szerepet játszott az újonnan iparosodó Thaiföld jelentős gazdasági haladásában, amely az 1970-es, 1980-as évektől már kézzelfogható eredményekkel járt. Mint már érintettük, sok tekintetben azonban nem is az USA, hanem Japán jelentette a legfontosabb partnert, és ez a posztbipoláris korszakra is fennmaradt. Multinacionális vállalatai napjainkig meghatározó technológiaforrásoknak és foglalkoztatóknak számítanak az országban. Thaiföldön még 2015-ben is Japán volt a külső befektetések legnagyobb forrása, az összes befektetés értékének mintegy 35%-át képviselve. Az Egyesült Államok 8%-kal ekkor a képzeletbeli dobogó harmadik helyére fért fel.¹⁷ Japán közvetlen beruházásainak összértéke 2016-ban már 80 milliárd bahtot tett ki, Kína ugyanakkor e tekintetben is a második számú partner. 2016-ban 54 milliárd baht volt beruházásainak összértéke.¹⁸

Az üzleti célú ügyleteken túl azonban Washington pénzügyi támogatásokkal is segíti délkelet-ázsiai partnerének fejlődését. A 2010-es évtized során évente mintegy 10 millió dollár értékű külső támogatást nyújtott Thaiföldnek. Ebből a 2014. évi katonai hatalomátvételre reagálva felfüggesztett mintegy 4,7 millió dollárnyi támogatást.¹⁹ Mindez azonban főként a katonai szférát érintette.

Többéves átlagban az USA Thaiföld harmadik legnagyobb kereskedelmi partnerének számít a Kínai Népköztársaság és Japán után. 2016-ban az ország exportjának mintegy 11,4%-át vette fel, összesen nagyjából 24,4 milliárd dollár értékben.²⁰ Ugyanakkor Thaiföld a 25. legnagyobb piaca volt az amerikai termékeknek. A két ország bilaterális kereskedelmének mérlege 1989 után (de azt megelőzően is) minden évben thai aktívumot mutatott.²¹ Az amerikai import értékében mindössze 2001-ben és 2009-ben (a világgazdasági válság eredményeképpen) volt tapasztalható némi visszaesés, de ez 2–3 év alatt rendre kompenzálódott. Érdekesség, hogy a Kínai Népköztársaságba irányuló thai export értéke ugyanakkor 2013 és 2016 között csökkenő tendenciát mutatott, 27,2 milliárd dollárról 23,6 milliárd

¹⁵ HONGLADAROM, Sunthorn (1986): Thai-U.S. Economic Relations. In JACKSON, Karl D. – MUNCKANDI, Wiwat eds.: *United States-Thailand Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 127–140.

¹⁶ *The Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017–2021)* (2017). Bangkok, Office of the National Economic and Social Development Board. Forrás: www.nesdb.go.th/nesdb_en/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=4345 (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

¹⁷ *2015 Investment Climate Statement – Thailand* (2015). U.S. Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs. Forrás: www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2015/241763.htm (A letöltés ideje: 2018. 06. 15.)

¹⁸ HANDLEY, Harry (2017): Thailand in 2017: a Changing Investment Landscape. *ASEAN Briefing*, 2017. 02. 17. Forrás: www.aseanbriefing.com/news/2017/02/17/thailand-2017-changing-investment-landscape.html (A letöltés ideje: 2017. 05. 12.)

¹⁹ *Daily Press Briefing – May 22, 2014* (é. n.). U.S. Department of State. Forrás: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2014/05/226459.htm> (A letöltés ideje: 2018. 04. 01.)

²⁰ WORKMAN, Daniel (2018): *Thailand's Top Trading Partners*. World's Top Exports. Forrás: www.worldstopexports.com/thailands-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 23.)

²¹ *Trade in Goods with Thailand* (é. n.). United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5490.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 13.)

dollárra.²² Ettől függetlenül az ország külkereskedelmi partnereinek rangsorában Kína számít az USA legfőbb versenytársának, és a több éves tapasztalat szerint a bővülés potenciálja sokkal nagyobb Kína, mint az USA esetében. Ennek közvetlen politikai következménye valószínűleg a kínai kapcsolatok hosszú távú felértékelődése és a két szuperhatalom közötti egyensúlyozás gyakorlata lesz majd a thai elit részéről. Míg ugyanis a katonai-biztonsági szükségletek tekintetében az USA megkerülhetetlen lesz, addig kereskedelmi vonatkozásban egyre inkább Kína tűnik a jövő nagy ígérétének. Ez természetesen az amerikai regionális stratégiai építkezés elé is nehezen kezelhető kihívást állít. Márpedig a kereskedelmi kapcsolatok szempontjából a regionális partnerek napjainkban alig rúgnak labdába. Jellemző az ország exportpiacainak rangsorára, hogy az első ASEAN-tagállam (Malajzia) 2017-ben mindössze a 6. helyen tűnt fel. Washingtoni nézőpontból ez nyilván nem a legkedvezőbb tendencia. Az ASEAN önálló politikai identitásának erősödése és nemzetközi akcióképességének fokozódása kívánatos lenne egy olyan térségben, amely felett egyre erősebb a kínai rivális gazdasági befolyása.

Katonai kapcsolatok

Noha a posztbipoláris korszak elején az USA már nem rendelkezett a korábbiakhoz hasonló katonai jelenléttel Thaiföldön, és a katonai diktatúrákkal szemben is kifejezte nyílt nemtetszését, a két fegyveres erő korábban megalapozott szakmai kapcsolatai nem gyengültek. Bár Délkelet-Ázsia jelentősége az USA globálstratégiai elképzeléseiben egy időre halványulni látszott, a kínai kihívás felerősödése ennek – történelmi perspektívából szemlélve – nagyon rövid idő alatt vettet véget, és tett szükségessé egy alapvetően ellentétes előjelű folyamatot.

2003-ban Thaiföld – a Fülöp-szigetekkel együtt – „fő NATO-n kívüli szövetséges” besorolást kapott George W. Bush kormányától. Ezen országok köre 2017-ig nem is bővült tovább a térségben. Ezzel együtt pedig a Bush-kormányzat lehetőséget teremtett korszerű haditechnikai eszközrendszerek eladására a thai fegyveres erők számára. Ennek igen nagy jelentősége volt, mivel a thai haderő páncélos és repülőeszközeinek nagyobb része amerikai eredetű, így az USA megőrizhette vezető szerepét a védelmi képességek fenntartásában. Egyúttal biztosíthatta, hogy továbbra is az ország első számú katonai partnere legyen, akin egész fegyvernemek működése múlhat.

2009–2010 után, amikor a Kínai Népköztársaság kül- és biztonságpolitikájában regionális szinten felerősödött az aktív fellépés gyakorlata, Washington egyszerre nyert ösztönzést és lehetőséget a Délkelet-Ázsiába való erőteljesebb visszatérésre. A helyi kormányokat ugyanis rendkívül aggasztotta, hogy Kína köztudott hatalmi fölényét akár katonai eszközökkel is kész lehet érvényesíteni rovásukra, és ennek kivédésében a térség államai az elvártnál kevésbé tudtak egymás támaszaivá válni. A dél-kínai-tengeri szigetviták, illetve Kína támaszpont-létesítései a térségben kiábrándító tanulságokkal jártak ezen a téren. Az ASEAN-kormányok igen eltérően viszonyultak a kínai politika helyi megnyilvánulásaihoz, és többen ódzkodtak attól, hogy akár csak verbálisan szembehelyezkedjenek Pekinggel. Minthogy az ASEAN konszenzussal hozza határozatait, ez lényegében azt jelenti, hogy a szervezet nem kellően ütőképes szövetség a kínai tengeri expanzió korlátozására.

²² *United States Trade Summary 2018* (é. n.). Forrás: <https://wits.worldbank.org/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)

Thaiföld ebben a társaságban azon államok közé tartozott, amelyek kevésbé aggódtak a kínai hatalmi építkezés közvetlen hatásai miatt. Ebben persze meghatározó szerepet játszott földrajzi érintettségének hiánya, mivel sem szárazföldön nem határos a népköz-társasággal, sem tengeren nem érintett a dél-kínai-tengeri konfliktusban. A 21. század első évtizedére érezhetően alábbhagyott a 20. században annyira jellemző Kína-ellenesség is az országban, és a helyi kínai származású elit elfogadottsága is sokat erősödött. Utóbbiban persze nagy szerepe volt a kínai származású thaiföldi politikusok személyes törekvéseinek is.

2012 novemberében Leon Panetta amerikai és Sukampol Suwannathat thai védelmi miniszterek aláírták a kétoldalú védelmi együttműködés közös jövőképeről szóló nyilatkozatot.²³ Ekkorra már az évtizedek során összesen több 10 ezer thai katonatiszt vett részt amerikai továbbképzésen a nemzetközi katonai oktatási és kiképzési program keretében.²⁴ Mindannak ellenére, hogy a thaiföldieket korántsem fűtötte akkora harci kedv a kínaiakkal szemben, mint a korábbi időszakokban, országuk mégis az egyik állam volt a térségben, amelyhez az Egyesült Államokat védelmi egyezmény kötötte. Ezért Washingtonban az Ázsia felé való stratégiai „újraegyensúlyozás” politikájának meghirdetésével fokozottan számítottak a bangkoki kapcsolataikra is. E várakozásokban nagy kárt okozott a thai belpolitikai élet permanens válsága, amely a demokratikus gyakorlatok ellehetetlenülését hozta, majd 2014 májusára újabb katonai diktatúrába torkollott.²⁵ Ekkorra éppen csak helyreállt a 2006 után visszafogott katonai támogatás mértéke. Az új kormányfő Prayuth Chan-o-cha vezérkari főnök lett, aki egy katonai junta élén felfüggesztette a törvényhozás működését, háttérbe szorította az addig kormányzó baloldali erőket, majd új alkotmányt kezdett összeállítani az ország számára.²⁶

Barack Obama és környezete erős kritikával fogadta a thai katonai elit újabb államszínjét, és ezt a kétoldalú kapcsolatok visszafogásával is kifejezésre juttatta. Elhidegülésük még a korábban érinthetetlennek tűnő katonai kapcsolatokon is nyomot hagyott, az USA visszavett a közös éves hadgyakorlatok egyébként igencsak magas intenzitásából. Ezek a tréningek azonban az USA fegyveres erői számára is fontosak voltak: a kelet-ázsiai őserdei övezetek speciális feltételei között folytatódnak katonai műveletek gyakorlására leginkább itt nyílt számukra rendszeres alkalom. Nem meglepő tehát, hogy a közös gyakorlatok nem szűntek meg teljesen.²⁷ A Cobra Gold többnemzetiségű jellege kitűnő ürügyként szolgált erre.

Jól tükrözte a két ország viszonyát a 2015. évi amerikai nemzetbiztonsági stratégia, amely kimondta a szerződéses kötelezettségek fenntartását a Fülöp-szigetek és Thaiföld

²³ 2012 Joint Vision Statement for the Thai-U.S. Defense Alliance (2012). U.S. Department of Defense. Forrás: <http://archive.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=15685> (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

²⁴ CHANLETT-AVERY – DOLVEN – MACKAY 2015, 7.

²⁵ Bővebben lásd: HÁDA Béla (2014): Thaiföld évtizedes belső válsága a 2014-es krízis tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf. 3. sz. 9–19.

²⁶ Bővebben lásd: HÁDA Béla (2017): Az átmeneti katonai kormányzás és az új alkotmány jellemzői Thaiföldön. *Nemzet és Biztonság*, 10. évf. 4. sz. 63–79.

²⁷ Lásd például: WHITLOCK, Craig (2015): U.S. military to participate in major exercise in Thailand despite coup. *The Washington Post*, 2015. 02. 07. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/us-military-to-participate-in-major-exercise-in-thailand-despite-coup/2015/02/07/cd328d16-ae3b-11e4-abe8-e1ef60ca26de_story.html?utm_term=.11f253390449 (A letöltés ideje: 2018. 02. 15.)

felé, de egyúttal ösztönzést is kilátásba helyezett a demokráciához való mihamarabbi visszatérésre.²⁸

Dacára a markáns politikai üzeneteknek, Obama hivatali ideje alatt Chan-o-cha miniszterelnökként kétszer is járt az USA-ban, egyszer az ENSZ közgyűlésén, egyszer pedig 2015-ben egy délkelet-ázsiai vezetői delegáció tagjaként. Aligha volt váratlan, hogy az amerikai üzenetek a kelet-ázsiai térségben a manapság megszokott választ váltották ki a thai kormányzatból: a stratégiai egyensúlyozás politikájának hangsúlyosabb megjelenését a Kínai Népköztársaság felé tett gesztusok által. Miután a nyugati hatalmak nemtetszésüket fejezték ki az államcsíny miatt, 2014 júniusában thai katonai delegáció érkezett Pekingbe annak érdekében, hogy „áttekintsék a jövőbeni együttműködésre vonatkozó terveiket”.²⁹ Kínai szemmel nézve a thai katonai kormányzás semmilyen akadályt nem jelentett a kapcsolatok mélyítésének útjában, és az ebből fakadó konklúziókat az USA-nak is le kellett vonnia. Sietnie persze nem kellett, hiszen semmi nem utalt arra, hogy Thaiföld nem kér többet az amerikai haditechnikai szállításokból. Mégis hamarabb érkezett az enyhülés, mint ahogy arra számítani lehetett.

A 2016-os amerikai elnökválasztás eredménye Washington és Bangkok viszonya tekintetében is a gyors változás lehetőségét vetette fel. Obama utóda, Donald Trump washingtoni látogatásra hívta meg Prayuth Chan-o-cha tábornokot, aki e gesztust bangkoki invitációval viszonozta.³⁰ Thai kormányfő 2006 óta nem tett hivatalos látogatást a Fehér Házban. Demonstrálandó a viszony javulását, Rex Tillerson külügyminiszter 2017. augusztus 8-án Bangkokba látogatott, és megbeszélést folytatott Chan-o-cha miniszterelnökkel.³¹

Donald Trump kormányzatának 2017 decemberében publikált nemzetbiztonsági stratégiája mindennek következtében – elődjétől eltérően – már a demokratikus normákra vonatkozó megkötés nélkül nevezte fontos szövetségesnek Thaiföldet,³² amivel a szövetségnek egyébiránt új lendületet kell kapnia. Ezzel lényegében igazolta azokat az emberi jogi szervezetek részéről megfogalmazott félelmeket, amelyek szerint a 2017-ben hivatalba lépett amerikai kormányzat a korábbiaknál kevésbé akarja majd nyomás alá helyezni a bangkoki rezsimet, és hajlamos lesz ázsiai stratégiai érdekeinek alárendelve szemet hunyni az antideokratikus intézkedések felett.³³ Ez utóbbi folyamat szorosan illeszkedik a Kínával szemben kiéleződött külpolitikai retorikához. Minthogy az említett nemzetbiztonsági stratégia is Pekinget nevezi meg az elsődleges stratégiai kihívás forrásaként, nem okozott meglepetést az USA pragmatikusabb hozzáállása abban a Délkelet-Ázsiában, ahol a kínai hatalmi emelkedés a legerősebb stratégiai félelmek forrása lett. Utóbbira apellálva persze 2017-ben már nem Thaiföld tűnt a legkönnyebben megnyerhető partnernek, hanem sokkal inkább

²⁸ *National Security Strategy* (2015). National Security Strategy Archive. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

²⁹ LEFEVRE, Amy Sawitta (2014): Thai army delegation visits China amid Western reproach of coup. *Reuters*, 2014. 06. 11. Forrás: www.reuters.com/article/us-thailand-politics-china-idUSKBN0EM0FO20140611 (A letöltés ideje: 2017. 07. 25.)

³⁰ EHRLICH, Richard S. (2017): Trump invitation will help Thailand's authoritarian leader fend off domestic opposition. *The Washington Times*, 2017. 05. 02. Forrás: www.washingtontimes.com/news/2017/may/2/prayuth-chan-ocha-thai-leader-buoyed-by-trump-invi/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 06.)

³¹ *Thailand* (é. n.).

³² *National Security Strategy of the United States of America* (2017). National Security Strategy Archive. 46. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

³³ EHRLICH 2017.

Vietnám – és kisebb mértékben Mianmar. Washington azonban egyre félreérthetlenebbül jelezte szándékát a kínai hatalmi építkezés feltartóztatására, és ennek nyomán Thaiföld is a két hatalom befolyásért való versengésének mozgalmas terepévé válhat.

Zárógondolatok

Mindig voltak – és valószínűleg mindig lesznek is – olyan országok, amelyek Thaiföldnél fontosabb szerepet játszanak Washington ázsiai kapcsolatrendszerében. Alig akad azonban olyan, amellyel a nyugati szuperhatalom ennyire stabil és alapjában véve pozitívként jellemezhető viszonyt ápolt volna. Ez persze köszönhető annak is, hogy Bangkok ambíciói nem terjednek tovább a regionális középhatalmi státusz megtartásánál, és annak is, hogy Thaiföld az elmúlt évtizedek során nem fogalmazott meg az Egyesült Államok érdekeivel ütköző törekvéseket, és gyakran kifejezetten igényelte a nyugati támogatást. Együttműködési hajlandóságának egyetlen – nem is nagy – ára volt, hogy a belpolitikai és társadalmi fejlődésével kapcsolatos egyeztetés nem képezi részét a kooperációnak. Minthogy számottevő vitái nem maradtak a szomszédaival, a napjainkat jellemző ázsiai fejlődési folyamatoknak egyelőre inkább a haszonélvezője.

2018-ra az amerikai–thai szövetség stratégiai ösztönzői Bangkok részéről gyengébbnek tűnnek, mint a korábbi időszakokban. Ezzel ellentétes folyamat figyelhető meg azonban a másik fél esetében. Az USA számára a délkelet-ázsiai térségnek újra nagy jelentősége van a Kínai Népköztársaság hatalmi építkezésének felgyorsulásával. A kibontakozó ázsiai csendes-óceáni stratégiai játszmában Thaiföld közel sem a legfontosabb pozíció, de jelentős gazdasági és katonai kapacitásai miatt nem is elhanyagolható egyik fél számára sem. Ilyen feltételek mellett az amerikai–thaiföldi kapcsolatok közeljövőbeli alakulását leginkább az amerikai biztonságpolitikai és a kínai gazdasági lehetőségek közötti egyensúlyozás határozza majd meg thai részről, kiegészülve az esetleges konfliktusoktól való távolságtartással.

Felhasznált irodalom

2012 *Joint Vision Statement for the Thai-U.S. Defense Alliance* (2012). U.S. Department of Defense.

Forrás: <http://archive.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=15685> (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

2015 *Investment Climate Statement – Thailand* (2015). U.S. Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs. Forrás: www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2015/241763.htm (A letöltés ideje: 2018. 06. 15.)

BALOGH András (2015): *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe*. Budapest, ELTE Eötvös.

CHANLETT-AVERY, Emma – DOLVEN, Ben – MACKEY, Wil (2015): *Thailand: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL32593.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 15.)

Daily Press Briefing – May 22, 2014 (é. n.). U.S. Department of State. Forrás: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2014/05/226459.htm> (A letöltés ideje: 2018. 04. 01.)

- DUNN, Malcolm H. (1997): *The Economic Development of East and Southeast Asia Reconsidered. A Critical Comment on the Current Debate*. 3. Forrás: www.uni-potsdam.de/fileadmin01/projects/intwipo/pub_dunn/1997_Dunn_The_Development_of_East_and_Southeast_Asia_Reconsidered_A_Critical_Comment_on_the_Current_Debate.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- EHRlich, Richard S. (2017): Trump invitation will help Thailand's authoritarian leader fend off domestic opposition. *The Washington Times*, 2017. 05. 02. Forrás: www.washingtontimes.com/news/2017/may/2/prayuth-chan-ocha-thai-leader-buoyed-by-trump-invi/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 06.)
- HÁDA Béla (2014): Thaiföld évtizedes belső válsága a 2014-es krízis tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf. 3. sz. 9–19.
- HÁDA Béla (2017): Az átmeneti katonai kormányzás és az új alkotmány jellemzői Thaiföldön. *Nemzet és Biztonság*, 10. évf. 4. sz. 63–79.
- HANDLEY, Harry (2017): Thailand in 2017: a Changing Investment Landscape. *ASEAN Briefing*, 2017. 02. 17. Forrás: www.aseanbriefing.com/news/2017/02/17/thailand-2017-changing-investment-landscape.html (A letöltés ideje: 2017. 05. 12.)
- HONGLADAROM, Sunthorn (1986): Thai-U.S. Economic Relations. In JACKSON, Karl D. – MUNGKANDI, Wiwat eds.: *United States-Thailand Relations*. Berkeley, Institute of East Asian Studies, University of California. 127–140.
- KISLENKO, Arne (2004): A Not So Silent Partner: Thailand's Role in Covert Operations, Counter-Insurgency, and the Wars in Indochina. *The Journal of Conflict Studies*, Vol. 24, No. 1. Forrás: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/jcs/article/view/292/465> (A letöltés ideje: 2017. 06. 12.)
- LEFEVRE, Amy Sawitta (2014): Thai army delegation visits China amid Western reproach of coup. *Reuters*, 2014. 06. 11. Forrás: www.reuters.com/article/us-thailand-politics-china-idUSKBN0EM0FO20140611 (A letöltés ideje: 2017. 07. 25.)
- LING, Huping – AUSTIN, Alan W. eds. (2015): *Asian American History and Culture. An Encyclopedia. I–II*. London – New York, Routledge.
- MUSCAT, Robert J. (1990): *Thailand and the United States: Development, Security and Foreign Aid*. New York, Columbia University Press.
- National Security Strategy* (2015). National Security Strategy Archive. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- National Security Strategy of the United States of America* (2017). National Security Strategy Archive. 46. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 12.)
- NORLAND PHAIRACH, Patricia – Thungtong, Singhu – Limsriwong, Wipawan – O'siri eds. (2009): *The Eagle and the Elephant. Thai-American Relations Since 1833*. Washington D. C., Royal Thai Embassy.
- Thailand* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/thailand> (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)
- Thailand* (2006). Freedom House. Forrás: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/thailand> (A letöltés ideje: 2017. 06. 21.)
- The Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017–2021)* (2017). Bangkok, Office of the National Economic and Social Development Board. Forrás: www.nesdb.go.th/nesdb_en/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=4345 (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

- Trade in Goods with Thailand* (é. n.). United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5490.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 13.)
- UNGPAKORN, Giles Ji (2015): Thailand and the American War in Vietnam. *Uglytruth-Thailand*, 2015. 04. 26. Forrás: <https://uglytruththailand.wordpress.com/2015/04/26/thailand-and-the-american-war-in-vietnam/> (A letöltés ideje: 2017. 06. 12.)
- United States Trade Summary 2018* (é. n.). Forrás: <https://wits.worldbank.org/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- WHITLOCK, Craig (2015): U.S. military to participate in major exercise in Thailand despite coup. *The Washington Post*, 2015. 02. 07. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/us-military-to-participate-in-major-exercise-in-thailand-despite-coup/2015/02/07/cd328d16-ae3b-11e4-abe8-e1ef60ca26de_story.html?utm_term=.11f253390449 (A letöltés ideje: 2018. 02. 15.)
- WORKMAN, Daniel (2018): *Thailand's Top Trading Partners*. World's Top Exports. Forrás: www.worldstopexports.com/thailands-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 23.)

Kemény János

Az Egyesült Államok és Vietnám kapcsolatai 1945-től napjainkig

Bevezetés

Az Egyesült Államok és Vietnám kapcsolata a hidegháború sajátos viszonyrendszerében formálódott, ami azt jelentette, hogy az előbbi a regionális érdekei szerint járt el, és a „kommunista befolyás” terjedését kívánta megállítani. Ennek fényében a két állam kapcsolatát előbb a távolságtartás jellemezte, később a fegyveres összetűzés formálta, amelyben csak a hidegháború vége hozott változást.

Washington délkelet-ázsiai hidegháborús szerepvállalásának sarkalatos pontja lett a Vietnámi Köztársaság támogatása, mivel a térség elvesztésétől félt a Kínai Népköztársaság és a szövetségeseként számontartott Vietnámi Demokratikus Köztársaság (azaz Észak-Vietnám) agresszív lépései miatt. Ahogyan Robert McNamara védelmi miniszter fogalmazott: „[e]gy független, nem kommunista Dél-Vietnám létrehozására törekszünk. [...] Dél-Vietnám Ha nem érjük el ezt a célt Dél-Vietnámban, majdnem a teljes Délkelet-Ázsia valószínűleg kommunista dominancia alá fog kerülni, [...] alkalmazkodik a kommunizmushoz, eltávolítva az Egyesült Államok és az antikommunizmus befolyását (Burma), vagy olyan erők befolyása alá kerül, amelyek nem kifejezetten kommunisták, de valószínűleg ilyenné válnak (Indonézia, Malajzia).”¹ Ez a regionális fókusz az Egyesült Államok részéről a későbbiekben is tapasztalható volt.

A katonai események alakulása nyomán megindult a kapcsolatkeresés a két fél között, amit kezdetben számos sikertelen közvetítési kísérlet jellemezett. A párizsi tárgyalások megindulása – 1968-ban – jelentette az első alkalmat, amikor a két fél a háború lezárását illetően közvetlenül tárgyalt. Jól mutatja a politikai problémák mértékét, hogy megállapodásra csak 1973 januárjában került sor, és ez is csak egy tűzszünetet, valamint az amerikaiak számára elfogadható feltételekkel való kivonulást eredményezett, a háború maga még több mint két évig folytatódott. A két ország kapcsolata a háború után sokáig fagyos volt, csak az 1990-es évek hoztak változást.

A konfliktus, amelyből az Egyesült Államok vesztesként került ki, a mai napig alapvető befolyást gyakorol a mindenkori politikai döntéshozókra. Lewis Sorley *A Better War: The Unexamined Victories and Final Tragedy of America's Last Years in Vietnam*² és Gordon

¹ McNAMARA, Robert (1964): *Memorandum From the Secretary of Defense (McNamara) to the President (March 16, 1964.)*. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v01/d84> (A letöltés ideje: 2017. 02. 26.)

² SORLEY, Lewis (2007): *A Better War: The Unexamined Victories and Final Tragedy of America's Last Years in Vietnam*. Boston, Mariner Books.

M. Goldstein *Lessons in Disaster: McGeorge Bundy and the Path to War in Vietnam*³ című művei a mai napig nagy hatással vannak az amerikai külpolitikai gondolkodásra. A konfliktus öröksége azonban távolról sem egyértelmű. Az utóbbi években megjelent egy revisionista iskola a történetírásban, amely komoly támadást intézett a vietnámi háború eddigi történetírói narratívája ellen. Ezt mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az említett Goldstein munkáját az afganisztáni háború idején mint óvatosságra intő művet idéztek az amerikai politikai vezetés köreiben,⁴ Sorley könyve pedig a katonai vezetésben lett népszerű.⁵

Az alábbi tanulmány célja, hogy feltárja a fentebb felvázolt kapcsolatok fejlődését és a két fél között zajlott konfliktus örökségét.

Megjegyzés a forrásokhoz

Az elérhető források kapcsán szükséges leszögezni, hogy a vietnámi háború hatalmas szakirodalma ellenére komoly hiányosságok vannak az egyes témák feldolgozottságában. A háborúban részt vevő felek eltérő módon viszonyulnak a nyilvánossághoz. Rendelkezésre álló forrásaink zöme az amerikai beavatkozással kapcsolatos. Ugyanakkor a Vietnámi Demokratikus Köztársaság (VDK) és a Dél-vietnámi Ideiglenes Forradalmi Kormány (DIFK) forrásaira támaszkodó művek száma minimális. Ugyancsak nagyon kevés forrás érhető el a VDK-t és a DIFK-et támogató keleti blokk politikájával kapcsolatban. A másik terület, ahol a források terén jelentős hiánnyal találkozunk a kutató, a Vietnámi Köztársaság (VK), vagyis Dél-Vietnám belső történéseinek alakulása.

Elmondható mindennek fényében, hogy mind a vietnámi háborút, mind az Egyesült Államok, illetve a VDK és a VK kapcsolatait illetően többnyire csak nyugati forrásokra lehet támaszkodni, ami minden bizonnyal valamilyen mértékben torzítja a pontos képet a felek között lezajlott diplomáciai és egyéb folyamatokról. A szerző ezzel együtt az elérhető források alapján igyekszik a lehetőségekhez képest megbízható képet adni erről a bonyolult kapcsolatrendszerrel.

A vietnámi kommunista mozgalom kialakulása és a második világháború (1920–1945)

Francia Indokínában az 1920-as években jelent meg a kommunizmus ideológiája, ami az Indokínai Kommunista Párt (IKP) létrejöttében csúcspontot ért el 1930-ban. A kommunisták indokínai helyzetét jól tükrözte, hogy a párt alapító ülésének álcázására szolgáló találkozót Hongkongban tartották, mivel Indokína területén egy ilyen manőver felettébb

³ GOLDSTEIN, Gordon M. (2008): *Lessons in Disaster: McGeorge Bundy and the Path to War in Vietnam*. New York, Times Books.

⁴ STEPHANOPOULOS, George (2009): The Must-Read Book for Obama's War Team. *ABC News*, 2009. 09. 22. Forrás: <http://blogs.abcnnews.com/george/2009/09/the-mustread-book-for-obamas-war-team.html> (A letöltés ideje: 2018. 09. 22.)

⁵ PACKER, George (2009): What Obama and the Generals are Reading. *The New Yorker*, 2009. 10. 08. Forrás: www.newyorker.com/news/interesting-times/what-obama-and-the-generals-are-reading (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)

veszélyes lett volna. Az elfogadott alapító dokumentum annyiban különbözött más hasonló dokumentumoktól, hogy ebben szociális és nacionalista elemek is voltak. Az elfogadott 10 pontban szerepelt a „francia imperializmus és a vietnámi feudális és reakciós burzsoázia megdöntése” és „Indokína teljes függetlenségének elérése”.⁶

Az új pártnak hamarosan lehetősége nyílt az elmélet egyes részeinek gyakorlatba való átültetésére, mivel 1930-ban parasztlázongások és munkássztrájkok alakultak ki két tartományban is. A francia gyarmati hatóságok ezeken rövid időn belül úrrá lettek, a párt vezetésének nagy része pedig francia börtönökbe került. Az 1930-as években a kommunista mozgalmat üldözték, csak a második világháború kitörése hozta meg a lehetőséget a párt újjászervezésére. 1941-ben így került sor a Vietnámi Függetlenség Liga – vietnámi rövidítéssel a Viet Minh – létrehozására. Mivel az a vélemény alakult ki, hogy a gyarmati területek függetlenítése és egyesítése nélkül a forradalom megvalósítása nem lehetséges, a pártban a nacionalista célok megvalósítását helyezték előtérbe.⁷ A Viet Minh vezetője Ho Si Minh lett, aki az elsők között csatlakozott a kommunista eszmékhez, és aktívan részt vett az Indokínai Kommunista Párt megalakításában és tevékenységében.

Németország ideiglenes tértnyerése és Franciaország kapitulációja Európában a francia gyarmati uralom meggyengüléséhez vezetett. Indokína nem sokkal később japán megszállás alá került, de a francia hatóságokat 1945 márciusáig formálisan helyükön hagyták a japánok. Szövetséges oldalról nézve Indokína térsége nem jelentett kiemelt célt, a Fülöp-szigetek, illetve Burma sokkal fontosabb volt az amerikai és brit erőknek, Franciaország pedig ekkor nem volt abban a helyzetben, hogy megpróbálja a gyarmatát visszaszerezni.

Amerikai oldalról történt egy minimális kísérlet az indokínai harci cselekmények befolyásolására. 1945 áprilisában az amerikai OSS (Office of Strategic Services, Stratégiai Szolgálatok Hivatala), a CIA elődszervezete, egy különleges műveleti csoportot dobott le Indokínában, de ennek a heves japán katonai ellentevékenység miatt vissza kellett vonulnia kínai nacionalista területre. 1945 júliusában egy másik különleges műveleti csoport kapcsolatba lépett a Viet Minh-nel, és segítséget nyújtott a kiképzésben.⁸ Ez a támogatás azonban már későn érkezett ahhoz, hogy érdemben segítse a szervezet Japán elleni harcát.

Ho Si Minh azonban azt remélte a kialakuló amerikai kapcsolatoktól, hogy segítségére lesznek a háború utáni rendezésben a franciákkal szemben. Ennek az 1945. szeptember 2-i függetlenségi deklarációjában – amelyet az amerikai függetlenségi nyilatkozat idézésével kezdett, és amellyel lényegében létrejött a Vietnámi Demokratikus Köztársaság – hangot is adott:

„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, és ezek közé a jogok közé tartozik a jog az Élethez és a Szabadsághoz, valamint a jog a Boldogságra való törekvésre.”⁹ Ez a halhatatlan kijelentés jelent meg az Amerikai Egyesült Államok függetlenségi nyilatkozatában 1776-ban. Szélesebb értelemben azt

⁶ YOUNG, Marilyn B. (1991): *The Vietnam Wars 1945–1990*. New York, Harper Perennial. 3–4.

⁷ YOUNG 1991, 4–10.

⁸ LIPTAK, Eugene (2009): *Office of Strategic Services 1942–45: The World War II Origins of the CIA*. Oxford, Osprey Publishing. 41–42.

⁹ A Függetlenségi Nyilatkozat idézéséhez Vecseklyó József *Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata* (Rózsavölgyi és Társa, Budapest) című fordítását használtuk fel. Forrás: <http://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (A letöltés ideje: 2018. 02. 15.)

jelenti: minden nép a Földön egyenlő születésétől fogva, minden népnek joga van boldogan és szabadon élni.”¹⁰

A beszéde végén megjegyezte:

„Meg vagyunk róla győződve, hogy a Szövetségesek, akik a teheráni és San Franciscó-i konferenciákon megerősítették a nemzetek közötti egyenlőség elvét, nem hagyhatják figyelmen kívül a vietnámi nép jogát a függetlenségre.”¹¹

Az Egyesült Államok felé való szimbolikus nyitási kísérletet azonban nem övezte siker. Az amerikai fél Indokínával kapcsolatos, 1945 utáni politikáját nagymértékben meghatározta az európai szövetségesekhez való viszonya. Nagy-Britannia a franciák ügyének tekintette az Indokínában történeteket, és aktívan támogatta a franciákat, akik pedig belügyökként kezelték az ottani eseményeket. Az Egyesült Államoknak szüksége volt a két legnagyobb európai szövetségese támogatására – Európában és a világ más pontjain is – a szovjetekkel szembeni együttműködés miatt.¹² Egy további oka is volt a konfliktustól való távolmaradásra: az Egyesült Államok vezetésében komoly fenntartásokat okozott a Ho Si Minh vezette mozgalom kommunista háttere.

Az amerikai szerepvállalás alakításában nagy szerepet játszott a katonai vezetés. Még a potsdami konferencia alatt megszületett a döntés, hogy Dél-Vietnám területén a japán erők a briteknek fogják megadni magukat.¹³ A britek, akiknek a feladata volt a japán fegyverletétel ellenőrzése a 16. szélességi foktól délre, aktívan részt vettek a francia erők felfegyverzésében, és segítséget nyújtottak a Viet Minh Saigontól való kiveréséhez.¹⁴ Az amerikai álláspont semleges volt: nem kérdőjelezte meg a franciák jogát a visszatéréshez, de nem is kívánt semmilyen támogatást nyújtani annak megvalósításához.

Kapcsolatok a franciák visszatérésétől az indokínai háború végéig (1945–1954)

Ahogy Bernard Fall is rámutatott, a Viet Minh vezetése tudatosan készült a franciák elleni háborúra a japánok távozása előtti és utáni időszakban. Átgondolt stratégia volt a Viet Minh részéről a japán katonaság lefegyverzése és a nacionalista ellenzék meggyengítése. A kínai nacionalista erők, amelyek Észak-Vietnám területére érkeztek, nem gátolták a Viet Minh szervezetének kiterjesztését. Így a visszatérő francia csapatok, amelyek Észak-Vietnámba csak 1946-ban érkeztek meg, már egy szervezett erővel találták szembe magukat.¹⁵

A francia vezetés kezdetben tárgyalásos úton próbálta a francia felügyeletet kiterjeszteni Indokína egész területére, beleértve a VDK-t is. 1946 végére azonban a tárgyalásos

¹⁰ MINH, Ho Chi (1977): *Selected Writings (1920–1969)*. Foreign Languages Publishing House. 53.

¹¹ MINH 1977, 56.

¹² *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (I Vol.)* (é. n.). Pentagon Papers Part I. National Archives. A-3–A-4. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-I.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 02. 21.)

¹³ *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (I Vol.)* (é. n.). A-22.

¹⁴ YOUNG, 1991, 11–12.

¹⁵ FALL, Bernard B. (1994): *Street Without Joy. The French Debacle in Indochina*. Harrisburg, Stackpole Books. 25–27.

megoldás lehetősége elveszett, mivel a felek képtelenek voltak közös nevezőre jutni, és a megállapodás hiánya több helyen fegyveres összecsapásokba torkollott.

A franciák több lépést tettek az amerikai támogatás megnyeréséért. Létrehozták a Francia Uniót, amelynek keretében elismerték előbb Vietnám, később a többi délkelet-ázsiai francia terület állami különállását, ami azonban nem jelentett tényleges függetlenséget.

Az Egyesült Államok vezetése számára sajátos helyzet állt elő. Egyértelmű volt Ho Si Minh törekvése, hogy a kialakuló háborút nemzetközi szereplők bevonásával enyhítse, és a saját javára fordítsa. Számos kapcsolatfelvételi kísérlete volt az Egyesült Államok, az ENSZ, Kína, a Szovjetunió és az Egyesült Királyság felé. Több levélben kért támogatást az USA-tól, hogy lépjen fel a franciák ellen. Ezekre azonban nem kapott választ.¹⁶ Az amerikai külügyminisztérium, bár tisztában volt Ho Si Minh kommunista hátterével, nem volt meggyőződve arról, hogy az általa vezetett kormányzat szovjet befolyás alatt áll, így nem értékelte veszélyesnek a régió stabilitására. Az amerikai véleményt Ho Si Minh nacionalista és a legkevésbé sem USA-ellenes retorikája tolta ebbe az irányba.¹⁷

A Szovjetunió világháborús győzelem utáni fellépése Európában megerősítette az Egyesült Államok vezetését abban, hogy szüksége van az európai szövetségesei támogatására. Ennek jegyében vetette fel a franciáknak, hogy hajlandó támogatni egy önálló vietnámi kormányt.¹⁸ A franciák az amerikai kérésnek megfelelően 1950. február 2-án ratifikálták a vietnámi függetlenséget, és Bao Dai császár előtérbe állításával próbálták eleget tenni az elvárásuknak.¹⁹ Ténylegesen nem akarták kiengedni a kezükből a politikai kontrollt, de szükségük volt Washington segítségére, mivel a háború nagy terhet rótt az egyébként is rossz gazdasági helyzetben lévő országra.

A franciáknak nyújtandó támogatásra vonatkozó amerikai álláspontban gyökeres változást hozott az 1949-es kínai kommunista győzelem, amit az Egyesült Államokban nagy meglepetéssel fogadtak, annak ellenére, hogy számos jel mutatott ebbe az irányba. Ez egyúttal a VDK katonai helyzetében is változást jelentett: határos lett a Kínai Népköztársasággal (KNK), és Mao Ce-tung katonailag is hajlandó volt támogatni Ho Si Minh harcát a franciák ellen.²⁰ A tény, hogy a KNK és a Szovjetunió rövid időn belül a VDK vezetését ismerte el egyetlen törvényes vietnámi kormányként, megerősítette az Egyesült Államokat a franciák támogatásának szükségességéről.

A KNK VDK-nak nyújtott segítsége Mark Moyar szerint már 1950-ben jelentős méreteket öltött. Adatai szerint 1950 első 9 hónapjában a Viet Minh számára 14 ezer karabélyt, 1700 géppuskát és hátrasiklás nélküli löveget, 60 löveget, 300 páncéltörő fegyvert és további eszközöket adtak át.²¹ Bernard Fall kiemeli, hogy emellett a kínaiak a magasabb Viet Minh-egységek kiképzését kínai területen hajtották végre Ching-Shi és Nanning

¹⁶ *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (1 Vol.)* (é. n.). A-28–A-29.

¹⁷ *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (1 Vol.)* (é. n.). A-6.

¹⁸ *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (1 Vol.)* (é. n.). A-5.

¹⁹ *Vietnam and the U.S., 1940–1950 (1 Vol.)* (é. n.). A-60.

²⁰ YOUNG 1991, 30.

²¹ MOYAR, Mark (2006): *Triumph Forsaken. The Vietnam War 1954–1965*. Cambridge, Cambridge University Press. 22.

közeliében,²² és szakembereket küldtek Vietnámba a komoly szakértelmet igénylő fegyverek működtetéséhez. A koreai háború végével a Viet Minh számára nyújtott segítség mind minőségében, mind mennyiségében érezhetően emelkedett. Moyar szerint 1954-re 4000 tonna ellátmányt küldtek a Viet Minh számára.²³

1950 februárjában a franciák közvetlen segílyt kértek az indokínai térség támogatására. 1950. február 27-én megszületett az amerikai Nemzetbiztonsági Tanács 64-es számú jelentése – az *Egyesült Államok Indokínára vonatkozó álláspontjáról* címmel – arról, hogy a „kommunista agresszió fenyegetése Indokína ellen csak egy fázisa a várt kommunista terveknek Délkelet-Ázsia elfoglalására”.²⁴ A dokumentum leszögezi, hogy Ho Si Minh magához ragadta a nacionalista mozgalom vezetését, de ténylegesen kommunista, aki külföldi támogatást kap. Kimondja Vietnám, Laosz és Kambodzsa önállóvá válását, valamint az Egyesült Államok általi elismerésüket, és felhívja a figyelmet a kommunista veszélyre, amely fenyegeti őket, mivel sem megfelelő katonai erővel, sem belső politikai stabilitással nem rendelkeznek. A dokumentum konklúziója, hogy „az Egyesült Államok biztonsági érdekei számára fontos, hogy minden praktikus lépést megtegyen a délkelet-ázsiai kommunista expanzió megakadályozására”.²⁵ Kiemeli Thaiföld és Burma sebezhetőségét, és utasítja a védelmi és a külügyminisztériumot, hogy dolgozzák ki az amerikai érdekeket védő intézkedéseket Indokína tekintetében.

A fenti dokumentumtól függetlenül, 1950 februárjában az Egyesült Államok felderítőket küldött (egyebek között) Indokínába, hogy felmérje a francia fél igényeit. Az amerikaiak a „létfonosságú szolgáltatások technikai és anyagi támogatását” és a „gazdasági és fejlesztési rehabilitációt” tartották hangsúlyosnak. 1950. május 1-jén Truman elnök 10 millió dolláros katonai segílyt hagyott jóvá, ugyanebben a hónapban az Egyesült Államok jelezte szándékát egy gazdasági segílyező misszió létrehozására Vietnám területén.²⁶ Az amerikai elhatározást erősítette a koreai háború kitörése, és hogy a francia törekvések Indokínában már egyértelműen a kínai elszigetelési törekvések részének tűntek a washingtoni döntéshozók szemében. Így a kezdeti szerény amerikai támogatás az 1954-es pénzügyi évre elérte a 1,063 milliárd dollárt, ez – amerikai források szerint – az indokínai francia katonai költségek körülbelül 78%-át tette ki.²⁷

A Vietnámmal fenntartott kapcsolatok nem voltak problémamentesek az Egyesült Államok számára. Mivel a függetlenség, amit a délkelet-ázsiai ország a Francia Unión belül kapott, távolról sem jelentett igazi és teljes önállóságot, az Egyesült Államoknak egyeztetnie kellett a franciákkal és a vietnámiakkal is, ami bonyolította a támogatás folyamatát. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a Vietnám területén harcoló erők francia parancsnokság

²² FALL, Bernard B. (2002): *Hell in a Very Small Place. The Siege of Dien Bien Phu*. Cambridge, Da Capo Press. ix.

²³ MOYAR 2006, 26.

²⁴ *Report by the National Security Council on the Position of the United States with Respect to Indochina (27 February 1950)* (é. n.). Forrás: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/doc1.htm (A letöltés ideje: 2017. 05. 10.)

²⁵ *Report by the National Security Council on the Position of the United States with Respect to Indochina (27 February 1950)* (é. n.).

²⁶ *U.S. Involvement in the Franco-Viet Minh War 1950–1954. (1 Vol.)* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part II. A-17–A-18. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-II.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 02. 22.)

²⁷ *U.S. Involvement in the Franco-Viet Minh War 1950–1954. (1 Vol.)* (é. n.). A-36.

alatt álltak, így a katonai segélyeket csak a franciák tevékeny közreműködésével lehetett célba juttatni.²⁸ Problémaforrás volt az is, hogy az Egyesült Államok a tényleges önállóság megadását preferálta a gyarmati sorban lévő államoknak, ez azonban a franciák nemtettségét váltotta ki, emiatt egyes pénzügyi segélyek megadását ilyen feltétel elfogadásához kötötték.²⁹ A franciák mindenestre igyekeztek minimalizálni az amerikai beleszólást a vietnámi ügyekbe, mivel azt végső soron saját belügyüknek tekintették.

Az Indokína kérdésével foglalkozó utolsó, a Nemzetbiztonsági Tanács által készített dokumentum az NSC 5405 számú – az *Egyesült Államok céljai és lehetséges fellépése Délkelet-Ázsiára vonatkozóan* címmel – volt, amelyet 1954 januárjában véglegesítettek. Ez továbbfűzte a korábbi amerikai gondolatmenetet Délkelet-Ázsia kérdésében. Megerősítette az NSC 177-ben foglaltakat, amely a konfliktust „a kommunista és nem kommunista világok egymással a csatatéren való szembenézéseként”³⁰ értékelte, amelynek negatív kimenetele komoly hatással lesz Európára, Ázsiára és a Közel-Keletre. Leszögezi, hogy Délkelet-Ázsia elvesztésével fontos erőforrások kerülnek a kommunista blokk irányítása alá, és súlyos nyomás helyeződne más szövetségesekre, például Japánra. A kínai agresszió elrettentésére a brit és francia szövetségesekkel összhangban való fellépést szorgalmaz. Célként határozza meg, hogy „meg kell akadályozni, hogy Délkelet-Ázsia kommunista pályára kerüljön; meg kell őket győzni, hogy érdekükben áll a nagyobb arányú együttműködés és kapcsolatépítés a szabad világ többi részével, és segíteni kell őket stabil, szabad kormányok kialakításában, amelyek hajlandók és képesek ellenállni a kommunizmus belső és külső támadásainak, és képesek a szabad világ megerősítéséhez hozzájárulni”.³¹

Megfogalmazza annak szükségességét, hogy a vietnámi erők kiképzését és felszerelését a franciáktól függetlenül is meg kell kezdeni, de a háborúval járó felelősséget továbbra is a francia fél viseli, amelyet meg kell erősíteni tehervállalása fontosságában. Egyúttal a gyarmati államoknak adandó nagyobb önállóság biztosítására ösztönzi Párizst.

Az NSC 5405 már egyértelműen abban a tudatban íródott, hogy a katonai helyzet nem kedvező. A franciák a háború során sosem rendelkeztek elegendő erővel ahhoz, hogy az ország egész területét megpróbálhassák ellenőrzésük alá vonni, és 1950 után a KNK által nyújtott támogatás miatt kevés siker mellett jelentős kudarccal voltak kénytelenek szembenézni. A francia katonai vezetés ezért egy látványos sikert akart felmutatni, amelynek helyszínéül a Dien Bien Phu-i völgyet szemelték ki. Na-San ostroma során volt arra példa, hogy egy francia légi hídő fél évig kitartson a Viet Minh erői ellen, mielőtt evakuálták, bár ezt a megoldást a kényszer szülte.³² Dien Bien Phu esetében tudatosan építettek erre a példára, azonban alapvető tévedések történtek a művelet tervezése és végrehajtása során, amelynek eredménye az lett, hogy a Dien Bien Phuban létesített francia légi hídőft a Viet Minh hatalmas veszteségek árán megsemmisítette, amivel sikerült végleg megtörni a francia politikai akaratot a háború folytatására.

Az amerikai vezetésben voltak hangadói a beavatkozásnak a franciák megsegítésére. Arthur W. Radford admirális, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke légi-

²⁸ *U.S. Involvement in the Franco-Viet Minh War 1950–1954. (1 Vol.)* (é. n.). A-18.

²⁹ *U.S. Involvement in the Franco-Viet Minh War 1950–1954. (1 Vol.)* (é. n.). A-37.

³⁰ *United States Objectives and Courses of Action With Respect to Southeast Asia* (é. n.). Forrás: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/doc20.htm (A letöltés ideje: 2017. 02. 22.)

³¹ *United States Objectives and Courses of Action With Respect to Southeast Asia* (é. n.).

³² FALL 2002, 24–25.

támadást szorgalmazott az ostromló Viet Minh erői ellen. John Foster Dulles külügyminiszter támogatta az álláspontját. Matthew Ridgway tábornok, a hadsereg vezérkari főnöke, elvégeztette a lehetséges beavatkozáshoz szükséges költségek és erők felmérését, és arra jutott, hogy egy ilyen konfliktus túl nagy terhet jelentene az Egyesült Államoknak (körülbelül 500 000–1 000 000 főt és hatalmas anyagi ráfordítást). Érvelése megértésre talált Eisenhower elnöknél, aki maga is szkeptikus volt a lehetséges beavatkozás költségeit és következményeit illetően.³³

Az Egyesült Államok a kritikus időszakban a francia kérések ellenére nem avatkozott be a Dien Bien Phu-i katonai eseményekbe. Eisenhower elnök az európai és ázsiai szövetségeseivel közösen lett volna hajlandó ezt megtenni, de a britek (és az ő ázsiai szövetségesei) elzárkóztak ettől.³⁴ (Eisenhower szerint Malájföld lett volna az egyetlen olyan terület, ahova érdemes lett volna amerikai csapatokat küldeni a térségen belül.³⁵)

A genfi egyezmények (1954–1956)

A Genfben megrendezett békekonferencia – amelyen Franciaország, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, a Kínai Népköztársaság, a Szovjetunió, Laosz, Kambodzsa, a Vietnámi Demokratikus Köztársaság és Vietnám Állam vett részt – átmeneti szünetet hozott a háborúban.

Mind szovjet, mind amerikai oldalról tekintettel voltak a francia érzékenységre, mivel a hidegháborús európai védelmi kérdésekben mindkét hatalom szerette volna a saját céljainak megnyerni a franciákat. A KNK a polgárháborúban, valamint a koreai és az indokínai háború támogatásában jelentős veszteségeket szenvedett el, ezért inkább békét szeretett volna, illetve el kívánta kerülni, hogy okot adjon jelentősebb nyugati jelenlétre Indokínában.³⁶

A tárgyalások eredménye két egyezmény lett: az első a hadviselő felek által aláírt fegyverszüneti egyezmény, a második egy közös zárónyilatkozat, amelyben a részt vevő összes ország kinyilvánította szándékát a fegyverszünet bizonyos pontjainak elismerésére Vietnám jövőjével kapcsolatban.

A tűzszüneti egyezmény gondoskodott egy demarkációs vonal létrehozásáról, az erők átcsoportosításáról, megtiltotta friss erők térségbe való csoportosítását és szabályozta a hadfelszerelések beáramlásának lehetőségeit. E pontok ellenőrzésére az egyezmény létrehozott egy bizottsági rendszert, illetve szabályozta a hadianyagok beáramlási pontjait. A Nemzetközi Bizottságot nevezte meg mint az egyezmény pontjainak betartását ellenőrző testületet, tagjainak Kanadát, Indiát és Lengyelországot tette meg.³⁷

³³ HALBERSTAM, David (1992): *The Best and the Brightest*. New York, Ballantine Books. 137–144.

³⁴ MOYAR 2006, 29.

³⁵ MOYAR 2006, 28.

³⁶ YOUNG 1991, 38–39.

³⁷ A fegyverkezési, csapatmozgatási kérdésekkel részletesen az egyezmény harmadik fejezete foglalkozik, az ellenőrzés kérdésével a hatodik fejezet. *Genfi egyezmények az indokínai háború befejezéséről 1954. július 21.* (é. n.). Forrás: www.grotius.hu/doc/pub/IGXVRK/1954-07-21_genfi_egyezmenyek.pdf (A letöltés ideje: 2018. 02. 08.)

A közös nyilatkozatban az aláíró felek elismerték a függetlenné váló államokat, és kötelezettséget vállaltak az ügyeikbe való be nem avatkozásra. Deklarálták, hogy semmilyen állam nem létesíthet katonai támaszpontokat, nem szállíthat fegyvereket, nem küldhet katonákat Indokínába, és hogy a 17. szélességi fok mentén húzódó demarkációs vonal „ideiglenes és semmiképpen sem tekinthető politikai vagy területi határnak”.³⁸ A területi egység kérdését egy 1956-ban tartandó népszavazásra bízta az egyezmény.

A közös szovjet–kínai álláspont szerint az egyezmény megfelelő végrehajtása területi bázist biztosít a VDK-nak, és választások révén megvalósítható az egész ország kommunista uralom alá kerülése. Kína a VDK területi szuverenitásának elnyerésével egy ütközőzóna létrejöttét látta a határán, és ezáltal biztosítottnak vélte saját területi biztonságát is ebből az irányból.³⁹

A szovjetek a tárgyalásoktól azt remélték, hogy az Európai Védelmi Közösséghez való csatlakozás ellen tudják hangolni a franciákat, és mivel Franciaország valóban elutasította a tervet, Moszkva ezt saját genfi politikájának sikereként értékelte.

Az egyezményt sem a Viet Minh, sem az Egyesült Államok nem tekintette a maga számára kedvezőnek, de mindkét oldalon ez volt a járható út az adott helyzetben. A genfi egyezmények pontjai több helyen ütköztek a térségre vonatkozó korábbi amerikai politikai irányvonallal, mivel az Egyesült Államok feltett szándéka volt, hogy az európai mintához hasonló védelmi együttműködési rendszert alakít ki, és ebben Dél-Vietnámnak is szerepet szánt.

A VDK vezetése alapvetően a demarkációs vonal elhelyezkedésével nem volt megelégedve, de kínai és szovjet nyomásra elfogadták a 17. szélességi kört.⁴⁰ Veszteségként könyvelte el Hanoi az erők cseréjét, mivel Dél-Vietnám területén is jelentékeny katonai szervezettel rendelkezett, le kellett mondania továbbá a Laosz és Kambodzsa területén szerzett befolyásáról.⁴¹

Mivel a területi egység kérdésének véglegesítését az egyezmény elnapolta, és lehetővé tette a békés úton való megvalósítását, a VDK és az Egyesült Államok vezetése is remélte, hogy a helyzetet adott pillanatban majd a maga javára tudja fordítani.

Az Egyesült Államok és a Vietnámi Köztársaság kapcsolata (1955–1965)

A genfi egyezmények nem csökkentették az amerikai érdeklődést a térség iránt. Eisenhower elnök továbbra is fontosnak tekintette, és az Egyesült Államok lépéseket is tett megfelelő szövetségesek megnyerése érdekében. Ha a térségben zajló folyamatokat figyelembe vesszük, ez nem is meglepő, mivel több helyen kommunista felkelés, illetve kommunista részvételű konfliktus zajlott:

³⁸ *Genfi egyezmények az indokínai háború befejezéséről 1954. július 21.* (é. n.).

³⁹ *The Geneva Accords 1954* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part III. D-5–D-6. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-III.pdf> (A letöltés ideje: 2014. 12. 30.)

⁴⁰ YOUNG 1991, 39.

⁴¹ *The Geneva Accords 1954* (é. n.). D-7–D-8.

- Fülöp-szigetek: Hukbalahap- (vagy röviden Huk) felkelés 1946–1955 között. A helyi hatóságok amerikai segítséggel jelentős csapásokat mértek a csoportra, jelentéktelenné téve azt.
- Malájföld: a brit gyarmaton 1948-ban indult felkelés a brit uralom ellen. A kezdeti időszakban a briteknek nem sikerült úrrá lenniük a helyzeten. A konfliktus egészen 1960-ig elhúzódott, és a brit, valamint a helyi hatóságok sikerével zárult.
- Burma: 1947-től indul felkelés kommunista részvétellel.
- Tajvan: itt nem zajlott aktív konfliktus, de a politikai feszültség folyamatos volt. Az 1950-es évek során két alkalommal alakult ki közel háborús helyzet, 1954–1955-ben és 1958-ban.

A térségben zajló konfliktusok fenyegetést jelentettek az Egyesült Államok azon képességére, hogy ázsiai szövetségeseit hatékonyan tudja támogatni, ami aggodalmat keltett a vezetésben. 1951-től elkezdtek kétoldalú védelmi megállapodásokat kötni a régió fontos országaival, Japán, Dél-Korea, a Kínai Köztársaság (Tajvan) és a Fülöp-szigetek voltak ebben partnerek. Emellett az Egyesült Államok megkötötte az ANZUS-megállapodást Ausztráliával és Új-Zélanddal, majd az előbbi országokkal, valamint Franciaországgal és az Egyesült Királysággal közösen egy öthatalmi védelmi megállapodást igyekezett tető alá hozni.⁴² Még a francia indokínai vereség előtt megindult egy regionális védelmi közösség létrehozására tett erőfeszítés az Eisenhower-adminisztráció részéről. Ennek eredménye lett az 1954-es manilai paktummal létrejött Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete (Southeast Asia Treaty Organization, SEATO), amely kifejezetten kommunistaellenes éllel alakult meg (és a későbbiekre nézve számos belső ellentmondást rejtett).⁴³ Mivel az Egyesült Államok nem volt hajlandó garanciákat adni arra vonatkozóan, hogy tartani fogja magát a genfi egyezményekhez, a laoszi, kambodzsai, valamint a vietnámi vezetés irányából is érkeztek jelzések, hogy hajlandók Washington felé közeledni. Bár ezek az államok a genfi egyezmények értelmében nem csatlakozhattak katonai tömbökhöz, az Egyesült Államok kezdeményezésére kiterjesztették a SEATO védelmi garanciáját Dél-Vietnámmra, Kambodzsára és Laoszra. Eszerint ezek az államok tagság nélkül is jogosultak a SEATO-államoktól támogatásra gazdasági és technikai téren, valamint katonai segítségre a területüket ért (belső, vagyis szubverzív jellegű vagy külső) támadás esetén. A szövegezés azonban nem volt elég konkrét, és ez a későbbiekben eltérő interpretációkra adott lehetőséget.⁴⁴

Miután a franciák összekötő szerepe megszűnt, az Egyesült Államok elkezdett szövetségeseiket keresni Dél-Vietnámban. A kapcsolatépítés az amerikai hírszerzés – a CIA (Central Intelligence Agency, Központi Hírszerző Ügynökség) – feladata lett, amely Ngo Dinh Diem személyében vélte megtalálni az ideális partnert egy nacionalista, antikommunista rendszer létrehozásához.

A feladat nem volt kicsi. A Vietnámi Köztársaság területén nem volt egy szilárd, az északitól határozottan elkülönülő nemzettudat, és az igazgatás is nagyon gyenge lábakon állt, mivel a gyarmati adminisztrációban meghatározó volt a franciák szerepe. A francia

⁴² *Evolution of the War. NATO and SEATO: A Comparison* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part IV.A. A-9. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-IV-A-1.pdf> (A letöltés ideje: 2014. 12. 30.)

⁴³ *Evolution of the War. NATO and SEATO: A Comparison* (é. n.). A-13–A-15.

⁴⁴ *Evolution of the War. NATO and SEATO: A Comparison* (é. n.). A-21–A-22.

kivonulással az igazgatás és a politikai élet területén is hatalmas úr keletkezett, amit be kellett tölteni.⁴⁵ A követség és a CIA-állomás között komoly ellentétek voltak Diem személyét, illetve a folytatandó irányvonalat illetően.⁴⁶ Végül a CIA bizonyult erősebbnek, és Diem megkapta az amerikai támogatást.

Diem személye több szempontból volt vonzó: nacionalista és antikommunista volt, korábban néhány hónapig a belügyminiszteri tisztséget töltötte be, de lemondott a franciákkal való vitái miatt, nem volt szoros kapcsolatban a franciabarát elittel, katolikus volt, jól beszélt angolul.⁴⁷ Nem volt viszont mögötte szilárd politikai szervezet vagy mozgalom, ami hatalomra tudta volna segíteni, és ott is tudta volna tartani. Ennek ellenére Bao Dai császár – nem lehet tudni, hogy pontosan milyen háttéralku keretében – kinevezte miniszterelnökének.⁴⁸ Az amerikai fél ezután közvetlen szerepet vállalt Diem politikai karrierjének építésében.

Diem amerikai segítséggel elkezdte kiépíteni a hatalmi bázisát és megszilárdítani a helyzetét, ami nehéz volt, sokan a bukását akarták. A CIA által kiadott, a szervezet vietnámi tevékenységéről beszámoló monográfia szerzője szerint a Diem-vezetés nem élt volna túl fél évet sem amerikai támogatás nélkül.⁴⁹ Nem volt saját bázisa a hadseregben, az olyan szekták vezetői, mint a Hoa Hao és a Cao Dai, amelyek rendelkeztek fegyveres csoportokkal, szintén a távozását akarták, Bao Dai császár és a franciák ugyanezt szeretnék volna elérni.⁵⁰ Helyzetét tovább nehezítette, hogy amerikai oldalon sem volt mindenki meggyőződve arról, hogy ő az alkalmas személy a posztra, sőt a külügyminisztériumban Vietnám feladása is felmerült, de csak mint javaslat.⁵¹ Eisenhower elnök azonban kitartott Diem mellett, és utasítására a dél-vietnámi hadsereg megerősítésébe kezdtek.

1955 lett a döntés éve, amikor Diem a megerősített hadsereg segítségével a fegyveres alvilági csoportokat és a szektákat is el tudta katonailag lehetetleníteni. A dél-vietnámi hadsereg képes volt az egységét megtartani, és a tisztikar hűséget mutatott Diem irányába.⁵² Erre a sikerre alapozva Diem egy 1955. október 23-án megtartott népszavazás segítségével – amelynek tisztasága erősen vitatott – eltávolította Bao Dai császárt, és így a legfontosabb döntéshozóvá vált Dél-Vietnámban.⁵³ Ezzel a lépésével megsemmisítette a francia befolyás utolsó pillérét, és a francia kivonulás lezárulásával gyakorlatilag megszűnt Párizs hatása a vietnámi belpolitikai eseményekre.

Dél-Vietnám előtt több fontos feladat állt. A tűzszünet értelmében lakosságcsereére került sor, amelynek során 1 millió, délre érkező embertömeget kellett letelepíteni.⁵⁴ A másik fontos feladat a Viet Minh vidéken megmaradt befolyásának felszámolása volt, ennek érde-

⁴⁵ AHERN, Thomas L., Jr. (2000): *CIA and the House of Ngo. Covert Action in South Vietnam, 1954–63*. Center for the Study of Intelligence. 5–6., 11. Forrás: nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB284/2-CIA_AND_THE_HOUSE_OF_NGO.pdf (A letöltés ideje: 2016. 01. 06.)

⁴⁶ AHERN 2000, 17–18.

⁴⁷ AHERN 2000, 9.

⁴⁸ TURLEY, William S. (2009): *The Second Indochina War. A Concise Political and Military History*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers. 28.

⁴⁹ AHERN 2000, 56.

⁵⁰ AHERN 2000, 34–35.

⁵¹ MOYAR 2006, 44.

⁵² TURLEY 2009, 29.

⁵³ MOYAR 2006, 54–55.

⁵⁴ MOYAR 2006, 39–40.

kében Diem kormánya több kommunistaellenes kampányt szervezett. Ezekben a Viet Minh volt káderei is közreműködtek, saját mozgósítási módszereiket használva a kommunisták ellen.⁵⁵ A legnagyobb kihívást a földreform kérdése jelentette. Diem ezen a területen tett lépéseket, de távolról sem volt olyan erélyes, mint szükséges lett volna. A lakosság jelentős hányada igazságtalannak érezte a földtulajdoni viszonyokat, ezért a megváltoztatására vonatkozó ígéret volt a kommunisták egyik leghatékonyabb eszköze a lakosság megnyeréséhez.

Alapvető kérdés volt ebben az időszakban az Egyesült Államok számára, hogy milyen irányba fejlessze a dél-vietnámi fegyveres erőket. A két fenyegetés, amelyek között meg kellett találni az egyensúlyt: konvencionális háború a VDK-val vagy gerillajellegű konfliktus a délen maradt Viet Minh-káderekkel. Mindkét fenyegetés valós volt: a VDK kínai és szovjet segítséggel haderejének jelentős bővítését és megerősítését hajtotta végre, míg a kommunistaellenes kampányok vidéken éreztették, hogy milyen erőt képviselnek a kommunisták. Az amerikaiak végül a konvencionális fenyegetésre helyezték a hangsúlyt,⁵⁶ de egy, a hadsereg felkészítésétől független programban a helyi és regionális milíciák felfegyverzését is megkezdték, majd félbehagyták.⁵⁷

Összességében azonban Diem elég szilárdnak érezte a helyzetét ahhoz, hogy az ország-egyesítő népszavazást elhalassza. Dél-Vietnám és az Egyesült Államok formálisan nem kötelezték el magukat a tűzszüneti egyezmény mellett, ezzel annak határain túli cselekvési lehetőséget tartottak fenn maguknak. Ezzel a lehetőséggel élt Diem, amikor elhalasztotta a népszavazást. Úgy tekintett az egyezményre, mint a franciák által tető alá hozott megállapodásra, ami a gyarmattartás öröksége, és lehetőség az északiak számára, hogy a déli részt beolvasszák.⁵⁸

A VDK ebben az időszakban a saját belső problémáival volt elfoglalva. A mezőgazdasági kollektivizáció, az aránytalan iparosítási törekvések és más, a rendszer megszilárdítását célzó intézkedések ellenállást váltottak ki, és ezen a vezetésnek úrrá kellett lenni. A konfliktus kiélezése ellen szólt az is, hogy a kínai és szovjet támogatók sem kívántak egy újabb háborúba bocsátkozni Indokínában.⁵⁹ A VDK vezetése ráadásul a kínaiakkal együtt rosszul fogadta Hruscov XX. kongresszuson mondott beszédét, és ez hosszabb távon a kapcsolatok romlását eredményezte.

Az erőszak kommunista oldalról egy ideig minimális volt, de emelkedett, és 1956-tól kezdett egyre nagyobb méreteket ölteni. A VDK vezetése megfelelő politikai támogatás hiányában egészen 1959-ig fékezni próbálta a folyamatot. 1959-ben született meg Hanoiban a döntés a fegyveres harc elindításáról, ekkor kezdték meg a később „Ho Si Minh-ösvényként” ismertté vált logisztikai ellátórendszer kiépítését is a déli kommunisták támogatására.⁶⁰

⁵⁵ AHERN, Thomas L., Jr. (2001): *CIA and Rural Pacification in Vietnam*. Center for the Study of Intelligence. 17–18.

⁵⁶ MOYAR 2006, 68.

⁵⁷ AHERN 2001, 14–15.

⁵⁸ TAYLOR, Keith W. (2013): *A History of the Vietnamese*. Cambridge, Cambridge University Press. 560.

⁵⁹ MOYAR 2006, 56., 64.

⁶⁰ LOGEVALL, Frederik (2001): *The Origins of the Vietnam War*. London, Routledge. 37.

1960-ra a kommunista fegyveres tevékenység kiszélesedett, és a Dél-vietnámi Nemzeti Felszabadítási Front (DNFF)⁶¹ létrejöttével a konfliktus keretrendszere is kialakult. A DNFF gyakorlatilag a háború végig létező entitás volt, de 1969-től – a híradásokban legalábbis – háttérbe szorult, mivel a „forradalmi” tevékenység új szintre emelésének jelzésé-
ként létrehozták a Dél-vietnámi Ideiglenes Forradalmi Kormányt (DIFK).⁶²

A dél-vietnámi hatóságok az erőszak fokozódására nem reagáltak megfelelően, és ezzel jelentős vidéki területek kerültek kommunista ellenőrzés alá. A VDK-támogatás megindulásával megkezdődött század és zászlóalj szintű egységek szerveződése is, amelyek jelentősebb számban az 1960-as évek elején kezdtek el tevékenykedni. Az Egyesült Államok vezetése 1964-re jutott el annak felismeréséig, hogy az addigi politikája nem vezet eredményre.⁶³

Washington számára Diem személye az együttműködésük alatt sosem volt teljesen problémamentes. Bár őt tartották a legalkalmasabb vezetőnek, a vezetési stílusával és az intézményekhez való viszonyával nem tudtak kibékülni. Diem a legközelebbi családtagjait vontta be a legfontosabb feladatok végrehajtásába, és amerikai megítélés szerint nem szentelt kellő figyelmet sem a törvényhozásnak, sem a tömegek mozgósításának. Ezek a tendenciák az erőszak fellángolásával felerősödtek: Diem még jobban a családjára hagyatkozott, és még inkább a hadseregre és az adminisztratív apparátusra támaszkodva, diktatórikus eszközökkel kívánta hatalmát a vidéken helyreállítani, ami nem kívánt következményekkel járt a városokban. Kialakult egy erős protestmozgalom, és ez, illetve az erre adott keménykezdő válasz egyre válságosabbá tette a dél-vietnámi belpolitikai helyzetet.

Diem az amerikai reformjavaslatokat nem tartotta kivitelezhetőeknek, és az idő előrehaladtával ezeket egyre inkább ellene irányuló támadásnak vette. Az amerikai támogatók pedig megelégték az autokratikus és nepotista döntéseit, amelyekkel a családtagjait helyezte fontos döntési pozíciókba.

Az így kialakult ellentétet az amerikai fél nem tudta feloldani, mivel Diem személyében látta az együttműködés zálogát, és emiatt beletörődött, hogy nem hajtja végre az általa szorgalmazott reformokat. A helyzetet bonyolította, hogy a saigoni amerikai tisztviselők a feladatukat úgy fogták fel, hogy az együttműködés súrlódásmentességét kell garantálniuk, nem pedig a hatékonyságát. Az amerikai katonai vezetést a romló helyzet ugyanakkor arra ösztönözte, hogy manipulálja a beérkező információkat, mivel tartottak tőle, hogy Kennedy elnök a tények ismeretében nem fogja támogatni hosszú távon a vietnámi szerepvállalást.⁶⁴

A viszony Diem és az amerikaiak között az 1960-as évek elején folyamatosan romlott, és a buddhista tüntetések megindulásakor ért a mélypontra. Az amerikai vezetés megosztott volt a helyzet kezelését illetően, de végül a Diem eltávolítását szorgalmazók kerekedtek felül.⁶⁵ Így amikor a dél-vietnámi hadsereg néhány tábornoka felvetette a puccs lehetőségét az amerikai követségnek, a diplomaták megszorításokkal ugyan, de a támogatásukról biztosították őket.⁶⁶

⁶¹ YOUNG 1991, 70–71.

⁶² TAYLOR 2013, 605.

⁶³ MOYAR 2006, 99.

⁶⁴ HALBERSTAM 1992, 180–183.

⁶⁵ HALBERSTAM 1992, 262–263.

⁶⁶ HALBERSTAM 1992, 286–287.

A puccs Diem halálával végződött, és a várakozásokkal ellentétben a korábbinál sokkal instabilabb helyzetet teremtett, mivel a vetélkedő tábornoki csoportok egymást próbálták a hatalomból elmozdítani. A katonai és politikai helyzet katasztrófálissá vált, ami a Kennedy elnököt követő Lyndon Baines Johnson az amerikai katonai jelenlét fokozására ösztönözte. Ez kezdetben a légierő újszerűnek szánt alkalmazását jelentette. Robert S. McNamara védelmi miniszter és közvetlen munkatársai nem tartották a korábbi stratégiai és politikai tapasztalatokat, mivel szerintük a hidegháború realitásai új megközelítést kívántak. Ebben a vonatkozásban a kubai válság jelentette számukra a mintát.⁶⁷ Mivel a visszavonulás az Egyesült Államok valószínű presztízavesztesége nélkül nem volt elképzelhető, az olyan lépések pedig, amelyek tömegpusztító fegyverek bevetéséhez vezethetnek, elkerülendők voltak, McNamara a fokozatos nyomásgyakorlást tartotta célravezetőnek, ami Kuba esetében már működött. Az, hogy katonai oldalról nem támogatták az elképzelést, a hadvezetés befolyásának csökkenéséhez vezetett a védelmi miniszter és tanácsadói körében.⁶⁸ A vietnámi stratégia 1964-es formálásakor a védelmi miniszter elképzelése találkozott Johnson elnök véleményével, aki így a választások előtt nem kényszerült bele sem kivonulásba, sem nyílt katonai elköteleződésbe a dél-vietnámi fél mellett, holott a fegyveres erők oldaláról ezt többen szükségesnek látták. Ez a gyakorlat a későbbiekben a „fokozatos nyomásgyakorlás” elnevezést kapta.

A McNamara védelmi miniszter által képviselt irányvonal azonban nem hozta meg a várt eredményeket. Kezdetben elrettentés céljával telepítettek amerikai bombázó egységeket Vietnámba.⁶⁹ Ezek egyre vonzóbb célpontot jelentettek a felkelők számára, és számos támadás érte a bázisaikat. Így, katonai tanácsra, amerikai szárazföldi erőket telepítettek a bázisok védelmére. Ezzel Johnson elnök elkötelezte magát a vietnámi konfliktus megoldása mellett, és megvalósult a tényleges amerikai katonai jelenlét Dél-Vietnám területén.⁷⁰ A légi támadások a VDK ellen később sem hozták meg a kívánt eredményt, de 1968-ig változó intenzitással folytatódtak.

Az amerikai motivációk a döntés mögött nem értelmezhetők csupán Vietnám kontextusában, hanem szélesebb hidegháborús perspektívát igényelnek. Politikai értelemben jelentős szerepet játszott az, hogy Johnson elnök megválasztásához, majd belpolitikai reformjaihoz nyugodt, konszenzusos külpolitikára volt szükség. Emellett az amerikai döntéshozók meg voltak győződve arról, hogy az indokínai konfliktus áterjedhet a szélesebb régióra, és a kommunista befolyás erősödéséhez vezethet. Ezt a nézetet az Eisenhower-adminisztrációban is sokan vallották, a „dominóelv” néven volt ismert. Az amerikai vezetés számára fontos szempont volt az európai szövetségesek megnyugtatása is, mivel úgy gondolták, hogy a határozott délkelet-ázsiai fellépés biztosítja az európai vezetőket az Egyesült Államok eltökéltségéről a kommunista fenyegetés megállítására.

⁶⁷ McMASTER, H. R. (1998): *Dereliction of Duty: Lyndon Johnson, Robert McNamara, The Joint Chiefs of Staff, and the Lies that Led to Vietnam*. New York, Harper Perennial. 62.

⁶⁸ McMASTER 1998, 73–74.

⁶⁹ TILFORD 1992, 35.

⁷⁰ LOGEVALL 2001, 80.

A háború amerikanizálódása (1965–1969)

Az amerikai csapatok megjelenése és fokozatos bekapcsolódása a harci tevékenységbe új dinamikát adott a konfliktusnak. A formálódó amerikai stratégia lényege az volt, hogy a DNFF magasabb egységeit felkutassák, élőerejét és eszközeit felőröljék, megsemmisítsék.⁷¹ Ennek jegyében az amerikai katonai vezetés számos nagyarányú hadműveletet indított, amelyek célja az ellenség bázissterületeinek megtisztítása, illetve az azt védő erők harcra kényszerítése és megsemmisítése volt.⁷² A határokon át érkező anyagi és emberi utánpótlást azonban nem voltak képesek elvágni, illetve nem tudták a DNFF-erőket döntő összecsapásra bírni. A DNFF-csapatok sokkal hatékonyabbak voltak az összecsapások kezdeményezésében és az azoktól való elszakadásban, a szövetséges erők csak ritkán tudták az akaratukat rájuk erőltetni.⁷³

Az 1968-as Tet-offenzíva az így kialakult helyzetet kívánta megtörni. Célja az volt, hogy egy nagyarányú, meglepetésszerű támadással az „elnyomott” dél-vietnámi lakosságot a DNFF oldalára állítsa, és ezzel ellehetetlenítse és megbuktassa a déli politikai vezetést. Az offenzíva közvetlen stratégiai célkitűzéseit nem tudta elérni, de politikai céljai teljesültek: az amerikai közvélemény számára nyilvánvaló lett, hogy a háború nem úgy halad, ahogyan azt a Johnson-adminisztráció tálalta. Katonailag azonban az offenzíva évekre visszavetette a VDK és a DNFF/DIFK azon törekvését, hogy a háborút a csatatéren döntsék el.

Az 1965–1968 közötti időszak másik komoly hatása az volt, hogy ekkor a dél-vietnámi hadsereg felkészítése háttérbe szorult, ami a Nixon nevéhez fűzhető vietnamizálási politikát nagymértékben megnehezítette. A Tet-offenzíva okozta sokk az amerikai fél számára a katonai megoldás helyett a diplomáciai tette elsődlegessé, ez azonban lassan indult meg, és eredményei évekig vártak magukra.

Diplomáciai tapogatózások az Egyesült Államok és a VDK között (1965–1969)

A VDK már az amerikai szerepvállalás korai szakaszában megfogalmazta saját receptjét a béke helyreállítására és Vietnám egységének megteremtésére vonatkozóan. Hanoi 1965-ös 4 pontja a békére az alábbi volt:

1. „Vietnám békéhez, függetlenséghez, szuverenitáshoz, egységhez és területi egységhez való jogának elismerése, az amerikai katonai tevékenység felfüggesztése Északon és Délen;
2. Szigorú betartása az 1954-es tiltásnak, ami az idegen országokkal való katonai szövetségekre és az idegen bázisokra vonatkozik, »amíg Vietnám két zónára van osztva«;
3. Dél-Vietnám belügyeinek megoldása a »Dél-vietnámi Nemzeti Felszabadító Front programjával összhangban«;
4. Békés egysítése a vietnámi népnek mindkét zónában, külső befolyás nélkül.»⁷⁴

⁷¹ KREPINEVICH, Andrew F., Jr. (1988): *The Army and Vietnam*. Baltimore, John Hopkins University Press. 165.

⁷² TURLEY 2009, 113–114.

⁷³ KREPINEVICH 1988, 167.

⁷⁴ TURLEY 2009, 162–163.

Vagyis Hanoi követelése közé tartozott, hogy a DNFF-et a dél-vietnámi vezetéssel egyenértékűnek fogadják el, és koalíciós kormány jöjjön létre a DNFF programját alapul véve, az amerikai katonai jelenlétnek pedig minden formája szűnjön meg.

Washington 1966-ban fogalmazta meg a maga 14 pontját a béke helyreállítására. Hanoi állásfoglalásával szemben azonban az amerikaiak kijelentették, hogy (1) a genfi egyezmények nem jelentenek megfelelő alapot a béke eléréséhez, (5) egy konferencia első célja lehetne, hogy az erőszak felfüggesztését tárgyalja meg, illetve (6) Hanoi négy pontját a többi felmerülő kérdéssel lehet tárgyalni. Az amerikai álláspont azt is rögzítette, hogy az Egyesült Államok nem kíván (8) csapatokat állomásoztatni és (7) bázisokat fenntartani a béke megkötése után, valamint a szabad választásokat támogatja (9) Dél-Vietnámban és az (10) egyesítés terén is.⁷⁵ Röviden tehát: az Egyesült Államok megerősítette korábbi álláspontját.

Voltak olyan kérdések, amelyeket a korai állásfoglalások nem érintettek, de komoly problémát jelentettek a tárgyalások során. Ilyen volt az észak-vietnámi csapatok jelenléte Dél-Vietnámban, ami értelmezési probléma is volt, mivel az amerikaiak a délen lévő északi csapatokat is idegen haderőnek tartották. A másik probléma az volt, hogy az Egyesült Államok eredetileg a kivonulás előfeltételévé akarta tenni, hogy a VDK ismerje el a déli köztársaságot, de erre az nem volt hajlandó. És ott volt még az az amerikai megfontolás is, hogy a konfliktus megoldása nem tűnhet amerikai vereségnek, ami szintén bonyolította a helyzetet.⁷⁶

A háború eszkzalációját a diplomáciai kapcsolatfelvételi kísérletek növekedése kísérte, amelyben a keleti blokk országai is szerepet vállaltak, de ebből a kívülállók nem sokat láthattak. Ezekre különböző csatornákon át került sor kanadai, francia, mianmari, lengyel, magyar és szovjet közvetítéssel vagy segítséggel. A legismertebb kezdeményezés az amerikai külügyminisztérium által MARIGOLD névvel ellátott közvetítési kísérlet, amelyben a Lengyel Népköztársaság vállalt főszerepet.⁷⁷

A párizsi egyezményhez vezető út és annak eredményei

Kissinger korán felismerte, hogy a katonai eszközök önmagukban elégtelenek egy amerikai szempontból is elfogadható végkimenetel elérésére, ezért a hadműveleteket a diplomáciai célok alá kell rendelni. A politikai kérdéseket a dél-vietnámiaknak kell letárgyalniuk.⁷⁸

Nixon stratégiájának része volt, hogy a háború Kambodzsára való kiterjesztésével megpróbálja a déli irányba haladó utánpótlási vonalakat megzavarni, és ezzel a saját pozícióját erősíteni. A korábbiakban politikai okok miatt erre hivatalosan nem volt lehetősége

⁷⁵ RUSK, Dean (1965): *The Heart of the Matter in Viet-Nam*. December 27, 1965, Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume III, Vietnam, June–December 1965, 706. Forrás: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v03/pg_706 (A letöltés ideje: 2017. 02. 25.)

⁷⁶ TURLEY 2009, 163–164.

⁷⁷ Lásd bővebben HERSHBERG, James G. (2000): *Who Murdered "Marigold": New Evidence on the Mysterious Failure of Poland's Secret Initiative to Start U.S.-North Vietnamese Peace Talks, 1966*. Woodrow Wilson International Center For Scholars. Forrás: www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACFB26.pdf (A letöltés ideje: 2016. 02. 12.)

⁷⁸ TURLEY 2009, 164.

(vagy csak nagyon korlátozottan: üldözés formájában vagy titkos akciók keretében). Nixon 1968 márciusában Creighton Abrams tábornok, a VK-ban állomásozó amerikai erők új parancsnoka kezdeményezésére engedélyezte kambodzsai célpontok titkos bombázását, új kongresszusi engedély kérése nélkül.⁷⁹ A háború kiszélesítése nem csupán a levegőben történt meg, hanem a szárazföldi hadszíntéren is. Az Egyesült Államok növelte kambodzsai szövetségeseinek támogatását. Utóbbiak elsősorban a hmong népcsoportból verbuválódtak, de thai önkéntes zászlóaljok is segítettek a vietnámi néphadsereg és a vörös khmerek elleni harcot. Ezt később amerikai támogatással – majd részvétellel – végrehajtott korlátozott dél-vietnámi katonai akciók követték Kambodzsra területén, amelyek célja a VDK-ból érkező utánpótlás, illetve az utánpótlás logisztikai rendszerének felszámolása volt.⁸⁰ Ez a stratégiai törekvés a Lam Son 719 hadműveletben csúcsonyult ki 1970-ben, amikor dél-vietnámi csapatok törtek be Laoszba. A hadművelet során mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett, a dél-vietnámi veszteség mértéke kapcsán azonban erős kétségek merültek fel a hadsereg önálló, amerikai segítség nélküli műveleti képességeit illetően.⁸¹

Nixon stratégiájának másik fontos eleme volt az egyoldalú csapatlétszám-csökkentés Dél-Vietnámban, amelytől azt remélte, hogy az otthoni politikai hangulatot a maga javára tudja fordítani. Ez a déli hadsereg kiképzésének és felszerelésének felgyorsításával párosult, ami „vietnamizációként” vonult be a köztudatba.

Nixon számára az amerikai belpolitikai vetület és a békemozgalom tevékenysége folyamatos problémát jelentett, a csapatlétszám-csökkentés ezért elsősorban az ellenzék kiengesztelését célozta, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Érezhető volt, hogy az erőszak további alkalmazásának támogatása politikailag nehezen lesz kivitelezhető. Ennek ellenére sikerült megszereznie a közvélemény óvatos támogatását.⁸²

A VDK részéről is érezhető volt, hogy a tárgyalási pozícióikat a harctéren akarják erősíteni. Bár a déli katonai tevékenység az 1969-es és 1970-es kambodzsai és laoszi betörésekkel átmenetileg megzavarta az utánpótlási rendszer működését dél felé, 1971-ben elhatározták a később „húsvéti offenzívaként” elhíresült hadművelet megindítását.

A VDK és a DIFK helyzetét nehezítette ebben a szakaszban a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között fokozódó feszültség, ami Sztálin halála óta tényező volt a két ország kapcsolatában. Hanoiak szüksége volt a KNK támogatására, mivel a szocialista blokkból érkező utánpótlás jelentős része a KNK területén át érkezett, és szüksége volt több diplomáciai támogatásra is. Ennek érdekében igyekezett semleges álláspontot elfoglalni, és lehetőségeihez mérten a két szövetségese közötti kapcsolatok javítására törekedett. 1966-tól egyfajta munkamegosztás alakult ki a VDK és a DNFF között, ami különbségeket is tükrözött: míg a VDK finoman a szovjet orientáció felé kezdett hajlani, addig a DNFF a kínai irányvonalat erősítette.⁸³

A DNFF stratégiai törekvéseinek új szintjét jelentette a DIFK létrehozása, amivel gyakorlatilag egy ellenkormányzatot hoztak létre a VK-ban hatalmon lévő Nguyen Van Thieu-féle vezetéssel szemben. A DIFK létrejöttével a déli kommunisták diplomáciai

⁷⁹ TURLEY 2009, 165–167.

⁸⁰ TURLEY 2009, 179–181.

⁸¹ TURLEY 2009, 182–183.

⁸² TURLEY 2009, 170.

⁸³ BRIGHAM, Robert K. (1999): *Guerrilla Diplomacy. The NLF's Foreign Relations and the Viet Nam War*. Ithaca, Cornell University Press. 59–61.

offenzívát indították, és a kommunista blokk országai hamarosan elismerték és diplomáciai kapcsolatra léptek a DIFK-vel, példájukat nem sokkal később számos harmadik világbeli ország követte.⁸⁴

Az 1969-es kínai–szovjet határincidensek következtében új mélypontra került a két kommunista hatalom kapcsolata. Mivel a KNK tartott attól, hogy a VDK a Szovjetunió befolyása alá fog kerülni, a VDK nem tudhatta, hogy a két szövetségesének viszonya milyen hatással lesz az ő háborús erőfeszítéseinek alakulására. A VDK szempontjából bonyolította a helyzetet, hogy a kínai vezetés a vietnámi háború menetét illetően eltérő stratégiai vízióval rendelkezett a vietnámi vezetéshez képest, és ennek következtében a kínai és a vietnámi vezetés között feszültség keletkezett a háború folytatásának idejét és módját illető kérdések kapcsán. A gyanakvás tovább mélyült Nixon elnök kínai látogatása után. Az 1970-es évek elején a fenti folyamatok következtében a kínai és a szovjet támogatás is csökkent a VDK és a DIFK irányába, ami a VDK vezetését az offenzíva gyors megindítására ösztönözte. Ezt indokolta továbbá, hogy a Dél-Vietnámban állomásozó amerikai csapatok száma 1972-re erősen lecsökkent.⁸⁵

Az offenzíva stratégiai váltást jelentett. Célja a politikai kezdeményezés megragadása volt új, magasabb egységek bevetésével, a vietnamizáció folyamatának és a pacifikációs műveletek megtörésére. Diplomáciai téren az offenzívával az amerikai és a világ közvéleményét kívánták befolyásolni. Mindezt a DIFK irányítása alatt álló területek minél jelentősebb növelésével kívánták elérni. Az offenzíva ezeket a célokat nem tudta elérni: jelentős emberi és anyagi áldozatok árán nem túl jelentős területi gyarapodást könyvelhettek el. Ez részben a déli haderő kapacitásának alábecsülésére, részben az amerikai katonai lehetőségek félreértésére vezethető vissza.⁸⁶ Az amerikai szerepvállalás döntő volt a húsvéti offenzíva megtörésében. Ngo Quang Truong szerint: „A támogatás, amit az amerikai taktikai légierő és B–52-esek adtak az összes jelentős fronton, időszerűek és felettébb hatékonyak voltak; nemcsak sok ellenséges alakulatot pusztítottak el, de az ARVN-katonák [a dél-vietnámi hadsereg] morálját is fenntartották.”⁸⁷ Az amerikai logisztikai támogatás és fegyverzettanszfer, valamint a tanácsadó tevékenység hadtest- és alacsonyabb szinteken az offenzíva során szintén nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a dél-vietnámi hadsereg minimalizálni tudta az ellenség okozta területveszteségeket.⁸⁸

A húsvéti offenzíva kudarca mutatta, hogy amerikai jelenlét mellett a VDK nem tud döntést kierőszakolni Dél-Vietnámban. A közeledő választások az Egyesült Államokban mindkét felet arra készítették, hogy valamilyen megegyezés irányába orientálódjanak. A vereség következtében a VDK-tárgyalódelegáció engedett több amerikai feltételnek, illetve felvetésnek: nem követelték a megegyezés részeként Thieu dél-vietnámi elnök eltávolítását és koalíciós kormány létrehozását a DIFK részvételével. Az amerikai hadifoglyok szabadon bocsátásáról és az amerikai csapatok kivonásáról is megállapodásra jutottak. Thieu elnök azonban nem volt hajlandó elfogadni a frontvonalak megmerevítését, ami – kimon-

⁸⁴ TURLEY 2009, 168.

⁸⁵ TURLEY 2009, 183–184.

⁸⁶ TRUONG, Ngo Quang (1980): *The Easter Offensive of 1972*. Washington D. C., U.S. Army Center Of Military History. 157–158. Forrás: <http://cgsc.contentdm.oclc.org/utills/getdownloaditem/collection/p4013coll11/id/1406/filename/1407.pdf/mapsto/pdf/type/singleitem> (A letöltés ideje: 2016. 01. 03.)

⁸⁷ TRUONG 1980, 172.

⁸⁸ TRUONG 1980, 173.

datlanul ugyan, de – elismerte az északi csapatok déli területen maradását. Thieu számára elfogadhatatlan volt az is, hogy a dél-vietnámiak részvétele nélkül történt meg az előzetes megállapodás Párizsban. Ezt az akadályt a Nixon-adminisztráció anyagi segítség és biztonsági garancia ígéréssel, majd pedig fenyegetésekkel igyekezett elhárítani. A kísérlet azonban sikertelen maradt, a VDK új követelésekkel állt elő, így a kudarc fenyegetően közelívé kezdett válni.⁸⁹

Ebben a helyzetben az amerikai vezetés ismét katonai eszközökhöz nyúlt, és a háború legintenzívebb stratégiai bombázási akcióját indította el, ami Linebacker II. hadműveletként (illetve 11 napos háborúként, a köznyelvben pedig karácsonyi bombázásként) vonult be a köztudatba. Ennek során több mint 20 ezer tonna bombát vetettek be VDK-célpontok ellen, jelentős károkat okozva a katonai infrastruktúrában és a közlekedési hálózatban. A bombázás legjelentősebb hatása a VDK légvédelmi rendszerének harcképtelenné tétele volt, ami műveleti szabadságot biztosított az amerikai légierőnek, és valószínűleg közrejátszott a hanoi vezetés azon döntésében, hogy visszatértek a tárgyalóasztalhoz Párizsban.⁹⁰

A bombázás Thieu elnököt meggyőzte az amerikai garanciák komolyságáról, és a VDK vezetése is visszatért, és elfogadta az amerikai feltételeket. Az amerikai belpolitikában viszont jelentős törést okozott, Nixon elnök népszerűsége is erőteljesen csökkent. A kongresszus az indokínai katonai műveletek költségvetésének jelentős csökkentésével kívánta elejét venni a hasonló akcióknak.⁹¹

A létrejött, összefoglaló néven párizsi egyezményként ismertté vált megállapodások valójában 4 egyezményből álltak össze. Az *Egyezmény a háború befejezéséről és a béke helyreállításáról Vietnámban* című dokumentum rendelkezett a tűzszünetről, a csapatok visszavonásáról, egy bizottsági rendszer felállításáról a hadviselő felek között, az amerikai és szövetséges erők kivonásáról és a hadifoglyok cseréjéről, és felvázolt egy forgatókönyvet Vietnám egyesítésére.⁹² Az egyezmény létrehozta a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságot (NEFB), amely elméletileg a tűzszünet ellenőrzéséért felelt. A feladat végrehajtásában 4 állam vett részt: Indonézia, Kanada (fél év elteltével Irán), Lengyelország és Magyarország.

A megállapodás azonban nem hozta el a háború végét, az csupán új szakaszába lépett, amelynek kezdetén az Egyesült Államok kivonta maradék katonai erejét, kicserélte foglyait, majd átment egyfajta támogató szerepkörbe. A harcok nem szakadtak meg, sőt 1974 második felében új lendületet kaptak. Ez volt az előjátéka a Ho Si Minh-offenzíva megindításának, ami 1975 áprilisában Saigon elfoglalásával véget vetett a háborúskodásnak.

A dél-vietnámi területen katonai igazgatás jött létre, és a VDK-ból érkező vezetői álmány vette át a terület feletti irányítást. A romló régióbeli helyzet, illetve az eltérő társadalmi berendezkedésből fakadó integrációs nehézségek miatt a VDK vezetése választásokat tartott a déli területen, a korábbi elit félreállítását követően. A választások eredményeként

⁸⁹ TURLEY 2009, 190–192.

⁹⁰ TILFORD, Earl H., Jr. (1991): *Setup. What the Air Force did in Vietnam and Why*. Air University Press. 263. Forrás: https://media.defense.gov/2017/Apr/07/2001728434/-1/-1/0/B_0040_TILFORD_SETUP.PDF (A letöltés ideje: 2015. 01. 18.)

⁹¹ TURLEY 2009, 194.

⁹² *HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum*, MN 1973 249. doboz.

a VDK vezetése alatt 1976. július 2-án hivatalosan is Egyesült a két Vietnám, Vietnámi Szocialista Köztársaság (VSZK) néven.⁹³

VSZK–USA kapcsolatok normalizációs kísérletének kudarca (1977) és annak hatásai

A vietnámi fél nagy reményeket fűzött a kapcsolatok helyreállításához, mivel a Nixon által megígért újjáépítési segítségre nagy szüksége lett volna. A Ford-adminisztráció idején amerikai oldalról szóba sem jöhetett a viszony normalizációja. Ford a kapcsolatfelvétel előfeltételének tekintette minden eltűnt amerikai katona hollétének meghatározását, ami teljesíthetetlen volt.⁹⁴ A Carter-érában az Egyesült Államok felemás módon viszonyult a VSZK-hoz. Bár jelentek meg olyan értesülések, hogy Washington Vietnámot „Ázsia Jugoszláviájává” kívánja alakítani,⁹⁵ az amerikai kezdeményezés jóval szerényebb célokkal indult.

Az Egyesült Államok szankciókat vezetett be az Egyesült Vietnámmal szemben: befagyasztott minden vietnámi vagyont az Egyesült Államokban, teljes embargót rendelt el a kereskedelmi és pénzügyi szférában, és a segélyezés terén is komoly korlátozásokat vezetett be. Az amerikai szankciók hatására a VSZK-nak csak korlátozott lehetősége volt a nemzetközi térben hitelek felvételére, fejlesztési segélyek és befektetések elnyerésére.⁹⁶

1977-ben, Leonard Woodcock vezetésével indult a VSZK-ba az első amerikai küldöttség az eltűnt amerikai katonák felkutatásának ügyében, ami a kapcsolatok normalizációjának első lépése lett volna. A tárgyalások eredményeként együttműködés kezdődött, de a Carter-adminisztráció külön kezelte az eltűntek és a normalizáció kérdését, ugyanakkor a VSZK ENSZ-tagsági kérelmét nem vétőzta meg újból,⁹⁷ és lehetővé tette számára IMF- és világbanki segítség elérését. A kártérítés kérdése azonban a tárgyalások folytatásának akadályává vált, mivel az amerikai kongresszus 1977-ben megszavazta a VSZK-nak nyújtható bármilyen kártérítés tilalmát. Emiatt a VSZK olyan nemzetközi hitelfolyósítókhoz sem fordulhatott, amelyekben az Egyesült Államok szerepet játszott. A tárgyalások végül egy kémügy miatt szakadtak meg: egy alacsony beosztású USIA- (United States Information Agency – Egyesült Államok Információs Ügynöksége) dolgozót azzal gyanúsítottak, hogy információkat adott át Vietnámnak.⁹⁸ A bíróság végül Ronald Humphrey USIA-alkalmazottat és David Truongot, a háborúellenes mozgalom egyik ismert alakját bűnösnek találta. Bár mindkét vádlott tagadta a kémkedést, és arra hivatkoztak, hogy az átadott dokumentumokat az USA és a VSZK kapcsolatainak javítására akarták felhasználni,

⁹³ GOSCHA, Christopher (2017): *The Penguin History of Modern Vietnam*. London, Penguin Books. 412.

⁹⁴ CIMA, Ronald J. ed. (1989): *Vietnam. A Country Study*. Washington D. C., Library of Congress. 226–227. Forrás: https://cdn.loc.gov/master/frd/frdcdst/vi/vietnamcountryst00cima_0/vietnamcountryst00cima_0.pdf (A letöltés ideje: 2017. 05. 19.)

⁹⁵ *Amerikai elképzelések a VSZK-t illetően*. ÁBTL 1.11.4 II/s RB-2/77. 84. d. 1977. 04. 12. (A dátum bizonytalan, nincs folyamatos oldalszámozás.)

⁹⁶ NELSON, Kelly S. (1992): U.S.-Vietnamese Normalization. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 19, No. 1. 55–56.

⁹⁷ Elsőként még 1976-ban emelt vétőt ellene.

⁹⁸ YOUNG 1991, 302–304.

az ügy – a jellege és az amerikai kormány által alkalmazott megfigyelési eljárás miatt – nagy port kavart.⁹⁹

A VSZK 1978-ban megpróbálkozott a tárgyalások felújításával, sikertelenül. Később már – Vietnám KGST-be való felvétele és a szovjetekkel kötött barátsági és együttműködési szerződés aláírása után – elképzelhetlenné vált a kapcsolatfelvétel. Amerikai oldalról az is gátolta ez utóbbit, hogy ők a kínai vezetés felé nyitottak, amelynek viszonya Vietnámmal ebben a periódusban megromlott.¹⁰⁰

A helyzet a két ország között majdnem 10 évre megmerevedett a regionális helyzet miatt. A Reagan-adminisztráció a kambodzsai kivonulás végrehajtásáig ellenezte a kapcsolatok normalizációját. Kapcsolatfelvétel címen csak a háborúban eltűnt amerikai katonák felkutatásának kérdésében kívánt együttműködést megvalósítani (1820 eltűntből 1986-ig kevesebb mint 150 katona maradványait adta át a VSZK). Voltak olyan vélemények, hogy a kérdést mindkét fél a saját politikai céljaira használta. Az amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó tárgyalásainak eredményeként 1985-ben került sor az együttműködés elmélyítésére.¹⁰¹

Az Egyesült Államok az 1980-as években a térség VSZK-val kapcsolatos kérdéseiben – mint például a kambodzsai konfliktus megoldása – háttérbe vonult, és az ASEAN-ra hagyatkozott. Ugyanakkor Reagan elnök Kambodzsra kérdésében konfrontatív lépéseket is tett: 1985-ben a VSZK által támogatott kambodzsai kormány ellen harcoló nem kommunista felkelőknek 10 millió dolláros támogatást írt alá, ami két évre szólt, és hivatalosan humanitárius céllal lehetett felhasználni – igaz, egy szélesebb csomag részeként, és nem kifejezetten a VSZK elleni lépésként.¹⁰²

A szovjet blokk nehézségei, majd szétesése nem kedveztek a VSZK-nak, így az egyébként is gazdasági nehézségekkel küszködő ország számára a nemzetközi elismertség, a nemzetközi befektetések és egyéb gazdasági lehetőségek maximális kihasználása elegendő motiváció lehetett ahhoz, hogy engedményeket tegyen az Egyesült Államok irányába.

Hanoi 1988-ban bejelentette, hogy 1990-re teljesen kivonja a csapatait Kambodzsából, és egyéb, az amerikai fél által fontosnak ítélt területeken is jelezte együttműködési hajlandóságát.¹⁰³

A kapcsolatok normalizációja (1989-től napjainkig)

A Bush-adminisztráció az 1989-es kambodzsai kivonulása után lépett kapcsolatba a VSZK-val. 1991 áprilisában az amerikai fél egy új javaslatot adott át, amelyben a kapcsolatok normalizálását indítványozta, aktív diplomáciai tevékenységet generálva. A feltételek megegyeztek a korábbiakkal: a kambodzsai helyzet megnyugtató rendezése és az amerikai

⁹⁹ SEABERRY, Jane (1978): Both Spy Defendants Convicted. *The Washington Post*, 1978. 05. 20. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1978/05/20/both-spy-defendants-convicted/877690a6-bf54-4267-b8fc-0bb0983030b3/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 09.)

¹⁰⁰ CIMA 1989, 227–228.

¹⁰¹ SCHEFFER, David J. (1985/1986): Normalization: Time for a U.S. Initiative. *World Policy Journal*, Vol. 3, No. 1. 127–129.

¹⁰² SCHEFFER 1985/1986, 130–132.

¹⁰³ NELSON 1992, 51.

eltűntek kérdésének megoldása. 1991 októberében a VSZK aláírta az ENSZ által tető alá hozott békemegállapodást.¹⁰⁴

Ez mérsékelt lendületet adott a normalizációs törekvéseknek az amerikai oldalon. 1991-ben a Bush-adminisztráció egy menetrendet vázolt fel, illetve a feltételek teljesülése esetére ismertette az amerikai válaszokat. Ezután indult meg a diplomáciai kapcsolat-tartás kérdéseiről szóló tárgyalássorozat. A folyamat azonban nem vetett véget a korábbi retorikának. A VSZK élesen kritizálta 1991-ben az USA Irakkal szemben folytatott politikáját.¹⁰⁵ Ugyanakkor a meginduló tárgyalások jó irányba haladtak, és ennek nyomán számos könnyítést adott, illetve korlátozott mértékben segélyeket is fizetett az Egyesült Államok.¹⁰⁶ Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy 1992-ben meghiúsítsa a VSZK IMF-be való felvételét.¹⁰⁷

1993-ban Bill Clinton amerikai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államok nem emel kifogást a jövőben az ellen, hogy a VSZK nemzetközi pénzügyi szervezetektől támogatásban részesüljön. Az amerikai szankciókat először könnyítette, majd 1994-ben eltörölte. 1995-ben került sor a diplomáciai kapcsolatok normalizálására. Az amerikai hadifoglyok és eltűntek ügyében tett további lépések után az első amerikai nagykövét 1997-ben érkezett Hanoiba. A gazdasági kapcsolatok ebben az időszakban intenzívebbek lettek, és ennek eredményeként 2000-ben egy kétoldalú kereskedelmi megállapodást írt alá a két ország vezetése.¹⁰⁸

A 2000-es évek a két ország kapcsolatában az aktív, magas szintű diplomácia időszaka volt. A két ország vezetői között találkozókra is sor került: 2000-ben Bill Clinton amerikai elnök látogatott Vietnámba, 2001-ben pedig a Bush-adminisztráció külügyminisztere, Colin Powell. A VSZK védelmi minisztere 2003-ban, miniszterelnöke 2005-ben látogatott az Egyesült Államokba. Bush elnök 2006-ban tett látogatást Vietnámban egy regionális szervezet multilaterális találkozója keretében. 2008-ban pedig sor került az első kétoldalú politikai-biztonsági-védelmi dialógusra. Ez a fajta magas szintű diplomácia az Obama-érában is folytatódott.¹⁰⁹

Az alakuló kapcsolatok folyamatosan visszatérő problémája, hogy az amerikai oldal kifogásolja az emberi jogok helyzetét a VSZK-ban. Az amerikai külügyminisztérium 2004-ben aggodalmát fejezte ki a vallásszabadságot illetően. 2005 májusában a két ország megállapodást kötött, amelynek eredményeként Vietnám vállalta a vallásszabadság biztosítását és az ezzel ellentétes intézkedések megszüntetését.¹¹⁰ Mivel a VSZK-ban a mai napig egypártrendszer működik, a politikai ellenzékkel szembeni fellépés, a szólásszabadság és sajtószabadság kérdése és az egyéb vonatkozó kérdések továbbra is problémát okoznak a két fél között. Ezt a kérdést a kétoldalú kapcsolatokban azért sem lehet megkerülni, mivel

¹⁰⁴ NELSON 1992, 49–50.

¹⁰⁵ NELSON 1992, 51–52.

¹⁰⁶ MANYIN, Mark E. (2005): *The Vietnam-U.S. Normalization Process*. Congressional Research Service. CRS-3. Forrás: www.fas.org/sfp/crs/row/LB98033.pdf (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)

¹⁰⁷ NELSON 1992, 56.

¹⁰⁸ MANYIN 2005, CRS-4–CRS-6.

¹⁰⁹ HIEBERT, Murray – NGUYEN, Phuong – POLING, Gregory B. (2014): *A New Era in U.S.-Vietnam Relations. Deepening Ties Two Decades after Normalization*. Center for Strategic and International Studies. 4–5. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140609_Hiebert_USVietnamRelations_Web.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 11.)

¹¹⁰ MANYIN 2005, CRS-10.

hatása van egyéb területekre is, sokáig gátja volt például az amerikai fegyvereladásoknak a VSZK számára.¹¹¹

A két ország 1996-ban kezdett tárgyalásokba a gazdasági kapcsolatok elmélyítésére. A VSZK számára ez igen fontos volt, mivel a kitűzött gazdasági célok teljesítéséhez szükség volt az amerikai gazdasági erőre. A vietnámi belpolitikai körülmények is hozzájárultak ahhoz, hogy 2000-ben írták alá a megállapodást.¹¹² A bilaterális kereskedelmi egyezménynek köszönhetően – az egyezmény 2001-ben lépett életbe – Vietnám jelentős kereskedelmi liberalizációt hajtott végre, és a kereskedelmi akadályokat is elhárították. A lépés lehetővé tette a kereskedelmi kapcsolatok tényleges elmélyülését, és ennek eredményeként a két fél közötti gazdasági kapcsolatok nagymértékű fellendülésen mentek keresztül. 2003-tól kezdve szimbolikus szinten katonai együttműködés is indult a felek között. 2003-ban újabb gazdasági megállapodást kötött a két ország, ezúttal a textiláruk kereskedelme terén.¹¹³ Az Egyesült Államok 2007-ben azzal szemben sem emelt már kifogást, hogy a VSZK az IMF tagja legyen. Az Obama-adminisztráció idején a gazdasági kapcsolatok a transz-pacifikus partnerség (TPP) mentén kerültek új sínre. A VSZK-nak ismét reformokat kellett végrehajtani, hogy az alakuló egyezmény feltételeinek meg tudjon felelni. Bár az Egyesült Államok kiszállt a TPP-ből 2017-ben, a VSZK az újraformálódó TPP-nek továbbra is tagja, és a várakozások szerint komoly haszonélvezője lesz.¹¹⁴

A két fél egymást átfedő stratégiai érdekei a délkelet-ázsiai térségben egy mélyebb együttműködés irányába hatottak, és ennek köszönhetően a kapcsolatok jelentős mértékű intenzifikálódására került sor. A VSZK számára az erősödő kapcsolat az önálló külpolitikai cselekvőképesség megőrzésének fontos előfeltétele a szomszédos KNK-val szemben. A vietnámi közeledési hajlandóságnak ugyanakkor megvoltak a korlátai is, mivel a KNK-t nem kívánta maga ellen hangolni.¹¹⁵ A kínai regionális fellépés a VSZK és számos más térségbeli ország számára egyre komolyabb fejtörést okozott a 2010-es években. A vietnámi fél például negatív lépésként fogta fel, amikor 2014-ben a kínai állami olajvállalat egy úszó olajfúrótornyot küldött a vitatott hovatartozású Paracel-szigetek közelébe kőolajat keresni.¹¹⁶ Mivel a kínai igények más országok érdekeivel is ütköznek, nem Vietnám az egyetlen ország, amellyel az Egyesült Államok ezen a vonalon tudta javítani a térségben a kapcsolatait.

Ennek fényében nem meglepő, hogy a biztonsági együttműködés a két ország között a 2010-es években kezdett igazán elmélyülni. Bár a formális kapcsolatépítésre már 1996 novemberében sor került, és 2006-ban korlátozott védelmi eladásokhoz is hozzájárult az Egyesült Államok, 2010 jelentett egyfajta áttörést. Ekkor a két ország megállapodott abban, hogy éves szintű védelempolitikai tanácskozásokat fognak tartani. A 2011-es találkozáson számos fontos kérdésben – mint például további találkozók rendszeres szervezése, a tengeri biztonsági együttműködés és a békefenntartás kérdése – megállapodás született.

¹¹¹ HIEBERT–NGUYEN–POLING 2014, 3.

¹¹² HUNG, Nguyen Manh (2000): Vietnam in 1999. The Party's Choice. *Asian Survey*, Vol. 40, No. 1. 108.; THAYER, Carlyle A. (2001): Vietnam in 2000. Toward the Ninth Party Congress. *Asian Survey*, Vol. 41, No. 1. 181–188.

¹¹³ MANYIN 2005, CRS–CRS-1.

¹¹⁴ ALBERT, Eleanor (2018): *The Evolution of U.S.–Vietnam Ties*. Council on Foreign Relations, 2018. március 7. Forrás: www.cfr.org/backgrounder/evolution-us-vietnam-ties (A letöltés ideje: 2018. 04. 10.)

¹¹⁵ HIEBERT–NGUYEN–POLING 2014, 2–3.

¹¹⁶ MANYIN, Mark E. (2014): *U.S.–Vietnam Relations in 2014: Current Issues and Implications for U.S. Policy*. Congressional Research Service. 1. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R40208.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)

2013-ban a két ország parti őrsege kötött megállapodást, amely kiképzési és fejlesztési területre is kiterjedt.¹¹⁷

A két ország kapcsolatában a 2013. július 2-án aláírt amerikai–vietnámi átfogó partnerségi megállapodás új fejezetet jelentett. A megállapodás 9 területe gyakorlatilag minden fontos kérdést lefed. A gazdasági kapcsolatok fejlesztését a kétoldalú kapcsolatok motorjaként határozták meg, és célként a tényleges és átfogó együttműködés elérését tűzték ki.¹¹⁸

A két országnak elsősorban a haditengerészeti kapcsolatai váltak intenzívvé. Ennek leglátványosabb jele volt 2018-ban a USS Carl Vinson repülőgép-hordozó vezette amerikai hordozócsoport látogatása a VSZK-ban. Fontos mérföldkő volt a két ország kapcsolatában, amikor az Egyesült Államok 2016-ban feloldotta a fegyvereladási tilalmat. A vietnámi együttműködési hajlandóságnak azonban komoly korlátai is vannak: nem lép katonai szövetségre senkivel, és semmilyen külföldi csapatállomásoztatásához nem járul hozzá a területén.¹¹⁹

Konklúzió

Az Egyesült Államok és Vietnám kapcsolatrendszerét számos, történelmileg egyedi tényező befolyásolta, amit nem lehet szélesebb regionális vagy geopolitikai kontextus nélkül vizsgálni. Az Egyesült Államok vietnámi megjelenése a hidegháborús nemzetközi kapcsolatok sajátos terméke volt, ami 1989-ig meghatározta a kapcsolatok alakulását.

Az Egyesült Államok és „Vietnám” kapcsolata azért nagyon bonyolult, mert 1969 és 1975 között – politikai nézőponttól függően – mindenképpen két Vietnám létezett: kommunista szempontból a VDK és a DIFK, nem kommunista szempontból pedig a Vietnámi Köztársaság és a VDK. De ez a helyzet is ellentmondásos, mivel a nyugati értékelések sokszor nem tettek különbséget a DIFK és a VDK vezetése között, míg kommunista oldalról a Vietnámi Köztársaság vezetését tekintették amerikai bábregsimnek.

A kapcsolatok fejlődésének vizsgálatában két töréspontot lehet kiemelni: 1949-et, amikor a kínai polgárháborúban bekövetkezett kommunista győzelem miatt Indokína felértékelődött az Egyesült Államok számára, és megindult a beavatkozás felé vezető úton, valamint 1989-et, ami a hidegháborús logika végével a két ország közeledését ismét lehetővé tette. Az 1989-es törés kapcsán, az eseményeket messzebből megítélve az is láthatóvá válik, hogy az Egyesült Államok és Vietnám kapcsolatát nem ideológiai, hanem a szuperhatalmi politika és a regionális folyamatok határozták meg.

A vietnámi háború amerikai szakaszának azonban nemcsak a VDK-val való kapcsolatok alakulásában volt jelentős szerepe, hanem az amerikai kül- és védelempolitikára is rányomta a bélyegét, mégpedig több évtizedre. A Nixon-, a Weinberger- és Powell-doktrínák mind visszavezethetők a vietnámi tapasztalatokra. Ez is mutatja, hogy a vietnámi háborúban való részvétel milyen mélyrehatóan változtatta meg az elképzeléseket arról, hogy katonai erő segítségével milyen eredményeket lehet a nemzetközi kapcsolatokban elérni. Ahogyan arra a bevezetőben utaltunk, ez a vita még korántsem ért véget, a mai napig tart, sőt a téma

¹¹⁷ HIEBERT–NGUYEN–POLING 2014, 4–6.

¹¹⁸ HIEBERT–NGUYEN–POLING 2014, 7.

¹¹⁹ ALBERT 2018.

jelenleg reneszánszát éli. A háború belpolitikailag is jelentős hatást gyakorolt az Egyesült Államokra, elég, ha csak a polgárjogi (amelynek szerepe jelentős volt a háborúellenes felépésben) és a háborúellenes mozgalomra gondolunk.

A két ország kapcsolatainak vizsgálatában az 1989-es választóvonal még egy szempontból érdekes: míg a korábbi időszakot legtöbbször a stratégiai és ideológiai merevség jellemezte, addig a megváltozott geopolitikai helyzetben a pragmatizmus vált a kapcsolatok fejlődésének jellemzőjévé. Ennek oka az új geopolitikai helyzet, amely egyrészt Kína szerepének ártértékelődésével, másrészt a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének igényével hozható összefüggésbe.

Bár az elérhető irodalom a témában jelentős, távolról sem fedi le a kapcsolatok teljeségét. A kapcsolatfejlődésnek továbbra is számos olyan aspektusa van, amely komolyabb vizsgálatot igényel mind diplomáciai, mind katonai téren. A témával foglalkozó szakirodalom magyar nyelven való elérhetővé tétele is fontos lenne a délkelet-ázsiai térség politikai és gazdasági dinamikájának alaposabb megismeréséhez.

Felhasznált irodalom

- AHERN, Thomas L., Jr. (2000): *CIA and the House of Ngo. Covert Action in South Vietnam, 1954–63*. Center for the Study of Intelligence. Forrás: nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB284/2-CIA_AND_THE_HOUSE_OF_NGO.pdf (A letöltés ideje: 2016. 01. 06.)
- AHERN, Thomas L., Jr. (2001): *CIA and Rural Pacification in Vietnam*. Center for the Study of Intelligence.
- ALBERT, Eleanor (2018): *The Evolution of U.S.–Vietnam Ties*. Council on Foreign Relations, 2018. március 7.
- BRIGHAM, Robert K. (1999): *Guerrilla Diplomacy. The NLF's Foreign Relations and the Viet Nam War*. Ithaca, Cornell University Press.
- CIMA, Ronald J. ed. (1989): *Vietnam. A Country Study*. Washington D. C., Library of Congress. Forrás: https://cdn.loc.gov/master/frd/frdcstdy/vi/vietnamcountryst00cima_0/vietnamcountryst00cima_0.pdf (A letöltés ideje: 2017. 05. 19.)
- Evolution of the War. NATO and SEATO: A Comparison* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part IV.A. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-IV-A-1.pdf> (A letöltés ideje: 2014. 12. 30.)
- FALL, Bernard B. (1994): *Street Without Joy. The French Debacle in Indochina*. Harrisburg, Stackpole Books.
- FALL, Bernard B. (2002): *Hell in a Very Small Place. The Siege of Dien Bien Phu*. Cambridge, Da Capo Press.
- Genfi egyezmények az indokínai háború befejezéséről 1954. július 21.* (é. n.). Forrás: www.grotius.hu/doc/pub/IGXVRK/1954-07-21_genfi_egyezmenyek.pdf (A letöltés ideje: 2018. 02. 08.)
- GOLDSTEIN, Gordon M. (2008): *Lessons in Disaster: McGeorge Bundy and the Path to War in Vietnam*. New York, Times Books.
- GOSCHA, Christopher (2017): *The Penguin History of Modern Vietnam*. London, Penguin Books.
- HALBERSTAM, David (1992): *The Best and the Brightest*. New York, Ballantine Books.
- HERSHBERG, James G. (2000): *Who Murdered "Marigold": New Evidence on the Mysterious Failure of Poland's Secret Initiative to Start U.S.-North Vietnamese Peace Talks, 1966*. Woodrow

- Wilson International Center For Scholars. Forrás: www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ACFB26.pdf (A letöltés ideje: 2016. 02. 12.)
- HIEBERT, Murray – NGUYEN, Phuong – POLING, Gregory B. (2014): *A New Era in U.S.-Vietnam Relations. Deepening Ties Two Decades after Normalization*. Center for Strategic and International Studies. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140609_Hiebert_USVietnamRelations_Web.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 11.)
- HUNG, Nguyen Manh (2000): Vietnam in 1999. The Party's Choice. *Asian Survey*, Vol. 40, No. 1. 98–111. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.2000.40.1.01p00532>
- KREPINEVICH, Andrew F., Jr. (1988): *The Army and Vietnam*. Baltimore, John Hopkins University Press.
- LIPTAK, Eugene (2009): *Office of Strategic Services 1942–45: The World War II Origins of the CIA*. Oxford, Osprey Publishing.
- LOGEVALL, Frederik (2001): *The Origins of the Vietnam War*. London, Routledge.
- MANYIN, Mark E. (2005): *The Vietnam-U.S. Normalization Process*. Congressional Research Service. Forrás: www.fas.org/sgp/crs/row/IB98033.pdf (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)
- MANYIN, Mark E. (2014): *U.S.-Vietnam Relations in 2014: Current Issues and Implications for U.S. Policy*. Congressional Research Service. 1. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R40208.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)
- MCMASTER, H. R. (1998): *Dereliction of Duty: Lyndon Johnson, Robert McNamara, The Joint Chiefs of Staff, and the Lies that Led to Vietnam*. New York, Harper Perennial.
- MCNAMARA, Robert (1964): *Memorandum From the Secretary of Defense (McNamara) to the President (March 16, 1964.)*. Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v01/d84> (A letöltés ideje: 2017. 02. 26.)
- MINH, Ho Chi (1977): *Selected Writings (1920–1969)*. Foreign Languages Publishing House.
- MOYAR, Mark (2006): *Triumph Forsaken. The Vietnam War 1954–1965*. Cambridge, Cambridge University Press.
- NELSON, Kelly S. (1992): U.S.-Vietnamese Normalization. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 19, No. 1. 49–60. DOI: <https://doi.org/10.1080/00927678.1992.10553521>
- PACKER, George (2009): What Obama and the Generals are Reading. *The New Yorker*, 2009. 10. 08. Forrás: www.newyorker.com/news/interesting-times/what-obama-and-the-generals-are-reading (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- Report by the National Security Council on the Position of the United States with Respect to Indochina (27 February 1950)* (é. n.). Forrás: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/doc1.htm (A letöltés ideje: 2017. 05. 10.)
- RUSK, Dean (1965): *The Heart of the Matter in Viet-Nam*. December 27, 1965, Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume III, Vietnam, June–December 1965. Forrás: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v03/pg_706 (A letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- SCHEFFER, David J. (1985/1986): Normalization: Time for a U.S. Initiative. *World Policy Journal*, Vol. 3, No. 1. 127–141.
- SEABERRY, Jane (1978): Both Spy Defendants Convicted. *The Washington Post*, 1978. 05. 20. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1978/05/20/both-spy-defendants-convicted/877690a6-bf54-4267-b8fc-0bb0983030b3/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 09.)
- SORLEY, Lewis (2007): *A Better War: The Unexamined Victories and Final Tragedy of America's Last Years in Vietnam*. Boston, Mariner Books.

- STEPHANOPOULOS, George (2009): The Must-Read Book for Obama's War Team. *ABC News*, 2009. 09. 22. Forrás: <http://blogs.abcnews.com/george/2009/09/the-mustread-book-for-obamas-war-team.html> (A letöltés ideje: 2018. 09. 22.)
- TAYLOR, Keith W. (2013): *A History of the Vietnamese*. Cambridge, Cambridge University Press.
- THAYER, Carlyle A. (2001): Vietnam in 2000. Toward the Ninth Party Congress. *Asian Survey*, Vol. 41, No. 1. 181–188. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.2001.41.1.181>
- The Geneva Accords 1954* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part III. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-III.pdf> (A letöltés ideje: 2014. 12. 30.)
- TILFORD, Earl H., Jr. (1991): *Setup. What the Air Force did in Vietnam and Why*. Air University Press. 263. Forrás: https://media.defense.gov/2017/Apr/07/2001728434/-1/-1/0/B_0040_TILFORD_SETUP.PDF (A letöltés ideje: 2015. 01. 18.)
- TRUONG, Ngo Quang (1980): *The Easter Offensive of 1972*. Washington D. C., U.S. Army Center Of Military History. Forrás: <http://cgsc.contentdm.oclc.org/utills/getdownloaditem/collection/p4013coll11/id/1406/filename/1407.pdf/mapsto/pdf/type/singleitem> (A letöltés ideje: 2016. 01. 03.)
- TURLEY, William S. (2009): *The Second Indochina War. A Concise Political and Military History*. Lanham, Rowman and Littlefield Publishers.
- U.S. Involvement in the Franco-Viet Minh War 1950–1954. (1 Vol.)* (é. n.). National Archives, Pentagon Papers Part II. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-II.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 02. 22.)
- United States Objectives and Courses of Action With Respect to Southeast Asia* (é. n.). Forrás: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pentagon/doc20.htm (A letöltés ideje: 2017. 02. 22.)
- VECSEKLŐY József (é. n.): *Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata*. Budapest, Rózsavölgyi és Társa.
- Vietnam and the U.S., 1940–1950 (1 Vol.)* (é. n.). Pentagon Papers Part I. National Archives. A-3–A-4. Forrás: <https://nara-media-001.s3.amazonaws.com/arcmedia/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-I.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 02. 21.)
- YOUNG, Marilyn B. (1991): *The Vietnam Wars 1945–1990*. New York, Harper Perennial.

Levéltári források

- Amerikai elképzelések a VSZK-t illetően*. ÁBTL 1.11.4 IIs RB-2/77. 84. d. 1977. 04. 12. (A dátum bizonytalan, nincs folyamatos oldalszámozás.)
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, MN 1973 249. doboz.

Vákát oldal

Klemensits Péter

Az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek speciális kapcsolatrendszere

E tanulmány célja, hogy áttekintse az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek speciális kapcsolatrendszerének alapját képező stratégiai, biztonsági együttműködés részleteit a 20. század második felétől kezdve egészen napjainkig. Elsőként a kolonializmus örökségét, majd a két ország hidegháborús együttműködését foglalja össze, ezt követően kitér a kapcsolatok újraértelmezésének problémájára az 1990-es évek, majd pedig a szorosabb együttműködés kiteljesedésére a 21. század elejének tekintetében, a terrorizmus és Kína felemelkedése jelentette kihívás tükrében. Konklúziója értelmében – noha jelenleg a kapcsolatok újrakalibrálásának szükségességéről beszélhetünk – az amerikai–filippínó szövetség felbomlásától nem kell tartani.

Az Egyesült Államokat és a Fülöp-szigeteket speciális kapcsolat fűzi össze, amely a közös történelem, a szabadság és a demokrácia elvei iránti elköteleződés, a kiterjedt társadalmi-kulturális interakció mellett a szoros biztonsági, katonai és gazdasági együttműködésen alapul. Ennek egyik leglátványosabb eleme a ma is érvényben lévő, 1951-es kölcsönös védelmi egyezmény, amely megalapozta a két ország tartós biztonsági partnerségét, szövetségét.

A kapcsolatok különleges jellegéhez az a tény is hozzájárul, hogy a Fülöp-szigetek a 20. század elején az USA gyarmatává vált, de 1946-os függetlenségét is Washingtonnak köszönheti. Mivel az Egyesült Államok korábbi katonai és gazdasági pozícióit nem kívánta feladni, a két ország szoros – ám némileg egyoldalú – kapcsolata a hidegháború idején is fennmaradt. De a stratégiai kapcsolatokat tekintve a 20–21. század fordulóján sem következett be lényegi változás. Manila számára továbbra is az USA jelenti a legfontosabb partnert, miközben Amerika még mindig az egyik legfőbb regionális szövetségének tekinti a délkelet-ázsiai szigetországot. Valójában – annak ellenére, hogy a bilaterális kapcsolatok alakulásában megfigyelhetők bizonyos hullámvölgyek – a két ország szövetségének alapjai soha nem kérdőjeleződtek meg. A 21. század elején pedig elsősorban a terrorizmus elleni közös fellépés, valamint a felemelkedő Kína jelentette kihívás tette relevánssá a szövetség megerősítését. Noha a kétoldalú kapcsolatok szempontjából Rodrigo Duterte elnök 2016-os hivatalba lépése cezúrának tekinthető, amelynek jelentőségét Donald Trump politikája is megerősíti, összességében csupán a kapcsolatok újrakalibrálásának szükségességéről beszélhetünk.

A két ország bilaterális kapcsolatainak alapja: a kolonializmus öröksége

Az 1898–1899-es spanyol–amerikai háború során az USA azzal, hogy megsemmisítette a Fülöp-szigeteken állomásozó spanyol flottát, lehetővé tette a filippínó forradalom győzelmét, amelynek során a spanyolok vereségével a gyarmati uralmuk is véget ért a szigeteken.¹ Az Egyesült Államok viszont más külföldi hatalmak megjelenésétől tartva a terület ideiglenes gyarmatosítása mellett döntött, amely csupán az 1899–1901 között megvívott filippínó–amerikai háború eredményeképpen válhatott valóra.² A többi európai gyarmatosítóval szemben viszont az USA a kezdetektől hangsúlyozta, hogy belátható időn belül biztosítani szeretné a Fülöp-szigetek függetlenségét, amint azt a politikai rendszer fejlődése lehetővé teszi. A filippinizáció során az amerikai vezetés igyekezett a közvetett gyarmati uralmat gyakorolva minél nagyobb szerephez juttatni a filippínó földbirtokos elitet, akik irányították a társadalmat. A Philippine Organic Act 1902-ben lehetővé tette az első nemzeti kormány felállítását, 1907-ben pedig már a nemzetgyűlés is összeült. Az USA politika rendszeréhez alkalmazkodva egy kétkamarás törvényhozás jött létre, amelyben a felsőházat 1916-ig az amerikai főkormányzó által vezetett Filippínó Bizottság alkotta, ezt követően pedig a Filippínó Szenátus.

Az 1916-ban elfogadott Jones Act, más néven Philippine Autonomy Act, a függetlenség 4 éven belül történő megadásáról szólt, ami ugyan nem valósulhatott meg, de a későbbiek során útmutatással szolgált az amerikai törekvéseket tekintve.³ Végül 1934-ben a Tydings–McDuffie Act rögzítette, hogy egy 12 éves átmeneti időszakot követően 1946-ban a Fülöp-szigetek függetlenséget kap.⁴ Ennek értelmében létrejött a Filippínó Nemzetközösség, amelynek alkotmányát 1935 februárjában fogadták el.⁵ Az ország az amerikai mintát követve prezidenciális köztársaság lett, az első elnökválasztást pedig Manuel Quezon nyerte meg, aki a japán veszélyre való tekintettel – a National Defense Act elfogadását követően – a filippínó hadsereg felállításához és megszervezéséhez Douglas MacArthur tábornok segítségét kérte. Amerikai csapatok is érkeztek az országba, MacArthur pedig átvette a szigeteken állomásozó filippínó–amerikai erők főparancsnokságát.

¹ Az 1896-ban kirobbant filippínó forradalom során a Spanyolországtól való függetlenség kivívása lett a cél, 1898-ban pedig megszületett a független Filippínó Köztársaság Emilio Aguinaldo elnöksége alatt. NADEAU, Kathleen (2008): *The History of the Philippines*. Westport, Greenwood Press. 40–42.

² A Fülöp-szigetek elfoglalása során az USA szakított azzal a korábbi politikai állásfoglalásával, hogy nem válik gyarmatosító hatalommá, és történelme során először a tengerentúlon hódítóként lépett fel. HOLM, Elizabeth Fair (2013): *The Philippine-American War (1899–1902): Compassion or Conquest?* 46–49. Forrás: https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/162537/Holm%2cElizabeth_MLS_Thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y (A letöltés ideje: 2017. 07. 17.)

³ *The Philippine Autonomy Act (Jones Law) August 29, 1916* (é. n.). Forrás: www.chanrobles.com/joneslaw.htm#Xk1wkVdKhPY (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

⁴ A törvény – egy 10 éves átmeneti időszakot követően – további 2 évig lehetőséget adott az USA-nak, hogy katonai erőt állomásoztasson a szigeteken, az amerikai elnöknek pedig hogy háború esetén hadba hívja a filippínókat. *The Philippine Independence Act (Tydings-McDuffie Act) 1934* (é. n.). Forrás: <https://loveman.sdsu.edu/docs/1934PhilippineIndep.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

⁵ *The 1935 Constitution* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/constitutions/the-1935-constitution/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

A második világháborúban a szövetséges erők vereségét követően Japán megszállás alá került az ország, az emigráns kormány pedig Washingtonba távozott.⁶ A gerillacsoportok tevékenységétől eltekintve, 1944-től MacArthur amerikai–filippínó csapatai szabadították fel a szigeteket, a hadműveletek befejezését követően pedig az amerikai főparancsnok számára az volt a legfőbb cél, hogy olyan politikai elitet segítsen hatalomra, amely a függetlenség elnyerése után továbbra is Washington szoros szövetségese marad. Ezért meg-egyezésre törekedett a japánokkal együttműködőkkel, miközben a baloldali csoportokat kizárta a hatalomból. Az 1946. áprilisi elnökválasztáson végül az amerikaiak támogatását élvező Manuel Roxas nyert.

A kapcsolatok dinamikája a függetlenségtől a hidegháború végéig

1946. július 4-én az USA megadta a Fülöp-szigeteknek a függetlenséget, amelyet a két ország általános kapcsolatairól szóló egyezmény definiált. (A diplomáciai kapcsolatok felvétele is erre az időpontra datálható.) Ennek a lényege, hogy a szigetek feletti fennhatóságot az amerikaiak átadják a filippínó kormánynak, elismerik az ország függetlenségét, ugyanakkor viszont megtartják azon katonai bázisok feletti ellenőrzést, amelyek mindkét ország kölcsönös védelmét szolgálják.⁷

Az Egyesült Államoktól elnyert függetlenség ellenére a Fülöp-szigetek továbbra is az USA szoros szövetségese és „partnere” maradt. A korábbi gyarmatosító és gyarmat kapcsolata lényegében patrónus-kliens viszonyra változott. Gazdasági értelemben az előnytelen szerződések stabilizálták az ország függő helyzetét Washingtonnal szemben. Az 1946-os Bell Trade Act újra érvényessé tette az Egyesült Államokba érkező filippínó árukra vonatkozó háború előtti kvótákat, miközben szabad kezet adott az amerikai befektetőknek a helyi nyersanyagokkal való rendelkezésre.⁸

A két nemzet védelmi együttműködését több szerződésben szabályozták, ezek közül az első az 1947 márciusában aláírt katonai bázis megállapodás volt, amely lehetővé tette az USA-nak 23 katonai és haditengerészeti támaszpont használatát 99 évre.⁹ 1966-ban a Ramos–Rusk-megállapodás során ezt végül 25 évre csökkentették.¹⁰ Ezzel párhuzamosan

⁶ Japán 1943 októberében függetlenséget adott az országnak, ennek következtében létrejött a második köztársaság José P. Laurel elnöksége alatt.

⁷ *Treaty of General Relations Between the United States of America and the Republic of the Philippines* (é. n.). Article I. Forrás: www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-ph-ust000011-0003.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

⁸ *Bell Trade Act (Summary with Key Provisions)* (2012). Article I–VII. Forrás: www.thefilipinomind.com/2012/09/bell-trade-act-philippine-trade-act-of.html (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

⁹ A 23 bázis közül kiemelt stratégiai jelentősége volt a Subic Bay haditengerészeti, valamint a Clark Field légi támaszpontnak, ugyanis ezeknek köszönhetően az USA az Indiai-óceán és a Csendes-óceán nyugati felében is megőrizte erőikivetítési képességét. A vietnámi háború végét követően pedig – mint az egyetlen délkelet-ázsiai amerikai támaszpontok – fontos részét képezték az USA előretolt védelmi stratégiájának a térségben. *Agreement Between the United States of America and the Republic of the Philippines Concerning Military Bases* (é. n.). Article I., Article XXVIX. Forrás: www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-ph-ust000011-0055.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

¹⁰ Department of State, United States of America (1967): *Philippines – Military Bases in the Philippines. In United States Treaties and Other International Agreements*. Vol. 17, Part 1. Washington, U.S. Government Printing Office.

a felek megkötötték a katonai segítségnyújtási szerződést is, amely létrehozta az Egyesített Amerikai Katonai Segítségnyújtási Csoportot,¹¹ amely a Fülöp-szigeteki Fegyveres Erők kiképzéséért, valamint haditechnikával és hadianyaggal való ellátásáért volt felelős.¹²

1951 augusztusában aláírták a kölcsönös védelmi egyezményt, amely máig hatóan megteremtette a két ország védelmi együttműködésének kereteit. A dokumentum értelmében a felek vállalták, hogy nemzetközi vitáikat békés eszközökkel rendezik, közösen és egyénileg is fejlesztik a fegyveres támadással szembeni ellenálló képességüket és konzultálnak egymással, ha bármelyik felet külső fegyveres agresszió fenyegeti. A 4. cikkely pedig kimondja, hogy „mindegyik fél elismeri, hogy egy fegyveres támadás a Csendes-óceán térségében, bármelyik fél ellen veszélyt jelentene a békére és a biztonságra nézve, és kinyilvánítja, hogy a közös veszélyre a saját alkotmányos eljárásához igazodva reagál”.¹³ A szerződés a kollektív védelem kötelezettségét érvényesnek írja elő a Fülöp-szigeteki kormány fennhatósága alatt álló területekre nézve, ugyanakkor viszont viták forrását képezte a későbbiekben a dél-kínai-tengeri szigetek iránt támasztott filippínó követelésekkel kapcsolatban, amelyekre nézve az USA nem hajlandó alkalmazni az egyezményt.¹⁴ A gyakorlati együttműködés koordinálására 1958-tól létrejött a Kölcsönös Védelmi Tanács, amely kormányközi fórumként biztosítja a két ország között a közvetlen kapcsolatot és konzultációt a katonai kérdésekben.

A Fülöp-szigetekre vezényelt amerikai erők jelentős mértékben járultak hozzá a térség regionális stabilitásának megőrzéséhez, miközben a koreai és a vietnámi háborúban is komoly szerepet tölthettek be. Az amerikai csapatok létszáma az 1980-as években érte el a csúcspontot, amikor megközelítően 35–40 ezer katona és 20 ezer civil alkalmazott állomásozott az országban.¹⁵

1946-tól 1972-ig a Fülöp-szigeteken egy amerikai típusú politikai rendszer jött létre, amely formálisan a demokrácia keretein belül működött. A hatalomért két párt, a Liberális Párt és a Nacionalista Párt versengett, az ő váltógazdaságuk határozta meg a korszak politikáját. A politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok azonban alig változtak, a nemzetépítés pedig komoly akadályokba ütközött a gyenge államhatalom számára. Az elnökválasztások során az USA nyíltan állást foglalt az általa ideálisnak vélt jelölt mellett, ez pedig általában el is döntötte a választások kimenetelét. Az 1950-es években a Hukbalahap kommunista gerillamozgalma¹⁶ elleni küzdelemhez az amerikai segítség nélkülözhetetlen volt, ez pedig

¹¹ Joint United States Military Advisory Group (JUSMAG).

¹² *Security Agreements* (é. n.). Forrás: <http://countrystudies.us/philippines/24.htm> (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

¹³ *Mutual Defense Treaty Between the United States and the Republic of the Philippines; August 30, 1951.* (é. n.). Article I–IV. Forrás: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/phil001.asp (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

¹⁴ *Mutual Defense Treaty Between the United States and the Republic of the Philippines; August 30, 1951.* (é. n.). Article V. Az 1970-es évektől kezdve a vitatott hovatartozású szigetekkel kapcsolatban a filippínó fél azt szeretné elérni, hogy az USA – csakúgy, mint Japán esetében a Senkaku-szigeteknél – ismerje el a követelt területeknek a szerződés hatálya alá tartozását.

¹⁵ ELEANOR, Albert (2016): The Now and Future US-Philippines Military Alliance. *Defense One*, 2016. 06. 29. Forrás: www.defenseone.com/ideas/2016/06/us-philippine-military-alliance/129504/?oref=d-river (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

¹⁶ A Hukbalahap (Népi Felszabadító Hadsereg) kommunista gerillamozgalom lázadása 1946–1954 között a legnagyobb kihívást jelentette az államhatalomra nézve. Részletesebben lásd COMISH, Leo S., Jr. (1971): *The United States and the Hukbalahap Insurgency 1946–1954.* Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/772382.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 21.)

még kiszolgáltatottabbá tette a filippínó kormányt. Csupán Carlos Garcia elnöksége alatt, az 1950-es évek végén sikerült néhány, az amerikaiakkal megkötött egyenlőtlen gazdasági szerződést újratárgyalni, de később ezek az eredmények sem maradtak hosszú életűek. Mindazonáltal azt is el kell ismerni, hogy a gazdasági nehézségek ellenére az amerikaiak támogatásával az ország az 1960-as évekre már Délkelet-Ázsia leggyorsabban iparosodó államává vált.¹⁷

A filippínó külpolitika teljes mértékben alkalmazkodott az amerikai elvárásokhoz. A koreai háborúba az USA vezetése alatt a Fülöp-szigetek is küldött expedíciós haderőt.¹⁸ Thaiföld mellett a Fülöp-szigetek lett az 1954-ben megalakult Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete (SEATO) egyetlen délkelet-ázsiai tagja, a kommunizmus elleni küzdelem elkötelezett híve, aki az USA oldalán a vietnámi háborúba is vezényelt katonákat.¹⁹ Az ASEAN alapító tagjaként 1967-től Manila ugyan a regionális integrációs törekvéseket is támogatta, de politikai, katonai és gazdasági kapcsolatrendszerét az USA-tól való függés határozta meg.

Az 1965-ben elnökké választott Ferdinand Marcos meglepetésre az amerikai törekvések ellenében került hatalomra, de csakhamar Washington hű szövetségesevé vált.²⁰ Az 1972-től kiépülő önkényuralmi rendszere ezért 1986-ig zavartalanul maradhatott fenn. Marcos idején az amerikai–filippínó katonai kapcsolatok megélnékültek, a Fülöp-szigeteki haderő expanziója és fejlődése korábban soha nem látott szintet ért el. 1981-től a katonai segítségnyújtási program keretén belül az USA vállalta, hogy évi 25 millió dollárt nem meghaladó értékben utánpótlást és szolgáltatásokat biztosít a filippínó haderőnek.²¹ Amerika óriási pénzügyi, illetve hadfelszerelési támogatást nyújtott, ennek köszönhetően a hidegháború végére a Fülöp-szigeteki Fegyveres Erők Délkelet-Ázsia legjobban felszerelt haderejének számított.²²

Az USA stratégiai érdekeinek a Marcos-kormányzat maximálisan megfelelt, viszont a szuperhatalom az emberi jogok és a demokrácia iránti elkötelezettségének sem fordíthatott hátat, ezért végül az 1986-os választásokat követően megvonta támogatását a korrump és nepotista politikustól.²³

A néphatalom forradalom²⁴ győzelmét követően – Corazon Aquino elnöksége alatt – 1987-ben új alkotmányt fogadtak el, amelynek 18. cikkelye kimondta, hogy az 1966-ban 25 évre aláírt katonai bázis megállapodás lejártá után a szenátus beleegyezése

¹⁷ BALOGH András (2015): *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe*. Budapest, ELTE Eötvös. 328–329.

¹⁸ Az 1500 fős filippínó kontingenst az amerikai haderő alárendeltségében vetették be.

¹⁹ LOCKWOOD, Kathleen (é. n.): *The Philippines: Allies During the Vietnam War*. Forrás: www.historynet.com/the-philippines-allies-during-the-vietnam-war.htm (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

²⁰ Míután amerikai kérésre Marcos 2000 katonát küldött Vietnámba, cserébe az USA 80 millió dollár segélyt adott az országnak, amelynek nagy részét az elnök saját céljaira használta fel. BRANDS, H. W. (1992): *Bound to Empire. The United States and the Philippines*. New York, Oxford University Press. 284.

²¹ SUGAI, Courtney Momialoha (2009): *U.S.-Philippine Security Relations after Base Closure (1991–1999)*. Thesis, Master of Arts in Diplomacy and Military Studies, Hawai'i Pacific University. 48.

²² FERRER, Raymundo B. (2013): *The Military in Democratic Development: A Philippine Case Study*. In BLAIR, Dennis ed.: *Military Engagement. Influencing Armed Forces Worldwide to Support Democratic Transitions. II*. Washington D. C., Brookings Institution Press. 139–164.

²³ 1986 februárjában az amerikai szenátus határozatban ítélte el a filippínó elnökválasztás eredményét, amely szerint Marcos győzött, egyúttal pedig megszüntette a katonai segélyek folyósítását a Marcos-kormány számára.

²⁴ A néphatalom forradalom az 1986. február 22–25-e között Manilában lezajlott demonstrációkat és erőszakmentes civil ellenállást jelenti, amelynek során a tömegek Marcos elnök távozását követelték. Míután Marcos szövetségeseinek többsége is a tiltakozók mellé állt, győzött a forradalom, az elnök pedig száműzetésbe vonult.

nélkül nem maradhatnak külföldi csapatok az országban.²⁵ Az 1980-as évek végére az amerikai, illetve a filippínó politikusokat, katonákat már egyre komolyabban foglalkoztatta az amerikai bázisok kérdése, amelyekkel kapcsolatban több nézeteltérés is felmerült.²⁶ A George H. W. Bush vezette kormányzat katonai tervezői kezdetben a vietnámi szovjet bázisok (Da Nang, Cam Ranh-öböl) miatt szükségesnek tartották a Fülöp-szigeteki támaszpontok fenntartását, de az enyhülést követően már rugalmasabb, az állandó bázisokra kevésbé építő biztonsági stratégiákat fogalmaztak meg.²⁷ Aquino támogatta a bázisokról szóló egyezmény megújítását, viszont a filippínó kormányzat a korábbiaknál nagyobb összegű kompenzációra tartott igényt, hiszen nem véve tudomást a bipoláris világrend felbomlásáról, hitt benne, hogy az USA számára minden pénzt megér az állandó katonai jelenlét fenntartása. 1991 augusztusában a két fél aláírta a barátsági, együttműködési és biztonsági egyezményt, amely egy 10 éves periódust irányzott elő az amerikai haderő kivonására. A filippínó kongresszus azonban elutasította az egyezményt, ezért az USA a csapatok egy éven belül történő visszavonása mellett döntött.²⁸ A hidegháború végén a Fülöp-szigetek, noha az amerikaiakkal meglévő védelmi együttműködését nem kívánta megszakítani, a geopolitikai átrendeződés és a szovjet fenyegetés megszűnése után a szuverenitás világos kifejezése és a regionális együttműködés iránti elkötelezettsége mellett foglalt állást.

A kapcsolatok újraértelmezése az 1990-es években

Az amerikai csapatok kivonása²⁹ a Fülöp-szigetektől korántsem jelentette a kétoldalú katonai együttműködés végét, hiszen az USA délkelet-ázsiai pozícióinak védelme szempontjából továbbra is érdekelt maradt szövetséges támogatásában.

A bázisokról szóló megállapodás meghiúsulását követően a két ország védelmi együttműködése az 1951-es szerződésnek megfelelően folytatódott. A Kölcsönös Védelmi Tanács 3 havonta ülésezett, biztosítva a fórumot a biztonsági kérdések megtárgyalására. Az évente megrendezett kétoldalú hadgyakorlatokat – mint a Balikatan (együttes erővel) – folytatták, miközben az amerikaiak a természeti katasztrófák elhárításához is támogatást nyújtottak.

²⁵ *The Constitution of the Republic of the Philippines* (é. n.). Article XVIII. Transitory Provisions. Forrás: www.officialgazette.gov.ph/constitutions/1987-constitution/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

²⁶ Az amerikai haderő és a filippínói civil lakosság kapcsolata időről időre kiéleződött, hiszen az amerikaiak nem ismerték el a helyi törvények hatályát magukra nézve, ráadásul a bázisoknak a helyi gazdaságra gyakorolt hatása is ellentmondásos megítélés alá esett. BAKER, Anni P. (2004): *American Soldiers Overseas. The Global Military Presence*. Westport, Praeger Publishers. 115–116.

²⁷ Ennek jegyében megkezdődtek a fokozatos amerikai csapatkivonások a kelet- és délkelet-ázsiai régióból. INDORF, Hans H. (1988): The 1988 Philippine Base Review. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 15, No. 1. 21–34.

²⁸ Az amerikaiak döntésében az is szerepet játszott, hogy a Pinatubo vulkán kitörését követően a Clark légi bázis olyan súlyos károkat szenvedett, hogy 17 ezer katonát evakuálni kellett, miközben a helyreállítás költségét 500 millió dollárra becsülték. Mindennek következtében Dick Cheney védelmi miniszter a támaszpont elhagyása mellett döntött (SUGAI 2009, 41.).

²⁹ Távozásakor az amerikai haderő közel 1,3 milliárd dollár értékben adott vissza katonai létesítményeket a filippínó állam tulajdonába.

A Katonai Segítségnyújtási Program folytatódott, emellett 1994-től a Fülöp-szigetek a külföldi katonai eladások keretén belül is részesült az amerikai támogatásból.³⁰

A fentiek ellenére azonban a filippínó haderőt – ezáltal az ország védelmi képességét – kedvezőtlenül érintette az amerikaiak távozása. Nélkülözve a közvetlen támogatást, a fegyveres erők képességei gyorsan hanyatlottak, ráadásul a költségvetésből is csupán minimális részesedéssel számolhattak. Nem meglepő ezért, hogy a Fülöp-szigeteki hamarosan a „világ legalulfinanszírozottabb” haderőinek csoportjába került.³¹ Ugyan rövid időn belül jelentős külső fenyegetéssel nem kellett szembenéznie az országnak, a belső konfliktusok teljes mértékben lekötötték a hadsereget, de azok iránt az amerikaiak közönyösek maradtak.³² A washingtoni kongresszus a segélyeket – a korábbiakhoz képest – drasztikusan csökkentette, az 1991-es 1,2 milliárd dollár helyett 1993-ban már csak 156 millió dollárt folyósított.³³

A politikai hatalomváltás azonban az Egyesült Államokban és a Fülöp-szigeteken is kedvezett a kapcsolatok újraértelmezésének, vagyis az új multipoláris világrend kívánalmainak megfelelő partnerség kiépítésének.

Az 1992-es manilai elnökválasztást Fidel Ramos tábornok nyerte meg, aki meghirdette a „nemzeti megbékélés” programját, amelynek során a nemzeti megosztottság felszámolására törekedett. A felkelőcsoportoknak amnesztiát adott, legalizálta a kommunista pártot, a Moro Nemzeti Felszabadítási Fronttal pedig 1996-ban egyezményt írt alá a fegyveres ellenállás beszüntetéséről és a területi autonómia biztosításáról. Ramos az amerikaiak számára is megfelelő partnernek számított, hiszen elvégezte a West Point-i katonai akadémiát, majd pedig az illinoisi egyetemen szerzett mérnöki diplomát, Marcos diktatúrája alatt pedig a fegyveres erők vezérkari főnökeként szoros kapcsolatot épített ki az amerikai katonai vezetőkkel.³⁴ A kapcsolatok javítása érdekében tett szimbolikus lépésként 1996-ban július 4-ét a filippínó–amerikai barátság napjának nyilvánította.

Ramos úgy látta, hogy az ország gazdasági fejlődése a külső és belső problémákra nézve is megoldást jelenthet, ennek előmozdítása érdekében pedig döntő mértékben számított az USA segítségére. Véleménye szerint egy olyan „új kapcsolat” kialakítására van szükség, amelyben a gazdasági és a védelmi kérdések egy nemzeti biztonsági stratégiában olvadnak össze, amelynek sikeres végrehajtása Washingtonnak is elemi érdeke.³⁵ Az ország stabilitásának megőrzése érdekében a Ramos-kabinet bátorította az amerikai

³⁰ Többek között 1994-ben 8 járőrhajót kapott Manila, 1995-ben pedig 100 millió dollár értékű hadfelszerelést. DE CASTRO, Renato Cruz (2003): *The Revitalized Philippine-U.S. Security Relations: A Ghost from the Cold War or an Alliance for the 21st Century?* *Asian Survey*, Vol. 43, No. 6. 971–988.

³¹ COMER, Charles ‘Ken’ (2010): *Philippine Defense Reform: Are we there yet?* 5. Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/239227> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

³² Az egyik legnagyobb veszélyt a kommunista Új Néphadsereg jelentette, amelynek fő célja a kormány megbuktatása és a szocialista rendszer bevezetése volt. Emellett a moro elszakadási törekvések – amelyek egy önálló iszlám állam megalapítására irányultak az ország déli részén – szintén folyamatos fenyegetést jelentettek az államhatalomra nézve.

³³ TARNOFF, Curt – NOWELS, Larry (2004): *Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy*. CRS Report for Congress. Forrás: https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs5904/m1/1/high_res_d/98-916_2004Apr15.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)

³⁴ NADEAU 2008, 99–101.

³⁵ GLEECK, Lewis E., Jr. (1998): *On Their Own: Midwifing a Post-Colonial Philippine-American Relationship*. Paranaque City, Loyal Printing.

befektetéseket, különösen Mindanaón. A két ország gazdasági együttműködését 1989 óta a kereskedelmi és befektetési keretmegállapodás szabályozta, amely a bilaterális kérdések mellett a regionális és multilaterális problémákkal is foglalkozott.³⁶ A későbbiekben ennek részleteit több szándéknyilatkozatban pontosították a felek. Az 1996-ban módosított Foreign Investment Act jelentősen megkönnyítette a befektetők helyzetét, és hozzájárult ahhoz, hogy Washington komoly anyagi haszon reményében bővítse gazdasági érdekeltségeit a szigetországban.³⁷ Az energia- és a telekommunikációs szektor liberalizációja, majd az ország WTO-tagsága különösen kedvezett a külföldi üzleti körök megjelenésének.

1993-ban Bill Clinton amerikai elnök hivatalba lépése és John Negroponte nagykövet Manilába történő akkreditálása fordulópontnak bizonyult a kétoldalú kapcsolatokat tekintve: az amerikai vezetés újraértékelte a Fülöp-szigetekkel és a régióval kapcsolatos stratégiáját. A Clinton-kormányzat támogatta Ramos gazdaságközpontú megközelítését, miközben a regionális intézmények – mint az ASEAN Regionális Fórum (ARF) vagy az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés – iránt is nagyobb bizalmat tanúsított.³⁸ Az USA – mint ázsiai és csendes-óceáni hatalom – vezető szerepet kívánt betölteni a szabadpiac és a demokrácia elveinek terjesztésében. 1995-ben a Pentagon kiadta a *US Security Strategy for the East Asia-Pacific Region (Az Egyesült Államok stratégiája Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán régiójában)* című dokumentumot, amely mindennél jobban tükrözte a megváltozott amerikai álláspontot. A korábbi csapatkivonásokkal szemben az amerikai haderő előretolt jelenléte újra hangsúlyt kapott, és a regionális biztonság és béke megőrzése érdekében a „régí szövetségek megerősítése” is prioritást élvezett.³⁹

Miután 1995 februárjában Kína elfoglalta a vitatott hovatartozású Spratly-szigetekhez tartozó Mischief Reefet (korallzátonyt), majd a hadihajók küldését követően helikopterek leszállására alkalmas helyek építésébe kezdett, az amerikai és a filippínó stratégiai gondolkodásban megjelent az erőszakos és expanzív politikát folytató regionális hegemoniára törekvő Kína képe.⁴⁰

Manila szerint Kína jelentős fenyegetést jelentett az ország biztonságára nézve, és mivel a Fülöp-szigeteki haderő csupán tétlenül nézhette a kínai expanziót – hiszen a légierő és a haditengerészet aligha volt hadra fogható állapotban –, az amerikai katonai jelenlétre továbbra is szükség volt a régióban, hogy fenn lehessen tartani a hatalmi egyensúlyt. Másrészt pedig a filippínó haderőfejlesztés kérdését sem lehetett tovább halogatni, ezért

³⁶ *Understanding Between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of the Philippines Concerning a Framework of Principles and Procedures and an Establishment of a Consultative Mechanism for the Expansion of Trade and Investment Flows Between the Two Countries* (é. n.). Forrás: <https://ustr.gov/sites/default/files/US-Philippines%20TIFA.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

³⁷ *Republic Act No. 8179, March 28, 1996. An Act to Further Liberalize Foreign Investments, Amending for the Purpose Republic Act No 7042, and for other Purposes* (é. n.). Forrás: <http://elibrary.judiciary.gov.ph/thebookshelf/showdocs/2/4035> (A letöltés ideje: 2017. 07. 12.)

³⁸ GLEECK 1998, 54–55. Ramos 1993-as washingtoni útja nagy lépést jelentett a partnerség megerősítésében, csakúgy, mint részvétele az éves Balikatan hadgyakorlaton, mivel korábban egyetlen filippínó államfő sem jelent meg hasonló eseményen.

³⁹ A Védelmi Minisztériumban körülbelül 100 ezer amerikai katona állomásoztatását vélték szükségesnek a régióban. A „régí szövetségek” megfogalmazás pedig egyértelmű utalást jelentett a Fülöp-szigetekre. *US Security Strategy for the East Asia-Pacific Region* (é. n.). Forrás: <https://nautilus.org/global-problem-solving/us-security-strategy-for-the-east-asia-pacific-region/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

⁴⁰ DE CASTRO, Renato Cruz (2014a): Philippine Strategic Culture: Continuity in the Face of Changing Regional Dynamics. *Contemporary Security Policy*, Vol. 35, No. 2. 257.

a kongresszus elfogadta az 1995. évi 7898-as törvényt – vagy más néven az AFP modernizációs törvényt –, amelyhez azonban az amerikai pénzügyi támogatásra mindenképpen számított.⁴¹

Az amerikai tervezők úgy vélték, hogy a kínai terjeszkedés és a haderőfejlesztés veszélyezteti az USA érdekeit, hiszen a Japánnal, Dél-Koreával és a Fülöp-szigetekkel fennálló kapcsolatait is hátrányosan érintheti, ha képtelen határozott választ adni Peking lépéseire. Noha az amerikai kormány – a filippínók bánatára – továbbra sem foglalt állást a dél-kínai-tengeri szigetviták ügyében, végül hajlandónak mutatkozott a védelmi kapcsolatok szorosabbra fűzésére.⁴²

A Kölcsönös Védelmi Tanács már 1994-ben előterjesztett egy olyan megállapodás-tervezetet, amelynek értelmében az USA hozzáférést kapott volna bizonyos létesítmények használatához, cserébe évi 12 millió dollár értékű szolgáltatásért és katonai felszerelésért. A filippínó szenátus azonban ismét leszavazta a szerződést, amelyet belpolitikai okokból kifolyólag Ramos elnök sem erőltetett. Mindennek következtében 1996-ban a két fél felfüggesztette a nagyobb szabású közös hadgyakorlatokat az újabb megállapodás megszületéséig.⁴³

1998 februárjában az amerikai és a filippínó kormány aláírta a vendégerők megállapodást, amelyet egy évvel később a manilai törvényhozás is ratifikált. A szerződés megteremtette a jogi kereteit a közös hadgyakorlatokra az országba érkező amerikai katonai alakulatok ideiglenes állomásozásának. Ennek lényege, hogy az amerikai katonai erők minden tervezett tevékenysége a filippínó kormány előzetes beleegyezéséhez kötött, miközben – az amerikai szabályzatok megsértését kivéve – a külföldiek is a filippínó kormány joghatósága alá esnek.⁴⁴ A szerződés csupán az amerikai erők ideiglenes állomásoztatásáról rendelkezik, állandó bázisok létesítésére nem ad felhatalmazást.

A két ország speciális kapcsolatának és szövetségének megerősítésében fontos szerepet töltött be a megállapodás, amelynek következtében a korábbi védelmi együttműködés új szakaszába lépett. A 2000-ben megrendezett nagyszabású Balikatan hadgyakorlat már ezt a tendenciát illusztrálta.

⁴¹ Republic Act No. 7898. *An Act Providing for the Modernization of the Armed Forces of the Philippines and for Other Purposes* (é. n.). Sec. 2. Forrás: www.gppb.gov.ph/laws/laws/RA_7898.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

⁴² DE CASTRO 2003, 978.

⁴³ Az amerikaiak csupán olyan hadgyakorlatokon vettek részt, ahol kevesebb mint 20 fővel képviseltették magukat. DE CASTRO 2003, 974.

⁴⁴ Az Egyesült Államokba érkező filippínók jogállását szintén hasonló szerződésben rögzítették. *Agreement Between the Government of the Republic of the Philippines and the Government of the United States of America Regarding the Treatment of United States Armed Forces Visiting the Philippines, February 10, 1998* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/1998/02/10/agreement-between-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-and-the-government-of-the-united-states-of-america-regarding-the-treatment-of-united-states-armed-forces-visiting-the-philippines-f/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.); *Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of the Philippines regarding the treatment of Republic of the Philippines Personnel visiting the United States of America* (é. n.). Article III., V. Forrás: www.officialgazette.gov.ph/1998/10/09/agreement-between-the-government-of-the-united-states-of-america-and-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-regarding-the-treatment-of-republic-of-the-philippines-personnel-visiting-the-uni/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

A partnerség kiteljesedése 2001. szeptember 11. után

Az Egyesült Államokat ért 2001. szeptember 11-i terrortámadás jelezte, hogy a 21. században olyan új típusú biztonsági kihívások kezelésére kell felkészülni, amelyek komoly próbatétel elé állítják a nemzetállamokat, szövetségeket és multilaterális szervezeteket egyaránt. A terrorizmus elleni globális küzdelem az amerikai–filippínó kapcsolatokat is alapjában érintette, hiszen megerősítette a két ország szövetségét és új dinamizmust vitt a bilaterális kapcsolatokba.

A New York-i merényleteket követően az impeachmentteljárással eltávolított Joseph Estrada helyett hivatalba lépő Gloria Macapagal-Arroyo filippínó elnök (korábbi alelnök) – elsőként az ázsiai országok közül – támogatásáról biztosította Washingtont, és ennek jegyében az afganisztáni hadműveletek elősegítése céljából az USA használatára bocsátotta a korábbi amerikai támaszpontokat (Clark légibázis, Subic haditengerészeti támaszpont).⁴⁵ A későbbiekben kibocsátott 14 pontos terrorizmus elleni programja pedig elsősorban a szövetségesek közötti hírszerzési információk megosztását szorgalmazta.

A filippínó kormány proaktív hozzáállása az ifjabb George Bush-féle kormányzat berkeiben is kedvező fogadtatásra talált. A két elnök 2001. novemberi találkozásán megerősítették az érvényben lévő szerződéseket, miközben Bush a terrorellenes műveletekre amerikai katonai erő filippínó területen való bevetését is felajánlotta. Végül Macapagal-Arroyo egy 600 fős, alapvetően kiképzést folytató és a terrorizmus elleni együttműködést biztosító amerikai kontingens Mindanaóra érkezését támogatta.⁴⁶

Amerikának a terrorizmus ellen indított globális háborújában a Fülöp-szigetek komoly stratégiai szerepet töltött be, hiszen az al-Káida olyan regionális terrorista szervezetekkel állt kapcsolatban, mint a Jamaah Islamiya vagy az Abu Sayaff csoport. A korábban az ASEAN-államok belügyének tekintett biztonsági problémák így már közvetlenül az USA érdekeit veszélyeztették, ezért az mindent meg tett, hogy új alapokra helyezze a regionális védelmi kapcsolatait és megakadályozza a terroristák térnyerését. A Bush-kabinet azonban nem szándékozott Afganisztántól Délkelet-Ázsiáig amerikai katonai erővel megvívni a háborút, sokkal inkább az érintett országok hatékony felkészítésére koncentrált a terrorveszéllyel szemben.⁴⁷

2002 novemberében az USA és a Fülöp-szigetek aláírta a kölcsönös logisztikai támogatás megállapodást, amely biztosította a két nemzet katonai erőinek meghatározott közös műveletek, gyakorlatok alkalmával történő kölcsönös logisztikai támogatását.⁴⁸ A szerződés a filippínó politikai körökben – a korábbiakhoz hasonlóan – újra felszínre hozta az amerikaiakkal való együttműködés vitás kérdéseit, viszont nagy lépést jelentett a harmonikus együttműködés biztosítása terén, különösen a hadgyakorlatokat tekintve.⁴⁹

⁴⁵ DE CASTRO 2003, 980.

⁴⁶ Az amerikaiak a humanitárius segítségnyújtásban is részt vállaltak, hiszen a Fülöp-szigeteki terrorizmus máig döntő mértékben kapcsolódik a déli területek fejletlenségéhez, gazdasági problémáihoz, amelyet az államhatalom képtelen kezelni (DE CASTRO 2003, 980.).

⁴⁷ DE CASTRO 2003, 981–983.

⁴⁸ *Extension of the Mutual Logistics Support Agreement (RP-US-01) Between the Department of Defense of the United States of America and the Department of National Defense of the Republic of the Philippines.* (é. n.). Forrás: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/207351.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

⁴⁹ A Balikatan mellett a HANDA (készenlét) elsősorban a Fülöp-szigeteket fenyegető külső támadás elleni közös védekezésre való felkészülést szolgálja.

A 2002-es Balikatan hadgyakorlat abban tért el a szokásos évente megrendezett eseményektől, hogy kizárólag a terrrorelhárító műveletekre koncentrált, amelyek során 6 hónapig a déli országrészben az erők interoperabilitásának növelése és a térségben állomásozó filippínó csapatok megerősítése volt a cél.⁵⁰ A későbbiekben mindkét fél sikeresnek minősítette a műveletet, amely megteremtette a tartós terrroellenes együttműködést szolgáló 5 éves program elindításának alapját, és amelynek részleteit a Kölcsönös Védelmi Tanács dolgozta ki. Macapagal-Arroyo elnök számára pedig külön előnyös volt, hiszen azon túl, hogy a régióban megindultak a fejlesztések, Washington egy 4,6 milliárd dolláros gazdasági és katonai segélyre is kötelezettséget vállalt, ami megerősítette az elnök belpolitikai pozícióit.⁵¹ 1999 és 2011 között az amerikai kongresszus 2 milliárd dollár értékű támogatásban részesítette a délkelet-ázsiai államot, ami a katonai célú segélyek mellett elsősorban az ország gazdasági fejlődését, a terrorizmus visszaszorítását és a déli országrészek fejlesztését szolgálta. Cserébe a filippínó kormány számos, a gazdaság liberalizációját erősítő intézkedést léptetett életbe – mint például a villamosipari szektor reformjáról szóló 2001-es törvényt –, amelyek nagyban elősegítették az amerikai vállalatok terjeszkedését.

2003 májusában Bush elnök hivatalosan a Fülöp-szigeteket is a „fő nem NATO szövetséges” államok kategóriájába sorolta, további engedményeket biztosítva Manila számára a bilaterális védelmi együttműködésben.⁵²

A kétoldalú kapcsolatokat viszont hátrányosan érintette az Irakban állomásozó filippínó kontingens idő előtti hazahívása 2004-ben. A manilai kormány a nemzetközi koalíció keretén belül egy 52 fős humanitárius csoportot küldött Irakba, hogy segítse az ország újjáépítését. Miután azonban egy filippínó munkavállalót terroristák ejtettek foglyul, akik azt követelték, hogy a tús életéért cserébe vonják ki Irakból a filippínó erőket, Macapagal-Arroyo kormányzata nehéz döntés meghozatalára kényszerült, de végül beleegyezett a követelés teljesítésébe, és egy hónappal a mandátuma lejárta előtt hazahívta az alakulatot.⁵³ A koalíciós partnerek, de legfőképpen az USA, komoly kritikával illette a döntést, emiatt a két elnök viszonya is feszültté vált. A két ország kapcsolatában néhány évvel később is adódtak nézeteltérések, amikor az amerikai adminisztráció az emberjogi aggályokra hivatkozva (egy, a politikai vezetéshez köthető gyilkosságok elkövetőit nem vonták felelősségre) visszatartotta bizonyos összegű katonai segélyek folyósítását.⁵⁴

2005-ben Bush második elnöki ciklusa kezdetétől azonban ismét javultak a kapcsolatok, amelyet több védelmi megállapodás is tanúsít. 2006 áprilisában a Kölcsönös Védelmi Tanács mellett párhuzamosan létrehozták a Biztonsági Kötelezettség Bizottságot, amely azóta a nem hagyományos biztonsági fenyegetésekkel kapcsolatos ügyek megvitatásának egyik legfontosabb fóruma. 2007-ben a kölcsönös logisztikai támogatás megállapodást is megújították, amely mindkét fél számára hozzájárult az erők költséghatékony alkalmazásához.

⁵⁰ FELIX, Victor A. (2005): *Philippine-US Security Relations: Challenges and Opportunities after 9/11*. U.S. Army War College. 9–10.

⁵¹ DE CASTRO 2003, 984–985.

⁵² GARAMONE, Jim (2003): *Philippines to Become Major non-NATO Ally, Bush Says*. Forrás: <https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=28968> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

⁵³ FELIX 2005, 10–11.

⁵⁴ 2008–2009-ben ez a 30 millió dollárból 2 milliót jelentett. *U.S.-Philippine Relations* (é. n.). Forrás: www.globalsecurity.org/military/world/philippines/forrel-us.htm (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

A 2000-es években az amerikai–filippínó védelmi kapcsolatokat ugyan a terrorizmus elleni együttműködés dominálta, de eközben a Fülöp-szigeteki haderő modernizálása területén is jelentős előrelépés történt. Az 1995-ös törvény végrehajtását nagyrészt meghiúsította az 1997-es ázsiai pénzügyi válság, ezért 2001 után – az amerikaiakkal való szorosabb együttműködést kihasználva – a filippínó kormány ismét jelentős erőket mozgósított a haderőfejlesztés érdekében.

Már 1999-ben kezdetét vette egy politikai konzultáció – az úgynevezett közös védelmi értékelés – a filippínó nemzetvédelmi minisztérium és a Pentagon között, amelynek 2001-es jelentése után 2 évvel Macapagal-Arroyo elnök már hivatalosan is kérte az amerikai segítséget a Fülöp-szigeteki védelmi rendszer megreformálásával kapcsolatos értékelés elkészítésében.⁵⁵

A 2003-as közös védelmi értékelés súlyos hiányosságokat hozott a felszínre intézményi és stratégiai téren egyaránt. A javaslatban foglaltak megvalósítására és a teljes haderőreform koordinálására a Macapagal-Arroyo-kabinet ekkor kidolgozott egy többretegű tervet, a filippínó védelmi reformot (FVR). Az FVR a reformokat egy teljes körű intézményes és a rendszer egészét érintő eljárás keretében kívánta végrehajtani.⁵⁶ A programok finanszírozását az amerikai és a filippínó kormány közösen vállalta, habár a költségek nagy része a manilai vezetést terhelte.⁵⁷

Az FVR nem választható külön a 2001-ben kiadott nemzeti belbiztonsági tervtől, amely tartalmazta a szükséges útmutatást a védelempolitikát és a nemzetbiztonsági célkitűzéseket tekintve, immáron a 21. századra hangolva. A terv értelmében a belső fenyegetések kezelése prioritást kapott, amely a gyakorlatban a lázadások megfékezését jelentette.⁵⁸

2010-ig az FVR a vártnál kevesebb eredményt ért el, köszönhetően többek között annak a téves feltételezésnek, hogy „a töretlen gazdasági növekedés párosulva a terroristák és szeparatisták jelentette fenyegetés csökkenésével” különösen kedvező helyzetet teremt a reformoknak.⁵⁹

Az USA által is favorizált, 2006-ban indított képességfejlesztési terv (KT) azt a célt szolgálta, hogy 3 egymást követő 6 éves periódusban biztosítsa a belbiztonsági műveletekhez szükséges haditechnikai háttérrel, amely a gyakorlatban a meglévő képességek korszerűsítését jelentette. A terv mindhárom szakasza (2006–2011, 2012–2018 és 2019–2024) stratégiaileg még a lázadások megfékezésére koncentrált, de hosszú idő óta először már „a territoriális védelem teljes körű kiépítésének” igénye is felmerült.⁶⁰

⁵⁵ COMER 2010, 7.

⁵⁶ COMER 2010, 12. A folyamat 3 egymáshoz kölcsönösen kapcsolódó szakaszra osztható: 2004–2005, a reformokhoz szükséges környezet megteremtése; 2005–2008, a védelmi apparátus megerősítése; 2008–2011, a reformok intézményesülése és bevezetése.

⁵⁷ 2004 és 2008 között az USA 51 millió dollárt fordított a reformokra, miközben a Fülöp-szigetek hozzájárulása elérte az 514 millió dollárt (COMER 2010, 16., 26–27.).

⁵⁸ Részletesebben lásd KLEMENSITS Péter (2016b): Védelmi reform és hadseregfejlesztés a Fülöp-szigeteken. *Honvédségi Szemle*, 144. évf. 2. sz. 15.

⁵⁹ COMER 2010, 34.

⁶⁰ Miután a Fülöp-szigeteki kongresszus 2009-ben törvényt fogadott el a Dél-kínai-tenger Nyugat-fülöp-szigeteki-tengerre történő átnevezéséről – ezzel is érzékeltetve a térség egyes szigeteire vonatkozó igényét –, Kína a halászflojtája védelmében egyre több órhajót küldött a régióba, hogy követeléseit erővel is nyomtatékosítsa (COMER 2010, 15–16.).

Utóbbi pedig arról tanúskodik, hogy a 2000-es évek második felében, a terrorveszély csökkenésével párhuzamosan ismét előtérbe került a külső veszély, vagyis az ország dél-kínai-tengeri érdekeltségeit fenyegető kínai expanzióval való szembenézés dilemmája. Mivel a Bush-kormányzatot lefoglalta a terrorizmus elleni globális háború, az iraki, majd az afganisztáni hadműveletek, de legfőképpen a közel-keleti stabilitás megteremtésének célja, Kelet- és Délkelet-Ázsia, így a feltörekvő Kína iránt kevesebb figyelmet tanúsított. A filippínó vezetés Macapagal-Arroyo elnöksége alatt ezt úgy igyekezett kihasználni, hogy a két nagyhatalom, az USA és Kína között egy kiegyensúlyozó külpolitika megvalósítására törekedett. Ennek lényege, hogy a multilaterális intézmények segítségével próbálta korlátozni azok befolyását, miközben a kölcsönös jó kapcsolatok kiépítésével megkísérelte országa számára a legnagyobb profitot elérni.⁶¹ Habár a Fülöp-szigetek számára a Kínával való gazdasági relációk egyre nagyobb súllyal estek latba, a dél-kínai-tengeri szigetek ügye negatívan befolyásolta a bilaterális kapcsolatokat.

A Fülöp-szigetek és az amerikai „kiegyensúlyozás” koncepciója

Kína felemelkedésére az Egyesült Államok az Obama-adminisztráció alatt meghirdetett, „fordulat Ázsia felé” (Pivot to Asia), később „kiegyensúlyozás” (Rebalance) új külpolitikai koncepcióval igyekezett választ adni. A 2012-ben – Hillary Clinton külügyminisztersége alatt – meghirdetett külpolitikai terv – amely bizonyos szempontból szerves folytatása volt a korábbi amerikai regionális külpolitikának – 3 fő elemből állt: az amerikai flotta 60%-ának a Csendes-óceán térségébe történő áthelyezése 2020-ra, a regionális szövetségesek megerősítése és aktivitásuk növelése, valamint egy olyan szabadkereskedelmi zóna létrehozása, amelyből Kína kimarad.⁶² Valójában az Obama-kormány a feltartóztatás és a megbékítés politikája helyett egy középutas megoldást próbált megvalósítani, amelynek Kína stratégiai korlátozása lett a célja. A koncepció sikeréről azonban csupán annak katonai, gazdasági és kulturális céljainak együttes teljesülése esetén lehetett szó.

Kína a 2000-es évek második felében szakított a korábbi „jósomszédi politikával”, vagyis a területi viták és a tengeri határok kérdésének békés megegyezésre törekvő stratégiájával, ehelyett egyre erőszakosabb módszereket alkalmazott a lehetséges energiaforrások felderítésére, emellett katonai jelenlétét is növelte a Dél-kínai-tenger térségében.⁶³ A tendencia később is folytatódott, hiszen 2015 tavaszán Peking elkezdte feltölteni a zátonyokat, korallszirteket, továbbá repülőterek és más objektumok építésébe kezdett a vitatott területeken.⁶⁴ Kína történelmi jogokra hivatkozva követeli magának a terület 90%-át, amelyre azonban más államok is igényt tartanak. Az energiahordozók megszerzése mellett más

⁶¹ DE CASTRO, Renato Cruz (2009): The US-Philippine Alliance: An Evolving Hedge Against an Emerging China Challenge. *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 31, No. 3. 411–412.

⁶² CLINTON, Hillary (2011): America's Pacific Century. *Foreign Policy*, 2011. 10. 11. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (A letöltés ideje: 2017. 05. 23.)

⁶³ Pontos adatok hiányában csupán a becslésekre támaszkodhatunk, amelyek értelmében minimum 28 milliárd hordó nyersolaj és 25 trillió köbméter gáz található a tengerfenéken. EMMERS, Ralf (2010): *Geopolitics and Maritime Territorial Disputes in East Asia*. New York, Routledge. 77.

⁶⁴ Lásd KLEMENSITS Péter (2016a): Kína építkezései a Spratly-szigeteken. A Dél-kínai-tengeri konfliktus egy újabb fejezete. *Honvédségi Szemle*, 144. évf. 4. sz. 56–63.

stratégiai faktorok is vezérlik a feleket, különösen a tengeri útvonalak feletti ellenőrzés biztosítása, illetve az USA és Kína rivalizálása. Kína és a Fülöp-szigetek konfliktusa alapvetően a Spratly-szigetek, a Macclesfield Bank (víz alatti korallzátony) és a Scarborough Shoal (homokpad) feletti fennhatóság miatt éleződött ki, így egy lehetséges jövőbeli összecsapás helyszíne is kirajzolódott. 2010 után számos komoly incidensre került már sor Kínával, ezek közül az első 2011 márciusában történt, amikor egy filippínó kutatóhajót majdnem legázolt egy nagyobb kínai hajó, majd folytatódott 2012 áprilisában egy 5 hónapig tartó szembenállással a Scarborough Shoalnál.⁶⁵ 2014 márciusában a kínai haditengerészet útját állta két utánpótlást szállító hajónak, amelyek a Second Thomas Shoalnál állomásozó filippínó tengerészeknek szállítottak ellátmányt. Ezen incidensek következtében a 2010-től Gloria Macapagal-Arroyót váltó Benigno Aquino elnök kormánya – habár a háború elkerülésére törekedett – elrendelte a fegyveres erők modernizálásának felgyorsítását és a dél-kínai-tengeri érdekeltségek fokozott védelmét, amely a „legmagasabb külső védelmi prioritás minősítést kapta”.⁶⁶

Aquino – cserébe a katonai és politikai támogatásért – üdvözölte az amerikaiak Fülöp-szigeteki kapcsolatok egyensúlyának helyreállítását célzó, kiegyensúlyozási koncepcióját, így annak Washington számára egyik legfontosabb pillére lett. Válaszul Kína kemény fellépésére, a Fülöp-szigetek megpróbálta minél szorosabbra fűzni kapcsolatait hagyományos szövetségesével, az Egyesült Államokkal, és megszerezni annak támogatását a katonai modernizációhoz is.

Miután Aquino a dél-kínai-tengeri érdekeltségek védelmét a nemzet legfontosabb geostratégiai érdekei közé emelte, Kínával is hajlandó volt kiélezni a viszonyt, olyannyira, hogy 2013-ban a Spratly-szigetek ügyét a hágai Nemzetközi Bíróság elé vitte. Kihasznlva az ország gazdasági fejlődését, a Kínával fennálló politikai és gazdasági kapcsolatok megromlását elfogadhatónak vélte, helyette inkább az ASEAN-partnerekre, az USA-ra és annak szövetségeseire, Japánra, valamint Dél-Koreára kívánt támaszkodni.⁶⁷ Aquino külpolitikája a korábbiaknál jobban elkötelezte magát az amerikai szövetség mellett, a Kína bekerítését célzó törekvéseket teljes mértékben támogatta.

Az Obama-kormányzat a regionális hatalmi egyensúly fenntartása érdekében komolyan számított a Fülöp-szigetekre, ezért a szorosabb biztonsági együttműködésre is hajlandónak mutatkozott. A Kölcsönös Védelmi Tanács már 2010-ben állást foglalt a két ország haderejének kölcsönös támogatása, az erők közötti interoperabilitás növelése és a szigetek külső határainak védelme mellett. 2011 februárjában Kurt Campbell – az amerikai külügyminisztérium kelet-ázsiai és csendes-óceáni ügyekért felelős helyettes államtitkára – már hivatalosan is bejelentette az amerikai szerepvállalást a filippínó haderő modernizálásában, ami a gyakorlatban fegyverzeteladásokat és kiképzési segítségnyújtást jelentett. A tengeri biztonság erősítése prioritást élvezett, a képességfejlesztési terv sikeréhez pedig az USA jelentős anyagi támogatással járult hozzá. Miután a kölcsönös védelmi egyezmény pontjait

⁶⁵ Részletesebben lásd DE CASTRO, Renato Cruz (2014b): The 2012 Scarborough Shoal stand-off. From stalemate to escalation of the South China Sea dispute? In BUSZYNSKI, Leszek – ROBERTS, Christopher R. eds.: *The South China Sea Maritime Dispute: Political, legal, and regional perspectives*. London, Routledge. 111–129.

⁶⁶ CHANG, Felix (2012): *Transforming the Philippines' Defense Architecture*. 7. Forrás: www.files.ethz.ch/isn/142816/2012_Chang_PhilippinesDefenseArchitecture.pdf (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁶⁷ AMADOR, Julio III (2013): The Philippines' Search for Strategic Partners. *The Diplomat*, 2013. 07. 23. Forrás: <https://thediplomat.com/2013/07/the-philippines-search-for-strategic-partners/> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

megerősítették, a filippínó kormány igényt tarthatott legkevesebb 40 millió dollár pénzügyi segílyre, annak érdekében, hogy növelni tudja reagálóképességét a Dél-kínai-tenger térségében.⁶⁸

2010-től elindult a filippínó védelmi átalakítás⁶⁹ – amelyet a 2012-es új modernizációs törvény is elősegített –, amely a korábbi programok folytatását szorgalmazta, miközben a képességfejlesztési terv a haderőnemek technikai beszerzéseinek koordinálását szolgálta. Aquino célként tűzte ki a minimális elretentő erő megeremtését, ennek érdekében pedig jelentős projektek kezdődtek, amelyek különösen a légierő és a haditengerészet fejlesztésére fókuszáltak. Ezek közül mindenképpen említést érdemel az amerikai külföldi katonai eladások keretén belül 3, szolgálatból kivont Hamilton osztályú cutter megvásárlása, amelyek közül 2 már hadrendbe állt – mint Gregorio del Pilar osztályú fregatt.⁷⁰ A kormány próbálkozásai ellenére azonban F-16-os vadászgépek beszerzésére mindaddig nem volt mód, persze a jövőben erre a lehetőségre is számítani kell. 21 UH-1D helikopterek beszerzéséről (1,2 milliárd peso) szintén egyezség született, de miután 2015 nyaráig a Rice Aircraft Services csupán 7 helikoptert szállított le határidőre, a nemzetvédelmi minisztérium felbontotta a szerződést.⁷¹

A szorosabb együttműködést az új intézményi keretek is elősegítették. 2011-ben a felek létrehozták a Bilaterális Stratégiai Dialógust, amely a bilaterális, regionális és globális biztonsági kérdések megtárgyalására biztosított fórumot. Egy évvel később pedig valóra vált a kettő plusz kettő találkozó koncepciója is, amely a két ország védelmi és külügyminisztereinek az éves találkozóját jelenti.⁷²

A katonai téren kilátásba helyezett segítség mellett Manila számára az USA diplomáciai támogatása is sokat jelentett, különösen a Kínával való viszony éleződése közepette. A filippínók megnyugtatóra 2011-ben az USA megerősítette (manilai deklaráció), hogy a két ország régi szövetséges és „stratégiai partner”.⁷³ A háború esetén nyújtandó amerikai támogatás kérdését azonban eltérő módon értelmezték a felek, így a továbbiakban a kétoldalú tárgyalások alapvetően ennek az eshetőségnek a gyakorlati problémáira koncentráltak. Mivel az 1951-es kölcsönös védelmi egyezmény az országot ért támadás esetén nem

⁶⁸ DE CASTRO, Renato Cruz (2014c): The 21st Century Philippine-US Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA): The Philippines’ Policy in Facilitating the Obama Administration’s Strategic Pivot to Asia. *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol. 26, No. 4. 432.

⁶⁹ A védelmi átalakítás 4 alapvető területre kívánt koncentrálni: „megerősíteni a területiális védelmet, különös tekintettel a filippínó haditengerészet fejlesztésére, hogy biztosítsa a tengeri biztonságot a Nyugat-fülöp-szigeteki-tengeren”; végrehajtani a nemzeti béke és belbiztonsági tervet; megvalósítani a szervezeti reformokat, a pénzügyek átláthatóságának garantálásával; valamint felkészülni a katasztrófavédelem legsürgetőbb feladataira. ATENCIO, Joel C. (2011): New AFP Chief Vows to Focus on Territorial Defense, MILF Peace Talks. *Positive News Media*, 2011. 12. 13. Forrás: <http://positivenewsmedia.com/blog/2011/12/new-afp-chief-vows-to-focus-on-territorial-defense-milf-peace-talks/> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁷⁰ LEON, Sunshine Lichauco de (2012): US helps the Philippines improve its military capability. *The Guardian*, 2012. 08. 06. Forrás: www.theguardian.com/world/2012/aug/06/us-helps-philippines-improve-military (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁷¹ SANTOS, David (2015): Philippine Air Force tests refurbished UH-1D helicopters. *CNN Philippines*, 2015. 07. 14. Forrás: <https://cnnphilippines.com/news/2015/07/14/Philippine-Air-Force-tests-refurbished-UH-1D-helicopters.html> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁷² DE CASTRO 2014c, 434.

⁷³ TORODE, Greg (2011): U.S. under pressure over sea dispute. *South China Morning Post*, 2011. 06. 14. Forrás: www.scmp.com/article/970856/us-under-pressure-over-sea-dispute (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

ír elő automatikus válaszlépést az USA részéről, csak konzultációt, a filippínó politikusok kételkedtek az amerikai katonai segítségnyújtásban, ha kitörne a háború. Az amerikai hivatalos közlemények szükségzavúsága tovább fokozta a bizonytalanságot, hiszen a fentiekben ismertetett ambivalens szituációt nem oldották fel.⁷⁴

Az amerikai katonai segítségnyújtás persze jelentős mértékben függött attól, hogy Washington mekkora katonai erőt állomásoztathat a szigeteken, vagyis melyik filippínó bázishoz milyen mértékben kap hozzáférést. 2011 augusztusában a Kölcsonös Védelmi és a Biztonsági Kötelezettség Tanács ülésén kidolgoztak egy tervezetet, részben a filippínó haderő ütőképességének a növelése, részben pedig az amerikai erők rotációs alapon történő jelenlétének és a két haderő közötti szoros együttműködés biztosítására. 2012 májusában a Bilaterális Stratégiai Dialógus alkalmával a filippínó fél nyíltan kiállt a nagyobb amerikai katonai jelenlét mellett, cserébe viszont a saját kötelezettségeiről sem feledkezett meg.

Ahogy Albert del Rosario külügyminiszter megfogalmazta: „A Fülöp-szigeteknek, hogy az USA megbízható partnere legyen, minden lehetséges eszközt igénybe kell vennie, hogy kiépítse legalább a legminimálisabb hiteles védelmi képességet.”⁷⁵

A Scarborough Shoalnál történt szembenállást követően, 2012 júniusában Aquino elnök washingtoni útja során határozott garanciákat kért az amerikaiaktól, erre válaszul Obama elnök megerősítette az amerikai kötelezettségvállalásokat.⁷⁶ Ezt követően a két fél megkezdte a tárgyalásokat az amerikai erők rotációs alapon való állomásoztatásáról és a politikailag érzékeny pontot jelentő amerikai támaszpontok kérdéséről.

A Haiyan tájfun 2013-as pusztítását követően az USA 143 millió dollárral támogatta a rekonstrukciót, és mivel a filippínó haderő a katasztrófavédelem területén is rosszul szerepelt, az amerikai haditengerészet gyors reakciójának volt csupán köszönhető, hogy sikerült elkerülni a még súlyosabb katasztrófát.

Az Obama-kormányzat által 2013-ban kiadott stratégiai védelmi irányelv jól tükrözi az amerikai hadászati elképzeléseket a bázisokkal kapcsolatban. Ennek a lényege, hogy az USA a legkorszerűbb védelmi rendszereket telepíti a régióba, a szövetséges országok által rendelkezésre bocsátott támaszpontokra, rotációs alapon. Ez politikai értelemben erősíti a fogadó országgal fenntartott szövetséget, katonailag pedig megkönnyíti a közös műveletek és hadgyakorlatok végrehajtását. A Fülöp-szigeteken Washington egy 3 éves program keretében kívánta ehhez megteremteni a szükséges feltételeket.⁷⁷

Miután a vitás kérdésekben (például az egyezmény időtartama, az amerikai erők bázisai feletti joghatóság kérdése) sikerült megállapodni, 2014 áprilisában a két ország aláírta a megerősített védelmi együttműködési megállapodást, amely valójában nem is tekinthető új egyezménynek, csupán az 1951-es szerződés kiegészítésének. A megállapodás lehetővé tette az amerikai csapatok számára, hogy rotációs alapon, „a Fülöp-szigetek meghívására” egyes katonai létesítményeket használatba vegyenek, azzal a céllal, hogy elősegítsék az AFP modernizálását. A megállapodás alapvetően 10 évre szól, de ezután is automatikusan érvényben

⁷⁴ DE CASTRO 2014c, 433.

⁷⁵ DE CASTRO, Renato Cruz – LOHMAN, Walter (2012): *Getting the Philippines Air Force Flying Again: The Role of the U.S.–Philippines Alliance*. Forrás: www.heritage.org/asia/report/getting-the-philippines-air-force-flying-again-the-role-the-us-philippines-alliance (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁷⁶ DE CASTRO 2014c, 437.

⁷⁷ DE CASTRO 2014c, 438–439.

marad, ha bármelyik fél nem kezdeményezi a felbontását.⁷⁸ Hivatalosan nem tartalmazza a Kína elleni kooperáció gondolatát, de – a katasztrófavédelem mellett – a tengeri biztonság fokozott jelentősége egyértelmű üzenetet hordoz.

Az egyezmény aláírása Manilában komoly belpolitikai vitákhoz vezetett, hiszen az amerikai bázisok kérdésében továbbra is megoszlottak a vélemények. Egyesek alkotmányellenesnek bélyegezték, végül a Filippínó Legfelsőbb Bíróság 2016. júliusi döntése teremtett tiszta helyzetet, kimondva az egyezmény alkotmányosságát.⁷⁹

A megnövelt védelmi együttműködési megállapodással az Obama- és az Aquino-adminisztráció elérte legfőbb célját, nevezetesen a két ország biztonsági együttműködésének megerősítését a külső fenyegetéssel szemben. Kína mesterséges szigetépítései 2014–15-ben, illetve a hágai Állandó Választottbíróság előtt folyó dél-kínai-tengeri szigeteket érintő – Kína által bojkottált – Fülöp-szigetek–Kína-per a későbbiekben még inkább elősegítette a bilaterális kapcsolatok javulását, amely 2016-ra elérte tetőpontját.

Mivel az amerikai kiegyensúlyozás koncepciójának a gazdasági együttműködés megerősítése is meghatározó elemét alkotta, nem meglepő, hogy 2010 után a két ország gazdasági kooperációja is új lendületet vett. 2011 novemberében aláírták a partnerség a növekedésért elnevezésű kezdeményezésről szóló megállapodást, amely a két fél részéről egy 2012–2016 között végrehajtandó közös akcióterv megvalósítását vizionálta. Legfőbb céljai pedig: átlátható, kiszámítható, megfelelő törvényi keretek kialakítása és a korrupció csökkentése; egy nyílt, versenyképes üzleti környezet megteremtése, amely vonzó a befektetők számára; igazságszolgáltatási reform, a törvényesség tisztelete; fiskális stabilitás megteremtése, államháztartási reform.⁸⁰ A terv végrehajtása számos amerikai és filippínó kormányügynökség szoros együttműködését kívánta meg, a sikeres végrehajtásához pedig az USA komoly összegekkel járult hozzá.⁸¹ A partnerség a növekedésért koordinálását a félévente összeülő közös elnökség vezette igazgatási bizottság látta el.

Washington számára a Fülöp-szigetek az utóbbi években egyre inkább felértékelődött. Az elmúlt évtizedben a két ország kereskedelmi forgalma 25%-kal nőtt, jelenleg az USA a Fülöp-szigetek 3. legnagyobb kereskedelmi partnere Kína és Japán után. 2016-ban az amerikai export 9%-kal nőtt, de a szolgáltatások exportja 2006-hoz képest több mint 60%-kal. Manila számára az USA a második legfontosabb célszország, az importot tekintve pedig a negyedik.⁸² 2015-ben az amerikai külföldi közvetlen befektetések összege elérte a 4,7 milliárd

⁷⁸ Az amerikaiak által használt létesítményekhez a filippínó haderő továbbra is hozzáférést kap, miközben az amerikaiak, a filippínó kormány beleegyezésével, a szükséges infrastrukturális fejlesztéseket is elvégzik. *Agreement Between the Government of the Republic of the Philippines and the Government of the United States of America on Enhanced Defense Cooperation* (é. n.). Article I–II., XII. Forrás: www.officialgazette.gov.ph/2014/04/29/document-enhanced-defense-cooperation-agreement/ (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁷⁹ MERUEÑAS, Mark (2016): It's final: SC affirms legality of EDCA. *GMA News*, 2016. 07. 26. Forrás: www.gmanetwork.com/news/news/nation/575113/it-s-final-sc-affirms-legality-of-edca/story/ (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)

⁸⁰ *Partnership for Growth. Joint Country Action Plan* (2011). I. Forrás: https://photos.state.gov/libraries/manila/19452/pdfs/Philippines_PFG_JCAP_public_final_11-29-11.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)

⁸¹ A projekthez az amerikaiak 140 millió dollárt biztosítottak. *Overview of Philippines – United States of America Bilateral Relations* (é. n.). Forrás: www.philippineshonolulu.org/philippines-dc/embassy-dc/ph-us-bilateral-relations-dc/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)

⁸² Az USA által alkalmazott preferenciális tarifarendszernek köszönhetően a filippínó áruk nagy része vámmentesen jut el az Egyesült Államokba.

dollárt, ezzel az USA a második legnagyobb befektető az országban.⁸³ A Manila számára folyósított fejlesztési segélyeket tekintve 2014-ben az USA szintén a második helyen állt, miközben 2016-ra a filippínó államadósság nagy részét is birtokolta (13,29 milliárd dollár).⁸⁴

Jelenleg az Egyesült Államokban körülbelül 3,5 milliós filippínó kisebbség él, miközben a Fülöp-szigeteken megközelítően 250 ezer amerikai állampolgár. Manila számára az Amerikában élő filippínók hazautalásai gazdasági értelemben rendkívül sokat jelentenek, hiszen a Közel-Kelet mellett a legtöbb utalás az USA-ból érkezik. Sok más ázsiai országgal szemben a magasan kvalifikált munkaerő amerikai beáramlását megkönnyíti a közös nyelv (angol) és az azonos oktatási rendszer.⁸⁵

A kapcsolatok megreformálásának kísérlete: Duterte elnök hivatalba lépése

A 2016. június 30-án hivatalba lépett Rodrigo Duterte elnöknek köszönhetően az elmúlt egy évben az amerikai–filippínó kapcsolatok jelentős változáson mentek keresztül, amelyek pontos következményei ma még nem láthatók.

Duterte, elődjével szemben, teljesen új alapokra helyezte a Fülöp-szigetek kül- és védelempolitikai stratégiáját, amelynek legszembetűnőbb aspektusa az Egyesült Államoktól való eltávolodás, és Kína, valamint Oroszország felé történő nyitás. Az új elnök a kezdetektől egy „független külpolitika” követését tartotta szükségesnek, amelynek legfőbb elvei a szuverenitás, a szuverén egyenlőség, a be nem avatkozás és a viták békés eszközökkel való rendezése. A 2016. július 12-én a dél-kínai-tengeri vitában meghozott bírósági ítélet lényegében a Fülöp-szigeteknek kedvezett, miközben Kína álláspontját elutasította. Duterte mégis a kezdetektől a kompromisszumot kereste.⁸⁶ Októberi pekingi látogatása során megerősítette „független külpolitikájának” lényegi elemeit, és – az USA-val fennálló biztonsági, gazdasági kapcsolatok megőrzése mellett – a Kínával való szoros gazdasági kooperáció mellett foglalt állást.

Duterte finoman szólva sem diplomatikus nyilatkozatai, amelyeket a sajtó ráadásul felnagyított, még látványosabbá tették az USA-val való szembe fordulását és a nézetkülönbségeket, egy kicsit háttérbe is szorítva a reálpolitikai megfontolásokat.

Mivel az Obama-kormány a kezdetektől kritizálta a drogellenes hadjáratát, és az emberi jogok tiszteletére szólította fel, az elnök – frusztrációjának hangot adva – egyetlen jelzőket használt, eredetileg a riporterre értve, de a média interpretációjának köszönhetően

⁸³ *Philippines. U.S.-Philippines Trade Facts* (é. n.). Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/southeast-asia-pacific/philippines> (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)

⁸⁴ MAGTULIS, Prinz P. (2016): *Philippine-US economic relations safe from Duterte remarks*. Forrás: www.philstar.com/business/2016/09/13/1623409/philippine-us-economic-relations-safe-duterte-remarks (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)

⁸⁵ A világ legrégebbi Fulbright-ösztöndj-programját 1948-ban a Fülöp-szigeteken létesítették. *Overview of Philippines – United States of America Bilateral Relations* (é. n.).

⁸⁶ Az ítéletről részletesebben lásd ESZTERHAI Viktor – KLEMENSITS Péter (2016): A dél-kínai-tengeri szigetek ügyében hozott hágai ítélet geopolitikai következményei. *PAGEO Policy Brief*, No. 1.

később az amerikai elnökre is lehetett érteni.⁸⁷ A két államfő viszonya a személyes találkozókön sem rendeződött, ehelyett a szeptemberi ASEAN-csúcsertekezleten tovább romlott a helyzet. Duterte korábbi kijelentéseinek következtében az amerikaiak törölték a két elnök tervezett kétoldalú találkozóját, majd a Kelet-Ázsia csúcsertekezleten az ellentétek ismét kiéleződtek.⁸⁸

A későbbiek során Duterte folytatta az USA-ellenes megnyilvánulásait, továbbra is a „független” külpolitikája mellett érvelt, távozásra szólította fel az amerikai haderőt Mindanaóról, ugyanakkor jelezte, hogy az érvényben lévő védelmi megállapodásokat nem szándékozik felmondani.⁸⁹ Azt is kifogásolta, hogy az USA kioktatja őt az emberi jogok kérdésében, ezért új szövetségesekre van szüksége, mint Kína és Oroszország, főleg, hogy Washington még megfelelő haditechnikát sem hajlandó adni számára. A közös amerikai–filippínó őrzáratok végét is megígérte a Dél-kínai-tengeren, csakúgy, mint az éves rendszerességgel megtartott filippínó–amerikai Balikatan hadgyakorlatok befejezését.⁹⁰

Októberi pekingi látogatása során már az USA-tól való elválásról beszélt, amit a későbbiek során úgy magyarázott, hogy nem a diplomáciai, védelmi és gazdasági kapcsolatok felszámolására gondolt, csupán egy független külpolitikai irányváltásra. Valójában az Obama által meghirdetett „újraegyensúlyozás” koncepciójának nem akar a részese lenni, és folytatni az ellenségeskedést Kínával – mivel az a hazája számára korántsem kifizetődő –, inkább a kölcsönös együttműködésre szeretne koncentrálni az USA-val és másokkal egyaránt. A korábbi elnökhöz, Gloria Macapagal-Arroyóhoz hasonlóan Duterte is jó viszonyt próbál kialakítani a két rivális nagyhatalommal, viszont elődjével ellentétben – legalábbis a retorika szintjén – ő volt az első, aki konkrét lépéseket is tett az USA-tól való eltávolodás érdekében.⁹¹ Duterte az amerikai befektetésekről sem szeretne lemondani, de mivel azok az infrastrukturális fejlesztéseket eddig sem tudták biztosítani, egyértelmű, hogy új partnerekre van szükség.⁹² Gazdasági értelemben a közel 30 milliósra becsült kínai származású filippínók többsége nagy lehetőségeket lát a Kína felé való nyitásban, egyesek a politikai

⁸⁷ PARAMESWARAN, Prashanth (2016): Why the Philippines’ Rodrigo Duterte Hates America. A deeper look at the Philippine president’s anti-American views. *The Diplomat*, 2016. 11. 01. Forrás: <https://thediplomat.com/2016/11/why-the-philippines-rodrigo-duterte-hates-america/> (A letöltés ideje: 2016. 12. 03.)

⁸⁸ A filippínó vezető, aki korábban fejfájásra hivatkozva hagyta ki az ASEAN–USA Summit megbeszéléseit, félretéve megírt beszédét, az emberi jogok eltérő megítéléséről kezdett beszélni, fényképeket mutogatva az amerikai katonák által a filippínó muszlimok ellen a 20. század elején elkövetett gyilkosságokról. MOGATO, Manuel (2016): Duterte ‘shocks’ summit meeting with tirade vs US. *ABS-CBN News*, 2016. 09. 08. Forrás: <https://news.abs-cbn.com/news/09/08/16/duterte-shocks-summit-meeting-with-tirade-vs-us> (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.)

⁸⁹ POLING, Gregory (2016): The U.S.-Philippine alliance is stronger than you think. *The War on the Rocks*, 2016. 10. 28. Forrás: <https://warontherocks.com/2016/10/the-u-s-philippine-alliance-is-stronger-than-you-think/> (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.)

⁹⁰ Utóbbi esetében, mint kiderült, ezt ő sem gondolta komolyan.

⁹¹ DE CASTRO, Renato Cruz (2016): The Duterte Administration’s Foreign Policy: Unravelling the Aquino Administration’s Balancing Agenda on an Emergent China. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, Vol. 35, No. 3. 152.

⁹² BILLINGTON, Michael (2016): Duterte Crushes the Obama/Hillary Imperial Pivot to Asia. *EIR*, 2016. 10. 28. 34–35. Forrás: https://larouche.com/eiw/public/2016/eirv43n44-20161028/34-36_4344.pdf (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.) Azzal Duterte is tisztában van, hogy jelenleg az USA a Fülöp-szigetek harmadik legnagyobb kereskedelmi partnere Japán és Kína után, valamint a második számú befektető és a fejlesztési támogatások legfőbb folyósítója.

kapcsolatok megerősítését is favorizálják, noha az USA-val sem szeretnék megszakítani gyümölcsöző együttműködésüket.⁹³

Valószínűsíthető, hogy a Washingtonnal fennálló kapcsolatok átalakulásának körántsem lesznek olyan súlyos következményei, amint azt az előzményekből feltételeznénk. Filippínó oldalról eddig semmilyen egyezmény felmondása nem merült fel, a több évtizedes szövetség felbontására sem történtek konkrét lépések.⁹⁴ Az új amerikai kormány hivatalba lépése pedig új fejezetet jelenthet a két ország kapcsolatában, hiszen Donald Trump még a filippínó elnök drogellenes hadjáratát is támogatja, nem is beszélve a többi intézkedéséről. A 2017. április végén folytatott telefonbeszélgetésük alkalmával Trump gratulált Duterte-nak a drogellenes hadjárat eredményességéért, egyúttal meghívta őt egy washingtoni látogatásra.⁹⁵ Az amerikai elnök azt is megerősítette, hogy novemberben részt kíván venni a Manilában megrendezésre kerülő Kelet-Ázsia csúcsertekezleten. Egyértelmű, hogy a Trump-kabinet – Obamához hasonlóan – tisztában van a filippínó–amerikai kapcsolatok stratégiai jelentőségével, ezért mindent megtesz a feszültségek oldása és a harmonikus együttműködés helyreállítása érdekében. Egyes vélemények szerint rövid távon a kapcsolatok javulása várható, viszont az esetleges növekvő amerikai elvárások következtében hosszú távon a korábbiaknál hűvösebb filippínó–amerikai viszonyra lehet számítani.⁹⁶

A fentiek ellenére az amerikai–filippínó védelmi együttműködésben nem sok változás figyelhető meg. A 2017 márciusában elfogadott filippínó *Nemzetbiztonsági politika 2017–2022-re* című dokumentum nem vonja kétségbe az USA stabilizáló szerepét a régióban, miközben a dél-kínai-tengeri konfliktust tartja a legfőbb biztonsági veszélyforrásnak az ország szuverenitására nézve. A haderő modernizációjának folytatását is szükségesnek tartja, ehhez az USA – mint az egyetlen szövetséges – segítségét is igénybe kell venni.⁹⁷ Bizonyos hadgyakorlatokat töröltek, viszont újakat is indítottak, júliusban pedig a közös sulu-tengeri őrjáratok is megkezdődtek. A filippínó hadsereg – Duterte retorikája ellenére – USA iránti elköteleződéséhez nem fér kétség, így a kétoldalú katonai kapcsolatokat a politika kevésbé befolyásolta. A 2000-es évek elején a Fülöp-szigetekre érkező amerikai különleges erők ma is támogatják a filippínó biztonsági alakulatokat, csakúgy, mint az Egyesített Amerikai Katonai Segítségnyújtási Csoport, amely folyamatosan szállítja a katonai felszerelést és fegyvereket – legutóbb a Marawi-krízis során adott át nagyobb szállítmányt a Fülöp-szigeteki Fegyveres Erőknek.⁹⁸

⁹³ DANCEL, Raul (2017): What Duterte's pivot to China means for Filipinos. *The Straits Times*, 2017. 11. 19. Forrás: www.straitstimes.com/opinion/what-dutertes-pivot-to-china-means-for-filipinos (A letöltés ideje: 2017. 05. 14.)

⁹⁴ POLING 2016.

⁹⁵ Az amerikai kongresszus egyes tagjainak emberjogi kérdésekben megfogalmazott kritikája miatt Duterte később kizárta annak lehetőségét, hogy az Egyesült Államokba utazzon.

⁹⁶ JENNINGS, Ralph (2017): Tense Philippine-U.S. Relations Will Surge And Then Fall Under Trump. *Forbes*, 2017. 01. 24. Forrás: www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/01/24/tense-philippine-u-s-relations-will-surge-and-then-fall-under-trump/#10bae9556cbe (A letöltés ideje: 2017. 02. 27.)

⁹⁷ GALANG, Mico A. (2017): The New Philippine National Security Policy and the Asia-Pacific. *The Diplomat*, 2017. 06. 01. Forrás: <https://thediplomat.com/2017/06/the-new-philippine-national-security-policy-and-the-asia-pacific/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 04.)

⁹⁸ Amerikai adatok szerint az USA az elmúlt 5 évben körülbelül 300 millió dollár értékű hadiszállításokkal segítette a filippínó haderő modernizációját. PARAMESWARAN, Prashanth (2017): US Terror Aid to Philippines Signals Enduring Defense Ties Under Duterte. *The Diplomat*, 2017. 06. 08. Forrás: <https://thediplomat.com/2017/06/us-terror-aid-to-philippines-signals-enduring-defense-ties-under-duterte/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 04.)

Konklúzió

Az amerikai–filippínó kapcsolatok alakulását alapvetően meghatározta, és még ma is befolyásolja, hogy a Fülöp-szigetek a 20. század első felében az Egyesült Államok gyarmati igazgatása alá került. Ennek a ténynek is köszönhető, hogy a délkelet-ázsiai országok közül Washington a függetlenség megadását követően is igyekezett Manilával a lehető legszorosabb politikai, biztonsági és gazdasági kapcsolatokat fenntartani. A hidegháború idején a két ország együttműködése komoly stratégiai jelentőségre tett szert, de ez a helyzet alapvetően a 20–21. század fordulóján is fennmaradt, sőt napjainkban tovább növekszik. Az USA, annak érdekében, hogy megőrizze befolyását az ázsiai csendes-óceáni térségben, nem adhatja fel a Fülöp-szigeteki pozícióit, hiszen az komoly geopolitikai következményekkel járna az egész régióra nézve. A filippínó kormány az 1990-es évektől a biztonsági kapcsolatok megerősítése mellett kötelezte el magát, hiszen a terrorizmus és a felemelkedő Kína ellen csupán a nyugati szövetségesétől várhatott érdemi támogatást. A Kína-faktor – különösen a dél-kínai-tengeri konfliktus perspektívájában – alapvetően meghatározta a védelmi kapcsolatok fejlődését, főleg az amerikai „kiegyensúlyozás” meghirdetését követően. Gazdasági értelemben viszont, annak ellenére, hogy az amerikai befektetések, segélyek és a bilaterális kereskedelem bővülése kedvezően hat a Fülöp-szigetek fejlődésére, Kína növekvő regionális gazdasági túlsúlya miatt a Pekinggel való kooperáció is elkerülhetetlen. Ezt ismerte fel 2016 nyarán az új filippínó elnök, Rodrigo Duterte, aki e sorok lezárásának idején is az új, „független” külpolitikája megvalósításán dolgozik, és az USA-val való kapcsolatainak teljes újrakalibrálását tűzte ki céljául. Trump elnök megválasztása szintén komoly hatást fog gyakorolni a bilaterális kapcsolatokra, azonban – a jövőt övező minden bizonytalanság ellenére – kijelenthető, hogy a két ország szövetsége még hosszú időn keresztül fennmarad.

Felhasznált irodalom

- Agreement Between the Government of the Republic of the Philippines and the Government of the United States of America Regarding the Treatment of United States Armed Forces Visiting the Philippines, February 10, 1998* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/1998/02/10/agreement-between-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-and-the-government-of-the-united-states-of-america-regarding-the-treatment-of-united-states-armed-forces-visiting-the-philippines-f/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- Agreement Between the Government of the Republic of the Philippines and the Government of the United States of America on Enhanced Defense Cooperation* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/2014/04/29/document-enhanced-defense-cooperation-agreement/ (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of the Philippines regarding the treatment of Republic of the Philippines Personnel visiting the United States of America* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/1998/10/09/agreement-between-the-government-of-the-united-states-of-america-and-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-regarding-the-treatment-of-republic-of-the-philippines-personnel-visiting-the-uni/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

- Agreement Between the United States of America and the Republic of the Philippines Concerning Military Bases* (é. n.). Forrás: www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-ph-ust000011-0055.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- AMADOR, Julio III (2013): The Philippines' Search for Strategic Partners. *The Diplomat*, 2013. 07. 23. Forrás: <https://thediplomat.com/2013/07/the-philippines-search-for-strategic-partners/> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- ATENCIO, Joel C. (2011): New AFP Chief Vows to Focus on Territorial Defense, MILF Peace Talks. *Positive News Media*, 2011. 12. 13. Forrás: <http://positivenewsmedia.com/blog/2011/12/new-afp-chief-vows-to-focus-on-territorial-defense-milf-peace-talks/> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- BAKER, Anni P. (2004): *American Soldiers Overseas. The Global Military Presence*. Westport, Praeger Publishers.
- BALOGH András (2015): *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe*. Budapest, ELTE Eötvös.
- Bell Trade Act (Summary with Key Provisions)* (2012). Forrás: www.thefilipinomind.com/2012/09/bell-trade-act-philippine-trade-act-of.html (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- BILLINGTON, Michael (2016): Duterte Crushes the Obama/Hillary Imperial Pivot to Asia. *EIR*, 2016. 10. 28. Forrás: https://larouchepub.com/eiw/public/2016/eirv43n44-20161028/34-36_4344.pdf (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.)
- BRANDS, H. W. (1992): *Bound to Empire. The United States and the Philippines*. New York, Oxford University Press.
- CHANG, Felix (2012): *Transforming the Philippines' Defense Architecture*. Forrás: www.files.ethz.ch/isn/142816/2012_Chang_PhilippinesDefenseArchitecture.pdf (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- CLINTON, Hillary (2011): America's Pacific Century. *Foreign Policy*, 2011. 10. 11. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (A letöltés ideje: 2017. 05. 23.)
- COMER, Charles 'Ken' (2010): *Philippine Defense Reform; Are we there yet?* Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/239227> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- COMISH, Leo S., Jr. (1971): *The United States and the Hukbalahap Insurgency 1946–1954*. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/772382.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 21.)
- DANCEL, Raul (2017): What Duterte's pivot to China means for Filipinos. *The Straits Times*, 2017. 11. 19. Forrás: www.straitstimes.com/opinion/what-dutertes-pivot-to-china-means-for-filipinos (A letöltés ideje: 2017. 05. 14.)
- DE CASTRO, Renato Cruz – LOHMAN, Walter (2012): *Getting the Philippines Air Force Flying Again: The Role of the U.S.–Philippines Alliance*. Forrás: www.heritage.org/asia/report/getting-the-philippines-air-force-flying-again-the-role-the-us-philippines-alliance (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- DE CASTRO, Renato Cruz (2003): The Revitalized Philippine-U.S. Security Relations: A Ghost from the Cold War or an Alliance for the 21st Century? *Asian Survey*, Vol. 43, No. 6. 971–988. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.2003.43.6.971>
- DE CASTRO, Renato Cruz (2009): The US-Philippine Alliance: An Evolving Hedge Against an Emerging China Challenge. *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 31, No. 3. 399–423. DOI: <https://doi.org/10.1355/cs31-3b>
- DE CASTRO, Renato Cruz (2014a): Philippine Strategic Culture: Continuity in the Face of Changing Regional Dynamics. *Contemporary Security Policy*, Vol. 35, No. 2. 249–269. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260.2014.927673>
- DE CASTRO, Renato Cruz (2014b): The 2012 Scarborough Shoal stand-off. From stalemate to escalation of the South China Sea dispute? In BUSZYNSKI, Leszek – ROBERTS, Christopher R. eds.:

- The South China Sea Maritime Dispute: Political, legal, and regional perspectives*. London, Routledge. 111–129. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315858029>
- DE CASTRO, Renato Cruz (2014c): The 21st Century Philippine-US Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA): The Philippines' Policy in Facilitating the Obama Administration's Strategic Pivot to Asia. *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol. 26, No. 4. 427–446.
- DE CASTRO, Renato Cruz (2016): The Duterte Administration's Foreign Policy: Unravelling the Aquino Administration's Balancing Agenda on an Emergent China. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, Vol. 35, No. 3. 139–159. DOI: <https://doi.org/10.1177/186810341603500307>
- Department of State, United States of America (1967): Philippines – Military Bases in the Philippines. In *United States Treaties and Other International Agreements*. Vol 17, Part 1. Washington, U.S. Government Printing Office.
- ELEANOR, Albert (2016): The Now and Future US-Philippines Military Alliance. *Defense One*, 2016. 06. 29. Forrás: www.defenseone.com/ideas/2016/06/us-philippine-military-alliance/129504/?oref=d-river (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- EMMERS, Ralf (2010): *Geopolitics and Maritime Territorial Disputes in East Asia*. New York, Routledge.
- ESZTERHAI Viktor – KLEMENSITS Péter (2016): A dél-kínai-tengeri szigetek ügyében hozott hágai ítélet geopolitikai következményei. *PAGEO Policy Brief*, No. 1.
- Extension of the Mutual Logistics Support Agreement (RP-US-01) Between the Department of Defense of the United States of America and the Department of National Defense of the Republic of the Philippines*. (é. n.). Forrás: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/207351.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- FELIX, Victor A. (2005): *Philippine-US Security Relations: Challenges and Opportunities after 9/11*. U.S. Army War College.
- FERRER, Raymundo B. (2013): The Military in Democratic Development: A Philippine Case Study. In BLAIR, Dennis ed.: *Military Engagement. Influencing Armed Forces Worldwide to Support Democratic Transitions. II*. Washington D. C., Brookings Institution Press. 139–164.
- GALANG, Mico A. (2017): The New Philippine National Security Policy and the Asia-Pacific. *The Diplomat*, 2017. 06. 01. Forrás: <https://thediplomat.com/2017/06/the-new-philippine-national-security-policy-and-the-asia-pacific/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 04.)
- GARAMONE, Jim (2003): *Philippines to Become Major non-NATO Ally, Bush Says*. Forrás: <https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=28968> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- GLEECK, Lewis E., Jr. (1998): *On Their Own: Midwifing a Post-Colonial Philippine-American Relationship*. Paranaque City, Loyal Printing.
- HOLM, Elizabeth Fair (2013): *The Philippine-American War (1899–1902): Compassion or Conquest?* Forrás: https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/162537/Holm%2cElizabeth_MLS_Thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y (A letöltés ideje: 2017. 07. 17.)
- INDORF, Hans H. (1988): The 1988 Philippine Base Review. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 15, No. 1. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.1080/00927678.1988.9936951>
- JENNINGS, Ralph (2017): Tense Philippine-U.S. Relations Will Surge And Then Fall Under Trump. *Forbes*, 2017. 01. 24. Forrás: www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/01/24/tense-philippine-u-s-relations-will-surge-and-then-fall-under-trump/#10bae9556cbe (A letöltés ideje: 2017. 02. 27.)
- KLEMENSITS Péter (2016a): Kína építkezései a Spratly-szigeteken. A Dél-kínai-tengeri konfliktus egy újabb fejezete. *Honvédségi Szemle*, 144. évf. 4. sz. 56–63.

- KLEMENSITS Péter (2016b): Védelmi reform és hadseregfejlesztés a Fülöp-szigeteken. *Honvédségi Szemle*, 144. évf. 2. sz. 13–23.
- LEON, Sunshine Lichauco de (2012): US helps the Philippines improve its military capability. *The Guardian*, 2012. 08. 06. Forrás: www.theguardian.com/world/2012/aug/06/us-helps-philippines-improve-military (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- LOCKWOOD, Kathleen (é. n.): *The Philippines: Allies During the Vietnam War*. Forrás: www.historynet.com/the-philippines-allies-during-the-vietnam-war.htm (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- MAGTULIS, Prinz P. (2016): *Philippine-US economic relations safe from Duterte remarks*. Forrás: www.philstar.com/business/2016/09/13/1623409/philippine-us-economic-relations-safe-duterte-remarks (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)
- MERUEÑAS, Mark (2016): It's final: SC affirms legality of EDCA. *GMA News*, 2016. 07. 26. Forrás: www.gmanetwork.com/news/news/nation/575113/it-s-final-sc-affirms-legality-of-edca/story/ (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- MOGATO, Manuel (2016): Duterte 'shocks' summit meeting with tirade vs US. *ABS-CBN News*, 2016. 09. 08. Forrás: <https://news.abs-cbn.com/news/09/08/16/duterte-shocks-summit-meeting-with-tirade-vs-us> (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.)
- Mutual Defense Treaty Between the United States and the Republic of the Philippines; August 30, 1951.* (é. n.). Forrás: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/phil001.asp (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- NADEAU, Kathleen (2008): *The History of the Philippines*. Westport, Greenwood Press.
- Overview of Philippines – United States of America Bilateral Relations* (é. n.). Forrás: www.philippineshonolulu.org/philippines-dc/embassy-dc/ph-us-bilateral-relations-dc/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)
- PARAMESWARAN, Prashanth (2016): Why the Philippines' Rodrigo Duterte Hates America. A deeper look at the Philippine president's anti-American views. *The Diplomat*, 2016. 11. 01. Forrás: <https://thediplomat.com/2016/11/why-the-philippines-rodrigo-duterte-hates-america/> (A letöltés ideje: 2016. 12. 03.)
- PARAMESWARAN, Prashanth (2017): US Terror Aid to Philippines Signals Enduring Defense Ties Under Duterte. *The Diplomat*, 2017. 06. 08. Forrás: <https://thediplomat.com/2017/06/us-terror-aid-to-philippines-signals-enduring-defense-ties-under-duterte/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 04.)
- Partnership for Growth. Joint Country Action Plan* (2011). Forrás: https://photos.state.gov/libraries/manila/19452/pdfs/Philippines_PFG_JCAP_public_final_11-29-11.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)
- Philippines. U.S.-Philippines Trade Facts* (é. n.). Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/southeast-asia-pacific/philippines> (A letöltés ideje: 2017. 07. 20.)
- POLING, Gregory (2016): The U.S.-Philippine alliance is stronger than you think. *The War on the Rocks*, 2016. 10. 28. Forrás: <https://warontherocks.com/2016/10/the-u-s-philippine-alliance-is-stronger-than-you-think/> (A letöltés ideje: 2017. 05. 03.)
- Republic Act No. 7898. An Act Providing for the Modernization of the Armed Forces of the Philippines and for Other Purposes* (é. n.). Forrás: www.gppb.gov.ph/laws/laws/RA_7898.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- Republic Act No. 8179, March 28, 1996. An Act to Further Liberalize Foreign Investments, Amending for the Purpose Republic Act No 7042, and for other Purposes* (é. n.). Forrás: <http://elibrary.judiciary.gov.ph/thebookshelf/showdocs/2/4035> (A letöltés ideje: 2017. 07. 12.)

- SANTOS, David (2015): Philippine Air Force tests refurbished UH-1D helicopters. *CNN Philippines*, 2015. 07. 14. Forrás: <https://cnnphilippines.com/news/2015/07/14/Philippine-Air-Force-tests-refurbished-UH-1D-helicopters.html> (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- Security Agreements* (é. n.). Forrás: <http://countrystudies.us/philippines/24.htm> Forrás: countrystudies.us (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- SUGAI, Courtney Momialoha (2009): *U.S.-Philippine Security Relations after Base Closure (1991–1999)*. Thesis, Master of Arts in Diplomacy and Military Studies, Hawai'i Pacific University.
- TARNOFF, Curt – NOWELS, Larry (2004): *Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy*. CRS Report for Congress. Forrás: https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/mctacs5904/m1/1/high_res_d/98-916_2004Apr15.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- The 1935 Constitution* (é. n.). Forrás: www.officialgazette.gov.ph/constitutions/the-1935-constitution/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- The Constitution of the Republic of the Philippines* (é. n.). Transitory Provisions. Forrás: www.officialgazette.gov.ph/constitutions/1987-constitution/ (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- The Philippine Autonomy Act (Jones Law) August 29, 1916* (é. n.). Forrás: www.chanrobles.com/joneslaw.htm#Xk1wkVdKhPY (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- The Philippine Independence Act (Tydings-McDuffie Act) 1934* (é. n.). Forrás: <https://loveman.sdsu.edu/docs/1934PhilippineIndep.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- TORODE, Greg (2011): U.S. under pressure over sea dispute. *South China Morning Post*, 2011. 06. 14. Forrás: www.scmp.com/article/970856/us-under-pressure-over-sea-dispute (A letöltés ideje: 2017. 04. 23.)
- Treaty of General Relations Between the United States of America and the Republic of the Philippines* (é. n.). Forrás: www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-ph-ust000011-0003.pdf (A letöltés ideje: 2017. 07. 13.)
- U.S.-Philippine Relations* (é. n.). Forrás: www.globalsecurity.org/military/world/philippines/forrel-us.htm (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- Understanding Between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of the Philippines Concerning a Framework of Principles and Procedures and an Establishment of a Consultative Mechanism for the Expansion of Trade and Investment Flows Between the Two Countries* (é. n.). Forrás: <https://ustr.gov/sites/default/files/US-Philippines%20TIFA.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)
- US Security Strategy for the East Asia-Pacific Region* (é. n.). Forrás: <https://nautilus.org/global-problem-solving/us-security-strategy-for-the-east-asia-pacific-region/> (A letöltés ideje: 2017. 07. 23.)

Vákát oldal

Matura Tamás

Az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság kapcsolatai

Az Egyesült Államok (USA) és a Kínai Népköztársaság (KNK) a világ két legnagyobb gazdaságaként és legjelentősebb katonai erejeként a 21. század nemzetközi viszonyait alapjaiban meghatározó nagyhatalom. Politikai és gazdasági kapcsolataik fejlődése rendszer-szintű változásokat hoznak a fennálló világrendben, így ezek tanulmányozása az Európai Unió – és benne hazánk, Magyarország – számára is elsődleges fontosságú. Országunk jövőjét, gazdasági és külpolitikai mozgásterét is jelentősen meghatározza e két, olykor távolinak tűnő, mégis páratlan befolyással rendelkező hatalom relációinak dinamikája. Az alábbi tanulmány betekintést kíván nyújtani az USA és a KNK politikai, gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatainak közelmúltbeli történetébe, egy rövid történelmi áttekintést követően elsősorban a hidegháború lezárultát követő időszakot érintve, és mindezek alapján megkísérel a kapcsolatok lehetséges jövőbeli kimenetelére vonatkozóan is következtetéseket levonni.

Az USA és Kína kapcsolatai a kezdetektől a hidegháború végéig

A Kína és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok 1784-ben vették kezdetüket, amikor a USS *Empress of China* elsőként hajózott Kanton városába a frissen függetlenné vált amerikai állam képviselőjében. A Csing Birodalom időszakában minden nyugati ország Kantonon keresztül volt kénytelen kereskedni a kínaiakkal, és az új szereplőként megjelenő amerikaiakat is elsősorban a tea, a porcelán és a selyem kínálta kereskedelmi lehetőségek vonzották. Az 1830-as években már hittérítők és orvosok is érkeztek az USA-ból Dél-Kínába, utóbbiak kis klinikája a nagy keresletnek köszönhetően idővel kinőtte magát, így létrejött a kantoni kórház. Ugyanebben az időszakban már kínaiak is szép számmal utaztak az Egyesült Államokba, sőt egy hosszú évekig Kínában élő amerikai kereskedő 1839-ben már múzeumot is alapított Philadelphiában, ahol számos kínai műtárgyat állított ki.¹

Miután a britek legyőzték a birodalmat az első ópiumháborúban (1839–1842), a konfliktust lezáró egyenlőtlen nankingi szerződés mintaként szolgált a következő évtizedekben a Kínára kényszerített további megállapodások számára. Az USA 1843-ban követet küldött Kínába, akit azonban a császári udvar sokáig nem volt hajlandó fogadni, végül, amikor már a hazatérést fontolgatta, a kínai fél hirtelen beleegyezett minden amerikai követelésbe. Így 1844-ben megkötötték az USA és Kína közötti első hivatalos megállapodást. A wangxia

¹ GERNET, Jacques (2005): *A kínai civilizáció története*. Budapest, Osiris.

szerződés alapján az Egyesült Államok számos engedményt kapott, új kikötők nyíltak meg előtte a legnagyobb kedvezmény elve alapján. A kínaiak célja ezzel az országot fokozatosan felosztó nyugati hatalmak versenyeztetése és egymás ellen fordítása volt, de nem jártak sikerrel. A tiencsini szerződések 1858-ban további jogokat garantáltak a külföldi hatalmaknak, így újabb kikötők nyíltak meg a kereskedőik számára, továbbá engedélyezték az állandó külképviseletek létrehozását Pekingben.²

Az első ópiumháborúval megkezdődött a „megaláztatás évszázada”, amely egészen 1949-ig, a népköztársaság kikiáltásáig elhúzódott, és a kínai köztudatban a mai napig igen fájdalmas időszaknak számít. Az ország elvesztette területe, önrendelkezése és méltósága jelentős részét, így számos kínai az ország 21. századi felemelkedésében a revans lehetőségét látja a „Nyugattal” szemben, amelyet gyakran a mai Egyesült Államokkal azonosítanak, dacára annak, hogy a 19–20. század megpróbáltatásait elsősorban Európa és Japán okozta.

Történtek ugyanakkor atrocitások az Egyesült Államok és az oda bevándorló kínaiak (kulimunkások) között is. A 19. század második felében már jelentős számú, több mint 100 ezer kínai napszámos érkezett az USA-ba, különösen az aranyláz idején, akik kivették részüket a bánya- és vasútépítésből. Ennek hatására komoly kulturális összeütközések alakultak ki, hiszen az amerikaiak csak ekkor találoztak először a kínai szokásokkal a mindennapokban, így hamar ellenérzéseket kezdtek táplálni a lenézett kelet-ázsiaiakkal szemben. A kongresszus 1875-ben törvényben tiltotta meg az újabb kulimunkások bevándorlását, majd az 1882-es Chinese Exclusion Act 10 évre minden kínai számára megtiltotta a letelepedést. Az 1888-ban aláírt Bayard–Zhang-szerződés további 20 évre bezárta a kapukat az kínaiak előtt, és hasonló intézkedésekkel sújtották őket egészen a 20. század elejéig. Mindeközben a már az Egyesült Államokban élő kínai származású polgárok is folyamatos állami vezgatúrának voltak kitéve, ami szegregációhoz és végső soron a mai kínai városnegyedek kialakulásához (Chinatown) vezetett.³

Az első japán–kínai háborút lezáró shimonoseki béke engedélyezte a Japán Császárság számára gyárak létesítését a Csing Birodalomban, így – a legnagyobb kedvezmény elve alapján – az USA számára is megnyílt ugyanezen lehetőség – ezzel tulajdonképpen Japán versenytársává vált a régióban.

Az Egyesült Államok első, hivatalos Ázsia-politikájának tekinthető az 1899-ben meghirdetett „nyitott kapuk” elve. John Hay külügyminiszter levélben javasolta az özszes Kínában jelenvolt külföldi hatalomnak, így Nagy-Britanniának, Németországnak, Franciaországnak, Oroszországnak és Japánnak is, hogy minden államnak egyenlő hozzáférése legyen a kínai piachoz, anélkül, hogy bármelyik is egyeduralomra törne az országban. Bár a javaslatnak nem volt nagy hatása, mégis ez az alapja az USA manapság is követett politikájának Kelet-Ázsiában.

A bokszerlázadás leverésében és a pekingi követségek védelmében már az amerikai tengerészgyalogság is jelentős részt vállalt. A vereséget követően a birodalom horribilis jóvátételt volt kénytelen fizetni a győztes hatalmaknak közel 40 éven át, amelynek nagy részét 17 ezer tonna ezüst tette ki. Az Egyesült Államok ugyanakkor a neki járó jóvátétel egy részéből oktatási programot hozott létre a kínai diákok részére, ebből alakult ki később a Csinghua Egyetem.

² MONROE, Erin (2014): *U.S.-China Relations: A Brief Historical Perspective*. U.S.-China Policy Foundation.

³ MONROE 2014.

A császárság 1911-es bukását követően létrejött a Kínai Köztársaság, amely sokáig igyekezett kimaradni az első világháborúból, célja a német irányítás alatt lévő Shantung-félsziget visszaszerzése volt. Japán azonban szintén meg akarta szerezni a területet, és végül rákényszerítette Kínát, hogy engedjen követeléseinek, ezzel területi és kereskedelmi előnyöket szerezve. A Woodrow Wilson vezette USA ellenezte a megállapodást, mert az szembement a „nyitott kapuk” elvével, de a versailles-i szerződés rögzítette a japán fennhatóságot a félsziget felett. Az igazságtalan rendezési folyamat zavargásokhoz vezetett Kínában, amely az úgynevezett május 4. mozgalom megszületését eredményezte, és erősen hatott az 1921-ben megalakuló Kínai Kommunista Pártra is (KKP).

A köztársaságot vezető Koumintang (KMT) és a KKP között 1927-ben kitört a kínai polgárháború. Az Egyesült Államok első külföldi nemzetként ismerte el a Kuomintangot Kína legitim kormányának. A kezdetben lassú, fokozatos japán előrenyomulás 1937-re nyílt konfliktussá eszkalálódott, és megkezdődött a második japán–kínai háború. A KMT és a KKP felhagyott az egymás elleni harccal a japánokkal szembeni ellenállás érdekében. A japán birodalmi hadsereg Kínában elkövetett brutális háborús bűntettei felháborodást váltottak ki a nyugati társadalmakban, és ez kifejeződött a Kínai Köztársaság fokozott támogatásában is. Az USA 1941-ben önkéntes pilótákat küldött Kínába, akik a kínai légierőt segítve védték az országot a japán légitámadásokkal szemben, és legalább 300 ellenséges gépet lőttek le. Az Egyesült Államok emellett olajembargót vezetett be Japánnal szemben, és Rooseveltnél 25 millió dolláros hitelt nyújtott a kínai kormányoknak háborús felszerelés vásárlásához, amelyet 1940-ben 100 millió dollárra bővítettek. A segítség hatására javulni kezdtek az amerikai–kínai kapcsolatok, az USA 60 év után részben feloldotta a kínaiakkal szembeni bevándorlási tilalmat.

A Pearl Harbor elleni japán támadás másnapján az Egyesült Államok hadat üzent a Japán Császárságnak, így 1941. december 8-án lényegében egyesült egymással a második japán–kínai háború és a második világháború. A szövetségesek győzelmét követően Kína felszabadult, de ezzel együtt kiújult az ellenségeskedés a kommunisták és a köztársaságiak között. Ugyan Truman elnök megpróbált közvetíteni a felek között 1945-ben, de a tárgyalások kudarcát követően újra megindult a fegyveres harc. Az Egyesült Államok anyagilag támogatta a Kuomintangot, de ezt leszámítva távol tartotta magát a polgárháborútól, amely 1949-ben végül kommunista győzelemmel zárult. A Csang Kaj-sek vezette köztársaságiak visszavonultak Tajvan szigetére, míg október 1-jén Pekingben Mao Ce-tung kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot. A katonai és politikai realitások dacára az USA és a nyugati államok továbbra is az immár Tajpejben székelő Kínai Köztársaságot ismerték el a kínai államnak, legitim képviselőjének pedig a KMT-kormányt. Mindez évtizedekre meghatározta Washington és Peking viszonyát a hidegháború során.⁴

A kommunista blokk és a nyugati hatalmak közötti elhidegülés első évtizedét a „vörösöktől” való rettegés jellemezte, ami az Egyesült Államokban a Joseph McCarthy szenátor vezette politikai leszámolásokban is tükröződött. Ennek köszönhetően mindenki, aki valamilyen kapcsolatot tartott fenn Kínával, gyanúsnak számított, beleértve a diákokat, kutatókat, újságírókat is. A helyzeten csak rontott, hogy a koreai háború kitörését követően nem sokkal a KNK az északi csapatok segítségére sietett, és a Mao által küldött mintegy 2 millió „önkéntes” beavatkozásának köszönhetően végül rögzült a Koreai-félsziget kettéosztottsága.

⁴ GERNET 2005.

A tűzszüneti egyezmény megkötése után Eisenhower elnök a Tajvani-szorosból visszarendelte a Hetedik Flottát, Csang Kaj-sek pedig több 1000 köztársasági katonát csoportosított át a KNK partjaihoz közel eső, de tajvani kézben lévő két kisebb szigetre. Az első tajvani válságként ismert időszakban Peking válaszul tüzérségi támadás alá vette a szigeteket, mire Washington nukleáris csapással fenyegette meg a KNK-t, amely végül meghátrált. A krízis hatására a kongresszus 1955-ben elfogadta a Formosa-határozatot, amely felhatalmazta az elnököt Tajvan és a hozzá tartozó kisebb szigetek megvédésére. 1958-ban a KNK újabb tüzérségi csapást mért tajvani területre, erre az USA ismét nukleáris támadást helyezett kilátásba.

A feszült amerikai–kínai viszonyban alapvető változást hozott, hogy Peking kapcsolata kezdett megromlani Moszkvával az 1950-es évek végén. A Szovjetunió nem támogatta Kínát az első és második tajvani konfliktus során, Mao pedig nem járult hozzá, hogy a szovjetek tengerészeti kommunikációs támaszpontot hozzanak létre kínai területen. Ideológiai téren is elhidegült egymástól a két kommunista állam, különösen Hruscsov 1956-os titkos beszédét követően, amelyben a szovjet pártfőtitkár Sztálin politikáját kritizálta, miközben Mao továbbra is a keményvonalas kommunizmusban hitt. A feszültség olyan magasra hágott, hogy a két ország még határ menti katonai villongásokba is bocsátkozott 1969-ben. A szovjet–kínai szakítás ugyanakkor lehetőséget teremtett arra, hogy Washington és Peking közelebb kerüljön egymáshoz,⁵ dacára annak, hogy pár évvel korábban az USA még fontolgatta a kínai nukleáris fejlesztések elleni katonai támadást, amikor az ország 1964-ben felrobbantotta első nukleáris fegyverét. A KNK azonban hamarosan bejelentette, hogy nukleáris doktrínája értelmében sosem vetne be elsőként atomfegyvert, így Washington letett a támadásról.

Az óvatos diplomáciai tapogatódzások az 1971-ben, Japánban megrendezett asztalitenisz-világbajnokságon gyorsultak fel, ahol az amerikai és kínai csapat véletlenül összeismerkedett. Felismerve a pillanat adta lehetőséget, a kínai kormány meghívta az amerikai csapatot Pekingbe, Nixon elnök pedig válaszesztusként enyhítette a kereskedelmi szankciókat Kínával szemben. A rohamtempóban alakuló események sorában kiemelkedő jelentőségű volt Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó titkos útja Pekingbe 1971 júliusában, amely előkészítette Nixon elnök 1972-es látogatását. Az amerikai elnök kínai útja véget vetett az USA és Kína két évtizednyi elszigeteltségnek, és egyben a Szovjetunióval szemben is helyzetbe hozta az Egyesült Államokat. Alig egy évvel később megnyitották az amerikai képviseleti irodát Pekingben, illetve a kínait Washingtonban.

1976-ban – közel 3 évtized után – vezetőségváltásra került sor a KNK-ban: a Mao halálát követő hatalmi harcból Teng Hsziao-ping emelkedett ki, aki később a modern Kínát létrehozó reform és nyitás politika atyjává vált. Carter elnök követte az elődjei által megkezdett stratégiát, így 1978 decemberében az USA és a KNK megállapodott a diplomáciai kapcsolatok felvételében, 1979. január 1-jei hatállyal. Az Egyesült Államok elismerte az „egy Kína” politikát és megszakította diplomáciai kapcsolatait a Kínai Köztársasággal,

⁵ KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.

azaz Tajvannal.⁶ Ugyanakkor a kongresszus elfogadta a Taiwan Relations Actet, amely alapján továbbra is támogatást nyújtott a szigetnek, és katonai védelmet is biztosított számára – bizonyos feltételek mellett.⁷

A Teng által meghirdetett reformoknak köszönhetően az 1980-as évektől kezdve özönlenni kezdtek Kínába a külföldi befektetők, ami az amerikai–kínai kapcsolatok felélénkülését is magával hozta. Ronald Reagan immáron harmadik elnökként látogatott Kínába 1984-ben.

A Szovjetunió összeomlása és a Tienanmen téri események azonban szétszakították azt a stratégiai köteléket, amely az Egyesült Államokat a Kínai Népköztársasághoz kötötte. A hidegháború végével elhalványult Kína stratégiai jelentősége, sőt a kínai belpolitikai viharok és a Fukuyama-féle optimista jóslatok időszakában egyesek arra számítottak, hogy idővel Kínában is megdőlni fog a kommunizmus, és az ország csatlakozik a fiatal demokráciák sorához. A Tiananmen téren történtek azonban letörték e várakozásokat, és erős, gyakran máig érezhető ellenszenvet plántáltak az amerikai politikai elitbe és a közvéleménybe Kínával kapcsolatban.⁸

George H. W. Bush elnök

Az idősebb Bush elnök megválasztása után alig 36 nappal már Kínába látogatott. Nem volt ismeretlen számára az ország, hiszen az 1970-es évek közepén az Egyesült Államok pekingi képviseleti irodáját is vezette. A rövid, kétnapos út során találkozott Jang Sang-kun elnökkel és Li Peng miniszterelnökkel, és megerősítette az Egyesült Államok elkötelezettségét az „egy Kína” elve mellett.

Az 1989. június 4-én kulminálódó Tienanmen téri demonstrációk – és az azt szétverő karhatalmi fellépés – hatására azonban nemzetközi felháborodás alakult ki. A statárium bevezetését megelőző hetek, hónapok megmozdulásai azt a hibás képet alakították ki az USA közvéleményében, hogy Kína demokratikus átalakulásának kezdeteit láthatták, a kínai nép pedig a nyugati típusú, többpárti demokratikus berendezkedés elérésére törekedett. Az elszabaduló indulatoktól megrettent Kínai Kommunista Párt nem látott más lehetőséget az események eszkalálódásának megakadályozására, mint a hadsereg bevetését. A megmozdulások gyors elfojtásába, majd elfelejtésébe vetett hitüket azonban alapjaiban rengette meg a jelen lévő modern média, amely részletes híradásokkal és felvételekkel szolgált, a világ minden tájára eljuttatva a véres végkifejlet képsorait. A becslések több 100 és több 1000 közé teszik a civil áldozatok számát, amelyre az Egyesült Államok gazdasági, politikai és katonai szankciók bevezetésével reagált. Pekingi szemmel azonban az USA megengedhetetlen módon aktív szerepet is vállalt az események alakításában, amikor nagykövetsége

⁶ Az „egy Kína” elve szerint csakis egyetlen Kína létezik, amely Peking szerint a KNK, Tajpej szerint viszont a Kínai Köztársaság. Az „egy Kína” politika alapján a harmadik országoknak el kell dönteniük, hogy Pekinggel vagy Tajpejjel tartanak fenn hivatalos diplomáciai kapcsolatot. Ugyanakkor mindez nem zárja ki, hogy harmadik államok gazdasági, kulturális, oktatási stb. kapcsolatot ápoljanak a „másik” Kínával, és ott képviseleti irodát tartsanak fel. 2018 közepére már csak mindössze 18 ország ismeri el hivatalosan a Kínai Köztársaságot.

⁷ KISSINGER 2014.

⁸ GARRISON, Jean – WALL, Marc (2016): The Rise of Hedging and Regionalism: An Explanation and Evaluation of President Obama’s China Policy. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 43, No. 2. 47–63.

menedéket nyújtott a tiltakozások egyes kínai résztvevőinek, sőt a KKP szerint az Amerika hangja rádióadás is hozzájárult a krízis kialakulásához.⁹

Bush elnök – az események elítélése és a szankciók bevezetése mellett – azonban igyekezett fenntartani a kommunikáció rejtett csatornáit. Nemzetbiztonsági tanácsadója, Brent Scowcroft több alkalommal is Pekingbe utazott a párbeszéd fenntartása és a kapcsolatok további elhidegülésének megakadályozása érdekében. Az elnök mindeközben megakadályozta a Kongresszus által felvetett legkeményebb szankciók elfogadását. A kínai vezetés is fontosnak tartotta a kapcsolatok normalizálását, azonban a belpolitikai kontroll fenntartása elsőbbséget élvezett számukra. Így bár hozzájárultak ahhoz, hogy Fang Li-csi (Fang Lizhi), az 1989-es tiltakozások egyik vezetője, elhagyhatta az amerikai követséget, és az Egyesült Államokba távozott, több száz politikai fogoly maradt bebörtönözve. Zavarták az Amerika hangja adását, akadályozták a tudományos együttműködést a két ország között, leállították a Békehadtest működését is. Mindezen túl már ekkoriban felmerült az amerikai külkereskedelmi deficit problémája, Kína fegyvereladásainak és a nukleáris proliferációban játszott megkérdőjelezhető szerepének kérdése. Az Egyesült Államokban mind nagyobb figyelem összpontosult az egy gyermek politikával járó gyakran brutális gyakorlatra és a Tibetben tapasztalható elnyomásra.¹⁰

Az 1991-es öbölháború ugyanakkor szükségessé tette az amerikai–kínai kapcsolatok tolerálható szinten tartását, hiszen az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként a KNK ellehetlenítette volna a nemzetközi fellépést az iraki agresszió ellen. Éppen emiatt kellett Bush elnöknek megszegnie saját, Kína elleni szankcióit azzal, hogy Washingtonban fogadta Csian Csi-csen (Qian Qichen) külügyminisztert, amivel sikerült elérni, hogy Peking tartózkodjon a beavatkozásról szóló szavazáson. Ugyanakkor a Fehér Ház nem vette figyelembe Kína saját történelmi múltjából fakadó érzékenységét, amikor nyugati fegyveres beavatkozásról volt szó, így bosszankodva kellett tudomásul vennie, hogy Peking nem csatlakozott a koalíciós erőkhöz.¹¹

Érdekes megfigyelni, hogy még maguk az amerikai szakértők is erősen hittek abban, hogy a kínai modernizáció végül elvezet az ország nyugati típusú átalakulásához. Ahogy Nancy Bernkopf Tucker, a Georgetown Egyetem oktatója írta 1991-ben a *Foreign Affairs* lapjain: „A kínaiaknak végre meg kell értenie, hogy a modernizáció elkerülhetetlenül magában foglalja a nyugatiasodást és globális kölcsönös függőségeket. Ezt nem kell a kínai szellem beszenyezésének tekinteni. Az ázsiai kistigrisek (Dél-Korea, Tajvan, Hongkong és Szingapúr) gazdasági fejlődése Kínát is segítette, ugyanakkor nem adták fel politikai és kulturális hagyományaikat az Egyesült Államok lemásolása érdekében, de nem is maradtak befelé néző konfuciánus autokráciák. Az amerikai–kínai kapcsolatok és Kína saját jövője valójában azon múlik, hogy Peking hajlandó-e fokozatosan elmozdulni a pluralizmus irányába.”¹²

Mára egyértelművé vált, hogy a Kínai Kommunista Párt és a kínai állam jottányit sem engedett hatalmából, dacára az ország elmúlt évtizedekben tapasztalható rohamos gazdasági fejlődésének.

⁹ BERNKOPF TUCKER, Nancy (1991): China and America: 1941–1991. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 5. 75–92.

¹⁰ BERNKOPF TUCKER 1991.

¹¹ BERNKOPF TUCKER 1991.

¹² BERNKOPF TUCKER 1991.

Bill Clinton korszaka

Részben az 1990-es évek elejét jellemző hűvös amerikai–kínai viszonyoknak, részben pedig Kína – a hidegháború utáni – relatív geopolitikai eljelentéktelenedésének köszönhetően William Jefferson Clinton csupán egyszer, elnöksége vége felé – 1998-ban – látogatott Kínába. Igaz, ekkor 9 nap alatt 5 városba is elutazott.

Ugyan a gazdasági és politikai fagy Kína gyorsan növekvő gazdasági jelentősége miatt pár éven belül megenyhült, a fegyverembargót azóta is érvényben tartja az USA és az Európai Unió is. A kapcsolatok normalizálódását jelezte, hogy Csiang Cö-min kínai elnök-pártfőtitkár 1997-ben Washingtonba látogatott, amit Clinton elnök látogatása követett a következő évben. Fontos állomás volt, amikor 1997. október 29-én Clinton és Csiang Cö-min közös nyilatkozatot írt alá, amelyben elkötelezték magukat a „konstruktív stratégiai partnerség” létrehozása mellett.¹³

A NATO szerbiai bombázásai újabb mélypontra taszították a kapcsolatokat 1999-ben, amikor amerikai találat érte a KNK belgrádi nagykövetségét. Az incidens 3 halálos áldozatot és 20 sérültet eredményezett. A célpont eredetileg egy fegyverraktár volt, de a csapás méréshez használt térképek elavultak voltak. Clinton elnök ugyan azonnal bocsánatot kért, és hangsúlyozta, hogy baleset történt, Peking szerint szándékos támadásról volt szó. Kínában USA-ellenes megmozdulások kezdődtek, amelynek során az amerikai nagykövetséget is atrocitások érték Pekingben.

Ettől függetlenül a gazdasági kapcsolatok folyamatosan erősödtek. Az USA 2000 októberében teljesen normalizálta a kereskedelmi kapcsolatokat a Kínai Népköztársasággal, majd 2001-ben támogatta Kína csatlakozását a Világkereskedelmi Szervezethez. Ez utóbbi esemény döntő mértékben hozzájárult a kínai export exponenciális növekedéséhez világszerte és az amerikai külkereskedelmi deficit ugrásszerű emelkedéséhez.

A Clinton-kormány eleinte próbálta összekapcsolni az emberi jogok, a demokrácia és a gazdasági liberalizáció kérdését a legnagyobb kedvezmény elvével, azaz arra törekedett, hogy a gazdasági előnyökért cserébe olyan politikai és társadalmi átalakulást indítsanak meg Kínában, amely idővel elvezethet az ország demokratizálódásához.¹⁴ Maga Clinton is úgy fogalmazott 1997-ben – Csiang Cö-min washingtoni látogatása idején –, hogy Kína betagozódása a globális kereskedelmi rendbe felgyorsítja majd az ország fejlődését, és így a politikai jogok iránti igény is fokozódik majd.¹⁵

Mindezek alapján a Clinton-kormányzat előkészítette a KNK csatlakozását a Világkereskedelmi Szervezethez.¹⁶ E kísérlet azonban kudarcot vallott, így az 1990-es évek közepén az amerikai kormánynak új eszközöket kellett találnia arra, hogy Kínát a nemzetközi rend és közösség tagjává tegye. Azonban továbbra is azzal a strukturális ellentmondással kellett szembenézniük, hogy egyszerre akartak együttműködni Kínával, bátorítva és elősegítve annak beolvadását a globális politikai, intézményi és gazdasági rendbe, miközben

¹³ YU, Wanli (2009): Breaking the Cycle?: Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.

¹⁴ GARRISON–WALL 2016.

¹⁵ YU 2009.

¹⁶ KOSHINO, Yuka (2015): *How Did Obama Embolden China? Comparative Analysis of “Engagement” and “Containment” in Post-Cold War Sino-American Relations*. US-Japan Research Institute.

biztonsági szempontból továbbra is meg kívánták őrizni az amerikai szupremáciát a kelet-ázsiai térségben. Azaz az átfogó együttműködésnek (comprehensive engagement) is nevezett politika úgy próbálta a kínai vezetést megnyugtatni, hogy közben az USA egy esetleges konfliktusra is készült, ami, érthető módon, nem erősítette Peking Washingtonba vetett bizalmát.¹⁷

Ez utóbbi ügyben a Clinton-kormányzat olyan kelet-ázsiai stratégiát követett, amely meg kívánta őrizni az Egyesült Államok erőfölényét és képességeit a térségben, dacára a katonai kiadások hidegháború utáni csökkenésének. Ennek hátterében az állt, hogy távlatilag az USA már ekkor számolt egy felemelkedő Kína elméleti lehetőségével. Emellett természetesen továbbra is nagy figyelmet fordítottak regionális szövetségeseikre, így Clinton és Hashimoto japán miniszterelnök 1996-ban közös nyilatkozatban erősítették meg védelmi egyezményük fontosságát a 21. századra vonatkozóan, majd a következő év folyamán megújították közös védelmi irányelveiket is. Mindemellett a Tiananmen téri tiltakozások erőszakos leverése miatt hozott fegyverembargó is a kínai katonai fejlesztések lassítását szolgálta, igaz, a Clinton-kormány számos kivételt tett, és engedélyezte kettős felhasználású technológiák, műholdak és szuperszámítógépek exportját Kínába.¹⁸

George W. Bush elnök Kína-politikája

Az elődeinél megfigyelhető kétarcú politikai hozzáállás még inkább felerősödött az amerikai–kínai kapcsolatok terén George W. Bush két elnöki ciklusa során (2001–2008). Ekkoriban kezdett Washington számára is egyértelművé válni Kína felemelkedése, amely stratégiai szintű feszültségekkel terhelte meg a politikai viszonyt, ugyanakkor a kereskedelmi és befektetési kapcsolatok új szintre emelték a gazdasági együttműködést. Talán ennek is köszönhető, hogy ő látogatott a legtöbbször Kínába, összesen 4 alkalommal, miközben elődjei mind csupán egy-egy alkalommal, Barack Obama pedig háromszor. Az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) csúcstalálkozóján vett részt 2001 októberében, majd 2002 februárjában hivatalos állami látogatáson fogadta Csiang Cö-min elnök Pekingben. Ezt követően 2005 novemberében Hu Csin-tao elnökkel találkozott, végül 2008 augusztusában a pekingi nyári olimpia megnyitóján vett részt.

Az elnökválasztási kampány során Bush több alkalommal is ígéretet tett arra, hogy szigorúbban lép majd fel Kínával szemben, mielőtt 2001-ben elfoglalta hivatalát. Igaz, a Kína-ellenes megszólalások régóta részét képezték az amerikai kampányoknak, hiszen az olyan ügyek, mint Tajvan, Tibet és az emberi jogok kérdése évtizedek óta foglalkoztatják az amerikai közvéleményt. Bush megfogalmazása szerint Kína az Egyesült Államok versenytársa, nem stratégiai partnere. Ugyanakkor elnöksége idején támogatta a kínai–amerikai kereskedelem további fejlődését, amely bírálói szerint áttételesen hozzájárult a kínai katonai képességek növekedéséhez. A republikánusok által követett ideológia ugyanakkor azt diktálta, hogy a politikai és piaci liberalizáció elősegítése hozzájárulhat a személyes szabadság növekedéséhez, ezért a demokratikus értékek védelmét helyezte külpolitikája fókuszpontjába. Ennek is köszönhető, hogy a Clinton-kormányzat által követett stratégiai

¹⁷ GARRISON–WALL 2016.

¹⁸ KOSHINO 2015.

kétértelműség helyett Bush határozottan hitet tett a Tajvanhoz fűződő kapcsolatok mellett, amely hűvösebb szeleket hozott az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti kapcsolatokba.¹⁹

Természetesen a Bush-kormányzat egyes potentátjai eltérő álláspontot képviseltek a Kínával szemben követendő politika kapcsán is. A jól ismert héja és galamb felosztás szerint: Dick Cheney alelnök és korábbi mentora, Donald Rumsfeld védelmi miniszter képviselte a keményebb fellépést sürgetők táborát, míg Colin Powell külügyminiszter és Paul O'Neill pénzügyminiszter a diplomatikusabb, pragmatikus Kína–USA kapcsolatok híve volt. A Bush-kormány hivatalba lépését követő első hónapokban egyértelműen a héják irányvonala kerekedett felül, amit a Tajvannak nyújtott támogatások és fegyvereladások növekedése is jelzett. Mindezt tetézte, hogy 2001 áprilisában egy amerikai kémrepülő összeütközött egy kínai elfogó vadással a Dél-kínai-tenger felett. Az incidens során a kínai pilóta meghalt, míg az amerikai gép kényszerleszállást hajtott végre a kínai Hajnan szigeten, ahol a legénységet őrizetbe vették. A Pentagon fenyegető nyilatkozatokat tett, Bush elnök mégis a diplomáciai úton történő rendezés mellett döntött. E kettős kommunikáció mindvégig jellemző volt a Bush-kormányzatra, amely nem tudta eldönteni, hogy inkább partnerként vagy inkább kihívóként tekintsen Pekingre. A kínai belső változások elősegítése érdekében fontosnak tartották a gazdasági együttműködés fenntartását, ugyanakkor stratégiai és biztonságpolitikai téren Kína feltartóztatását tűzték ki célul, és ebben az időszakban gyökeresedett meg a „kínai veszély” (China threat) gondolata az amerikai közgondolkodás egyes szegleteiben.²⁰ A két törekvés közötti ellentmondás számos esetben megnehezítette az együttműködést a két fél között.²¹

A 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadások azonban jelentős változást hoztak az USA Kína-politikája terén is. Nem sokkal a tragikus események után az amerikai kormány már teljesen más hangnemben szólalt meg Kína kapcsán, és őszinte, konstruktív és együttműködésre törekvő kétoldalú kapcsolatokról beszélt, azaz egyértelműen a partnerség felé mozdult el Peking megítélése a Fehér Házban. Mindez hatott a high-tech termékek addig szigorú exportkorlátozására is, amelynek lazítása egyes vélemények szerint hozzájárult Kína gazdasági és katonai erősödéséhez.²² A terror ellen indított globális háborúban szükség volt Kínára is, ráadásul a Pentagont lekötötték a közép-ázsiai majd közel-keleti műveletek, így a gazdasági együttműködésre terelődött a hangsúly az amerikai–kínai kapcsolatokban.²³ Colin Powell külügyminiszter pragmatikus Kína-politikát javasolt, amely hangsúlyozta a terror elleni harc terén felfedezhető közös érdekeket, és egyben felismerte a két ország gazdasági egymásrautaltságát, illetve a gazdasági kapcsolatok esetleges felrúgásának súlyos potenciális következményeit. A legvilágosabban Robert Zoellick külügyminiszter-helyettes fogalmazta meg a Bush-kormány Kínával kapcsolatos felfogását 2005-ben, miszerint sem a hidegháborús, sem pedig a 19. századi európai erőegyensúly szabályait nem lehet Kínára alkalmazni. Ehelyett Pekinget a világrend felelősségteljes résztvevőjévé

¹⁹ ADLER, Rachel (2009): *Bureaucratic Politics and Mixed Policy Signals: U.S. Foreign Policy for China during the George W. Bush Administration*. APSA 2009 Toronto Meeting Paper.

²⁰ YIMIN, Song (2002): *Relations Between China and America Since President George W. Bush's Visit to China*. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 24, No. 4. 351–354.

²¹ ADLER 2009.

²² KOSHINO 2015.

²³ ADLER 2009.

kívánták tenni (responsible stakeholder), célul tűzve ki, hogy a KNK ne csupán az előnyeit élvezze a nemzetközi liberális és békés rendszernek, hanem vegye ki a részét annak feladataiból és költségeiből.²⁴ Ezen álláspont ugyan egyensúlyt talált a diplomaták által favorizált együttműködés és a Pentagon által szorgalmazott katonai felkészülés között, de nem tudta feloldani magát az ellentmondást. Mindeközben nem került el a kínai fél figyelmét, hogy Washington a korábbiaknál sokkal egyértelműbben jelezte, hajlandó megvédeni Tajvant, sőt a nukleáris opciót sem zárta ki.²⁵

Bush újraválasztását követően bár már más tisztségviselőkkel, de tovább folytatódott a védelmi és a gazdasági erőközpontok közötti ellentét a Kínával szemben folytatandó megfelelő külpolitika kapcsán. Gazdasági téren ekkor kezdett igazán kiéleződni a helyzet a kínai valuta árfolyammeghatározási mechanizmusa miatt, amelynek reformját a kínaiak évek óta ígérték az amerikai félnek, de a végrehajtásával késlekedtek (valójában még ma, 2018-ban sem teljesen a piac határozza meg az RMB árfolyamát). Katonai szempontból pedig szintén ebben az időszakban vált egyértelművé Washington számára, hogy a kínai védelmi kiadások gyors növekedése hosszabb távon is fennmarad.

A személyi változások – 2006-tól kezdődően – lehetővé tették egy valamivel kiegyensúlyozottabb Kína-politika és az ahhoz tartozó kommunikáció kialakítását. Az új pénzügyminiszter, Henry Paulson maga is a gazdasági kapcsolatok további bővítése mellett érvelt, és az új védelmi miniszter, Robert Gates is együttműködőbbnek bizonyult elődjéhez képest.

A Bush-kormányzat Kína-politikája kapcsán az értékelések egy része azt emeli ki, hogy a második ciklusra sikerült egy kiegyensúlyozottabb, kevésbé kétértelmű, a gazdasági kapcsolatokat előtérbe helyező stratégiát kialakítani, ami elősegítette a két fél közötti együttműködést. Másfelől – a harcosabb álláspontot képviselők szerint – éppen ez a gazdasági együttműködés segítette hozzá Kínát ahhoz, hogy ma minden korábbinál komolyabb stratégiai kihívást jelentsen Washington számára, és már a Bush-korszakban fel kellett volna lépni Peking terjeszkedése ellen.

Az mindenesetre világossá vált a Bush-korszakban, hogy Kína és az Egyesült Államok gazdasági egymásrautaltsága nagyon erős lett. Az amerikai cégek számára a hatalmas kínai piac pótolhatatlanná vált, míg Kínának az amerikai tőke és technológia volt a legfontosabb. Ennek megfelelően 2006-ban létrehozták a két ország között a Stratégiai Gazdasági Párbeszéd intézményét, amelynek keretében évente két alkalommal találkozott egymással Henry Paulson pénzügyminiszter és a területért felelős kínai miniszterelnök-helyettes. Biztonságpolitikai szempontból pedig az USA biztosította azt a nyugodt és stabil nemzetközi környezetet, amely nélkülözhetetlen volt a kínai fejlődés fenntartása érdekében. Igaz, a Bush-doktrína és Washington unilaterális fellépése aggodalommal töltötte el Pekinget, és megerősítette meggyőződését, hogy saját biztonsága érdekében rohamos tempóban kell fejleszteni katonai képességeit és nemzetközi befolyását.²⁶

Yu Wanli tanulmánya frappánsan foglalja össze az ifjabb Bush elnök Kína-politikájának evolúcióját. Szerinte az elnök külpolitikáját kezdetben nagyban meghatározták a konzervatív oldal körül mozgó, erősen Kína-ellenes tanácsadók, illetve a Clinton-korszakkal való politikai szembehelyezkedés. Így az 1990-es évek végére elért stratégiai partnerséget

²⁴ GARRISON–WALL 2016.

²⁵ YIMIN 2002.

²⁶ YIMIN 2002.

Bush stratégiai versengésre módosította a két ország között. A 2001. szeptember 11-i támadás – és az azt követően megerősödő kétoldalú együttműködés – hatására azonban módosult az amerikai hozzáállás, és 2005 októberében Robert Zoellick védelminiszter-helyettes már arról beszélt, hogy Kínát bátorítani kell arra, hogy a világ felelősségteljes résztvevőjévé váljon. Amikor 2006 áprilisában Hu Csin-tao elnök Washingtonba látogatott, Bush elnök üdvözlőbeszédében már többes számban beszélt országaikról, mint a világ felelősségteljes résztvevőiről, Hu elnök pedig elmondta, hogy mindemellett Kína és az USA konstruktív partnerek is.²⁷

Barack Obama

Barack Obama elnöksége idején – hasonlóan a korábbi amerikai kormányzatokhoz – is keveredett az amerikai Kína-politikában az együttműködésre és párbeszédre való törekvés a feltartóztatás és a kemény fellépés igényével. Mindezt ráadásul immár az igen jelentősre nőtt kínai gazdasági és védelmi potenciál által átformálódó stratégiai környezetben kellett az új adminisztrációnak kezelnie. A két cél külpolitikai súlya időről időre változott, de általánosságban elmondható, hogy míg Obama elnöki ciklusa elején a regionális és globális problémák párbeszédre alapuló megoldását részesítette előnyben, addig idővel egyre keményebb válaszokat adott az egyre felerősödő kínai külpolitikai rámenősségre. Az időszak fő motívuma az amerikai kül- és biztonságpolitika újrapozicionálása, azaz a Pivot to Asia meghirdetése volt, amely immáron regionális keretrendszerbe helyezte az amerikai–kínai kapcsolatokat.

A megválasztását követő időszakban Obama elnök úgy gondolta, hogy hibás volt elődei megközelítése, amikor eleinte keményen kívántak fellépni Kínával szemben, aztán kénytelenek voltak enyhébb hangnemet megütni, látván Peking ellenállását. Ehelyett az új washingtoni vezetés éppen ellenkező stratégiát követett, az elejétől fogva az együttműködésre és párbeszédre helyezték a hangsúlyt, elismerték Kína újonnan kivívott világpolitikai és gazdasági pozícióit, aktívabb nemzetközi szerepvállalásra ösztönözve azt.²⁸

A Pekinghez fűződő – együttműködésen alapuló – kapcsolatok túlmutattak a kétoldalú viszonyon, hiszen e példával a többi felemelkedő hatalmat is arra akarták biztatni, hogy a világ konstruktív szereplőjévé váljanak. Obama elnök ennek megfelelően hamar nyitott Kína irányába. Összesen 3 hivatalos látogatást tett az országban, először 2009 novemberében, amikor Hu Csin-tao elnökkel és Ven Csia-pao miniszterelnökkel találkozott, majd az APEC-csúcson már Hszi Csin-ping elnök látta vendégül 2014-ben. Végül 2016 szeptemberében a G20-csúcsra utazott Hangsoubába.²⁹

Hillary Clinton külügyminiszter az új kormány felállását követő első néhány héten belül már Pekingbe látogatott, és beszédében hangsúlyozta a jó kapcsolatok fontosságát, hiszen a két ország csak így lehetett képes „közös válaszokat találni a közös problémákra és lehetőségekre”. Az amerikai gesztusok pozitív fogadtatásra találtak Pekingben, Obama és Hu elnök megállapodott a még Bush időszakában megkezdett párbeszéd továbbfejlesztésében,

²⁷ YU 2009.

²⁸ GARRISON–WALL 2016.

²⁹ BUTCHER, Asa (2017): History of American presidents visiting China. *GBTimes*, 2017. 11. 08. Forrás: <https://gbtimes.com/history-of-american-presidents-visiting-china> (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)

és így létrejött a Stratégiai és Gazdasági Párbeszéd (Strategic and Economic Dialogue). Ennek keretében a pénzügyminisztérium mellett nagyobb teret kapott a külügyminisztérium is a kétoldalú kapcsolatok alakításában, amelyet „pozitív, együttműködő és átfogó” jelzőkkel illettek. Az új, kibővített stratégiai párbeszéd egyértelműen magasabb szintre emelte a kétoldalú kapcsolatokat, amely két, párhuzamos szálon futott. Egyfelől a külügyminisztériumok főszereplésével a stratégiai vonal a kül- és biztonságpolitikai kérdéseket tárgyalta meg, míg a gazdasági vonalat a pénzügyminisztérium felügyelte. Mindez a kölcsönös bizalom építését is szolgálta, amelyet tovább erősített a Stratégiai Biztonsági Párbeszéd 2010-es létrehozása a fő stratégiai párbeszéden belül. Ez utóbbi az olyan érzékeny kérdések megvitatására szolgált, mint a kiberkémkedés és a tengeri biztonság ügyei.³⁰

A biztató kezdeti időszak azonban hamar véget ért, ami a megengedőbb obamai politika kudarcát is jelentette. Már 2009 végén feszültséget keltett Kína növekvő kül- és biztonságpolitikai rámenőssége a Kelet- és Dél-kínai-tengeren, és a környezetvédelmet prioritásként kezelő Obama elnök számára különösen fájó volt Peking negatív fellépése a koppenhágai klímakonferencián. Pár hónappal később, 2010 januárjában, viszont Kína háborodott fel egy újabb, 3 milliárd dollár értékű amerikai–tajvani fegyvereladáson, majd amikor februárban a dalai lámát fogadták a Fehér Házban, Peking szintén élesen tiltakozott. Tovább fokozta a feszültséget az Észak-Korea által megtorpedózott déli Cheonan korvett elsüllyedése, és hogy Peking elutasította a Phenjan felelősségét megállapító nemzetközi vizsgálat eredményét. Mindeközben a Dél-kínai-tengeren egyre határozottabb területi követelésekkel lépett fel Kína, az Egyesült Államok viszont az ASEAN-országok álláspontját támogatta a kérdésben. Különösen feltűnő volt, hogy ebben az időszakban kezdte Peking „nemzeti prioritásként”, illetve később „alapvető érdekként” (core interest) kezelni a Dél-kínai-tenger ügyét.³¹

Hasonló konfliktus alakult ki Kína és Japán között a Kelet-kínai-tengeren, amikor a japán parti őrség letartóztatta egy kínai halászhajó kapitányát a Senkaku-szigetek közelében.³²

A Senkaku (kínaiul Diaoyu)-szigetek évszázadokon keresztül lakatlan, csupán navigációs pontként szolgáló szárazulatok voltak Tajvantól északkeletre, a Kelet-kínai-tenger déli részén. A Japán Császárság 1895-ben foglalta el a szigeteket az első japán–kínai háborúban aratott győzelmüket követően. A második világháború után, 1945 és 1972 között, amerikai fennhatóság alatt álltak, majd visszatértek Japán szuverenitása alá, de tulajdonjoguk családi kézben volt. Kína évtizedek óta visszaköveteli a területet, és persze a hozzá tartozó tengeri kizárólagos gazdasági övezetet. A japán és kínai halászhajók között rendszeresek az összeütközések a térségben. A 2010-es eset különlegessége, hogy Kína első ízben használta gazdasági erejét külpolitikai fegyverként, amikor a letartóztatás hírére beszüntette az elektronikai ipar számára nélkülözhetetlen alapanyagok számító ritkaföldfémek exportját Japán felé. Részben ennek is köszönhető, hogy Tokió végül elengedte a kínai hajóskapitányt. A konfliktus során az amerikai kormány egyértelműen közölte, hogy az USA és Japán közötti védelmi egyezmény a Senkaku-szigetekre is kiterjedt.

A növekvő feszültség dacára a pragmatikus szereplők kerültek fölénybe mindkét oldalon, így Hu elnök elutazott Washingtonba, a Strategic and Economic Dialogue második

³⁰ KOSHINO 2015.

³¹ KOSHINO 2015.

³² GARRISONS–WALL 2016.

ülésén pedig Clinton külügyminiszter hangsúlyozta az együttműködés kölcsönösen előnyös oldalát. Kínai oldalról érzékelték, hogy agresszív fellépésük visszatetszést keltett a régióban, így igyekeztek csökkenteni a károkat.³³

Újabb politikai feszültség támadt az amerikai–kínai kapcsolatokban, amikor Csen Kuang-cseng – házi őrizetben lévő kínai politikai aktivista – 2012-ben megszökött, és végül a pekingi amerikai nagykövetségen kapott menedéket. A diplomáciai tárgyalásoknak köszönhetően joghallgatóként Csen az Egyesült Államokba távozhatott.

A stratégiai ellentétek egyik jelképe a Hillary Clinton külügyminiszter által 2011-ben meghirdetett Pivot to Asia. Az amerikai külpolitikai irányváltás értelmében az USA figyelme a Közel-Keletről a Csendes-óceánra helyeződött át, és ennek megfelelően haditengerészeti erőit is úgy csoportosította át, hogy azok 60%-a a térségben teljesítsen szolgálatot. Az új irányvonal számos kritikát váltott ki Kínában, de az Egyesült Államok egyes szakértői, sőt kelet-ázsiai szövetségesei is bírálták a kezdeményezést. Az ellenzők egyfelől azzal érveltek, hogy a látványos bejelentés csak további katonai fejlesztésekre ingerli Kínát, és növeli a térségbeli feszültséget. Mások szerint az igazi hiba az volt, hogy a bejelentést nem követték valódi és jelentős erőforrás-átcsoportosítások az Obama-kormányzat idején, ami Kína malmára hajtotta a vizet.

Ugyan a közvélemény figyelmét leginkább a haderő átcsoportosítása ragadta meg, az új stratégia legfontosabb lépései valójában politikai, gazdasági és diplomáciai jellegűek voltak. Ezek céljai az Egyesült Államok térségbeli szövetségeseinek megerősítése, az új, felemelkedő hatalmak irányába való nyitás, a regionális intézményekkel való szorosabb együttműködés, a kereskedelmi kapcsolatok bővítése, illetve a demokrácia és emberi jogok elősegítése voltak.

Az amerikai külpolitika különösen figyelt arra, hogy elhessegesse Peking félelmeit, amely kifejezetten Kína feltartóztatásának célját látta bele az új washingtoni külpolitikai stratégiába. Az USA többször hangsúlyozta, hogy számítanak Kínára a regionális és globális problémák megoldásában, igaz, Peking felelősségét is emlegették, ami némileg a Bush-kormányzat által hangoztatott felelősségteljes részvétel elvére utalt vissza.

A következő években – az egyre határozottabb kínai kül- és biztonságpolitikai törekvésekre válaszul – fokozatosan szigorodott Washington retorikája. Folytatódta a csetepaték a Senkaku-szigetek körül Japánnal, miközben Kína már gyakorlatilag az egész Dél-kínai-tengert magának követelte, ami folyamatos súrlódásokhoz vezetett a Fülöp-szigetekkel és Vietnámmal. Amikor Kína 2013 végén egyoldalúan kinyilvánította egy légvédelmi azonosítási zóna (ADIZ) létrehozását a Kelet-kínai-tenger felett, Washington két bombázót reptetett át a térségen, jelezve, hogy nem fogadja el Peking álláspontját, és kiterjesztette együttműködését a Fülöp-szigetekkel és Vietnámmal.³⁴

Mindeközben zajlottak a tárgyalások a Transz-csendes-óceáni Partnerségről (TPP), amelybe Japán és Malajzia is belépett. Mind a TPP, mind pedig az Európai Unióval létrehozandó Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (TTIP) olyan gazdasági térségeket hozott volna létre, amelyben az Egyesült Államok játszott volna a főszerepet, magához kötve a világ másik két legfontosabb gazdasági központját, de kizárta volna Kínát. E törekvésnek meghatározó szerepe volt abban, hogy Peking meghirdette saját nemzet-

³³ GARRISON–WALL 2016.

³⁴ GARRISON–WALL 2016.

közi programját, az „egy övezet, egy út” kezdeményezést (BRI, Új Selyemút), és felkarolta az Ázsiai és Csendes-óceáni Szabadkereskedelmi Megállapodás (FTAAP) tervezetét.

Barack Obama elnöksége idején hirdette meg Hszi Csin-ping elnök-pártfőtitkár az „új típusú nagyhatalmi kapcsolatok” elvét, amely egyfelől jelezte, hogy Kína immáron nagyhatalomként tekintett magára, másfelől hangsúlyozta az USA-hoz fűződő szoros együttműködés fontosságát. Nem segítette elő ugyanakkor a bilaterális viszony javulását az Észak-Koreával kapcsolatos helyzet. Bár az Egyesült Államok folyamatosan arra kérte Pekinget, hogy befolyását latba vetve vegye rá Phenjant atomprogramjának feladására, erre nem került sor. Így az USA végül beváltotta fenyegetését, és 2016-ban megállapodott a szöuli és tokiói kormánnyal a THAAD ballisztikusrakéta-elhárító rendszer Dél-Koreába és Japánba telepítéséről. A lépés komolyan irritálta a kínai és az orosz vezetést, hiszen az elhárítás részét képező radarrendszer mélyen „belát” a kínai és az orosz területekre is.

Obama két utazást is tett Ázsiába 2014 folyamán, amely ismét bizonyította Kínápolitikája kettőségét, amely egyszerre próbált együttműködésre törekedni Pekinggel, miközben arra is kereste a választ, hogy miként ellensúlyozza annak növekvő befolyását. Az év elején az USA hagyományos szövetségeseit, Japánt, Dél-Koreát, a Fülöp-szigeteket és potenciális új partnerét, Malajziát látogatta meg. Az év végén viszont nyilvánvalóvá vált, hogy komoly eredményeket érhet el a két fél, ha sikerül együttműködniük. A pekingi APEC-csúcson Obama és Hszi számos megállapodást ért el a kereskedelem, a katonai kooperáció és a terrorizmus elleni fellépés terén, sőt Kína ígéretet tett a szén-dioxid-kibocsátás jelentős csökkentésére is. Ez különösen fontos volt az amerikai elnök számára, hiszen pár évvel korábban épp Peking ellenállásán bukott el a koppenhágai megállapodás.

Mindez persze nem feleltette a stratégiai szintű ellentéteket a két fél között. A következő év folyamán újabb hírek érkeztek kínai mesterséges sziget építéséről a Dél-kínai-tengeren, amely komolyan veszélyeztette a környező államok érdekeit és az Egyesült Államok pozícióját mint a világtengerek szabadságának védelmezőjét. E folyamatnak is köszönhető, hogy egy logikus, de egyben meglepő külpolitikai fordulat ment végbe az USA és Vietnám viszonyában. A fokozatosan romló kínai–vietnámi kapcsolatok lehetőséget teremtettek az amerikai külpolitika számára, és Hanoi is nyitottabbá vált Washington irányába, ellensúlyozandó a növekvő kínai nyomást a térségben.³⁵

Washington nem csupán a szavak, hanem a tettek szintjén is megerősítette biztonsági kapcsolatrendszerét térségbeli szövetségeseivel, így szorosabb védelmi együttműködésben állapodott meg Japánnal, és bejelentette a Délkelet-ázsiai Tengeri Biztonsági Kezdeményezést (Southeast Asia Maritime Security Initiative). Ez utóbbi több mint 400 millió dollárt irányzott elő a régió tengerészeti képességeinek fejlesztésére.³⁶ Obama elődei háromféle – akár feltartóztatási kísérletként is értelmezhető – stratégiai irányvonalat követtek. Egyfelől időnként megerősítették az Egyesült Államok katonai jelenlétét a térségben, szorosabbra fűzték kapcsolataikat az USA szövetségeseivel, illetve igyekeztek akadályozni Kína gazdasági és katonai térnyerését. Az Obama-kormányzat is számos olyan kijelentést tett, amely e 3 törekvés irányába mutatott. Maga az elnök is utalt arra egyik beszédében, hogy fontosnak tartja az amerikai haderő látványos ütőképességének fenntartását, míg

³⁵ HIEP, Le Hong (2015): The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications. *Perspective*, No. 45. (Yusof Ishak Institute Singapore.)

³⁶ GARRISON–WALL 2016.

a Pentagon már részleteket is közölt, amely szerint az erőkitvétési képességekbe és tervezésbe fektetnek nagyobb energiákat. Mindez praktikusán azt jelentette, hogy az USA a flottája átcsoportosítása mellett ötödik generációs vadászgépeket is telepített a térségbe, és szárazföldi erőit is megerősítette. 2015 áprilisában elfogadták az új japán–amerikai védelmi irányelveket, újragondolták a haderő irányítását Dél-Koreában, csapatokat telepítettek Ausztráliába és védelmi megállapodást kötöttek a Fülöp-szigetekkel. Mindezt Kína gazdasági növekedésének lassítása, illetve az amerikai gazdasági érdekek előtérbe helyezése egészítette ki, ami a TPP formájában öltött testet, továbbá fokozták Washington részvételét a régió multilaterális intézményeiben (APEC, ARF, EAS stb.).³⁷

Trump és Kína

Nem igényel különösebb politikai elemzői tehetséget annak megállapítása, hogy Donald J. Trump elnökké választása az amerikai társadalom súlyos belső válságának legszembeötlőbb tünete. A visszafogott kommentárok szerint is ellentmondásos személyiségű Trump éppen Kína kapcsán mutat feltűnő aktivitást, amelynek során kiütköznek stílusának jellegzetességei.

A korábbi elnökválasztási kampányokhoz hasonlóan 2015–2016-ban is terítékre került Kína kérdése, Trump pedig különösen sokat foglalkozott a két ország közötti kereskedelmi-gazdasági együttműködéssel. Már az indulását bejelentő beszédében is azzal vádolta Pekinget, hogy az dömpingárakkal és a júan árfolyamának manipulálásával hátrányos helyzetbe hozza az amerikai cégeket. Ígéretet tett arra, hogy jogi útra tereli a két ország közötti kereskedelmi vitát, akár az amerikai bíróságokon, akár a WTO megfelelő fórumain érvényt szerezve az amerikai érdekeknek, és emellett elnökként árfolyammanipulálónak nyilvánítja Kínát (amely számos hátrányos jogkövetkezémmel járt volna Peking számára). Ennél is tovább ment, amikor azzal fenyegetett, hogy amennyiben Kína továbbra sem hagy fel a Trump szerint jogszerűtlen, sőt illegális magatartásával, különösen az amerikai üzleti és technológiai titkok állítólagos ellopásával, akkor súlyos büntetvámokat fog kivetni az USA-ba irányuló kínai exportra.³⁸

A Trump-kormányzat – e sorok születésekor legalábbis úgy tűnik – meg van győződve, hogy a korábbi amerikai adminisztrációk által követett stratégia csődöt mondott, és Kínát nem lehet partnernek tekinteni, hanem sokkal inkább versenytársnak, sőt riválisnak. Az USA 2017-es nemzetbiztonsági stratégiája már úgy fogalmaz, hogy a versengés miatt az Egyesült Államoknak újra kell gondolnia az elmúlt évtizedek politikáját, amely a felemelkedő államok nemzetközi rendbe történő betagozódásának segítségét célozta. A jelenlegi amerikai vezetés szerint a versenytársak beemelése a nemzetközi szervezetekbe és a világgazdaság és kereskedelem vérkeringésébe nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem váltak jóakarató és megbízható partnerekké, viszont hozzájárult ezen államok megerősödéséhez.³⁹

³⁷ KOSHINO 2015.

³⁸ *Trump on the Issues – China* (2017). Forrás: www.cfr.org/interactives/campaign2016/donald-trump/on-china (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)

³⁹ *Breaking the Mould: Trump's China Policy* (2018). *Focus Asia, Perspective & Analysis*, February 2018. (Stockholm, Institute for Security and Development Policy.)

Megválasztását követően Trump szinte azonnal diplomáciai botrányt okozott azzal, hogy fogadta Caj Jing-ven tajvani elnökasszony telefonhívását, ezzel megszegve azt a több évtizedes szabályt, hogy Washington nem tart fenn hivatalos politikai-diplomáciai viszonyt a Peking által szakadár tartománynak tekintett szigettel. Sőt, nem sokkal ezt követően, jó érzékkel egyből beletaposott a Kínai Népköztársaság legérzékenyebb politikai érdekébe, amikor egy interjúban megkérdőjelezte az „egy Kína” politikát, amely alapján az Egyesült Államok is csupán egyetlen kínai államot, mégpedig a Népköztársaságot ismeri el. Emiatt beiktatását követően 3 hét is eltelt, mire Hszi Csin-ping elnök telefonon gratulált megválasztásához, hiszen a Tajvan-ügy felhánytorgatásával Trump átlépte a vörös vonalat Pekingben.⁴⁰

Ugyanakkor a Trumpra jellemző következetlenség (vagy hívei szerint: taktikus kiszámíthatatlanság) jegyében viszont 2017 áprilisában már rendkívül szívélyes, családias légkörben fogadta Hszi elnököt floridai birtokán, ahol Trump unokája mandarin dalokat adott elő a kínai elnöki párnak. A mindkét fél által hangsúlyozott kiváló személyes kapcsolatokra csupán az vethetett némi árnyékot, hogy Trump a kínai elnökkel való találkozása idején rendelte el a Szíria elleni rakétaecsapást. A találkozó konkrét eredményei közül kiemelkedett, hogy a felek megállapodtak egy 100 napos programban, amelynek során jelentős és gyors növekedést kívánnak elérni a Kínába irányuló amerikai export terén, ezzel is csökkentve az USA külkereskedelmi deficitjét. A látogatás után nem sokkal Trump azt is kijelentette, hogy nem fogja árfolyam-manipulátornak nyilvánítani Kínát.⁴¹

A gazdasági kapcsolatok terén ugyanakkor – a jelek szerint – 2018-ra elfogyott Trump türelme. A davosi Világgazdasági Fórumon az amerikai résztvevők újra támadták Kínát annak – szerintük – protekcionista és árfolyam-manipuláló gazdaságpolitikája miatt. Ezt követően Washington vizsgálatot kezdeményezett annak kapcsán, hogy a Kínában jelen lévő amerikai vállalatokat technológiájuk átadására kötelezték a kínaiak, majd bejelentették, hogy 30%-os vámot vetnek ki a napelemek és mosógépek importjára, amely egyértelműen Kína ellen irányult. Ezt követően Trump immár 34 milliárd dollár értékű kínai importra vetett ki vámokat 2018 júliusában, és utasította a kereskedelmi főtárgyalót, hogy további 200 milliárd, majd újabb 200 milliárd dollárnyi kínai árura is készítsenek elő hasonló intézkedéseket. Ezen összegek már lényegében a teljes Egyesült Államokba irányuló kínai exportot érintenék. Mindeközben válaszlépésként Peking is büntetővámokat léptetett életbe 34 milliárd dollárnyi amerikai árura, és jelezte, hogy a későbbiekben is kölcsönös alapon fogja növelni az érintett áruimport körét. Igaz, a mozgástere jóval szűkebb, hiszen míg Kína 500 milliárd dollár értékben exportált az Egyesült Államokba, addig onnan mindössze 130 milliárd dollárnyi amerikai áru érkezett 2017-ben.

A gazdasági ellentéteket és a kereskedelmi háborút, illetve mindezek időzítését az teszi különösen kényessé, hogy mindeközben Trump számít Kína segítségére egy fontos biztonságpolitikai ügy, az észak-koreai nukleáris program megoldása kapcsán. Az amerikai elnök 2018. július 9-én úgy nyilatkozott, hogy Kína talán igyekszik negatívan befolyásolni Phenjant, válaszul a kereskedelmi háborúra. Való igaz, Észak-Korea a megelőző hetekben jóval barátságosabb hangnemet ütött meg, ami megkérdőjelezi a 2018. június 12-i történelmi csúcstalálkozó eredményeit Donald Trump és Kim Dzsong-ün észak-koreai

⁴⁰ BARTSCH, Bernhard – STANZEL, Angela (2017): *Sino-US Relations in the Trump Era – A Conflict in the Making?* 116–124. Forrás: www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Faktencheck/Leaders__Dialogues/Salzbuerger_Trilog_2017/9_Sino-US_Relations_in_the_Trump_Era.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)

⁴¹ BARTSCH–STANZEL 2017.

vezető között.⁴² Ugyan jelen kézirat lezárásakor még csupán másfél év telt el Trump elnöki beiktatása óta, az már világos, hogy elődeihez hasonlóan a jelenlegi amerikai elnök sem képes hatásos stratégiát találni Kína ellen, ingadozik abban a kérdésben, hogy Pekinggel partneri vagy vetélytársi viszonyt alakítson ki. Csakhogy – valószínűleg Trump stílusából fakadóan – Kína-politikájának fordulatai nem évek, hanem hónapok, hetek, sőt talán napok alatt következnek be. Peking szempontjából Trump elnöksége mindenképpen az amerikai–kínai kapcsolatok kríziseként fogható fel, ugyanakkor a helyzet a nyilvánvaló veszélyek mellett lehetőségeket is tartogat a KNK számára.

A kínai vezetés egyfelől ösztönösen és kulturálisan irtózik a nehezen kiszámítható, gyorsan változó politikai környezettől, másfelől Trump nemcsak Kína kapcsán tűnik destruktív és labilis szereplőnek, hanem az egész amerikai hegemoniát képes egy-egy Twitter-üzenetben kifejezve felmorzsolni. Ez viszont akkora lehetőség Kína és személyesen Hszi Csin-ping számára, amelyről valószínűleg álmodni sem mertek, különösen, amikor nemrég még a keménykezű Hillary Clinton hatalomra kerülésétől tartottak. Trump kivonulása az Amerikai Egyesült Államok által felépített világrend fontos területeiről olyan vákuumot teremt, amelyet csak Kína képes és hajlandó betölteni. Még a szakértők számára is figyelemre méltó fejlemény volt, amikor a 2017 januárjában megrendezett davosi csúcson a globalizáció, liberális és szabályalapú világrend, illetve szabadkereskedelem mellett látványosan kiálló, mindezt megvédeni szándékozó vezető nem más volt, mint a Kínai Népköztársaság elnöke, a Kínai Kommunista Párt főtitkára, Hszi Csin-ping.

Az amerikai–kínai gazdasági kapcsolatok

Az Egyesült Államok és Kína ma a világ két legnagyobb gazdasága, amely számtalan területen együttműködik, sőt kölcsönös függőségben áll egymással. Hatalmasra duzzadt az amerikai földre érkező kínai áruk importja, míg 2000-ben 100 milliárd dollár, addig 2017-ben már több mint 500 milliárd dollár értékben vásárolt az USA Kínától. Ezzel az USA számít Kína legnagyobb felvevőpiacának, míg az Egyesült Államok számára Kína a harmadik legnagyobb kiviteli célszország, exportja 2017-ben közel 130 milliárd dollárt tett ki. Az előbbi számokból is kitűnik azonban a folyamatosan növekvő és igen jelentős amerikai külkereskedelmi deficit problémája, amely 2017-re elérte a 375 milliárd dollárt.⁴³ Igaz, ezt némileg csökkenteti, hogy a szolgáltatások terén viszont közel 40 milliárd dolláros többletet könyvelhet el az USA Kínával szemben.⁴⁴

Ez az ügy évtizedek óta az USA–Kína kapcsolatok egyik neuralgikus pontja, amely Trump elnöksége idején érte el eddigi legjelentősebb krízisét a Washington által indított kereskedelmi háború formájában.

⁴² JIANGTAO, Shi – DELANEY, Robert (2018): Donald Trump says China may be pressuring North Korea on nuclear deal because of trade war. *South China Morning Post*, 2018. 07. 10. Forrás: www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2154515/trump-says-he-confident-kim-jong-un-will-follow-contract-they (A letöltés ideje: 2019. 06. 28.)

⁴³ *Trade in Goods with China* (é. n.). Washington D. C., United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

⁴⁴ *U.S.-China Trade Facts* (é. n.). Washington D. C., Office of the United States Trade Representative. Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

Mindeközben a Kínában található amerikai befektetések összege jóval nagyobb, mint a fordított reláció esetén. A Rhodium Group adatai szerint 2017-ig Kína FDI-állománya az Egyesült Államokban megközelítette a 140 milliárd dollárt, míg az USA cégei 256 milliárd dollár értékben fektettek be a Kínai Népköztársaságban. Igaz, a kínai befektetések az utóbbi években sokkal dinamikusabbak voltak, hiszen a teljes összeg fele mindössze két év, 2016 és 2017 során érkezett az USA-ba. Látványos különbségek vannak a befektetések formájában is. Míg a Kínában található amerikai érdekeltségek 71%-a zöldmezős beruházás volt, és csupán 29%-a felvásárlás, addig a kínaiak összes amerikai befektetésük 93%-át vállalatok felvásárlása formájában vitték az országba. Vagyis míg az USA cégei munkahelyeket hoztak létre és technológiát honosítottak meg Kínában, addig a kínai cégek felvásárolták az amerikai technológiát és részben a piaci hozzáférést.⁴⁵

Emellett Kína számít az Egyesült Államok legnagyobb külföldi hitelezőjének, igaz, az ezzel kapcsolatos félelmek gyakran eltúlzottak. Való igaz, hogy Kína még Japánnál is több, 1180 milliárd dollárnyi amerikai államkötvényt tart kézben, ugyanakkor valószínűtlen, hogy ezt a hatalmas összeget – vagy a vásárlások felfüggesztését, esetleg az eladásokat – fegyverként tudná felhasználni az Egyesült Államok ellen. Először is még ez a 1,18 billió dollár is mindössze 5,5%-át teszi ki az USA teljes adósságának (19%-át a külföldi kézben lévő adósságnak), amelyek 70%-a devizabelföldiek, azaz amerikai cégek, pénzügyi intézmények vagy éppen az amerikai kormányzat tulajdonában van. Másrészt Peking nem csupán befektetési szándékkal vásárolja fel az amerikai eszközöket, fő célja ezzel saját devizája, az RMB árfolyamának stabilan és viszonylag alacsony szinten tartása a dollárhoz képest. A vásárlások beszüntetése jelentős RMB-erősödéshez vezetne, amely nem kívánatos a kínai gazdaság számára.⁴⁶

A kereskedelmi kapcsolatok, azaz a viszonylag olcsó kínai áruk importja az elmúlt évtizedekben jelentősen hozzájárult az amerikai polgárok életszínvonalának növekedéséhez, az infláció féken tartásához és a magasabb hozzáadott értékű munkahelyek létrejöttéhez. Igaz, mindeközben a kínai versenynek kitett szektorok – mint például a könnyű- és nehézipar, összeszerelés stb. – veszteségeket szenvedtek el, és meredeken zuhant az ezen iparágakban alkalmazott amerikai munkások száma.

A fenti trendek, azaz az erős kétoldalú befektetési és kereskedelmi kapcsolatok, illetve az amerikai államkötvények kínai felvásárlása egyre nagyobb függésbe hozza egymással a két országot, Kína számára is egyre fontosabb, hogy az amerikai piac és gazdaság egészségesen és gyorsan növekedjen. Ettől függetlenül egyre jelentősebbek a gazdasági feszültségekből eredeztethető politikai ellentétek. Egyre többen gondolják az Egyesült Államokban, hogy Kína nem tartja be a piacgazdaság játékszabályait, és ezzel jogosulatlan versenyelőnyt szerez az amerikai cégekhez képest. Ennek leggyakrabban emlegetett eszközei a nemzeti valuta, a jüan (RMB) árfolyamának mesterségesen alacsony szinten tartása, a Világkereskedelmi Szervezet szabályainak gyakori figyelmen kívül hagyása, az állítólagos

⁴⁵ HANEMANN, Thilo – ROSEN, Daniel H. – GAO, Cassie (2016): *Two-Way Street. 25 Years of US-China Direct Investment*. Forrás: http://rhg.com/wp-content/uploads/2016/11/TwoWayStreet_FullReport_En.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)

⁴⁶ STEVENSON-YANG, Anne (2018): Trump's Trade War May Spark a Chinese Debt Crisis. *Bloomberg*, 2018. 07. 18. Forrás: www.bloomberg.com/view/articles/2018-07-17/trump-s-trade-war-may-spark-a-chinese-debt-crisis (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

ipari kémkedés, a szellemi tulajdon-jogok védelmének negligálása és a külföldi vállalatok diszkriminációja Kínában.⁴⁷

Az Egyesült Államok és Kína katonai ereje

Peking legnagyobb nemzetbiztonsági félelme, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei olyan katonai képességeket alakítanak ki Kína határai mentén, amely lehetővé tenné számukra az ország feltartóztatását. E kockázatot az ország úgy képes a leghatékonyabban csökkenteni, ha maga kezd egyfajta biztonsági körgyűrű kiépítésébe az ország körül, politikai, gazdasági és katonai eszközökkel egyaránt. Ez utóbbiak közül a legszembetűnőbb fejlemény Kína tengeri nagyhatalommá válása. Bár az ország hagyományosan kontinentális hatalomnak számít, amelynek szárazföldi erői a mai napig a legnagyobbak a világon, Peking felismerte, hogy a modern világban a tengeri haderő nélkülözhetetlen az ország sérülékeny partvidékének megvédéséhez és az erőketítő képesség kifejlesztéséhez.

Mindennek fényében érthető, hogy a KNK mindent megtesz annak érdekében, hogy befolyása, sőt felügyelete alá vonja parti tengereit, vagyis a Kelet- és Dél-kínai-tengereket. Peking hivatalosan 1947 óta követeli magának a Dél-kínai-tenger területének közel 80%-át, de a többi part menti állammal, azaz Vietnámmal, Malajziával, Brunejjel és a Fülöp-szigetekkel fennálló szembenállás igazán csak az elmúlt évtizedben kapott jelentős nemzetközi sajtófigyelmet. Számos szakértő úgy véli, hogy a térség egy jelentős háború, akár globális konfliktus gyújtópontja is lehet, ami nem meglepő, figyelembe véve a Dél-kínai-tenger jelentőségét. A Földközi-tengernél másfélszer nagyobb, évente 5000 milliárd dollár értékű kereskedelmi forgalmat bonyolító, hatalmas, kiaknázatlan szénhidrogénkészleteket rejtő tenger az összes part menti állam, de különösen Kína számára stratégiai jelentőséggel bír.⁴⁸

Peking az elmúlt években jogi és történelmi érveinek hangoztatása mellett kész helyzet elé igyekezett állítani vitapartnereit. Ennek megfelelően a vitatott hovatartozású szigetek és zátonyok közül tucatnyin jelentős építkezésekbe kezdett, homokkotrással tartósan a tengerszint fölé emelve e szárazulatokat annak érdekében, hogy megfigyelőbázisokat, sőt akár katonai repülőtereket telepítsen rájuk. Az ENSZ tengerjogi egyezménye értelmében természetesen e mesterséges képződmények nem tekinthetők szigetnek, így nem is jár hozzájuk a 200 tengeri mérföld sugarú körre kiterjedő, különleges gazdasági övezet, amely többek között biztosítja a természeti erőforrások kitermelési jogát a szuverenitást gyakorló állam számára. Ez azonban Kína szempontjából kevésbé lényeges, hiszen Peking a térképre rajzolt úgynevezett „kilenc szaggatott vonalon” belül az egész tengert magának követeli, mondván, az évezredekig a birodalom része volt, így ma is az országhoz tartozik. A felmerülő vitákat pedig békés, tárgyalásos úton kívánja rendezni a közvetlenül érintett országokkal, anélkül, hogy abba külső erők (akár a választottbíró, akár az Egyesült Államok) beleszólnának.

⁴⁷ BENDINI, Roberto (2016): *United States – China relations: a complex balance between cooperation and confrontation*. Brussels, European Union. Forrás: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁴⁸ MATURA Tamás (2014): Az északkelet-ázsiai biztonsági szubkomplexum. In HÁDA Béla – TÁLAS Péter szerk.: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetközi Intézet.

Peking számára a Dél-kínai-tenger több szempontból is stratégiai fontosságú. Túl a nemzeti büszkeség és a kőolaj, illetve földgázkinccs mindig felmerülő szempontjain, a kérdéses víztömeg felől a legkönnyebb katonai támadást indítani Kína „lány alteste”, az iparilag fejlett, óriási népsűrűségű déli és délkeleti partvidék ellen. A Kínai Népköztársaság lakosságának és gazdasági teljesítményének 90%-a az ország keleti felében koncentrálódik, a tengerparttól számított 1000–1500 kilométeres sávban, azaz egy fejlett haditengerészet csapásmérési távolságán belül. Nyilvánvaló, hogy a Dél-kínai-tenger (akárcsak a hasonlóan konfliktusos Kelet-kínai-tenger) alapvető nemzetbiztonsági jelentőséggel bír Peking számára, ami túlmutat bármely gazdasági előnyön. Robert Kaplan elemzése szerint Kína éppen ugyanazt igyekszik véghezvinni saját parti vizein, mint amit az Egyesült Államok tett a Karib-tengeren egy bő évszázaddal korábban. Az ország vezetése biztosítani kívánja, hogy egyetlen szomszédos vagy éppen távolabbi állam se legyen képes a tenger felől veszélyeztetni az ország biztonságát, ehhez pedig Pekingnek regionális dominanciát kell kiharcolni az országot körülölelő vizeken. Ugyanakkor Washingtonnak annak idején nem kellett komoly ellenfelekkel számolnia, míg Pekingnek mind Tokió, mind a délkelet-ázsiai nemzetek nagyobb államai – mögöttük az Egyesült Államok gazdasági, politikai és katonai súlyával – kell dűlőre jutnia.⁴⁹

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg (People's Liberation Army, PLA) létszámát tekintve a legnagyobb a világon, a szárazföldi erők, a légierő, a haditengerészet, a második tűzérségi hadtest (stratégiai nukleáris erők) kötelékében összesen 2 250 000 fő teljesít szolgálatot, amelyet további 800 ezer tartalékos egészít ki. A kínai haderőt a Kínai Kommunista Párt Központi Katonai Bizottsága (KKP KKB) irányítja, amelynek elnöke főszabály szerint a népköztársaság mindenkori elnöke, illetve a KKP főtitkára. Az Államtanács (kormány) alá tartozó védelmi minisztérium hatásköre meglehetősen korlátozott, a haderő valódi irányítása a KKB feladata.

A szárazföldi erők adják a teljes katonai állomány létszámának kétharmadát, ami indokolt is, hiszen Kína mintegy 22 ezer kilométernyi szárazföldi határral rendelkezik. Éppen ezért jelent nagy kihívást az ország számára, hogy – a modern hadviselési kihívásoknak megfelelően – jelenleg elsősorban a légierő, a haditengerészet, a kiberhadviselés és az elektronikus hadviselés terén kell gyors és erőteljes előrelépést elérni.

A légierő fejlesztésének célja, hogy a közeljövőben a modern járművek számát tekintve a világ legnagyobb légierőjévé váljon. Ennek érdekében gyors ütemben cseréli le régebbi repülőgépeit 4., illetve 4,5. generációs típusokra, és már folynak a saját 5. generációs lopakodó vadászgépek fejlesztési munkálatai. Természetesen a technológiai színvonal még nem éri el az Egyesült Államokét, de egyfelől az alternatív kutatás-fejlesztési lehetőségek felgyorsítják a lemaradás behozását, másfelől Kína célja egy, a saját régiójában kitörő háború megnyerése, ahol létszámbeli fölénye döntőnek bizonyulhat.

Legalább ilyen nagy hangsúlyt kap a kínai haditengerészet fejlesztése, azon belül is a katonai erő távoli alkalmazásának képessége. Ennek leglátványosabb jele a kínai repülőgép-hordozó program, amely egyelőre csupán egy volt szovjet, felújított hajóval büszkélkedhet, de már zajlanak a második, nagyobb hajó tengeri próbái, és építés alatt áll egy harmadik, még nehezebb hordozó is. A tervek szerint az ország a 2020-as évek végére legalább 6 saját fejlesztésű hordozót kíván vízre bocsátani. A tengeralattjáró-flotta fejlesztése

⁴⁹ MATURA 2014.

is jelentős támogatást kap, mind a nukleáris, mind pedig a dízel-elektromos meghajtású, ballisztikus rakétákkal felszerelt hajók terén, amelyek száma már meg is haladta az amerikai flottában hadrendben álló hajóké.⁵⁰

Kína nukleáris erői kapcsán meglehetősen nagy a bizonytalanság. A robbanófejek számát a becslések 240 és 3000 közé teszik. Amerikai hírszerzési információk szerint 50 és 75 közé tehető a kínai ballisztikus rakéták száma, amelyekért a hadsereg úgynevezett második tűzérési hadteste a felelős. Kína 1964-ben robbantotta fel első nukleáris fegyverét, és egyidejűleg bejelentette, hogy soha nem fog elsőként atomfegyvert bevetni konfliktus esetén.

Az Egyesült Államok jelentős erővel rendelkezik a kelet- és délkelet-ázsiai térségben. A már említett Ázsia felé fordulás az utóbbi évek egyik leginkább figyelemre méltó, bár nem váratlan külpolitikai trendfordulója volt. Ugyan Washington már csaknem egy évtizeddel korábban megkezdte erői egy részének a Csendes-óceán térségébe való áttelepítését, az Obama-kormányzat 2012-es nyílt bejelentése felgyorsította e folyamatot.

Az USA kelet-ázsiai katonai jelenléte pekingi olvasat szerint egyre inkább Kína fejlődésének és növekvő hatalmának feltartóztatására és az ország bekerítésére törekszik, azaz a kínai fél gyakran hidegháborús mentalitással és eszközökkel (containment és encirclement) vádolja Washingtont. Pekingi szemszögből nézve valóban stratégiai aggodalomra adhat okot, hogy az Egyesült Államok jelentős erővel állomásozik Dél-Koreában és Japánban, bázisokkal rendelkezik Szingapúrban, Thaiföldön és a Fülöp-szigeteken, illetve 2500 tengerészgyalogost küldött Ausztráliába is. Kínától nyugatra pedig csapatai vannak Afganisztánban és katonai bázisokat használhat Kazahsztánban és Pakisztánban is.⁵¹

Különösen figyelemre méltó az amerikai jelenlét Japánban és Dél-Koreában. Japán ad otthont a legnagyobb amerikai haderőnek a térségben, körülbelül 50 ezerre tehető a különböző haderőnemekhez tartozó katonák száma. Közel 100, kisebb-nagyobb amerikai katonai létesítmény és bázis található az országban, köztük a 7. flotta – és benne a Ronald Reagan repülőgép-hordozó – csapásmérő egység bázisa Yokosukában, illetve a stratégiai jelentőségű Okinawa szigetén található bázisok.

Dél-Koreában közel 25 ezer amerikai katona állomásozik, ami az egyetlen jelentős amerikai erőt jelenti az ázsiai kontinensen, így hídfőállás szerepe is van. Természetesen a koreai amerikai jelenlét történelmi hátterét az 1950 és 1953 között vívott koreai háború és az azóta is fennálló ellentét adja Észak- és Dél-Korea között. Mindezen azonban túlmutat az amerikai erők jelentősége a félszigeten, hiszen a koreai földnyelv évszázadok óta behatolási pontot jelent Észak-Kína irányába, így egy esetleges amerikai–kínai konfliktus esetén komoly szerepet játszanának az ottani katonai egységek.

A pusztai katonai jelenlétén kívül Washington folyamatosan erősíti szövetségi rendszerét a térségben, amit egyébként a fokozódó kínai külpolitikai magabiztosság is indokol. Látván Peking erősödő érdekérvényesítő akaratát, a környező országok többsége egyre inkább az amerikai védelmi ernyő alá kíván húzódni, sokfelé erősödik a Kína-ellenes nacionalizmus. A hivatalos amerikai álláspont szerint az Egyesült Államok kormánya semleges kíván maradni a térséget érintő konfliktusok többsége esetében, így különösen a Dél- és a Kelet-kínai-tengert érintő szuverenitási viták ügyében. Ugyanakkor a Kína és Japán

⁵⁰ MATURA 2014.

⁵¹ MATURA 2014.

közötti vita tárgyát képező – Kelet-kínai-tengeren található – Senkaku/Diaoyu-szigetek kapcsán 2013 januárjában Hillary Clinton, akkori amerikai külügyminiszter, arról beszélt, hogy a szigetek Japán fennhatósága alatt állnak, és az Egyesült Államok szövetségesként támogatja Tokiót a békés rendezés során.

A következő évek, évtizedek egyik legizgalmasabb kérdése az lesz, hogy a Kínát körülvevő államok hogyan lavíroznak majd Peking és Washington között. A hidegháború európai stratégiáját gyakran úgy foglalják össze, hogy „a cél az amerikaiak benntartása, az oroszok kint tartása és a németek lent tartása volt”. A kelet- és délkelet-ázsiai országok számára a jelenlegi helyzet jóval bonyolultabb. Bár könnyen adná magát a párhuzam, hogy a biztonságpolitikai cél „az amerikaiak benntartása, a kínaiak kint tartása és a japánok lent tartása”, valójában alapvető különbségek vannak a két rendszer között. Fontos szempont, hogy míg a hidegháborús Európában nem vagy alig voltak gazdasági kapcsolatok a keleti és a nyugati blokk között, addig a 21. századi Kelet-Ázsia ezer szálon kötődik egymáshoz, szinte az összes térségbeli ország integráns részét képezi a globális és regionális ellátási láncoknak. Vagyis hiába tart több ország is a felemelkedő Kínától, valójában minden régiós állam függ a kínai gazdaságtól. Még az USA térségbeli szövetségesei, így Japán, Dél-Korea vagy éppen Szingapúr, is messze erősebb kereskedelmi kapcsolatot tart fent Kínával, mint az Egyesült Államokkal. Márpedig egyes várakozások szerint a gazdasági függőség idővel felülkerekedik majd a jelenlegi biztonságpolitikai vagy nacionalista megfontolásokon, és az említett országok egyre közelebb kerülnek Pekinghez, mintegy orbitális pályára állva a hatalmas és közeli Kína ellenállhatatlan gazdasági gravitációs ereje hatására. A folyamat talán már meg is kezdődött, hiszen az USA egyik legfontosabb, történelmi alapon is kötődő partnere, a Fülöp-szigetek Duterte elnök hatalomra kerülését követően látványos és váratlan külpolitikai fordulatot hajtott végre, és közeledni kezdett Pekinghez. Igaz, ellentétes irányú fejlemények is történtek, hiszen az egykoron háborús ellenfél, a mai napig kommunista Vietnám viszont épp a Kínától való félelem miatt nyitott Washington irányába az elmúlt években.

Az amerikai–kínai kapcsolatok és a globális világrend jövőképei

Mára egyértelművé vált, hogy Peking egy új politikai és biztonsági rendet szeretne kialakítani Ázsiában, amely a fennálló amerikai rendszerrel szemben elsősorban Kína érdekeit szolgálná. Ez nem feltétlenül jelentene teljes konfrontációt Washingtonnal, de az elkerülhetetlennek látszik, hogy Kína előbb-utóbb az USA-val egyenlő partnerként alakítsa a térség viszonyait. A Kínai Népköztársaság hosszú távú stratégiája arra irányul, hogy csökkentse sebezhetőségét az USA és szövetségesei részéről, és egyben eleget tegyen a belpolitikai szintéren növekvő öntudat, akár nacionalizmus elvárásainak is.⁵²

Három főbb, egymással versengő forgatókönyv képzelhető el az amerikai–kínai kapcsolatok és így a világ jövőjével kapcsolatban. Az offenzív realisták elkerülhetetlennek látják a stratégiai versengést, az idealisták bíznak Kína békés felemelkedésében, míg a pragmatikus iskola szerint a versengő együttélés korszaka következik el.

⁵² BENDINI 2016.

A „jó” forgatókönyv

A liberális elképzelések szerint lehetséges Kína békés felemelkedése, mert a térség jellemzői eltérnek az európaítól. Elvetik a realisták érveit, mert azok szerintük a nyugati premisszákon alapulnak, amelyek nem érvényesek Kelet-Ázsiában. Cserébe nagy hangsúlyt helyeznek a kínai kultúra békés természetére, a globális gazdasági összefonódások erejére, az amerikai–kínai biztonsági érdekek közös pontjaira és a nukleáris fegyverek elrettentő hatására. Nem gondolják, hogy Európa múltbeli tapasztalatait kellene a térség jövőjének előrejelzéséhez felhasználni, ahelyett, hogy Ázsia saját múltjából merítenénk ihletet. Ez utóbbi viszont azt mutatja, hogy Kelet-Ázsiában mindig akkor volt stabilitás és béke, amikor Kína erős volt, és a régió évszázadokon keresztül jól működött a hierarchikus, Kína-központú rendszerben. Arra is felhívják a figyelmet, hogy Kína belső problémái (szegénység, kisebbségek, szeparatizmus, a politikai rendszer) törékennyé teszik az államot, amelynek így nincs akarata vagy lehetősége hegemon szerepre törni.⁵³

E szcenárió egy másik olvasata szerint a kínai–amerikai együttműködés olyan jól alakulna, hogy egyfajta „G2” vagy érdekházasság alakulna ki közöttük. Ugyan fennmaradnának a társadalmi, ideológiai vagy éppen gazdasági különbségek, de mindkét fél felismerné, hogy kölcsönösen jobban járnak az együttműködéssel, mintha ehelyett rengeteg befektetéssel járó versengésbe bocsátkoznak. Ez egyben arra is lehetőséget adna Washingtonnak és Pekingnek, hogy a többi feltörekvő hatalom feltartóztatására koncentrálhassanak.⁵⁴

A „rosszabb” forgatókönyv: versengő együttélés

A liberális és az offenzív realista iskola között helyezkedik el a pragmatikus megközelítés, amely elveti mind a nyugati tapasztalatokon alapuló pesszimizmust, mind a kelet-ázsiai „kivételesség” elvét. Ezzel szemben kiemelik az ázsiai nemzetközi rendszer nagyfokú bonyolultságát, ahol a kemény szövetségek mellett a puha regionális közösségek egyszerre léteznek. Egy komplex környezetben csakis a pragmatikus megközelítés lehet helyes, amely egyszerre több biztonságpolitikai hagyományból is merít, és elvezethet egy olyan regionális rendhez, amelyben a multilateralizmus és az amerikai–kínai egyensúly egyszerre érvényesül. Azt is kiemelik, hogy valójában évtizedek óta egy stabil bilaterális rend biztosítja a kelet-ázsiai térség nyugalmát és békéjét, ahol az amerikai tengeri dominanciát a kínai szárazföldi fölény ellensúlyozza. Meglátásuk szerint az is csökkenti egy konfliktus esélyét, hogy az amerikai és kínai érdekszféra jól elhatárolt, nincsenek valódi konfliktuszónák.⁵⁵

Ez persze nem zárja ki, hogy gazdasági vagy politikai téren konfliktusok alakuljanak ki a felek között, azonban ezek nem járnának eszkalációval. A jelen helyzet mintha éppen ebbe az irányba mutatna, hiszen a nyílt kereskedelmi háború egy ilyen gazdasági konfliktus első lépése, amelyet kölcsönös bojkottok, befektetési és kereskedelmi akadályok bevezetése követhet, ezzel súlyosan visszavetve a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat. Hasonlóképpen – és a gazdasági problémáktól nem függetlenül – politikai téren

⁵³ EVANS, Michael (2011): Power and Paradox: Asian Geopolitics and Sino-American Relations in the 21st Century. *Orbis*, Vol. 55, No. 1. 85–113.

⁵⁴ BARTSCH–STANZEL 2017.

⁵⁵ EVANS 2011.

is konfliktusok törhetnek ki Washington és Peking között, amelyre bőven van lehetőség olyan ügyek kapcsán, mint Tajvan, Észak-Korea vagy az emberi jogok kérdése. Egy efféle konfliktus a propaganda, a hírek és nyilatkozatok útján jelenne meg a bi- és multilaterális tárgyalások vagy nemzetközi szervezetek keretében.⁵⁶

A „legrosszabb” forgatókönyv: a stratégiai versengés

A keményvonalas realisták szerint az 1945 előtti Európa múltja fog megisméltódni a 21. századi Ázsia jövőjében, amelynek jelenlegi helyzete az első világháború előtti időszakra emlékeztet. Kína felemelkedése párhuzamba állítható a Német Birodalom felemelkedésével, és Peking elkerülhetetlenül Washington stratégiai vetélytársává válik. Az ázsiai helyzetet zéró összegű játszmaként írják le, ahol a thuküididészi csapda értelmében folyamatosan nő a katonai konfliktus esélye. E nézőpont szerint a kölcsönös gazdasági függőségek és a multilaterális nemzetközi rend sem lesznek képesek ellensúlyozni a hagyományos nagyhatalmi versengés törvényeit, amelyet véleményük szerint évszázados minták is bizonyítanak. Borús jövőképüket a folyamatos és rohamos kínai katonai fejlesztések – különösen a flotta-fejlesztések – is alátámasztják, amelyek egyre inkább az USA és szövetségesei tengerészeti képességeinek limitálása irányába mutatnak.⁵⁷

Összegzés

A jelen tanulmány számára megszabott terjedelmi keretek között csupán a felszín kapargató áttekintését adhattuk a kínai–amerikai kapcsolatoknak, azonban már ez is elég ahhoz, hogy számos fontos következtetést levonhassunk.

Érdeemes megfigyelní, hogy a hidegháború lezárása óta eltelt évtizedekben egyik amerikai kormány sem tudta Kína kapcsán kihasználni az unipoláris világrendből származó helyzeti előnyét, sőt mondhatjuk, valójában Peking lovagolta meg a globális liberális berendezkedés nyújtotta előnyöket. Hasonlóképpen egyik amerikai adminisztráció sem tudott hatékony stratégiát kidolgozni Kína kapcsán, elméleti és gyakorlati politikájuk spektruma a barátságos, partneri viszonyra való törekvés és a nyílt stratégiai rivalizálás fontolgatása között mozgott az elmúlt közel 30 évben. Vagyis Washington „sem lenyelni, sem kiköpni” nem volt képes a gazdasági, politikai és katonai téren is felemelkedő, új, minden korábnál nagyobb kihívást jelentő Kínát.

A Donald Trump vezetésével eddig folytatott Kína-politika minden korábnál (ön) ellentmondásosabb, a szemléletbeli kilengéseket, amelyeken elődei évek alatt mentek át, ő napok, hetek alatt képes produkálni. Mindez azonban nem jelenti az amerikai–kínai kapcsolatok új minőségét vagy alapvető változását, hiszen valójában csupán tünetekről van szó, amely a háttérben évtizedek óta meghúzódó stratégiai versengés egyre hevenyebb megnyilvánulásainak tudható be.

⁵⁶ BARTSCH–STANZEL 2017.

⁵⁷ EVANS 2011.

A következő évtizedek legfontosabb világpolitikai kérdése, hogy valóra válik-e a hegemon ciklusok elmélete által megjövendölt hatalomváltás, és a Pax Americana átadja-e helyét a Pax Sinica évszázadának. A fentebb vázolt amerikai–kínai feszültség – és az azokra adható esetleges válasz – valójában egy sokkal nagyobb, korábban rejtett, napjainkban egyre inkább felszínre törő rendszerszintű probléma, a stratégiai versengés tünete. Mindannyiunk életének meghatározó eleme lesz, hogy a regnáló nagyhatalom – USA – és a feltörekvő Kína milyen módon tudja majd kezelni a bilaterális viszony várhatóan egyre fokozódó feszültségeit: egy nagyhatalmi háború vagy viszonylag békés átmenet útján.

Felhasznált irodalom

- ADLER, Rachel (2009): *Bureaucratic Politics and Mixed Policy Signals: U.S. Foreign Policy for China during the George W. Bush Administration*. APSA 2009 Toronto Meeting Paper.
- BARTSCH, Bernhard – STANZEL, Angela (2017): *Sino-US Relations in the Trump Era – A Conflict in the Making?* Forrás: www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/Faktencheck/Leaders_Dialogues/Salzburger_Trilog_2017/9_Sino-US_Relations_in_the_Trump_Era.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)
- BENDINI, Roberto (2016): *United States – China relations: a complex balance between cooperation and confrontation*. Brussels, European Union. Forrás: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- BERNKOPF TUCKER, Nancy (1991): China and America: 1941–1991. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 5. 75–92. DOI: <https://doi.org/10.2307/20045004>
- Breaking the Mould: Trump’s China Policy (2018). *Focus Asia, Perspective & Analysis*, February 2018. (Stockholm, Institute for Security and Development Policy.)
- BUTCHER, Asa (2017): History of American presidents visiting China. *GBTimes*, 2017. 11. 08. Forrás: <https://gbtimes.com/history-of-american-presidents-visiting-china> (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)
- EVANS, Michael (2011): Power and Paradox: Asian Geopolitics and Sino-American Relations in the 21st Century. *Orbis*, Vol. 55, No. 1. 85–113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2010.10.004>
- GARRISON, Jean – WALL, Marc (2016): The Rise of Hedging and Regionalism: An Explanation and Evaluation of President Obama’s China Policy. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 43, No. 2. 47–63. DOI: <https://doi.org/10.1080/00927678.2016.1166892>
- GERNET, Jacques (2005): *A kínai civilizáció története*. Budapest, Osiris.
- HANEMANN, Thilo – ROSEN, Daniel H. – GAO, Cassie (2016): *Two-Way Street. 25 Years of US-China Direct Investment*. Forrás: http://rhg.com/wp-content/uploads/2016/11/TwoWayStreet_FullReport_En.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 23.)
- HIEP, Le Hong (2015): The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications. *Perspective*, No. 45. (Yusof Ishak Institute Singapore.)
- JIANGTAO, Shi – DELANEY, Robert (2018): Donald Trump says China may be pressuring North Korea on nuclear deal because of trade war. *South China Morning Post*, 2018. 07. 10. Forrás: www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2154515/trump-says-he-confident-kim-jong-un-will-follow-contract-they (A letöltés ideje: 2019. 06. 28.)
- KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.

- KOSHINO, Yuka (2015): *How Did Obama Embolden China? Comparative Analysis of “Engagement” and “Containment” in Post-Cold War Sino-American Relations*. US-Japan Research Institute.
- MATURA, Tamás (2014): Az északkelet-ázsiai biztonsági szubkomplexum. In HÁDA Béla – TÁLAS Péter szerk.: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Intézet, Nemzetközi Intézet.
- MONROE, Erin (2014): *U.S.-China Relations: A Brief Historical Perspective*. U.S.-China Policy Foundation.
- STEVENSON-YANG, Anne (2018): Trump’s Trade War May Spark a Chinese Debt Crisis. *Bloomberg*, 2018. 07. 18. Forrás: www.bloomberg.com/view/articles/2018-07-17/trump-s-trade-war-may-spark-a-chinese-debt-crisis (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- Trade in Goods with China* (é. n.). Washington D. C., United States Census Bureau. Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)
- Trump on the Issues – China* (2017). Forrás: www.cfr.org/interactives/campaign2016/donald-trump/on-china (A letöltés ideje: 2018. 06. 28.)
- U.S.-China Trade Facts* (é. n.). Washington D. C., Office of the United States Trade Representative. Forrás: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- YIMIN, Song (2002): Relations Between China and America Since President George W. Bush’s Visit to China. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 24, No. 4. 351–354. DOI: <https://doi.org/10.1080/10803920290032533>
- YU, Wanli (2009): Breaking the Cycle?: Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China’s Shift: Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.

Matura Tamás

Az Egyesült Államok és Tajvan kapcsolatai

Az Amerikai Egyesült Államok a világ legbefolyásosabb országaként számtalan partnerrel és szövetséggel rendelkezik, amelyek között Tajvan különleges helyet foglal el. Számos közös érdek köti össze Washingtont és Tajpejt (Taipei), a hasonló, demokratikus politikai berendezkedés mellett sokáig a gazdasági együttműködés is meghatározó volt, de valójában a stratégiai és biztonságpolitikai megfontolások játsszák a legfontosabb szerepet mindkét oldalon. A sziget ellentmondásos nemzetközi jogi megítélése és Peking magatartása megnehezíti, ugyanakkor szükségszerűvé is teszi az amerikai–tajvani együttműködést, amely kiemelkedő fontosságú volt a hidegháború idején, és újra egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az USA és Kína¹ (KNK) között fokozódó stratégiai versengés világában. Az alábbiakban röviden áttekintjük Tajvan szigetének helyzetét és történetét, szerepét az amerikai külpolitikában – a hidegháború és napjaink vonatkozásában.

Formosa, azaz Tajvan szigete 1895-ben japán fennhatóság alá került, és egészen az 1945-ben bekövetkezett kapitulációig megszállva tartotta. Ezt követően a sziget feletti szuverenitás névleg visszakerült Kínához, pontosabban a Kínai Köztársasághoz. A világháború lezárását követően kiújult polgárháború kommunista győzelemmel zárult, így a Kínai Népköztársaság kikiáltásával a köztársasági erők Tajvan szigetére vonultak vissza.

Nemzetközi jogi szempontból azonban a helyzet még évtizedekig rendezetlen maradt, a világ nagy része továbbra is a Kínai Köztársaságot, azaz az immár Tajpejben működő kormányt tekintette Kína legitim képviselőjének, és így az ENSZ BT állandó tagjának székét is annak küldötte foglalta el. A fennálló helyzetben alapvető változást az 1960-as évek végén kibontakozó kínai–szovjet elhidegülés hozott, amely lehetőséget teremtett az Egyesült Államok és Kína stratégiai közeledésére. Ez szerepet játszott abban, hogy Tajpejt 1971-ben megfosztották ENSZ-tagságától, és így a Biztonsági Tanácsban betöltött helyétől is, amelyet Peking vett át, azóta pedig mind több állam szakítja meg diplomáciai kapcsolatait Tajvannal. Fontos változást hozott a Tajvani-szorost érintő kapcsolatok terén, hogy Peking felismerte, a kérdés megoldása várhat, azaz nem szabad a nemzeti egyesítést elsődleges prioritásként kezelni, és attól tenni függővé minden más ügyet az Egyesült Államokkal történő érintkezés során. Ennek megfelelően 1979 után némileg csökkent a feszültség Peking és Tajpej között, mindkét oldal félhivatalos szervezeti formát alakított ki a párbeszéd folytatására, amely az 1992-es konszenzushoz vezetett. Eszerint mindkét fél egyetért abban, hogy csak egyetlen Kína létezik, bár továbbra is mindketten saját magukat tekintik annak legitim képviselőjének. A 2000-tól 2008-ig tartó időszakban újra fagyosabbakká váltak a kétoldalú

¹ Az alábbiakban a „Kína” szó a Kínai Népköztársaságra utal, míg „Tajvan” alatt a Magyarország és a világ legtöbb országa által az „egy Kína” politika értelmében el nem ismert Kínai Köztársaságot értjük.

kapcsolatok tajvani belpolitika Peking számára kedvezőtlen alakulása miatt, és az újabb normalizálódás csak 2008 után következett be, amikor az új tajpeji kormány kifejezetten baráti és főleg gazdaságilag gyümölcsöző kapcsolatokat alakított ki a népi Kínával. A hidegháború éveivel képest a helyzet kevésbé kiélezett, de továbbra is potenciális konfliktusforrás, hiszen 2005-ben a Kínai Népköztársaság elfogadta az elszakadás elleni törvényt, amely ugyan a békés rendezést tűzi ki célul, mégis fenntartja a jogot a KNK számára, hogy a tajvani függetlenség egyoldalú kikiáltása esetén katonai erőt vessen be a sziget visszafoglalására. Mindeközben a szigetet az Egyesült Államok fontos partnerének, kvázi szövetségesének tekinti, és katonai eszközökkel támogatja.

A tajvani kérdés stratégiai háttere

Ha strukturális szempontból tekintjük a helyzetet, azt tapasztalhatjuk, hogy az USA–Tajvan–Kína viszonyrendszer leginkább egy stratégiai háromszöggént írható le, amely háromszög mindegyik szereplője függ valamennyire a többitől. Tajpej számára szükséges az amerikai támogatás de facto függetlensége megőrzéséhez, míg Peking számára fontos az amerikai stratégiai kétértelműség, hogy hitelesen fenyegethesse Tajvant, végül pedig Washington egyensúlyozni kénytelen a másik két aktor között a status quo fenntartása érdekében. E háromszög jelentősége nem globális, csupán lokális, azaz az Egyesült Államoknak nem kell figyelembe venni Kínán és Tajvanon kívül más országok véleményét vagy érdekeit az ügy kapcsán.² Igaz, a másik irányból közelítve már van némi globális relevanciája e konfliktusnak, hiszen az „egy Kína” elve értelmében minden országnak el kell döntenie, hogy a Kínai Népköztársaságot vagy a Kínai Köztársaságot ismeri el szuverén államnak. Lowell Dittmer szerelmi háromszöghöz hasonlítja a helyzetet, hiszen míg a Tajpej és Peking közötti ellentétek kiengesztelhetetlenek, addig mindketten igyekeznek jó kapcsolatokat ápolni az Egyesült Államokkal. Ráadásul az USA nem is érdekelt a jelenlegi helyzet megváltoztatásában, mert kiemelt pozíciója számos előnnyel jár számára, bár korábban többször is átértékelte saját szerepét a háromszögben. Míg 1949 és 1971 között az USA egyértelműen Tajvan védelmezője és de facto szövetséges volt, addig a Peking felé való nyitást követően Washington közvetlen résztvevőből fokozatosan közvetetté vált, és már csak egyensúlyozó, a status quót fenntartó szerepet vállalt.

Az Egyesült Államok Tajvan-politikájának lényegét Joseph Nye igen tömören így foglalta össze:

„Ha az Egyesült Államok azt mondaná, hogy minden körülmények között megvédjük Tajvant, Tajpej nyilván azt mondaná, »ó, hát akkor azt csinálunk, amit csak akarunk«, és ez destabilizálná a helyzetet. Másfelől, ha az Egyesült Államok azt mondaná, hogy nem védené meg Tajvant egy nem kiprovokált támadás esetén, akkor Peking azt gondolná, »ó, hát akkor azt csinálunk, amint csak akarunk«, és ez destabilizálná a helyzetet. Tehát ez az oka annak a taktikának, hogy az USA nem ad egyik oldal kezébe sem biankó csekket.”³

² DITTMER, Lowell (2005): Bush, China, Taiwan: A Triangular Analysis. *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 10, No. 2. 21–42.

³ Idézi: KEITH, Ronald Colin (2001): Strategic Ambiguity and the New Bush Administration's 'China Threat'. *The Review of International Affairs*, Vol. 1, No. 2. 3. Lásd továbbá: ZHONGQI, Pan (2003): US Taiwan Policy of Strategic Ambiguity: A Dilemma of Deterrence. *Journal of Contemporary China*, Vol. 12, No. 35. 387–407.

A tajvani kérdés ugyanakkor túlmutat önmagán az Egyesült Államok szempontjából, hiszen az, hogy Washington elkötelezte magát a sziget mellett, a kelet-ázsiai politikai vezető szerepének egyik sarokköve. Vagyis nem csupán biztonságpolitikai problémáról van szó, hanem arról is, hogy az USA nem engedheti meg magának Tajvan elvesztését Kínával szemben, hiszen az veszélyeztetné stratégiai pozícióit, és megingatná többi térségbeli szövetségese, így különösen Japán és Dél-Korea hitét az amerikai képességekben. Ez egy olyan dominóhatást indíthatna el, amely felszámolná Washington informális és formális hatalmát a Csendes-óceán nyugati medencéjében, és a régió államai – évszázadok óta először – újra Kína felé orientálódnának, az ősi tributárius rendszer 21. századi változatában. Rosszabb esetben pedig az évszázad legkomolyabb katonai konfliktusát válthatja ki.

Tajvan rövid története és kapcsolatai a Kínai Népköztársasággal

Tajvan szigete stratégiai ponton helyezkedik el, Kína délkeleti partjainál. A sziget és a szárazföld között húzódó, 150–200 kilométer széles Tajvani-szoros jelenti az átjárót a Dél-kínai- és a Kelet-kínai-tenger között, így a világ legfontosabb tengeri kereskedelmi útvonalai közé tartozik. A Kamcsatka-félszigettől a Kuril-szigeteken, Japánon és a Rjúkjú-szigeteken át Tajvanig húzódik a csendes-óceáni úgynevezett első szigetsor, amely lehatárolja a Japán-tengert, a Sárga-tengert és a Kelet-kínai-tengert az óceántól, ezáltal pedig akadályozza a Kínai Népköztársaságot (KNK) a világóceánokhoz való szabad hozzáférésben. Tajvan területe 36 ezer négyzetkilométer, észak–déli kiterjedése közel 400, legnagyobb kelet–nyugati szélessége pedig körülbelül 150 kilométer. Topográfiai szempontból a sziget lényegében egyetlen hegységrendszer, amelynek legmagasabb csúcsa megközelíti a 4 ezer méteres tengerszint feletti magasságot. A lakosság döntő többsége a sziget nyugati, a kínai szárazföld felé néző partjainál fekvő alacsonyabb területeken él, amelyet a hegyekből lezúduló folyók hordaléka hozott létre. Az ausztronéz nyelvű őslakosok a Fülöp-szigetek népességéhez állnak a legközelebb, 400 éve azonban megkezdődött a kínai népesség betelepülése, elsősorban Fucsien (Fujian) tartományból, emiatt a helyiek a magasabb hegységekbe kényszerültek, és gyakran összetűzésekbe kerültek a bevándorló kínaiakkal. A 17. századig a Csing (Qing) Birodalom nem tulajdonított különösebb jelentőséget a szigetnek, amelyet az arra hajózó portugálok már egy évszázada Ilha Formosa, azaz szép sziget néven emlegettek. A Holland Kelet-India Társaság 1622-ben vetette meg a lábát a térségben, és a következő évtizedekben importált kínai munkások segítségével gyarmatosította a sziget egy részét. Alig pár évtizedet élt meg a holland uralom a szigeten, mert 1661-ben a megbukott Ming-dinasztia egyik hadura csapataival a szigetre vonult vissza a Kínát meghódító Csing-dinasztia elől menekülve, és a hollandokat onnan elűzve saját államot hozott létre. Ez sem élt hosszú életet azonban, hiszen 1683-ban a Csing-flotta támadást intézett Tajvan ellen, és elfoglalta azt, majd Fucsien tartományhoz csatolta. 1885-ben önálló tartományi közigazgatási területté vált, de 1895-ben, a Peking vereségével záruló első japán–kínai háborút lezáró simonoseki béke értelmében, Tajvan szigete a Japán Birodalom gyarmata lett. Az ezt követő fél évszázados japán uralom megítélése vegyes, hiszen egyfelől nyilvánvalóan egy idegen

hatalom elnyomó rendszeréről volt szó, másfelől ezen idő alatt a sziget igen jelentős fejlődésen, iparosodáson ment keresztül.⁴

A Kínai Birodalom mindeközben modern történelme egyik leginkább vérzivataros időszakát élte át, amelynek során a külföldi behatolás és a gyengülő császári közigazgatás mellett számtalan lázadás és háború tizedelte az ország lakosságát. A császárság végül 1911-ben megbukott, és 1912-ben létrejött a Kínai Köztársaság a Kuomintang (KMT, nacionalista párt) irányításával. A második világháború során Japán megszállta Kína jelentős részét, ami újabb szörnyű időszakot jelentett a kínai lakosság számára. Ezekből az eseményekből Tajvan szerencsésen kimaradt, majd a japán kapitulációt követően a sziget visszakерült Kínához, pontosabban a Kínai Köztársasághoz. A helyzetet nehezítette, hogy a tajvaniak számára ekkorra már ismeretlen volt a kínai kormányzat, míg a „szárazföldi” kínaiak gyanakodva tekintettek a japán kollaboránsnak vélt szigetlakókra. Azonban a világháború lezárását követően szinte azonnal kiújult a Mao Ce-tung (Mao Zedong) vezette Kínai Kommunista párttal vívott polgárháború, amely a Csang Kaj-sek (Chiang Kai-shek, Jiang Jieshi) által vezetett KMT vereségével zárult 1949-ben. A köztársasági csapatok elvesztették a Kína feletti ellenőrzést, és csupán Tajvan szigetét tudták megtartani, ahol a szárazföldről érkezett körülbelül 1 millió menekült berendezte új, ideiglenesnek szánt fővárosát, Tajpejt (Taibei).

Amerikai–tajvani kapcsolatok a hidegháború alatt

A kínai polgárháborút követő rövid időszakban (1949–1950) a Truman-kormányzat kivárt, azaz nem kívánt egyértelműen állást foglalni a kínai belső konfliktus végeredménye kapcsán, sőt azt várta, hogy Tajvan szigetét is hamarosan elfoglalják Mao Ce-tung csapatai. Truman elnök 1950 januárjában még úgy nyilatkozott, hogy az USA nem avatkozna be a Tajvani-szoros ügyébe, akár a KNK fegyveres támadása estén sem. A koreai háború kitörése és a Kínai Népköztársaság megszilárdulása, illetve egyértelmű szovjet orientációja álláspontja átgondolására készítette Washingtonot. Az új kelet-ázsiai biztonságpolitikai helyzetben Truman – alig pár hónappal fenti kijelentését követően – már úgy vélte, hogy a Tajvani-szoros semlegessé tétele fontos az USA számára, így 1950 júniusában a szorosba vezényelte az amerikai hetedik flottát, megelőzendő a fegyveres konfliktust a köztársasági és a kommunista erők között. Ez ugyanakkor ellentétben állt Csang Kaj-sek tajvani elnök⁵ és az amerikai antikommunista politikusok érdekeivel, hiszen megakadályozta a Kuomintang támadását is a szárazföld ellen. Truman irreálisnak tartotta Csang Kaj-sek ambícióit Kína területének visszafoglalása kapcsán, ám utódja, az egykori világháborús tábornok, Dwight Eisenhower másképp látta. Ennek megfelelően 1953 februárjában feloldotta a hetedik flotta által ellátott tengeri blokádot, ami lehetővé tette Csang Kaj-sek számára a katonai felkészülést, és ezzel az első tajvani válság kitörését. A következő év folyamán a köztársaságiak több 10 ezer fős sereget telepítettek a felügyeletük alatt álló, a szárazföldről csupán pár kilométerre fekvő Kinmen- és Matsu-szigetekre, amelyeken

⁴ MORRIS, Andrew D. (2004): Taiwan's History: An Introduction. In JORDAN, David K. – MORRIS, Andrew D. – MOSKOWITZ, Marc L. eds.: *The Minor Arts of Daily Life. Popular Culture in Taiwan*. Honolulu, University of Hawai'i Press. 3–31.

⁵ A Kínai Köztársaság mindenkori első emberét a Kínai Népköztársaság nem ismeri el „elnöknek”, csupán a tajvani „vezető” címen szoktak hivatkozni rá.

erődítményeket hoztak létre. Válaszul a kínai Népi Felszabadító Hadsereg tüzérségi támadás alá vette a szigeteket, és csapatokat vont össze a szárazföldön. Ennek hatására Washingtonban felerősödött a kommunizmus agresszív terjeszkedésétől való félelem, és szeptember 12-én az amerikai vezérkar nukleáris csapást javasolt a KNK ellen. Eisenhower elutasította a tervet, de 1954. december 2-án az USA és a Kínai Köztársaság között létrehozták a kínai–amerikai kölcsönös védelmi egyezményt, de ez nem vonatkozott a kínai partoknál található, tajvani kézben lévő kisebb szigetekre. A KNK 1955 elején elfoglalt néhányat e szigetek közül, mire az amerikai kongresszus január 29-én elfogadta a Formosa-határozatot, amely felhatalmazta az elnököt katonai eszközök bevetésére Tajvan védelme érdekében. Márciusban Dulles külügyminiszter már arról beszélt, hogy Washington komolyan fontolgatta a nukleáris csapást a KNK fegyveres erői ellen, ami azonban kiváltotta a többi NATO-tagország ellenkezését. Végül 1955 áprilisában a KNK vezetése jelezte, hogy hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni, majd május 1-jén felfüggesztették a Kinmen és Matsu elleni tüzérségi támadást. E döntésben közrejátszhatott, hogy a Szovjetunió nem volt hajlandó nukleáris megtorlással fenyegetni az USA-t „egy Kína” elleni hasonló támadás esetén, így az amerikai elrettentés sikeres volt.⁶

Nem tartott azonban sokáig a nyugalom, 1958-ban kitört a második tajvani válság. Valószínűleg azért, hogy kipuhuljra a Tajvan védelmére vonatkozó amerikai elkötelezettség mértékét, augusztus 23-án a KNK ismét tüzérségi támadást intézett a Kinmen-szigeten található köztársasági csapatok ellen, akik válaszcsoportot mértek a szárazföldre. Mindkét oldalon több 100 halálos áldozatot követelt az akció. A tajpeji kormány a kölcsönös védelmi egyezményre hivatkozva segítséget kért az Egyesült Államoktól, amely válaszul megerősítette a hetedik flotta jelenlétét a szorosban, és harci repülőgépeket telepített Tajvanra. Emellett titokban új típusú levegő-levegő rakétákkal szerelte fel a sziget légierijét, amely így képes volt számos, elavultabb fegyverzettel rendelkező, szovjet gyártmányú KNK-gépet megsemmisíteni. Mindeközben Washington ismét mérlegelte a kínai szárazföld elleni nukleáris csapás lehetőségét, de valójában próbálta elkerülni, hogy Csang Kaj-sek kormánya belerángassa egy, a KNK ellen vívott háborúba. Szeptember elején Peking csökkentette a tüzérségi támadás intenzitását, majd októberre patthelyzet állt elő, mivel a kommunista erők kifogytak a tüzérségi lőszerből. A következő években már csak a hét bizonyos napjain lőtte a KNK a Kinmen-szigetet, és viszont, gyakran propagandaanyagokkal töltött lövedékekkel. Idővel a tajvani fél már nem is viszonzta a tüzet, ami a kommunista oldal részéről is leginkább kiképzési célokat és az elavult lőszer elhasználását szolgálta.⁷ Ez a helyzet egészen 1979-ig, a kínai–amerikai kapcsolatok normalizálásáig fennállt.

Az 1960-as években az Egyesült Államok mind jobban belebonyolódott a vietnámi háborúba, amely természetesen hatással volt a Kínához és Tajvanhoz fűződő kapcsolataira is. Tanulva a koreai háborúban elkövetett hibákból, Washington igyekezett közös nevezőre jutni Pekinggel, elkerülendő egy kínai beavatkozást a vietnámi konfliktusba. Ennek érdekében 1965-től kezdve megváltozott az amerikai kommunikáció, amely addig gyakran nyíltan vádolta Kínát a vietnámi ügyekbe való beavatkozással és a kommunizmus erőszakos terjesztésével. Johnson elnök 1966 januárjától már nem említette Pekinget az észak-vietnámi

⁶ MATSUMOTO, Haruka (2010): The Taiwan Strait Crisis of 1954–55 and U.S.–R.O.C Relations. *IDE Discussion Papers*, No. 223.

⁷ HALPERIN, Morton H. (1966): *The 1958 Taiwan Straits Crisis. A Documented History*. Santa Monica, RAND Corporation.

erők mögött álló felbujtóként, a külügyminisztérium kelet-ázsiai ügyekért felelős helyettes államtitkára pedig arról beszélt, hogy nem szükségszerű Kína katonai feltartóztatása az Egyesült Államok által, elég, ha az USA támogatja térségbeli szövetségeseit egy külső támadás esetén. A kínai vezetés érzékelte az amerikai hangnem megváltozását, és bár továbbra is gyanakodva tekintettek Washington helyi törekvéseire, nem zárták ki a kapcsolatok javításának lehetőségét. Igaz, ekkor még szó sem lehetett a viszony teljes normalizálásáról, hiszen az USA nem volt hajlandó változtatni Tajvant támogató politikáján.⁸

A gyorsan romló kínai–szovjet viszony a következő években alapjaiban változtatta meg nemcsak a kelet-ázsiai térség, hanem a globális stratégiai háromszög erőegyensúlyát. Miután 1969-ben a két kommunista nagyhatalom már rövid fegyveres összecsapásba is keveredett egymással az Usszuri folyó mentén, az Egyesült Államok – Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó külpolitikai irányítása mellett – elérkezettnek látta az időt a háromszög átrajzolására. Először fordult elő, hogy egy amerikai elnök (előbb csak bizalmasai között) arról beszélt, hogy Washington stratégiai érdeke egy olyan jelentős kommunista ország fennmaradása, amellyel 20 évig semmilyen diplomáciai kapcsolata sem volt, és amellyel két katonai összecsapásba is keveredett. Nixon a Szovjetuniót tartotta veszélyesebb ellenfélnek, így egy esetleges kínai–szovjet háborúban a semlegességet választották volna, de közben a lehető legnagyobb mértékben segítették volna Pekinget.⁹ Az azóta legendássá vált „pingpong diplomácia” Kissinger titkos pekingi útjához vezetett 1971-ben, majd Nixon látogatásához 1972-ben, amely új fejezetet nyitott az amerikai–kínai–tajvani kapcsolatokban.

Az ENSZ 1971. október 25-én elfogadott 2758. számú közgyűlési határozata az alábbiakat fogalmazta meg:

„A Közgyűlés,

az Egyesült Nemzetek Alapokmányának elveit felidézve,

figyelembe véve azt, hogy a Kínai Népköztársaság jogainak visszaállítása elengedhetetlen az Egyesült Nemzetek Alapokmányának védelme és az ENSZ annak megfelelő működése érdekében;

elismerve, hogy a Kínai Népköztársaság kormányának képviselői Kína egyetlen jogszerű képviselői az Egyesült Nemzetek Szervezetében, és hogy a Kínai Népköztársaság a Biztonsági Tanács öt állandó tagjának egyike;

úgy dönt, hogy visszaállítja a Kínai Népköztársaság minden jogát, és elismeri a kormánya képviselőit Kína egyetlen legitím képviselőjének az Egyesült Nemzetekben, és haladéktalanul kizárja Csang Kaj-sek képviselőit az Egyesült Nemzetekben jogtalanul elfoglalt helyéről, és minden kapcsolódó intézményéből.”¹⁰

Az ENSZ-tagság elvesztését követően a világ legtöbb országa, amely addig a Kínai Köztársaságot ismerte el, fokozatosan megszakította diplomáciai kapcsolatait Tajpejjel, és helyette Pekinggel létesített hivatalos kapcsolatokat. Ez a folyamat idővel ahhoz vezetett,

⁸ ROGERS, Frank E. (1976): Sino-American Relations and the Vietnam War, 1964–66. *The China Quarterly*, Vol. 66, 293–314.

⁹ KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont. 237.

¹⁰ *Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations* (é. n.). Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758\(XXVI\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758(XXVI)) (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.). Az ENSZ 2758. számú határozata, amelyet a 26. közgyűlésen fogadott el. Saját fordítás.

hogy egyesek már nemcsak Tajvan szuverenitását, hanem államiságát is megkérdőjelezték, amely – Vincent Wei-cheng Wang megfogalmazása szerint – váratlan fordulatot jelentett a nemzetközi jog szempontjából, hiszen az 1933-as, az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló montevideói egyezmény úgy rendelkezik, hogy az állam politikai léte független annak más államok általi elismerésétől, az elismerést nem lehet feltételekhez kötni, illetve az visszavonhatatlan.¹¹

Nixon látogatása alkalmával született meg a kínai–amerikai kapcsolatokat és így a Tajvannal kapcsolatos amerikai álláspontot máig alapvetően meghatározó 4 fő dokumentum közül az első, az 1972-es sanghaji kommuniké. Ebben már megfogalmazódott a kétoldalú kapcsolatok normalizálására való igény, de az igazán lényeges pontok a kölcsönös elfogadásról és be nem avatkozásról, a békés együttélésről és természetesen Tajvan kérdéséről szóltak. Ez utóbbi kapcsán az Egyesült Államok a precíz fogalmazás szerint tudomásul vette, hogy a Tajvani-szoros mindkét partján élő kínaiak fenntartják, hogy csak egyetlen Kína létezik és Tajvan Kína része. Az amerikai kormányzat nem kérdőjelezi meg ezt, de megerősíti, hogy az ügy békés, kínaiak általi megoldásában érdekelt. Ennek szellemében megerősíti, hogy a végső cél az amerikai fegyveres erők és létesítmények kivonása Tajvanból. Addig is fokozatosan csökkenti erőit Tajvanon, ahogy a feszültség csökken a térségben.¹²

Az Egyesült Államok ugyan még 1978-ban is Tajvant ismerte el a kínai nép jogos képviselőjeként, a Carter-kormányzat a Kínával szembeni enyhülés keretében (illetve a Szovjetunióval szembeni kvázi szövetség érdekében) megszakította a hivatalos diplomáciai kapcsolatokat Tajpejjel, és felvette azokat Pekinggel 1979-ben. Ezzel Tajvan szigete immár véglegesen a kínai–amerikai közeledés, azaz a *realpolitik* áldozatává vált, legalábbis ami szuverenitásának nemzetközi elismertségét illeti. Ez alkalommal – 1979-ben – írták alá a második alapvető dokumentumot, a kapcsolatok helyreállításáról szóló kommunikét, amelynek értelmében a két fél elismerte egymást, az USA vállalta, hogy a jövőben csupán kulturális, kereskedelmi és más, nem hivatalos kapcsolatokat tart fent a tajvani néppel. Emellett megerősítették a sanghaji kommuniké alapelveit, így többek között azt, hogy az Egyesült Államok tudomásul veszi azt a kínai álláspontot, hogy csupán „egy Kína” létezik, és annak része Tajvan.¹³

Ugyanakkor az Egyesült Államok nem kívánta magára hagyni Tajvant, így a washingtoni Kongresszus 1979 áprilisában elfogadta a Taiwan Relations Actet (TRA), a harmadik alapvető dokumentumot. E jogszabály nem határozza meg, hogy a két fél közötti kapcsolatok hivatalosak vagy nem hivatalosak, viszont kiáll a szorosközi kapcsolatok békés úton történő jövőbeli rendezése mellett. A TRA egészen nyíltan fogalmaz, amikor azt írja, hogy az USA diplomáciai kapcsolatai a KNK-val azon az elváráson alapulnak, hogy Tajvan jövőjét békés úton döntenek majd el. A tajvani kérdés megoldására irányuló bármilyen nem békés eszközt az egész nyugat-csendes-óceáni térség békéje és biztonsága elleni fenyegetésként értelmezik.

¹¹ WANG, Vincent Wei-cheng (1996): Rethinking U.S.-Taiwan Relations after the Cold War: Creative Ambiguity vs. Assertive Democratization. *The American Asian Review*, Vol. 14, No. 3. 153.

¹² *Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

¹³ KAN, Shirley A. (2014): *China/Taiwan: Evolution of the "One China" Policy. Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei*. Congressional Research Service. 37. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30341.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

Emellett lehetővé teszi, hogy az Egyesült Államok továbbra is védelmi jellegű fegyverekkel lássa el a szigetet, és fenntartsa az USA azon képességét, hogy ellenállhasson bármilyen erőszakos fellépésnek vagy más kényszerítő erőnek, amely Tajvan biztonságát vagy társadalmi és gazdasági rendszerét veszélyeztetné. A TRA értelmében létrejött az Amerikai Intézet Tajvanon, amely lényegében a két fél közötti napi ügyvitelért felel. Ugyanakkor a TRA nem kötelezi egyértelműen Washingtonot arra, hogy megvédje Tajvant egy külső támadás esetén, csupán arról szól, hogy az Egyesült Államoknak fenn kell tartania az arra alkalmas képességeket. E megfogalmazás hozza létre a stratégiai kétértelműséget az USA Tajvan-politikája kapcsán.¹⁴

Peking 1981 szeptemberében egy 9 pontból álló, a békés egyesítést elősegítő javaslat-csomaggal állt elő, amelyet egy évvel később a modern Kína atyja, Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) az „egy ország, két rendszer” megoldásnak nevezett. E terv szerint a két ország-rész egyesítését követően Tajvan különleges közigazgatási területként (akárcsak Hongkong 1997 óta) nagyfokú autonómiát élvezne, a pekingi kormány nem szólna bele a helyi ügyekbe, sőt haderejét is megőrizhette volna. Emellett fennmaradt volna társadalmi-gazdasági berendezkedése, életstílusa, jogrendszere, önálló pénzügyei, és továbbra is önállóan intézhette volna gazdasági és kulturális kapcsolatait más országokkal. A különleges közigazgatási terület fogalma még a KNK 1982 októberében elfogadott új alkotmányába is bekerült.¹⁵

Csang Kaj-sek 1975-ben bekövetkezett halálát követően fia, Csang Csing-kuó (Chiang Ching-kuo) vette át Tajvan vezetését, aki ugyan kezdetben folytatta apja diktatórikus egy-pártrendszerét, ám idővel elindította az országot a demokratizálódás útján. Halála előtt nem sokkal, 1987-ben megszüntette az évtizedek óta fennálló statáriumot, és addigra már az ellenzéki csoportosulások létrejötte is lehetővé vált. Utóda, Li Teng-huj (Lee Teng-hui) folytatta a demokratizálódási folyamatot, így 1992-ben sor kerülhetett az első közvetlen parlamenti választásokra. Emellett történelmi jelentőségű volt, hogy Li hivatalosan is elismerte, a Kínai Köztársaság nem rendelkezik fennhatósággal a szárazföldi Kína területe felett, ami ugyan nyilvánvaló volt, de e lépés politikai szempontból mégis elválasztotta egymástól Tajpejt és Pekinget.¹⁶

Miután az USA 1971-től fokozatosan közeledett Pekinghez és távolodott Tajpejtől a Szovjetunióval szembeni közös fellépés jegyében, Ronald Reagan az 1980-as elnökválasztási kampányban kritizálta Carter elnök Kína-politikáját, és kifejezetten javasolta a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását Tajpejjel egy hivatalos összekötő iroda formájában. Reagan győzelmét követően a kínaiak élesen támadni kezdték a Tajvanba irányuló amerikai fegyvereladásokat, amelyet az sem enyhített, hogy Washington hasonló fegyvervásárlási lehetőséget ajánlott fel Pekingnek is. A helyzetet végül a negyedik alapvető dokumentum, azaz a harmadik kommuniké elfogadása oldotta meg 1982-ben, amely a fegyvereladások fokozatos csökkentését, majd beszüntetését irányozta elő, amikor a „helyzet lehetővé teszi azt”.¹⁷ A kínai-amerikai megállapodás sokként érte a tajvani vezetést, így Washington

¹⁴ KAN, Shirley A. – Morrison, Wayne M. (2014): *U.S.-Taiwan Relationship: Overview of Policy Issues*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41952.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

¹⁵ QIMAO, Chen (1987): The Taiwan Issue and Sino-U.S. Relations: A PRC View. *Asian Survey*, Vol. 27, No. 11. 1161–1175.

¹⁶ CAMPBELL, Kurt M. – MITCHELL, Derek J. (2001): Crisis in the Taiwan Strait? *Foreign Affairs*, Vol. 80, No. 4. 14–25.

¹⁷ QIMAO 1987.

kénytelen volt egy 6 pontból álló ígéretet tenni („hat biztosíték”¹⁸), amely szerint az USA nem állapított meg időpontot a fegyvereladások beszüntetésére, nem egyezett Pekinggel a fegyvereladásokról, nem vállal közvetítő szerepet a KNK és a Tajvan között, nem módosítja a TRA-t, nem változtatta meg álláspontját Tajvan szuverenitása kapcsán és nem gyakorol nyomást Tajvanra, hogy az tárgyalásokat kezdjen a KNK-val.¹⁹

Az 1980-as évek közepére némileg megbomlott az USA–Tajvan–Kína lokális háromszög, ugyanúgy, ahogy változás állt be az USA–Kína–Szovjetunió alkotta globális háromszögben is. Ez utóbbi az Egyesült Államok hátrányára változott, hiszen a közel két évtizeden át tartó kínai–szovjet ellentét enyhülni kezdett, és így a két kommunista nagyhatalom közelebb került egymáshoz, mint amilyen szoros kapcsolatokat az USA-val áptak. Ez persze hatással volt a Tajvanhoz fűződő kapcsolatokra is, hiszen Kína már kevésbé érezte magát fenyegetve a Szovjetunió által, így nagyobb figyelmet fordíthatott a Tajvani-szorosra, és kevésbé kellett tekintettel lennie az Egyesült Államokra. Ez az időszak azonban végül rövidre sikerült, hiszen a keleti tömb, majd az Szovjetunió felbomlásával szétesett a globális stratégiai háromszög is. Az Egyesült Államok a hidegháború győztes szuperhatalmaként egyedülálló hatalmi helyzetbe került, amelyben a Kínai Népköztársaság jelentősége erősen megcsappant, Peking már nem volt ütőkártya Moszkvával szemben. Ráadásul az 1989. június 4-i Tienanmen téri véres leszámolás kiváltotta a nemzetközi közösség tiltakozását, és hosszú évekre mélypontra taszították az amerikai–kínai politikai kapcsolatokat. Mindeközben Tajvan a demokratizálódás útjára lépett, így Washington már nem csupán stratégiai partnernek tekintette, hanem kialakult egy, a közös értékeken alapuló kapcsolat is, amely a washingtoni politikai körökben létrehozta a Tajvan-lobbit.

Amerikai–tajvani kapcsolatok a hidegháborút követően

A tajvani konfliktus nem tartozik azon ügyek közé, amelyek a hidegháború végével maguk is megoldódtak volna. Az 1990-es évek elején a gazdaságilag már jelentős regionális hatalomnak számító sziget továbbra is sok szempontból kitalált volt a nemzetközi közösségből. Csupán 31, többnyire jelentéktelen ország ismerte el szuverén államként, és továbbra sem lehetett az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagja. Az USA–Kína–Tajvan kapcsolatrendszer alapját a hidegháborút követően is a 4 fő dokumentum határozta meg: az USA és a KNK által aláírt 3 közös nyilatkozat (1972, 1978, 1982) és az 1979-ben az amerikai Kongresszus által elfogadott TRA. Ezeknek megfelelően Washington elfogadta a Pekingből kormányzott államot mint az „egyetlen Kínát” és annak három feltételét: a Tajvannal fenntartott diplomáciai kapcsolatok megszakítását, a kölcsönös biztonsági szerződés felmondását és az amerikai katonai jelenlét felszámolását.²⁰ Ezen egyezmények segítségével az USA úgy alakíthatott ki konstruktív együttműködést a Kínai Népköztársasággal, hogy közben Tajvannal fenntarthatta nem hivatalos kapcsolatait és védelmi együttműködését. A tajvani–kínai kapcsolatokban fontos mérföldkő volt az úgynevezett 1992-es konszenzus elérése, amely szerint a Kínai Népköztársaság és a Kínai Köztársaság félhivatalos képviselői

¹⁸ KAN 2014, 43.

¹⁹ DITTMER 2005.

²⁰ KAU, Michael Y. M. (1999): Clinton's 'Three No's' Policy: A Critical Assessment. *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 6, No. 2. 15–22.

megállapodtak abban, hogy csupán egyetlen Kína létezik, még ha azt nem is döntötték el, melyik az az egy. A találkozóra az akkor még brit igazgatás alatt álló Hongkongban került sor a kínai Tajvani Szorosközi Kapcsolatok Egyesülete (ARATS) és a tajvani Szorosközi Alapítvány (SEF) között. A folytatásra 1993 áprilisában került sor Szingapúrban, ahol kínai részről Wang Daohan, tajvani részről pedig Koo Chen-fu találkozott egymással, és megállapodtak a postai szolgáltatásokról és egyes dokumentumok kölcsönös hitelesítéséről, illetve további találkozókról.²¹ Igaz, a konszenzus pusztá tényét is megkérdőjelezik egyesek, így például a tajvani DPP párt szerint szó sincs konszenzusról, sőt az elnevezést is csupán évekkkel később alkotta meg egy tajvani KMT-politikus.

A Clinton-kormány Tajvan-politikája

Az Egyesült Államokat az unipoláris világrendbe bevezető, első poszthidegháborús elnök számára a Kínai Népköztársaság már közel sem volt olyan fontos partner, mint elődei idején. Mégis számos konfliktust kellett kezelnie elnöksége idején, amelyek részben abból fakadtak, hogy a hidegháború lezárultával Peking hátrányos helyzetbe került, ami felbátorította a tajvani vezetést.

Az új, a hidegháborút követő időszakban az USA áttekintette külpolitikai prioritásait, és így a Tajvanhoz fűződő kapcsolatait is megvizsgálta. Az ezt tárgyaló kongresszusi meghallgatáson az amerikai külügyminisztérium tisztségviselője úgy fogalmazott, hogy hiba lenne bármiféle olyan kapcsolat létrehozása Tajpejvel, amelyet Peking hivatalosnak vélhet. Ugyanakkor arról is beszámolt, hogy Clinton elnök módosította Washington álláspontját Tajvan – mint fontos szereplő – nemzetközi szervezetekben betöltött tagsága kapcsán. Ennek megfelelően az USA támogatta a sziget tagságát minden olyan szervezetben, amelyben az államiság nem feltétel, és segíteni kívánta a tajvani álláspont megjelenését azokban, amelyekben nem lehetett tag.²²

Az elnököt számos politikai támadás érte a tajvani demokratikus berendezkedést támogató republikánus kongresszusi képviselők részéről 1994-ben, amikor a kormány nem engedélyezte Li Teng-huj számára, hogy kiszálljon az üzemanyag-vételezésre Honoluluban leszállt repülőgépből. Egy évvel később Li vízumért folyamodott, hogy meglátogathassa egykori egyetemét, a Cornellt. Az amerikai külügyminiszter biztosította a kínai felet, hogy a vízum megadása ellentétes lenne Washington álláspontjával a tajvani ügyek kapcsán, de aztán engedve a Kongresszus mindkét pártja részéről érkező belpolitikai nyomásnak, Li mégis bebocsátást nyert. Beszéde a tajvani demokratikus tapasztalatokról tovább ingerelte Pekinget, amely később rakétakisérleteket jelentett be a tajvani partok mentén. 1996 márciusában – a közelgő tajvani választások befolyásolása érdekében – Peking igen fenyegető gyakorlatokba kezdett a tajvani szorosban, amely éles lövészet mellett kételtű csapatmozgásokat

²¹ SHIQUAN, Xu (2001): The 1992 Consensus: A Review and Assessment of Consultations Between the Association for Relations Across the Taiwan Strait and the Straits Exchange Foundation. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 23, No. 3. 121–140.

²² LAWRENCE, Susan V. – MORRISON, Wayne M. (2017): *Taiwan: Issues for Congress*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44996.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

is magában foglalt.²³ Ezzel kitört a harmadik tajvani válság, mire az amerikai kormány két repülőgép-hordozó harccsoportot rendelt a térségbe. Peking szerint a válság forrása 1992 volt, amikor Washington F-16 típusú vadászgépeket adott el Tajvannak. Tajpej szerint viszont ez a lépés csupán válasz volt arra, hogy a KNK SU-27 típusú gépeket vett Oroszországtól. Akárhogy is, az 1980-as évek viszonylag nyugodt szorosközi kapcsolatait követően ismét fokozta a fegyverkezést a két szemben álló fél.²⁴ A kínai kormány 150 ezer fős sereget vont össze Fucsien (Fujian) tartományban, a Tajvani-szoros partján, és figyelmeztette Washingtont, hogy repülőgép-hordozói ne hajózzanak be a szorosba. Az USA ugyan nem tett semmilyen ígéretet, de valóban nem küldött hajókat közvetlenül a szorosba, hiszen akár egy véletlen baleset is könnyen a helyzet eszkalálódásához vezethetett volna. A tajvani választások végül Li Teng-huj győzelmét hozták, azaz Peking nem érte el célját, mégis felhagyott a hadgyakorlatokkal, és kifejezte tárgyalási hajlandóságát. Az USA kivonta repülőgép-hordozóit a térségből. A krízis háttéréhez tartozott, hogy a tajvani vezetés viszonylag gyorsan eltávolodott az 1992-es konszenzustól, amikor egyre gyakrabban két Kínáról beszélt, azaz két, szuverén államról a szoros két partján. Ugyan már a krízis lezárulta után, de maga Li is úgy nyilatkozott egy 1996-os interjúban, hogy „nincs „egy Kína””, az majd csak az egyesítés után lehetséges, és addig is két külön állam van.²⁵

Clinton második elnöki mandátuma derekán, 1998 júliusában látogatott először a KNK-ba, ahol megragadta az alkalmat Tajvannal kapcsolatos álláspontja kifejtésére is. Ennek értelmében az USA nem támogatta Tajvan függetlenségét vagy két Kína létrejöttét vagy egy Tajvani és „egy Kína”i állam létét (ez lényegében mind ugyanazt jelenti, csak diplomáciai szempontból volt fontos ennyire pontosan fogalmazni). Az amerikai elnök emellett azt is elmondta, Washington nem gondolta, hogy Tajvannak bármilyen olyan szervezet tagjának kéne lennie, ahol az államiság feltétel. Fenti mondatai a „három nem” (three no’s, azaz nem a függetlenségre, nem a két külön államra bármilyen néven és nem Tajvan tagságára nemzetközi szervezetekben) néven kerültek be a történelemkönyvekbe, és heves vitát váltottak ki az amerikai és tajvani politikai életben. A kormány azzal érvelt, hogy az elnök szavai csak megerősítették Washington több évtizedes Tajvan-politikájának korábban is elhangzott alapjait. Ezzel szemben a kritikusok szerint azzal, hogy Clinton elnökként kínai földön egy, a korábbiaknál kevésbé pontos megfogalmazását nyilatkozatba adta, veszélyeztette az USA és Tajvan érdekeit, és szűkítette Tajvan-politikája mozgásterét.²⁶ A tajpeji külügyminisztérium is élesen reagált, közleményében hangoztatta, hogy „az Egyesült Államoknak és a kínai kommunistáknak nincs joguk és lehetőségük kétoldalú tárgyalásokat folytatni bármilyen velünk [Tajvannal] kapcsolatos ügyről”.²⁷ Az üggyel kapcsolatos amerikai belpolitikai vita nem volt új keletű, valójában már évtizedek óta zajlott Washingtonban az ország Tajvan-politikája kapcsán. Az 1970-es években a Kongresszus

²³ ROBERTS, Guy (2014): Acknowledge and Commit, Disagree and Continue: US China Policy for the 21st Century. *Security Challenges Journal*, Vol. 10, No. 1. 87–104.

²⁴ CAMPBELL–MITCHELL 2001.

²⁵ QIMAO, Chen (1996): The Taiwan Strait Crisis: Its Crux and Solutions. *Asian Survey*, Vol. 36, No. 11. 1055–1066.

²⁶ YATES, Stephen (1998): *Clinton Statement Undermines Taiwan*. Executive Memorandum, The Heritage Foundation, No. 538. Forrás: www.heritage.org/report/clinton-statement-undermines-taiwan (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

²⁷ BRODER, John M. (1998): Clinton in China: The Overview; Clinton Sends Dual Message to China in Interview on TV. *The New York Times*, 1998. 07. 01. Forrás: www.nytimes.com/1998/07/02/world/clinton-china-overview-clinton-sends-dual-message-china-interview-tv.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

a Pekinggel létesítendő diplomáciai kapcsolatok előnyeit és hátrányait tárgyalta, majd mindkét nagy párt élesen kritizálta a Carter-kormányt, amikor az normalizálta kapcsolatait Pekinggel. Ennek eredményeként a Kongresszus lényegében teljesen átírta a kormány által javasolt TRA tervezetét.²⁸

A Clinton-kormány két okból dönthetett amellett, hogy a korábban megszokottaknál egyértelműbbé teszi a helyzetet. Egyrészt a harmadik válság a Tajvani-szorosban ráébresztette Washingtonot, hogy ha Tajpej túl messzire megy a függetlenséghez vezető úton, az végül nem hagy más lehetőséget Peking számára, mint a sziget fegyveres úton történő visszaszerzését. Márpedig az USA nem kívánt háborúba bocsátkozni Kínával Tajvan miatt, így szükségesnek látták Tajpej tudomására hozni, hogy az amerikai támogatás nem garantált, ha Tajvan kiprovokálja a kínai támadást. A második megfontolás szerint a Tajvan kapcsán Pekingnek tett engedményekért cserébe Kína támogathat más, az Egyesült Államoknak fontos érdekeket, illetve Tajvan ügye nem akadályozhatja minden téren az amerikai–kínai stratégiai együttműködést. A tajvani közvélemény ugyanakkor másképp látta a helyzetet, hiszen összpárti egyetértés alakult ki a téren, hogy Tajvan, azaz a Kínai Köztársaság valójában már 1912 óta szuverén állam, azaz nem is lett volna szükség a függetlenség kimondására. Az 1990-es évek végén a társadalom döntő többsége – mintegy 70%-a – a status quo fenntartása mellett volt a közvélemény-kutatás adatai szerint, és úgy ítélte meg, hogy a két fél társadalmi-politikai rendszere továbbra is túl távol állt egymástól. Ennek megfelelően a többség nem az egyesítés, illetve függetlenség közötti feszültség feloldását látta a fő feladatnak, hanem egy ilyen rendszer kidolgozását, amely megteremtette volna a mindkét oldal számára elfogadható békés tárgyalások és kommunikáció mechanizmusát.²⁹

Clinton elnöki mandátumának vége felé, 1999-ben került a Kongresszus elé a Taiwan Security Enhancement Act, amelynek értelmében az Egyesült Államok fokozta volna védelmi együttműködését a szigettel, mind a kiképzés, mind pedig a hadifelszerelések terén. Emellett közvetlen katonai kommunikációt hozott volna létre a két fél között. Az elnök nem támogatta törvényjavaslatot, amelyet a Szenátus sem fogadott el 2000 februárjában, így nem vált törvénné.³⁰

A Bush-kormány

Hasonlóan elődeihez, George W. Bush is vehemens változásokat és konfrontatívabb fellépést ígért az ország Kína-politikája kapcsán a kampány során és a kormányzat első hónapjaiban. Úgy gondolta, hogy a harmadik tajvani válság tanulságait levonva Clinton túl megengedő lett Pekinggel szemben (soha többé nem engedte, hogy tajvani vezető beszédet tartson az Egyesült Államokban), amit ellensúlyozni kívánt. Már Bush elnöksége idején, 2001-ben Csen Suj-bien találkozhatott New Yorkban a polgármesterrel, Texasban pedig a Tajvan ügyét támogató szenátusi republikánus frakció vezetőjével.³¹ Idővel azonban kénytelen

²⁸ SUTTER, Robert (1998): *Taiwan: The 'Three No's,' Congressional-Administration Differences, and U.S. Policy Issues*. CRS Report for Congress.

²⁹ KAU 1999.

³⁰ GOLDSTEIN, Steven M. – SCHRIVER, Randall (2001): *An Uncertain Relationship: The United States, Taiwan and the Taiwan Relations Act*. *The China Quarterly*, No. 165, 147–172.

³¹ ROBERTS 2014.

volt visszatérni a korábbi évtizedekben követett irányvonalhoz, amikor felelős vezetőként szembe kellett néznie a Kínával szemben Tajvant favorizáló külpolitika kockázataival.³²

A Bush-kormányzat Kína-politikája 3 fő elgondoláson alapult. Egyrészt az Egyesült Államok mindig gyanakvóan tekintett a feltörekvő hatalmakra, és Kínát tekinti a következő évtizedek amerikai hatalomra leselkedő legnagyobb kihívásának. Másodszor Washingtonban sokan tekintenek Kínára úgy, mint a ballisztikus rakéták és tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos technológiák terjesztésének egyik kulcsszereplőjére, amely terrrorszervezeteknek otthont adó államoknak is elad ilyen jellegű tudást. A harmadik fő kérdés pedig Tajvan, amely továbbra is fejlett katonai eszközöket vásárolhatott az Egyesült Államoktól. Ráadásul az amerikai vezetés egyre gyakrabban hangoztatta, hogy a kérdés békés rendezését nem lehet biztosra venni, és a tajvani hatóságoknak éberren figyelnie kell a KNK katonai fejlesztéseit. Még ennél is tovább ment a Pentagon új, a nukleáris elrettenítés helyzetét áttekintő dokumentuma, amely szerint egy Tajvan és Kína közötti fegyveres összecsapás esetén az USA megfontolná a közvetlen katonai beavatkozást, akár nukleáris fegyverek bevetésével is, és mindenképpen megerősítené biztonsági együttműködését a szigettel. Ez a határozott megfogalmazás éles ellentétben állt az Egyesült Államok által korábban évtizedekig követett stratégiai kétértelműséggel.

Jól szemlélteti a Bush-kormány kezdeti hozzáállását a Tajvan-kérdéshez, hogy több befolyásos tagja még több mint egy évvel a győzelmüket hozó választások előtt, 1999 augusztusában aláírt egy olyan dokumentumot, amely a stratégiai kétértelműség feladását és a Tajvan melletti egyértelmű katonai kiállást javasolta. Az aláírók között volt Paul Wolfowitz későbbi védelminiszter-helyettes, Lewis Libby, az alelnök majdani kabinetfőnöke, Richard Perle, aki később a védelmi miniszter fő tanácsadója lett, valamint Richard Armitage, aki külügyminiszter-helyettesként szolgált a választások után. Magára a későbbi elnökre is hatással volt az új irányzat, így Bush kormányzó is kiállt egy olyan egyértelmű Tajvan-politika mellett, amely aktívan szembeszáll a KNK esetleges fegyveres fellépésével, de elveti Tajvan függetlenné válását is.

A választásokat követően 3 különböző nézőpont alakult ki a Bush-kormányzaton belül Kína és Tajvan kapcsán. Colin Powell külügyminiszter amellet érvelt, hogy Kína nem feltétlenül ellensége az Egyesült Államoknak, és szükség van a párbeszédre. A védelmi miniszter, Donald Rumsfeld keményvonalas Kína-politikát javasolt, mert meglátása szerint Peking növekvő katonai ereje, Tajvan-politikája és stratégia törekvései jelentős fenyegetést jelentettek Washington számára. A harmadik irányzat az előző kettő között helyezkedett el, és természetesen az elnök is e köztes álláspontot képviselte, ami beszédeinek kettősségében is megragadható volt. Egy interjúban azt mondta 2001 áprilisában, hogy amennyiben támadás érné Tajvant, az USA minden segítséget megadna ahhoz, hogy a sziget megvédhesse magát. Ekkoriban engedélyezték azt is, hogy Tajpej 4 rombolót, 8 dízelmeghajtású tengeralattjárót és 12 tengeralattjáró-elhárító repülőgépet vásároljon az Egyesült Államoktól, ami az addigi egyik legnagyobb fegyverüzletet jelentette a két fél között.³³

³² HARDING, Harry (2005): Change and Continuity in the Bush administration's Asia Policy. In HATHAWAY, Robert M. – LEE, Wilson eds.: *George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment*. Washington, D. C., Woodrow Wilson International Center for Scholars. 31–45.

³³ WANLI, Yu (2009): Breaking the Cycle? Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China's Shift. Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.

Nem csoda, hogy Peking ebben az időszakban úgy tekintett az USA Tajvan-politikájára, mint amely sértette Kína szuverenitását, szembement az „egy Kína” politikával és az 1982-es USA–Kína közös nyilatkozattal, amely a fegyvereladások fokozatos csökkentését irányozta elő. Bush fenti nyilatkozata a legerősebb effajta kijelentés volt amerikai elnök részéről a kapcsolatok normalizálása óta, ráadásul Washington lehetővé tette, hogy Csen Suj-pien (Chen Shui-bian) tajvani elnök New Yorkba látogasson 2001 májusában, és ott amerikai kongresszusi képviselőkkel találkozzon. Mindemellett a kínai fél nagy csalódására a Bush-kormányzat nem tett olyan nyilatkozatokat, amelyben szembehelezkedett volna Tajvan függetlenségi törekvéseivel, sőt az amerikai hadsereg szorosabbra fűzte együttműködését a szigetországgal, ami Peking szemében egy formálódó katonai szövetségnek tűnhetett.³⁴

A 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadások azonban megváltoztatták az USA Kína-politikáját is, és a kezdeti keményvonalas (héja) hozzáállás fokozatosan egy együttműködőbb irányba mozdult el. Hu Csin-tao (Hu Jintao) alelnök Washingtonba látogatott 2002 májusában, és tárgyalásait követően a védelmi miniszter helyettese többször is úgy nyilatkozott, hogy Washington nem támogatta Tajvan függetlenségét, illetve nem állt szándékában a sziget elválasztása a szárazföldi Kínától. A 2000-es tajvani választásokon az ellenzéki Demokratikus Progresszív Párt vezetőjeként győzelmet arató Csen Suj-pien személyében 70 év után először nem a Kuomintang vezette az országot. Csen a függetlenség fokozatos elérésének ígéretével került kormányra, amely alapjaiban veszélyeztette az amerikai–kínai álláspontot a sziget jogállása kapcsán. A Bush-kormányzat korai megnyilvánulásai ráadásul bátorítólag hatottak a tajvani vezetésre, ami egyrészt aggasztotta Pekinget, másrészt az USA is kénytelen volt egyértelművé tenni álláspontját, különösen, amikor Csen kilátásba helyezte egy népszavazás megrendezését az újraegyesítés vagy függetlenség témájában. Bush 2003 decemberében úgy nyilatkozott, hogy a tajvani vezetés egyoldalúan meg kívánja változtatni a status quót, amit az Egyesült Államok ellenez. Ez fordulópontot jelentett Washington Tajvan-politikájában, hiszen ettől fogva a függetlenség elvetése amerikai–kínai közös állásponttá vált.

A 2008-as tajvani választásokat megelőzően újra kiéleződött a politikai helyzet, hiszen a DPP továbbra is a függetlenség irányába tendáló ígérekkel igyekezett meggyőzni a választókat. A 2007-ben Sydney-ben megrendezett Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) csúcstalálkozóján Bush megerősítette Washington álláspontját, amely szerint az USA nem támogatja Tajvan függetlenségét, sem az arról szóló népszavazást, sem a Tajvan ENSZ-csatlakozásáról szóló népszavazást, és ellenez minden egyoldalú lépést, amely a status quo megváltoztatására irányul. A választás végül – mind az USA, mind pedig a KNK megnyugvására – a Kínához fűződő kapcsolatok javítását célul tűző Kuomintang győzelmét hozta.

³⁴ Roy, Denny (2003): A Late Honeymoon for Bush and China: Enjoy It while It Lasts. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 30, No. 2. 79–87.

Barack Obama elnöksége

Barack Obama amerikai (2009–2017) és Ma Jing-csou (Ma Ying-jeou) tajvani elnök kormányzása szinte teljesen egybeesett, ami hozzájárult ahhoz, hogy e korszakban jelentette a szorosközi konfliktus évtizedek óta a legkisebb problémát az amerikai–kínai–tajvani kapcsolatokban. Ma személyében ismét a KMT vezette az országot, amely a szárazfölddel fenntartott kapcsolatok javítása mellett kötelezte el magát, így Washington megszabadult attól a kényelmetlen szereptől, amelyet a sokkal konfrontatívabb Csen Suj-pien idején kellett betöltenie. Ráadásul egy régóta húzódó fegyvereladási üzletre is sikerült pontot tenni a Bush-kormány utolsó hónapjaiban, így ez sem terhelte már az Obama-kormányt. A Tajpej és Washington közötti kapcsolatok szívélyesek, ugyanakkor távolságtartók voltak, mivel Ma elnök a nyugodt időszakot kihasználva a szárazföldi Kínával folytatott politikai közlekedésre és a gyümölcsöző gazdasági együttműködésre koncentrált, míg az USA nem látta okát, hogy beavatkozzon a stabil helyzetbe.³⁵ Peking Tajvan-politikájában is változás állt be Hu Csin-tao idején: immáron nem az egyesítést tűzte ki elsődleges célul, hanem a függetlenség kikiáltásának elkerülésére helyezte a hangsúlyt.³⁶

Ma törekvéseinek megfelelően gyors fejlődésnek indultak a kínai–tajvani gazdasági kapcsolatok is, közvetlen tengeri, majd légi járatok indultak a szoros két partja között, engedélyezték a szárazföldi turisták látogatását a szigetre, és a tajvani cégek mind nagyobb befektetéseket hajtottak végre a Kínai Népköztársaságban. Emellett 2010-ben megkötötték a gazdasági együttműködési keretmegállapodást (ECFA), amelynek célja, hogy idővel felszámolják a kereskedelmi és befektetési akadályokat a szoros két partja között. Ezt követően aláírták a szorosközi kétoldalú befektetésvédelmi és ösztönző megállapodást (BIPPA) 2012-ben, majd a szorosközi szolgáltatás-kereskedelmi megállapodást (TiSA) 2013-ban. Peking új stratégiája az ország óriási vonzerejére helyezte a hangsúlyt, abban bízva, hogy az üzleti és az emberek közötti kapcsolatok (B2B és P2P) idővel természetes, szerves fejlődés útján megteremtik majd az országegyesítéshez szükséges társadalmi körülményeket. Ugyanakkor a 2014 márciusában elindult „Napraforgó Mozgalom” felfedte, hogy a tajvani emberek egy része más utat szeretne választani. Az „Occupy Wall Street” kezdeményezést követő tajvani fiatal oktatók és hallgatók elfoglalták a törvényhozás épületét, így tiltakozva a Kínával megkötendő kereskedelmi egyezmények ellen.

A császárságnak véget vető wucsangi (Wuchang) felkelés századik évfordulóján, 2011-ben, Tajpejben és Pekingben egyaránt tartottak megemlékezéseket, az elhangzott nyilatkozatok pedig érdekes adalékként szolgálnak a konfliktus elemzéséhez. A pekingi hivatalos centenáriumi ünnepségen Hu Csin-tao (Hu Jintao), a Kínai Népköztársaság elnöke újra kiállt a békés egyesülés szükségessége mellett, és a köztársaság alapító atyjának, Szun Jat-szennek (Sun Yat-sen) szavait idézve úgy fogalmazott, hogy elérkezettnek látja az időt a múlt sebeinek begyógyítására, és a kínai nép egyesülése a kínai emberek javát szolgálná a szoros mindkét partján, ugyanakkor természetesen elutasította Tajvan bármiféle függetlenedési törekvését. Hu elnök békülékeny, a kulturális összetartozást és a közös múltból fakadó közös jövőt hangsúlyozó beszéde mellett azonban olyan mondatok is elhangoztak,

³⁵ RIGGER, Shelley (2017): Donald Trump is No Friend of Taiwan. *Foreign Policy Research Institute*, 2017. 03. 16. Forrás: www.fpri.org/article/2017/03/donald-trump-is-no-friend-of-taiwan/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

³⁶ DELISLE, Jacques (2009): China Policy under Obama. *Foreign Policy Research Institute*, 2009. 02. 01. Forrás: www.fpri.org/article/2009/02/china-policy-under-obama/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

amelyek azt jelezték, Peking továbbra is tartja magát korábbi határozott álláspontjához. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg egyik tábornoka, Luo Yuan egy 2011. szeptember 25-én, Sanghajban elhangzott előadásában kifejtette, hogy a kínai haderő már 2008-ban készen állt Tajvan megtámadására a tajvani választások bizonytalan kimenetele miatt, és csak a Kínához fűződő jobb kapcsolatokat célul tűző Ma Jing-csiu győzelme csillapította le a kedélyeket.

A KNK továbbra is ragaszkodott az 1992-es konszenzushoz, és élesen ellenzett bármiféle külső beavatkozást Peking és Tajpej viszonyába, így különösen érzékenyen reagált az Egyesült Államok – szerintük provokatív – fegyvereladásaira. Érzékelhetővé vált, hogy Peking növekvő gazdasági, politikai és katonai hatalma Washingtont óvatosabb hozzáállásra készítette, így a még 2001-ben, a Bush-kormányzat idején Tajpejvel kötött megállapodás élét is próbálta elvenni Obama elnök. Tajpejnek komoly csalódást okozott, hogy Washington mégsem volt hajlandó eladni nekik az F-16 legújabb generációs változatát, csupán a már meglévő és korosodó F-16 A/B változatok felújítását ajánlotta fel. A kelet-ázsiai erőegyensúly változása arra kényszerítette Tajpejt, hogy védelmi stratégiáját is újragondolja. A korábbiakban a tajvani haderő komoly fegyverkezési programot folytatott, amely megpróbált valamiféle egyensúlyt fenntartani a szoros két oldalán felsorakozó erők között, azonban a 2000-es években egyre nyilvánvalóvá vált, hogy a sziget gazdasági és műszaki fejlettsége dacára sem tudja tartani az iramot a nála már egy nagyságrenddel nagyobb gazdasági teljesítményre képes szárazföldi Kínával. Így a tajvani védelmi stratégia a hagyományos fegyverkezés erőltetése helyett az aszimmetrikus helyzethez jobban illeszkedő, nem hagyományos eszközök felé fordult.

Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy az elmúlt évtizedek politikai és katonai feszültsége ellenére a szoros két partja között intenzív gazdasági kapcsolatok alakultak ki. 2005 óta Tajvan legnagyobb kereskedelmi partnere és egyben legnagyobb befektetési célpontja a KNK. A hivatalos adatok is 100 milliárd dollár körüli tajvani eredetű, szárazföldi kínai befektetésről szólnak, a becslések azonban a ténylegesen befektetett tőkét 300 milliárd dollárra teszik, amely nemcsak abszolút értékében, hanem a tajvani gazdaság méretének arányában is hatalmas összeg. A függés természetesen nem egyoldalú, mivel a tajvani technológia és *know-how* a KNK számára is rendkívül fontos, legalábbis egyelőre. Az is egyértelmű viszont, hogy az idő haladtával Tajpej mindinkább alárendelt helyzetbe kerül, hiszen a kínai gazdaság gravitációs erejének nem tud ellenállni. Peking tudatában van e folyamatnak, ennek megfelelően mérsékelte a nyomást, azaz a Hu-kormányzat már nem próbálta aktívan felszámolni Tajpej maradék diplomáciai kapcsolatait, de a nemzetközi szervezetekben továbbra is megakadályozta a sziget részvételét.

Válaszul Kína növekvő nemzetközi befolyására Tajpej fokozta külügyi aktivitását, és növelte az erre fordított kiadásait, ami így 2010-ben elérte a 31 milliárd új tajvani dollárt, ami például háromszorosa volt az azonos év magyar kiadásainak e téren. Mindez természetesen csupán lassítani tudta Tajpej relatív helyzetének fokozatos romlását. A sziget külpolitikájának fő célja a status quo fenntartása, amíg csak lehetséges. Ehhez elengedhetetlen az erős nemzetközi kapcsolatrendszer, ami politikailag és gazdaságilag is költségesebbé tenne Peking számára bármiféle egyoldalú, agresszív fellépést. Ezt erősíti a tajvani haderő olyan irányú fejlesztése, amely önállóan ugyan nem sokáig tudná fel tartóztatni a kínai haderő támadását, de potenciálisan nagy veszteségeket tudna okozni, ami eltántoríthatja Pekinget a katonai megoldástól. A másodlagos cél a lehető legjobb

tárgyalási pozíció biztosítása lehet arra az esetre, ha a politikai és gazdasági folyamatok idővel kikényszerítenék az egyesülést a Kínai Népköztársasággal. A Peking–Tajpei viszony következő állomását a 2012-ben tartott tajvani választások jelentették, amely a kormányzó KMT és Ma elnök ismételt győzelmével végződött, így a szorosközi viszonyra nem volt negatív hatással. Ez azért is tekinthető szerencsés kimenetelnek, mert az év végén elindult a népköztársaságban a hatalomátadási folyamat, amely politikailag érzékeny időszak. Egy esetleges válság a tajvani szorosban felerősíthette volna a nacionalista, harcias hangokat a Kínai Kommunista Párton belül, ugyanakkor, amikor az Egyesült Államokban is éppen elnökválasztási kampány kezdődött.

*Trump és Tajvan*³⁷

Mint oly sok más téren, Donald Trump Tajvan kapcsán is új megközelítést alkalmazott, ami Kínának eleinte sokkoló volt. Ugyan a kampányban tapasztalható folyamatos Kína-ellenes kirohanások nem okoztak meglepetést, hiszen az szinte már hagyományosan része az amerikai elnökválasztások előtt tapasztalható politikai közbeszédnek. A politikájához közel állók is osztották álláspontját, így a később a kereskedelmi tanácsadóvá kinevezett Peter Navarro is azt szorgalmazta 2016 júliusában, hogy Washington közeledjen Tajpejhez, és erősen kritizálta az Obama-kormány Kína-barát politikáját.³⁸ Az azonban már a több évtizedes diplomáciai gyakorlat felrúgását jelentette, amikor 2016. december 2-án Trump megválasztott elnökként fogadta Csaj Ing-ven (Tsai Ing-ven) tajvani elnökszöveg gratuláló telefonhívását. Bár természetesen a telefonhívás miatt Kína tiltakozott, összességében Peking meglepően visszafogottan reagált, amit vagy a sokkhatás számlájára írhatunk, vagy – ami valószínűbbnek tűnik – felkészültek Trump személyiségéből, és tudták, hogy a bombasztikus retorikát nem követik majd valós tettek. Azonban pár nappal később Trump egy interjúban már magát az „egy Kína” politikát is megkérdőjelezte:

„Ó, ez teljes tévedés. Nem, nem. Ez teljes tévedés. Nem hetekkel [korábban volt megbeszélve]. Fogadtam a hívást. Csak előtte talán egy-két órával tudtam meg, hogy hívni fog. [...] Teljesen átlátom az „egy Kína” politikát, de nem tudom miért kéne megkötnünk magunkat az »egy Kína« politika által, ha nem tudunk megállapodást kötni Kínával más területeken, beleértve a kereskedelmet. Úgy értem, nézze, Kína nagyon sokat árt nekünk a leértékeléssel, a határokon történő adóztatással, amikor mi nem adóztatjuk őket, azzal, hogy komoly erődítményt építenek a Dél-kínai-tenger közepén, amit nem szabadnia tenniük. És őszintén, egyáltalán nem segítenek minket Észak-Korea kapcsán. Itt van Észak-Korea és a nukleáris fegyverek, és Kína megoldhatná ezt a problémát. És egyáltalán nem segítenek nekünk. Szóval nem akarom, hogy Kína diktáljon nekem. És engem hívtak fel. Nem én telefonáltam. És az egy hívás volt, nagyon rövid hívás, azt mondta: »Gratulálok uram a győzelemhez.« Nagyon kedves hívás volt. Rövid. És miért kellene valamely másik

³⁷ DUCHÂTEL, Mathieu et al. (2017): Taiwan Between Xi and Trump. *China Analysis*. European Council on Foreign Relations. Forrás: www.ecfr.eu/page/-/China_Analysis_Taiwan_Between_Xi_and_Trump.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)

³⁸ RIGGER 2017.

nemzetnek azt mondania, hogy én nem fogadhatok egy hívást? Azt gondolom, nagyon tiszteletlen lett volna, őszintén szólva, ha nem fogadom.”³⁹

A fenti hosszas idézetet az indokolja, hogy Trump ezzel a pár perces nyilatkozatával képes volt romba dönteni saját apparátusa korábbi összes megszólalását a telefonhívás kapcsán. A hívást követően az adminisztráció végig azt kommunikálta, hogy az egy hetekkel korábban egyeztetett hívás volt, amelyre mindkét fél felkészült, és szó sincs az USA Tajvan-politikájának megváltoztatásáról. Ehhez képest a fenti mondatokkal Trump már azt állította, hogy egy nem tervezett, hirtelen jött hívás volt, ráadásul áthárította a hívás kezdeményezőjének felelősségét a tajvani elnökhelyettesre, miközben megkérdőjelezte a közel 40 éve érvényben lévő „egy Kína” politikát. Peking ki is használta a helyzetet, és elkerülendő az új amerikai kormánnyal való gyors konfrontációt, Csaj Ing-vent kezdte ostromozni, aki a kínai külügyminisztérium szerint csapdába csalta Trumpot. Ugyanakkor idővel felismerték, hogy nem hagyhatják válasz nélkül a megválasztott elnök szavait, a kínai diplomácia hangsúlyozta az „egy Kína” elv megkérdőjelezhetetlenségét, míg a kínai média válogatott sértésekkel illette Trumpot.⁴⁰

Mindezeket követően nem volt meglepő, hogy sokat késett Hszü Csün-ping elnök gratuláló telefonhívása, és a kínai fél egyértelművé tette, hogy arra csak akkor kerülhet sor, ha Trump megerősíti az USA kiállását az „egy Kína” politika mellett. Végül 2017. február 9-én lezajlott a beszélgetés a két elnök között, amelynek során Trump biztosította Hszü Csün-pingot, hogy Washington a jövőben is tartja magát az „egy Kína” politikához.

A 2017 decemberében kiadott nemzetbiztonsági stratégia szerint az USA továbbra is fenntartja szoros kapcsolatát Tajvannal az USA „egy Kína” politikájának keretében, illetve a TRA-nak megfelelően ellátja a szigetet a védelemhez és a kényszerítés elhárításához szükséges eszközökkel. Az elnök 2018 márciusában aláírta a tajvani utazási törvényt (Taiwan Travel Act), amely lehetővé tette, hogy – bármilyen rangú – amerikai és tajvani tisztségviselők egymás országába látogathassanak. E lépés természetesen éles kritikát váltott ki a Kínai Népköztársaságban, amely az „egy Kína” politika megsértésének tekinti a törvényt. Hasonló politikai csörtét jelentett, amikor az USA elutasította Peking azon kérését májusban, hogy a légitársaságok honlapjukon Kína részeként hivatkozzanak Tajvanra, majd amikor júniusban az oktatási és kulturális kapcsolatokért felelős amerikai külügyminiszter helyettes delegációjával Tajpejbe látogatott az Amerikai Intézet új épületének átadására.⁴¹

A Trump-kormány azt is kinyilvánította, hogy továbbra is érvényesnek tekinti a Reagan elnök által kiadott „hat biztosítékot”. Mindemellett Trump Kína- és Tajvan-politikája továbbra is kiszámíthatatlannak tűnik. Az amerikai elnök látszólag szívélyes személyes kapcsolatra törekszik kínai hivatali kollégájával, akit 2017 áprilisában floridai birtokán is vendégül látott. Ugyanakkor a kereskedelmi vita kérdésében Trump egyre harciasabb álláspontot képvisel, miközben Korea kapcsán pedig kéri, sőt követeli Peking segítségét. E nagyobb horderejű konfliktusok mellett a tajvani kérdés háttérbe szorult 2018 második felére, de okulva Donald Trump eddigi pályafutásából, még könnyen kiéleződhet a helyzet a Tajvani-szorosban.

³⁹ BOHAN, Caren – BRUNNSTROM, David (2016): Trump says U.S. not necessarily bound by ‘one China’ policy. *Reuters*, 2016. 12. 11. Forrás: www.reuters.com/article/us-usa-trump-china-idUSKBN1400TY (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)

⁴⁰ RIGGER 2017.

⁴¹ LAWRENCE, Susan V. (2018): *Taiwan: Selected Political and Security Issues*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10275.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 29.)

USA–Tajvan gazdasági kapcsolatok

A kelet-ázsiai összehasonlításban nem túl népes, 23 milliós Tajvan az elmúlt évtizedekben nem csupán a régió, hanem a világ egyik legfejlettebb és legversenyképesebb gazdaságává vált. A sziget vásárlóerő-paritáson számított nemzeti összterméke 2016-ban már meghaladta az 1000 milliárd dollárt, egy főre vetítve pedig a 48 ezer dollárt, ami – Japánt is messze megelőzve – a 21. legmagasabb érték a világon.⁴² Tajvan a világ 17–18. legnagyobb kereskedőnemzete, a Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorában a 15. helyet foglalja el.⁴³ A kereskedelem olyannyira fontos a sziget gazdasága számára, hogy 2016-ban az export és import összege elérte a GDP 63%-át.⁴⁴ Természetesen az amerikai–tajvani kereskedelmi kapcsolatok fontos szerepet játszanak a sziget gazdaságában, bár Kína mögött csak második az USA, amely 2017-ben 34 milliárd dollár értékben importált és 31 milliárd dollár értékben exportált árukat a Tajvannal folytatott kereskedelem során. Utóbbival Kína, illetve Japán után a harmadik legnagyobb forrása a tajvani importnak.⁴⁵ A termékforgalom legnagyobb részét félvezetők, elektronikai alkatrészek, repülőgép-alkatrészek, ipari berendezések, kommunikációs eszközök és számítógépek tették ki, azaz kifejezetten magas hozzáadott értékű termékek. Bár a kétoldalú kereskedelem összege nem tűnik jelentősnek a két gazdaság méretéhez képest, valójában Tajvan a globális ellátási láncolatban keresztül fontos szerepet játszik az amerikai gazdaságban. Elég csak az Apple termékeire gondolni, amelyet tajvani tulajdonú cégek szerelnek össze a Kínában található gyáraikban, ahová a sziget áttelepítette a munkaerő-igényes termelése jelentős részét az elmúlt évtizedekben.

E folyamat az adatokban is jól látható, hiszen azon megrendelések aránya, amelyet a tajvani cégek külföldi egységeikben állítanak elő, a 2000-ben tapasztalt 13,3%-ról 2014-re 52,6%-ra nőtt, az információs és kommunikációs technológiával kapcsolatos eszközök esetén ez az arány pedig meghaladta a 90%-ot. Ebből az is következik, hogy a hivatalos kereskedelmi adatoknál valójában jóval nagyobb a tényleges forgalom a két ország között, hiszen 2014-ben például összesen 118 milliárd dollár értékben kaptak megrendeléseket az Egyesült Államokból, ami közel háromszorosa a hivatalos tajvani kiviteli adatoknak az USA-ba.⁴⁶ A sziget gazdasága erősen exportvezérelt, 2014-ben az áruk és szolgáltatások kivitelének értéke elérte a GDP 70%-át, azonban Kína nyomására nem nyert bebocsátást a térség szabadkereskedelmi megállapodásaiba, így részesedése a globális kereskedelemből folyamatosan csökken. Ezt ellensúlyozandó Tajvan éppen a Kínai Népköztársasággal igyekszik szorosabbra fűzni gazdasági kapcsolatait, ahogy azt a korábban tárgyalt „Napralforgó Mozgalom” is jelezte már 2014-ben.

⁴² The official website of the RoC. Forrás: www.taiwan.gov.tw/content_7.php

⁴³ SCHWAB, Klaus (2018): *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. Genf, World Economic Forum.

⁴⁴ LAWRENCE–MORRISON 2017.

⁴⁵ UNCTAD Stat: International trade in goods and services adatbázisa alapján.

⁴⁶ MORRISON, Wayne M. (2015): *US-Taiwan Trade Relations*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10256.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)

Az USA tajvani fegyvereladásai

A TRA értelmében az Egyesült Államok minden egyes kormánya adott el fegyverzetet Tajvannak 1979 óta, amelyet be kell jelentenie a Kongresszusnak is. A törvény nem rendelkezik az eladások gyakoriságáról, így 1983 és 2001 között az USA és Tajvan évente tartott tárgyalásokat az ügyben, ahol a tajvani védelmi minisztérium képviselői előállhattak igényekkel. A nagy médiafigyelmet kiváltó rendszeres megbeszéléseknek a Bush-kormány vetett véget 2001-ben, azóta rendszertelenül, a felmerülő igényeknek megfelelően találkoznak a felek.⁴⁷ A sziget az USA egyik legnagyobb vásárlója a *Foreign Military Sales* program keretében, amely csak az Obama-kormányzat 8 éve alatt több mint 20 milliárd, 1990 óta pedig közel 45 milliárd dollár értékben szerzett be fegyvereket az Egyesült Államoktól.⁴⁸ Ezek között olyan fejlett fegyverrendszerek is megtalálhatók, mint az AH-64E Apache támadó-helikopterek, a Patriot-3 típusú rakétavédelmi rendszer, az F-16 A/B vadászgépek vagy nagy hatótávolságú felderítőradarok. Bár Peking az elmúlt évtizedekben a közös kommunikációra hivatkozva rendre tiltakozott minden tajvani fegyvervásárlás esetén, ez nem tántorította el a Trump-kormányt attól, hogy elődeihez hasonlóan folytassa az ilyen típusú ügyleteket a szigettel a TRA rendelkezései alapján. Ennek megfelelően 2017 júniusában egy összesen 1,4 milliárd dollár értékű csomag eladását jelentették be, amely radarelhárító rakétákat, nagy hatótávolságú csapásmérő eszközöket, torpedókat és egyéb fegyvereket tartalmazott.

A tajvani közvélemény

Bár nem tartozik közvetlenül az amerikai–tajvani kapcsolatokhoz, mégis szükséges szót ejteni a sziget belpolitikájának legfontosabb eleméről, a társadalomban az egyesítésről kialakult véleményről, hiszen az közvetetten mégis alapjaiban meghatározza a szorosközi kapcsolatok és az USA szerepének jövőjét. A Kínai Népköztársaság kommunikációjában mindig hangsúlyozza, hogy a tajvani emberek is ugyanahhoz a kínai néphez tartoznak, testvérei a szoros szárazföldi partján élőknek. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy Tajvan nagyon régóta külön utakon jár, hiszen ahogy azt fentebb említettük, több mint 120 éve – igaz, kisebb megszakításokkal – Kínától elválasztva él. Ennek megfelelően az elmúlt évtizedekben megerősödött a tajvani identitástudat, különösen a sziget fiatalabb lakói között, amely hosszabb távon komolyan veszélyezteti Peking érdekeit, hiszen a két országrész egyesítése ellen hat. A szakirodalom 4 generációt azonosított a kérdés kapcsán. Az 1931 előtt születettek, akik még tanúi voltak az etnikai csoportok közötti összecsapásoknak. A második csoport tagjai 1932 és 1953 között születtek, és látták a sziget által vívott diplomáciai harcokat. A harmadik generáció 1954 és 1968 között született, így megtapasztalhatta Tajvan gazdasági robbanását. A negyedik korcsoport pedig 1969 és 1978 között jött a világra, és így láthatta a demokratizálódási folyamatot, a DPP megalapítását. A legidősebb korcsoport tagjai még inkább kínainak, míg a fiatalabbak egyre nagyobb mértékben tajvaninak vallják magukat. Frank C.-S. Liu és Yitan Li tanulmányukban korszerűsítették

⁴⁷ LAWRENCE–MORRISON 2017.

⁴⁸ KAN, Shirley A. (2014): *Taiwan: Major U.S. Arms Sales Since 1990*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL30957.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)

a fenti kategorizálást, és egy ötödik (1979–1988), illetve hatodik (1997–2006) generációt is azonosítottak. Az ötödik csoport tagjai megtapasztalták az 1990-es évek rakétaválságát és az első hatalomátadást a KMT részéről a DPP-nek. A hatodikba tartozó szavazók pedig megtapasztalták a KMT visszatérését a hatalomba és a Kínával kötendő kereskedelmi megállapodások körüli vitát. Általánosságban elmondható, hogy minél fiatalabb egy korosztály, annál erősebb tagjai körében a tajvani identitás, és gyengébb a kötődés a szárazföldhöz.⁴⁹ Igaz, ez nem jelenti, hogy a társadalom többsége kiállna függetlenség mellett, a felmérések szerint a tajvani lakosság az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb arányban támogatta a status quo fenntartását – akár határozott, akár határozatlan ideig. Az évezred elején a tajvaniak közel fele volt ezen az állásponton, 2011-re pedig már 60%-uk támogatta, miközben az azonnali függetlenség mellett csupán 5,8% állt ki.⁵⁰

Egy másik érdekes jelenség, hogy az elmúlt években erősödő szorosközi gazdasági kapcsolatok nem eredményeztek politikai közeledést a két fél között. Az elmúlt évtizedek igen különböző társadalmi berendezkedése a Kínai Népköztársaságban és Tajvanon egymástól gyökeresen eltérő identitásokat hoztak létre a szoros két partján, amelyeket a gazdasági együttműködés nem tud áthidalni vagy visszafordítani. A tajvani demokratikus átalakulás tovább mélyítette a meglévő különbségeket, ráadásul nemcsak Peking, hanem a mindenkorai tajvani vezetés is elvesztette döntő szerepét a kérdésben, hiszen a demokratikus berendezkedésben elvileg már a nép dönt a kérdésben. Ugyanakkor a népi Kína is megváltozott az elmúlt években, különösen a legitimációs célból a KKP által erősített nemzeti öntudat vagy nacionalizmus jelent problémát a Tajvan-kérdés kapcsán is, hiszen a kínai vezetés nem engedheti meg magának Tajvan elvesztését, mert abba könnyen belebukna.⁵¹

Jövőkép

A tajvani konfliktus tétje túlmutat önmagán, hiszen nem csupán a sziget és a szárazföldi Kína viszonyát határozza meg, hanem közvetlenül érinti a világ két legnagyobb hatalma, az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság viszonyát. Ezen túlmenően a KNK területi integritása, nemzeti öntudata és a Kínai Kommunista Párt túlélése is része a problémának, hiszen Tajvan végleges elvesztése felerősítené a tibeti, a hszincsiangi (Xinjiang) és egyéb, Kínán belüli nemzetiségi alapú szeparatista törekvéseket, és megkérdőjelezné a KKP legitimációját a kínai nép körében. Ennek tükrében a KKP és a pekingi kormány részéről nem várható, hogy valaha is feladja az „egy Kína” elvet és a Tajvannal való egyesülés tervét. Másfelől a tajvani lakosság ma egyértelműen a jelenlegi helyzet fenntartása mellett voksol a fokozódó szorosközi gazdasági együttműködés dacára. Hosszabb távon nem zárható ki ugyanakkor, hogy a fiatalabb generációk számszerű fölénybe kerülésével a függetlenségpárti erők kerülnek túlsúlyba a szigeten. A KNK katonai szempontból is aktívan készül arra a nem kívánt helyzetre, ha erővel kellene elfoglalnia a szigetet. A Dél- és Kelet-kínai-tengeren tapasztalható kínai aktivitás, a haditengerészet, a légierő, az expedíciós képességek

⁴⁹ LIU, Frank C.-S. – LI, Yitan (2017): Generation Matters: Taiwan's Perceptions of Mainland China and Attitudes Towards Cross-Strait Trade Talks. *Journal of Contemporary China*, Vol. 26, No. 104. 263–279.

⁵⁰ YITAN, Li (2014): Constructing Peace in the Taiwan Strait: a constructivist analysis of the changing dynamics of identities and nationalisms. *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 85. 119–142.

⁵¹ YITAN 2014.

és az információk hadviselés gyors fejlesztése részben éppen a tajvani helyzet miatt élvez prioritást. Az Egyesült Államok mindeközben továbbra is a stratégiai kétértelműség homályába burkolózik, amikor nem teszi egyértelművé, hogy megvédené-e Tajvant. Úgy tűnik azonban, hogy az idő Pekingnek dolgozik, hiszen a kínai katonai képességek erősödésével Washington számára egyre költségesebbé válna a sziget megvédeése, és hamarosan eljöhet az a pont, amikor ezt a potenciális anyagi és emberi költséget az Egyesült Államok nem tudja majd vállalni. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy Pekingnek nem célja erőszakkal egyesülni Tajvannal. Ez egyrészt erkölcsi szempontból is nehezen igazolható, hiszen Tajvanon kínai emberek esnének áldozatául egy esetleges fegyveres konfliktusnak, másrészt – éppen az Egyesült Államok kudarcaiból tanulva – Peking tudja, milyen nehéz egy elfoglalt ország megtartása.

A fentiek alapján a legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy a tajvani helyzet a következő egy-két évtizedben a jelenlegi formájában fennmarad. Várhatóan ez idő alatt Kína relatív nemzetközi gazdasági, politikai és katonai pozíciója jelentősen javul majd, míg az Egyesült Államoké – és különösen Tajvané – romlani fog. Ugyan 2016-ban a DPP került kormányra Tajvanon, de hagyományosan függetlenségpárti politikájuk ellenére nem romlottak jelentősen a szorosközi kapcsolatok, a tajvani gazdaság továbbra is erősen függ Kínától, amellyel teljes külkereskedelmének 30%-át bonyolítja, és ez a következő években tovább erősödhet majd.⁵² Így a kérdés az, Peking miként viselkedik majd egy olyan helyzetben, amelyben Tajvan továbbra is a status quo – és így a de facto függetlenség – fenntartásához ragaszkodik, miközben az Egyesült Államok már nincs abban a pozícióban, hogy ellensúlyozza Kína befolyását vagy akár katonai erejét a régióban.

Felhasznált irodalom

- BOHAN, Caren – BRUNNSTROM, David (2016): Trump says U.S. not necessarily bound by ‘one China’ policy. *Reuters*, 2016. 12. 11. Forrás: www.reuters.com/article/us-usa-trump-china-idUSKBN1400TY (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- BRODER, John M. (1998): Clinton in China: The Overview; Clinton Sends Dual Message to China in Interview on TV. *The New York Times*, 1998. 07. 01. Forrás: www.nytimes.com/1998/07/02/world/clinton-china-overview-clinton-sends-dual-message-china-interview-tv.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- CAMPBELL, Kurt M. – MITCHELL, Derek J. (2001): Crisis in the Taiwan Strait? *Foreign Affairs*, Vol. 80, No. 4. 14–25.
- DELISLE, Jacques (2009): China Policy under Obama. *Foreign Policy Research Institute*, 2009. 02. 01. Forrás: www.fpri.org/article/2009/02/china-policy-under-obama/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- DITTMER, Lowell (2005): Bush, China, Taiwan: A Triangular Analysis. *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 10, No. 2. 21–42. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf02877027>
- DUCHÂTEL, Mathieu – DRUN, Jessica – WANG, Fa-Shen Vincent – SAUTIN, Yevgen – BONDAZ, Antoine – KILIAN, Hubert – DOYON, Jérôme. (2017): Taiwan Between Xi and Trump. *China Analysis*,

⁵² The Bureau of Foreign Trade, MOEA, Tajpej. Az adatbázis elérhető: <https://cus93.trade.gov.tw/FSCE040F/FSCE040F>

2017. European Council on Foreign Relations. Forrás: www.ecfr.eu/page/-/China_Analysis_Taiwan_Between_Xi_and_Trump.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 13.)
- GOLDSTEIN, Steven M. – SCHRIVER, Randall (2001): An Uncertain Relationship: The United States, Taiwan and the Taiwan Relations Act. *The China Quarterly*, No. 165. 147–172.
- HALPERIN, Morton H. (1966): *The 1958 Taiwan Straits Crisis. A Documented History*. Santa Monica, RAND Corporation.
- HARDING, Harry (2005): Change and Continuity in the Bush administration’s Asia Policy. In HATHAWAY, Robert M. – LEE, Wilson eds.: *George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment*. Washington, D. C., Woodrow Wilson International Center for Scholars. 31–45.
- Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People’s Republic of China* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- KAN, Shirley A. – MORRISON, Wayne M. (2014): *U.S.-Taiwan Relationship: Overview of Policy Issues*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41952.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- KAN, Shirley A. (2014): *China/Taiwan: Evolution of the “One China” Policy. Key Statements from Washington, Beijing, and Taipei*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30341.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- KAN, Shirley A. (2014): *Taiwan: Major U.S. Arms Sales Since 1990*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL30957.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)
- KAU, Michael Y. M. (1999): Clinton’s ‘Three No’s’ Policy: A Critical Assessment. *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 6, No. 2. 15–22.
- KEITH, Ronald Colin (2001): Strategic Ambiguity and the New Bush Administration’s ‘China Threat’. *The Review of International Affairs*, Vol. 1, No. 2. 1–19.
- KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- LAWRENCE, Susan V. – MORRISON, Wayne M. (2017): *Taiwan: Issues for Congress*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44996.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- LAWRENCE, Susan V. (2018): *Taiwan: Selected Political and Security Issues*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10275.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 29.)
- LIU, Frank C.-S. – LI, Yitan (2017): Generation Matters: Taiwan’s Perceptions of Mainland China and Attitudes Towards Cross-Strait Trade Talks. *Journal of Contemporary China*, Vol. 26, No. 104. 263–279. DOI: <https://doi.org/10.1080/10670564.2016.1223107>
- MATSUMOTO, Haruka (2010): The Taiwan Strait Crisis of 1954–55 and U.S.–R.O.C Relations. *IDE Discussion Papers*, No. 223.
- MORRIS, Andrew D. (2004): Taiwan’s History: An Introduction. In JORDAN, David K. – MORRIS, Andrew D. – MOSKOWITZ, Marc L. eds.: *The Minor Arts of Daily Life. Popular Culture in Taiwan*. Honolulu, University of Hawai’i Press. 3–31.
- MORRISON, Wayne M. (2015): *US-Taiwan Trade Relations*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10256.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 06.)
- QIMAO, Chen (1987): The Taiwan Issue and Sino-U.S. Relations: A PRC View. *Asian Survey*, Vol. 27, No. 11. 1161–1175. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.1987.27.11.01p01024>
- QIMAO, Chen (1996): The Taiwan Strait Crisis: Its Crux and Solutions. *Asian Survey*, Vol. 36, No. 11. 1055–1066. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.1996.36.11.01p01792>
- Restoration of the lawful rights of the People’s Republic of China in the United Nations* (é. n.). Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758\(XXVI\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2758(XXVI)) (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)

- RIGGER, Shelley (2017): Donald Trump is No Friend of Taiwan. *Foreign Policy Research Institute*, 2017. 03. 16. Forrás: www.fpri.org/article/2017/03/donald-trump-is-no-friend-of-taiwan/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- ROBERTS, Guy (2014): Acknowledge and Commit, Disagree and Continue: US China Policy for the 21st Century. *Security Challenges Journal*, Vol. 10, No. 1. 87–104.
- ROGERS, Frank E. (1976): Sino-American Relations and the Vietnam War, 1964–66. *The China Quarterly*, Vol. 66, 293–314. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305741000033695>
- ROY, Denny (2003): A Late Honeymoon for Bush and China: Enjoy It while It Lasts. *Asian Affairs: An American Review*, Vol. 30, No. 2. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.1080/00927670309601517>
- SCHWAB, Klaus (2018): *The Global Competitiveness Report 2017–2018*. Genf, World Economic Forum.
- SHIQUAN, Xu (2001): The 1992 Consensus: A Review and Assessment of Consultations Between the Association for Relations Across the Taiwan Strait and the Straits Exchange Foundation. *American Foreign Policy Interests*, Vol. 23, No. 3. 121–140. DOI: <https://doi.org/10.1080/108039201317057661>
- SUTTER, Robert (1998): *Taiwan: The 'Three No's,' Congressional-Administration Differences, and U.S. Policy Issues*. CRS Report for Congress.
- WANG, Vincent Wei-cheng (1996): Rethinking U.S.-Taiwan Relations after the Cold War: Creative Ambiguity vs. Assertive Democratization. *The American Asian Review*, Vol. 14, No. 3. 151–179.
- WANLI, Yu (2009): Breaking the Cycle? Sino-US Relations under George W. Bush Administration. In IIDA, Masafumi ed.: *China's Shift. Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo, National Institute for Defense Studies. 81–98.
- YATES, Stephen (1998): *Clinton Statement Undermines Taiwan*. Executive Memorandum, The Heritage Foundation, No. 538. Forrás: www.heritage.org/report/clinton-statement-undermines-taiwan (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- YITAN, Li (2014): Constructing Peace in the Taiwan Strait: a constructivist analysis of the changing dynamics of identities and nationalisms. *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 85. 119–142. DOI: <https://doi.org/10.1080/10670564.2013.809985>
- ZHONGQI, Pan (2003): US Taiwan Policy of Strategic Ambiguity: A Dilemma of Deterrence. *Journal of Contemporary China*, Vol. 12, No. 35. 387–407. DOI: <https://doi.org/10.1080/1067056022000054678>

Szakáli Máté

Az Amerikai Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kétoldalú államközi kapcsolatai

Jelen tanulmány összefoglaló áttekintést nyújt az Amerikai Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kétoldalú államközi kapcsolatairól, különös tekintettel azok politikai, gazdasági és biztonsági dimenzióira. Az áttekintés célja – a kortárs relációk általános bemutatása mellett – fő jellemzőjük, a felek kölcsönösen szívélyes retorikája, illetve a kapcsolatok alapjai és potenciálja, valamint a valós állapota közötti tartós diszcrepancia hátterének ismertetése. A tanulmány először a kapcsolatok kölcsönös relevanciáját tárgyalja a felek szemszögéből, majd a kapcsolatok alapjainak és főbb korlátainak áttekintése keretében a relációk manapság is releváns dinamikáját elemzi az 1949 és 1998 közötti időszak alapján. Ezt az együttműködés általános és speciális jellemzőinek ismertetése követi az egyes szakpolitikai területeken – politika, gazdaság és biztonság – 1998-tól napjainkig.

Bevezetés – A kétoldalú államközi kapcsolatok relevanciája a felek szemszögéből

Az Amerikai Egyesült Államok a második világháború óta meghatározó nemzeti érdekekkel kötődik az ázsiai csendes-óceáni térséghez, illetve katonai, gazdasági, kulturális és politikai tekintetben is erősen jelen volt a hidegháború során a régióban, és ez napjainkra nézve is igaz. Az USA kortárs ázsiai és csendes-óceáni kapcsolatainak amerikai érdekek szerinti rangsorában az első helyet a szövetségesei, különösképpen Japán, Dél-Korea, Ausztrália és Új-Zéland foglalja el. Ezen – akár több 10 ezer amerikai katonának és számos amerikai katonai bázisnak otthont adó – országokkal Washington szövetségi relációi erősek, kiterjedtek és sokrétűek. A Kínai Népköztársaság, amely erőforrásai, katonai modernizációja és külpolitikai törekvései révén az Egyesült Államok potenciálisan egyenrangú riválisa, a rangsor következő fokán áll.¹ Az Indonéz Köztársaságnak (a továbbiakban: Indonézia), bár kétoldalú kapcsolatai az Egyesült Államokkal szilárd alapokon nyugszanak, és feltörekvő hatalomként növekvő regionális és globális jelentőségre tesz szert, Washington kisebb prioritást tulajdonít, ezért a térségbeli amerikai érdekrangsorban alább sorolódik, Délkelet-Ázsián belül is.

¹ LOHMAN, Walter (2010): *U.S.-Indonesia Relations: Build for Endurance, Not Speed*. The Heritage Foundation, 2010. 03. 04. Forrás: www.heritage.org/asia/report/us-indonesia-relations-build-endurance-not-speed (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)

Hagyományosan Indonézia sem tulajdonít az Egyesült Államoknak egyetemes elsőséget a külkapcsolataiban. Az indonéz külpolitikai érdekek koncepcionalizálása koncentrikus körök mentén történő prioritizáció formájában írható le, amelyben Jakarta kiemelt figyelmet és erőfeszítéseket, kiváltképpen az 1960-as évek óta, a földrajzilag szomszédos országokkal való kapcsolattartásnak szentel. Érdekérvényesítés és érdekvédelem vonatkozásában a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) és tagállamai képezik tehát a legbelső kört az indonéz stratégiai gondolkodásban. A második koncentrikus kört az északkelet-ázsiai és az óceániai államok, illetve az ASEAN-ra épülő regionális multilaterális intézmények (például ASEAN Regionális Fórum, ASEAN+3, Kelet-Ázsia Csúcstalálkozó) képezik. Az Egyesült Államok – az Európai Unióval együtt – elsősorban gazdasági partnerként tradicionálisan a következő, harmadik körben kap helyet.²

Mindkét ország tagja számos multilaterális nemzetközi intézménynek és fórumnak, mint az Egyesült Nemzetek Szervezete, a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank, a Világkereskedelmi Szervezet, az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) vagy a G20-csoport, amelyek csúcsertekezletei szintén lehetőséget biztosítanak a kétoldalú egyeztetésekre, mechanizmusai pedig a nemzetközi standardok szerinti, szabályalapú együttműködésre. A nemzetközi közösségbe való kölcsönös beágyazottságuk mellett az évtizedes államközi kapcsolataik, valamint a bizonyos együttműködési területeken – esetlegesen változó tartalommal – fennálló érdek- és célazonosságai is erős, stabil, hosszú távú és kölcsönösen előnyös partnerség kialakítására prognosztizálják Washington és Jakartát. Ám a kétoldalú kapcsolatokat meghatározó, az ezen tényezőkre építő szívélyes retorika és a relációk valós állapota közötti eltérés jelentős.

E tanulmány összefoglaló áttekintést nyújt az Amerikai Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kétoldalú kapcsolatairól, különös tekintettel a politikai, gazdasági és biztonsági dimenziókra. A továbbiakban a kapcsolatok alapjainak és főbb korlátainak áttekintése keretében a relációk manapság is releváns dinamikáját elemezzük az 1949 és 1998 közötti időszak alapján, amit az ezredfordulót követő együttműködés általános és speciális jellemzőinek ismertetése követ az egyes szakpolitikai területeken.

A bilaterális kapcsolatok alapjai és főbb korlátai

Az amerikai–indonéz kétoldalú államközi kapcsolatok jelentősége az ezredforduló óta viszonylag intenzíven és relatíve folyamatosan növekszik, mivel mindkét fél politikai vezetői fel- és elismerik a másik ország stratégiai jelentőségét. Az Indonéz Köztársaság jelenleg a világ negyedik legnépesebb és egyben legnagyobb muszlim többségű állama, harmadik legnagyobb demokráciája és – a vásárlóerő alapján – hetedik legnagyobb gazdasága. Stratégiai jelentőségét az Indiai- és a Csendes-óceán közti földrajzi elhelyezkedése és a regionális integrációban (ASEAN) betöltött (szektorális) de facto vezető szerepe is növeli. Az Egyesült Államok a világ harmadik legnépesebb országa, második legnagyobb

² *U.S. Alliances and Emerging Partnerships in Southeast Asia – Out of the Shadows* (2009). CSIS Southeast Asia Initiative Report. 48. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/090710_southeast_asia_alliances_partnerships.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)

demokráciája és – vásárlóerő alapján – második legnagyobb gazdasága.³ Mindkét ország társadalma kulturális, vallási és etnikai tekintetben heterogén, politikai rendszere demokratikus és plurális, kormányformája prezidenciális, független államiságát (polgár)háborúban vívta ki gyarmattartójával szemben, az alapító atyák személyeiket pedig mintegy vallásos tisztelet övezi. Indonézia és az Egyesült Államok kétoldalú kapcsolataiban a partnerséget elősegítő közös, pragmatikus és/vagy elvi alapú elemi érdekek is fellelhetők: a kereskedelem, a befektetések, a biztonsági együttműködés, a terrorizmus elleni harc, a jó kormányzás, a klímaváltozás, a szabályalapú nemzetközi rendszer preferálása vagy a demokrácia és az emberi jogok normáinak terjesztése területein.

A kölcsönös relevancia, az alapvető hasonlóságok a társadalmi ismérvek, a politikai berendezkedés és a nemzetállamiság kezdete, illetve a számottevő biztonsági és gazdasági érdekközösség ellenére a bilaterális kapcsolatok nincsenek szövetségi szinten, főként a két ország permanensen eltérő prioritásai és gazdasági-társadalmi-politikai realitásai következtében. A kapcsolatok tartós és érdemi fejlődését korlátozza a természetes különbség egy globális nagyhatalom és egy regionális középhatalom, illetve egy fejlett nyugati és egy fejlődő ázsiai ország gondolkodás- és látásmódja, külpolitikai lehetőségei és tevékenységei, valamint egyetemes jelentősége és felelőssége között. A demokratikus politikai rendszerek is eltérők: az 1998-ban kezdődő indonéz demokratizálódás a konszolidáció fázisában tart, az ország döntéshozatala amerikai szemmel jobbára átláthatatlan és kiszámíthatatlan. Ezenfelül az indonéz politikai iszlám aggodalmat és frusztrációt gerjeszt, valamint félreértésre ad okot Washingtonban, miközben az Egyesült Államok beavatkozásai hidegháború során az indonéz belpolitikába ma is gyanakvást keltenek számos indonéz választópolgárban és döntéshozóban az amerikaiak esetleges rejtett manipulációs kísérletei iránt.

A földrajzi távolság és az 1949 előtti, történelmi léptékben mérhető államközi kapcsolatok hiánya miatt az Egyesült Államoknak elsősorban stratégiai természetű érdekei vannak Indonéziában, ezért külpolitikáját mindig e stratégiai érdekei, azok konzekvens képviselője határozzák meg. Indonézia külkapcsolatait ezzel szemben a belpolitikával való szoros összefonódás, illetve felfogásában a „független és aktív” külpolitikára való törekvés, továbbá az el nem köteleződés jellemzi. Az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatait ezért a stratégiai érdekei mellett az aktuális belföldi politikai és közhangulata, valamint a bevett nemzeti külpolitikai doktrínájának következetes fenntartása is determinálja.

A belföldi meghatározottság perspektívájában mindkét fél részéről korlátozó tényezőnek számít a kétoldalú relációkat támogató kölcsönös diaszpórák és/vagy jelentős választói tömegek hiánya. A közvélemény-kutatások eredményei alapján az indonéz választóknak éppen csak a többsége van kedvező véleménnyel az Egyesült Államokról, Peking reputációban pedig megelőzi Washingtont. Miközben az antiamerikanizmus Indonéziában politikai mozgósító erő, addig az amerikai közvélemény általánosságban rendkívüli mértékben alulinformált a szigetországot illetően. Egy korábbi, Jakartában akkreditált amerikai nagykövet szerint Indonézia a legnagyobb ország, amelyről az amerikaiak a legkevesebbet tudják.⁴

³ *Report for Selected Country Groups and Subjects* (2017). Forrás: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=74&pr.y=11&sy=2017&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=998&s=PPPGDP&grp=1&a=1 (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

⁴ MURPHY, Ann Marie (2010): US Rapprochement with Indonesia: From Problem State to Partner. *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 32, No. 3. 382.

Az 1949 óta fennálló államközi relációkat jellemző dinamikában jelentős fordulópontnak 1998, az indonéz politikai rendszerváltás tekinthető, amely mindkét fél részéről megváltoztatta a prioritásokat: az Egyesült Államok jelenlegi négy stratégiai megfontolásából három 1998 utáni indonéz fejleményekre épít, és Indonézia külpolitikai hangsúlyai is módosultak. Ma már a demokratikus politikai és a kapitalista gazdasági berendezkedés jelent általános közös nevezőt a kooperációhoz, szemben az 1960-as évektől a hidegháború végéig összekötő kapcsot jelentő antikommunizmussal és gazdasági érdekekkel. Az alábbiakban az 1945 és 1998 közötti időszak kapcsolatait leginkább meghatározó mozzanatait foglaljuk össze, amely séma napjainkban is érvényes.

Az amerikai–indonéz kétoldalú kapcsolatok főbb mozzanatai 1949 és 1998 között

A mai Indonézia és az Egyesült Államok között informális szinten már a 19. század elejétől fennálltak bizonyos kereskedelmi összeköttetések, de hivatalos kapcsolatok a második világháborút megelőzően nem voltak. Indonézia – szemben a szűkebb délkelet-ázsiai térség több, komoly állami tradíciókkal rendelkező országával – történelmileg nem létezett a jelenlegihez hasonló formában az európai gyarmatosítás előtt; függetlenségét – a Holland Királyságtól – 1945. augusztus 17-én kiáltotta ki. A deklarációt egy 4 évig tartó, a külföldi hatalmak beavatkozásától is terhelt függetlenségi és polgárháború követte. 1949-ben a háború a gyarmattartó vereségével és a Holland Kelet-India (kivéve Holland Nyugat-Új-Guinea) feletti szuverenitásának átruházásával ért véget. Az Amerikai Egyesült Államok az elsők között ismerte el az ország függetlenségét – bár az indonéz közvélemény egy része ma is neheztel, amiért csak évekkal a kikiáltás után – és létesített diplomáciai kapcsolatot az Indonéz Köztársasággal.

A hidegháború alatt Washington arra törekedett, hogy Indonézia ne váljon kommunista berendezkedésű országgá, ne szövetkezzen a kommunista blokkal, továbbá ne lépjen ki a kapitalista világgazdasági rendszerből. Soekarno (Szukarno) elnök (1945–1965) bel- és külpolitikai döntései vezetésének utolsó évtizedében azonban mindhárom opció bekövetkezése egyre valószínűbbnek tűnt. Washington ezért az 1950-es évek második felétől pénzügyileg és katonailag is támogatta Soekarno belföldi politikai ellenzékét és az antikommunista diszsidens mozgalmakat a Szulaveszi és Szumátra szigeteken. A CIA 1958-ban sikertelenül próbálta puccsal megbuktatni az elnököt, ami mai napig táptalajt biztosít a nagyhatalmi beavatkozástól való félelmeknek az indonéz elit és a közvélemény köreiben is.⁵ Az 1960-as évek közepére az Indonéz Kommunista Párt (PKI) vált a világ legnagyobb nem kormányon lévő kommunista pártjává, Indonézia pedig a Szovjetunió első számú segélyezettjévé a keleti blokkon kívül. Soekarno 1964-es – nyíltan USA-ellenes – függetlenség napi beszédét egy kormányzati antiamerikanista kampány követte, amelynek keretében többek között betiltották az amerikai filmeket, kitiltották az amerikai újságírókat, továbbá Indonézia kilépett az Egyesült Nemzetek Szervezetéből, a Nemzetközi Valutaalapból és a Világbankból. Soekarno a nyugatellenes külpolitika jegyében meghirdette a Jakarta–Phnompen–Peking–Hanoi–Phenjan antiimperialista tengelyt, amely az ENSZ versenytársának szánt CONEFO

⁵ WEINER, Tim (2007): *Legacy of Ashes. The History of the CIA*. New York, Anchor. 147–153.

(Új Feltörekvő Erők Konferenciája) szervezet magját képezte volna. Ennélfogva az amerikai–indonéz kapcsolatok 1965-re mélypontra kerültek.

A relációk dinamikájában ellenkező irányú változást az antikommunista Soeharto (Suharto) tábornok Washington által támogatott hatalomátvétele jelentette, amely a hidegháború végéig tartó amerikai–indonéz közeledés alapjául szolgált. Soeharto ugyanis alapvető bel- és külpolitikai irányváltást (funkcionális megközelítésben az addigi baloldali tekintélyelvű berendezkedés helyett jobboldali, modernizáló autokráciát) hajtott végre, amelynek hangsúlyozására rezsimjét Új Rendnek (1966–1998), elődjéét pedig Régi Rendnek nevezte el. A kommunista pártot és szervezeteket betiltották, a gazdasági autarkióra törekvést pedig felváltotta a reintegráció a kapitalista világgazdaságba. Utóbbi következtében a Nyugat vált Indonézia fő gazdasági partnerévé. A Soeharto-érában az USA-ban végzett indonéz közgazdászok átlagosan évi 7%-os növekedést produkáló, exportvezérelt gazdaságot építettek ki, amelyre Washington a piacorientált fejlesztés modelljeként hivatkozhatott a fejlődő világ előtt. Az Egyesült Államok vált a jobboldali autoriter rezsim egyik fő támaszául szolgáló, a *dwifungsi* politika⁶ alapján működő indonéz hadsereg (TNI) fő támogatójává, illetve beszállítójává a katonai segélyezés, a kiképzés és a felszerelés tekintetében. A drámaian javuló gazdasági kapcsolatokkal ellentétben azonban a védelmi relációk névlegesen ugyan barátságosak voltak, de nem szorosak vagy szívélyesek. Az indonéz katonai vezetés jórészt fenntartotta a gyanakvást, hogy az Egyesült Államok valószínűsíthetően imperialista terveket sző a szigetország kizsákmányolására és/vagy uralására. Az USA-szkepticizmust az indonéz muszlim közvélemény a Washington egyoldalúan Izrael-pártinak tartott Közel-Kelet-politikája felett érzett ellenérzései is táplálták. Az antikommunizmus ugyanakkor szilárd ideológiai alapot biztosított a biztonsági együttműködéshez. Például amikor baloldali hatalomátvétel gyanúja merült fel a Portugáliától függetlenedő mai Kelet-Timorban, Washington támogatta Jakarta katonai beavatkozását és az ország anektálását (1975–1999).

A hidegháborút követően az amerikai–indonéz szoros együttműködés alapjául szolgáló kommunizmusellenesség relevanciáját veszítette, illetve a Clinton-adminisztrációk (1993–2001) következetesen liberális politikai és gazdasági elvekre épülő külpolitikája a kapcsolatok megromlásához vezetett, elsősorban a Soeharto-rezsim nepotizmusa, illetve az emberi jogok általános indonéz és kelet-timori helyzete miatt. A viszony csupán az indonéz politikai rendszerváltást (1998) követő demokratizálódással párhuzamosan normalizálódott. Az ázsiai pénzügyi válságot (1997) és Soeharto lemondását (1998) követően ugyanis a külföldi várakozások többségével ellentétben egy, az amerikai értékekkel és érdekekkel viszonylag kompatibilis, működő alkotmányos demokrácia tudott kiépülni a szigetországban. Az elmúlt két évtizedben ezért jelentős államközi közeledés ment végbe, amelynek következtében a kortárs kapcsolatok mindkét fél álláspontja és értelmezése szerint a valaha volt legjobbak. Jóllehet nem a legszorosabbak és a lehetőségeiktől is messze elmaradnak, miközben a történelmi örökségüket is magukon és magukkal hordozzák.

⁶ A *dwifungsi*, azaz kettős funkció elnevezésű doktrína lehetővé tette és igazolta az indonéz hadsereg aktív szerepvállalását – a védelmi funkcióin túl – az indonéz kormányzat, gazdaság és társadalom minden szintjén.

Az amerikai–indonéz kétoldalú kapcsolatok relációs dinamikája

Az amerikai–indonéz relációk dinamikája a diplomáciatörténet és a fenti tényezők alapján annak a függvénye, hogy az aktuális indonéz bel- és külpolitika összhangban van-e a kapcsolatokban jellemzően proaktív és domináns Egyesült Államok korszakokként meglehetősen változó tartalmú, de mindig stratégiai érdekek érvényesítésére törekvő külpolitikájával. Amennyiben összhang áll fent az indonéz bel- és külpolitika, illetve az amerikai külpolitikai stratégiai doktrína között, a kapcsolatokat egyetértés és együttműködés jellemzi, amennyiben nincs összhang, jellemzően konfrontációra és konfliktusra kerül sor.

A jelentékeny nemzeti és az egybevágó közös motivációk és érdekek ellenére a kortárs amerikai–indonéz kapcsolatok minden területen messze elmaradnak mind az Egyesült Államok formális ázsiai szövetségeseivel fenntartottaktól, mind a közös nyilatkozatokban és megállapodásokban deklarált stratégiai partnerség állapotától, mind az együttműködés potenciáljai alapján kitűzött céloktól. Ennek hátterét az alábbiakban az 1998 utáni politikai-diplomáciai, biztonsági-védelmi és gazdasági együttműködés főbb tendenciáinak számbavételével ismertetjük, először az adott szakpolitikai kooperáció általános ismérveire kitérve, majd a jelenleg legfontosabb részterületeik jellemzőire, végül pedig azon „kitörési pontokra” összpontosítva, amelyek a kapcsolatok retorikai és valós állapota közötti eltérés csökkenését eredményezhetnék.

A kétoldalú amerikai–indonéz szakpolitikai relációk 1998 után

A politikai és diplomáciai kapcsolatok

Általános ismérvek

Az amerikai–indonéz politikai és diplomáciai kapcsolatokra 1998 után általánosságban a lehető legmagasabb szintű kapcsolattartás, az együttműködés fokozatos intézményesítése, illetve a szívélyes retorikával keretezett közeli és pozitív relációk jellemzők. A rendszeres államfői és miniszteri szintű találkozók mindkét fél részéről jelzik a relatív konszenzusos politikai akaratot a stabil kétoldalú elkötelezettség fenntartására, amelyet a kapcsolatok – az ezredfordulótól datálható – megélénkülése egyúttal dinamizál is.

Az Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kormányzatai között a legmagasabb szintű kétoldalú kormányzati egyeztetésre legutóbb 2015 októberében került sor, amikor Joko Widodo indonéz elnök (2014–) hivatalos látogatást tett Washingtonban. A Widodo–Obama elnöki találkozót követően közzétett közös nyilatkozat szerint a kétoldalú kapcsolatok „erősebbek, mint valaha, dinamikusak, és szilárdan alapszanak a demokrácia és a jó kormányzás közösen vallott értékein, az emberi jogok tiszteletben tartásán, illetve a béke, a stabilitás és a gazdasági jólét előmozdításán”.⁷

⁷ *Joint Statement by the United States of America and the Republic of Indonesia* (2015). Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/26/joint-statement-united-states-america-and-republic-indonesia> (A letöltés ideje: 2018. 05. 29.)

A magas szintű találkozókat jellemző szívélyes retorika mögött mindkét fél részéről komoly és bizonyos együttműködési területeken közös stratégiai érdekek húzódnak meg. Washington 4 fő stratégiai megfontolásból tartja fontosnak a minél jobb és szorosabb politikai kapcsolatok fenntartását a délkelet-ázsiai országgal:

- Indonézia a világ legnagyobb muszlim többségű demokráciája. A külsőségeiben is pozitív relációkkal az Egyesült Államok demonstrálhatja egyrészt a külpolitikáját érő iszlamofób vádak alaptalanságát, másrészt a demokratikus politikai berendezkedés és a modernitás kompatibilitását az iszlámmal. Ezenfelül Washington propagálhatja a *mainstream* közel-keleti iszlámnál – nyugati mércével megítélve – toleránsabb és nyitottabb indonéz iszláminterpretációt is.
- Indonézia az egyetlen délkelet-ázsiai ország a G20-csoportban. A globális kormányzati szervezetben Jakarta bizonyos kérdésekben konstruktív és aktív (jórészt közvetítő) szerepet játszik. Már az ország taggá válását is növekvő gazdasági jelentősége indokolta, amely komoly kereskedelmi és üzleti lehetőségeket jelent az Egyesült Államok számára.
- Indonézia stratégiai elhelyezkedése mellett (például Malaka-szoros) területe, népessége és gazdaságának mérete alapján a legnagyobb és legfontosabb délkelet-ázsiai állam, amely instrumentális szerepet játszik a régió politikai, biztonsági és gazdasági integrációjában (ASEAN).
- Indonézia egyre jelentősebb és aktívabb, Washington számára potenciálisan partneri szerepet játszik olyan globális koordinációt igénylő kérdésekben, mint a klímaváltozás, a migráció, a nonprolifерáció, a békefenntartás vagy az erőszakos extrémizmus.

Jakarta részéről is döntően stratégiai megfontolásokon alapul a pozitív politikai és diplomáciai relációk priorizálása. Ezek a következők:

- Az Egyesült Államok Indonézia egyik legfőbb exportpiaca, tőkeforrásként és befektetőként is fontos gazdasági partner, ami a baráti politikai kapcsolatok fenntartását nemzetgazdasági érdeké teszi.
- A szívélyes kapcsolatok fenntartása az Egyesült Államokkal elősegíti Indonézia nemzetközi pozícióinak és befolyásának erősítését, továbbá némileg legitimálja őt mint globális ambíciójú, feltörekvő regionális hatalmat.
- Az Egyesült Államok ellensúlyt képez a délkelet-ázsiai régióban szintén stratégiai érdekekkel rendelkező, katonailag egyre erősebb, külpolitikájában egyre asszertívabb Kínai Népköztársasággal szemben, így nélkülözhetetlen szereplő Indonézia egyensúlyi politizálásához a térségre jellemző növekvő geostratégiai rivalizálás közepette.

A fenti megfontolásokhoz kapcsolódva gyakorlatban Indonézia és az Egyesült Államok kétoldalú külpolitikai magatartása nem független a Kínai Népköztársaság felé gyakorolt külpolitikai magatartásaitól. Kína hegemon hatalommá válásában ugyanis mindkét ország ellenérdekel, de a percepcióik, megközelítéseik és stratégiai céljaik különbözősége következtében ez eddig nem bizonyult elégséges közös nevezőnek a valóban szoros politikai relációk felépítéséhez.

A kortárs politikai és diplomáciai kapcsolatok főbb dimenziói és jellemzőik

A stratégiai megfontolások békés és (költség)hatékony érvényesítéséhez szükséges minél szorosabb politikai kapcsolatok újjáalakítását a Soeharto-rezsim bukása tette lehetővé. Az 1998-ban megkezdődő indonéz politikai demokratizálódás és gazdasági liberalizáció ugyanis teret adott a relációk politikai fejlesztésének. E tekintetben pozitív fejlemény, hogy a jelenlegi indonéz demokratizálódás alapvetően endogén folyamat. A 3 évtizedes katonai diktatúra alatt végbement példátlan gazdasági növekedés és társadalmi fejlődés következtében kialakuló és bővülő középosztály, illetve a tömegek demokrácia iránti igénye ugyanis párosult az elit döntésével a rendszerváltás szükségességéről. A demokrácia konszolidációját elősegítik a közvetlen elnökválasztás 2004-ben és a közvetlen regionális választások 2005-ben bevezetett intézményei, továbbá, hogy a Soeharto-rezsim fejlesztő autoritarizmusa következtében Indonézia relatíve modernné vált. Az ország iparosodottabb, városiasodottabb, illetve magasabb jövedelmű, a társadalom pedig műveltebb, mint az autoriter rezsim kezdetén volt. Ezért a demokrácia hanyatlásának esélyei ma jóval alacsonyabbak, mint 50 évvel ezelőtt voltak, ami szilárd politikai alapot teremt a normaalapú politikai együttműködéshez a két ország között bilaterálisan és a multilaterális fórumokon (ASEAN Regionális Fórum, Kelet-Ázsia Csúcstalálkozó, U.S.–ASEAN Vezetői Csúcs, Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, Bali Demokrácia Fórum, ENSZ stb.) is.

Az elmúlt 20 évben az államközi politikai közeledés fő hajtóereje tehát az indonéz belpolitikai fejlemények amerikai részről történő elismerése és értékelése volt.⁸ A közeledés a 2002-es bali terrorcselekményeket követően élénkült meg, és lendületet az indonéz terrorelhárító képességeknek a demokratizálódással párhuzamos kifejlesztése nyomán vett. Ez a teljesítmény ugyanis igazolni látszott a Bush-doktrína logikáját, amely szerint a terrorizmus ellenszere a demokrácia. Az Obama-adminisztráció (2009–2017) alatt az Indonézia-politikát nemcsak a közös demokratikus értékek és érdekek vezérelték, hanem annak felismerése is, hogy Indonézia olyan feltörekvő hatalom, amely egyre nagyobb szerepet fog játszani a globális kormányzásban, ezáltal potenciális szövetséges. Jakarta részéről az amerikai közeledés nemcsak konkrét előnyökkel járt és jó kétoldalú kapcsolatokat teremtett a domináns világhatalommal, hanem hozzájárult Indonézia nemzetközi láthatóságának és profiljának növeléséhez. Ugyanakkor az egyensúlyozás a belpolitikai folyamatok és a jó indonéz–amerikai kapcsolatok szükségessége között kifejezetten nehéznek bizonyult a Megawati-adminisztráció (2001–2004) számára, érdemi közeledés csak a Yudhoyono-elnökség (2004–2014) alatt mehetett végbe. Ehhez Yudhoyono szabad és közvetlen megválasztása, illetve békés hatalomátvétele, továbbá a 2004-es indonéziai földrengés és szökőár teremtették meg az „ideális” feltételeket. Indonézia aktivizálódása a regionális és globális kormányzásban pedig az együttműködés szféráinak bővítését tette lehetővé, noha az indonéziai közvélemény álláspontja a közel-keleti amerikai háborúk megítélését illetően (és ezek politikai tökéként való kihasználása) hatékonyan gátolták a relációk ezen dimenziójának rohamos fejlődését.

Az adottságaikból és érdekeikből következő természetes partnerséget ezzel együtt mindkét fél fel- és elismeri, illetve relatíve nyitottak annak intézményesítésére is. E tekintetben

⁸ MURPHY 2010, 363.

előrelépést Barack Obama megválasztása (2008) hozott, ami kezdeményezővé tette Jakartát: Yudhoyono partneri szintű kapcsolatok létrehozására tett ajánlott Washingtonnak, az indonéz közvélemény nagy része által az amerikai álom megvalósulásaként értelmezett és kedvezőnek tartott elnökválasztási eredmény keltette (akut) USA-szimpátiát kihasználva. Hillary Clinton második külügyminiszteri (2009–2013) útja ezért Indonéziába vezetett, ahol kijelentette: „Ha tudni szeretnék, hogy az iszlám, a demokrácia, a modernitás és a nők jogai megférnek-e egymással, akkor látogassanak el Indonéziába.”⁹ Majd megkezdődtek a tárgyalások az átfogó stratégiai partnerségi megállapodásról (CPA, aláírás 2010-ben) a világ második és harmadik legnépesebb demokráciája között. A megállapodás többek között 6 munkacsoportot állított föl a kapcsolatok erősítése érdekében a demokrácia és civil társadalom, az oktatás, a biztonság, a környezet, az energetika és a gazdasági kapcsolatok területein.¹⁰ Ez együttműködési keretet teremtett számos minisztérium és kormányzati ügynökség kooperációjához egy, az amerikai és az indonéz külügyminiszterek társelnökleite révén közös vezetésű bizottság alá szervezve. A partnerséget 2015-ben stratégiai szintre emelték (CPS), ám a hivatali interakciók jobbra bürokratikusak és csak ritkán valóban stratégiaiak.¹¹

A CPS keretében folytatott kétoldalú együttműködést egy 3 pillérből álló cselekvési terv határozza meg: ezek a politikai és a biztonsági, a gazdasági és fejlesztési, valamint a társadalmi-kulturális, oktatási, tudományos és technológiai együttműködések. A stratégiai partnerség megkötése a megerősített kétoldalú együttműködés globális jelentőségének tudomásul vételeként értelmezhető, amely ennélfogva a további és szorosabb együttműködés hatalmas lehetőségeit, valamint a világ legheterogénebbjei közé tartozó két nemzet közötti cserét és kölcsönös megértést is előtérbe helyezi. A megállapodás egy mindenre kiterjedő programot tartalmaz az együttműködés növelése és dinamizálása érdekében. Messzemenő minőségi és mennyiségi következtetések a szűk időtávlat miatt azonban egyelőre nem vonhatók le arra vonatkozóan, hogy az intézményesülés magasabb szintre kerülése milyen gyakorlati következményeket eredményez az amerikai–indonéz relációkban.

Mindazonáltal a fentebb említett, relatíve friss történelmi örökség és az eltérő hatalmi pozíciók következtében a tényleges politikai közeledést a döntéshozói nyilatkozatok és azok társadalmi percepciói közötti különbség erősen korlátozza. A deklarált egyenrangú és stratégiai partnerséggel szemben az amerikai és az indonéz közvélemény is tisztában van az országaik között továbbra is fennálló politikai aszimmetriával. Az egyes választói és érdekcsoportok álláspontjainak becsatornázódása a nemzeti döntéshozatali folyamatokba – a demokratikus politikai berendezkedésen keresztül – az államérdekekkel ellentétes döntésekhez is vezethet. Ennek következtében a nyilvános diplomácia eszközei mindkét fél számára felértékelődnek a politikai kapcsolatok fejlesztése szempontjából. Indonézia például az egyetlen ország, ahol az amerikai kormány *@America* elnevezésű, high-tech, interaktív kulturális központot működtet, ahol az indonéz fiatalok digitálisan fedezhetik fel az amerikai kultúrát. Az amerikai diplomácia az Egyesült Államokban tanuló indonéz

⁹ LANDLER, Mark (2009): Clinton Praises Indonesian Democracy. *The New York Times*, 2009. 02. 18. Forrás: www.nytimes.com/2009/02/19/washington/19diplo.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)

¹⁰ *United States-Indonesia Comprehensive Partnership* (2013). Forrás: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/10/215196.htm> (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

¹¹ HARDING, Brian – NATALEGAWA, Andreyka (2018): Enhancing the U.S.-Indonesia Strategic Partnership. *CSIS Briefs*, 2018. 07. 2. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180712_Harding_EnhancingUSIndonesia_.pdf?b_J922UaZ2YeIb_w3erH1e4VyUR1t_GI (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)

fiatalokat is kifejezetten aktívan támogatja.¹² Mindkét ország komoly hangsúlyt fektet tehát a nyilvános diplomáciára, és ez Indonéziában egyértelműen érzékelhető is, de nem fedi el a realitást, hogy a kétoldalú kooperáció fókuszát elsősorban az amerikai érdekek jelölik ki, miközben Jakarta napirendmeghatározó és érdekérvényesítő képessége Washingtonnal szemben jóval korlátozottabb.

Kitörési pontok a szorosabb együttműködéshez

A politikai relációk szorosabbra fűzésének a fent részletezett dimenziókon túl jelenleg kifejezett relevanciája a sajtószabadság megőrzését szolgáló bevált gyakorlatok, illetve a választásokhoz kötődő online dezinformációs kampányok kezelése során szerzett tapasztalatok megosztásának terén van. Az Egyesült Államok jártassága a kérdéskörben lehetőséget teremt mindkét ország politikai vezetése számára, hogy intenzívebben működjenek együtt a demokratikus folyamat megőrzése érdekében. A szabad, tisztességes és átlátható választási folyamat megőrzése Jakarta és Washington számára is kiemelten fontos. Mindkét ország politikai elitje – relatíve konszenzusosan – támogatja a demokratizálódás és politikai szekularizáció folytatását az indonéz társadalmi rend és politikai berendezkedés alapjaként, amely folyamatok az elmúlt szűk két évtizedben az amerikai–indonéz politikai közeledés fő hajtóerői voltak.

Ezzel összefüggésben az Egyesült Államoknak érdemes volna jobban ösztönözni az olyan tanulmányi és képzési programokat, amelyek célja a jogállamiság és a demokrácia tiszteltben tartását szolgáló normatív elvek terjesztése az indonéz politikai elit következő generációinak körében. Ezen túlmenően az Egyesült Államoknak és Indonéziának is növelnie kellene az egymás országában folytatott nyilvános diplomáciára és az állami szint alatti kétoldalú kapcsolataik fejlesztésére szánt költségvetését.

A biztonsági és védelmi kapcsolatok

Általános ismérvek

A kétoldalú biztonsági kapcsolatok – az ezredforduló utáni globális és kelet-ázsiai biztonsági környezet tendenciáit figyelembe véve – kiemelten relevánsak mindkét fél számára. Fejlesztésüket a terrorizmus elleni küzdelem, a nem hagyományos biztonsági fenyegetések terjedése, illetve a regionális területi viták és fegyverkezés is ösztönzi.

Az USA és Indonézia a kétoldalú, valamint a regionális biztonság és védelempolitika tekintetében számos azonos célt tűz maga elé, ami az elmúlt szűk két évtizedben a kapcsolatok szorosabbá válását eredményezte. A legfőbb közös és alapvető biztonsági érdekük egy békés és stabil ázsiai csendes-óceáni térség, amelyben a biztonsági dilemmákat nem súlyosbítja a nagyhatalmi versengés. Washington és Jakarta azonban a hagyományos

¹² HEYLIGER, Rebecca (2015): Indonesia as an Emerging Power. In *Public Diplomacy in Indonesia. Reflections for Progress*. 5–6. Forrás: <https://flipflashpages.uniflip.com/2/100921/351336/pub/document.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)

mellett az új típusú biztonsági és védelmi területeken is relatíve szorosan együttműködik, ideértve az amerikai támogatást Indonézia regionális biztonságpolitikai integrációban betöltött vezető szerepét illetően.

A stratégiai aggályok tekintetében is vannak átfedések a két ország között. Ilyen közösen osztott aggodalom többek között Kína asszertívva válása a Dél-kínai-tengeren, a délkelet-ázsiai radikális terrorista elemek esetleges megélénkülése, továbbá a hajózási útvonalakat és/vagy a tengerek szabad hajózhatóságát veszélyeztető tengerbiztonsági kihívások (például területi viták, kalózkodás, csempészás, illegális halászat stb).¹³

A kortárs biztonsági és védelmi kapcsolatok főbb dimenziói és jellemzőik

A kétoldalú biztonsági és védelmi relációk főbb területeinek jelenleg a katonai segítségnyújtás, a közös hadgyakorlatok, illetve a funkcionális kooperáció számít.

Az amerikai és az indonéz hadseregek közötti együttműködés az 1991-es Santa Cruz-i mészárlás óta problematikus, amikor indonéz katonák tüzet nyitottak több 100 fegyvertelen kelet-timori tüntetőre. Az amerikai törvényhozás – és nyomására a Clinton-adminisztrációk – az 1990-es években fokozatosan felfüggesztették a formális együttműködést az indonéz hadsereggel, és fegyverembargót vezettek be az országgal szemben. A kapcsolatok a 2001. szeptember 11-ei amerikai terrorcselekmények után kezdtek fokozatosan helyreállni, mivel Indonézia adottságai révén szimbolikusan is fontos partnerré vált a terrorellenes nemzetközi háborúban, illetve a hazai szélsőségeség megerősödése Jakarta számára is felértékelte az együttműködést. A bilaterális biztonsági reláció fejlesztésének körét, szintjét és volumenét is erősen korlátozza az emberi jogok indonéziai helyzetével (és a hadsereg múltbéli jogsértéseivel) kapcsolatban az amerikai döntéshozókra folyamatosan nehezedő belpolitikai nyomás, illetve Indonézia szilárd biztonsági érdekeltsége az el nem köteleződésben. Jóllehet Indonézia az amerikai kormányzat 4 biztonsági programjában is partnerországnak számít. Ezek a Nemzetközi Katonai és Oktatási Képzés (IMET-program), a Külföldi Katonai Finanszírozási Program (FMF-program), a Nonprolifерáció, Antiterrorizmus, Aknamentesítés (NADR), illetve a Nemzetközi Kábítószer-ellenőrzési és Bűnüldözési (INCLE) programok.¹⁴

Indonézia pénzügyi támogatása a relációk szempontjából hangsúlyosabb programok keretében – a Bush- és az Obama-kormányzatok alatt is – folyamatosan növekedett. Az IMET-program támogatása a 2000. évi 50 millió dollárról 2016-ra 108 millióra nőtt,¹⁵ az FMF-programé a 2006. évi 990 ezer dollárról 2016-ra 10 millió dollárra gyarapodott.¹⁶ A NADR-programban Indonéziának nyújtott finanszírozás 2006 óta átlagosan évi körülbelül

¹³ MUHIBAT, Shafiah F. (2016): Indonesia-U.S. Security Collaboration: Still Under the Radar? *Asian Politics & Policy*, Vol. 8, No. 1. 137–138.

¹⁴ MUHIBAT 2016, 145.

¹⁵ KURLANTZICK, Joshua (2016): Reforming the U.S. International Military Education and Training Program. *Council on Foreign Relations*, 2016. 06. 08. Forrás: www.cfr.org/report/reforming-us-international-military-education-and-training-program (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)

¹⁶ *Foreign Military Financing* (é. n.). Forrás: www.securityassistance.org/content/foreign%20military%20financing?year=2006 (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

5 millió dollár, az INCLE-programé évi mintegy 10 millió dollár.¹⁷ Az indonéz tisztek külföldi oktatása és képzése tekintetében az Egyesült Államok számít az ország első számú partnerének. Az 1950-es évek óta több 1000 indonéz tiszt részesült valamilyen formájú oktatásban vagy képzésben az Egyesült Államokban, ugyanakkor ez a szervezeti kultúra, szakmaiság, doktrínák és tananyag szempontjából nem eredményezett amerikanizálódást az indonéz hadseregben, és nem indukált egyértelmű USA-szimпатиát sem. Ez abban a tekintetben nem értékelhető anomáliának vagy kudarcnak, hogy az USA és Indonézia is a bilaterális biztonsági kapcsolatokat előmozdító funkciója, nem pedig a gyakorlati hasznosságuk alapján ítéli meg az együttműködés ezen dimenzióját.¹⁸

A katonai segítségnyújtás mellett a közös hadgyakorlatok a kortárs kétoldalú biztonsági kapcsolatok preferált területei. Az Egyesült Államok és Indonézia összesen évente átlagosan 200 védelmi és biztonsági tevékenységet folytatott közösen a szárazföldi és a légi erők, a haditengerészetek, illetve a különleges alakulatok bevonásával, például a CARAT-, az MTWS-, az SMEE-MDMP-, a Cope West- vagy a Garuda Shield-gyakorlatok keretében. A hadgyakorlatok a speciális profiljuk (például városi műveletek vagy mentési munkálatok) gyakorlása mellett a pozitív katonai (munka)kapcsolatok előmozdítását, az interoperabilitás javítását, a kulturális tudatosság növelését, a professzionális és személyes relációk erősítését, a tapasztalat-, taktika- és ötletcserét, valamint az egyéni és kollektív képzés erősítését célozzák. A két ország magas rangú katonai tisztviselői 2002 óta folyamatosan egyeztetnek regionális és globális biztonsági kérdésekről az Indonézia – Egyesült Államok Biztonsági Párbeszéd (IUSSD) találkozóinak során, amely a közös hadgyakorlatok fókuszaira is kihat.¹⁹ A közös hadgyakorlatok nyomán pedig Brian McFeeters amerikai ideiglenes ügyvivő megfogalmazásában „az USA–Indonézia védelmi együttműködés soha nem volt erősebb vagy átfogóbb, mint ma, és büszkéek vagyunk arra, hogy Indonézia legfőbb védelmi partnerei vagyunk a közös gyakorlatok terén”.²⁰ A biztonsági relációk ezen dimenziója azonban nemcsak a kétoldalú partnerség fejlesztését segíti elő, hanem Indonézia – mint regionális vezető és földrajzi adottságai okán egyre fontosabb globális aktor – kapacitásait is megerősíti.

A katonai segítségnyújtás és a közös hadgyakorlatok ugyanakkor önmagukban bizonytalan alapok a kétoldalú biztonsági kapcsolatokhoz. Az indonéz politikai döntéshozók tisztában vannak vele, hogy az amerikai katonai segítségnyújtás ki van téve az amerikai belpolitika változásainak (a programok finanszírozását évente hagyja jóvá a Kongresszus). A katonai embargó az 1990-es években és a 2000-es évek elején továbbra is emlékezteti az indonéz politikusokat, hogy az USA segítsége a biztonságpolitika területén bizonytalan. Ez a percepció a fegyverbeszerzései növelésére és diverzifikálására ösztönözte Jakartát. A fegyverimportra fordított összeg a 2005. évi 36 millió dollárról 2017-re 1,2 milliárd

¹⁷ *Nonproliferation, Anti-terrorism, Demining, and Related Programs* (2006). 143. Forrás: www.state.gov/documents/organization/42245.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)

¹⁸ LAKSMANA, Evan A. (2018): Are military assistance programs important for US–Indonesia ties? *EastAsiaForum*, 2018. 04. 18. Forrás: www.eastasiaforum.org/2018/04/18/are-military-assistance-programs-important-for-us-indonesia-ties/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)

¹⁹ *Bilateral Relations. Brief History* (é. n.). Forrás: www.embassyofindonesia.org/index.php/bilateral-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

²⁰ Indonesia, US hold joint military training exercise in N.Sulawesi (2016). *The Jakarta Post*, 2016. 11. 01. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/11/01/indonesia-us-hold-joint-military-training-exercise-in-n-sulawesi.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

dollárra nőtt, illetve a beszállító országok száma 6-ról 23-ra emelkedett.²¹ Indonéziának nem az Egyesült Államok a fő fegyverbeszállítója, az amerikai részesedés az indonéz fegyverimporton belül a hidegháborút követően 10% körül stabilizálódott.²² Az arány jelentős módosulása – és az amerikai célok megvalósulása a fegyverértékesítések növelésére vonatkozóan – az indonéz stratégiai gondolkodás hagyományait figyelembe véve valószínűtlen.

Indonézia biztonsági téren sem hajlandó csak az Egyesült Államok felé orientálódni. Jakarta 1999 és 2014 között 83 kétoldalú védelmi és biztonsági megállapodást, illetve partnerségről szóló megállapodást írt alá 31 országgal. Ez is jelzi az indonéz stratégiai gondolkodás eltolódását a történelmi szempontból fenyegetőbb, ezért prioritizált belföldi biztonsági aggályoktól a változó regionális és nemzetközi környezetből táplálkozó szélesebb körű és mélyebb aggodalmak felé. Indonézia ugyanakkor továbbra is fenntartja a korlátozott elkötelezettség elvét külkapcsolatai építéseinél, és az Egyesült Államokkal szembeni politikai attitűdjét pragmatikus távolságtartás jellemzi. Az indonéz elit ugyanis egy szoros együttműködés potenciális előnyeit hagyományosan nem tartja vonzóknak, mert úgy véli, Washington sem megfelelő eszközökkel, sem hitelességgel nem rendelkezik Indonézia hazai biztonsági kihívásainak kezeléséhez.²³

A terrorizmusellenes nemzetközi erőfeszítésekbe ugyanakkor Indonézia is bekapcsolódik. 2001. szeptember 11-e óta az egymást követő amerikai és indonéz kormányzatok is elítélik a szélsőséges erőszak lokális és globális cselekményeit, illetve törekednek a terrorizmus visszaszorítására. Indonézia azonban nem vesz részt az amerikai vezetésű katonai intervenciókban (Afganisztán, Irak, Líbia, Szíria), sőt egyes indonéz politikusok (jobbára vallási alapon és/vagy politikai megfontolásoktól nem függetlenül) nyíltan megkérdőjelezzik azok célját, legitimitását és értelmét. Jakarta általános álláspontja szerint a terrorizmus kiváltó okai a szegénység, illetve a palesztin–izraeli konfliktus, amelyeket önmagában fegyveres erő alkalmazásával nem lehet felszámolni vagy megoldani. Indonézia a nemzetközi és regionális terrorszervezetek beszívargása és tevékenysége mellett a hazai gyökerű terrorizmussal is szembesül. Előbbi vonatkozásában számos többoldalú szervezet releváns tevékenységében vesz részt, mint például az APEC Terrorizmusellenes Munkacsoport, az Interpol, az ASEAN Regionális Fórum, a Globális Terrorellenes Fórum (GCTF), illetve maga kezdeményez multilaterális kooperációt például a Jakartai Bűnüldözési Együttműködési Központ (JCLEC) esetében.²⁴ A hazai terrorizmus tekintetében holisztikus megközelítéssel, illetve hard és soft power eszközök vegyítésével jellemezhető az indonéz erőfeszítések.²⁵ A dzsihádisták körében folytatott indonéz deradikalizációs és rehabilitációs program például több vonatkozásban mintaeértékűnek számít a terrorizmus elleni háború második frontjának számító Délkelet-Ázsiában.

²¹ LAKSMANA 2018.

²² LAKSMANA 2018.

²³ LAKSMANA, Evan A. (2016): Pragmatic Equidistance: How Indonesia Manages its Great Power Relations. In DENOON, David B. H. ed.: *China, the United States, and the Future of Southeast Asia*. New York, New York University Press. 126.

²⁴ *2016 Country Reports on Terrorism – Indonesia* (é. n.). Forrás: <https://id.usembassy.gov/our-relationship/official-reports/country-reports-terrorism-2016/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

²⁵ SCHULZE, Kirsten E. (2008): Indonesia's Approach to Jihadist Deradicalization. *CTC Sentinel*, Vol. 1, No. 8. 1–2.

Az Egyesült Államok és Indonézia között a következetes és jelentős katonai segítségnyújtás, a rendszeres közös hadgyakorlatok, a fegyverkereskedelem, illetve a funkcionális kooperáció a szakpolitikai multilaterális fórumokon az 1998 utáni biztonsági és védelmi együttműködés alapjai. Azonban együttesen sem elég jelentősek ahhoz, hogy az USA számára kedvezően módosítsák Indonézia – a biztonsági relációkat is behatároló – külpolitikai doktrínáját, vagy döntően meghatározzák az indonéz hadsereg szakmai fejlődését, valamint az ország védelmi kapacitásának bővítését. Részben ezen felismerés vezetett az átfogó partnerségi megállapodás aláírásához, majd a stratégiai partnerség létrehozásához. Az utóbbi megállapodásban a felek deklarálták elkötelezettségüket az olyan területeken való együttműködés elmélyítésével kapcsolatban is, mint a tengerészeti kooperáció, a békefenntartás, a humanitárius segítségnyújtás és katasztrófaelhárítás, a közös védelemkutatás, a transznacionális fenyegetések elleni küzdelem és a katonai professzionalizmus.²⁶

A mód és a mérték, ahogyan és amennyiben a közös stratégiai célok és aggályok felülírják a hagyományos amerikai–indonéz bizalmatlanságot és a nacionalizmusok politikaformáló befolyásának nemzeti hullámvásait, nem állandó és nem tartós, ám az ezredforduló óta jellemzően a kooperáció felé hatnak. Az évtizedes el nem köteleződésre építő külpolitikája, illetve a belpolitikai konszenzuskényszer a nemzeti stabilitás és kohézió megőrzése érdekében megakadályozza, hogy Indonézia ténylegesen vagy csupán látszólag, de csatlakozzon az amerikai szövetségi rendszerhez. Amennyiben az USA nem tulajdonít a jelenleginél nagyobb tényleges figyelmet Indonéziának saját biztonsági stratégiáján belül, illetve Indonézia nem küzdi le a kapcsolatok érdemi fejlesztését ellehetlenítő érzékenységeit, a kétoldalú biztonsági relációk – a szándéknyilatkozatoktól és nemzetközi biztonsági környezettől függetlenül – előreláthatólag továbbra is korlátozottak és magukon a kétoldalú kapcsolatokon belül is alulpriorizáltak fognak maradni.

Kitörési pontok a szorosabb védelmi együttműködéshez

Ahhoz, hogy a stratégiai partnerségi megállapodásban kijelölt kétoldalú biztonságpolitikai kooperációs területeken érdemi gyakorlati előrelépések történjenek, mindkét ország katonai vezetésének lobbiznia kell a kongresszusi képviselőknél a katonai relációk normalizálása érdekében. Mivel a stratégiai együttműködést a regionális biztonsági dinamikák eltérő értelmezései és értékelései is behatárolják, hasonlóan előremutató lenne a biztonsági stratégiák komplementaritására való törekvés. Indonézia számára ezen aspektusban a regionális amerikai biztonsági törekvések részleges és fenntartásos támogatása mellett egy saját, az Indopacifikus térségre vonatkozó biztonsági elképzelés artikulálása lenne perspektivikus, amelyben pontosan meghatározza azokat a területeket, ahol az Egyesült Államok együttműködésére számít a megvalósításban.

A kétoldalú együttműködést szintén elősegítené, ha Jakarta támogatná Washington aktívabb tengerészeti szerepvállalását a délkelet-ázsiai országok felségvizeik fölötti ellenőrzési képességeik fejlesztését illetően. Ehhez a helyi, szubregionális multilaterális együttműködési mechanizmusokba (például Indonézia, Malajzia és a Fülöp-szigetek közös járőrözései a Sulu-tengeren) való bekapcsolódás ideális platformot kínál, egyúttal pedig

²⁶ *Joint Statement by the United States of America and the Republic of Indonesia* (2015).

a már létező, a szabad hajózhatóságot szavatoló amerikai műveletekkel (FONOP) is komplexementer lenne.

Az Egyesült Államoknak és Indonéziának célszerű lenne fokoznia biztonsági együttműködését a terrorizmus elleni erőfeszítések dimenziójában is, kiemelt figyelmet fordítva a külföldről hazatérő harcosok (ISIS) tevékenységei jelentette kihívásokra. Az Egyesült Államok saját gyakorlatai és tapasztalatai iránymutatásként hasznosulhatnak az indonéz kezdeményezések és intézkedések tervezésében, illetve segítségükre lehetnek a végrehajtásban.

Gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok

Általános ismérvek

Indonézia és az Egyesült Államok eltérő gazdasági adottságokkal és lehetőségekkel rendelkeznek, illetve a gazdasági fejlettség eltérő fokain állnak, ami alapvető kihatással van gazdasági és kereskedelmi relációikra.

Indonézia jelenleg feltörekvő, közepes jövedelmű ország, amely az ázsiai pénzügyi válságot követően jelentős gazdasági növekedést és életszínvonal-emelkedést tudott felmutatni, elsősorban jelentős nyersanyagvagyonára támaszkodva. Ha SWOT-analízis keretében elemezzük, akkor az indonéz nemzetgazdaság erősségei közé sorolható a kedvező demográfiai helyzet, azaz a növekvő, fiatal népesség; a bőséges megújuló és nem megújuló természeti erőforrások (kőolaj, földgáz, szén, réz, nikkel, arany, ezüst, ón stb.); az ország viszonylag jó nemzetközi kapcsolatrendszere; a szigorú fiskális politika és a relatíve alacsony államadósság; illetve a bankrendszer relatív ellenálló képessége a globális pénzügyi krízissel szemben. Az indonéz gazdaság gyengeségei közé tartozik azonban a nyersanyag-exportnak való erős kitettség; a bürokrácia és a korrupció; az árfolyam- és áringadozás; az infrastruktúra hiánya a környező országokhoz (Thaiföld, Malajzia, Szingapúr) képest; továbbá a növekvő vagyoni egyenlőtlenségek, amelyek veszélyeztetik a társadalmi kohéziót és a további stabil gazdasági növekedést.²⁷

Az amerikai a világ legnagyobb és az egyik legfejlettebb gazdasága. Főbb erősségei közé tartozik a politikai stabilitás; a diverzifikált gazdaság; a magas egy főre jutó éves bruttó hazai termék; az erős amerikai dollár, amely egyben globális tartalékvaluta; a jelentős olaj- és gázkészletek; a relatíve alacsony egy egységre jutó bérköltség; valamint a statisztikai adatok átláthatósága. Az amerikai gazdaság gyengeségei ugyanakkor a strukturális munkanélküliség; a szakmunkások hiánya; a magas adósságállomány és tartós költségvetési deficit; továbbá a 2008 utáni válságkezelés során óriásira duzzadt jegybankmérés.²⁸

Az indonéz gazdaság strukturális problémái és gyengeségei dacára az amerikai fél (főként a magánszektor) hajlamos azzal azonosítani Indonéziát, ami lehetne. A nyersanyagai

²⁷ Indonesia (2017). *Euler Hermes Economic Research, Country Report*, 2017. 09. 21. Forrás: www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/indonesia-country-report-sep17.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

²⁸ United States (2017). *Euler Hermes Economic Research, Country Report*, 2017. 06. 22. Forrás: www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/us-country-report-jun17.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

és természeti erőforrásai, a fiatal népessége, a bővülő középosztálya és kereslete révén ugyanis az ország számos, világviszonylatban is jelentékeny, ám jórészt még kiaknázatlan üzleti lehetőséget kínál. Ezért a jelentősebb amerikai nemzetközi vállalatok (gyorséletteremláncok, technológiai vállalatok, e-kereskedők, kockázatitőke-társaságok, pénzügyi szolgáltatók stb.) és márkák (Procter & Gamble, Johnson & Johnson, 3M, Energizer, Starbucks, Google stb.) szinte mindegyike törekszik jelenlétre az országban, amit a stratégiai szükség-szerűsége mellett annak presztízsértéke is indokol.²⁹

A kortárs gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok főbb dimenziói és jellemzőik

A kétoldalú gazdasági tevékenységek bővülési üteme az ezredfordulót követően jellemzően meghaladja az egyes nemzetgazdaságaik növekedési rátáját, nominális értéke pedig ingadozások mellett, de összességében növekvő tendenciát mutat. A gazdasági kooperáció éves szinten egyenértékű az indonéz GDP 7–11%-ával, mindazonáltal viszonylagos, csupán korlátozott hatással van a délkelet-ázsiai ország teljes bruttó hazai össztermékének növekedésére. Egy 10%-os növekmény a gazdasági kapcsolatok méretében körülbelül 1%-os bővülést eredményez az indonéz GDP-ben.³⁰ Az amerikai–indonéz gazdasági tevékenységek volumene az amerikai bruttó hazai terméknek milliomod részével egyenértékű, ennélfogva az amerikai nemzetgazdaság szempontjából a gazdasági relációk általánosságban nem kiemelt jelentőségűek.

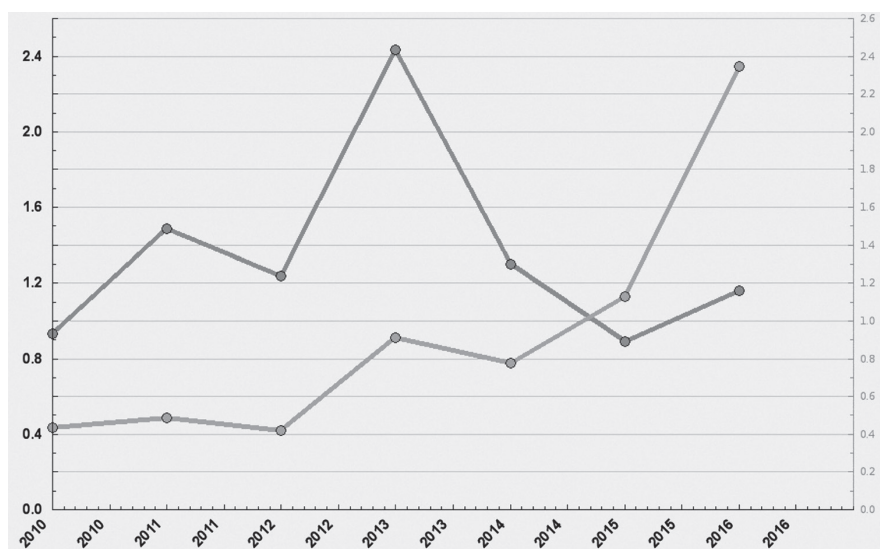
A gazdasági együttműködés fő dimenzióit, a beruházások és a kereskedelem tekintetében a bilaterális (és a multilaterális) együttműködés alapját és keretét az 1996-ban megkötött kereskedelmi és beruházási egyezmény (TIFA) biztosítja.³¹ A megállapodás révén a felek adott témáknak kiemelt figyelmet szentelhetnek a rendszeres tárgyalásaikon, ugyanakkor az egyezmény szövegezése nem részletekbe menő. Ezért egy új, egyértelmű megfogalmazás és konkrétabb tartalmú, valamint kedvezőbb kommunikációs környezetet teremtő kétoldalú egyezményre lenne szükség a világ legnagyobb és Délkelet-Ázsia legnagyobb gazdaságai közötti koordináció eredményesebb és előremutató szabályozásához.

Az amerikai vállalkozások és befektetők növekvő érdeklődése és intenzívebb jelenléte – különösen 2010 óta – tetten érhető az Indonéziába irányuló működőtőke-áramlásokon is (1. ábra, 2. és 3. táblázat).

²⁹ SANTOSA, Bima Priya (2015): *Taking Stock. US-Indonesia Investment 2015*. Paramadina Public Policy Institute. 7. Forrás: www.uschamber.com/sites/default/files/documents/files/23749_final_pdf.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

³⁰ MILNE, Peter (2016): *Vital & Growing: Adding Up the US-Indonesia Economic Relationship*. 8–9. Forrás: www.uschamber.com/sites/default/files/documents/files/vital_and_growing_-_adding_up_the_us-indonesia_economic_relationship.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)

³¹ *Memorandum of Understanding Between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of Indonesia Concerning the Establishment of the Council on Trade and Investment* (é. n.). Forrás: https://ustr.gov/sites/default/files/uploads/agreements/tifa/asset_upload_file10_10199.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 21.)

1. ábra

A beáramló amerikai működő tőke (FDI) értéke és a finanszírozott projektek száma Indonéziában (2010–2016)

Forrás: Berapa Nilai Investasi Amerika ke Indonesia? (2017)

1. táblázat

Indonéz működőtőke-áramlás az Egyesült Államokba, millió dollár (2010–2016)

Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A kumulatív FDI pillanatfelvétele az év végén	389	342	262	400	438	503	526
Beérkező FDI az adott évben	-134	125	-117	1 170	339	173	36

Forrás: Foreign Direct Investment (FDI): Indonesia (2015, 2017)

Az Egyesült Államokba irányuló indonéz befektetések többsége a fogyasztási cikkek, a papír, nyomtatás és csomagolás, az élelmiszerek, a dohánytermékek, a műanyagok, illetve a gumi szektoraiba áramlik.³² Munkahelyteremtő képességük korlátozott.

³² Foreign Direct Investment (FDI): Indonesia (2017). Forrás: www.selectusa.gov/servlet/servlet.FileDownload?file=015t0000000LKM (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

2. táblázat

Amerikai működőtőke-áramlás Indonéziába, millió dollár (2010–2016)

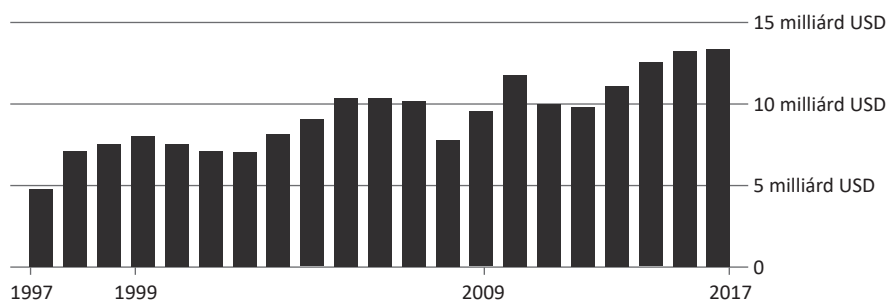
Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A kumulatív FDI pillanatfelvétele az év végén	10 158	12 046	11 441	12 117	13 580	13 352	14 563
Beérkező FDI az adott évben	315	1 926	2 301	440	2 062	137	1 005

Forrás: Foreign Direct Investment (FDI): Indonesia (2015, 2017)

Az Indonéziába irányuló amerikai működő tőke és befektetések jellemző célszektorai a nyersanyag-kitermelő iparágak (kőolaj- és földgázbányászat), a feldolgozóipar, illetve kisebb mértékben a közlekedés, az energetika és a turizmus. Az amerikai tőke főleg a legnépesebb Jáván, a turisztikailag jelentős Balin, továbbá a nyersanyagokban gazdag Kelet-Indonéziában koncentrálódik, de a tőke volumenére és szektorális megoszlására a helyi beruházási környezet mellett az indonéz protekcionista intézkedések – például a negatív befektetési lista – is hatással vannak.³³

Tehát az amerikai tőke az elmúlt két évtizedben elsősorban a nyersanyag-kitermelő indonéz iparágakba áramlott, ahol az 1998 után újonnan belépő amerikai vállalatoknak lehetősége van az országban már évtizedek óta jelen lévő, több 1000 helyi lakost foglalkoztató, komoly állami adóbevételeket generáló amerikai energetikai és bányászati cégekkel (például Freeport McMoRan, ExxonMobil) is kooperálni, illetve konkurálni. Mindazonáltal szintén beruházási tendenciának tekinthető az indonéz feldolgozóipar egyre nagyobb a részesedése az amerikai beruházások szektorális megoszlásában.

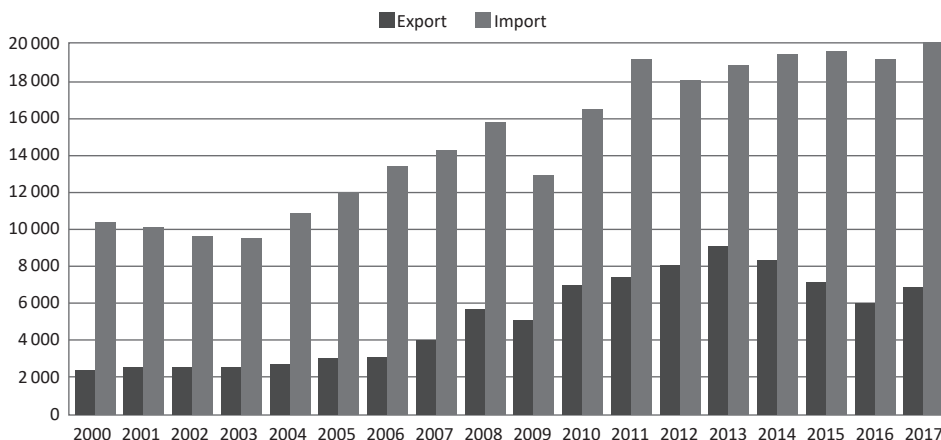
A beruházások volumenével és összértékével ellentétben a kétoldalú kereskedelem tekintetében jellemzően Indonézia rendelkezik többlettel (2. ábra), ami az elmúlt másfél évben – a vitatható gazdasági kihatásai ellenére – a kétoldalú kereskedelmi relációk egyik központi kérdésévé – amerikai megközelítésben: problémájává – vált.

2. ábra

*Az Egyesült Államok kereskedelmi deficitje Indonéziával szemben (1997–2017)**Forrás: Trade in Goods with Indonesia, 2018 (é. n.)*

³³ *Partners in Prosperity: U.S. Investment in Indonesia* (2013), 1–5. Forrás: www.aiccsa.org/IndonesiaInvestmentSurvey.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)

3. ábra

Az Egyesült Államok és Indonézia áruforgalma, millió dollár értékben (2000–2017)

Forrás: Top 5 US-Indonesia Exports and Imports (é. n.)

A legutóbbi, statisztikailag egészében felmért évben, 2017-ben Indonézia az Egyesült Államok számára a 25. legnagyobb, míg az USA a délkelet-ázsiai ország számára a 2. legnagyobb kereskedelmi partner volt. Indonézia mintegy 20 milliárd dollár értékben exportált árut és szolgáltatásokat az Egyesült Államokba, és körülbelül 7 milliárd dollár értékben importált termékeket és szolgáltatásokat onnan (3. ábra).³⁴

Az Egyesült Államok fő importcikkei a ruházat és a kiegészítők, az élelmiszer- és rokon termékek (szójabab, pálmaolaj stb.), a bőr és kapcsolódó termékek, az elektronikai cikkek, illetve a halászati termékek. Indonézia fő importcikkei az Egyesült Államokból a mezőgazdasági termékek, az élelmiszer- és rokon termékek, takarmány, pamut, vegyi anyagok, szállítóeszközök, IT-eszközök, illetve a nem elektronikai gépek.³⁵ Washington átlagosan 3%-os vámot vet ki az indonéz importra, ami körülbelül fele az amerikai importra kivetett indonéz vámtarifának.³⁶

A kétoldalú áruforgalom abban a tekintetben komplementer, hogy az importált és exportált áruk többségét a másik országban nem állítják elő tömegesen. A kereskedelem növekedése az ezredforduló óta azonban sem ütemében, sem értékében nem tekinthető kimagaslónak (3. táblázat). Egy új bilaterális egyezmény vagy egy szabadkereskedelmi megállapodás hiányában pedig nem valószínű a trend módosulása.

³⁴ *Trade in Goods with Indonesia, 2018* (é. n.).

³⁵ *Top 5 US-Indonesia Exports and Imports* (é. n.).

³⁶ SALNA, Karlis (2018): U.S. Says Indonesia Is Foregoing Billions of Dollars in Investment. *Bloomberg*, 2018. 02. 19. Forrás: www.bloomberg.com/news/articles/2018-02-19/u-s-says-indonesia-foregoing-billions-of-dollars-in-investment (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)

3. táblázat

Az Egyesült Államok és Indonézia áruforgalma (2000–2017)

Év	Export (millió USD)	Import (millió USD)	Export növekmény (%)	Import növekmény (%)
2000	2401,7	10 366,9	n. a.	n. a.
2001	2520,5	10 103,5	0,05	-0,03
2002	2555,8	9 643,4	0,01	-0,05
2003	2516,4	9 515,1	-0,02	-0,01
2004	2671,4	10 810,5	0,06	0,14
2005	3053,9	12 014,3	0,14	0,11
2006	3078,5	13 424,7	0,01	0,12
2007	3969,7	14 301,3	0,29	0,07
2008	5644,5	15 799,1	0,42	0,10
2009	5107,0	12 938,6	-0,10	-0,18
2010	6947,9	16 478,3	0,36	0,27
2011	7421,4	19 110,9	0,07	0,16
2012	7998,0	18 002,2	0,08	-0,06
2013	9106,5	18 871,6	0,14	0,05
2014	8281,0	19 389,8	-0,9	0,03
2015	7117,7	19 600,2	-0,14	0,01
2016	6023,7	19 194,4	-0,15	-0,02
2017	6868,0	20 208,9	0,14	0,05

Forrás: a U.S. Census Bureau adatai alapján a szerző szerkesztése

A kétoldalú gazdasági relációknak közvetett részét képezi az Egyesült Államok által Indonéziának nyújtott fejlesztési támogatás is, mivel az részben az átlátható és kiszámítható jogi és üzleti szabályozási környezet előmozdítására irányuló törekvéseket támogat a bizonytalanság és az üzleti tevékenység rejtett költségeinek csökkentése, valamint a kereskedelem, a befektetések és a munkahelyteremtés előmozdítása céljával. Az amerikai fejlesztési támogatás az amerikai Nemzetközi Fejlesztési Ügynökségen (USAID), illetve a Millennium Challenge Corporation és a Békehadtest szervezetein keresztül érkezik az országba.

Az USAID több mint 60 éve tevékenykedik az országban, 2001 és 2017 között évente átlagosan mintegy 168–230 millió dolláros költségvetésből folytatott fejlesztési programokat az egészségügy, a környezet, az oktatás és a kormányzás területein.³⁷ A Millennium Challenge Corporation 2013-ban kezdte meg működését 600 millió dollár allokálásával a megújuló energiaforrások, az anyák és gyermekek egészségének megteremtésére irányuló beruházásai és az indonéz közbeszerzési rendszer korszerűsítésére irányuló erőfeszítései között. A Békehadtest a működési problémákkal küzdő, illetve vidéki iskolákban és közösségekben dolgozik azzal a céllal, hogy segítse Indonéziát az oktatási és fejlesztési céljainak elérésében a személyes kapcsolattartás, a kulturális csere és a technikai képességek átadása révén, alulról szerveződő módon.³⁸

³⁷ *U.S. Foreign Aid by Country – Indonesia* (é. n.). Forrás: <https://explorer.usaid.gov/cd/IDN> (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)

³⁸ *U.S. Relations With Indonesia* (2017). U.S. Department of State, 2017. 01. 17. Forrás: www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2748.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

Kitörési pontok a szorosabb gazdasági együttműködéshez

Figyelembe véve a Trump- és a Widodo-kormányzatok gazdaságpolitikai gyakorlatait és a gazdasági nacionalizmus térhódítását, illetve a Trump-adminisztráció hivatalba lépése óta jellemző kritikus hangvételű, protekcionista nyelvezetű retorikát a kereskedelmi kapcsolatok terén, a következő években a kétoldalú gazdasági relációk jelenlegi szinten tartása önmagában is érdemi célnak tekinthető. Az Indonéziába áramló amerikai befektetések tekintetében a növekvő tendencia fennmaradása várható, ám a kereskedelemben – annak kölcsönösen előnyös, pozitív szerepe ellenére – visszaesés is bekövetkezhet.

Jóllehet a gazdasági kapcsolatok szinten tartása mellett a további fejlesztésekre is mutatkozik politikai szándék, illetve kapacitás. Bővülésüket többek között az indonéz közvélemény külföldi befektetésekkel szembeni gyanakvásának mérséklődése is elősegítené, amit az amerikai nyilvános diplomácia mellett az amerikai befektetések Indonézia számára is hasznot hajtó aspektusairól felvilágosítást nyújtó állami kezdeményezésekkel, nyilatkozatokkal, programokkal is elő lehetne mozdítani.

Annak érdekében, hogy a gazdasági relációk kölcsönös előnyeit kézzelfoghatóbbá tegye, és az amerikai és indonéz vállalkozások közötti együttműködés személyi dimenzióját erősítse, Washington és Jakarta szorosabb együttműködésére lenne szükség az indonéz vállalatok amerikai terjeszkedésének előmozdításában, ami a *Make America Great Again* amerikai kormányzati jelszóval is összeegyeztethető. Amennyiben pedig az amerikai tőke a jelenleginél nagyobb mértékben járulna hozzá az indonéz gyártókapacitások bővüléséhez és a magasabb hozzáadott értékű termékek és szolgáltatások előállítási képességének növekedéséhez, mindkét ország profitálna az indonéz gazdaság és külkereskedelem diverzifikálásából, illetve az amerikai kereskedelmi deficit is csökkenhetne.

A befektetési környezet tekintetében a relációk előmozdításához elsősorban az indonéz bürokrácia csökkentésére és a beruházási szabályozások liberalizálására lenne szükség. A logisztikai szektor különösen fontos terület, ahol kölcsönösen előnyös amerikai–indonéz együttműködés lenne kialakítható.

Összegzés és kilátások

Az Amerikai Egyesült Államok és az Indonéz Köztársaság kétoldalú államközi kapcsolatai közel 7 évtizedes múltra tekintenek vissza, amelyet változó intenzitású, változó tartalmú közös érdekek és ellentmondásos politikák diktálta dinamika jellemez. Az elmúlt két évtizedben egyre szorosabbá váló amerikai–indonéz bilaterális kapcsolatok stratégiai megfontolásokon alapszanak, ezért mindkét fél törekszik a mélyebb és szélesebb körű együttműködésre egymással, és ennek szándékát a relációk intézményesülése is jelzi, például a stratégiai partnerség formájában (2015).³⁹

A stratégiai partnerség megnevezés azonban elfedi a tényt, hogy a kortárs amerikai–indonéz relációk messze elmaradnak az országok adottságaiból, képességeiből

³⁹ PARAMESWARAN, Prashanth (2017): Trump's Indonesia Challenge Begins With Pence Visit. *The Diplomat*, 2017. 04. 15. Forrás: <http://thediplomat.com/2017/04/trumps-indonesia-challenge-begins-with-pence-visit/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 15.)

és lehetőségeiből adódó potenciáloktól. Történelmi perspektívába helyezve: az indonéz vezetők az Egyesült Államokat hasznos gazdasági és biztonsági partnernek, illetve a regionális stabilitás fő támaszának tartják. Washington Indonéziát elsősorban ideológiai partnernek (a Soeharto-érában antikommunizmus, 1998 után demokráciapromóció), potenciális stratégiai szövetségesnek és növekvő jelentőségű gazdasági szereplőnek tekinti. A valóban stratégiai partnerséghez szükséges kétoldalú és többoldalú regionális és globális kooperációjuk szintje és köre azonban erősen korlátozott, a strukturális különbségeik pedig akadályozzák a politikai konvergencia mértékét egyes kérdésekben. A relációkban proaktívabb és dominánsabb Egyesült Államok prioritásaival Indonézia részben az el nem köteleződéshez való ragaszkodása miatt nem teljesen kompatibilis, és ugyanezen okból kifolyólag nem is törekszik elkötelezetten azzá válni.

Az államközi kapcsolataik stratégiai szintre történő „előléptetésével” a relációk szintje mellett az elvárások is növekedtek. Ezért a következő évek fő feladata mindkét fél részéről az, hogy a lehetőségeket a lehető legteljesebben kihasználják, illetve saját maguk és egymás elvárásainak is megfeleljenek. Az Egyesült Államok és Indonézia prezidenciális kormányzati rendszerében a mindenkori elnökök a külpolitika tekintetében relatíve jelentős mértékben hagyatkozhatnak egyéni belátásukra, a stratégiát és a tisztviselőket illetően is. Ennélfogva a kétoldalú kapcsolatokat adott esetben potenciálisan kevésbé körülményes előmozdítani a politikai akaratok és a materiális kapacitások rendelkezésre állása esetén. A demokratikus politikai rendszereiken keresztül ugyanakkor potenciálisan érvényesül a különböző érdekcsoportok és a közvélemény álláspontja is. E tekintetben kedvezőtlen tényező a relációk fejlődési irányára és ütemére nézve az antiamerikanizmus politikai mozgósító ereje Indonéziában, illetve az erősen korlátozott amerikai érdeklődés és informáltság a délkelet-ázsiai országot illetően.

A stratégiai partnerség realizálódását a jelenlegi tágabb politikai és gazdasági tendenciák is hátráltatják. Miközben Trump elnök és tanácsadói szemében a radikális iszlám (differenciálás nélkül) egyrésztől egzisztenciális, másrésztől civilizációs veszélyt jelent az Egyesült Államok számára, az indonéz nemzeti politika jelenleg az explicit iszlámizmus periodikus felívelésének fázisában van. Ezen két tényező összefüggései pedig jelentős hatással lehetnek az amerikai–indonéz kapcsolatokra a közeljövőben.⁴⁰ Emellett Trump és Widodo elnökök kormányzására is jellemző az értékalapú külpolitika mellőzése, ami rövid távon valószínűtlenné teszi a regionális demokráciapromóció – mint lényeges politikai együttműködési terület – kialakulását.

Az Egyesült Államok Indonézia jelenleg egyik fő exportpiaca, ám az import és a beruházások tekintetében nem kiemelt partnerei egymásnak. A gazdasági nacionalizmus jelentős társadalmi támogatottság mellett való érvényesítése mindkét országban elejét veheti a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok számottevő fejlődésének. A politikai és gazdasági dimenzió prioritizálása helyett ezért elsősorban a biztonsági és védelmi kooperáció fejlesztésére kellene az amerikai és indonéz döntéshozóknak összpontosítaniuk a közeljövőben, mivel e területen növekvő érdekközösség áll fent a felek között. A radikális iszlám délkelet-ázsiai terjedése és az Iszlám Állam esetleges térségbeli aktivizálódása, a Dél-kínai-tenger militarizálódása, illetve a nem hagyományos tengeri biztonsági tényezők Indonézia számára

⁴⁰ PEPINSKY, Tom (2017): *U.S.-Indonesian Relations at a Crossroads*. Forrás: <https://tompepinsky.com/2017/01-16/u-s-indonesian-relations-at-a-crossroads/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

egyedül kihívást jelentő kezelése olyan szférái a kooperációnak, ahol Jakarta és Washington a már meglévő kapcsolatokra alapozva célozhatja meg a valóban stratégiai partnerség megvalósítását. A szorosabb kétoldalú biztonsági együttműködés pedig a stratégiai partnerség többi dimenziójának is lendületet adhat.

A kétoldalú államközi relációk elmúlt évtizedei alapján általánosságban az első számú kihívás az ezen szakpolitikai dimenziók amerikai és indonéz formálói számára az, hogy olyan módon kezeljék a különbségeiket és nézeteltéréseiket, amelyben a közös érdekeik a leginkább érvényesíthetők. Indonézia stratégiai fontosságának, az ország demokratiszálódásának és az ASEAN relevanciájának nagyobb és nyíltabb elismerése az amerikai vezetés és közvélemény részéről, illetve az indonéz el nem köteleződés fókuszú stratégiai gondolkodás módosulása minden bizonnyal megkönnyítené az indonéz–amerikai kapcsolatok megerősítését. Ahhoz pedig, hogy a bilaterális érdekekhez közvetlenül nem kötődő események és ügyek ne befolyásolják eseti jelleggel és tegyék ingadozóvá a kapcsolatok dinamikáját, szükséges lenne mindkét országban egy, az aktuális kormányzatoktól relatíve független, erős és fenntartható választói csoport kialakítása, amely az intézményesülés szintjétől függetlenül is stabilizálhatná a partnerséget.

Felhasznált irodalom

- 2006 Poll: *Humanitarian Relief Sustains Change in Muslim Public Opinion* (é. n.). Forrás: www.terrorfreetomorrow.org/articlenav.php?id=82 (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- 2016 *Country Reports on Terrorism – Indonesia* (é. n.). Forrás: <https://id.usembassy.gov/our-relationships/official-reports/country-reports-terrorism-2016/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- 22 *U.S. Code § 2378d. Limitation on assistance to security forces* (é. n.). Forrás: www.law.cornell.edu/uscode/text/22/2378d (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- 6th *East Asia Summit Bali, Indonesia, 19 November 2011* (2011). Forrás: <http://asean.org/archive/asean-summit/6th-east-asia-summit-bali-indonesia-19-november-2011/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- About Amcham* (2012). Forrás: www.amcham.or.id/about-amcham (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)
- ANWAR, Dewi Fortuna et al. eds. (2005): *Violent Internal Conflicts in Asia Pacific. Histories, Political Economics and Policies*. Jakarta, Yayasan Obor Indonesia.
- Bali Death Toll Set at 202 (2003). *BBC News*, 2003. 02. 19. Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/2778923.stm> (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- Berapa Nilai Investasi Amerika ke Indonesia?* (2017). Forrás: <https://databoks.katadata.co.id/data-publish/2017/04/21/berapa-nilai-investasi-amerika-ke-indonesia> (A letöltés ideje: 2018. 05. 29.)
- Bilateral Relations. Brief History* (é. n.). Forrás: www.embassyofindonesia.org/index.php/bilateral-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- CONBOY, Kenneth – MORRISON, James (1999): *Feet to the Fire. CIA Covert Operations in Indonesia, 1957–1958*. Annapolis, Naval Institute Press.
- Foreign Direct Investment (FDI): Indonesia* (2015). Forrás: <https://search.usa.gov/search?utf8=%E2%9C%93&affiliate=selectusa&commit=Search&query=indonesia> (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- Foreign Direct Investment (FDI): Indonesia* (2017). Forrás: www.selectusa.gov/servlet/servlet.FileDownload?file=015t0000000LKMa (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

- Foreign Military Financing* (é. n.). Forrás: www.securityassistance.org/content/foreign%20military%20financing?year=2006 (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- HANCOCK, David Billy (1973): *The United States and Indonesia Independence: the Role of American Public Opinion*. Forrás: <https://ttu-ir.tdl.org/bitstream/handle/2346/8683/31295015507303.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- HARDING, Brian – NATALEGAWA, Andreyka (2018): Enhancing the U.S.-Indonesia Strategic Partnership. *CSIS Briefs*, 2018. 07. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180712_Harding_EnhancingUSIndonesia_.pdf?b_J922UaZ2YeIb_w3erH1e4-VyURIt_GI (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- HEYLIGER, Rebecca (2015): Indonesia as an Emerging Power. In *Public Diplomacy in Indonesia. Reflections for Progress*. 5–9. Forrás: <https://flipflashpages.uniflip.com/2/100921/351336/pub/document.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)
- Indonesia (2017). *Euler Hermes Economic Research, Country Report*, 2017. 09. 21. Forrás: www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/indonesia-country-report-sep17.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- Indonesia, US hold joint military training exercise in N.Sulawesi (2016). *The Jakarta Post*, 2016. 11. 01. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/11/01/indonesia-us-hold-joint-military-training-exercise-in-n-sulawesi.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- JAYASURIYA, Kanishka – ROSSER, Andrew (1999): Economic Orthodoxy and the East Asian Crisis. *Asia Research Center, Working Paper*, No. 94. Forrás: www.murdoch.edu.au/Research-capabilities/Asia-Research-Centre/_document/working-papers/wp94.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 31.)
- Joint Statement by the United States of America and the Republic of Indonesia* (2015). Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/26/joint-statement-united-states-america-and-republic-indonesia> (A letöltés ideje: 2018. 05. 29.)
- KURLANTZICK, Joshua (2016): Reforming the U.S. International Military Education and Training Program. *Council on Foreign Relations*, 2016. 06. 08. Forrás: www.cfr.org/report/reforming-us-international-military-education-and-training-program (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
- LAKSMANA, Evan A. (2016): Pragmatic Equidistance: How Indonesia Manages its Great Power Relations. In DENOON, David B. H. ed.: *China, the United States, and the Future of Southeast Asia*. New York, New York University Press. 113–135.
- LAKSMANA, Evan A. (2018): Are military assistance programs important for US–Indonesia ties? *EastAsiaForum*, 2018. 04. 18. Forrás: www.eastasiaforum.org/2018/04/18/are-military-assistance-programs-important-for-us-indonesia-ties/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- LANDLER, Mark (2009): Clinton Praises Indonesian Democracy. *The New York Times*, 2009. 02. 18. Forrás: www.nytimes.com/2009/02/19/washington/19diplo.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)
- LOHMAN, Walter (2010): *U.S.-Indonesia Relations: Build for Endurance, Not Speed*. The Heritage Foundation, 2010. 03. 04. Forrás: www.heritage.org/asia/report/us-indonesia-relations-build-endurance-not-speed (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)
- MCDONALD, Hamish (1980): *Suharto's Indonesia*. Blackburn, Fontana Press.
- Memorandum of Understanding Between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of Indonesia Concerning the Establishment of the Council on Trade and Investment* (é. n.). Forrás: https://ustr.gov/sites/default/files/uploads/agreements/tifa/asset_upload_file10_10199.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 21.)

- MILNE, Peter (2016): *Vital & Growing: Adding Up the US–Indonesia Economic Relationship*. Forrás: www.uschamber.com/sites/default/files/documents/files/vital_and_growing_-_adding_up_the_us-indonesia_economic_relationship.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- MUhibat, Shafiah F. (2016): Indonesia-U.S. Security Collaboration: Still Under the Radar? *Asian Politics & Policy*, Vol. 8, No. 1. 137–154. DOI: <https://doi.org/10.1111/aspp.12235>
- MURPHY, Ann Marie (2010): US Rapprochement with Indonesia: From Problem State to Partner. *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 32, No. 3. 362–387. DOI: <https://doi.org/10.1355/cs32-3c>
- Nonproliferation, Anti-terrorism, Demining, and Related Programs* (2006). Forrás: www.state.gov/documents/organization/42245.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)
- PARAMESWARAN, Prashanth (2017): Trump’s Indonesia Challenge Begins With Pence Visit. *The Diplomat*, 2017. 04. 15. Forrás: <http://thediplomat.com/2017/04/trumps-indonesia-challenge-begins-with-pence-visit/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 15.)
- Part 8: Responsibility and Accountability* (2006). Forrás: http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB176/CAVR_responsibility.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- Partners in Prosperity: U.S. Investment in Indonesia* (2013). Forrás: www.aiccu.org/IndonesiaInvestmentSurvey.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)
- Pence Brings Home \$10 Billion of Indonesia-US Business Deals (2017). *Indonesia-Investments*, 2017. 04. 21. Forrás: www.indonesia-investments.com/news/todays-headlines/pence-brings-home-10-billion-of-indonesia-us-business-deals/item7760 (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- PEPINSKY, Tom (2017): *U.S.-Indonesian Relations at a Crossroads*. Forrás: <https://tompepinsky.com/2017/01/16/u-s-indonesian-relations-at-a-crossroads/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- Report for Selected Country Groups and Subjects* (2017). Forrás: www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=74&pr.y=11&sy=2017&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=998&s=PPP&grp=1&a=1 (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- SALNA, Karlis (2018): U.S. Says Indonesia Is Foregoing Billions of Dollars in Investment. *Bloomberg*, 2018. 02. 19. Forrás: www.bloomberg.com/news/articles/2018-02-19/u-s-says-indonesia-foregoing-billions-of-dollars-in-investment (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
- SANTOSA, Bima Priya (2015): *Taking Stock. US-Indonesia Investment 2015*. Paramadina Public Policy Institute. Forrás: www.uschamber.com/sites/default/files/documents/files/23749_final_pdf.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- SCHULZE, Kirsten E. (2008): Indonesia’s Approach to Jihadist Deradicalization. *CTC Sentinel*, Vol. 1, No. 8. 1–2.
- Secretary-General Informs Security Council People of East Timor Rejected Special Autonomy Proposed by Indonesia (é. n.). Press Release, SC/6721, 1999. 09. 03. Forrás: www.un.org/press/en/1999/19990903.sc6721.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- SIMON, Sheldon W. (2017): *U.S. – Southeast Asia Relations: Mixed Reactions in Southeast Asia to the U.S. War on Terrorism*. Political Science Department, Arizona State University. Forrás: http://cc.csis.org/wp-content/uploads/2017/06/0104qus_seasia.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)
- The 2009 U.S.-Indonesia Comprehensive Partnership: Engaging the Non-Government Sector* (2010). Forrás: www.usindo.org/assets/up/2010/08/USINDO-Bilateral-Conference-Report-Final1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 17.)
- Thousands of Indonesians Again Protest Trump’s Jerusalem Move (2017). *Reuters*, 2017. 12. 10. Forrás: www.reuters.com/article/us-usa-trump-israel-indonesia/thousands-of-indonesians-again-protest-trumps-jerusalem-move-idUSKBN1E405Y (A letöltés ideje: 2018. 05. 31.)

- Top 5 US-Indonesia Exports and Imports* (é. n.). Forrás: <https://aiccusa.org/home/country-data/top-5-us-indonesia-exports-and-imports> (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- Trade in Goods with Indonesia, 2018* (é. n.). Forrás: www.census.gov/foreign-trade/balance/c5600.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 29.)
- U.S. Alliances and Emerging Partnerships in Southeast Asia – Out of the Shadows* (2009). CSIS Southeast Asia Initiative Report. Forrás: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/090710_southeast_asia_alliances_partnerships.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)
- U.S. Foreign Aid by Country – Indonesia* (é. n.). Forrás: <https://explorer.usaid.gov/cd/IDN> (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- U.S. Policy toward East Timor (1997). *ETAN*, 1997. 12. 11. Forrás: <http://etan.org/timor/uspolicy.htm> (A letöltés ideje: 2018. 05. 11.)
- U.S. Relations With Indonesia* (2017). U.S. Department of State, 2017. 01. 17. Forrás: www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2748.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- United States (2017). *Euler Hermes Economic Research, Country Report*, 2017. 06. 22. Forrás: www.eulerhermes.com/economic-research/blog/EconomicPublications/us-country-report-jun17.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- United States-Indonesia Comprehensive Partnership* (2013). Forrás: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/10/215196.htm> (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- US-Indonesia Export/Import Statistics* (2018). Forrás: <https://aiccusa.org/home/country-data/us-indonesia-exportimport-statistics> (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)
- WEINER, Tim (2007): *Legacy of Ashes. The History of the CIA*. New York, Anchor.
- WILSON, Scott (2010): Obama praises Indonesia's 'spirit of tolerance' as a model. *Washington Post*, 2010. 11. 10. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/11/09/AR2010110906579.html?noredirect=on (A letöltés ideje: 2018. 05. 17.)

Wagner Péter

Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború után

Bevezető

Afganisztán az elmúlt két évtizedben túlsúlyos szerepet játszik az amerikai külpolitikában. Az amerikai szaksajtó a „leghosszabb háborúnak” nevezi az afganisztáni konfliktust, utalva arra, hogy az Egyesült Államok modern történetében ez a 2001 óta tartó háború időtartamában megelőz minden más, az amerikai haderő által vívott konfliktust.

Mitől annyira fontos az USA-nak Afganisztán? Tanulmányom fő tézise szerint ennek nincsen semmilyen belső, inherens oka, Afganisztán nem tudott felmutatni soha olyan érdekeket, erőforrásokat, amelyek az USA számára érdekessé, a kétoldalú kapcsolatok szempontjából „kívánatosá” tették volna. Az Egyesült Államok fokozott, „nyomasztó” érdeklődése mindig valamilyen külső faktornak volt köszönhető: előbb a szovjet beavatkozásnak, majd az al-Káida jelenlétének. Ezek hiányában Afganisztán súlytalanná – és így az amerikai figyelemre érdemtelené – vált Washington szemében.

Ebben a jelenségben kulcsszerepet játszik, hogy Afganisztán egy olyan geostratégiai térben helyezkedik el, amelyen nála (politikai, katonai és gazdasági értelemben) sokkal fejlettebb szereplőkkel kell osztozkodnia. Szűken vett értelemben a két nukleáris hatalomról, Pakisztánról és Indiáról van szó, amelyek rivalizálása és érdekei sokkal fontosabbak az USA számára. Tágabb értelemben azonban arról sem szabad megfeledkezni, hogy Irán és Kína is „hátsó udvaraival” határos Afganisztánnal, és ezek az országok még inkább az amerikai érdeklődés homlokterében vannak. Mindezek miatt aztán Washington afganisztáni érdekei – hacsak nincs valamilyen eminens ok – alárendelődnek ezeknek a szereplőknek.

A két ország kapcsolatának leírása sajátosan egyoldalú, és tökéletesen példázza azt az aránytalanságot, amelyet a kettejük súlya jelent a nemzetközi kapcsolatokban. Az újdonság szándéka nélkül jegyzem meg, hogy az Egyesült Államok a 20. század politikai, gazdasági és katonai szuperhatalma volt, amely a hidegháború végével egyedül maradt, és kvázi hegemonként örködött az általa teremtett nemzetközi rend fenntartásán. Afganisztán ezzel szemben a világ egyik legszegényebb országa a (nemzet)államok megszületése óta, amely 1880 óta mindig külső segélyekben részesült. Az ország a hidegháború vége után a polgárháborús viszonyok miatt egyfajta „fekete lyukként” létezett a nemzetközi rendszerben, amelyhez földrajzi elzártsága is hozzájárult. Amikor a kétoldalú kapcsolatokról akarunk írni, akkor valójában Washington Afganisztán-politikája lesz vizsgálódásunk tárgya. Afganisztánnak nincs USA-politikája, hacsak arra nem gondolunk, hogy a 2001 utáni afgán kormányok mindenkori célja az amerikai figyelem és elkötelezettség fenntartása volt, valamint minél jelentősebb fejlesztési források és (katonai) segélyek biztosítása a túléléshez.

Tanulmányom első részében a 2001-ig tartó időszakot tekintem át, amelynek fő jellemzője a hivatalos washingtoni külpolitika érdektelensége volt. Ez persze nem jelentett *teljes* érdektelenséget, csak arra reflektált, hogy a polgárháborúba süllyedt Afganisztán irányába nem voltak érdemi külpolitikai célok, sem a Bush-, sem a Clinton-kormányzat nem kívánt érdemi módon belefolylni – érthető módon – egyik fél oldalán sem. Az egyetlen kormányzati cél Oszáma bin Ládén esetleges elfogása lett volna, de ez a CIA programja volt, nem a nyilvánosság előtt zajlott, és csak az 1990-es évek második felében indult el.

A művelet megítélése a döntéshozatali eliten belül egyébként annyira ellentmondásos volt, hogy még akkor sem került sor akcióra, amikor némi esély mutatkozott volna a sikerre. A korszak másik jelentős fejleménye volt az egyes amerikai olajcégek érdeklődése egy kőolajvezeték megépítése kapcsán, amely Közép-Ázsiából Afganisztánon keresztül Pakisztánba szállított volna szénhidrogént. A projekt előkészítése magában hordozta a tálibokkal való közvetlen kapcsolatok létesítését, amelyre több alkalommal is sor került. Nem tudni, hogy megvalósultak volna-e a tervek, de a 2001. szeptemberi terrortámadások mindenesetre pontot tettek minden elképzelés végére.

A tanulmány második része a 2001 utáni időszakkal foglalkozik. Miután az amerikai külpolitika ismét 180 fokos fordulatot vett a terrortámadások után, Afganisztán megint a fehér házi döntéshozatal fókuszban találta magát. A napjainkig tartó időszak azonban jól elkülöníthető periódusokra oszlik, akár egy-egy adminisztráción belül is. A Bush-adminisztráció – 2001–2003 közötti időszakában – a katonai beavatkozás után a diplomáciai erőfeszítések a politikai rendezés irányába terelték az eseményeket, ezt követően viszont az iraki háború csökkentette Washington figyelmét.

A 2003-tól kezdődő időszakot leginkább az egy helyben járás jellemezte: a katonai, politikai, segélyezési erőforrások elégtelennek bizonyultak a béke eléréséhez, ugyanakkor a kivonulás sem lehetett megoldás, mivel az az USA hitelességének csökkenéséhez vezetett volna. Az Obama-adminisztráció kezdetén az egyik legfőbb prioritás ismét egy tartós megoldás, a tálibok legyőzése és az amerikai kivonulás lett. Miután ez elérhetetlennek bizonyult, ráadásul az ukrajnai orosz beavatkozás Washingtonot is prioritásainak újrakalibrálására kényszerítette, az Obama-adminisztráció külpolitikáját a „tűzoltás” jellemezte a hátralévő időben. Donald Trump 2017. januári beiktatása óta érdemi változást egyelőre nem látni, a kormányzat nem fogalmazott meg új stratégiai célokat, így egyfajta folytonosságot figyelhetünk meg a 2015-től kezdődő időszakkal.

Az amerikai–afgán kapcsolatok – az egyoldalúságuk ellenére is – kellően sokrétűek és szerteágazók ahhoz, hogy az adott terjedelmi lehetőségek mellett is csak a kétoldalú reláció egyes, fontosabb részleteire koncentráljunk. A tágabb regionális kontextus és a távolabbi szereplők hatásának bemutatására – azok kétségtelen fontossága ellenére – ehelyütt nem áldozhatunk teret.

Történelmi előzmények a kétoldalú kapcsolatokban

Bár a tanulmány témája az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború végétől, egy pár szóban át kell tekinteni az ezt megelőző évtizedeket is. A diplomáciai kapcsolatok felvételére 1935-ben került sor, de a közép-ázsiai ország elismerése már 1921-ben – egy magas rangú afgán delegáció washingtoni látogatásának következményeként – megtörtént.

Összhangban azzal, hogy a második világháborúban felértékelődött Afganisztán szerepe, a két ország 1942–43-ban állandó nagykövetségeket nyitott. Államfői szintű látogatásokra először 1959-ben került sor, amikor Dwight Eisenhower elnök látogatott Kabulba, ezt Zahir király látogatása követte 1963-ban. 1983 és 2002 között a diplomáciai kapcsolatok szüneteltek, a két ország nagykövetségeit bezárták.¹

A hidegháború időszakában a két ország regionális érdekei eltértek egymástól, ami megakadályozta a kétoldalú kapcsolatok szorossá válását. Az USA célja a Szovjetunió „bekerítése” volt, amelyhez Ázsiának ezen a részén a Törökországgal, az iráni monarchiával és Pakisztánnal közösen létrehozott katonai szövetség mutatkozott működőképesnek. Ez a szervezet a CENTO volt (Central Treaty Organization), amelynek bár az USA nem volt tagja, de annak minden tagjával kétoldalú megállapodást kötött. A pakisztáni-amerikai kapcsolatok erősítését azonban már megelőzte egy másik biztonsági szerződés (Mutual Defense Assistance Agreement, 1954), illetve az Iszlamabad SEATO (Southeast Asia Treaty Organization) tagsága szintén 1954-ben.² Ez utóbbi szervezet a hidegháborús nyugati szövetségeket hozta össze legszorosabb térségbeli partnereikkel.³

Afganisztán fő külpolitika célja is Pakisztánnal állt összefüggésben, ám épp ellentétes előjellel. A Pakisztánban élő pastunok az ország egyik legnépesebb etnikai csoportja volt, míg Afganisztánban a lakosság több mint felét adva az államot alkotó, vezető etnikai közösségnek számítottak. A pastunok hovatartozása, a két országot elválasztó határ kérdése volt az úgynevezett Pastunisztán-kérdés, amely Pakisztán létrejöttétől kezdve (1947) szembeállította a két országot. Ez a viszály determinálta Afganisztán szerepét az ellenséges India–Pakisztán relációban, a közös államérdekek mentén közelítve Kabult és Újdelhit.

A USA–afgán kapcsolatokban még így is jelentős dinamika volt a hidegháború alatt, amelynek elsődleges oka Kabul segélyfüggősége és a Szovjetunió figyelme volt. Mivel a modernizáció csak külföldi forrásokból valósulhatott meg, a monarchia vezetése elsősorban az USA-tól várt volna segítséget. Az amerikai érdektelenséget tapasztalva az afgán vezetés jobb híján a Szovjetunióhoz fordult, amely egyre nagyobb volumenű gazdasági, oktatási és katonai segélyben részesítette Afganisztánt.⁴ A megnövekedett szovjet aktivitás természetesen felkeltette az Egyesült Államok figyelmét, bár az mindig reaktív, a szovjet befektetésekhez viszonyítva alacsony maradt.⁵ Noha az afgán vezetés megpróbált egyensúlyt tartani a szovjet és amerikai érdekek között (előbbieket kijátszva az utóbbiak ellen), az 1970-es évek elejére nagyrészt ellehetetlenült ez a hintapolitika, és az ország egyre erősebben az szovjet érdekszféra felé sodródott. Erre a folyamatra tett pontot az 1978-as kommunista hatalomátvétel, majd az 1979-es szovjet megszállás. Ez más nemzetközi események sorozatába ágyazva egyértelmű kihívás volt az Egyesült Államok számára, amelyet az nem hagyhatott válasz nélkül.

¹ 1942-ben előbb az USA nyitotta meg kabuli nagykövetségét, amelyet kis késéssel, 1943-ban követett az afgán királyság washingtoni nagykövetsége. *Diplomatic History* (é. n.). Forrás: www.afghanembassy.us/afghan-us-relations/afghan-us-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

² KHAN, Mohammed Ayub (1964): The Pakistan-American Alliance. *Foreign Affairs*. Forrás: www.foreignaffairs.com/articles/asia/1964-01-01/pakistan-american-alliance (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

³ Thaiföld, Pakisztán, Ausztrália, Új-Zéland, Fülöp-szigetek.

⁴ MAGNUS, Ralph H. – NABY, Eden (2000): *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview Press. 47.

⁵ Washington az oktatás és a mezőgazdaság területén adott támogatást, a katonai segélynyújtást elutasította. NYROP, Richard F. – SEEKINS, Donald M. (1986): *Afghanistan, a country study*. Washington D. C., USGPO. 60.

Az Egyesült Államok érdeklődése 1978 tavaszától kezdett nőni, amikortól egyre súlyosabbá vált Afganisztánban a belpolitikai helyzet. 1978. július 3-án Jimmy Carter elnök titkos felhatalmazást adott a CIA-nek a műveletek megindításához. Bár manapság a szakirodalom jelentős része is úgy hivatkozik erre a döntésre, mint a későbbi fegyveres támogatás első lépésére, valójában a félmillió dolláros keret csak propagandatevékenységre, készpénz-támogatásra, és nem halálos eszközök biztosítására hatalmazta fel a CIA-t.⁶ A Szovjetunió 1979. decemberi közvetlen beavatkozása mindent megváltoztatott, a hírszerző szervezet „afganisztáni” költségvetése hamarosan elérte a 60 millió dollárt.⁷ A CIA afganisztáni tevékenysége a Reagan-adminisztráció első éveiben nem változott, az csak 1984-től kezdett nőni és 1987-re elérte a 700 millió dollárt.⁸ A források növekedése egyben azt is jelentette, hogy 1984 után a CIA már közvetlenül is kapcsolatba lépett a különböző afgán hadurakkal, finanszírozta és támogatta őket fegyverekkel, kommunikációs eszközökkel, műholdfelvételekkel.

Amerikai–afgán kapcsolatok a hidegháború végétől 2001. szeptember 11-ig

A szovjet csapatok kivonulása – mint pár évvel később kiderült – a birodalom utóvédharcának egy fontos pillanata volt. Bár akkor még kevesen sejtették, a Szovjetunió már a felbomlás irányába tartott, miközben Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár és George H. W. Bush amerikai elnök a szuperhatalmak rivalizálása helyett az együttműködésben látta a jövőt. Kelet-Európában egymás után dőltek meg a kommunista rezsimek, de a demokratikus átmenetek újabb (harmadik) hulláma az egész világon jelentkezett. A történelmi pillanatban az USA egyik legfontosabb prioritása az volt, hogy ezek az átmenetek békésen menjenek végbe, illetve 1991 decembere után az, hogy a Szovjetunió felbomlását követően is valamenynyire rendezett állapotok maradjanak az egykori birodalom helyén létrejövő új államokban.

Afganisztán gyorsan elvesztette a jelentőségét. A szovjet csapatok kivonulásával megvalósult a legfontosabb amerikai cél, és bár a genfi egyezmény nyitva hagyta a Nadzsibullah-rezsim további szovjet támogatását, ez már korántsem követelt akkora figyelmet Washingtontól. Bár az amerikai külügy még csatolt egy záradékot a genfi megállapodáshoz, amelyben kinyilvánította szándékát, hogy ő is tovább finanszírozhatja a fellelőket, ennek már kevés gyakorlati jelentősége volt. A szovjet segéllyel szemben, amely 1990-ben 3 milliárd dollárt ért el, az amerikai támogatás már korántsem volt paritásban, az USA 1991-re minimálisra csökkentette a támogatást, amit kiegészített az iraki háború során zsákmányolt, 30 millió dollár értékű használt iraki fegyverekkel.⁹

⁶ GATES, Robert (1996): *From the Shadows*. New York, Simon and Schuster. 144–146.

⁷ GATES 1996, 251.

⁸ Az amerikai titkos segélyek összességében elérték a 3 milliárd dollárt, ami több volt, mint az évtized összes többi CIA titkos műveletének költségvetése. GALSTER, Steve (2001): *Afghanistan: Lessons from the Last War*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)

⁹ A szovjet jelenlét alatt kapott nem amerikai, szaúdi és más arab országok és nem állami szereplők által biztosított támogatások 1991 után nyertek jelentőséget. Miután 1992-től kiapadt a washingtoni forrás, az afgán hadurak már csak ezekre és a pakisztáni ISI-forrásokra számíthattak (ám ezek is elérték a 300–400 millió dollár évente). RUBIN, Barnett R. (2002): *The Fragmentation of Afghanistan*. New Heaven, Yale University Press. 179–183. A szovjet támogatásról lásd BRAITHWAITE, Rodric (2007): *Afgantsy. The Russians in Afghanistan, 1979–89*. Los Angeles, Indo-European Publishing. 296.

Az afgán rezsim bukását végül nem is a mudzsahedek győzelme hozta el, hanem a Szovjetunió összeomlása. 1991 decemberében hivatalosan felbomlott a Szovjetunió, 1992 januárjában a Jelcin-adminisztráció megszüntette az Afganisztánnak nyújtott pénzügyi és katonai segélyeket, a Nadzsibullah-rezsim pedig 1992 áprilisában összeomlott. Amikor az afgán mudzsahedek győzedelmesen bevonultak a fővárosba, Washington figyelme már rég messze járt a térségben – de merre?

Afganisztántól nyugatra, az 1991-es öbölháború után, az USA prioritása az úgynevezett kettős feltartóztatás politikája volt, amelynek értelmében Irakot és Iránt is meg kellett akadályozni, hogy kitörjön az elszigeteltségből, és dominálni próbálja saját régióját. Afganisztántól északra Washington fókuszja a frissen függetlenné vált közép-ázsiai köztársaságokon volt, mégpedig három okból. Egyrészt, mert Kazahsztán ideiglenesen nukleáris hatalomnak számított, mivel a felbomlás során a szovjet készletek egy része az új országban rekedt. A nukleáris fegyverrendszerek jövője viszonylag hamar megoldódott, mert mindhárom partner (kazah–orosz–amerikai) érdekelt volt ebben.¹⁰

Az amerikai figyelem másik oka a demokratikus átmenetek jelentette remény volt. Bár több ország esetében is hiúnak bizonyult ez a remény, Kazahsztán, de különösen Kirgizisztán, az 1990-es években komoly eredményeket és támogatást szerzett Washingtonban. E két országot a „demokrácia szigeteként” jellemezték az egyébként szovjet mintájú, autoriter tendenciákat mutató Közép-Ázsiában.

Az amerikai figyelem harmadik oka gazdasági, illetve ezen keresztül geopolitikai jellegű volt. A Szovjetunió felbomlását követően létrejött 5 új államból kettőben, Kazahsztánban és Türkmenisztánban, a világpiacon is jelentősnek számító szénhidrogén-lelőhelyek voltak/vannak, és a Kaszpi-tenger „túloldalán” fekszik Azerbajdzsán is a híres bakui olajmezőkkel. Az amerikai olajcégek hamar megjelentek a térségben, új piacokat és lelőhelyeket kerestek. Az érdeklődés kölcsönös volt, a forráshiányos, többségében elmaradott egykori szovjet tagköztársaságoknak befektetésekre, fejlesztésekre és általában bevételekre volt szükségük a politikai stabilitásuk megőrzéséhez.¹¹

Az USA számára stratégiai kérdést jelentett a világ szénhidrogén-lelőhelyei feletti ellenőrzés biztosítása, ám Közép-Ázsia esetében még megoldatlan volt a nyersanyagok világpiacra történő juttatása. Három lehetséges út kínálkozott: a Kaszpi-tengeren át Azerbajdzsán és Grúzia érintésével Törökország földközi-tengeri kikötői, Iránon keresztül a Perzsa-öbölbe kijutni vagy Afganisztánon keresztül Pakisztánba és az Indiai-óceánra kivezetni a vezetékeket.

A politikai döntéshozók egyik fő szempontja az volt, hogy a terrorizmus támogatásával vádolt és amúgy „ösellenségnek” tartott Iránt mindenképpen elkerüljék az épülő új vezetékek. A „kettős feltartóztatás” politikáját követve szó sem lehetett arról, hogy egy iráni kikötőn keresztül jussanak el a nyersanyagok a világpiacra. A tranzitdíjak mellett

¹⁰ OBENDOFER, Don (1992): 3 Ex Soviet States To Give Up A-Arms. *The Washington Post*, 1992. 05. 24. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/05/24/3-ex-soviet-states-to-give-up-a-arms/bf3284ee-c7e9-4b09-bdf7-12c726f033be/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

¹¹ A kaszpi-tengeri térség rendelkezik a világ harmadik legnagyobb kőolajtartalékaival (10–20%, eltérő becslések alapján) és a legnagyobb földgáztartalékaival (50%). Mintegy 40 projekt fut a térségben, amelyben 11 amerikai cég vesz részt (24 más nyugati és 2 orosz cég mellett). A befektetett tőke meghaladja a 100 milliárd dollárt. GRAU, Lester W. (2001): Hydrocarbons and a New Strategic Region: The Caspian Sea and Central. *Military Review*, May–June 2001.

ugyanis aránytalanul megnövelte volna Teherán befolyását a közép-ázsiai országokban (ahol már eddig is vetélkedett Törökországgal és Pakisztánnal), és az amerikai vállalatok is függőségi helyzetbe kerültek volna. A gazdasági érvek ugyanakkor e beruházás mellett szóltak, az összköltség nagyságrendekkel lett volna kisebb, mert a már meglévő – Iránt át-szelő – vezetékekre lehetett volna illeszteni az új hálózatot.¹²

A Clinton-kormányzat geopolitikai megfontolások alapján a Baku–Ceyhan (azeri–grúz–török) útvonalat támogatta, mert ez a megbízható NATO-szövetséges Törökország egyik kikötőjében végződött, és szemben a Perzsa-öböllel, a Földközi-tenger sokkal kevesebb biztonsági kockázatot rejtett, és maximális biztonságot kínált az 5 milliárd dolláros befektetés hosszú távú megtérüléséhez. Ez a vezeték azonban egyelőre csak a bakui kőolajmezőket kötötte össze a világpiaccal, a közép-ázsiai (kazah és üzbég) lelőhelyeket csak később kötötték be. Jellemző, hogy a vezetékprojekt előkészítése majdnem 10 évet vett igénybe, 1993 és 2002 között, a megépítés pedig már az ifjabb Bush korszaka idejére esett.

Az 1993 elején beiktatott Clinton-adminisztrációt külpolitikai téren sokkal fontosabb és látványosabb kihívások érték a világ más részein. Mindenekelőtt a Jugoszlávia felbomlását kísérő polgárháború követelt rengeteg figyelmet, elsősorban amiatt, hogy a háború a fő szövetséges, Európa határainál történt. A NATO keleti bővítése, a szómáliai fiaskó, a ruandai genocídium idején tapasztalt tanácstalanság csak a legfontosabb események voltak az első Clinton-adminisztráció időszaka alatt, miközben az amerikai elnök nem is elsősorban a külpolitikával, hanem a belpolitikával, a gazdasági reformokkal akart foglalkozni.

Ilyen körülmények mellett az USA Afganisztán-politikája lényegében megszűnt létezni, egyedül a külügyminisztérium és a CIA foglalkozott az országgal, vagy inkább próbálta követni a helyi eseményeket. Nem lévén közvetlen jelenlét a polgárháborús országban, ez jobbra az USA pakisztáni nagykövetségén keresztül történt. Az amerikai külpolitikai érdektelenséggel talán nem is lett volna különösebb probléma, ha 1994-től nem jelenik meg egy új csoport az afgán polgárháborúban: a Talibán.

Az új mozgalom tevékenysége lassan állásfoglalásokra kellett, hogy kényszerítse a Fehér Házat, de legalább a külügyminisztériumot. Kezdetben mindkét fél hozzáállása igen pragmatikus volt, egyik fél sem látott a másikban ellenséget, ugyanakkor mindkét oldal igen keveset tudott a másiktól.

A fokozatosan erősödő Talibán legfőbb érdeke a nemzetközi elismerés volt: ha megtudták volna szerezni az USA támogatását (azaz elismerését), az sokat javított volna megítélésükön a világban.¹³ A Talibán 1996-ban foglalta el a fővárost, addigra már az ország több mint felét sikerült egységesítenie. Az elkövetkező két évben aztán az ország további részeit is ellenőrzése alá vonta. Amikor a következő évben időlegesen elfoglalták Észak-Afganisztánt, Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek elismerte a tálibokat

¹² TAROCK, Adam (1999): The politics of the pipeline: The Iran and Afghanistan conflict. *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 4. 801–819.

¹³ A tálibok külpolitikájának mindvégig központi eleme maradt a nemzetközi elismerésért folytatott küzdelem. RUBIN, Barnett R. (1997): Women and pipelines. Afghanistan proxy wars. *Royal Institute of International Affairs*, Vol. 73, No. 2. 283–296.

az ország vezetőinek, de a világ többi országa továbbra is az 1992-ben hatalomra került Rabbani-kormányt ismerte el.¹⁴

A Talibán mozgalom motivációit amerikai részről hosszú időn keresztül nehezen tudták értelmezni, annyira ellentmondásosak voltak az iszlámábádi követségről érkező információk. A tálibok magukról a lehető legpozitívabb képet próbálták kialakítani (tolleránsak az etnikai kisebbségekkel, türelmesek a síitákkal, Irán-ellenesek, csak a béke és a rend helyreállítása érdekli őket stb.), és tagadtak minden olyan pletykát, amelyek szerint Pakisztán és Szaúd-Arábia állnak mögöttük. Ugyanakkor az amerikai képviselőlet más forrásai ezeknek az ellenkezőit állították. Ezeket az ismereteket a külügy a térségben már bejáratos kapcsolatain, a pakisztáni és a szaúdi diplomáciai és titkosszolgálati kapcsolatain keresztül próbálta kiegészíteni, ami hibának bizonyult, mert a két ország minden lehetséges eszközzel támogatta a Talibánt, hogy megteremtse uralmát Afganisztán felett.

Mai ismereteink szerint a Talibán egykori mudzsahed veteránok kezdeményezésére jött létre, és a pakisztáni titkosszolgálat szinte azonnal felkarolta annak érdekében, hogy rajtuk keresztül biztosítsa Iszlámábádban egy Pakisztán-barát afgán bábállam létrejöttét. Pakisztáni katonatisztek irányítottak egyes tálib katonai egységeket, fizették a mozgalom tisztviselőinek fizetését, gondoskodtak a logisztikáról és a hírközlésről, segítettek összegyűjteni a Pakisztánban élő egykori afgán katonatiszteket, és ha kellett, meggyőzték a rivális hadurakat is, hogy álljanak át.¹⁵ A Pakisztánban félhivatalosan működő több ezernyi medresze (iszlám vallási iskola, szeminárium) közül több száz támogatta a tálibokat oly módon, hogy amikor emberanyagra volt szükség a nyári offenzívák idején, egyszerűen bezárták az iskolák, és ezeket az „önkénteseket” teherautókkal szállították át az adott afgán frontszakaszra.¹⁶ Szaúd-Arábia, amely a szovjet bevonulás óta kiemelt figyelemmel kísért és bőkezűen támogatott egyes afgán szereplőket, most szintén a tálibok mögé állt. Nemcsak elismerte őket az ország legitim vezetőinek, de ellátta a mozgalmat több milliárd dollárnyi készpénzzel, üzemaneggal.¹⁷

Washington találkozása a Talibán mozgalommal

A Clinton-kormányzat idején az amerikai érdekeket sokáig leginkább egy amerikai olajipari vállalat, az Unocal befolyásolta. Az akkor a világ 12. legnagyobb olajvállalatának számító, régi múltra visszatekintő cég a Baku–Ceyhan-projektben is fontos szereplő volt,

¹⁴ A Nadzsibullah-rezsim bukása után létrejött Afganisztáni Iszlám Államban a 7 győztes mudzsahed párt megállapodott abban, hogy vezetőik 6 havonta váltva látják el az államfői posztot. A pozíciót másodikként betöltő B. Rabbani saját mandátuma végén nem volt hajlandó lemondani hatalmáról, a pártok között háború robbant ki. Bár Rabbaninak sem volt semmilyen demokratikus felhatalmazása a hatalmon maradásra, a nemzetközi közösség később mégis őt és az ország egyre kisebb területét ellenőrző kormányt ismerte el legitimnek.

¹⁵ Hozzá kell tenni, hogy az ISI és a hadsereg rengeteg tisztje pakisztáni pastun származású volt. Így például az 1990-es évek közepén az ISI-főparancsnok és vezérkari főnök, valamint az összes tálib egységek mellett működő műveleti tiszt.

¹⁶ Mindeme függés ellenére a tálibok teljesen önállóak maradtak, a nyomásgyakorlás a legritkább esetekben tudta befolyásolni őket. RASHID, Ahmed (1998): Pakistan and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 72–89.

¹⁷ ANWAR-UL-HAQ, Ahady (1998): Saudi Arabia, Iran and the Conflict in Afghanistan. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press, 122–131.

de az 1990-es évek közepén egy olyan projekt megvalósításán is fáradozott, amely *transz-afgán vezeték* néven a közép-ázsiai Türkmenisztánból Afganisztánon keresztül hozott volna földgázt Pakisztánba és a világpiacra. Az Unocal igazi multinak számított, amely céljai elérése érdekében a legnevesebb amerikai szakértőket, lobbistákat és politikusokat tudta csatasorba állítani. Tanácsadói között volt a Carter- és Reagan-adminisztráció számos tagja, akiknek valamilyen módon közük volt a korábbi afgán polgárháborúhoz. Henry Kissinger volt nemzetbiztonsági főtanácsadó, Zalmay Khalilzad, a republikánus oldal egyik külpolitikai szakértője vagy Robert Oakley korábbi pakisztáni nagykövet mind az Unocalt segítették személyesen vagy kapcsolataikon keresztül, amikor a zárkózott türkmén vezetést vagy a pakisztáni elnököt kellett megszólítani.

Saját üzleti szempontjából az Unocalnak „kézre esett” a Talibán térnyerése, mivel így a gázvezeték afganisztáni lefektetéséhez elég lett volna csak egyetlen partnerrel meg egyezni. A Clinton-kormányzat lassan növekvő figyelemmel kísérte az afganisztáni eseményeket. 1996 áprilisában – még mielőtt a tálibok elfoglalták volna az afgán fővárost – több lépésre került sor, amely alátámasztotta ezt a növekvő figyelmet. Robin Raphel – a térségerért felelős helyettes külügyi államtitkár – a kormány Afganisztán-politikájának áttekintése érdekében egy közép-ázsiai körútra indult, amely során nemcsak Pakisztánban és három közép-ázsiai országban állt meg, de Kandahárban, Kabulban és Mazar-i Sharifban is.¹⁸ A magasrangú állami tisztviselő jelenléte a polgárháború szabdalta országban sokak figyelmét felkeltette, hiszen szokatlan lépésről volt szó. Raphel kabuli sajtótájékoztatóján az amerikai jelenlétet úgy határozta meg, mint ami a szembenálló felek közti békében érdekelt, és felhívta a figyelmet a gazdasági lehetőségekre, amelyből mindegyik fél profitálna.¹⁹ Az akkori állapotok szerint a földgázvezeték érdekében az országot uraló három félnek kellett volna megegyezésre jutnia a megvalósítás előfeltételeként.

Raphel afganisztáni látogatásával szinte egy időben, amerikai kezdeményezésre, az ENSZ BT vitát is folytatott az afganisztáni helyzetről, ami azt a célt szolgálta volna, hogy lépjen életbe fegyverembargó az országgal szemben. A BT ülése azért is volt figyelemre méltó, mert 6 éve nem foglalkozott a szervezet Afganisztánnal, ami a polgárháború súlyosságát és a konfliktus történelmi múltját tekintve meglepő.

Az amerikai kormányzati aktivitás nemcsak Közép-Ázsiában és az ENSZ-ben, de Washingtonban is nyomokat hagyott. 1996 áprilisában elsőként Rashid Dostum, az Észak-Afganisztánt ellenőrző hadúr, a földgázvezeték-üzlet egyik megkerülhetetlen figurája látogatott az USA-ba, őt több másik hadúr követte, akik amerikai tisztségviselőkkel is találkoztak. 1996 nyarán az Unocallal szimpatizáló egyik amerikai képviselő kongresszusi meghallgatást szervezett a polgárháborúban részt vevő hadurak vagy képviselőik részvételével. Ez a maga nemében szintén példa nélküli figyelmet jelentett az elmúlt évek érdektelensége után.²⁰

¹⁸ A 3 város ebben az időben 3 különböző frakció kezén volt. A fővárosban a nemzetközileg elismert kormány működött, Kandahár a tálibok központja volt, míg Mazar-i Sharif Rashid Dostum üzбég hadúr ellenőrzése alatt állt.

¹⁹ RASHID, Ahmed (2010): *Taliban. Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*. New Heaven, Yale University Press. 45.

²⁰ RASHID 2010, 46–47.

Az afgán politikai szereplők washingtoni látogatásával egy időben Robin Raphel a következő pontokban foglalta össze az USA céljait a közép-ázsiai ország tekintetében:

- Az instabilitás megszüntetése, mert ez akadályozza a közép-ázsiai országokat, hogy kereskedelmi útvonalakat és szénhidrogén szállítására alkalmas vezetéket irányítsanak dél (Afganisztán, Pakisztán) felé.
- A terrorizmus elleni harc.
- A kábítószer-termelés és -kereskedelem felszámolása (ekkor Afganisztán a világ második legnagyobb ópiumtermelője volt).
- A világ egyik legsúlyosabb menekültkérdésének megoldása (a lakosság egyötöde élt menekülttáborokban az ország határain kívül).

Raphel azt is hozzátette, hogy az Egyesült Államok nem támogat egyetlen afgán csoportot vagy frakciót sem, hanem a tárgyalásos megoldás híve, amely később elvezet egy, az afgánok által választott független, az ország etnikai arányait reprezentáló kormányhoz.²¹ Érdemes megjegyezni, hogy a terrorizmus elleni harc kapcsán ebben az időben még nem az al-Káida és a dzsihadisták jelentették az aggodalom forrását, hanem a különböző pakisztáni iszlamista csoportok, amelyek Kasmír indiai területein hajtottak végre terrortámadásokat, vagy Pakisztán síita vagy más kisebbségeit terrorizálták. Ezek a csoportok – gyakran a pakisztáni hatóságok tudtával – Afganisztán tálibok uralta területein nyertek menedéket.

1996 nyarán a tálibok valódi szándékairól még keveset lehetett tudni. A titkosítás alól feloldott, az iszlámábádi nagykövetségről küldött táviratok 1994 és 1996 között világosan jelzik, hogy a diplomatáknak is nagy erőfeszítést jelentett megismerni a szervezet szándékait. Az nagyrészt egyértelműnek tűnt, hogy a mozgalmat Dél- és Kelet-Afganisztánban a lakosság felszabadítóként fogadta. A szervezet vezetése Kabul 1996. szeptemberi elfoglalásáig olyan erőnek mutatta magát, amely nem kíván hatalmat, csak az egymással harcoló és a lakosságot terrorizáló hadurak lefegyverzését akarja elérni.²²

Ilyen körülmények között, tekintve az amerikai külügy megnövekedett érdeklődését, a gazdasági érdekek megjelenését, sokakban az az érzés lett úrrá, hogy a tálibokat valójában az USA, azon belül is a CIA támogatja, annak érdekében, hogy végre kimozdítsák Afganisztánt a polgárháborúból és pozíciókat szerezzenek ott Iránnal szemben.

Az amerikai és a tálib érdekek egy ponton világosan egybeestek: Irán kapcsán. A mozgalom vallási gyökerei közel álltak az iszlám szaúdi, szunnita vahhábita változatához. A Talibán fundamentalista beállítottságához tartozott a síita iszlámmal szembeni ellenérzés és a síita Irán nyugat-afganisztáni befolyásának korlátozása. Ezekből a tényekből az következett az afgán kormányerőket támogató Irán és Oroszország számára, hogy az Egyesült Államok valamilyen módon segítheti a tálib mozgalmat, hiszen Irán és a földgázvezeték ügyében érdekeik összecsengtek.

1996 szeptemberében történelmi fordulatra került sor az afgán polgárháborúban. A tálibok egy váratlan offenzívának köszönhetően elfoglalták a fővárost. A kormányerők Ahmed Sah Maszúd vezetésével – látva a reménytelen helyzetet – inkább harc nélkül adták fel Kabult, és vonultak vissza a város mögötti, korábban is sikeresen védett hegyek mögé.

²¹ A sajtótájékoztatóra 1996. június 16-án került sor.

²² GANDHI, Sajit (2003): *Volume VII.: The Taliban File*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/index.htm> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

A Nadzsibullah-rezsim bukása óta még egyetlen harcoló félnek sem sikerült ez a katonai siker, ráadásul a főváros elfoglalása után a tálibok azt is egyértelműsítették, hogy meg gondolták magukat, és mégsem kívánják átadni a hatalmat egy jövőbeni egységkormánynak, hanem maguk fogják irányítani az országot.

Az első amerikai reakciók balszerencsések voltak, és épp azokat a benyomásokat erősítették, amelyek a titkos amerikai támogatást vélelmezték. Az Unocal igazgatója „pozitív lépésnek” nevezte az eseményt, a cég a győzelemtől – főleg, ha a tálibokat nemzetközileg is elismerik – saját üzletének sikerét remélte. 1996-ban a cégnek már saját képviselője volt Kandahárban, a tálibok kvázi fővárosában.²³

A Fehér Ház Kabul elfoglalása után közleményt bocsátott ki, amelyben kijelentette, hogy vizsgálja a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségét. Bár ezt a hírt később visszavonták, a nemzetközi közösség nagy jelentőséget tulajdonított neki, hiszen az amerikai elismerésnek óriási súlya lett volna. Az afgán származású republikánus biztonságpolitikus, Zalmay Khalilzad, a későbbi afganisztáni nagykövet a *New York Times* hasábjain 1996 októberében így jellemezte a mozgalmat: „Az Egyesült Államoknak aktívan kellene támogatnia a Talibánt, mert bár fundamentalista szervezetről van szó, ezt nem olyan Amerika-ellenes formában teszi, mint Irán.”²⁴

A Clinton-adminisztráció ezekkel a megnyilatkozásokkal jutott a legközelebb a Talibán elismeréséhez, és ekkor voltak a legszívélyesebbek a kapcsolatok. Kabul elfoglalása után az iszlámábádi amerikai nagykövetség részére a külügyminisztériumból megküldött táviratban a központ megismételte az Egyesült Államokat foglalkoztató főbb kérdéseket: a politikai stabilitás megteremtésének jövőjét, a humanitárius helyzet alakulását, a kábítószertermelés elleni fellépés szükségességét, valamint a tálibok ellenőrzése alatt lévő területeken a különböző terrorcsoportok kiképzőtáborainak sorsát (másokkal megemlítve Oszáma bin Ládent).²⁵

A nemzetközi elismerés kérdése kulcsfontosságú maradt a táliboknak és az Unocalnak is, ám a kérdésben a Fehér Ház nem akart döntést hozni. Afganisztán washingtoni nagykövetségén kisebb „puccs” történt 1997 májusában. A szabadságon lévő nagykövetet helyettesítő első beosztott egy rádióinterjút adva váratlanul bejelentette, hogy vezetése alatt a nagykövetség „átáll” a tálibok oldalára. A nagykövet azonnal visszatért az amerikai fővárosba, és sikerült bejutnia a nagykövetségre. Az elkövetkező hónapokban sajátos munkamegosztás alakult ki, a nagykövet a földszintet, az első beosztott az első emeletet foglalta el, Afganisztán régi és új urait képviselve. A lehetetlen állapotot nem nagyon akarta megoldani az amerikai külügy, nem akart választani a két fél között, így végül augusztusban egyszerűen bezárták a nagykövetséget, és távozásra szólították fel a diplomatákat.²⁶

Az Unocal folytatta a lobbitevékenységet a transzafgán földgázvezeték érdekében. 1997-ben két alkalommal tálib tisztviselőket hívott meg az Egyesült Államokba. Az egyik

²³ COLL, Steve (2004): *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. London, Penguin Books. 342.

²⁴ ‘The US should actively assist the Taliban because even though it is fundamentalist, it does not practise the anti-US style of Iran.’ STOB DAN, P. (é. n.): *The Afghan Conflict and Regional Security*. Forrás: www.idsa-india.org/an-aug9-3.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

²⁵ *Dealing with Taliban in Kabul* (é. n.). 1996. 09. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal17.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)

²⁶ COLL 2004, 350–351.

alkalommal maga az el nem ismert tálib kormány külügyminisztere, Ghaus molla érkezett, aki látogatása során többek között megtekintette a NASA-központot, majd az Unocal alelnökével, Marty Millerrel vacsorázott együtt annak úszómedencés villájában. A küldöttség útja során találkozott washingtoni tisztviselőkkel is, a téma, mint mindig, a tálib rezsim elismerésének és Oszáma bin Láden sorsának kérdése volt.²⁷

Az Unocal emellett 1997 elején megbízta az Afganisztánra specializálódott Nebraskai Egyetemet, hogy indítson szakképzési programokat az olajcég pénzén a közép-ázsiai országban. A két évre tervezett, 1,8 millió dolláros programban 14 szakma oktatását vették tervbe, amely közül 9 az egyébként ott életidegen tevékenységnek számító olajipari építőmunkákhoz kapcsolódott, a többi pedig fele-fele arányban a hagyományosnak számító oktatási tevékenységeket és az építőiparban szükséges képzettségek elsajátítását célozta.²⁸

A kapcsolatok megromlása: a második Clinton-adminisztráció és Oszáma bin Láden

Az Egyesült Államokban 1996-ban választásokat tartottak, Clinton elnök külügyi apparátusa részben kicserélődött, az új külügyminiszter, Madeleine Albright számára az emberi jogi kérdések sokkal fontosabbak voltak, mint elődjének, Warren Christophernek. 1997 nyarára lecserélődött az egész hierarchia, a Dél-Ázsiáért felelős államtitkártól egészen az afgán referensig. Kiléptek vagy nyugdíjba mentek mindazok, akikre jellemző lehetett volna a külügy kezdeti (1994–1995), tálibokkal rokonszenvező álláspontja. 1997 októberében a szenátus külügyi bizottsága előtt az új, térségért felelős államtitkár-helyettes, Karl Inderfurth már kevés megértést mutatott a tálib rezsim felé, amikor azt mondta: „Washington célja egy olyan afgán kormány létrejötte, amely többnemzetiségű, széles támogatás övezi és aláveti magát az államok viselkedési normáinak.”²⁹

A második Clinton-adminisztráció első hónapjaiban az újonnan megalakult Nemzetbiztonsági Tanács arra jutott, hogy az USA-nak nagyobb hangsúlyt kell fordítania a régióra, nemcsak Indiára, de Pakisztánra is. De az amerikai külügyi vezetést még ekkor is leginkább az utóbbi két ország közötti lehetséges háború, valamint a szélsőséges csoportok növekvő befolyása aggasztotta. 1998-ban mindkét ország atombombát robbantott, amely jelentős proliferációs kockázatokat is felvetett. A két – immár atomhatalom – közötti konfliktus veszélye is beigazolódni látszott, amikor 1999-ben Kasmír indiai részén, Kargilban, rövid háború zajlott le a pakisztáni irreguláris erők és az indiai hadsereg között.

Az amerikai–afgán kapcsolatokban az emberi jogi dimenzió – különösen a nők helyzete – egyre dominánsabb szerepet kapott. Kabul elfoglalása után a tálibok számos olyan intézkedést vezettek be, amelyek nemzetközileg is széles publicitást kaptak a nőket érintő

²⁷ RASHID 2010, 174.

²⁸ MACKENZIE, Richard (1998): The United State and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 98.

²⁹ Ezek a kijelentések a tálibok már említett, nőket érintő szabályaira, valamint arra vonatkoztak, hogy a mozgalom vezetése szinte csak a pastu etnikumból állt, az ország lakosságának felét kitevő többi népcsoportot esetenként szisztematikusan üldözték vagy diszkriminálták. A Talibán hallani sem akart bármilyen „választásról” vagy egységkormányról. Az ország 80%-ának uraként elutasított bármiféle együttműködést, tárgyalást a korábbi hadurakkal, pártokkal és az elűzött kormánnyal. Inderfurth kijelentését idézi: MACKENZIE 1998.

hátrányos lépések miatt. Ilyen volt a lányok oktatásának betiltása, a nők számára kötelezően viselendő burka (az egész testet elfedő női ruha), a smink vagy a magas sarkú cipők viselésének betiltása, illetve hogy csak férfi családtagjukkal mehettek ki az utcára.

Az amerikai közvélemény és a kormányzat Talibán-ellenes hangulatának kialakításában a jól szervezett afgán nőmozgalom említésre méltó sikereket ért el, amikor aktivistáiknak sikerült meggyőzni a Feminista Többség (Feminist Majority) nevű lobbiszervezet, hogy karolja fel az afgán gyerekek és nők kiszolgáltatott helyzetének ügyét. Hogy a Clinton-kormányzatot a tálibok elleni határozottabb fellépésre kényszerítsék, aláírási akcióba kezdtek, amelyet több mint 300 feminista és emberjogi szervezet támogatott. A kezdeményezés sajtója akkor kapott országos nyilvánosságot, amikor a közkedvelt Jay Leno felesége, Mavis Leno 100 ezer dollárral járult hozzá a kampányhoz, és 1998 elején egy kongresszusi meghallgatáson is részt vett.

A sztárfeleség segítségével a Feminista Többség óriási partit szervezett az afgán nők tiszteletére az 1999-es Oscar-gálát követően, amelyen csak úgy nyüzsögtek a hollywoodi sztárok, és egyszerre sikkesnek számított támogatni Afganisztánt vagy beszélni Afganisztánról. Innen már csak egy lépés volt, hogy a politikai pályára készülő Hillary Clinton is megismerkedjen a tálibok túlkapasáival, és nyilvános beszédeiben ítélje el a mozgalmat.³⁰

A romló amerikai–tálib kapcsolatoknak persze volt egy sokkal gyakorlatibb oka is, ez pedig Oszáma bin Ládén és az al-Káida jelenléte a tálibok uralta területeken. A szaúdi milliomos 1996 májusában érkezett Kelet-Afganisztánba, arra a területre, ahol a 1980-as években harcolt. Mikor szeptemberben a tálibok elfoglalták ezt a vidéket, a szaúdi milliomos Pakisztánba menekült a harcok elől. Ekkor az ISI tisztjei bemutatták egymásnak bin Ládént és Omár mollát, a tálib mozgalom vezetőjét, abban a reményben, hogy a két vezető kapcsolatba lép egymással.³¹ Omár molla és bin Ládén között hamar kölcsönös rokonszenv alakult ki, bár céljaik nem estek egybe érdeemben. A tálibok befogadták bin Ládént és a szervezetét, és a terrorszervezet vezetője 1997-ben átette székhelyét Kandahárba.

Oszáma bin Ládént és az al-Káidát ekkor még kevésbé ismerték az amerikai hatóságok, hivatalos iratokban „csak” mint a terrorizmus finanszírozóját aposztrofálták. Amerika-ellenessége már korábban ismert volt, előző lakóhelyéről, Khartumból, azért kellett távoznia 1996-ban, mert az amerikai, szaúdi és egyiptomi kormányok folyamatos nyomás alatt tartották a szudáni vezetést, amely végül kényelmesebbnek látta, ha bin Ládén elhagyja az országot.³²

Miután bin Ládén és Omár molla között kialakultak a kapcsolatok, az al-Káida számos egykori katonai táborot kapott meg a Talibántól, hogy ott kedvére, a világtól elzárta folytathasson kiképző tevékenységet tagjai számára, illetve új terrorakciókat szervezzen meg. A különböző – elsősorban kasmíri – terrorszervezetek jelenléte már a tálibok előtt ismert volt Afganisztán keleti részén. A 1990-es évek második felére becslések szerint akár

³⁰ RASHID 2010, 182.

³¹ National Commission on Terrorist Attacks (2004): *The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States.* (Authorized edition.) New York, W. W. Norton & Company, 65.

³² National Commission on Terrorist Attacks 2004, 62–63.

két tucat kiképzőtábor is működhetett az országban, ahol nemcsak az al-Káida, de csecsen, üzbec, ujjur, pakisztáni vagy más arab csoportok is rendelkeztek saját létesítményekkel.³³

A tálibokkal folyamatos kapcsolatban lévő iszlámábádi amerikai diplomaták nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy a kétoldalú megbeszéléseken fel ne hozzák bin Ládén jelenlétét. Egy – a 2001. szeptemberi terrortámadások után – titkosítás alól feloldott dokumentum szerint 1996 szeptembere és 1998 augusztusa (a kelet-afrikai amerikai nagykövetségek elleni robbantások időpontja) között 16 alkalommal találkoztak magasrangú tálib képviselőkkel Afganisztánban vagy az ENSZ-ben. Az amerikai diplomaták már az Omár molla és bin Ládén közötti közvetlen találkozók előtt figyelmeztették a tárgyalópartnereiket, hogy a fundamentalista mozgalom semmi esetre se nyújtson menedéket vagy fogadja be a szaúdi terroristát. A tálibok sokszor kettős játékot játszottak az amerikai diplomatákkal, soha be nem váltott ígéretekkel hitegetve őket. Hiába akartak amerikai diplomaták látogatókat tenni azokban a táborokban, ahol a feltételezések szerint terrorista kiképzőközpontok működtek. A Talibán előbb elfogadta a kérést, majd halogatásba kezdett, végül 4 hónap múlva visszatáncolt az egész ötlettől. Ezeknek a találkozóknak talán a legmeglepőbb fordulata 1998 februárja után következett be, amikor az al-Káida egyiptomi, csecsen és algériai terrorszervezetekkel és fundamentalista csoportokkal közösen kibocsátotta a *Dzsihád a zsidók és keresztések ellen* című fatvát.³⁴ A tálib diplomaták előbb kijelentették, hogy bin Ládén nem is adott ki fatvát, majd idővel azt bizonygatták, hogy bin Ládén nem volt az aláírók között.³⁵

Az amerikai–tálib kapcsolatokban Oszáma bin Ládén egyre fontosabb szerepet játszott, és az al-Káida az Egyesült Államok tanzániai és kenyai nagykövetségei ellen 1998. augusztus 7-én elkövetett robbantásai után el is dőlt, hogy ez a kapcsolat milyen lesz.

Az Egyesült Államok az afrikai merényleteket követően egyre több szálon próbált meg érvényt szerezni céljainak. Amerikai kérésre már 1999-ben megszületett az ENSZ BT határozata, amely kötelezte a tálibokat bin Ládén kiadására. 2000-ben, miután a senki által el nem ismert csecsen köztársaság képviselőt nyitott Kabulban január 16-án (és állítólag több száz arab fegyveres indult el Csecsenföldre), az USA és Oroszország közösen kezdeményezett egy új, még szigorúbb határozatot. 2000. december 19-én a Biztonsági Tanács elfogadta az 1333. számú határozatát, amelyben – a korábbi határozatokat is megismételve – kéri a Talibántól Oszáma bin Ládén kiadását, a kiképzőtáborok bezárását, a kábítószer-termelés és -kereskedelem beszüntetését.³⁶

³³ MALONEY, Sean M. (2015): *Army of darkness: The jihadist training system in Pakistan and Afghanistan, 1996–2001. Small Wars & Insurgencies*, Vol. 26, No. 3. 520.

³⁴ A muszlim hívők számára kötelező lett, hogy ahol lehetőségük van rá, megöljenek bármilyen amerikai vagy vele szövetségben levő ország állampolgárát annak érdekében, hogy a hitetleneket kiűzzék az iszlám világ földjéről és szent helyeiről. A dokumentum angol fordítását lásd <https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

³⁵ *US Engagement with the Taliban on Osama bin Laden* (é. n.). 9. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/ta140.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

³⁶ Az 1999-es – 1214-es számú – határozat bin Ládén kiadása mellett a Talibán bankszámláinak befagyasztását és az afgán nemzeti légitársaság gépeinek fogadását tiltotta. A 2000-es ENSZ-szankciók kimondták a teljes fegyverembargót Afganisztánnal szemben, bin Ládén és az al-Káida számláinak zárolását, az afgán légitársaság fogadásának tilalmát, és egyben arra kötelezte a tagállamokat, hogy magas rangú (miniszterhelyetesi szint felett) tálib politikusokat és katonai vezetőket ne engedjenek be területükre. VALKI László (2002): A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In TÁLAS Péter: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig*. Budapest, SVKH – Charta Press. 107–121.

A terrorizmus mellett ez utóbbi aggasztotta leginkább az Egyesült Államokat. A kábítószer-termelés 1999-re érte el a csúcst, amikor 4581 tonna ópiumot állítottak elő. A következő évben „csak” 3275 tonna gyűlt össze, de ez is biztosította a világ össztermelésének a 75%-át. Bár a természetben és kereskedelemben a tálib vezetők nem vettek részt, az ebből származó pénzt megadóztatták. A forgalomból és finomításból származó haszon általában a pakisztáni kartelleknél vagy Közép-Ázsiával kapcsolatban álló iszlamista terrorszervezeteknél csapódott le.³⁷ 2001-ben azonban váratlan fordulat következett, mert az ENSZ drogmegelőzéssel foglalkozó szerve meg tudott állapodni a Talibánnal, akik így megtiltották a termelést. Bár sokan kételkedtek az egyezmény sikerében, 2001 tavaszára valóban megszűnt az ópium alapanyagául szolgáló mákgubók termesztése az országban.³⁸

Washington megpróbálta régi szövetségeseit, Szaúd-Arábiát és Pakisztánt is rávenni, hogy próbáljanak nyomást gyakorolni a tálibokra, hogy adják ki Oszáma bin Ládent. A kelet-afrikai robbantások után Feiszal bin Turki, a szaúdi hírszerzést évtizedek óta vezető herceg személyesen látogatott el Kandahárba, ahol elsősorban a régi kapcsolatokra és kibővített pénzügyi támogatásra hivatkozva kérte Omár mollát a szaúdi terrorvezér kiadására. A szaúdiak rendkívül kényes helyzetben voltak, hiszen különösen jó kapcsolatokat ápoltak a tálib vezetéssel a kezdetek óta. A tálibok térhódítása részben az ő pénzügyi támogatásuknak volt köszönhető. A látogatás előtti hónapokban a szaúdi titkosszolgálat 400 Toyota pick-up teherautót és több millió dollárt küldött Afganisztánba, ami fontos szerepet játszott abban, hogy a tálibok abban az évben elfoglalták az ország északi és középső részét, az ellenzékét gyakorlatilag Afganisztán területének 10%-ára szorították vissza.³⁹

Turki herceg, aki gyakorlatilag a szovjet bevonulás óta vezette szaúdi titkosszolgálatot, Oszáma bin Ládent és az al-Káidát is jól ismerte, és most gyakorlatilag azt várta tőle az amerikai vezetés, hogy segítsen kiszolgáltatni nekik a szaúdi milliomot. A herceg kandahári látogatásakor nem várt fordulat történt. Félretéve minden keleti udvariasságot, Turki állítólag olyan durva és egyértelmű visszautasítás kapott, hogy válaszul a szaúdiak felfüggesztették a diplomáciai kapcsolatokat, majd beszüntettek minden segítyt.⁴⁰ Az amerikai nyomásgyakorlás Pakisztánt is érintette, de az keményebb diónak bizonyult, hiszen a mindenkori iszlámábádi vezetés (mögöttük a hadsereggel) és a tálib mozgalom viszonya jelentősen kihatott az ottani belpolitikára és a Kasmírban zajló eseményekre. Mint említettem, Afganisztánban nemcsak az al-Káidának, hanem különböző India-ellenes pakisztáni terrorcsoportoknak is volt kiképzőbázisa, akiket Pakisztán úgy tudott használni a Kasmírban folytatott gerillaháborújához, hogy közben hivatalosan semmi köze nem volt hozzájuk.⁴¹

³⁷ RASHID, Ahmed (2000): The Year 2000 in Afghanistan. *The Nation*, 2000. 12. 28. 7.

³⁸ *Afganisztán. Éves ópiumgyökér felmérés* (2001). UNDCP. Forrás: www.unodc.org/pdf/publications/report_2001-10-16_1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

³⁹ A Talibán Mazar-i Sharif alá érve megvesztegette a város nyugati útvonalait őrző üzbég parancsnokokat, majd bevonult a mit sem sejtő városba. A fegyveres ellenállás legyűrése után megkezdődött a terror, számítások szerint több 10 ezer civil esett áldozatul a válogatás nélküli mészárlásnak. Egy pár fős kommandó – pakisztáni tisztekkel együtt – behatolt az iráni konzulátusra, ahol kivégezték az ott tartózkodó 11 iráni diplomatát és újságírót. Ez majdnem háborúba sodorta a tálibokat Iránnal. BAKSHI, G. D. (1998): *Mono, Ethnic Solutions: The Taliban's Cheque Book Campaign*. Forrás: www.idsa-india.org/an-dec8-3.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁰ RASHID 2010, 138–139.

⁴¹ Ezt nevezik a konfliktus privatizálásának. Hivatalosan a kasmíri harcokban nem avatkozik be a pakisztáni vezetés, így visszautasíthat minden indiai vádat. Viszont Afganisztánban titkos kiképzőtáborokat tartott fent, ahol az ISI kiképzést biztosított a kasmíri harcokban részt vevő fundamentalista pártok önkénteseinek.

Ráadásul a Talibán rendkívül népszerű volt (és a mai napig is az) Pakisztán Afganisztánnal határos részein. Az itt élő – a lakosság 10–15%-át kitevő – pastun népeség körében sokan rokonszenveztek a tálibok kísérletével Afganisztánban.⁴² Végül ott van Pakisztán stratégiai érdeke, az óriási déli szomszédal, Indiával szemben. Ebben a tekintetben létkérdés volt, hogy az északi szomszédra milyen mértékben lehet számítani egy konfliktus esetén.

A kelet-afrikai merényletekre válaszul az USA rakétatámadást intézett feltételezett szudáni és afganisztáni al-Káida-célpontok ellen 1998. augusztus 20-án. Mivel a robotrepülőgépek átrepültek Pakisztán felett, merész diplomáciai húzással csak az utolsó pillanatban értesítették az elszenvedő felet (nehogy azt gondolja, indiai rakéták jönnek). Iszlámábád egyrészt zokon vette, hogy az USA ennyire nem bízott meg benne, másrészt komoly felháborodást keltett az akció, mert a kiképzőtáborok közül kettő valójában a pakisztáni titkosszolgálat (ISI) bázisa volt, és az ide becsapódó robotrepülőgépek 5 ISI-tisztet és tucatnyi kiképzésre váró kasmíri gerillát öltek meg.⁴³

1999 májusában a pakisztáni amerikai nagykövet nyilvánosan figyelmeztette az ország vezetését a Talibán támogatásával járó következményekre. Arra a hírre, hogy bin Ládén kiemelése céljából amerikai kommandósok landoltak egy pakisztáni reptéren, fellázadt az ország pastunok lakta része. Két iszlamista párt háborúval fenyegette meg az Egyesült Államokat, míg egyik napról a másikra bezártak a medreszék az északnyugati határtartományban (ma Khyber Pakhtunkhwa), és 8000 diák ment át Afganisztánba megvédeni a terrorvezért és segíteni a tálibokat. Októberben, amerikai nyomásra, Nawaz Sharif miniszterelnök nyilvánosan is beismerte, hogy Afganisztánban kiképzőtáborok működnek, és ezért kéri Omár mollát a táborok bezárására.⁴⁴ A későbbiekben Pervez Musharraf tábornok vezetése alatt Pakisztán színleg a média és a nemzetközi közösség tagjai előtt hangzatos és biztató ígéreteket tett, esetleg néhány letartóztatást is foganatosított, de közben tovább folyt a támogatás, a segély és a fegyver a tálibok hadigépezetébe.⁴⁵

Próbált-e többet ennél a Clinton-adminisztráció? Továbbra is éltek a diplomáciai csatornák. A kelet-afrikai robbantások után első ízben történt meg, hogy a rejtőzködő és a Nyugattal (újságírókkal is) minden kapcsolatot elutasító Omár molla személyesen beszélt az amerikai külügyminisztérium egyik tisztviselőjével. A beszélgetést a mozgalom vezetője kezdeményezte műholdas telefonon, és ki is jelentette, hogy kész kiadni bin Ládent, ha bizonyítékokat kap annak terrorizmust támogató tevékenységéről. Az elfaxolt amerikai anyag azonban nem győzte meg.⁴⁶

⁴² Ezek az érzések jelentősen megerősödtek 1998 után, amikor az USA szankciókat léptetett életbe az atombomba-robbantások miatt. A nukleáris program pedig valódi nemzeti ügy Pakisztánban.

⁴³ Szintén a történehez tartozik, hogy néhány Tomahawk rakéta célt tévesztett, illetve hajtóműhiba miatt Pakisztánban zuhant le. WEAVER, Mary Ann (2000): The Real bin Laden. *The New Yorker*, 2000. 01. 24. Forrás: www.newyorker.com/magazine/2000/01/24/the-real-bin-laden (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁴ A külvilág számára oly módon tálalta a hírt a pakisztáni kormányzat, mintha csak az azt megelőző hetekben kerültek volna kétségtelen bizonyítékok a birtokába. Nawaz Sharif elnök Omár mollához intézett kérése hatástalan maradt.

⁴⁵ KARTHA, Tara (2000): Pakistan and the Taliban: Flux in an Old Relationship. *Strategic Analysis*, Vol. 24, No. 7. 1307–1331.

⁴⁶ RASHID 2010, 140. Az ügynökség egy olyan programon dolgozott, amely révén az észleléstől számítva perccen, de inkább órákon belül támadni lehetett az értékes célpontot.

Még további 21 alkalommal került sor kapcsolatfelvételre a Clinton-kormányzattal az afrikai események után. A Talibán szinte minden alkalommal kijelentette, hogy elítéli és nem támogatja a terrorizmust, bin Ládent szigorú ellenőrzés és megfigyelés alatt tartják, korlátozzák a külvilággal való kapcsolatát minden értelemben, ám egy lépésre, a szaúdi vendégük kiadására, nem hajlandók. Ezt a döntésüket az évek során a legváltozatosabb érvekkel támasztották alá:

- A szaúdi milliommot nem lehet kiadni, mert a pastun törzsek fellázadnának a Talibán ellen.⁴⁷
- Oszáma bin Ládent nem szeretik az afgánok, sőt a tálib vezetők 80%-a is inkább megszabadulna tőle, de Omár molla ragaszkodik jelenlétéhez, és nagyon közeli, bizalmas kapcsolatban állnak egymással.⁴⁸
- Ők maguk bíróság elé állítják, ha az USA megfelelő bizonyítékokkal áll elő.
- Az 55 tagú Iszlám Konferencia Szervezet képviselőinek 24 órás megfigyelése/ellenőrzése alá helyezik.
- Három másik iszlám országból érkező egyháztudósok bírói tanácsának adják át ítéltetésre a szaúdi milliommot.⁴⁹

Az 1998. augusztusi robbantások után a Talibán arra is ígéretet tett az USA-nak, hogy Oszáma bin Ládent elszigetelik a külvilágtól, házi őrizetben tartják, és nem engedik nyilatkozni sem. 1998 decemberében mégis napvilágot látott egy interjú az al-Káida vezetőjével, aki megerősítette korábbi fatváját, és ismét a hitetlenek elleni fegyveres erőszakra szólított fel. Amikor az amerikai diplomaták kérdőre vonták a tálib tisztviselőket, azt a választ kapták, hogy a Talibán kivételesen azért tette lehetővé az interjút, mert a szaúdi milliommos megígérte nekik, hogy nyilvánosan el fogja ítélni a terrorizmust.⁵⁰

A kelet-afrikai merényleteket 2000 októberében követte a következő amerikai célpont ellen végrehajtott támadás. Áden kikötőjében egy robbanószerrel megpakolt gumicsónakkal robbantotta fel magát két jemeni a USS Cole hadihajó mellett, 17 matróz halálát okozva. Szemben a kenyai és tanzániai robbantásokkal, ez alkalommal elmaradtak a válaszcsepások. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a Clinton-kormányzat számára hónapokig nem állt rendelkezésre egyértelmű bizonyíték arra, hogy a támadást az al-Káida követte el. Mint azt a kormányzati vezetők is (beleértve az elnököt) megjegyezték később, nem kaptak egyértelmű, döntő

⁴⁷ A pastu törzsek között a mai napig nagyon erős a szokásjog. Ennek egyik központi eleme a vendéghez való viszony. Eszerint a vendéget akár az életed árán is meg kell védeni.

⁴⁸ Albul Hakim Mujahid nagykövet az iszlámábádi amerikai követség helyettes vezetőjével 1998 szeptemberében folytatott megbeszélésén állította a fentieket. *U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Afghanistan: Demarche to Taliban on New Bin Laden Threat.'* September 14, 1998 (é. n.). Secret. 5. 1998ISLAMA06863. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%206.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁴⁹ Taliban mull 'fourth proposal' on Osama (2001). *The News: Jang*, 2001. 02. 12. Forrás: www.afghannews.com/aop/today (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁵⁰ Bin Ládén ebben az interjúban tagadta, hogy köze lenne a robbantásokhoz, ugyanakkor üdvözölte a cselekményt, és támogatásáról biztosította azok elkövetőit. Kijelentette, hogy minden muszlim számára engedélyezett (permissible) amerikai, brit és izraeli állampolgárok megtámadása, kifosztása és meggyilkolása. *U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Usama Bin Ladin: Charge Underscores U.S. Concerns on Interviews; Taliban Envoy Says Bin Ladin Hoodwinked Them and it Will Not Happen Again.'* December 30, 1998 (é. n.). Secret. NODIS, 4. 1998ISLAMA09488. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%2014.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

bizonyítékot a terrorszervezet szerepére, így elsősorban ez akadályozta meg a kormányzati fellépést, nem az, hogy 2000 novemberében elnökválasztásokat tartottak az USA-ban.⁵¹

Az Egyesült Államok megpróbált titkosszolgálati módszerekkel is bin Ládén nyomára bukkanni, és egy alkalmas pillanatban kiemelni. Az amerikai hírszerzés először 1996-ban kezdett el alaposabban foglalkozni bin Ládennel. Ekkor jött létre egy virtuális CIA-állomás, amely hasonló státusszal létezett, mint az egyes nagykövetségeken működő rezidentúrák, de a CIA volt a székhelye, és csak a szaúdi férfival és szervezetével foglalkozott. Mellette természetesen a CIA iszlámábádi részlege is intenzíven foglalkozott a kérdéssel, ők rendelkeztek kapcsolatokkal Afganisztánban és Pakisztánban. Végül is a virtuális rezidentúra elemzői voltak azok, akik 1996–1997 során – a beérkező információkat elemezve – arra a következtetésre jutottak, hogy bin Ládén több mint egy terrorizmust finanszírozó szaúdi milliomos, és az al-Káida nevű szervezetével USA-ellenes terrortámadások végrehajtását tervezi. A szaúdi férfi a kandahári repülőtér mellett kapott egy nagyobb, zárt, egykori mezőgazdasági területet, ahova a családját is odaköltöztette. A CIA-nek már 1997-ben volt egy kizárólag afgánokból és pakisztániakból álló egysége, amelynek az volt a feladata, hogy próbálja a nap 24 órájában követni és megadni a terrorista vezér várható tartózkodási helyét az elkövetkező 6–10 órában. Amennyiben ez sikerült – volt rá példa –, akkor a CIA megpróbálta legalább másik 3–4 forrásból is megerősíteni a tényt. Ha ez is eredménnyel zárult, akkor került elvileg az amerikai elnök kezébe a döntés, hogy mozgósítja-e azt az akciócsoportot, amelybe az Indiai-óceánon e célból állomásozó hadihajók vagy tengeralattjárók és harci helikopterek tartoztak. Ennek az egységnek a riadókészültsége lehetővé tette, hogy a jelzéstől számított 6 órán belül lecsapjon Afganisztán bármely pontjára.⁵²

A rajtaütésről készült tervet 1997 végén kétszer is begyakoroltatták az afgánokkal az CIA pakisztáni ügynökei, miközben Washingtonban arról folyt a vita, hogy milyen esélye lenne egy ilyen akciónak, megvan-e a jogi felhatalmazás rá, és főleg, hogy milyen politikai következményekkel kell szembesülni az elnöknek, ha gyerekek és nők is meghalnak, vagy kudarcba fullad a rajtaütés. A tervezésben részt vevő CIA-ügynökök 40%-os esélyt adtak az akció sikeres végrehajtásának, ez azonban a vezetésnek és a Nemzetbiztonsági Tanácsnak kevés volt. George Tenet, a hírszerző szervezet nemrég kinevezett igazgatója, maga is óvatos volt, többször egyeztetett Sandy Berger nemzetbiztonsági főtanácsadóval, mire 1998 májusára arra jutottak, hogy a kockázatok miatt lefűjják az akciót. Clinton elnököt így nem is tájékoztatták az eseményekről.⁵³

1999 májusában a CIA-nek ismét relatíve pontos információi voltak arról, hogy néhány napon belül bin Ládén mikor és hol fog tartózkodni Kandahárban, a támadás azonban megint elmaradt, mert a Nemzetbiztonsági Tanácsban nem mertek dönteni az akcióról. Ekkor 50%-ra tették az információ pontosságát. Az utólagos elemzések szerint a tanács óvatosságát az indokolta, hogy – téves CIA-információk alapján – hetekkel korábban véletlenül a kínai nagykövetséget támadták meg Belgrádban a koszovói háború alatt, és általában is minden korábbi rakétatámadás jelentős negatív visszhangot keltett az USA ellen a nemzetközi közvéleményben.⁵⁴

⁵¹ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 195–196.

⁵² GELLMAN, Barton (2002): A Strategy's Cautious Evolution Before Sept. 11, the Bush Anti-Terror Effort Was Mostly Ambition. *The Washington Post*, 2002. 01. 20. 1.

⁵³ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 112–114.

⁵⁴ National Commission on Terrorist Attacks 2004, 140–142.

Összefoglalva a Clinton-kormányzat 8 évét, két, jól elhatárolható időszakra osztható a korszak. 1997-ig nem volt amerikai külpolitika Afganisztán felé, azt jószerével az Unocal amerikai olajvállalat érdekei befolyásolták, amelyeket az általános amerikai külpolitikai elvekkel összhangban (amerikai gazdasági szereplők támogatása) a külügyminisztérium is támogatott. Ez az érdektelenség, valamint az információk hiánya magyarázta azt is, hogy Washington kezdetben jóindulatúan állt a Tálibánhoz, és nem igazán tudta felmérni a szervezet szélsőséges nézeteit, a nemzetközileg üldözött terrorszervezeteknek nyújtott támogatását. A Clinton-korszak második időszakában, amely érdemben egybeesett Bill Clinton újraválasztásával, egyre határozottabb Afganisztán-politika artikulálódott, elsősorban Oszáma bin Láden és az al-Káida nemzetközi, így amerikai célpontokat érő támadásai miatt is. Új típusú fenyegetésről lévén szó, a washingtoni adminisztráció nem volt felkészülve olyan paradigmaváltást igénylő külpolitikai lépések meghozatalára, amelyeket majd 2001 szeptembere után lépnek meg.

A járulékos károktól tartva nem hagyta jóvá titkos CIA-műveletek végrehajtását Oszáma bin Láden ellen, a tálibokkal a megszokott diplomáciai keretek között folytatott tárgyalásokat, és továbbra is pakisztáni és szaúdi partnereire igyekezett támaszkodni bin Láden kiadatása érdekében. Az egykori diplomáciai táviratokat olvasva meglepő, hogy a tálib diplomaták mennyire a „bolondját járatják” az amerikai diplomatákkal, olyan dolgokat ígérve meg nekik, amelyeket később letagadtak vagy egyszerűen meggondolták magukat. Az is tény, hogy az Egyesült Államok érdemi eszközökkel sem rendelkezett, amelyekkel nyomást tudott volna gyakorolni a tálibokra. Nem álltak diplomáciai kapcsolatban, nem volt gazdasági kapcsolat a két fél között, a tálibok uralta Afganisztán szinte semmilyen módon nem integrálódott az amerikai vezetésű világrendbe.

Amerikai–afgán kapcsolatok 2001 után

A 2001 januárjában beiktatott Bush-kormány Afganisztán-politikája két tekintetben szakított az addigi hagyományokkal. Egyrészt feladta volna azt a semlegességi politikát, amely szerint nem támogat egyetlen felet sem a konfliktusban. A külügyminisztérium részéről érkező kezdeményezés – a tálibok ellenzékének fegyveres támogatására és a fundamentalista rezsim megdöntésére – 2001. szeptember 10-én került az elnök asztalára.⁵⁵

A második jelentős lépés az amerikai olajlobbi ismételt felbukkanása volt Washingtonban. Sokakat rémülettel töltött el, hogy alacsonyabb rangú tálib vezetők ismét kormányzati tisztségviselőkkel folytattak közvetlen tárgyalásokat a fővárosban, miközben a Bush-adminisztráció erős kapcsolatrendszere az olajmultikkal nyilvánvaló volt mindenk számára. Leporolták az 1998-ban már félretett olaj- és földgázvezeték terveit, és ismét megindultak a találgatások. A fenti terveket és elképzeléseket söpörték el a 2001. szeptemberi terrortámadások, amelyekre válaszul az Egyesült Államok megdöntötte a tálib

⁵⁵ Bár a külügyminisztérium döntése a maga nemében nagy horderejű volt, a sajátos afgán belpolitikai viszonyok miatt a szerző véleménye szerint nem jelentette volna az amerikai dollármilliók és fegyverek érkezése a tálib rezsim bukását, maximum az 1996 előtti állapotok visszaállítását. 2001-re gyakorlatilag Irán, Oroszország, Üzbegisztán és Tádzsikisztán segítette fegyverrel és pénzzel (Franciaország és Kína pedig kisebb mértékben más eszközökkel) az ellenzékét, akik ezek ellenére egyre veszítettek az ellenőrzésük alatt álló területekből.

rezsimet, ám a gyors katonai sikereket beárnyékolta, hogy a Talibán/al-Káida csúcvezetői közül senkit sem sikerült elfogni.

A Bush-adminisztráció hamar érdeklődését veszítette Afganisztán iránt, ami csak annak volt meglepő, aki azt hitte, az USA valóban hosszú távú államépítési elképzelésekkel érkezett az országba. Ezzel szemben a Fehér Ház már 2002-től az Irak elleni háború megindítását kezdte el tervezni, és ennek rendelt alá minden diplomáciai és katonai erőfeszítést. Afganisztán 2003-ra ismét feledésbe merült (kevésbé pesszimistán fogalmazva: háttérbe szorult) az amerikai külpolitikában, és Washingtonban egészen 2007-ig csak tűzoltás jelleggel foglalkoztak az országgal.

Barack Obama elnökválasztási kampánya jelentős változást ígért: megválasztása esetén az amerikai erők afganisztáni kivonását is célul tűzte ki (az iraki kivonulásban nem volt vita közte és John McCain republikánus jelölt között). Valóban, megválasztása után az új amerikai elnök külpolitikai gondolkodásának első évét az Afganisztán-stratégiájának kialakítása kötötte le. Obama 2009 decemberében elmondott programbeszéde jelölte ki az amerikai cselekvési tervet, amelynek értelmében 2015 decemberére kivonultak volna az amerikai erők. A terv végül kudarcot vallott, az afganisztáni polgárháború túl komplexnek bizonyult, és a Fehér Ház kénytelen volt a határidő után is csapatokat hagyni az országban. Az Obama-adminisztráció hátralévő idejét a 2016-os elnökválasztás idejéig ismét a kivárás jellemezte.

A Trump-adminisztráció 2017 januárja óta új stratégiával, érdemi elképzelésekkel nem jelentkezett. A kézirat lezárása idején (2018. augusztus) az új adminisztráció tevékenységét – egy kisebb kiegészítés után – egyelőre szintén a tűzoltás jellegű fellépés jellemzi.

Mint korábban bemutattam, a 2001-es amerikai beavatkozás anélkül történt meg, hogy az USA rendelkezett volna kivonulási stratégiával is. Ilyenre először 2009-ben került sor, ám az Obama-adminisztráció is csak akkor tudott volna teljesen kivonulni, ha megkockáztatja azt a külpolitikai blamázt, hogy az általa felépített és működtetett demokratikus afgán rezsim összeomlik a felkelők nyomása alatt. Egy ilyen döntés meghozatalára egyelőre nincs felkészülve Washington, így az afgán polgárháború – és benne az amerikai jelenlét – tovább folytatódik.

Az Obama-adminisztráció újszerű hozzáállásának volt része, hogy a konfliktust – helyesen – regionális problémaként fogta fel, Afganisztán mellett Pakisztánt is a megoldás részének tekintette. Ennek megfelelően az adminisztráció 8 éve alatt az Afganisztán-stratégia számos lépése, intézkedése Pakisztánt is érintette. A területi korlátok miatt erre csak ritkán tudunk kitérni.

A Bush-adminisztráció elképzelései Afganisztánról a 2001. szeptemberi terrortámadások előtt

A 2000-es elnökválasztások után a beiktatására készülő új Bush-adminisztráció már alapos tájékoztatást kapott a Talibánnal kapcsolatos amerikai állásponttól, a növekvő frusztrációról, a tehetetlenségről és az aggodalmakról, amelyeket az Oszáma bin Ládennel és az al-Káidának nyújtott menedék miatt érzett a Fehér Ház. Az új kormányzat felállása után a Nemzetbiztonsági Tanács először áprilisban foglalkozott az al-Káida és a tálibok kérdésével, miután Bush elnök megelégedte a CIA részéről folyamatosan érkező jelentéseket

a szervezet jelentette fenyegetésekről és a várható újabb támadásokról. A tanács áprilisban és májusban is foglalkozott a kérdéssel, és arra jutottak, hogy a terrrorszervezetet immár nem elég feltartóztatni, meg is kell semmisíteni. Ez azonban két problémát vet fel: egyrészt ezt nem lehet megtenni Afganisztán megtámadása nélkül, másrészt kérdéses Pakisztán szerepe ebben a helyzetben, amelynek hírszerzői és katonai szervezetei szorosan együttműködnek a tálibokkal és talán az al-Káidával is.⁵⁶

E kérdések eldöntése már az amerikai elnökre várt, ám amíg ez megtörtént volna a nyári szünetet követően, az amerikai intézmények a korábbi rutin szerint folytatták a munkájukat. Az Egyesült Államok és a Talibán képviselői ez alatt az idő alatt 4 alkalommal találkoztak.⁵⁷ Az egyik ilyen alkalom 2001 márciusa volt, amikor Leila Helms lobbista egy amerikai körutat szervezett a Talibán néhány képviselőjének. A küldöttség a megbeszélések során találkozott a CIA és a külügyminisztérium képviselőivel, akikkel Oszáma bin Láden és a közép-ázsiai földgáz- és kőolajvezetékek jövőjéről folytattak tárgyalásokat. Talán ennek az útnak eredményeként a Bush elnök egyik legfajszínűsabb támogatójának tartott Enron vállalat ismét leporolta az 1998 óta pihentetett terveket, és júliustól ugyanolyan humanitárius projekteket kezdett finanszírozni, mint az Unocal az 1990-es években.⁵⁸ Egy másik alkalommal, a nyár során, egy informális nemzetközi találkozóon ültek tárgyalóasztalhoz Berlinben. Az amerikai diplomaták állítólag a rezsim megdöntésével fenyegették a tálibokat, amit a többi tárgyalópartner (oroszok, irániak és pakisztániak) értetlenül és meglepődve konstataáltak.⁵⁹

Tavasszal a CIA körutazást tett az ellenzék által ellenőrzött területeken, ahonnan visszatérve egy hosszú listát állítottak össze arra az esetre, ha az adminisztráció a támogatás mellett döntene. A hírszerző szervezet javaslata egy 125–200 millió dolláros keret volt (helikopterek, lőszer, téli ruházat, hírszerzési adatok és készpénz), amellyel megerősíthető lett volna az ellenzék.⁶⁰

A nyári szünet elteltével, 2001. szeptember 4-én hagyta jóvá George W. Bush az adminisztráció új politikáját. Eszerint a Talibán felé Washington tesz még egy kísérletet, hogy diplomáciai úton figyelmeztessék őket annak következményeire, ha nem adják ki bin Ládent. Eközben a CIA megkapta az engedélyt Ahmed Sah Maszúd és az Északi Szövetség támogatására, hogy azok ne szenvedjenek végső vereséget.⁶¹ Ha a diplomáciai erőfeszítések kudarcot vallanak, akkor a tálibellenes erők támogatásával fogja kierőszakolni a döntést az Egyesült Államok. Ha ez is kudarcba fullad, akkor az Egyesült Államok fogja megdönteni – helyi erők bevonásával – a Talibánt. A Nemzetbiztonsági Tanács szakértői úgy becsülték, hogy ha minden lépésen végig kell menni, akkor ez 3 évet vehet igénybe.⁶²

⁵⁶ COLL 2004, 564–565.

⁵⁷ *US Engagement with the Taliban on Usama bin Laden* (é. n.). Még egy találkozóra került sor július után, amikor a külügyminisztérium Közép-Ázsiáért felelős helyettes államtitkára, Christina Rocca, a Talibán pakisztáni képviselőjével, Abdul Salam Zaeffel, találkozott augusztusban. BRISARD, Jean-Charles (2002): Al-Qaida monitored U.S. negotiations with Taliban over oil pipeline. *Salon*, 2002. 06. 05. Forrás: www.salon.com/2002/06/05/memo_11/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁵⁸ BRISARD 2002.

⁵⁹ BRISARD 2002.

⁶⁰ GELLMAN 2002, 1.

⁶¹ 2001 októberében az Északi Szövetség frakciói már csak az ország 5%-át uralták Afganisztán északkeleti területein.

⁶² GELLMAN 2002.

A nemzetbiztonsági elnöki direktíva-9 (NSPD-9) aláírását 2001. szeptember 10-ére tervezték, azonban ezen a reggelen az al-Káida két merénylője megölte Afganisztánban Ahmed Sah Maszúdot. Washingtonban válságtanácskozást tartottak. A következő napon az Egyesült Államokat terrortámadás érte a fővárosban és New Yorkban. A válasz nem maradt el, a katonai és diplomáciai lépések megtétele mellett végül 2001. október 25-én írta alá George Bush az NSPD-9-et.⁶³

A Talibán megdöntése: amerikai válasz 2001. szeptember 11-re

A Világkereskedelmi Központ iker tornyai és a Pentagon elleni támadások után nem volt többé kérdés, hogy az Egyesült Államok milyen módon tárgyaljon a tálibokkal, milyen formában kényszerítse őket Oszáma bin Láden kiadására. Bekövetkezett, amire 1998 után számtalan alkalommal már figyelmeztették a Talibánt: az al-Káida által elkövetett terrorcselekményekért őket is felelőssé tette Washington. George Bush 2001. szeptember 20-án ultimátumot intézett a Talibánhoz, amelyben felszólította a mozgalmat, hogy adja át Oszáma bin Ládent és az al-Káida többi vezetőjét, zárja be a kiképzőtáborokat és engedje szabadon a nyugati túszoikat.⁶⁴

A Fehér Ház több vonalon kezdte el az Afganisztán elleni támadás megszervezését. Diplomáciai téren – az amerikai külpolitika általános elveivel összhangban – egy minél szélesebb koalíció szervezése volt a cél, de a konkrétumok szintjén Bush a háború minél előbbi megindítását akarta. Robotrepülőgépek indítása néhány sátor ellen – a Clinton-adminisztráció válasza 1998-ban – nem volt elfogadható. Egy Afganisztán elleni támadáshoz – tekintve földrajzi sajátosságokat – Pakisztán hozzájárulásához mindenképpen szüksége volt Washingtonnak. Iszlámábád korábbi kétkulacos politikája miatt a Fehér Ház 2001. szeptember 13-án ultimátumot adott Pervez Musharraf elnöknek.⁶⁵ Üzbegisztán már kevésbé bizonyult ilyen könnyű esetnek. Bár a két ország között már az 1990-es évek óta szoros együttműködés volt a terrorizmus elleni harc keretében, hosszas tárgyalásokra és magas szintű amerikai delegációkra volt szükség, hogy az ország teljhatalmú elnöke, Iszlám Karimov, beleegyezzen az amerikai erők felvonulásába az ország területén.

Pakisztán eközben két alkalommal is magas rangú delegációt küldött Kandahárba, hogy valahogy megpróbálja meggyőzni a tálibokat bin Láden kiadásáról. Musharraf tisztában volt vele, hogy ennek a háborúnak ő lesz a legnagyobb vesztese (azok közül, akiket nem támad meg az USA), mert a háború elindulása után nem játszhatja tovább a kettős játékot, és mindaz a befektetés, amelyet idáig a tálib mozgalomba beleöltek, elvész. Először a kormányzat képviselői jártak Omár mollánál szeptember 17-én. A 3 napos út eredménye egy ígéret lett, amely szerint összehívna egy nagygyűlést az ország vallástudósaiból, akik majd döntenek arról, hogy kiadható-e bin Láden. Szeptember 27-én egy újabb küldöttség

⁶³ Forrás: https://fas.org/irp/congress/2004_hr/rumsfeld_statement.pdf

⁶⁴ Bush delivers ultimatum (2011). *CNN*, 2011. 09. 21. Forrás: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁶⁵ WOODWARD, Bob (2002): *Bush at War*. New York, Simon and Schuster. 59.

érkezett a tálibok szülővárosába. Ezúttal befolyásos pakisztáni vallási vezetők tettek kísérletet arra, hogy rábíráják a tálibokat döntésük megváltoztatására, mindhiába.⁶⁶

Katonai értelemben tehetetlennek bizonyult az Egyesült Államok. Afganisztán azon kevés ország közé tartozott, amelynek megtámadására még a tervezőasztaloknál lefolytatott hadgyakorlatok során sem készültek tervek. Mivel a tervek elkészítése, egy katonai invázió megtervezése időt vett igénybe (mint látni fogjuk, az első 2–3 tucat katona csak egy hónap múlva tudott megérkezni), ezért a CIA-re jóval nagyobb szerep hárult.⁶⁷

Az Afganisztán területének 5%-ára visszaszorított Északi Szövetség megnyerése nem tűnt kérdésesnek. Üzbegisztán felől már szeptember 26-án megérkezett az első CIA-egység és 3 millió dollár. A pénz az átállni szándékozó tálib vezetők lefizetését és az információgyűjtés hatékonyságának növelését szolgálta. Az első különleges műveleti katonai egység csak egy hónappal később, október 19-én érkezett meg a CIA csoportjához. Október 20-án és 25-én újabb különleges műveleti egységek érkeztek Észak-Afganisztánba, ezúttal is a már jelen levő CIA-egységek mellé. Az eljárás az volt, hogy a hírszerzés által feltérképezett célpontokra a katonai egységek hívtak precíziós légcsapásokat, ezzel párhuzamosan a CIA által kiosztott pénzből további fegyvereket tudtak toborozni a felkelő parancsnokok.⁶⁸ Dél-Afganisztánban a CIA emigrációban lévő, egykori hadurak segítségével próbált felkelést kirobbantani. Az iszlámábádi CIA-rezidentúra egyszerre több párhuzamos programja közül végül a Hamed Karzai és Gul Agha Serzái kezdeményezte felkelésnek volt köszönhető, hogy idővel Uruzgán és Kandahár tartományok is elestek.⁶⁹

Az amerikai haderő 2001. november 7-én kezdte el bombázni Afganisztánt, először Mazar-i Sharif esett el északon, november 9-én. A város elvesztése után aránylag gyorsan összeomlott a tálib mozgalom északon. Kabult november 12-én foglalták el az Északi Szövetség katonái, míg a Talibán politikai központja, a déli Kandahár december 9-én esett el. A háború első, döntő szakasza ezzel véget ért. A CIA becslései szerint 70 millió dollárt osztottak szét a különböző hadurak között, míg az együttműködést és a légcsapásokat 110 CIA-tiszt és a különleges erők 316 katonája irányította.⁷⁰

⁶⁶ A dzsirga egyébként arra az eredményre jutott, hogy nem dönthet, és a kérdést, marad vagy megy, bin Ládenre bízták. LODI, Sardar (2002): Collapse of the Taliban. *Defence Journal*, 2002. 12. Forrás: www.defencejournal.com/2001/december/collapse.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁶⁷ DAALDER, Ivo H. – LINDSAY, James M. (2003): *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington D. C., Brookings. 100–101.

⁶⁸ Az első CIA-egység már szeptember 19-én elindult, de 6 napba telt, mire bejutottak a Pandzsir-völgybe, Ahmed Sah Maszúd bázisához. A különleges műveleti egységek viszonylag lassú beérkezésének az volt az oka, hogy amíg a hadsereg nem tudta biztosítani a katonák normák szerinti kimentését, addig a Pentagon nem volt hajlandó beküldeni őket Afganisztánba. Lásd erről a CIA-csoport vezetőjének visszaemlékezését és a különleges műveleti katonákkal elsőként interjút készítő újságíró beszámolóját. SCHROEN, Gary C. (2006): *First In. How Seven CIA Officers Opened the War on Terror in Afghanistan*. New York, Presidio Press; MOORE, Robin (2003): *Task Force Dagger. The Hunt for Bin Laden*. New York, Random House. 113–115.

⁶⁹ Erről lásd GRENIER, Robert L. (2015): *88 Days to Kandahar*. New York, Simon and Schuster.

⁷⁰ Az észak-afganisztáni Kunduzban több ezer foglyot sikerült ejteni, mivel itt a Talibán „nemzetközi brigádja” (csecsenek, ujjurok, pakisztániak, üzbégek stb.), illetve az al-Káida katonai egysége nem tudott hova visszavonulni, nem tudott civillé válni egy olyan környezetben, ahol még a nyelvet sem beszélte. Pakisztán, cserébe a háborúban való együttműködésért, amerikai jóváhagyással, titkokban több ezer pakisztáni önkéntest (közük saját katonatiszjteit) menthetett ki helikopterekkel. Csak e mentőakció befejezése után engedte az USA, hogy az ellenzék bevonuljon a városba, és foglyul ejtse azokat, akik nem jutottak ki a városból. Pak Taliban

Államépítés félgőzzel

A Talibán ellen indított hadműveletek még nem fejeződtek be, amikor 2001 decemberében az ENSZ irányításával a különböző afgán csoportok képviselői összeültek a németországi Bonnban, hogy megegyezzenek az ország jövőjéről. A tárgyalásokon a tálibok kivételével a legfontosabb politikai csoportok vettek részt: az Északi Szövetség, a Római Csoport, a Pesavari Csoport és a Ciprusi Csoport.⁷¹ Az Egyesült Államok szerepe látszólag formális volt, annak az úgynevezett 6+2 csoportnak a tagjaként vett részt a tárgyalásokon, amely Afganisztán 6 szomszédját és Oroszországot, illetve az USA-t tömörítette. A tárgyalásokon Zalmay Khalilzad és James Dobbins nagykövet képviselte Washingtont. Az egyezkedések alatt hamar világossá vált, hogy a legesélyesebb jelölt Hamed Karzai ellenzéki politikus lett, mint az a személy, aki a legkevésbé irritálta az egyes érdekcsoportokat, de különösen az Északi Szövetség vezetőit. Az egyetlen akadályt az jelentette, hogy az ország formálisan hivatalban lévő elnöke – a posztot 1991 óta betöltő Burhanuddin Rabbani – vonakodott lemondani. Miután több európai vezető felhívta az afgán elnököt, a végső lökést Khalilzad telefonhívása és egy állítólag „eltévedt”, az afgán elnök rezidenciája közelében landolt amerikai bomba adta.⁷²

A 9 napi tárgyalás után december 5-én aláírt bonn–petersbergi egyezmény elsősorban a demokratikus Afganisztán alapjait kívánta megteremteni.⁷³ A cél az volt, hogy 2005 végéig létrejőjenek mindazok az intézmények, amelyek egy demokratikus jogállam működéséhez elengedhetetlenek, és amelyek biztosítják a hatalom legitim működését. Petersbergben a hatalom elosztását az Északi Szövetség képviselői diktálták, és csak a nemzetközi közösség és az ENSZ képviselőinek volt köszönhető, hogy más csoportok is szerephez juthattak. A gyors megegyezésben kulcsszerepet játszott, hogy a tálibokat amerikai segítséggel legyőző Északi Szövetség a hátuk mögött tudhatta az Egyesült Államok katonai támogatását, a szövetség befolyásos hadurainak megkapták az átmeneti hatóság olyan kulcspozícióit, mint a hadügy-, a külügy- és a belügyminisztérium.⁷⁴

A dokumentum értelmében 2001. december 22-ig ideiglenes kormányzó hatóságot (Interim Authority) kellett felállítani, amelynek feladata lett az ideiglenes nemzetgyűlés (Emergency Loya Jirga) megszervezése. Ezen a gyűlésen a meghívottak megválasztották az átmeneti kormányzó hatóságot (Transitional Authority), amely aztán az alkotmányozó

fighters airlifted during US action (2002). *Times of India*, 2002. 01. 24. Forrás: www.afgha.com/article.php?sid=11720&mode=thread&order=0&thold=0 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.); WOODWARD, Bob (2002): CIA Led the Way With Cash. *Washington Post*, 2002. 11. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3105-2002Nov17.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷¹ Az Egyesült Államok elsősorban e csoport segítségével döntötte meg a fundamentalista szervezet hatalmát, bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy az Északi Szövetség régebbi támogatói közé tartozott Oroszország, Kína és számos közép-ázsiai posztszovjet állam. A Római Csoportba az olasz fővárosban évtizedes száműzetését töltő király hívei tartoztak. A Pesavari Csoport tagjai mérsékelt mudzsahedek és szekuláris emigránsok voltak, míg a Ciprusi Csoportba az Irán által támogatott szervezetek tartoztak.

⁷² RASHID, Ahmed (2009): *Descent into Chaos: The U.S. and the Disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. London, Penguin Books, 106.

⁷³ *Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions* (é. n.). Forrás: www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁴ KATZMANN, Kenneth (2006): *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and U.S. Policy*. CRS Report for Congress. 9. Forrás: <http://fpc.state.gov/documents/organization/76841.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

nemzetgyűlést (Constitutional Loya Jirga) szervezte meg.⁷⁵ A Jirga által elfogadott, immár végleges alkotmány alapján került végül sor – az előzetes tervekhez képest némi csúszással – 2004. október 9-én az államfő-, 2005. november 3-án a parlamenti választásokra. Mindkét referendumon meglepően magas választói részvételt mértek a nemzetközi megfigyelők. 70%-os részvételi arány mellett az államfőválasztást – a szavazatok 55,4%-át megszerezve – Hamid Karzai nyerte. A parlamenti választásokon a részvétel szerényebb, de a polgárháborús múltat tekintve még mindig magas, 50%-os volt.⁷⁶

Az államépítés folyamatának egyik legfontosabb momentuma az alkotmány megszüvegezése és elfogadása volt. Az eredeti tervezet az 1963-as, még az egykori uralkodó Zahir sah alatt elfogadott alkotmányt vette alapul, amely bevezette az alkotmányos monarchiát az országban. A 2003-as tervezet egy közvetlenül választott elnökről, miniszterelnökről, kétkamarás parlamentről és alkotmánybíróság felállításáról szólt. Ebben a rendszerben az elnöknek széles körű végrehajtó hatalma lett volna, a miniszterelnök felelőssége pedig abban állt, hogy biztosítsa a törvények betartását, védje az ország szuverenitását és kezelje a pénzügyeket. Ez az eredeti tervezet megosztotta volna a végrehajtó hatalmat az elnök és a miniszterelnök között, illetve a végrehajtó hatalom korlátozására létrehozott volna egy alkotmánybíróságot is. Ehhez képest a végleges alkotmánytervezet a miniszterelnök posztját eltüntette, az alkotmánybíróságnak szánt hatalmat pedig a legfelsőbb bíróságnak juttatta. Az USA érdeke az volt, hogy Karzai ideiglenes elnök hatalma minél kikezdetlenebb legyen, és azt ne kérdőjelezhesse meg sem a törvényhozás, sem a bírói hatalom.⁷⁷

A 2003. december 14-én megnyitott alkotmányozó Loya Jirga több mint 3 hétig tárgyalta az alkotmánytervezetet. Itt is megfigyelhető volt az a jelenség, hogy Karzai erős elnöki hatalmának biztosítására nem nyilvános megállapodásokat kötött különböző hadurakkal és politikai szereplőkkel. Az alkotmány elfogadása pozitív visszhangot váltott ki a nyugati világban. Kofi Annan, az ENSZ főtitkára, az alkotmány megszületését történelmi jelentőségű sikerként értékelte, George W. Bush pedig úgy nyilatkozott, hogy ez a dokumentum a demokratikus intézmények biztos alapját fogja képezni. Az alkotmány elfogadása Karzai és az őt támogató Egyesült Államok sikerét jelentette, de a megfigyelők közül többen kétkedtek abban, hogy ez a dokumentum vagy bármely alkotmány elég lehet ahhoz, hogy egy országot rövid idő alatt demokratikussá tegyen.⁷⁸

Az elnök hatalmát szinte semmi sem korlátozza, ellentétben a törvényhozó és bírói hatalmi ágakkal. Az elnöki jogkörbe tartozik a háború indítása, szükségállapot elrendelése, a miniszterek, a főügyész és a parlament felső háza egyharmadának kinevezése, a bírák kinevezése és felmentése, illetve népszavazást írhat ki fontos nemzeti, politikai, társadalmi és gazdasági kérdésekben.⁷⁹ Ebben a rendszerben az elnök akár úgy is tud kormányozni,

⁷⁵ INGALLIS, James (2004): *The New Afghan Constitution: A Step Backwards for Democracy. Foreign Policy In Focus*. 4. Forrás: www.fpi.org/papers/2004afghanconst.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁶ KATZMANN 2006, 8–9.

⁷⁷ GOODHAND, Jonathan – SEDRA, Mark (2006): *Bargains for Peace? Aid, Conditionalities and Reconstruction in Afghanistan*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations. 59–60.

⁷⁸ ESFANDIARI, Golnaz (2004): Afghanistan: Loya Jirga Approves Constitution, But Hard Part May Have Only Just Begun. *Radio Free Europe*, 2004. 01. 05. Forrás: www.rferl.org/featuresarticle/2004/01/a2ad922a-ad1f-4194-8b43-bf5b47f5427e.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁷⁹ The Constitution of Afghanistan. (60., 64. és 65. cikkely.) Forrás: www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

hogy figyelmen kívül hagyja a törvényhozás ellenkezését, hiszen a nemzetgyűlésnek nincs erős eszköze arra, hogy korlátozza a végrehajtó hatalmat.

A központ és a tartományok viszonyát tekintve is Kabulban összpontosul a hatalom. Az önkormányzatiság szinte ismeretlen, az egyes minisztériumok minden tartományban rendelkeznek helyi kirendeltséggel, leképezve a központi adminisztráció struktúráját. Szerepük azonban csak a végrehajtásra korlátozódik, minden döntéselőkészítési, pénzügyi kérdésben csak az adott tárca fővárosban székelő tisztviselői határozhatnak. A szinte példanélküli centralizáltság azért ellentmondásos, mert a gyenge közigazgatási szervezet, a szakemberhiány, az infrastruktúra hiánya és legfőképpen a társadalmi szokások mind-mind amellet szólnak, hogy ez a felépítés – a kezdetekben legalábbis – nem lesz működőképes.

Az államépítés intézményi részének lezárását az új alkotmány szerint megtartott elnökválasztás (2004) és a parlamenti választások jelentették (2005).

Az államépítés kiszervezése: felkészülés az iraki invázióra

A nemzetközi közösség szerepe az államépítés első szakaszában kulcsfontosságú volt, hiszen gyakorlatilag mindent nekik kellett biztosítani a biztonság és a fejlesztések terén is. Az Egyesült Államokkal az élen a nemzetközi közösség mintegy 4,5 milliárd dollárt ajánlott fel a következő évben, amely ugyan afgán viszonylatban jelentős összegnek számított, messze alacsonyabb volt a korábban a Balkánon, Ruandában vagy Kelet-Timorban elköltött összegeknél.

A biztonság, illetve annak hiánya az első pillanattól problémát jelentett. Hiába választották meg Hamid Karzait az ország ideiglenes vezetőjének, majd államfőjének, ha Kabulon kívül az ellenzékéből és emigrációból visszatért egykori hadurak gyorsan visszaszerezték hatalmukat, gyakran az amerikai haderő támogatásával. Mint említettük, a tálibok legyőzése minimális nyugati katonai jelenlét mellett történt, és mind az USA, mind a nyugati szövetségesek rendkívül óvatosak voltak, hogy azonnal jelentős katonai erőt küldjenek a közép-ázsiai országba. Aggodalmaik jogosak voltak abban az értelemben, hogy a legtöbb nyugati ország hadserege nem volt képes ilyen műveletre (a földrajzi távolság miatt), és a korábbi szovjet invázió kudarca is riasztó volt.

Ennek megfelelően a bonn–petersbergi egyezményből következően létrehozott 4500–5000 fős International Security Assistance Force csak a főváros és környékének biztosítását látta el. Ebben a szervezetben főleg európai országok vettek részt, az USA érdemben nem küldött erőket. Mivel a szervezet irányítása 6 havonta rotálódott a vezető nemzetek között, és hamar világossá vált, hogy a nemzetközi közösségnek a biztonság terén nyújtott támogatása elégtelen lesz a jövőben (2004–2005-re több referendumot és választást terveztek, amelyek sikeres megtartása az államépítés kapcsán kulcsfontosságú volt), 2003 augusztusától a NATO átvette az ISAF irányítását, és innentől a szövetség gondoskodott a katonai törzs biztosításáról és a misszió irányításáról.

Az USA sokáig ellenezte az ISAF kiterjesztését, egyáltalán a mélyebb elköteleződést. A félelmeket jól foglalta össze James Dobbins, aki 2001–2002-ben az ország afganisztáni nagykövete volt, előtte pedig több alkalommal dolgozott a Fehér Ház különmegbízottjaként Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban és Haitin. Dobbins szerint a Bush-adminisztráció tartózkodásának számos oka volt. A legfontosabb talán, hogy Afganisztánt csak a terroriz-

mus elleni háború első állomásának tekintették (ez később beigazolódt), és nem kívánták ott lekötni az erőiket. A helyben lévő, mintegy 8000 fős amerikai erő feladata is csak a tálibok és az al-Káida tagjainak „levadásása” volt, amelynek érdekében mindenféle hadúrral együttműködtek (ezzel aláásva az általuk támogatott Hamid Karzai államfő hatalmát). A Bush-adminisztrációnak fenntartásai voltak a kialakuló gyakorlattal szemben is, hogy minden jelentős nemzetközi válság után az USA főszerepet vállal az államépítésben is (lásd Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Kelet-Timor).⁸⁰

Az Egyesült Államok megoldása az államépítés kiszervezésére a nemzetköziesítés és az úgynevezett Tartományi Újjáépítési Csoportok (Provincial Reconstruction Team, PRT) kialakítása volt. Mint említettük, a NATO 2003-ban már átvette az ISAF-misszió irányítását, ám ezt követően széles körű amerikai erőfeszítések történtek, hogy a katonai misszióban minél több ország vegyen részt, beleértve nem NATO-országokat is. Ausztrália, Új-Zéland, Svédország, Finnország, Jordánia és a szövetségi tagságra aspiráló kaukázusi és balkáni országok is csatlakoztak az ISAF-hoz. Kifejezetten az államépítés feladatainak átvállalására jöttek létre a PRT-k, mint az elnevezés is mutatja, tartományonként. Az Egyesült Államok csak a legkényesebb, kelet-afganisztáni tartományokat „tartotta” meg, több mint két tucatnyi másik tartományban főként NATO-országok hozták létre saját egységüket, amelyek jelentős fejlesztési forrásokkal rendelkezve próbálták az adott tartományban a kormányzat ellenőrzését kiterjeszteni.⁸¹

A stratégiai autonómia fenntartása érdekében az Egyesült Államok csak az erőinek egy részét helyezte az ISAF-misszió alá, a katonák egy kisebb része a *Tartós szabadság – Afganisztán* katonai művelet alatt továbbra is közvetlen amerikai (nem pedig koalíciós) irányítás alatt működött, elsősorban a tálib vezetők és az al-Káida és más terrorszervezetek elleni műveleteket hajtva végre.

Az újjáépítési erőfeszítéseket úgynevezett donorkonferenciák kísérték. Az elsőt 2002-ben Tokióban, majd Londonban (2006), Párizsban (2008), Hágában (2009), majd ismét Londonban (2010) tartották. Afganisztán saját bevételei igen szerények voltak és (történelmileg) nemzetközi támogatásra szorult, így ezek a konferenciák szolgálták azt a célt, hogy a nemzetközi közösség valamilyen formában igyekezzen informálni egymást, és koordinálni az erőfeszítéseket a hatékonyság megtartása érdekében. A donorkonferenciák tipikus menetrendje szerint a részt vevő országok – általában a Világbank által végzett számítások és a nemzeti érdekek és kapacitások mentén – ajánlottak fel forrásokat.

Az USA részéről nyújtott segély 2006–2007-ben évi 1 milliárd dollár volt, majd az Obama-adminisztráció fokozott figyelmével összhangban (lásd a következő fejezetet) 2008-tól fokozatosan emelkedni kezdett – a 2015-ös csúcshoz számító 10 milliárd dollárig.⁸²

A hatalmas összegű segélyek jelentős része mindvégig az afgán biztonsági erők kiépzésére, felszerelésére és fizetésére ment el. Egy 2017-es amerikai számvevőszéki jelentés

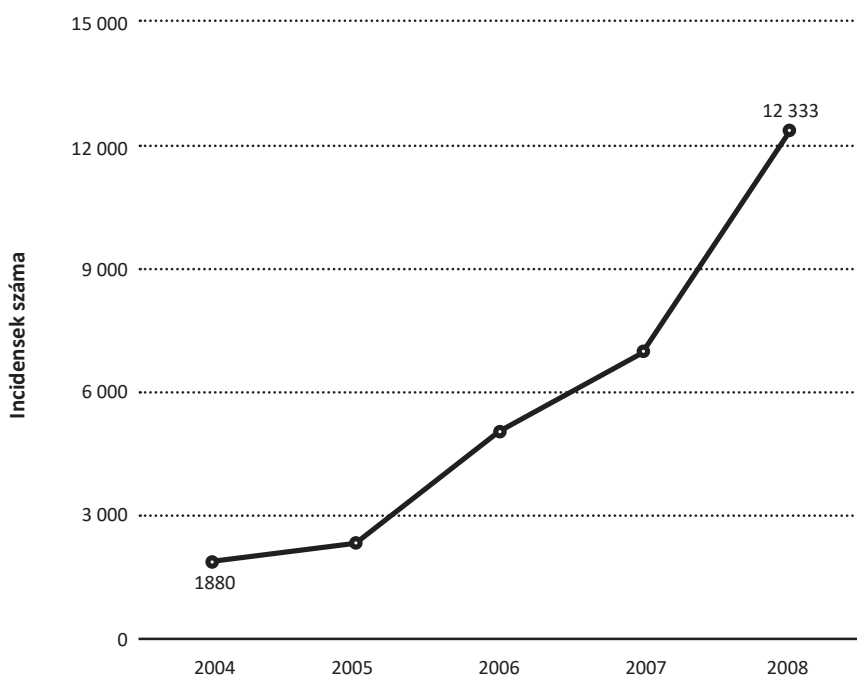
⁸⁰ DOBBINS, James et al. (2003): *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica, RAND. 133.

⁸¹ WAGNER Péter (2007): *A NATO és Magyarország szerepvállalása az afganisztáni válságkezelésben*. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_01_A_NATO_szerepvallalasa_Af_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸² *Foreign Assistance in Afghanistan* (é. n.). Forrás: <https://foreignassistance.gov/explore/country/Afghanistan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szerint 2002 óta mintegy 600 ezer kézfegyvert, 160 ezer rádiót és kommunikációs eszközt, 76 ezer járművet biztosított az USA az afgán biztonsági erőknek.⁸³

Mindezek azonban nem orvosolták az afgán állam legkritikusabb pontját, az elűzött tálibok lassú visszatérését. A 2001-es vereséget követően a mozgalom felsővezetése Pakisztánban lelt menedékre, ahol a hatóságok zaklatásától háborítatlanul élhettek, és szervezhették újjá mozgalmukat. A szomszéd ország támogatása mellett persze az afganisztáni újjáépítés lassúsága, az egykor a tálibok által elűzött korrump vezetők és hadurak visszatérése is segítette, hogy a tálibok lassan visszaszerezték befolyásukat. A mozgalom 2004-től kezdett el erősödni, először Dél- és Kelet-Afganisztánban. Bár a 2004-es és 2005-ös választásokat érdemben nem zavarták meg, de az erőszakos incidensek száma intenzíven emelkedni kezdett. Az első évben körülbelül 100%-kal, 2004 és 2008 között 556%-kal nőtt meg az incidensek száma úgy, hogy eközben sem a nemzetközi erők, sem az afgán biztonsági erők létszáma nem nőtt érdemben.

1. ábra

Az Afganisztánban bekövetkezett biztonsági incidensek alakulása 2004 és 2008 között

Forrás: Reconstructing The Afghan National Defense And Security Forces. Lessons From The U.S. Experience In Afghanistan (2017). 36.

⁸³ *Afghanistan Security. U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces (2017). Forrás: www.gao.gov/products/GAO-17-667R (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)*

Az Obama-stratégia – tétova kísérlet a megoldás felé

Ali Ahmed Dzsallali volt afgán hadügyminiszter úgy jellemezte a nemzetközi erők tevékenységét a 2001 és 2009 közötti időszakra vonatkozóan, mint ha egy katonai szervezet az elégtelen erőforrások és a pontatlanul meghatározott célok miatt nem 9 éven keresztül háborúskodna, hanem 9 alkalommal ugyanazt az egyéves háborút vívta volna meg.⁸⁴ Ez azt jelentette, hogy a szemben álló felek tavasztól ősziig háborúztak, télen pedig – a földrajzi és éghajlati viszonyok miatt – pihentek. A 8–10 hónapos ciklusokban elért eredményeket sosem sikerült megtartani a nemzetközi erőknek a következő tavaszig, és minden kampányidőszak szinte ugyanonnan kezdődött. Ebből az ördögi körből próbált kilépni 2008-tól az Egyesült Államok, miután az új amerikai elnök figyelme Afganisztán felé fordult.

A 2008-as amerikai elnökválasztásokon a külpolitika ismét komoly szerepet kapott. A nagypolitikában viszonylag ismeretlen demokrata elnökjelölt, Barack Obama az iraki és az afganisztáni háború befejezését jelölte meg külpolitikai prioritásának. Az elnökjelölt szerint az Irakban alkalmazott – elhibázott – amerikai politika elterelte a figyelmet Afganisztánról és az ott jelentkező, valódi fenyegetésről.⁸⁵ Bár a külpolitikai kérdések általában másodlagos fontosságúak az amerikai választási kampányokban, az Obama-adminisztrációnak kezdetétől az volt a szándéka, hogy 2012-re valamilyen eredményt tudjon felmutatni a közép-ázsiai országban. Az ISAF-erőket irányító amerikai parancsnokok évek óta folyamatosan kérték, hogy a Pentagon küldjön újabb csapatokat Afganisztánba, mert a tálibok és más ellenálló csoportok egyre erősebbek, és egyre nagyobb területeket szakítanak ki a kormány fennhatósága alól.

Az első stratégiai felülvizsgálat még 2008 novemberében, az elnökválasztások idején kezdődött, és nemcsak Afganisztánra és Pakisztánra fókuszált, hanem a Közel-Kelet országaira is. A felülvizsgálat eredményeit az Obama-adminisztráció „megörökölte”. A dokumentumban már megjelentek azok az elemek, amelyeket később a gyakorlatba is átültettek: az ellenállók bizonyos csoportjainak megszólítása, az afgán erők képzése és a velük való közös műveletek erősítése, az afgán kormányzati képességek erősítése, a nemzetközi – nem katonai – szereplők és erőforrások növelése.⁸⁶ Ezzel egy időben – az afganisztáni hadszíntér korábban benyújtott kérésének eleget téve – az elnök 21 ezer fővel növelte az amerikai erők létszámát, elsősorban a romló biztonsági helyzetre hivatkozva.⁸⁷

Barack Obama beiktatása után egy saját stratégiai felülvizsgálatot is elindított, mivel nem bízott teljes mértékben a hadsereg vezetésének megállapításaiban, és mivel kifejezetten Afganisztánra és Pakisztánra akart koncentrálni. Az anyag szerzője után Riedel-jelentésnek nevezett háttér munkának két fontos megállapítása volt, amely váltást jelentett a Bush-adminisztráció korszakához képest. Egyrészt kimondta, hogy az Egyesült Államok

⁸⁴ JALALI, Ali A. (2010): Afghanistan in Transition. *Parameters*, No. 3. 1. Forrás: www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3909~v~Afghanistan_in_Transition.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁵ Obama: Afghanistan, Not Iraq, should Be Focus (2008). *Boston*, 2008. 07. 15. Forrás: www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2008/07/obama_afghanist.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁶ McCORMACK, John (2009): Petraeus Outlines Afghanistan Strategy. *The Weekly Standard*, 2009. 02. 09. Forrás: www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/petraeus-outlines-afghanistan-strategy (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁸⁷ MACASKILL, Ewen (2009): Obama takes final gamble with Afghanistan troops surge. *The Guardian*, 2009. 12. 01. Forrás: www.theguardian.com/world/2009/nov/30/obama-troops-afghanistan (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szempontjából Pakisztán legalább annyira fontos, mint Afganisztán, és az előbbi nélkül nem lehet megoldást várni az utóbbi kapcsán. Másrészt megállapította, hogy továbbra is az al-Káida jelenti a valódi veszélyforrást. Afganisztánban a katonai létszám emelésének csak akkor van értelme, ha az egy koordinált civil-katonai erőfeszítés része lesz.⁸⁸

Obama elnök a Riedel-jelentés eredményeit 2009. március 28-án jelentette be, ekkor hangzott el először az a mondat, amellyel az amerikai elnök érdemben újrafókuszálta az Egyesült Államok térségbeli céljait: „[a]z al-Káida szétzúzása, szétzüllesztése és legyőzése Afganisztánban és Pakisztánban, továbbá a térségbe való jövőbeni visszatérésének megakadályozása.”⁸⁹ 2001 óta ez volt az első alkalom, hogy amerikai elnök érdemben hirdessen stratégiát Afganisztán kapcsán, jelentősen újrafogalmazva az elődje által hangoztatott, teljesíthetetlennek tűnő elképzeléseket az államépítésről és demokratizálásról. A Bush-korszak nagy ívű álmodozásával szemben – miközben a valóságban minden katonai és diplomáciai kapacitást a Szaddám-rezsim megdöntésére, majd az azt követő polgárháború kezelésére fordítottak – az új vezetés az al-Káida „szétzúzása, lefegyverzése és legyőzése” céljának kitűzésével megpróbálta összhangba hozni a vágyakat és a realitásokat.

Obama elnök a célok újrafogalmazása után felhatalmazta az afganisztáni amerikai erők főparancsnokát, hogy a nyár során készítsen egy elemzést, hogy milyen erőforrásokra lenne szükség ezek eléréséhez. Stanley McChrystal tábornok jelentése egyfajta látletként is szolgált a megelőző 9 év amerikai erőfeszítéseinek hiábavalóságáról. Az elemzés elismerte, hogy sem az afgán kormány, sem a nemzetközi haderő nem képes biztonságot nyújtani a lakosságnak, a tálibok „legyőzése” hiábavaló és reménytelen kísérlet, az állam gyenge, a kormányzat korrupt, és a lakosság nem bízik benne.⁹⁰

A McChrystal-jelentés 3 opciót kínált a vezetésnek: egy 80 ezer fős, teljes megszállást biztosító kontingenst, egy 40 ezer fős, a kezdeményezés átvételére és a folyamatok megfordítására alkalmas kontingenst, illetve egy 20 ezer fős, csak a terrorizmus elleni harcra szorítókontingens. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy valójában egyetlen opció vállalható csak ezek közül: a 40 ezer fős keret. Összességében: a felülvizsgálat egy teljesen új megközelítést vázolt fel, amelyben a terrorizmus elleni harc (counter terrorism) és a hosszú távú államépítési tervek bizonytalanul definiált elképzeléseit egy felkelés elleni (counter insurgency) stratégiának kellett felváltania.⁹¹

Obama elnök 2009. december 1-jén hirdette meg – hivatalosan afganisztáni és pakisztáni – stratégiáját. *A haladás útja Afganisztánban és Pakisztánban* című beszédben az elnök hangsúlyozta Pakisztánnak a konfliktusban játszott szerepét, majd elismerte, hogy a status quót nem lehetséges fenntartani.⁹² A stratégia legfontosabb elemei a következőképpen hangzottak: „[f]őparancsnokként úgy döntöttem, hogy létfontosságú nemzeti

⁸⁸ RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace: Pakistan, America and the Future of Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press. 95–96.

⁸⁹ Obama's Strategy for Afghanistan and Pakistan (2009). *Council on Foreign Relations*, 2009. 03. 27. Forrás: www.cfr.org/pakistan/obamas-strategy-afghanistan-pakistan-march-2009/p18952 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁰ COMISAF Initial Assessment (Unclassified) (2009). *The Washington Post*, 2009. 09. 21. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/21/AR2009092100110.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹¹ Ennek részletes bemutatását lásd WAGNER Péter (2012b): Az Egyesült Államok Afganisztán-politikája az Obama-elnökség alatt. *MKI Tanulmányok*, No. 2. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Tanulmányok_2012_02_Az_Egyesult_ellamok_Afgan_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹² WAGNER 2012b, 8.

érdekünk, hogy további 30 000 katonát küldjünk Afganisztánba. 18 hónap elteltével csapataink elkezdnek hazajönni. Ezek azok az erőforrások, amelyekre szükségünk van, hogy magunkhoz ragadjuk a kezdeményezést, miközben kiépítjük azt az afgán képességet, amelyvel lehetővé válik csapataink felelősségteljes kivonása Afganisztánból.”⁹³ Emellett Obama elnök megismételte az al-Káidát illető céljait, vagyis annak „szétzúzását, szétzüllesztését és legyőzését Afganisztánban és Pakisztánban”, kiegészítve az alábbiakkal: „Meg kell fosztanunk az al-Káidát a búvóhelyeitől. A Talibán lendületét meg kell akasztanunk, és meg kell akadályoznunk, hogy képesek legyenek megbuktatni a kormányt. Erősíteniünk kell az afgán biztonsági erők és a kormány képességeit, hogy ők vállalhassák a fő felelősséget Afganisztán jövőjéért.” A megvalósítás érdekében egy hármass stratégiai hajt végre a Fehér Ház, ahol a katonai és a diplomáciai erőfeszítések mellett Pakisztán is önálló szerepet kap.

Obama elnök rendkívül szűkre szabta a stratégia menetrendjének megvalósítását, a frissen bejelentett 30 ezer fős újabb erősítésnek – kiegészítve a nemzetközi koalíció másik 10 ezer katonájával – mindössze 18 hónap alatt kellett volna megfordítani a polgárháborút, miközben felkészítik az afgán biztonsági és kormányzati erőket arra, hogy 2011 közepétől fokozatosan egyre nagyobb felelősséget vállaljanak saját sorsuk irányításában. Az extra erőnek 2012 decemberére – a következő elnökválasztás idejére – teljes mértékben ki kellett vonulnia Afganisztánból.

De mi legyen a már ott lévő, mintegy 67 ezer amerikai és 36 ezer más országbeli katonája jövőjével? Az ISAF-misszió és a NATO-jelenléti stratégiájának jövőjét 2010-ben dolgozták ki a tagországok, és az év októberében a liszaboni NATO-csúcson bejelentették, hogy 2014 decemberében megszűnik a misszió, és kivonul a nemzetközi erő a közép-ázsiai országból.⁹⁴ Az Obama-stratégia katonai része szerint az „átmenet” időszakát megelőző években (2010–2012) az ISAF-misszió és az ettől függetlenül működő amerikai erőknek sikerül felülkerekedni a tálibok növekvő erején, miközben intenzíven folyik majd az afgán biztonsági erők mennyiségi és minőségi növelése. 2009 és 2014 között az afgán biztonsági erők létszáma drámai mértékben – 147 ezerről 330 ezerre – nő.⁹⁵

Az amerikai erők létszáma 2011-ben elérte a 100 ezer főt, mellettük az ISAF-misszióban további 47 ország vett részt, összesen mintegy 42 ezer fővel.⁹⁶ Ha összeadjuk a nemzetközi erők és az afgán biztonsági erők létszámát 2011 tavaszán, az amerikai erők kivonulása előtt, akkor mintegy 440 ezer katonára és rendőrről próbálta megfékezni a tálibok felkelését.⁹⁷ Bár az afgán erők részéről még sokáig voltak/vannak minőségbeli kihívások, ez a hatalmas számú fegyveres erő 2001 óta először volt képes határt szabni a támadásoknak.

⁹³ WAGNER 2012b, 9.

⁹⁴ TRAYNOR, Ian (2010): Nato maps out Afghanistan withdrawal by 2014 at Lisbon summit. *The Guardian*, 2010. 11. 20. Forrás: www.theguardian.com/world/2010/nov/20/nato-afghanistan-2014-withdrawal-lisbon (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁵ A létszám zömét a hadsereg és a rendőrség tette ki, majdnem azonos arányban. A létszámokat évenkénti kimutatásokban 2003 és 2016 között lásd LIVINGSTON, Ian S. – O’HANLON, Michael (2017): *Afghanistan Index*. Forrás: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20170525_afghanistan_index.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁶ *International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures* (é. n.). Forrás: www.nato.int/isaf/placemats_archive/2011-06-06-ISAF-Placemat.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁷ Ebben az időben az afgán biztonsági erők létszáma még csak 300 ezer fő körül mozgott.

Mint utólag kiderült, az erőfeszítések „csak” ennyire voltak képesek: időlegesen gátat szabni. Ahogy 2011 nyaratól megindultak a csapatkivonások, a felkelők ismét képesek voltak növelni az aktivitásukat. A 2012-es chicagói NATO-csúcson bejelentették az ISAF-misszió kivonulásának menetrendjét és a felelősségi köröknek az afgán hatóságokra történő átruházását. A 2012 és 2014 között lezajló átmenet (inteqal) időszakában az ISAF járásról járásra, tartományról tartományra adta át a felelősséget az afgán biztonsági erők részére. Bár az elveket szakmai szempontok szerint fektették le, a gyakorlatban itt is az afgán belpolitikai érdekek vezéreltek mindent. A visszaszoruló nemzetközi jelenléttel összhangban a tartományi újjáépítési csoportok is fokozatosan bezártak, a nemzetközi erők 2014 végén már csak a nagyobb városokban maradtak jelen.⁹⁸

2014 májusában nyilvánosságra hozták az afganisztáni háborút lezáró elképzeléseket. A tervek arról szóltak, hogy 2015 januárjától 9800 amerikai katona marad a közép-ázsiai országban, egy évre rá az erők száma megfeleződik, majd 2016 végére csupán egy kis létszámú kontingens marad ott, a kabuli nagykövetség védelmének ellátására.⁹⁹ Így teljesült volna Obama elnöki terminusának végére a 2008-ban tett választási ígéret.

Afganisztán azonban ismét keresztülhúzta az amerikai elnök elképzeléseit. Az ISAF kivonulása ugyanis egybeesett a tálibok erősödésével: amit 2010–2012 között sikerült elérni a NATO-nak, 2014-re semmivé lett. Ráadásul 2014 szeptemberében az Iszlám Állam megnevezte az első afganisztáni emírjét és tartományát. Bár ennek jelentősége a helyi viszonyok között kicsi volt, Washingtonban mégis fokozott jelentőséget adott az afganisztáni eseményeknek.

A NATO 2015. január 1-jével indított új kiképző missziót, eltökélt támogatás (Resolute Support Mission, RSM) néven. A katonák ekkortól már hivatalosan sem vehettek részt harcokban vagy államépítési, újjáépítési feladatokban. A teljes amerikai kontingens mintegy 10 ezer fő volt, ebből körülbelül 6800 fő a NATO-misszióban, további 3000 fő a terrorizmus elleni műveletben (azaz a NATO-tól függetlenül) vett részt.¹⁰⁰ A romló biztonsági helyzet végül meggyőzte az Obama-adminisztrációt arról, hogy nem tudja kivonni az erőit 2016 végére Afganisztánból, így beteljesületlen marad a választási ígérete.

Diplomáciai erőfeszítések Karzai elnökkel és a tálibokkal

Richard Holbrooke nagykövet személyében külön Afganisztán/Pakisztán-koordinátort neveztek ki, akinek a feladata a diplomáciai tárgyalások előmozdítása és a kérdésben érdekelt regionális és nemzetközi szereplőkkel való egyeztetés lett. Holbrooke és az új kabuli nagykövet, Karl Eikenberry tábornok jól kitapintható ellenérzésekkel viseltetett Hamid Karzai

⁹⁸ WAGNER Péter (2012a): Ambíciók és valóság: merre tart az átmenet (inteqal) Afganisztánban? *Biztonságpolitika.hu*, 2012. 12. 26. Forrás: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1265&title=ambiciok-es-valosag-merre-tart-az-atmenet-inteqal-afganisztanban> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

⁹⁹ Obama to Leave 9,800 U.S. Troops in Afghanistan (2014). *The Washington Post*, 2014. 05. 27. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan-senior-official-says/2014/05/27/57f37e72-e5b2-11e3-a86b362fd5443d19_story.html?utm_term=.b968d88cdae1 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁰ Resolute Support Mission (RSM): „Key Facts and Figures”. North Atlantic Treaty Organization. Forrás: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_02/20150227_1502-RSM-Placemat.pdf, 2015. február 26. (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

elnök iránt, akit inkább a probléma részének, mint a megoldásnak tekintettek. A 2009-es elnökválasztás alatt (amit az afgán államépítés egyik újabb tesztjének tekintett a nemzetközi közvélemény) a helyi amerikai diplomácia aktívan Karzai ellen dolgozott, és ez mind az afgán, mind a nemzetközi közösség előtt nyílt titok volt.

A rendezési kísérlet részeként előtérbe kerültek a tálibokkal való tárgyalások. A szervezet 2009 végén Berlint kereste meg, hogy legyen a közvetítő. A német–amerikai–tálib megbeszélésekre először 2010 novemberében, München mellett került sor, ahol a tálibok kérésére Katar képviselői is jelen voltak. A bizalomépítés lassú és nehéz folyamat volt, mert idővel Pakisztánt és az afgán kormányt is be kellett vonni a tárgyalásokba, vagy legalábbis tájékoztatást adni nekik. Kabul közvetlen tárgyalásokat követelt volna, de a tálibok csak Washingtonnal voltak hajlandók beszélni. A bizalomépítés része volt Omár molla titkos levele Obama elnöknek, vagy az, hogy ENSZ BT kettéválasztotta azt a szankciós listát, amely együtt tartalmazta a tálib és az al-Káida vezetőinek névsorát, és több tálib vezető nevét levette a listáról, lehetővé téve a hivatalos és közvetlen tárgyalást velük.¹⁰¹ A Fehér Ház attól tartott, hogy a tálibok valójában csak a Guantánamón fogva tartott vezetőik szabadságát akarják elérni. Karzai ellenkezését csak azután sikerült felpuhítani, hogy Obama elnök személyes látogatásra hívta meg Washingtonba. A megbeszélések eredményeként az afgán államfő csak annyit kért, hogy a Dohában megnyitandó tálib iroda semmi esetre se legyen nagykövetség, és semmilyen formában nem keltheti látszatát, hogy a Talibán hivatalos elismerése történne meg.

Pakisztán szerepe önmagában is problémát jelentett, mert egyrészt a tálib mozgalom jelentős mértékben függött tőle, miközben az elvileg szövetséges Egyesült Államokkal is egyre több konfliktusa akadt. Obama alatt az amerikai vezetés egyre bizalmatlanabb és türelmetlenebb lett Iszlámábáddal, amelyet csak erősített Oszáma bin Láden 2011-ben történt likvidálása Abbottabadban, a hadsereg egyik bázisának szomszédságában. Obama alatt jelentősen megnőtt a pilótanélküli drónokkal végrehajtott rakétatámadások száma Pakisztánon belül, amely viszont az ottani vezetést frusztrálta.¹⁰²

Iszlámábád célja az volt, hogy minél megkerülhetetlenebb legyen a tárgyalásokon, miközben igazából sem a tálibok, sem az Egyesült Államok nem bízott benne. Amikor a katari tálib iroda előkészítésének végső fázisában 2013. április 23-án John Kerry külügyminiszter Brüsszelben fogadta megbeszélésre Hamid Karzai elnököt és Ashfaq Parvez Kayani tábornokot (hivatalosan a pakisztáni szárazföldi erők parancsoka, de facto Pakisztán vezetője), utóbbtól megkérdezte, hogy hol lehet vajon Omár molla. Kayani tagadta, hogy tudna a tálib vezető hollétéről. Két évvel később derült ki, hogy a Talibán mozgalom vezetője ugyanezen a napon halt meg egy kvettai kórházban tuberkulózisban.¹⁰³ Bár a nemzetközi sajtóban is köztudomású volt, hogy Omár molla (és a tálib vezetés egy része) 2001 után ebben a pakisztáni városban telepedett meg, Iszlámábád érdemben sosem lépett fel ellenük.

A tálibok politikai irodájának ünnepélyes megnyitójára 2013. június 9-én került sor. Az al-Dzsazíra közvetítette eseményen az első pillanattól világos volt, hogy a tálibok

¹⁰¹ Omár molla levelének körülményeiről lásd COLL, Steve (2018): *Directorate S: The CIA and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*. New York, Penguin Press. 575.

¹⁰² RICKS, Thomas E. (2017): Book excerpt: Obama's drone war in Pakistan was bigger than people think. *FP*, 2017. 05. 04. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/book-excerpt-obamas-drone-war-in-pakistan-was-bigger-than-people-think/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰³ COLL 2018, 637.

megszegték ígéretüket, mivel a pódiumon ott volt az Afganisztáni Iszlám Emírség felirat, azaz az egykori tálib „állam” hivatalos neve, és lobogott a „nemzeti zászlójuk”. Karzai elnök azonnal tiltakozott, Washington hiába próbálkozott kármentéssel, szedette le a zászlót és feliratot, az évek óta építgetett párbeszéd és bizalom összeomlott. Hetekkel később Katar bezárta a politikai irodát, bár a tálibok képviselőit nem utasította ki az országból.¹⁰⁴

A diplomáciai kudarc után az Obama-adminisztráció nagyrészt feladta a tálibokkal való párbeszéd, megegyezés szándékát. A figyelem ismét az afganisztáni belpolitikára terelődött, ahol 2014-ben elnökválasztást tartottak. Mivel Karzai elnök nem indulhatott újra, kérdéses volt, hogy miként fog sikerülni átjutnia az országnak a következő „demokráciateszten”. Nem lévén kijelölt utód, a választás második fordulójában Abdullah Abdullah volt külügyminiszter és Ashraf Ghani pénzügyminiszter maradt talpon. Ezt a referendumot is masszív választási csalások jellemezték, amelyek végül Ghanit hozták ki győztesnek. A feszültség polgárháborús szintre emelkedett, Abdullah és hívei, számos hadúr és befolyásos kormányzó nem fogadta el az eredményt. Néhány hétig úgy tűnt, az USA átgondolt és megtervezett kivonulási folyamatát keresztülhúzza egy intraafgán konfliktus. Hiába döntöttek a felek a szavazatok újraszámolásáról, a konfliktust ez sem enyhítette. Végül Kerry külügyminiszter személyesen látogatott el Kabulba, hogy kompromisszumot találjon a felekkel. A megállapodás értelmében Ghani maradt az államfő, és mivel a miniszterelnöki tisztség nem létezik, kompromisszumként Abdullah egy ehhez hasonló, de végül is kevés befolyással rendelkező posztot kapott.¹⁰⁵

Afganisztán a Trump-időszak alatt

A 2017 januárjában beiktatott új adminisztráció számára sem a kampány idején, sem azt követően nem jelentett prioritást Afganisztán abban az értelemben, hogy a tanulmány írásának idejéig (2018 augusztusa) bármilyen érdemi elmozdulás történt volna az Obama-adminisztráció 2016 utáni fellépéséhez képest. Sőt, Donald Trump a kampány során még a kivonulás lehetőségét is felvetette. Érdemi elmozdulás 2017 első felében történt, amelynek két oka lehetett: egyrészt nagy visszhangot váltott ki, hogy az afganisztáni amerikai erők főparancsnoka a biztonsági helyzetet patthelyzetként írta le, és kisebb, 4000 fős létszám-emelést kért, amelyet az új adminisztráció jóváhagyott.¹⁰⁶ Másrészt az elnök környezetében 3 tábornok is volt, akik számára az afganisztáni háború személyes élmény volt.

Az adminisztráció 2017 augusztusában hirdette ki saját Afganisztán- és Dél-Ázsia-stratégiáját. Az már a bejelentés előtt világos volt, hogy a Pakisztánhoz való hozzáállás keményedni fog, mivel mind a külügyminiszter, mind a Kongresszus részéről felmerült az az elképzelés, hogy Iszlámábádot fosszák meg a 2004-ben jóváhagyott „fő nem NATO

¹⁰⁴ COLL 2018, 639.

¹⁰⁵ RUBIN, Barnett R. – GAGNON, Georgette (2016): *The U.S. Presence And Afghanistan's National Unity Government: Preserving And Broadening The Political Settlement*. 8. Forrás: https://cic.nyu.edu/sites/default/files/national_unity_government_final.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁶ US sending almost 4,000 extra forces to Afghanistan, Trump official says (2017). *The Guardian*, 2017. 06. 16. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jun/15/us-troops-afghanistan-trump-administration (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

szövetséges” besorolástól, amely védelempolitikai és terrorizmusellenes területen biztosít együttműködési lehetőséget és segélyeket a partnernek.¹⁰⁷

A dokumentum túl sok részlettel nem szolgált az afganisztáni folyamatok tekintetében, inkább csak megerősítette a Pentagon döntési önállóságát, és hitet tett a katonai jelenlét fenntartása mellett (reagálva Trump elnökjelöltként tett, kivonulást felvető megnyilatkozásaira).¹⁰⁸ A stratégia nem mondott semmit a jelenlét időtartamáról, illetve arról az állapotról, amelyet el akar érni az USA azon az általános kitévelen túl, hogy meg kell akadályozni, hogy a terroristák menedékre leljenek. Az Obama-adminisztráció politikáját átvéve a megoldás részének tekinti a két ellenérdekelt regionális szereplő, India és Pakisztán bevonását a rendezésbe, majd a dokumentum jelzi, hogy az utóbbival kapcsolatos eddigi hozzáállás meg fog változni, mert nem lehet, hogy a támogatásokért és segélyekért cserébe Iszlámábád olyan terrorszervezeteknek ad menedéket, amelyek aztán amerikai katonákat támadnak meg.¹⁰⁹ Ugyanezek az álláspontok ismétlődtek meg a 2017. decemberi nemzeti biztonsági stratégiában.¹¹⁰

2018 januárjában került sor a következő fontos lépésre. A bejelentett stratégia részeként Washington jelezte, hogy felfüggeszti az Iszlámábádnak nyújtott évi 2 milliárd dolláros biztonsági támogatási programot, mivel – Donald Trump Twitter-üzenetét idézve – „csak hazugságot és félrevezetést” kapott az USA a korábbi segélyekért cserébe. A fő amerikai kifogás továbbra is az, hogy a dél-ázsiai ország támogatja a tálibokat és a terrorizmust annak érdekében, hogy aláassa az afganisztáni rendezést.¹¹¹

Az USA–pakisztáni kapcsolatok romlása egybeesik az afganisztáni biztonsági helyzet lassú romlásával és a tálibok lassú térnyerésével. 2018 tavaszán a tálibok és az egyre aktívabbá váló Iszlám Állam – Horaszán tartomány (IS–KP) látványos terrortámadások sorozatát hajtotta végre Kabul ellen. Amerikai becslések szerint a Talibán az ország területén található 407 járás mintegy 13%-át ellenőrzi teljes egészében, és másik 30% felett vív háborút az afgán biztonsági erőkkel. A lakosság 10%-a, mintegy 3 millió ember él a tálibok irányítása alatt.¹¹²

¹⁰⁷ Pakistan Could Lose ‘Major Non-NATO Ally Status,’ Tillerson Warns (2017). *Radio Free Europe*, 2017. 08. 22. Forrás: www.rferl.org/a/tillerson-pakistan-could-lose-non-nato-ally-status/28691099.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁸ A dokumentumról és a kontextusról, reakciókról lásd WAGNER Péter (2017): *Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek?* Budapest, KKI-elemzések. No. 20. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹⁰⁹ Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹⁰ *National Security Strategy of the United States of America* (2017). 50. Forrás: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹¹ SAMPATHKUMAR, Mythili (2018): Trump administration freezes security aid to Pakistan. *Independent*, 2018. 01. 04. Forrás: www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-pakistan-aid-latest-suspended-frozen-state-dept-news-a8142691.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

¹¹² WAGNER Péter (2018): *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* Budapest, KKI-elemzések. No. 6. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20180206.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

Konklúzió

Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolatait két jól elkülöníthető időszakra lehet felosztani a hidegháború vége óta. Kedvelt narratíva Washington tenni felelőssé az 1990-es évek afgán káoszáért, ám kérdés, hogy miként tudott volna egy amerikai adminisztráció abban az időszakban hatékony megoldást kínálni Afganisztán problémáira, miközben maguk az afgánok sem mutatkoztak készek saját konfliktusuk megoldására.

Ezt a hiábavalóságot véleményem szerint alátámasztja az, amit 2001 után láttunk, látunk. Mind az amerikai, mind a nemzetközi figyelem jelentősen megnövekedett a közép-ázsiai ország felé, mind katonai, mind diplomáciai és mind gazdasági értelemben. Az ország története során először álltak rendelkezésre érdemi források az újjáépítésre, a fejlődésre. 2018-ból visszatekintve azonban az elmúlt több mint másfél évtizedre az látjuk, hogy a tálibok bukása utáni remények túlzóak voltak, és bár az újjáépítésben voltak eredmények, a sikerek fokmérőjének tekintett biztonság vagy jogállamiság kérdésében a negatív tendenciák az uralkodók.

A nemzetközi figyelem még kitart Afganisztánban, a nemzetközi közösség tovább segízei az országot, hogy legalább a mostani szinten működőképes maradjon. 2016 októberében volt az utolsó donorkonferencia Brüsszelben, akkor több mint 15 milliárd dollárt ajánlott fel a nemzetközi világ 2020-ig. Az USA és mögötte a NATO egy létszámában jelentősen lecsökkentett misszióval biztosítja az afgán haderő támogatását, ám stratégiai szinten azt tapasztaljuk, hogy Washington egyelőre tanácstalan a jövőt illetően. A tálibok lassú visszaerősödésével egyértelművé vált (ismét), hogy nincs katonai megoldás, ám a diplomáciai megoldás elfogadására az új Trump-adminisztráció még nem készült fel.

Felhasznált irodalom

- Afghanistan Security. U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces* (2017). Forrás: www.gao.gov/products/GAO-17-667R (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Afghanistan. Annual Opium Poppy Survey* (2001). UNDCP. Forrás: www.unodc.org/pdf/publications/report_2001-10-16_1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions* (é. n.). Forrás: www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- ANWAR-UL-HAQ, Ahady (1998): Saudi Arabia, Iran and the Conflict in Afghanistan. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 122–131.
- BAKSHI, G. D. (1998): *Mono, Ethnic Solutions: The Taliban's Cheque Book Campaign*. Forrás: www.idsa-india.org/an-dec8-3.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- BRAITHWAITE, Rodric (2007): *Afgantsy. The Russians in Afghanistan, 1979–89*. Los Angeles, Indo-European Publishing.
- BRISARD, Jean-Charles (2002): Al-Qaida monitored U.S. negotiations with Taliban over oil pipeline. *Salon*, 2002. 06. 05. Forrás: www.salon.com/2002/06/05/memo_11/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

- Bush delivers ultimatum (2011). *CNN*, 2011. 09. 21. Forrás: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/20/ret.afghan.bush/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- COLL, Steve (2004): *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. London, Penguin Books.
- COLL, Steve (2018): *Directorate S: The CIA and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan*. New York, Penguin Press.
- COMISAF Initial Assessment (Unclassified) (2009). *The Washington Post*, 2009. 09. 21. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/21/AR2009092100110.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- DAALDER, Ivo H. – LINDSAY, James M. (2003): *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington D. C., Brookings.
- Dealing with Taliban in Kabul* (é. n.). 1996. 09. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal17.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- Diplomatic History* (é. n.). Forrás: www.afghanembassy.us/afghan-us-relations/afghan-us-relations/ (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- DOBBINS, James et al. (2003): *America's Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica, RAND.
- ESFANDIARI, Golnaz (2004): Afghanistan: Loya Jirga Approves Constitution, But Hard Part May Have Only Just Begun. *Radio Free Europe*, 2004. 01. 05. Forrás: www.rferl.org/featuresarticle/2004/01/a2ad922a-ad1f-4194-8b43-bf5b47f5427e.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Foreign Assistance in Afghanistan* (é. n.). Forrás: <https://foreignassistance.gov/explore/country/Afghanistan> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- GALSTER, Steve (2001): *Afghanistan: Lessons from the Last War*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- GANDHI, Sajit (2003): *Volume VII.: The Taliban File*. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/index.htm> (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- GATES, Robert (1996): *From the Shadows*. New York, Simon and Schuster.
- GELLMAN, Barton (2002): A Strategy's Cautious Evolution Before Sept. 11, the Bush Anti-Terror Effort Was Mostly Ambition. *The Washington Post*, 2002. 01. 20.
- GOODHAND, Jonathan – SEDRA, Mark (2006): *Bargains for Peace? Aid, Conditionalities and Reconstruction in Afghanistan*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations.
- GRAU, Lester W. (2001): Hydrocarbons and a New Strategic Region: The Caspian Sea and Central. *Military Review*, May–June 2001.
- GRENIER, Robert L. (2015): *88 Days to Kandahar*. New York, Simon and Schuster.
- INGALLIS, James (2004): *The New Afghan Constitution: A Step Backwards for Democracy. Foreign Policy In Focus*. 4. Forrás: www.fpif.org/papers/2004afghanconst.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures* (é. n.): Forrás: www.sigarmil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf#page=33 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- JALALI, Ali A. (2010): Afghanistan in Transition. *Parameters*, No. 3. 1–15. Forrás: www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3909~v~Afghanistan_in_Transition.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- KARTHA, Tara (2000): Pakistan and the Taliban: Flux in an Old Relationship. *Strategic Analysis*, Vol. 24, No. 7. 1307–1331. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700160008455288>

- KATZMANN, Kenneth (2006): *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and U.S. Policy*. CRS Report for Congress. Forrás: <http://fpc.state.gov/documents/organization/76841.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- KHAN, Mohammed Ayub (1964): The Pakistan-American Alliance. *Foreign Affairs*. Forrás: www.foreignaffairs.com/articles/asia/1964-01-01/pakistan-american-alliance (A letöltés ideje: 2018. 10. 04.)
- LIVINGSTON, Ian S. – O'HANLON, Michael (2017): *Afghanistan Index*. Forrás: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20170525_afghanistan_index.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- LODI, Sardar (2002): Collapse of the Taliban. *Defence Journal*, 2002. 12. Forrás: www.defencejournal.com/2001/december/collapse.htm (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MACASKILL, Ewen (2009): Obama takes final gamble with Afghanistan troops surge. *The Guardian*, 2009. 12. 01. Forrás: www.theguardian.com/world/2009/nov/30/obama-troops-afghanistan (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MACKENZIE, Richard (1998): The United State and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press.
- MAGNUS, Ralph H. – NABY, Eden (2000): *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*. Boulder, Westview Press.
- MALONEY, Sean M. (2015): Army of darkness: The jihadist training system in Pakistan and Afghanistan, 1996–2001. *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 26, No. 3. 518–541. DOI: <https://doi.org/10.1080/09592318.2015.1006409>
- MCCORMACK, John (2009): Petraeus Outlines Afghanistan Strategy. *The Weekly Standard*, 2009. 02. 09. Forrás: www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/petraeus-outlines-afghanistan-strategy (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- MOORE, Robin (2003): *Task Force Dagger. The Hunt for Bin Laden*. New York, Random House.
- National Commission on Terrorist Attacks (2004): *The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. (Authorized edition.) New York, W. W. Norton & Company.
- National Security Strategy of the United States of America* (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- NYROP, Richard F. – SEEKINS, Donald M. (1986): *Afghanistan, a country study*. Washington D. C., USGPO.
- Obama to Leave 9,800 U.S. Troops in Afghanistan (2014). *The Washington Post*, 2014. 05. 27. Forrás: www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-to-leave-9800-us-troops-in-afghanistan-senior-officials-says/2014/05/27/57f37c72-e5b2-11e3-a86b362fd5443d19_story.html?utm_term=.b968d88cdael (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Obama: Afghanistan, Not Iraq, should Be Focus (2008). *Boston*, 2008. 07. 15. Forrás: www.boston.com/news/politics/politicalintelligence/2008/07/obama_afghanist.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Obama's Strategy for Afghanistan and Pakistan (2009). *Council on Foreign Relations*, 2009. 03. 27. Forrás: www.cfr.org/pakistan/obamas-strategy-afghanistan-pakistan-march-2009/p18952 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- OBENDOFRER, Don (1992): 3 Ex Soviet States To Give Up A-Arms. *The Washington Post*, 1992. 05. 24. Forrás: www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/05/24/3-ex-soviet-states-to-give-up-a-arms/bf3284ee-c7e9-4b09-bdf7-12c726f033be/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)

- Pak Taliban fighters airlifted during US action (2002). *Times of India*, 2002. 01. 24. Forrás: www.afgha.com/article.php?sid=11720&mode=thread&order=0&thold=0 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Pakistan Could Lose ‘Major Non-NATO Ally Status,’ Tillerson Warns (2017). *Radio Free Europe*, 2017. 08. 22. Forrás: www.rferl.org/a/tillerson-pakistan-could-lose-non-nato-ally-status/28691099.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RASHID, Ahmed (1998): Pakistan and the Taliban. In MALEY, William ed.: *Fundamentalism Reborn? Afghanistan under the Taliban*. New York, NYU Press. 72–89.
- RASHID, Ahmed (2000): The Year 2000 in Afghanistan. *The Nation*, 2000. 12. 28.
- RASHID, Ahmed (2009): *Descent into Chaos: The U.S. and the Disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. London, Penguin Books.
- RASHID, Ahmed (2010): *Taliban. Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*. New Heaven, Yale University Press.
- Reconstructing The Afghan National Defense And Security Forces. Lessons From The U.S. Experience In Afghanistan* (2017). Forrás: www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf#page=33 (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia* (2017). Forrás: www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RICKS, Thomas E. (2017): Book excerpt: Obama’s drone war in Pakistan was bigger than people think. *FP*, 2017. 05. 04. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/05/04/book-excerpt-obamas-drone-war-in-pakistan-was-bigger-than-people-think/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RIEDEL, Bruce (2011): *Deadly Embrace: Pakistan, America and the Future of Global Jihad*. Washington D. C., Brookings Institution Press.
- RUBIN, Barnett R. – GAGNON, Georgette (2016): *The U.S. Presence And Afghanistan’s National Unity Government: Preserving And Broadening The Political Settlement*. Forrás: https://cic.nyu.edu/sites/default/files/national_unity_government_final.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- RUBIN, Barnett R. (1997): Women and pipelines. Afghanistan proxy wars. *Royal Institute of International Affairs*, Vol. 73, No. 2. 283–296. DOI: <https://doi.org/10.2307/2623829>
- RUBIN, Barnett R. (2002): *The Fragmentation of Afghanistan*. New Heaven, Yale University Press.
- SAMPATHKUMAR, Mythili (2018): Trump administration freezes security aid to Pakistan. *Independent*, 2018. 01. 04. Forrás: www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-pakistan-aid-latest-suspended-frozen-state-dept-news-a8142691.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- SCHROEN, Gary C. (2006): *First In. How Seven CIA Officers Opened the War on Terror in Afghanistan*. New York, Presidio Press.
- STODAN, P. (é. n.): *The Afghan Conflict and Regional Security*. Forrás: www.idsa-india.org/an-aug9-3.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 04.)
- Taliban mull ‘fourth proposal’ on Osama (2001). *The News: Jang*, 2001. 02. 12. Forrás: www.afghannews.com/aop/today (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- TAROCK, Adam (1999): The politics of the pipeline: The Iran and Afghanistan conflict. *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 4. 801–819. DOI: <https://doi.org/10.1080/01436599913569>
- The Constitution of Afghanistan. (60., 64. és 65. cikkely.) Forrás: www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html

- TRAYNOR, Ian (2010): Nato maps out Afghanistan withdrawal by 2014 at Lisbon summit. *The Guardian*, 2010. 11. 20. Forrás: www.theguardian.com/world/2010/nov/20/nato-afghanistan-2014-withdrawal-lisbon (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Afghanistan: Demarche to Taliban on New Bin Laden Threat.' *September 14, 1998* (é. n.). Secret. 5. 1998ISLAMA06863. Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%206.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- U.S. Embassy (Islamabad), Cable, 'Usama Bin Ladin: Charge Underscores U.S. Concerns on Interviews; Taliban Envoy Says Bin Ladin Hoodwinked Them and it Will Not Happen Again.' *December 30, 1998* (é. n.). Secret. NODIS, 4. 1998ISLAMA09488, Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB134/Doc%2014.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- US Engagement with the Taliban on Usama bin Laden (é. n.). Forrás: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB97/tal40.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 06. 06.)
- US sending almost 4,000 extra forces to Afghanistan, Trump official says (2017). *The Guardian*, 2017. 06. 16. Forrás: www.theguardian.com/us-news/2017/jun/15/us-troops-afghanistan-trump-administration (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- VALKI László (2002): A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In TÁLAS Péter: *Válaszok a terrorizmusra. Avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig.* Budapest, SVKH – Charta Press. 107–121.
- WAGNER Péter (2007): *A NATO és Magyarország szerepvállalása az afganisztáni válságkezelésben.* Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_01_A_NATO_szerepvallalasa_Af_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2012a): Ambíciók és valóság: merre tart az átmenet (inteqal) Afganisztánban? *Biztonságpolitika.hu*, 2012. 12. 26. Forrás: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1265&-title=ambiciok-es-valosag-merre-tart-az-atmenet-inteqal-afganisztanban> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2012b): Az Egyesült Államok Afganisztán-politikája az Obama-elnökség alatt. *MKI Tanulmányok*, No. 2. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2012_02_Az_Egyesult_ellamok_Afgan_.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2017): *Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígérek?* Budapest, KKI-elemzések. No. 20. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WAGNER Péter (2018): *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* Budapest, KKI-elemzések. No. 6. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20180206.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WEAVER, Mary Ann (2000): The Real bin Laden. *The New Yorker*, 2000. 01. 24. Forrás: www.newyorker.com/magazine/2000/01/24/the-real-bin-laden (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- WOODWARD, Bob (2002): *Bush at War.* New York, Simon and Schuster.
- WOODWARD, Bob (2002): CIA Led the Way With Cash. *Washington Post*, 2002. 11. 17. Forrás: www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3105-2002Nov17.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
Székhely: 1089 Budapest, Orczy út 1.
Kapcsolat: info@ludovika.hu
A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató

Felelős szerkesztő: Pordány Katalin
Olvasószerkesztő: György László
Korrektor: Oláh Andrea
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-143-9 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-144-6 (PDF)
ISBN 978-963-531-145-3 (ePUB)

Ma már közhelyszámba megy, és Washingtonban is régiesen elismerik, hogy az Amerikai Egyesült Államok hatalmi pozícióit napjainkban és a belátható jövőben is az ázsiai térségből éri a legerősebb kihívások. Persze Ázsia már a 19. század végétől fontos szerepet játszik az amerikai külpolitikában, a földrész hatalmainak jelenkori felemelkedése pedig izgalmas kérdéseket vet fel a nemzetközi rend jövőjéről is.

Ez a kötet az Egyesült Államok és 11 ázsiai ország (valamint Tajvan) kétoldalú kapcsolataival ismerteti meg olvasóját. Szerzői a térség szakértői, akik különálló tanulmányok keretében rajzolják fel a fontos szerepet játszó államok és Washington viszonyának fejlődését. Ennek során nem pusztán a politikai és katonai, de a gazdasági és kulturális relációknak is figyelmet szentelnek. Munkájuk eredményeképpen a szakmai és szélesebb érdeklődő közönség is hasznos ismeretekkel gazdagodhat arról, hogy mi minden határozza meg az USA ázsiai stratégiai építkezésének jelenét és jövőjét.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE